

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

A 412092

BR
65
.073
P5
189

1/6

6

THE PHILOCALIA
OF ORIGEN

London: C. J. CLAY & SONS, 7
CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS WAREHOUSE,
AVE MARIA LANE.

Cambridge: DEIGHTON, BELL AND CO.

Leipzig: F. A. BROCKHAUS.

New York: MACMILLAN AND CO.

THE PHILOCALIA

OF ORIGEN

Origenes

THE TEXT REVISED

WITH A CRITICAL INTRODUCTION AND INDICES

BY

J. ARMITAGE ROBINSON

NORRISIAN PROFESSOR OF DIVINITY
IN THE UNIVERSITY OF CAMBRIDGE

CAMBRIDGE

AT THE UNIVERSITY PRESS

1893

[All Rights reserved]

Cambridge:

**PRINTED BY C. J. CLAY, M.A. AND SONS,
AT THE UNIVERSITY PRESS.**

CLARISSIMO · PHILOSOPHORVM · GOTTINGENSIVM · ORDINI

QVORVM · EX · DECRETO

QVO · TEMPORE · CAROLI · LACHMANNI · SVI

MEMORIAM · SAECVLAREM · CELEBRABANT

AD · GRADVM · DOCTORIS · PROPECTVS · SVM

HVNC · LIBRVM · GRATO · ANIMO

D · D

R.

6

PREFACE.

THE Philocalia of Origen is a compilation of selected passages from Origen's works made by SS. Gregory and Basil. The wholesale destruction of his writings which followed upon the warfare waged against his opinions shortly after his death has caused a special value to attach to the Philocalia as preserving to us in the original much of Origen's work which would otherwise have been entirely lost or would have survived only in the translations of Rufinus. Moreover even his great and comparatively popular work Against Celsus depends for its text solely on a manuscript of the thirteenth century, so that we have great cause for gratitude in the preservation of a large part of it in the Philocalia. But apart from its textual importance this collection deserves attention as forming an excellent introduction to the study of Origen. Much of his best thought is here presented to us, arranged under various important heads; and we are guided to the appreciation of his theological standpoint by two of the strongest intellects of the century after his own.

A fresh edition of the Philocalia has long been needed. Indeed the only complete edition that has ever appeared is that of Joh. Tarinus, published at Paris in 1618. His work was partially reproduced at Cambridge in 1658 by William Spencer, who appended to his famous edition of the Contra

Celsum those parts of the Philocalia which had not been extracted from that Book. After this Delarue distributed over his four great volumes (Paris, 1733) the various sections according to their original position in Origen's writings. Lastly Lommatzsch (Berlin, 1846) brought them together again, substituting however for the most part the text of the original works where these were still extant. During all this time nothing was done for the improvement of the Philocalia text, which Tarinus had printed from late and untrustworthy manuscripts.

For the present edition more than fifty mss have been examined and genealogically arranged, and the three most important of them have been fully collated: one very serious displacement of several pages has thus been remedied, and the whole text, which is of considerable importance for the criticism of the New Testament, has been placed on a firmer basis.

My original intention had been to edit the Contra Celsum, and in 1886 I commenced, in cooperation with the Rev. F. Wallis of Gonville and Caius College, a preliminary investigation of the mss of that Book. At this point we were much indebted to the Rev. E. C. Selwyn, now Head Master of Uppingham, for the use of some materials which he had already collected with a similar purpose. Dr Hort however pointed out, what experience quickly justified, that no satisfactory work could be done on the Contra Celsum text until the far older and more numerous mss of the Philocalia had been fully investigated, and he urged that precedence should be given to an edition of the Philocalia.

After my investigation of the Philocalia mss was completed, I learned that Dr Koetschau of Jena had undertaken a similar task with a view to editing the Contra Celsum. We agreed to publish our results independently, and in 1889 I wrote an article on the subject in the *Journal of Philology*, while his work appeared almost simultaneously in Harnack's

Texte und Untersuchungen. Dr Koetschau differed from me in maintaining that Paris. Suppl. 616 of the *Contra Celsum* was independent of Vat. Gr. 386 ; but he has since informed me that a further examination of the Vatican ms has removed his objections to my view. I trust we shall soon have from him a thoroughly satisfactory text of the *Contra Celsum*, based upon what is unhappily the only independent ms which has survived.

It is a pleasure to record my obligations to the Librarians of the many Libraries which I have visited in the course of preparing for this work, to the Syndics of the University Press who have undertaken its publication, and to one of my sisters whose help has lightened the labour of making the Indices.

CHRIST'S COLLEGE,

April, 1893.

Διὰ τοῦτ' ἄν ἠγζάμην παραλαβεῖν σε καὶ φιλοσοφίας
Ἑλλήνων τὰ οἰοεῖ εἰς χριστιανισμόν δυνάμενα γενέσθαι
ἐγκύκλια μαθήματα ἢ προπαιδεύματα...ἴν', ὅπερ φασὶ φιλο-
σόφων παῖδες περὶ γεωμετρίας καὶ μουσικῆς γραμματικῆς τε
καὶ ῥητορικῆς καὶ ἀστρομίας ὡς σὺνερῖθων φιλοσοφία, τοῦθ'
ἡμεῖς εἶπωμεν καὶ περὶ αὐτῆς φιλοσοφίας πρὸς χριστιανισμόν.

ORIGENES • AD • GREGORIVM

CONTENTS.

	PAGE
PREFACE	vii—ix
INTRODUCTION TO THE TEXT	xiii—lii
I. MSS of the Philocalia	xiii
II. MSS of the Contra Celsum	xxviii
III. Catenae	xxx
IV. Translations by Rufinus	xxxix
V. The Eusebian Extract	xl
1. Maximus or Methodius?	
2. The Adamantian Dialogue	
3. Authorities for the Text	
VI. The Clementine Extract	1
VII. Sources of the Philocalia	1
VIII. On the Text of this Edition	lii
GREEK PREFACES	1—6
THE TEXT OF THE PHILOCALIA	7—256
INDEX OF SCRIPTURE PASSAGES	257—263
INDEX OF PROPER NAMES	264—265
INDEX OF GREEK WORDS	266—278

INTRODUCTION

TO THE

TEXT OF THE PHILOCALIA.

I. MANUSCRIPTS OF THE PHILOCALIA.

1. *Venice 47* (=B). Until quite recently the earliest known MS of the Philocalia was a cursive quarto of the eleventh century in the Library of S. Mark at Venice (Gr. 47). This MS held a unique position not merely on account of its being two centuries older than any other, but also because it contained peculiar *prolegomena* of its own, and a series of marginal criticisms warning the reader against aberrations from the orthodox faith. In 1844, however, and again in 1859, on his return from Mt Sinai, Tischendorf visited the Monasterial Library at Patmos, and his attention was directed to a tenth century MS, which had been erroneously described as 'Origenis Hexapla.' On inspection he found that it contained (1) the Philocalia, (2) Scholia from the Hexapla on Proverbs, and (3) Scholia on certain works of Gregory the Divine, together with a life of that saint. The Patmos MS then is the oldest copy of the Philocalia at present known to exist; but in order to explain its relative importance it is necessary first to give an account of the Venice Codex.

Ven. 47 is a parchment quarto of 156 leaves, 10 in. by $7\frac{1}{2}$ in., containing 31 lines in a page: the character is small minuscules hanging from the lines: the headings are in small capitals, and the ink throughout is a reddish brown. It probably belongs to the eleventh century.

Now most MSS of the Philocalia commence with a short preface (*ἐκλογὴν ἢ παρούσα περιέχει βιβλος κ.τ.λ.*) stating that it was compiled by Basil and Gregory, and sent by the latter to Theodore, Bishop of Tyana, together with a letter which then follows (*ἐορτὴ καὶ τὰ γράμματα κ.τ.λ.*), and which is found in Gregory's collected works (Benedictine edition, no. cxv). After this comes a table of contents introduced by the words, *τάδε ἔνεστιν* (al. *ἐστὶν*) *ἐν τῇδε τῇ βίβλῳ*. But Ven. 47 begins with the word *πρόλογος*, under which comes a long preface of five pages (see below, p. 1 ff.) commencing indeed with *ἐκλογὴν ἢ παρούσα κ.τ.λ.*, but inserting various comments and modifications, working it up into a defence of the action of Basil and Gregory in producing a selection from Origen's works, and at the same time suggesting that the present Philocalia has been interpolated for heretical purposes since it left their hands. In conclusion, the writer of the preface says that he has placed marks against obnoxious passages (*αἰρετικά· ψεκτά· κατὰ τοὺς ἰδίους ἕκαστα τόπους ἐστηλιεύσαμεν*). Then follows Gregory's letter, and after it, on the next page, *τάδε ἔνεστιν ἐν τῇδε τῇ βίβλῳ· ἐκλογὴ κεφαλαίων ἐκ διαφόρων συγγραμμάτων τοῦ δυσσεβοῦς ὠριγένους*. An almost invisible line has been since drawn through the word *δυσσεβοῦς*. Then comes a table of contents, shewing 27 chapters, correctly numbered throughout, with the subsections of c. xxi also properly numbered. This is the only copy in which I know this numeration to be quite correctly done. Opposite to ε^ς and κ' in this index are references to the Contra Celsum in the blacker ink of a later hand. After a simple border and its proper heading, c. i begins with the words *ἐπεὶ περὶ τηλικούτων κ.τ.λ.* The MS ends with the words *γηίνων πράξεων* on f. 156 r. The other side of the leaf contains some close but smeared writing in a later hand, consisting of extracts relating to Origen from Photius, Bibliotheca, §§ 117, 118.

Two correctors have been at work on the MS. The first seems to be contemporaneous with the original scribe: the other is much later, using a blacker ink and inserting corrections from a MS of the Contra Celsum, to the chapters of which he has put the reference in the index. Besides these a large and clumsy hand has written occasional notes to defend Origen from the charges preferred against him in the margin. The MS belonged to Cardinal Bessarion, whose signature it has on the first page.

From Ven. 47 is copied Vat. 389, and from that again a MS, dated 1573, which has been lately transferred from Sir T. Phillipps' Library at Cheltenham to Berlin.

There is a curious note in the margin of Ven. 47, which throws an interesting light upon its history. Origen has been declaring (Philoc. c. i, p. 25) that certain passages of Scripture have no literal sense, but are purposely meaningless or even absurd when interpreted literally, in order that we may be forced to seek for the deeper moral and spiritual truths which every Scripture contains. He instances the Mosaic distinction whereby certain animals are pronounced unclean, which as a matter of fact have no existence except in fable. One of these fabulous creatures is the *τραγέλαφος*, a monstrous combination of the goat and the stag. Here the critic interposes, and says in the margin: 'But we once saw a *τραγέλαφος*, which came from Thrace to Caesar Barda's house,' and so on. Now Barda was a clever statesman of the reign of Michael III, under whose frivolous reign he enjoyed almost absolute power. He was advanced to the dignity of Caesar in 862 A.D., and was murdered in 866 A.D. Notorious for his vices, he was yet a good jurist, and as the solitary patron of literature he brought about a revival of learning which alone redeems his memory from disgrace. It was he, for example, who procured the appointment of the learned Photius to the patriarchate (Zonaras, pp. 160, 161). Thus we are guided to Constantinople and the second half of the ninth century, as the locality and date of the archetype of Ven. 47.

There can be little room for doubt that Barda's contemporary was the writer of the long preface. And therefore we may now go a step further in tracing back this line of text. For the preface speaks of the codex from which the scribe was copying as *παλαιότητα ούσα*, so that we might be justified in assigning it conjecturally to the seventh, if not to an earlier century. These considerations naturally raise the expectation that the line of text thus preserved will have special merits; and the fact that no editor has as yet taken it into account lends additional interest to our investigation of it. Nor indeed does it disappoint us. Again and again, in those passages which are extracted from the *Contra Celsum*, we find that Ven. 47 agrees with the *Contra Celsum* readings against all the rest of the Philocalia evidence. The following instances will suffice

to shew this : p. 77 l. 15 *σκευασθὲν*, cett. *κατασκευασθὲν*, p. 91 l. 6 *κἂν ὀλίγην*, cett. *καὶ ὀλίγην*, p. 92 l. 7 *μυρίους*, cett. *μυρίοις*, p. 96 l. 21 *λεκτέον δέ*, cett. *λεκτέον δὴ*, p. 99 l. 15 *καὶ γυναῖκα γαμουμένην*, om. cett. p. 107 l. 26 *νῦν δὲ ζητεῖτε*, cett. *νῦν ζητεῖτε*, p. 130 l. 18 *καὶ ἐσθίεσθαι*, om. cett., p. 181 l. 24 *παραδοθέντα*, cett. *παραδεδομένα*. Similarly in many places in c. xxiv, which is derived from Eusebius, *Praeparatio Evangelica*, vii. 22, this MS alone reproduces the Eusebian text (see Gaisford's edition, vol. II p. 213, &c); as, for example, in the following readings: p. 212 l. 23 *ἀδύνατον ὑπάρχειν*, cett. *ὑπάρχειν ἀδύνατον*, p. 213 l. 7 *ἀλλ' εἰ*, cett. *ἀλλ' ἦ*, and many others.

But by far the most important correction which Ven. 47 enables us to make in the hitherto received text of the Philocalia is in c. xxvii, which is taken from Origen's lost Commentaries on Exodus. For here a most extraordinary dislocation has taken place, through the disarrangement of some loose leaves in a long lost codex which must now be regarded as the archetype of all the other Philocalia MSS. As it has not hitherto been observed I shall explain it with some fulness; but I shall confidently leave the restored text to be its own justification.—The words *ἰδοὺ ἐγὼ ἀποκτενῶ τὰ πρωτότοκά σου* (p. 244, cf. Exod. iv. 23) are, in the Patmos MS, as in those of both the other groups, followed by *καὶ γνώσονται γὰρ κ.τ.λ.* (p. 249, cf. Exod. vii. 5). So on p. 250, *οὕτω δ' ἡμεῖς καὶ πᾶσαν ἀπειλήν* is followed by *ἀπὸ τε τῶν ἱερῶν γραφῶν κ.τ.λ.* (p. 245); on p. 249, *ἐν τῇ ἐξόδῳ ἀναγέγραπται* by *ἄρα γὰρ ὁ σκληρύνων σκληρὸν σκληρύνει κ.τ.λ.* (p. 244); and on p. 245, *ἡμεῖς δὲ πολλαχόθεν πειθόμενοι* by *καὶ πόνον καὶ κόλασιν κ.τ.λ.* (p. 250). Now reckoning that a leaf of the mutilated codex contained 29 lines, or about a page, of this edition, we are able by the aid of the Venice MS both to restore the true order and to explain the error. The leaves of the MS in question must have contained the following passages :

1. *ἄρα γὰρ ὁ σκληρύνων—πολλαχόθεν πειθόμενοι.*
- 2—5. *ἀπὸ τε τῶν ἱερῶν γραφῶν—ἐν τῇ ἐξόδῳ ἀναγέγραπται.*
6. *καὶ γνώσονται γὰρ—καὶ πᾶσαν ἀπειλήν.*
7. *καὶ πόνον καὶ κόλασιν κ.τ.λ.*

Now ff. 1 and 6 became detached and exchanged places, and so the mischief was done. Ven. 47 is the only codex, apart from its immediate descendants, which gives the right order. There is one other fragmentary testimony to it, which will be noticed later on.

These facts lead us to conclude that Ven. 47 affords a wholly independent text, and often preserves to us right readings where all other MSS have gone astray.

2. *The Patmos MS (=A)*. During the Easter Vacation of 1887 I was hospitably entertained in the Monastery of S. John the Divine, while I was engaged in making a collation of this MS. Patmos 270 is a parchment quarto of 435 leaves, the leaf measuring $8\frac{1}{2}$ in. by 6 in., the written part $6\frac{1}{4}$ in. by 4 in. The character is small minuscules sometimes crossing, sometimes hanging from the line: there are 29, rarely 30, lines in a page; the ink is brown throughout; the capitals are small and plain, and the headings are in small capitals: there are scarcely any corrections. The contractions are very numerous at the outset: but on f. 143 r they begin to lessen, and they are not found from 143 v to 153 v, where they recommence to a slight extent half-way down the page. The grave and acute accents are very slanting; the circumflex is sometimes round and sometimes pointed. The breathings are formed by a perpendicular line with a side stroke to the right or the left. The prepositions in composition often retain their accent: the breathings are omitted after *οὐκ*, *οὐχ*, *ὕψ*, &c.: there is no *ι* adscript or subscript. A friend's camera enabled me to bring back photographic facsimiles of several pages. Tischendorf assigns the MS to the xth century: I should incline to place it towards its close.

As this MS is so difficult of access I give here a somewhat full statement of its contents.

f. 1 r. Top part torn away; first legible words, parts being pasted over: *γενέσθαι μὴ ἀμφιβάλλοντας κ.τ.λ.* (18 lines).

f. 1 v. Several lines lost; then: *μετώπου κ.τ.λ.* (3 lines) down to *κατὰ τοὺς ἰδίους ἕκαστα τόπους ἐστήλιτεύσαμεν*. Then a very plain border followed by *ἐπιστολὴ τοῦ ἁγίου γρηγορίου τοῦ θεολόγου πρὸς θεόδωρον ἐπίσκοπον τυάων. ἑορτὴ καὶ τὰ γράμματα, κ.τ.λ.* (14 lines). After another plain border comes in a much later hand: *πρῶτον μὲν ἐννοεῖ τὰς ἀγγελικὰς—σημειωτέον ὅτι καὶ πρὸ παντὸς τοῦ ὀρωμένου τούτου κόσμου τὰς ἀγγελικὰς φησιν ἀποστῆναι δυνάμεις.*

f. 2 r. *τάδε ἔνεστιν ἐν τῇδε τῇ βίβλῳ.*

ἄ. περὶ τοῦ κ.τ.λ., commencing the index.

On f. 3 r, three-quarters down, after *ἀπάτης* comes another border: then follows

περὶ αὐτεξουσίου καὶ κ.τ.λ.....ἔστι ταῦτα
 ᾠ. εἰς τὸ ἐσκήρυνεν κ.τ.λ.

and so on through the six subsections of c. xxi, which are numbered as distinct chapters: so that we reach at last on the fifth line of f. 4 r,

ιβ. εἰς τὸ ἐσκήρυνεν κ.τ.λ.

Here follows another border, and we commence the book itself with the heading of c. i. A leaf is lost after *φάσκοντας* (p. 10), and the next leaf begins with *κυριεύων* (p. 11). The Philocalia ends on f. 185 v, l. 5, with *γηνῶν πράξεων* and a plain border. Then follows immediately, and in the same handwriting: *σχόλια εἰς τὰς παροιμίας*, for which see Tischendorf, *Notitia Cod. Sinaitici*, p. 76. This again ends with a plain border on f. 230 r, near the bottom: after which follows the note: *μετελήφθησαν ἀφ' ὧν εὔρομεν ἕξαπλῶν. καὶ πάλιν αὐταχειρὶ πάμφιλος καὶ εὐσέβιος διορθώσαντο*. Another border closes the page; and f. 231 r gives an index to some work of Gregory the Divine, followed by scholia on certain of his *λόγοι*. The writing ceases abruptly on f. 435 v with the words *καταθέμενος. τοῦτο καὶ βούλεται καὶ δύναται*, and so the MS ends.

It will be seen from this description that the Patmos codex is unfortunately mutilated at the commencement, and that the first thing which is continuously legible is the dedicatory letter of Gregory. But the words immediately above this, *κατὰ τοὺς ἰδίου ἕκαστα τόπους ἐστηλιτεύσαμεν*, together with others preceding them, are sufficient to identify the passage with the close of the long preface contained in Ven. 47. It is most remarkable however that we find none of the marginal notes which occur in the Venice MS; nor is there a single trace of the signs of dissent which are promised at the close of the preface: the abusive epithet applied to Origen has also disappeared.

The fact is that the scribe of the Patmos MS used a text quite independent of that used by the writer of Ven. 47; and the long preface is, so far as I can judge, the only point which they have genealogically in common. Confirmation of this may be found in the *apparatus criticus* of the present edition; and I need here only refer to the instances cited above in my discussion of Ven. 47, and more especially to the dislocation of the text in c. xxvii.

The importance of this conclusion is very great. For if the two

earliest copies of the Philocalia, of the xth and xith centuriēs respectively, give us independent texts, their coincidence in any given reading affords a strong presumption that it is the original Philocalia reading of the passage; and where this is further confirmed by the testimony of the *Contra Celsum* text, we have attained as nearly as we can ever hope to attain to the *ipsissima verba* of Origen's autograph.

3. *Paris. Suppl.* 615 (=C) and kindred MSS¹. The two important MSS which have occupied us hitherto belong to the xth and xith centuries. The next in order of age is the best representative of a distinctly marked group, which reads e.g. *ἐστὶν* for *ἔνεστιν* in the index; see above p. xiv. This is *Paris. Suppl. Gr.* 615, which is placed by Omont in the xiiiith century, and is a beautiful vellum codex, written in two columns, and with 24 lines to a page. It measures 11 in. by 7 $\frac{3}{4}$ in., and consists of 198 leaves. The character is minuscules hanging from the ruled lines. The capital letters and the headings of the chapters are in gold.

Unfortunately at the beginning of the codex several leaves are lost, and others are missing later on. The first of the existing leaves moreover have been misplaced by the binder: but when they are rearranged the earliest words that we find are *τοῖς πολλοῖς μὴ εὐρησθαι* (p. 14). There are some corrections apparently contemporaneous with the original writing: and here and there a later hand has made changes in a blacker ink. The first column of f. 104 r begins with a broad gold line, followed by an index with gold capitals to the headings but no numeration of chapters. The index ends on f. 104 v, half way down the second column: the rest of the page is blank, and then a leaf is lost. This index illustrates a feature specially marked in this group: viz., the expressed division of the Philocalia into two books, the second of which commences with c. xxi.

From *Par. S.* 615 is copied *Basil. A.* iii. 9 (=F), which was written by a monk named Cyril in 1565 A.D. I have referred to it as F in the *apparatus* of the Preface on p. 1. It is also probable that the very imperfect MS bound up with the 'Codex Regius' of the *Contra*

¹ For further descriptions of these MSS see *Journ. of Philol.* vol. xviii, no. 35, pp. 46—51.

Celsum (Paris. 945) is likewise a copy of Par. S. 615, as far as it goes. Besides these two MSS, Par. S. 615 has another batch of descendants, whose lineage is perplexing, because they embody corrections both from the c. Cels. text and from another Philocalia group. These are Monac. 523, Constantinop. 453, Ottob. 410, Bodl. Roe 8 and Cantab. Trin. Coll. O. 1. 10.

Side by side with Par. S. 615 we find a number of MSS which offer the same general text, and yet demand an archetype of their own independent of that codex. These are Ven. 122 (with its copies, Monac. 52 and Taurin. B. 1. 6), Vat. 385, Athen. 191 and Vat. 429. These MSS are linked together and separated from all others by the peculiar mistakes, *οὕτω* for *ὄτω* (p. 96 l. 14), and *ἀπαλλαγσόμεθα* for *ἀπολογησόμεθα* (p. 92 l. 17). Moreover they are frequently right where Par. S. 615 has blundered (e.g. *κατασκευαστέον... τῷ λόγῳ*, p. 97 ll. 21 f.).

The most important of them, Ven. 122 (=D), fortunately bears its date, A.D. 1343. This is a MS on paper, with 377 leaves, measuring $11\frac{3}{4}$ in. by $8\frac{1}{4}$ in., and containing 30 lines on a page, written in a small and rapid hand with many contractions. It contains three works of Cyril of Alexandria, a treatise of Photius, and a letter sent by Thomas, Patriarch of Jerusalem, to the Armenian heretics. This letter had been dictated in Arabic by Theodore Abucara and translated into Greek by Michael the Presbyter. Then ff. 289—377 contain the Philocalia.

4. *Venice 48 (=E) and kindred MSS.*¹ This group is the largest of all and quite the most confusing. But it yields at last to subdivision, and may be arranged in two classes, the first of which has three clear divisions within it very closely connected with each other. The second class is more miscellaneous, and consists entirely of late MSS. Characteristic of the entire group is an omission on p. 144 l. 26, where the words *καὶ οὐ κακίαν μὲν* are wholly wanting. Now in the representative MSS of the first class the omission of these words is recognised by a blank space of a whole line, or part of a line. But in some later MSS of the first class, and in all, as far as I know, of the second, the omission is silently made and no gap is left.

¹ See Journ. of Phil. *ibid.* pp. 52—58.

Other common readings of the entire group are τὸ μείζον ὄν ἔχομεν in Gregory's dedicatory letter: τοῦ βίου τὰ πράγματα (p. 96 l. 24): and the omission of εἶνα before ἐνόμισαν (p. 89 l. 25). Of course many other instances might be given: but these will suffice to link all these MSS together as forming a group by themselves.

(i) In the first class the three divisions are best represented by (1) Ven. 48, (2) Par. 456, and (3) Par. 940. Besides their very close correspondence of text, the MSS of this class are linked together and separated from all others by the addition of ἔτι before the heading εἰς τὸ ἐσκήρυνε κύριος τὴν καρδίαν φαράω at the close of the index. On the other hand, their variations are such that I think none of them can be a copy of either of the others.

(1) Ven. 48 is the oldest member of the whole group. It is a MS of the ninth century, written by the same scribe as the Contra Celsum MS, Ven. 44. Its fly leaf is torn away, otherwise we should doubtless have read Bessarion's name as in that codex. It is a paper quarto with 220 leaves. There are no corrections, excepting a very few by the first hand as it seems; and this makes it the more difficult to detect what MSS are copied from it. On f. 220 v is written, I think in Bessarion's hand, ὀνησάμην τουτὶ τὸ βιβλίον ἐνὸς χρυσίου καὶ ἡμίσεως. At the top of f. 103 r, in chap. xxi (p. 170), there is written above the first line in red ink: $\bar{a}$ +εἰς τὸ ἐσκήρυνε $\bar{\kappa}\sigma$ τὴν καρδίαν φαράω. This rubric refers to the sixth line, Ἀρξώμεθα κ.τ.λ., at the end of which is a red $\bar{a}$; and it must have been added as an afterthought, perhaps in the MS from which Ven. 48 was copied. The subsequent sections have no such heading, but only numbers at the side. This stray rubric reproduces itself in various ways, and so forms another link between the various MSS of the whole group.

Four MSS, Mediol. A. 165, Lugd. Bat. 61, Flor. Laur. Kk. 1. 39, and Vat. Regin. 3, are probably copied from Ven. 48.

(2) Par. 456 bears the date 1426 A.D., and was brought to Paris from Constantinople. It is very closely related to Ven. 48, though not copied from it. The same may be said of Ottobon. 67, which is dated 1436 A.D., and also comes from Constantinople. Both of these MSS contain Arrian's *Expeditio Alexandri* immediately after the Philocalia. And the Paris MS prefixes to the Philocalia the following lines suggesting a comparison between the work

of Origen and Alexander: I cannot be sure whether Ott. 67 has them or not.

*εἰ μὲν θέλεις ἄνθρωπε θαυμάζειν βίον,
τύχας ἀλεξάνδρου τε καὶ πράξεις ἔχεις'
εἰ τοῦν δ' ἀτεχνῶς μυστικῶν ἐρμηνεία,
ἄριγένην θαύμασον ὅς τοῦτον ἔχει' κ.τ.λ.*

These lines were doubtless composed by the scribe of Par. 456, or its archetype, if that also contained Arrian's work. They reappear in some later MSS with some variations of text, though Arrian's work is not given and so the whole point of them is gone.

(3) Par. 940 (=G) is defective at the close, and is thus connected with two other MSS, both of which are probably copied from it. It is a paper MS of the xvth century, 'olim Boistallerianus.' It contains, after the Philocalia, Basil's Homilies on the Hexaemeron, and two works of Gregory of Nyssa. It stops abruptly on f. 81 v, l. 14, with ἀλλὰ ἀπὸ ἀπαλότητος (p. 244), and leaves a blank till f. 82 v, l. 7, where it goes on again with τῶν μετὰ τὰ τεράστια (p. 253), ending finally seven lines from the foot of f. 83 r with ὕλικός γάρ τις ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ (p. 255). This obviously points to a mutilated archetype.

From Par. 940 are copied Oxf. New Coll. 147 and Mediol. H. 101.

By a most remarkable coincidence the sentence at which Par. 940 first breaks off has carried us just far enough to shew that the scribe had before him the true order of c. xxvii, which has been preserved to us in its completeness by Ven. 47 alone. For the sentence runs thus: ἰδοὺ ἐγὼ ἀποκτενῶ τὰ πρωτότοκά σου ἄρα γὰρ ὁ σκληρύνων σκληρὸν σκληρύνει; σαφές δ' ὅτι τὸ σκληρὸν οὐ σκληρύνεται ἀλλὰ ἀπὸ ἀπαλότητος. This extraordinary link of connection with Ven. 47 would be enough to upset our whole system of grouping, were it not that a closer examination reveals the fact that this last chapter has been copied from a source quite different from that of the earlier part of the MS, which is nearly akin to Ven. 48 and Par. 456. It is sufficiently clear that this chapter is not taken directly from Ven. 47; but it is certainly from a MS very closely allied to it.

We must include somewhere in this first class Vat. 1454, an incomplete MS, ending with *χρηστέον* (p. 251 l. 19); for it prefixes *ἔτι* to the last heading in the index.

(ii) The somewhat miscellaneous second class seems to contain no MS earlier than the xvth century. It is linked with the first class by the omission, though without a gap, in c. xx (p. 144); but separated from it by not reading *ἔτι* before the last section of the index, by the blunder *διαλύσεων* for *ἐπιλύσεων* in the preface, and by reading *λαμβάνειν ἢ δίδοναι* for *δίδοναι ἢ λαμβάνειν* on p. 96 l. 19; and it sometimes gives right readings where the first class has gone wrong. This class has a peculiar interest as containing the MSS on which the only complete printed text of the Philocalia, that of Joh. Tarinus in 1618, is based. The text of the Philocalia published by Lommatzsch is ultimately derived from this edition in those passages where the original works of Origen are not extant; but in other parts the text of the original works, e.g. the *Contra Celsum*, has for the most part been substituted for the Philocalia text.

(1) The MS from which Tarinus printed, Par. 458, contains after the Philocalia a work of Zacharias, Bishop of Mitylene, written in very large characters and dated 1531 A.D. This he edited at the same time, adding also the *Opiniones de Anima*, which he found in the 'Codices Thuani' of the Philocalia, the readings of which he reproduces in his notes.

Par. 457 and Par. 459 (A.D. 1543) are closely allied to Par. 458 and need not be further described.

(2) The following are linked with Par. 456 by the reproduction of the Iambics mentioned above, but their text is different and belongs to this second class:

(a) Reading correctly *θέλεις*: Par. 941 (A.D. 1535) and, what is probably a copy of it, Lugd. Bat. 67.

(b) Reading *θέλεις*: Flor. Riccard. K. 1. 13 and Vat. 1565. The beginning of the Riccardian MS is wanting, but it can be gathered from Vat. 1565, which has the word *προθεωρία* before the preface, and *ἐπιστολή* before Gregory's letter. These peculiarities are common also to Lugd. Bat. 44, which is incomplete, ending as it does with *συγκαταίθηνται τῷ διδάσκοντι* (p. 241). For these reasons therefore among others these three MSS must be classed together.

The Riccardian MS contains, after the Philocalia and the verses on Origen, some iambics of the monk Bessarion on the death of Theodora, followed by two other verse pieces, and an acrostic prophecy of Christ and the Cross by the Erythraean Sibyl. The verses of Bessarion are found also in Par. 456 and Par. 941. Now in E. Miller's catalogue of the Greek MSS in the Escorial (pp. 332—386) may be seen the contents of an old catalogue made before the great fire of 1671. From this I gather that two MSS of the Philocalia must then have perished. One of these is described as containing also certain verses of Bessarion and other writers, and also verses of the Erythraean Sibyl.

(3) The following too, belonging to this same class, have a common bond in the heading *φιλοκαλία ἐκ τῶν ἀριγένοῦς βιβλίων . . . . συλλεγείσα παρὰ τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν κ.τ.λ.*

Taur. B. vi. 25, containing Bk. II followed by Bk. I, and without index. Par. 942 and Par. 943, 'Codd. Thuani,' also containing Bk. II followed by Bk. I, but incomplete, and with two indices.

Lastly, we must bring together here several incomplete copies, all probably of late date and quite unimportant.

Vat. 388 contains Bk. I only and has no preface or index. Although it has the same heading as the 'Codd. Thuani,' its text is quite different; e.g. its first chapter commences with *ἐπεὶ*, not *ἐπειδή*.

I am inclined to class with this a MS in Vienna, no. 53 in the Catalogue of Lambecius, for the description of which, together with some tracings, I am indebted to the painstaking kindness of the late Mr H. W. Wallis, Fellow of Gonville and Caius College. The MS is extremely difficult to decipher, partly on account of the ravages of bookworms, but far more owing to a brown stain going through the whole book and covering about seven-eighths of each page. It agrees with Vat. 388 in reading *ἐπεὶ* at the beginning of c. i, and in containing only the first book. But my data for classification are small owing to the mutilation and illegibility of the codex.

In the Barberini Library at Rome (III 84) there is a copy containing Bk. II only.

Among the Savile MSS in the Bodleian (No. 11) there is a portion of Bk. II, namely cc. xxi, xxv and xxvii.

At Moscow, as may be seen by Matthaei's Catalogue, there are four very late fragments of Bk. II, which need not here be particularly enumerated.

There is also a complete copy of the Philocalia mentioned in the same catalogue (No. 12). Matthaei speaks of it as a paper MS of the xvth century, and transcribes the following note from the last leaf: *ἡ παρούσα βιβλος τυγχάνει τῆς μονῆς τοῦ ξηροποτάμου, πριαθείσα ἐκ τῆς μονῆς τοῦ ξενοφώντος σὺν ἑτέροις πλείοσι βιβλίοις.*

At this point a question naturally arises as to the relation between the various types of text which our enquiry has led us to distinguish, and the comparative value to be assigned to each of them.

Beginning with the two later groups we may ask, Can evidence be produced to show that Par. S. 615 and Ven. 48 have a common ancestor, which stands apart from the Patmos codex? To answer this in the affirmative, instances must be collected in which these two MSS have common blunders which are not found in the latter, and which are moreover such as an intelligent scribe would not have easily rectified. The following cases may perhaps serve this purpose.

1. p. 76 l. 16 οὐ φαίνεται Patm., Ven. 47; om. Par. S. 615, Ven. 48.

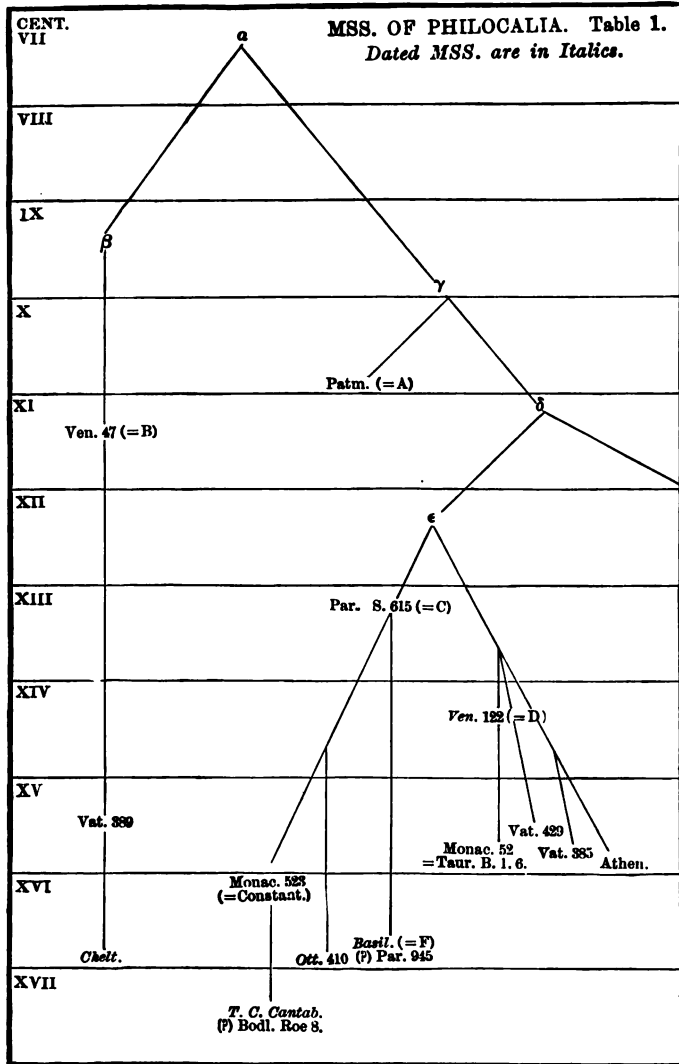
This passage forms the close of a quotation from Plato's *Crito*, which is continued much further in the c. Cels. text: but if the compilers of the Philocalia had stopped before the words οὐ φαίνεται, it is not very probable that these two words, and no others, would afterwards have been appended. Hence we may conclude that they were in the original Philocalia; and if so it is difficult to suppose that the two MSS in question omitted them quite independently.

2. p. 103 l. 20 (c. Cels. i. 62) *ικανὸς πρὸς τὸ νοεῖν καὶ λέγειν ἀρεσκόντως πλήθεισιν ἐπιλεξάμενος* Patm., Ven. 47. *ικανὸς πρὸς τὸ νοεῖν καὶ λέγειν ἀρέσκοντας πλήθεισιν ἀπολεξάμενος* Par. S. 615, Ven. 48.

Here a comparison of the c. Cels. text shews that both *ἀρέσκοντας* and *ἀπολεξάμενος* are probably wrong.

3. p. 102 l. 4 οὕτως ἔχουσιν c. Cels. MSS, Patm., Ven. 47.

ἔχουσιν οὕτως Par. S. 615, Ven. 48.

CENT. VII	MSS. OF PHILOCALIA. Table 2. <i>Dated MSS. are in Italics.</i>
VIII	
IX	
X	
XI	
XII	
XIII	ξ
XIV	Ven. 45 (=E)
XV	<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> <div style="text-align: center;"> <p>Mediol. A. 165 (Laurent., Vat. Regim. 3) (?)</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p><i>Par. 456.</i> <i>Oct. 67.</i> Vat. 1454</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p>Par. 940</p> </div> </div> <p style="text-align: right;">[11 MSS. of Cl. 2]</p>
XVI	<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> <div style="text-align: center;"> <p>Lugd. 61</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p>Mediol. H. 101 Nov. Coll.</p> </div> </div>
XVII	

4. p. 100 l. 29 *εἰτ' ἐπεὶ φησιν* c. Cels. MSS, Patm., Ven. 47.
εἰτ' ἐπάγει φησιν Par. S. 615, Ven. 48.

Here the mistake has arisen from a misreading of *ἐπεὶ*, and it destroys the sense.

We may therefore accept the theory of a common original (δ) for the groups represented by Par. S. 615 and Ven. 48, giving us new blunders not found in Patm. and Ven. 47.

We may go on further to assume for this MS (δ) and the Patmos MS a common original (γ), which contained the dislocation of c. xxvii. This MS (γ) may quite well have been copied from the *παλαιωτάτη βίβλος* (α), when its pages had become displaced, long after the copy (β) had been made by Barda's contemporary.

II. MANUSCRIPTS OF THE CONTRA CELSUM.

All the known MSS of the Contra Celsum are copied from one in the Vatican, Gr. 386. This is a MS of the xiiith century, and it contains also the Panegyric on Origen by Gregory Thaumaturgus, which is prefixed likewise to many of its copies. At the end of the first book it has this note:

*πρὸς τὸν ἐπιγεγραμμένον κέλσου ἀληθῆ λόγον ὠριγένους τόμος ᾱ:—
 μετεβλήθη καὶ ἀντεβλήθη ἐξ ἀντιγράφων τῶν αὐτοῦ ὠριγένους βιβλίων.*

In the xvth or xvth century a leaf had disappeared from Bk. ii. c. 13 ff. (R. I. 399 C) after the words *περὶ τοῦ συγκαταθέσθαι τοῖς*, the next leaf (f. 42 r) beginning *ματος ἵνα αὐτὸ τηρήσῃ* κ.τ.λ. (Ru. I. 403 B). But as early as the xivth century it had been tampered with by erasure. Thus in i. 32 (Ru. I. 350 A) the words which I here enclose in brackets were erased on account of their blasphemous character: they form part of one of Celsus's slanders about our Lord's birth: *ἐλεγχθείσα ἐπὶ μοιχεία [καὶ τίκτουσα ἀπὸ τινος στρατιώτου Πανθήρα τοῦνομα] καὶ ἴδωμεν* κ.τ.λ.

The earliest copy¹ of Vat. 386 is Par. S. 616, which was written by Lucas Monachus for the emperor Andronicus III. in 1340 A.D.

¹ This relation between the two MSS is denied by Dr Koetschau, who believes that Par. S. 616 is an independent witness to the text. I have

A note at the beginning by a later hand tells us that when the codex came into the possession of Manuel Rhetor he erased the name of Andronicus. It is a parchment MS with large red headings and capitals. It prefixes Gregory's Panegyric, and adds the Exhortatio ad Martyrium. It differs from Vat. 386 in the headings of the books, and by the absence of the note *μετεβλήθη και ἀντεβλήθη κ.τ.λ.* It also corrects some of the obvious blunders of that MS, such as its original *ἐξ ἧς* (i. 2, Ru. I. 320 C), and the misspellings *ἡρώδοτον* and *κιτιεύς* (i. 5, Ru. I. 324 B). In the Panther passage (i. 32, Ru. I. 403 B) it merely omits the words *και τικτουσα*, giving what follows as it is read in the text of Delarue, and leaving no gap.

From Par. S. 616 are copied Basil. A. iii. 9 and Par. 945, the 'Codex Regius' of Delarue.

The other MSS need only be enumerated here. From Ven. 44 (cent. xiv.) are copied Vat. Palat. Gr. 309 (Hoeschel's 'Codex Palatinus'), and the fragments in the Ambrosian Library at Milan (i. 119 P inf.), and probably also the two Oxford MSS, Bodl. Gr. Misa. 21 and New College, No. 146.

From Ven. 48 (cent. xiv.) are copied Lugd. Bat. 17; Ven. 46 (with its copy Par. S. 293 'Codex Jolianus') Matrit. O. 6, written by George Trypho, 1555; Vat. 387 with the two fragments Ottob. 35 and 75; and Monac. 64, of which there is a copy in the same library made for Hoeschel, and by him corrected for the press (Monac. 517).

When we come to estimate the comparative excellence of the Contra Celsum and Philocalia texts in those passages which the compilers of the latter book derived from the former, the palm, as might naturally be expected, is carried off by the text of the original work. Gregory and Basil had no special motive for a very scrupulous accuracy; and there is no doubt that, besides the slight literary alterations which were sometimes necessary to introduce their extracts, they made a considerable number of mistakes from which the Contra Celsum text has remained free.

fully discussed the question in *Journ. of Philol.*, vol. xviii., no. 36, and need not repeat the evidence here. Further details respecting the Contra Celsum MSS will be found in *Journ. of Philol.*, vol. xviii., no. 35, p. 62 ff. and in Mr Wallis's article in the *Classical Review*, Nov. 1889.

Thus if we take the first important extract, c. Cels. i. 9—11 (Philoc. c. xviii. ad init.), the result of the comparison of the two texts when critically ascertained is that where the Philocalia differs from the Contra Celsum it is generally inferior to it. In fact the Contra Celsum readings often must be right, and for the most part are preferable. But on the other hand it is to be noted that no divergence in the Philocalia is of more than verbal importance; and this fact goes far to prove that there is no ground whatever for the supposition that the Philocalia, as we have it, has been tampered with from doctrinal motives.

III. CATENAE.

(1) Two considerable quotations from the Philocalia are found in the Munich Catena on the Epistle to the Romans, published by Cramer at Oxford in 1844. The MS which he used (Cod. 412) is described in Hardt's Catalogue (vol. iv. p. 289) as a parchment codex of the xiith century. As the Catena contains passages from Oecumenius I suppose that it cannot have been compiled before the close of the xth century. The first text commented upon is Rom. vii. 7, and the first comment is *χρυσσοτόμου Ἀντίθεσιν πάλιν κ.τ.λ.* The last text is xvi. 24, and the Catena concludes with a comment of Theodoret, ending *εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἄμήν.*

The first of the Philocalia citations (Cramer, vol. iv. p. 276) commences: *Ἐκ τῆς φιλοκαλίας τοῦ Ὀριγένους. Πρόσχωμεν δὲ ἄνωθεν τοῖς εἰρημένους κ.τ.λ.,* and after a few modified phrases it continues as in our text p. 227 l. 15 to p. 229 l. 29. This passage is from c. xxv. of the Philocalia, where it is quoted from Origen's first book of Commentaries on the Romans.

The other citation (Cramer, vol. iv. pp. 340 ff. and p. 349) is from the third book of the *De Principiis* as quoted in Philoc. c. xxi. It is somewhat disordered in its arrangement. Thus it begins: *Ἐκ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ὀριγένους. Ἴδωμεν δὲ καὶ κ.τ.λ. (=p. 170 l. 3).* After slight modifications it goes on continuously as in p. 170 l. 28—p. 172 l. 17. Then comes an earlier piece, p. 158 l. 14—p. 162 l. 9; which again is followed by later pieces, p. 173 l. 17—p. 175 l. 5;

p. 176 l. 28—p. 177 l. 15. After a break we have (Cramer, p. 349) a small extract (*᾿Αριγένους ἐκ τῶν ἐκλογῶν*) from the same chapter, p. 175 l. 21—p. 176 l. 2.

A comparison of the text as given by Cramer¹ shews that we have for these passages the testimony of a MS which is wholly independent of the extant MSS of the Philocalia, and in some few instances is right where all of these are wrong together. Thus to give one instance, after the words *εἰδὼς τὰ πάντα πρὸ γενέσεως αὐτῶν* (p. 227 l. 11) it adds *καὶ ὡς εἰδὼς τὰ πάντα πρὸ γενέσεως αὐτῶν*, words which would easily fall out, but which when replaced considerably improve the run of the sentence by supplying the missing conjunction. Other obvious improvements shew that the Catena represents a Philocalia MS which must have existed independently side by side with the archetype of all the MSS which we know. Although there are a few cross combinations, it is reassuring to find that it confirms the position which we have assigned to Ven. 47, with which in several instances it agrees against all the rest.

(2) A mere scrap of five lines in the Oxford Catena on the Romans (Bodl. E. II. 20, A.D. 1601; Cramer, vol. iv. p. 5 ll. 21—25) corresponds to Philoc. xxv. p. 231 ll. 8 ff.: see the *apparatus* at the foot of our text. Vatic. Gr. 762 contains a Catena on the Romans: but I know nothing further of it.

These are the only quotations which I have found in Catenae corresponding to passages in the Philocalia: but the whole subject of Catenae is one which much needs to be worked, and which is certain to be fruitful for the criticism of Origen.

IV. TRANSLATIONS BY RUFINUS.

(1) *The De Principiis*. On his return to Italy, after the healing of the first breach of friendship between Jerome and himself on the ground of Origenism, Rufinus published in 398 a

¹ Mr A. E. Brooke has kindly collated for me the MS at Munich in these passages. The only corrections to be made in Cramer are: p. 273 l. 5 *ἄρα*] *ἄρα* MS, p. 343 l. 10 *ὅ*] *ὅ* MS, l. 14 *παρ' ἑαυτοῦ*] + *κακοῦ* MS, p. 344 l. 2 *σκληρούμενον*] *σκληρυμμόν* MS, p. 345 l. 21 *ἐκτιμον*] *ἐντιμον* MS, p. 346 l. 12 *γενέσθαι*] *om.* MS.

translation of the *De Principiis*. He tells us (*Ap. I.*, Vallarsi's Jerome, vol. ii. p. 582) that he did this at the earnest request of one Macarius, who being engaged on a treatise on Freewill, and being guided as he believed to Rufinus by a dream, desired to learn the views of the great Alexandrian teacher on this topic. Rufinus was fully aware of the storm which would follow such a translation, and at first put him off with Pamphilus's *Apology for Origen*, in which many extracts from the *De Principiis* were embodied. He further endeavoured to save his reputation for orthodoxy by prefixing to his translation of this work a preface in which he carefully stated his own creed, and by adding an appendix to prove that the most objectionable passages in Origen's works were the forged insertions of heretics. When Macarius still clamoured for the *De Principiis* itself, Rufinus yielded, and prefixed to his translation a notable preface in which he said that he was only following the example of a great scholar who had translated several works of Origen and had praised him in the most exalted terms. This was the cause of a new breach with Jerome, and led to a most painful and discreditable controversy. The preface went on to state the principles upon which Rufinus had made his translation.

"Sicubi ergo nos in libris eius aliquid contra id inuenimus, quod ab ipso in ceteris locis pie de trinitate fuerat definitum, uelut adulteratum hoc et alienum aut praetermissum aut secundum eam regulam protulimus, quam ab ipso frequenter inuenimus affirmatam. si qua sane uelut peritis iam et scientibus loquens, dum breuiter transire uult, obscurius protulit; nos, ut manifestior fieret locus, ea quae de ipsa re in aliis eius libris apertius legeramus adiecimus, explanationi studentes: nihil tamen nostrum diximus, sed licet in aliis locis dicta tamen sua sibi reddidimus."

With regard to the substance of his work therefore he tells us honestly enough that his object was to present Origen to the Latin world in an inoffensive form, and to attain this end by omitting, as probably the insertions of heretics, passages where he seemed to contradict his own teachings, and by expanding other passages in Origen's sense as he had gathered it from his other works.

After this frank confession it is at first surprising to find how exceedingly little change in either direction can be traced in those parts of his work of which the original Greek is preserved to

us in cc. i. and xxi. of the Philocalia: but this may be explained by the consideration that SS. Gregory and Basil would select passages which were free from the objections which have been indicated. At any rate it says something for the trustworthiness of Rufinus, that where we are able to confront him with the original we have no fault to find with him on the ground of theological modifications.

The two following passages are omitted by Rufinus: (1) De Princ. iv. 19, 20 = Philoc. p. 28, *διὰ τοῦτο δεῖ ἀκριβῶς... ὅσον ἐπὶ τῇ λέξει μὴ γεγενημένους*. The first sentence of this is replaced by a platitude. The passage deals with the care needed to decide what portions of Scripture are or are not literally true. (2) De Princ. iv. 21 = Philoc. pp. 29 f., *ἀλλ' οὐδὲ ὁ ἐν τῷ φανέρῳ Ἰουδαῖος... προσηγουμένῳ λόγῳ γεγενημένων*. This is the remarkable passage referred to in Socr. H. E. iii. 7, where Adam is made to represent Christ, and Eve the Church.

On the other hand in De Princ. iii. 10 ad fin. (Ru. I. 118), after the words *ὡς γῆ τυγχάνουσα* (Philoc. p. 161), Rufinus adds a sentence, which is merely explanatory and sums up the previous argument.

His translation however was assailed by Jerome not only on the ground of his suppression of Origen's heretical statements, but also for the unscholarly style of his Latin composition. Rufinus was well aware that he was open to criticism in this direction, and declares that he at first refused the request of Macarius on the ground of his long residence in the East: "nullum dicebam me usum huiusmodi operis habuisse, et ad Latinum sermonem tricennali iam paene incuria torpuisse."

But when we come to his work with the view of collecting evidence for the emendation of the existing Greek texts, we are prepared to forgive that want of the 'eloquence' of Jerome which he so often deploras, if only he be found to have translated literally enough to enable us to judge of the readings of uncertain passages. Here we are sadly disappointed. His translation is in fact what we should now call a paraphrase. He gives as a rule a quite intelligible sense; and for the most part it is Origen's sense, if we have regard to the general thought rather than to the individual sentence. He thoroughly appreciated his author, and may be considered as fairly representing his views and arguments. What we have most

to complain of is that he constantly fails to appreciate the carefully balanced sentences of the Greek. He obviously does not understand the constructions, though he seems to grasp by a happy instinct the general drift. He is determined at all hazards to be clear, and he frequently repeats a remark which he has already rendered in another form, introducing sometimes a striking phrase which has no counterpart at all in the original.

An instance taken from the earlier part of the fourth book of the *De Principiis* will serve to illustrate several of these criticisms, and may be taken as a fair specimen of Rufinus's translation.

PHILOCALIA, I. 6 (p. 12).

Λεκτέον δὲ ὅτι τὸ τῶν προφητικῶν λόγων ἔνθεον, καὶ τὸ πνευματικὸν τοῦ Μωσέως νόμου, ἐλαμψεν ἐπιδημήσαντος Ἰησοῦ. ἐναργῆ γὰρ παραδείγματα περὶ τοῦ θεοπνεύστου εἶναι τὰς παλαιὰς γραφὰς πρὸ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Χριστοῦ παραστήσαι οὐ πάνυ δυνατὸν ἦν· ἀλλ' ἡ Ἰησοῦ ἐπιδημία δυναμένους ὑποπτέεσθαι τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας ὡς οὐ θεῖα εἰς τοῦμφανὲς ἤγαγεν ὡς οὐρανίῳ χάριτι ἀναγεγραμμένα. ὁ δὲ μετ' ἐπιμελείας καὶ προσοχῆς ἐντιγχνάνων τοῖς προφητικοῖς λόγοις, παθὼν ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀναγνώσκειν Ἰχνος ἐνθουσιασμοῦ, δὲ ὧν πάσχει πεισθήσεται οὐκ ἀνθρώπων εἶναι συγγράμματα τοὺς πεπιστευμένους ἡμῶν εἶναι θεοῦ λόγους.

DE PRINCIPIS, IV. 6 (Ru. I. 161 f.).

Quibus etiam illud addendum, quod siue prophetarum uaticinatio, siue Moysis lex, diuina esse et diuinitus inspirata ex eo maxime illuminata est et probata, ex quo in hunc mundum Christus aduenit. ante enim quam completerentur ea quae ab illis fuerant praedicta, quamuis uera essent et a deo inspirata, tamen ostendi uera esse non poterant pro eo quod nondum probarentur impleta. aduentus uero Christi uera esse et diuinitus inspirata quae dixerant declarauit, cum utique prius haberetur incertum si eorum quae praedicta fuerant exitus esset implendus. sed et si quis cum omni studio et reuerentia qua dignum est prophetica dicta consideret, in eo ipso dum legit et diligentius intuetur, certum est quod aliquo diuiniore spiramine mentem sensumque pulsatus agnoscat non humanitus esse prolatos eos quos legit, sed dei esse sermones: et ex semetipso sentiet non humana arte nec mortali eloquio, sed diuino, ut ita dixerim, cothurno libros esse conscriptos.

We must however in justice remember that the paraphrastic style of translation was by no means peculiar to Rufinus. Jerome himself has no word of blame for this. Indeed in his letter to Pammachius, 'De optimo genere interpretandi' (lvii, Vallarsi I. 308) he had distinctly defended it, except in the case of the translation of the Scriptures. And in the few instances in which we can set passages of his own translation of the De Principiis and of Rufinus's side by side with the original Greek there is little to choose between them on the score of literalness.

These passages are three in number: De Princ. iii. 21 (Ru. I. 134) = Philoc. xxi. (p. 175) *εἰ δὲ ἅπασι... ῥεβέκκας γενέσθαι*: De Princ. iii. 22 (Ru. I. 136) = Philoc. xxi. (p. 176) *δυνατὸν μνητοὶ γε... ἡτοιμασμένον*: De Princ. iv. 23 (Ru. I. 185 f.) = Philoc. i. (p. 32) *τάχα δὲ ὥσπερ... ἔθνων καλοῦνται*. The fragments of Jerome's version are preserved in his letter to Avitus (Vallarsi I. 916), and may be seen together with that of Rufinus in Delarue's edition.

The last of these passages I give at length, partly as an illustration of the comparative merits of the versions, and partly because it is immediately followed by a section in Rufinus which the editors of the Philocalia omitted, and by a section in Jerome which both they and Rufinus omitted. These sections are here enclosed within brackets.

Τάχα δὲ ὥσπερ οἱ ἐντεῦθεν κατὰ τὸν κοινὸν θάνατον ἀποθνήσκοντες ἐκ τῶν ἐνταῦθα πεπραγμένων οἰκονομοῦνται, εἰ κριθέιν ἄξιοι τοῦ καλουμένου χωρίου ἄδου, τόπων διαφόρων τυγχάνειν κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν ἁμαρτημάτων· οὕτως οἱ ἐκείθεν, ὡς οὕτως εἶπω, ἀποθνήσκοντες εἰς τὸν ἄδην τοῦτον καταβαίνουσι, κρινόμενοι ἄξιοι τῶν τοῦ παντός περιγεῖον τόπου διαφόρων οἰκητηρίων βελτιόνων ἢ χειρόνων, καὶ παρὰ τοῖσδε, ἢ τοῖσδε τοῖς πατράσιν· ὡς δύνασθαί ποτε Ἰσραηλίτην πεσεῖν ἐς Σκύθας, καὶ Αἰγύπτιον εἰς τὴν Ἰουδαίαν κατελθεῖν. πλὴν ὁ σωτὴρ συναγαγεῖν ἦλθε τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ· καὶ πολλῶν ἀπὸ τοῦ Ἰσραὴλ μὴ εἰζάντων τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ, καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἔθνων καλοῦνται. κέκρυνται δὲ, ὡς ἡγοῦμεθα, ἐν ταῖς ἱστορίαις ταῦτα.

Rufinus translates: 'Fortassis enim sicut hi qui de hoc mundo secundum communem mortem istam recedentes pro actibus suis et meritis dispensantur prout digni fuerint iudicati, alii quidem in locum qui dicitur infernus, alii in sinum Abrahae, et per diuersa quaeque uel loca uel mansiones: ita etiam ex illis locis uelut illic,

si dici potest, morientes, a superis in hunc inferum descendunt. [nam ille inferus ad quem hinc morientium animae ducuntur, credo, ob hanc distinctionem infernus inferior a scriptura nominatur, sicut dicitur in psalmis : *Quia liberasti animam meam ex inferno inferiori.*] unusquisque ergo descendantium in terram pro meritis, uel loco suo quem ibi habuerat, dispensatur in hoc mundo in diuersis uel locis uel gentibus uel conuersationibus uel infirmitatibus nasci, uel a religiosis aut certe minus piis parentibus generari, ita ut aliquando contingat Israelitam in Scythas descendere, et Aegyptium pauperem deduci ad Iudaeam : uerumtamen saluator noster congregare uenit oves quae perierant domus Israel : et cum plurimi ex Israelitis non acq̄ueuissent doctrinae eius, hi qui ex gentibus erant, uocati sunt. [unde consequens uidebitur etiam prophetias quae singulis gentibus proferuntur, reuocari magis ad animas debere et diuersas mansiones earum caelestes. sed et historias rerum gestarum, quae dicuntur uel genti Israel uel Ierusalem uel Iudaeae accidisse, illis uel illis gentibus impugnantibus, perscrutandum est et perquirendum, quoniam in quamplurimis corporaliter gesta non constant, quomodo magis ista conueniebant illis gentibus animarum, quae in caelo isto quod transire dicitur habitant uel etiam nunc habitare putandae sunt. si quis uero euidenter et satis manifestas assertiones horum de scripturis sanctis exposcat a nobis, respondendum est quia occultare magis haec spiritui sancto in his quae uidentur esse historiae rerum gestarum, et altius tegere consilium fuit, in quibus descendere dicuntur in Aegyptum, uel captiuari in Babyloniam, uel in his ipsis regionibus quidam quidem humiliari nimis et sub seruitio effici dominorum, alii uero in ipsis captiuitatis locis clari ac magnifici habiti sunt, ita ut potestates et principatus tenuerint regendisque populis praefuerint.] quae omnia, ut diximus, abscondita et celata in scripturae sanctae historiis contenguntur.’

Jerome translates : ‘Et forsitan quomodo in isto mundo qui moriuntur separatione carnis et animae, iuxta operum differentiam diuersa apud inferos obtinent loca ; sic qui de caelestis Ierusalem, ut ita dicam, administratione moriuntur, ad nostri mundi inferna descendunt, ut pro qualitate meritorum diuersa in terris possideant loca.’ Here his quotation ceases, but he at once introduces with the words ‘et iterum’ another section : [‘et quia comparauimus de

isto mundo ad inferna pergentes animas, iis animabus quae de superiori caelo ad nostra habitacula peruenientes quodammodo mortuae sunt, prudenti inuestigatione rimandum est, an hoc ipsum possimus etiam in natiuitate dicere singularum; ut quomodo quae in ista terra nostra nascuntur animae, uel de inferno rursum meliora capientes, ad superiora ueniunt et humanum corpus assumunt, uel de melioribus locis ad nos usque descendunt; sic et ea loca quae supra sunt in firmamento, aliae animae possideant, quae de nostris sedibus ad meliora proficiunt: aliae quae de caelestibus ad firmamentum usque delapsae sunt, nec tantum fecere peccatum, ut ad loca quae incolimus truderentur.]

It will be observed that each adds phrases apparently his own; Rufinus, "Abraham's bosom," and Jerome, "the heavenly Jerusalem": and each appends a section not found in the Philocalia. Both sections are no doubt Origen's; but it is not clear which should come first. I incline to place that in Rufinus first, and to explain the *ταῦτα κέκρυπται* of what Jerome has preserved to us. The illustration from Ps. lxxvi. 13 may be an insertion by Rufinus, as it is absent from the Philocalia and from Jerome; but it is quite in Origen's manner.

There is another passage of which both versions exist, but it is omitted in the Philocalia. It occurs in De Princ. iii. 22 (Ru. I. 136 f.), between the words *χείρονος γίνεσθαι* and *ἐπεὶ δὲ ὄπου κ.τ.λ.* (Philoc. xxi. p. 176 l. 27).

Here Rufinus has: 'Unde et arbitrandum est possibile esse aliquos qui primo quidem a paruis peccatis coeperint in tantam malitiam diffundi, et in tantum malorum uenire profectum, ut nequitiae modo et aduersariis potestatibus exaequantur: et rursum si per multas poenarum graves animaduersiones respicere aliquando potuerint, et paulatim medelam uulneribus suis requirere tentaerint, cessante malitia reparari posse ad bonum: ex quo opinamur, quoniam quidem (sicut frequenter diximus) immortalis est anima et aeterna, quod in multis et sine fine spatiis per immensa et diuersa saecula possibile est ut uel a summo bono ad infima mala descendat, uel ab ultimis malis ad summa bona reparetur.'

Jerome renders: 'Ego arbitror posse quosdam homines a paruis uitiiis incipientes ad tantam nequitiam peruenire (si tamen noluerint ad meliora conuerti et poenitentia emendare peccata) ut et con-

trariae fortitudines fiant; et rursus ex inimicis contrariisque uirtutibus in tantum quosdam per multa tempora uulneribus suis adhibere medicinam, et fluentia prius delicta constringere, ut ad locum transeant optimorum. saepius diximus in infinitis perpetuisque saeculis, in quibus anima subsistit et uiuit, sic nonnullas earum ad peiora corruere, ut ultimum malitiae locum teneant; et sic quasdam proficere, ut de ultimo malitiae gradu ad perfectam ueniant consummatamque uirtutem.¹

This section Jerome quotes only to condemn it; and it was doubtless passed over by the editors of the Philocalia as unsatisfactory. It goes much further than the sentence preceding it, to which Rufinus had of his own accord prefixed the phrase 'magis conuenit regulae pietatis ut credamus,' &c.

Rufinus has embodied in his translation of the *De Principiis*, with but slight alterations, his previous versions of such passages as are quoted from that book in the apology of Pamphilus.

(2) *Exegetical Works*. The favourable estimate of the fidelity of Rufinus to his originals, which we are inclined to form from his translation of the passages of the *De Principiis* which are contained in the Philocalia, is seriously modified when we come to observe the way in which he has dealt with other sections which are taken from Origen's Homilies or Commentaries.

These sections are

- (1) Philoc. c. i. ad fin. (p. 35) = Hom. v. in Leviticum (Ru. II. 205)¹.
- (2) Philoc. c. ix. (p. 54) = Comm. IX. in Ep. ad Romanos (Ru. IV. 580).
- (3) Philoc. c. xii. (p. 62) = Hom. XX. in Josuam (Ru. II. 442).
- (4) Philoc. c. xxv. (p. 226) = Comm. I. in Ep. ad Romanos (Ru. IV. 462).
- (5) Philoc. c. xxvii. (p. 255) = Comm. II. in Canticum (Ru. III. 51).

In the preface (Ru. IV. 408) to his version of the Commentaries on the Romans, Rufinus says that his friend Heraclius required him to reduce the lengthy work of Origen to a moderate compass; 'ut ...abbreuiem, et ad media, si fieri potest, spatia coarctem.' In his epilogue (Ru. IV. 688) he speaks of the immense labour which this had involved, and compares it with the task which he had performed in the case of the Homilies on Genesis, Exodus and, above all,

¹ This was first pointed out by Dr Westcott, *Dict. Christ. Biogr.*, art. 'Origenes.'

Leviticus: 'sicut in homiliis siue in oratiunculis in Genesim et in Exodum fecimus, et praecipue in his, quae in librum Levitici ab illo quidem perorandi stylo dicta, a nobis uero explanandi specie translata sunt.' In the case of Joshua and Judges on the other hand the labour had been less: 'nam illa quae in Jesum Naue et in Iudicum librum...scripsimus, simpliciter ut inuenimus, et non multo cum labore transtulimus.'

So serious, indeed, were the modifications of Origen's work which were thus effected that, as Rufinus tells us in this same epilogue, certain 'malevolent minds' suggested that he might well prefix his own name rather than Origen's to the book. 'Verum ego, qui plus conscientiae meae quam nomini defero, etiam si addere aliqua uideor, et explere quae desunt, aut breuiare quae longa sunt, furari tamen titulum eius qui fundamenta operis iecit et construendi aedificii materiam praebuit, rectum non puto.' With a touch of satirical humour, however, he promises that when he completes his proposed version of the 'Recognitio' of Clement of Rome¹, it shall be entitled 'Rufini Clemens.'

Looking at the extracts in question we find that those from the Epistle to the Romans are so abbreviated that without the explanation of Rufinus we could scarcely have believed that they were intended to represent the corresponding sections in the Philocalia at all; and we get no help from them for the criticism of the Greek text.

In the passage from the Homilies on Joshua, on the contrary, he has expanded his author into nearly twice the original compass, adding much explanatory matter of his own: so that here again we need not look for much help for our special purpose.

The extracts from Leviticus and the Song of Songs are very short: but in these places the version of Rufinus somewhat more faithfully represents the original, though it characteristically shirks the difficulties of the Greek constructions.

¹ Of the Clementine extract at the end of c. xxiii. and of Rufinus's version I shall speak later on.

V. THE EUSEBIAN EXTRACT.

Chapter xxiv. of the Philocalia has the following heading prefixed to it: *Περὶ ὕλης, ὅτι οὐκ ἀγένητος οὐδὲ κακῶν αἰτία. ἐκ τῆς Εὐσεβίου τοῦ Παλαιστῖναιῶ ἐναγγελικῆς προπαρασκευῆς, λόγου ἐβδόμου.* The meaning of this is that although Gregory and Basil believed, as we shall see, that the section was the work of Origen himself, yet they found it convenient to copy it from Eusebius.

When we turn to Euseb. Praep. Ev. vii. 22 we find the passage immediately after a quotation from Philo on a similar topic. But its authorship is ascribed to Maximus. *Καὶ τὰ μὲν τοῦ Φίλωνος τοῦτον ἐχέτω τὸν τρόπον. Μαξίμου δὲ τῆς Χριστοῦ διατριβῆς οὐκ ἀσήμου ἀνδρὶ καὶ λόγος οἰκείος συγγέγραπται ὁ Περὶ τῆς ὕλης. ἐξ οὗ μοι δοκῶ μέτρια χρησίμως παραθήσεσθαι ἐς ἀκριβῆ τοῦ προβλήματος ἔλεγχον.* Then follows the whole section as given in the Philocalia.

But we also find the first quarter of the section, with what is evidently its immediately preceding context, in the fragment of the Dialogue of S. Methodius on Free Will, first published by Joh. Meursius (*Var. Div. Liber*, Leyden, 1619). Moreover in the epitome of Methodius on Free Will given by Photius cod. 236 we have the whole of the section, slightly abbreviated here and there, together with summaries of what preceded and followed it in the work of Methodius.

1. *Maximus or Methodius?* A difficult question is thus presented to us, and upon our answer to it must depend the principle on which we are to proceed in constructing our text. If Eusebius is right in assigning it to Maximus, we must suppose that Methodius took it from his Dialogue and inserted it without acknowledgment into his own; and in that case Eusebius is our principal authority, and we may regard the slight variations in Methodius as intentional modifications. But if Methodius be the true author, then we must look to him first of all and endeavour by critical processes to ascertain what he originally wrote.

But apart from our present object the question is of great interest, and it deserves a more accurate investigation than it has yet received. I may say at once that I have been led to the

conclusion that Methodius is the original writer of the passage by the following considerations.

(1) We have no ground for supposing that an author of such power as Methodius would have cared to borrow without acknowledgment and without modification the main portion of a Dialogue by an earlier writer.

It is true that in the Dialogue on the Resurrection he makes one of his interlocutors quote at great length from Origen: but he is careful to give the exact reference, and to tell us that he has somewhat abbreviated the passage. Similarly he quotes by name from Athenagoras and from Justin Martyr; and we may reasonably suppose that he would have treated Maximus in the same way if he had had occasion to make use of his writings.

(2) The generally Platonic flavour of the passage is entirely in keeping with all the known writings of Methodius. The admirable work of Albert Jahn, entitled *S. Methodius Platonizans*¹, enables the reader at a glance to appreciate the force of this argument. Not only is the passage in Dialogue form, but it treats a Platonic topic in a thoroughly Platonic spirit and in Platonic language, and shews the same facile handling of Plato's phrases which is so conspicuous, for example, in the Dialogue on the Resurrection. If Maximus were its author, then we should have in this otherwise unknown person another brilliant writer, at once a careful student and a conspicuously successful imitator of Plato. This argument, together with the preceding one, has sufficed to convince Jahn, the most critical editor of the writings of Methodius, that Eusebius must have made a mistake in assigning the section to Maximus.

(3) A still more decisive argument is to be found in the examination of the context; and as this has not yet been fully drawn out I shall attempt to do it here.

The main part of the Dialogue has been reconstructed by Jahn from the fragment of Meursius and the epitome in Photius, together with portions of the so-called Adamantian Dialogue and fragments preserved elsewhere.

The Dialogue opens with a contrast between the deadly song of

¹ Halle, 1865. At the same time he published a companion volume of the extant works of S. Methodius.

the Sirens and the harmonious hymns of the choir of Prophets and the choir of Apostles. We too in our day must learn to raise our hymn of praise. This we may do by a truth-loving discussion of divine mysteries.

Then a speaker to whose words is prefixed ΟΥΑΛ. (that is, probably, Valentinianus) describes how on the previous afternoon he had observed the beauties of nature in sea and sun and moon, and had been led to praise their Maker. On his way home he had been startled by witnessing the most fearful crimes, robbery, bloodshed and adultery; and had been led to ask whether God could possibly be the Maker of these as well. He then announces his conclusion that Matter is eternally coexistent with God, that the choicer parts of it were ordered by God in the Creation of the world, while the dregs which remained became the source of evil.

The section in dispute is the beginning of the answer to this statement, and it is headed ΟΡΘΟΔ. in Meursius's fragment. After its close our knowledge of the Dialogue is unhappily more scanty: but we can see that the question of the origin of evil among men is especially dealt with; and this necessitates the discussion of Free Will which follows, and which has given its name to the whole Dialogue.

The general harmony of the section with these surroundings will be obvious to every reader of it as it stands in our text (pp. 212 ff). We must now look into details, and these may best be presented side by side under three main heads¹.

(a) Links between the extract and the preceding part of the Dialogue.

p. 54. τῶν κρείττωνων ἀπολαύειν
δοκῶ περὶ τούτων διαλεγόμενος.

p. 54. ἕκαστος ὑμῶν τὸ τοῦ πλη-
σίον νομίζει λέγειν. καὶ διὰ τοῦτο
ζῆλος πονηρὸς οὐκ ἔστιν ἐν ὑμῖν, τὰ
λείποντα τῷ ἀδελφῷ ἀναπληροῦν δε-
δεγμένοις.

p. 55. Accounts of murder, theft
and adultery.

p. 58. οὐ γὰρ σεαυτὸν ὠφελήσεις
μόνον χρησάμενος τῷ κρείττονι.

p. 58. εἰ μὲν ἐκ φιλονεκίας ἡμῖν
ἢ ζήτησις ἐγένετο... ἐπεὶ δὲ φίλας
ἐνεκα μᾶλλον καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον
ὠφελείας τὴν ἐξέτασιν ποιούμεθα...

p. 59. ποιῶ δὲ φόβους καὶ μοι-
χείας καὶ κλοπὰς...

¹ I give references for convenience to the pages of Jahn's edition.

p. 55, 56. ἐγὼ πόθεν ταῦτα (τὰ κακά), ἀναζητεῖν ἤρχομην.

p. 56. διόπερ ἔδοξέ μοι συνυπάρχειν τι αὐτῷ, ᾧ τοῖνομα ὕλη...

p. 56. ἀποίου τε καὶ ἀσχηματίστου οὐσης αὐτῆς... καὶ ἀτάκτως φερομένης.

p. 56. τὰ κοινὰ τῆς πρὸς σέ φιλίας...

p. 56. βούλομαι δὲ καὶ τουτοῦ τὸν ἑταῖρον ἀκροατὴν γενέσθαι τῶν ἡμετέρων λόγων...

p. 56. οὐ γάρ μοι τὸ νικῆσαι πρόκειται κακῶς, ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς ἐκμαθεῖν...

(b) Links between the extract and the later parts of the Dialogue.

p. 62. οἶον φόβος καὶ μοιχεία καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια.

p. 63. καὶ ἐντεῦθεν ἤδη τὸ κακὸν ἄρχεται.

p. 63. οὐδὲ γὰρ ἀγέννητον ταύτην (τὴν παρακοήν) τις εἰπεῖν ἔχει.

(c) Links between the parts of the Dialogue preceding and following the extract.

p. 54. τῶν δὲ ἐπὶ πλείον ἀκούων τοῦ κρείττονος ἀπολαύσει βίου.

p. 54. τῶν κρειττόνων ἀπολαύειν δοκῶ.

p. 55. Description of sea, sun and moon in their due order.

p. 55. τὴν τε γῆν πεπηγυῖαν ὁρῶν...

p. 58. ἐπεὶ δὲ πόθος ἐστὶ σοι περὶ τῆς τῶν κακῶν γενέσεως ζητεῖν.

p. 57. Στι μὲν οὖν ὑπάρχειν ἀδύνατον ἀγέννητα δύο ἄμα, οὐδὲ σὲ ἀγνοεῖν νομίζω, εἰ καὶ τὰ μάλιστα δοκεῖς τοῦτο προλαβὼν προτεθεικέναι τῷ λόγῳ.

p. 58. Ἡ δὲ ὕλη ἀποῖος ἦν καὶ ἀσχημάτιστος; Οὕτω προλαβὼν ἐξεῖπον τῷ λόγῳ.

p. 57. ὁμοίως αὐτὸν τῇ ὕλῃ ἀτάκτως φέρεσθαι.

p. 58. ἐπεὶ δὲ φιλίας μᾶλλον, κ.τ.λ. (ut supra).

p. 59. τὸν μὲν πρὸς τὸν ἑταῖρον, ὡ φίλε, λόγον...

p. 58. ὅτι οὐ πιθανῶς εἰπὼν ψεῦδος νικῆσαι θέλει, ἀλλὰ δειχθῆναι τὴν ἀλήθειαν...

p. 59. ποιεῖ δὲ φόβους καὶ μοιχείας καὶ κλοπὰς καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια.

p. 59. οὐκ ἔσται ἀνάρχος κακός.

p. 59. οὐδὲ ἀγέννητα τὰ κακά.

p. 63. Ἴνα τῶν κρειττόνων ἀνθρώπος ἀπολαύειν δυναθῇ.

p. 63. εἰ γὰρ ὡς ἐν τι γέγονε τῶν στοιχείων ἢ τῶν ὁμοίως δουλεῦντων θεῶν...

p. 63, n. ἐάν τε γὰρ οὐρανὸν εἴπῃς... ἐάν τε περὶ ἡλίου... καὶ γῆν ὁμοίως πεπηγυῖαν ὁρᾷς...

pp. 55, 56. ἐγὼ πόθεν ταῦτα ἀναζητεῖν ἤρχομην...καί τις ὁ τοσαῦτα κατ' ἀνθρώπων μηχανησάμενος...πόθεν τε ἡ εὐρεσις αὐτῶν καί τις ὁ τούτων διδάσκαλος.

p. 62. ἐπὶ δὲ τὴν τῶν κακῶν ἐξέτασιν ἔρχεσθαι δεῖ καὶ ἀναγκαίως ἀναζητεῖν τὰ παρὰ ἀνθρώποις.

p. 63. πάντως δὲ πόθεν τοῦτο τὸ παρακοῦσαι ἐρωτήσεις...ὁ διδάσκων τοίνυν τὸ κακὸν ἐστὶν ὁ δράκων.

The above instances, especially if considered in their contexts, sufficiently establish the close relation between all the extant parts of the Dialogue. We have in it a carefully planned and quite consistent piece; nor are there any traces whatever of compilation. The whole is the work of one writer, and a comparison of his other works makes it difficult to resist the conclusion that the writer is Methodius.

But if this be so, how are we to account for the express statement of Eusebius prefixed to the extract and quoted above?

(a) His only other mention of this Maximus carries us no further. It is in *H. E.* v. 27, where, after mentioning the works of Irenaeus, he gives a list of authors, τῶν τότε παλαιῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν, Heraclitus, Candidus, Apion, Arabianus and others, whose writings he knows, but of whom he tells us that he has no means of ascertaining and recording either their dates or any other information about them¹. Among these he mentions: καὶ τὰ Μαξίμου περὶ τοῦ πολυθρυλήτου παρὰ τοῖς αἰρεσιώταις ζητήματος, τοῦ πόθεν ἡ κακία, καὶ περὶ τοῦ γενητῆν ὑπάρχειν τὴν ὕλην. This is little more than an echo of the heading he has prefixed to the extract. We may perhaps conclude that Eusebius knew nothing more of Maximus than that he was, as he supposed, the author of the Dialogue in question, which he could not date, but which he referred to a period when the topic of the origin of evil was much discussed.

(b) But if Eusebius knew practically nothing of Maximus, he cannot have been equally ignorant of Methodius. It is true that he does not mention him in his Ecclesiastical History, although according to Jerome (Catal. 83) he was a martyr at the close of the

¹ This last statement (ὡς διὰ τὸ μηδεμίαν ἔχειν ἀφορμὴν οὐχ ὅλον τε οὐτε τοὺς χρόνους παραδοῦναι γραφῆ, οὐθ' ἱστορίας μνήμην ὑποσημῆνασθαι) seems to apply to the whole list, and to be a kind of retraction of the words τῶν τότε with which he had set out.

Diocletian persecution. But in his Defence of Origen he speaks of him as a contemporary, and asks: 'Quomodo ausus est Methodius nunc contra Origenem scribere, qui haec et haec de Origenis locutus est dogmatibus?' These words were written about 308 A.D., and refer no doubt in part to the Dialogue on the Resurrection, in which the views of Origen are quoted and severely attacked. It is possible that Methodius apart from his writings did not play an important part in the events of his time, and that Eusebius may have been tempted to omit him altogether on account of his attack on Origen. Socrates (*H. E.* vi. 13) depreciates him on this ground, and classes him with Eustathius, Apolinarius and Theophilus, whom he terms *εὐτελείς*, who, unable to gain a reputation on their merits, sought one by attacking their betters¹.

(c) The date of the Dialogue on Free Will is a not unimportant factor in the question. The speaker who holds the eternity of matter is represented as coming to his view quite independently from his own observation of the evils around him, and as being quite ready to exchange his tentative theory for a better if it can be found. The exponent of the true view, too, says that he is not at all surprised at the other's conclusion. The same experiences have led other minds in the same direction: *καὶ γὰρ πρὸ σοῦ τε καὶ ἐμοῦ πολλοὶ τινες ἄνδρες ἱκανοὶ περὶ τούτου τὴν μεγίστην ζήτησιν ἐποίησαντο· καὶ οἱ μὲν ὁμοίως διετέθησάν σοι κ.τ.λ.* Here the view of Origen, though differing in some important points from the Valentinian view, may perhaps be included; but no harsh word is spoken: nor indeed is there any trace of bitterness against any one in the whole discussion, the temper of which is quite ideal. If we contrast with this the tone of the Dialogue on the Resurrection, in which Origen is accused of specious arguments and deceitfulness and is even compared to the Sirens, we shall feel convinced that the Dialogue on Free Will must belong to a much earlier period. It might perhaps be put back even as far as 270 A.D.; in which case it would be forty years old when Eusebius quoted from it; and so his error might be the more explicable.

¹ He says that Methodius ὕστερον ὡς ἐκ παλινοφθίας θαυμάζει τὸν ἄνδρα ('Ὠριγένην) ἐν τῷ διαλόγῳ ᾧ ἐπέγραψε Ξενῶνα. Allatius pointed out that this was the Dialogue Περὶ τῶν γενητῶν (Phot. no. 235). The words τοῦ Ξενῶνος there go with ἐκλαμβάνοντος, and not as suggested in Dict. Biogr., Art. 'Methodius'.

(*d*) Bandini in his Laurentian Catalogue (l. 430), after mentioning a fragment of Methodius of the xth century, beginning and ending as in the edition of Meursius, says: 'In codice uero in duas partes diuisum: cuius secundae, quae incipit a uerbis, ὅτι μὲν ὑπάρχειν ἀδύνατον κ.λ. titulus est: περὶ θεοῦ καὶ ὕλης'. This rubric is not given by Meursius: but we may well believe that if it preceded the extract in the copy which Eusebius used it may have facilitated his mistake¹.

Meursius divides the speeches of the interlocutors by the words ΟΥΑΔ. and ΟΡΘΟΔ. Now it is contrary to the manner of Methodius not to give names of his own invention to his speakers, and ὀρθόδοξος can hardly be a proper name. One is tempted to suggest that the name of the orthodox speaker was Maximus², in which case that name might have stood at the head of the Eusebian extract which is now headed ΟΡΘΟΔ. in Meursius, and indeed the whole Dialogue would probably have been known as Μάξιμος, ἡ περὶ τοῦ ἀντεξουσίου. If this were the case the error of Eusebius would be satisfactorily explained³.

2. *The Adamantian Dialogue.* If we have succeeded in vindicating the extract as the work of Methodius, we still have to face the question, How came it to be embodied in a Philocalia of Origen's writings?

For the answer to this we must turn to the scholion at the end of the extract (p. 225), which runs thus: ταῦτα ἀπὸ τοῦ ζ' λόγου τῆς

¹ The same rubric occurs in the Old Slavonic version of the whole Dialogue.

² Other instances of Latin names are Auxentius in the Dial. on the Resurrection, and Marcella, Procilla, Domnina in the Symposium. Eus. and Phot. agree in not distinguishing the speeches by any symbols at all. On the other hand Methodius generally lets out the names of the speakers in the course of their dialogue, whereas here we have only ὡς φησι and πρὸς τὸν ἐταῖρον: and, further, in the Adamantian Dialogue part of the matter here given is introduced as the ἄρος Οὐαλερτίου. In the fragments contained in Cod. Coisl. 276 (given by Pitra, *loc. cit.*) the Valentinian speaker is 'Aglaophon' and the orthodox speaker is 'Methodius'; but this is probably a false inference from the Dialogue on the Resurrection. The Old Slavonic version, recently published by Bonwetsch, gives no names to the interlocutors.

³ The above was in type before I learned from Dr Hort that the same suggestion about Maximus had been made by Zahn, in an important article on the Adamantian Dialogue in the *Zeitschrift für Kirchengeschichte*, ix. 193 ff.

Εὐσεβίου τοῦ Παλαιστίναιου εὐαγγελικῆς προπαρασκευῆς ἤντληται, ὄντα ὡς φησιν Μαξίμου οὐκ ἀσήμου ἐν τοῖς χριστιανοῖς συγγραφέως. αὐτολεξεῖ δὲ ταῦτα ἤρρηται κείμενα ἐν τῷ Ὁριγένους πρὸς Μαρκιωνιστὰς καὶ ἄλλους αἰρετικὸν διαλόγῳ, Εὐτροπίου δικάζοντος, Μεγεθίου δὲ ἀντιλέγοντος.

This leads us to suppose that Gregory and Basil incorporated the section into their Philocalia believing that it was Origen's, but copied it from Eusebius, because they had not at hand the work from which they thought it came. Two inaccuracies in their statement bear this out. First, they were wrong in saying *αὐτολεξεῖ*, as a reference to the Dialogue in question shews that there it has undergone serious modifications: secondly, the name of the opponent at the outset of the passage in question is Droserius, and later on it is Valens. Megethius is an earlier disputant, who has been disposed of in the former part of the Dialogue.

Of the authorship of this so-called Adamantian Dialogue we know nothing. Adamantius is merely the name of the orthodox interlocutor. Possibly he may be intended to represent Origen; but even if this be so we are not justified in supposing that the writer wished to pass off his work as Origen's. The Dialogue at the point which concerns us is almost entirely a compilation from Methodius, from whose work on the Resurrection the author borrows further on. His indebtedness begins before the Eusebian extract and continues after the close of it¹. His tone is vehement and supercilious, and forms a striking contrast to the work from which he has so largely borrowed.

A translation of it by Rufinus has recently been published by Caspari, who endeavours to shew that the translator must have had an earlier edition of the Dialogue before him than our present Greek text². A careful comparison of the two texts shews that the Greek varies from the Latin on almost every page in a way that cannot be accounted for by the ordinary habits of Rufinus as a translator: and I am disposed to agree with Zahn in thinking that the Greek of the Dialogue, as we have it, was subjected to an extensive and most unsatisfactory revision between the years 330—337.

¹ See the footnotes in Jahn's edition of Methodius, pp. 56 ff.

² Kirchenhistorische Anecdota, I. (Christiania, 1883).

The original form of the Dialogue, which is represented by the version of Rufinus, we may perhaps refer to the period between the death of Methodius and the cessation of the persecution, that is to say to the years 311—313. But it is somewhat difficult to think that the work of Methodius should have been pirated at so early a period.

We know that the later years of Rufinus were busied with his translations of Origen's Commentaries and of the Clementine Recognitions. Moreover the preface to his translation of this Dialogue inclines us to regard it as one of his earlier works. It may have come out soon after his *De Principiis* in 387. In any case we gather that by the close of the fourth century the Adamantian Dialogue was attributed to Origen by one of his most ardent admirers. This considerably lessens our difficulty in supposing that Gregory and Basil had made the same false identification not so very long before. We have no sufficient ground therefore for questioning the genuineness of the scholion at the close of the Eusebian extract in the *Philocalia*.

3. *Authorities for the Text.* It remains then only to enumerate the authorities available for each of the above-mentioned sources of the text.

(1) In the first place of importance, as far as it goes, we must set the fragment of Methodius published by Meursius (Leyden, 1619). I have collated a tenth (or, possibly, ninth) century MS of this at Florence (Plut. 9 Cod. 23 f. 193; see Bandini i. 430). Leo Allatius may have had another MS in the Vatican (Not. in Eustath. p. 45), but we have no reason for thinking that it contained more of the Dialogue. I have referred occasionally in my *apparatus* to the testimony of the Old Slavonic Version, recently published in a German translation by Bonwetsch (Erlangen and Leipzig, 1891).

(2) To this we must add the fragments preserved in the *Sacra Parallela*, Cod. Coisl. 276 f. 241 v. and 143 v. (xth cent. Montfauçon). These are quoted by Pitra (*Spicileg. Solesm.* iii. 621 ff.), but I have collated them afresh.

(3) Next will come the Eusebian quotation (Praep. Evang. vii. 22) from which the *Philocalia* text is immediately taken. I have used Gaisford's Edition, which has a considerable *apparatus*

criticus. Heikel (*De Praep. Ev. edendae ratione*, Helsingforsiae, 1886) makes it clear that the most important MSS for this part of the *Praeparatio* are I (Marc. 341) and O (Bonon. 3643). It will be seen that I often agrees with the Philocalia MSS against all the rest. But even the concurrence of I and O does not always give the true Eusebian reading, which sometimes is attested only by the Philocalia MSS, just as in earlier books of the *Praeparatio* it is attested only by A (Par. 451).

(4) The Epitome in Photius Cod. 236 is an important and independent witness to the text of Methodius. I have used Bekker's edition (1824), accepting the concurrence of his MSS A and B as giving the Photian text.

(5) Lastly the Adamantian Dialogue, Greek and Latin, though full of intentional modifications of Methodius, is important on account of the very early date of its evidence to the text. I have collated for the passage in question two MSS in the Library of Trinity College, Cambridge, both of the 17th century. These are B. 9. 10, which is copied from Paris. Reg. 56, and contains marginal collations from Reg. 1219; and O. 4. 41, which was written in the Bodleian Library.

My *apparatus criticus* for this chapter has been constructed independently of the much fuller one given by Bonwetsch: but I have availed myself occasionally of some of his testimonies, especially of those to I and O of the *Praeparatio*. Where my *apparatus* differs from his I must accept full responsibility for my share of the errors which are, I fear, inevitable in work of so complex a character.

I have recorded with but insignificant exceptions all readings characteristic (1) of the Philocalia text, (2) of the direct line of the Eusebian tradition, and (3) of the direct line of the Methodian tradition. Where the testimony of the Adamantian Dialogue and of Photius fails us, owing to intentional modifications, I have noted the fact by adding the symbols * and × respectively after the other authorities.

VI. THE CLEMENTINE EXTRACT.

At the end of c. xxiii. (p. 210) we find a short extract from the Clementine Recognitions. It follows immediately upon a longer citation from the third book of Origen's Commentary on Genesis, and seems hitherto to have been regarded as having been actually quoted by Origen in that book. The earlier part of the citation is also found in Eusebius Praeparatio vi. 11; but Eusebius ceases to quote at an earlier point (p. 207), so that we cannot tell whether he too found the Clementine extract in the same connection. It is of course exceedingly improbable that Origen could have embodied in his Commentary a passage from the Recognitions; and it is worth while to note that the sentence which introduces the extract in the Philocalia is written in small capitals in the Venice MS, and was accordingly regarded by the scribe simply as a rubrical heading originating from the compilers of the book. This no doubt is the true explanation: the passage was introduced by Gregory and Basil merely on account of its fitness as a supplement to the arguments of Origen himself.

The extract is here said to be taken from the fourteenth book (*λόγος ιδ'*) of the *Περίοδοι*. In the translation of the Recognitions by Rufinus it is found in the tenth book: but judging from what Rufinus says in his preface of the two editions of the Greek Recognitions, and of the way in which he dealt with them, we can lay no stress on his numeration of the books. The passage is not found in the Homilies, nor does their numeration give us any guidance here.

VII. SOURCES OF THE PHILOCALIA.

The following are the sources from which the Philocalia is drawn, arranged in the order of Delarue's edition, with the pages of the present edition appended.

Epist. ad Gregorium	Ru. I.	30	p. 64
De Principiis	Lib. III.	108	152
	Lib. IV.	156	7
Contra Celsum	Lib. I.	320	72

SOURCES OF THE PHILOCALIA

li

Contra Celsum Lib. I.	Ru. I.	327	p.	96
		341		89
		358		82
		378		83
Lib. II.		401		83
		405		198
Lib. III.		454		86
		472		121
		475		109
Lib. IV.		540		95
		558		125
Lib. V.		596		177
		611		93
		624		88
Lib. VI.		629		70
		630		72
		688		79
		690		83
Lib. VII.		727		73
		735		76
Comm. III. in Genesim.	II.	3		187
		13		202
		22		67
Comm. in Exodum.		111		242
Hom. V. in Leuiticum.		192 (cf. 205)		35
Hom. XX. in Josuam.		442		62
Comm. in Psalmum I.		525		36
	IV.	565		231
	L.	723		34
Comm. Min. in Canticum.	III.	11		50
Comm. II. in Canticum.		51		255
Hom. XXXIX. in Jeremiam.		285		33, 58
Comm. XX. in Ezechielem.		352		60
Comm. in Oseam.		438		52
Comm. II. in Matthaem.		440		49
Comm. IV. in Joannem.	IV.	93		41
Comm. V. in Joannem.		94		42
Hom. IV. in Acta App.		457		51

Comm. I. in Ep. ad Rom.	Ru. IV. 462	p. 226
Comm. IX. in Ep. ad Rom.	580	54
Origenis loc. incert.		84
Clementis Recogn. Lib. X.		210
Methodius de Lib. Volunt. I.		212

VIII. ON THE TEXT OF THIS EDITION.

I have collated throughout the Patmos MS, Ven. 47 and Paris. Suppl. 615. Occasionally I have given the readings of other MSS: thus, for example, where the Paris MS is imperfect, I have used Ven. 122 as a fair representative of the same group. It has been my endeavour to record all readings of interest for the study of the text, but the scope of this edition forbade the inclusion as a rule of minor variations, e.g. differences of spelling and obvious blunders of the scribes.

In the *Contra Celsum* extracts it was necessary to lighten the *apparatus* by excluding generally such variants in the Philocalia tradition as were at once shewn to be wrong by a comparison of the *Contra Celsum* MS (Vat. Gr. 386).

An exception to these general principles will be found in all cases of quotation from Scripture, where the variants are more fully recorded.

The following table will explain the abbreviations used in the *apparatus criticus*.

A = Patm. 270.	F = Basil. A. iii. 9.
B = Ven. 47.	G = Paris. 940.
C = Paris. Suppl. 615.	N = Vat. Gr. 386 (<i>Contra Celsum</i>).
D = Ven. 122.	cat = Catena Monac. 412.
E = Ven. 48.	cat ₂ = Catena Bodl. E. ii. 20.

The following additional symbols are used in c. xxiv.:

Eu = Eusebius *Praeparatio Evangelica* vii.

Me = Methodius *De Libera Voluntate* i. (Me^f = Cod. Laurent., M^m = Ed.

Meursii, M^s = Vers. Slav.)

Da = Joannes Damascenus *Sacra Parallela*, Cod. Coisl. 276.

Di = Dialogus Adamantii (Di^b = Cod. Trin. Coll. B. 9. 10, Di^c = Cod. Trin. Coll. O. 4. 4).

Ph = Photius *Cod.* 236.

* = no evidence from Dialogus Adamantii.

× = no evidence from Photius.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ.

DEF Ἐκλογὴν ἢ παρούσα περιέχει βίβλος γραφικῶν ζητημάτων καὶ

ERRATA.

- p. 9 l. 6 for Mc xiii read Mc xiii 9
p. 55 l. 28 for Ro viii 14 read Ro vii 14
p. 75 l. 17 for Ps xxv read Ps xxvii
p. 76 l. 13 for ρονδ' read ρον δ'
p. 123 l. 5 for εὐγνω- read εὐγνω-
p. 145 l. 7 for cf. Lev read cf. Lev xi
p. 147 l. 30 for Ex xxiv read Ex xxiv 2
p. 245 l. 31 for ἐτέρου B read δι' ἐτέρου B
p. 257 l. 29 for x read xi

2, 3 ἠθροισμένη DF 5 λέγεται ἐστάλθαι] F; ἐστάλθαι D (cf. infra B); ἐπεσταλμένη E 6 ἐπιστολή δεικνυσιν E 9 τὸ μείζον ὧν ἔχομεν E 9, 10 ἀντιδιδάμεν DF 11 πτυκτίον A 12 χρησίμους] τῶν χρησίμων Greg.

41 R.

γ

Comm. I. in Ep. ad Rom.	Ru. IV. 462	p. 226
Comm. IX. in Ep. ad Rom.	580	54
Origenis loc. incert.		84
Clementis Recogn. Lib. X.		210
Methodius de Lib. Volunt. I.		212

- D*^a=Joannes Damascenus *Scripturae et doctrinae Cod. Const. 410.*
D=Dialogus Adamantii (*Di*^b=Cod. Trin. Coll. B. 9. 10, *Di*^o=Cod. Trin. Coll. O. 4. 4).
P^h=Photius *Cod. 236.*
~~—~~=no evidence from Dialogus Adamantii.
~~—~~=no evidence from Photius.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ.

DEF Ἐκλογὴν ἢ παροῦσα περιέχει βίβλος γραφικῶν ζητημάτων καὶ ἐπιλύσεων ἐκ διαφόρων βιβλῶν τῷ Ὁριγένει πονηθεισῶν ἡθροισμένην ὑπὸ τῶν τὰ θεία σοφῶν Βασιλείου καὶ Γρηγορίου· ἐν πυκτίῳ τε παρὰ θατέρου τούτων Γρηγορίου τοῦ θεολόγου Θεοδώρῳ τῷ τήνι-
5 καῦτα ἐπισκοποῦντι τὰ Τύανα λέγεται ἐστάλθαι· καθὼς ἢ πρὸς αὐτὸν δεικνυσιν ἐπιστολῇ, ἔχουσα οὕτως·

ABDEF Ἐορτὴ καὶ τὰ γράμματα καὶ τὸ κρεῖττον ὅτι προφθάνεις τὸν S. Greg. Ep. καιρὸν τῆ προθυμίας τὸ προεορτάζειν ἡμῖν χαριζόμενος. τὰ μὲν οὖν ^{cxv} παρὰ τῆς σῆς εὐλαβείας τοιαῦτα ἡμεῖς δὲ ὧν ἔχομεν τὸ μείζον ἀντι-
10 δίδομεν τὰς εὐχάς. ἵνα δὲ τι καὶ ὑπόμνημα παρ' ἡμῶν ἔχῃς, τὸ δ' αὐτὸ καὶ τοῦ ἁγίου Βασιλείου, πυκτίον ἀπεστάλκαμέν σοι τῆς Ὁριγένους φιλοκαλίας ἐκλογὰς ἔχον χρησίμους τοῖς φιλολόγοις. τοῦτο καὶ δέξασθαι καταξίωσον, καὶ ἀπόδειξιν ἡμῖν δοῦναι τῆς ὠφελείας καὶ σπουδῆ καὶ πνεύματι βοηθούμενος.

B [Πρόλογος. Ἐκλογὴν ἢ παροῦσα περιέχει βίβλος γραφικῶν ζητη-
μάτων καὶ ἐπιλύσεων ἐκ διαφόρων βιβλῶν τῷ Ὁριγένει πονηθεισῶν ἡθροισμένην. φασὶ δὲ ταύτην τινές, ἔτι δὲ καὶ τὴν εἰς κεφάλαια ταύτης
διαίρεσιν τε καὶ τάξιν, καὶ μὴν καὶ τὰς καθ' ἕκαστον ἐκείνων ἐπι-
γραφὰς, ἔργον τῶν τὰ θεία σοφῶν Βασιλείου καὶ Γρηγορίου γενέσθαι·
20 ἐν πυκτίῳ τε παρὰ θατέρου τούτων Γρηγορίου τοῦ θεολόγου Θεοδώρῳ
ἐστάλθαι τῷ τὴν μνήμην ὀσίῳ τήνικαῦτα ἐπισκοποῦντι τὰ Τύανα.
ὅπερ ὡς ἐν προλόγῳ καὶ ἡ βίβλος ἀφ' ἧς τὴν μεταγραφὴν πεποιή-
μεθα, παλαιωτάτῃ γε οὖσα, κατασκευάζειν ἠβούλετο. πόθεν δὲ τοῦτο
δυσχυρίζονται; ἐξ ἐπιστολῆς δὴθεν τοῦ αὐτοῦ θείου ἀνδρὸς πρὸς τὸν
25 μνημονευθέντα γραφείσης Θεόδωρον, καὶ τῷ ῥηθέντι πυκτίῳ συν-

2, 3 ἡθροισμένη DF 5 λέγεται ἐστάλθαι] F; ἐστάλθαι D (cf. infra B); ἐπεσταλμένη E 6 ἐπιστολῇ δεικνυσιν E 9 τὸ μείζον ὧν ἔχομεν E 9, 10 ἀντιδίδομεν DF 11 πυκτίον A 12 χρησίμους] τῶν χρησίμων Greg.

R.

1

εκπεμφθείσης. ἐπεὶ οὖν τὴν μὲν ἐπιστολὴν αὐτοῦ σαφῶς οὖσαν τοῦ Β τῆς θεολογίας ἐπώνυμον γνωρίζομεν, πολλὰ δὲ τῶν ἐν τῇ τοιαύτῃ συλλογῇ τῶν ὀρθῶν ἀπάδοντα δογμάτων εὐρίσκομεν· εἰκότως ἡμεῖς τῷ τῆς ἀληθείας ἐπόμενοι λόγῳ ἐκείνῃν τε τῷ παρόντι καθυποτάξαι προλόγῳ συνείδομεν, καὶ τῶν Ὁριγένους προασπιστῶν τὸ κακούρ- 5 γημα λανθάνον τοῖς ἐντυγχάνουσιν εὐφώρατον καταστήσαι.

Γεγράφθαι μὲν οὖν ὑπὸ τοῦ θεολόγου ταύτην οὐδὲ ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν· τῷ μάλιστα πάσαις ταῖς τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ βίβλοις ὡσαύτως ἔχουσιν φέρεσθαι, καὶ ὑπ' οὐδένοιο ἀντιλέγεσθαι. τοῦτο δὲ συνομολογοῦντες ἀκολούθως δεχόμεθα καὶ τὸ ἕτερον· ὅπερ ἐστίν, τὸ 10 καὶ συναγωγὴν ἐκ τῶν Ὁριγένους ὑπὸ τῶν σοφῶν γενέσθαι καθηγητῶν· τῶν χρησίμων μέντοι καὶ ὠφελίμων ῥητῶν, καθ' ἃ καὶ αὐτὸ ἐπὶ λέξεως τῷ προσεχῶς εἰρημένῳ τοῦ θεολόγου περιέχεται γράμματι. ἦν γὰρ αὐτοὺς εἰκόσ, τοῦ πνεύματος μελίσσας ὑπάρχοντας, ἐκ διαφόρων ἀνθέων τὰ κάλλιστα δρέπεσθαι, πρὸς ἐνὸς ἀδῶλου κηρίου συμ- 15 πλήρωσιν· ἐξ οὗ βασιλείς τε καὶ ἰδιῶται, κατὰ τὸν σοφὸν παροϊμαστὴν Σολομῶντα, γέγονται καὶ γλυκαίνονται, καὶ πρὸς πᾶσαν ὕγιαν ἔχουσιν ἐπιτήδειον. ἐκεῖνα τοιγαροῦν συναθροῖσαι τοὺς θεσπεσίους ἐκείνους πατέρας πιστεύομεν, ὅσα μηδεμίαν αἰρετικῆς ἔχει πικρίας ἐπιπλοκὴν· οὐ μὴν καὶ πάντα χύδην τὰ τισι τῶν ὑποτεταγμένων 20 ἐμφερόμενα κεφαλαίων· ὧν πολὺ τὸ ἀπηχῆς καὶ ἀλλότριον πρὸς τὴν θεόπνευστον τῶν πατέρων διδασκαλίαν ἐλέγχεται.

Πότε γὰρ Βασίλειος καὶ Γρηγόριος, οἱ ἀκαταμάχητοι τῆς εὐσεβείας ἀγωνισταί, κτίσμα τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημοῦντός τινος ἠνέσχοντο μόνον· οὐ τί φαμεν καὶ ὡς ὠφέλιμα τὰ 25 τοιαῦτα δόγματα τοῖς φιλολόγοις ἀπεθησαύρισαν; οὐ πᾶς αὐτοῖς ὁ ἀγὼν κατὰ τῆς Ἀρείου τε καὶ Εὐνομίου καὶ τῆς τῶν παραπλησίον ἐκείνους συγκεκριμένης δυσφημίας; οὐ μυθικὸν καὶ Ἑλλησι πρέποντα τὸν περὶ προουπάξεως καὶ ἀποκαταστάσεως καὶ τῶν ὁμοίων δογμάτων ἀπεφῆναντο λόγον; καὶ τί δεῖ τὰ πολλὰ λέγειν; ἐπιλείψει 30 γὰρ ἡμᾶς διηγουμένους ὁ χρόνος, ὅσους ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως κατεβάλλοντο μόχθους. ἐκείνοις μὲν οὖν εἰς τὸ δεῖξαι ὁμότιμον καὶ ὁμόδοξον καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ἀλήθειαν συναϊδίον τε καὶ ὁμοσύσιον τὴν παναγίαν καὶ ἀρχικὴν τριᾶδα σύμπας ὁ βίος σχεδὸν κατηνάλωται, ἐν τῇ ζωοποιῷ τῶν εὐσεβῶν δογμάτων πῶς τὰ τοῦ χριστοῦ νέμουσι 35 πρόβατα, καὶ συνήθει πρὸς αὐτὰ κεχηρημένους φωνῇ μηδὲν ἐξηλαγμένον ἔχουσῃ πρὸς τὴν ἀλήθειαν. ἐνταῦθα δὲ πᾶν τὸνναντίον ἐστὶν εὐρεῖν· ὅσα μὲν γὰρ ἀπηριθμησάμεθα ἄτοπα, καὶ ἕτερα ἔτι

(A)B πρὸς τούτοις, τόποις τισὶν ἐνέσπартαι τοῦ πάροντος βιβλίου· ἐνὸς δὲ τῶν κεφαλαίων, τοῦ εἰκοστοῦ δευτέρου φαμέν, ἐξ αὐτῆς εὐθὺς τῆς ἐπιγραφῆς τὸ κίβδηλόν τε καὶ νόθον διασημαίνεται. εἰ τοίνυν πάντα ἐκεῖνα τοὺς ἀγίους παράσχοιμεν ἐκκρίναι τοὺς πατέρας τῇ συλλογῇ, 5 ἐξ ἀνάγκης καὶ τοῖς οὐκ ὀρθῶς ἔχουσιν ὡς ὀρθοῖς συνθησόμεθα. καὶ σκόπει τὸ ἄτοπον ὅσον· τοὺς γὰρ τῆς εὐθύτητος γνώμονας τῆς διαστροφῆς γραψόμεθα τῆς ἡμετέρας· ἀλλὰ μὴ γένοιτο. τίς γὰρ τῶν καὶ μετρίως λόγους κρίνειν ἐπισταμένων παραδέξοιτο ἂν, ὡς οὗτοι ἐκείνοι οἱ τῆς εὐσεβείας ὑπέρμαχοι ἐν ταῖς ὑπ' αὐτῶν γινομέναις ἐκλογαῖς 10 ἅμα τῷ σίτῳ συνήγαγον καὶ τὰ ἄχυρα; σίτον δὲ λέγειν τινὰ τῶν παρὰ τοῖς αἰρετικοῖς εὔ μάλα συγκεχωρήμεθα· ἐπίπερ, κατὰ τὸν σοφώτατον Κύριλλον, 'οὐ πάντα ὅσα λέγουσιν οἱ αἰρετικοὶ φεύγειν καὶ παραιτεῖσθαι χρή· πολλὰ γὰρ ὁμολογοῦσιν ὧν καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν.' οὐκ ἄρα δὴ οὖν Βασίλειος καὶ Γρηγόριος ἅμα τῷ σίτῳ συνε- 15 φόρησαν ἡμῖν καὶ τὰ ἄχυρα· πῶς γάρ; ἀλλὰ τῶν τὰς ὁδοὺς Κυρίου διαστρεφόντων τινὲς τῆς ἐλληνικῆς Ὀριγένους ποικίλως ἀντιποιούμενοι δυσσεβείας, καθ' ὁμοίτητα τοῦ τὸν καθηγητὴν αὐτῶν ὑποσκελίσαντος διαβόλου, τῷ ἡμέτερῳ σίτῳ τὰ ἄχυρα νῦν συνανέμξαν, ὡς ἐκείνος ἔκπαλαι τῷ δεσποτικῷ ἀγρῷ τὰ ζιζάνια. ἡμέτερος γάρ ὁ 20 σίτος· καὶ ἡμέτερα, ἔνθα ἂν εὐρεθίεν, τὰ ὀρθόδοξα δόγματα· ὧν οἱ θεόπνευστοι κήρυκες διὰ τῆς οἰκείας πανσόφου διδασκαλίας, κατὰ τὸ δεδομένον αὐτοῖς ἄνωθεν τῆς διακριτικῆς δυνάμεως πτύον, τοῦ ἀχύρου τὸν σίτον ἀποκαθάραντες, τὸν μὲν εἰς τὴν καλὴν ἀποθήκην τὴν ἐκκλησίαν εἰσήγαγον, τὸ δὲ τῷ πυρὶ παραδεδώκασι τῷ ἄσβεστῳ, κὰν 25 Ὀριγένης μὴ βούληται.

S. Cyr. Alex.
Ep. xliiv

Διὰ πάντων οὖν τούτων ἐκείνο ἐροῦμεν, ὡς προσῆκεν ἡμᾶς τῇ ἐπι-
A στολῇ μαρτυροῦντας τὸ γνήσιον, καὶ συλλογὴν ὑπὸ τῶν ἁγίων γε-
νέσθαι μὴ ἀμφιβάλλοντας, τῇ τε αὐτῶν ὀρθοδοξίᾳ ἡλίου λαμπρότερον
φανομένην προσέχοντας, οἴκοθεν ἐπιλογίζεσθαι τὸ λοιπόν. τὸδε γέ
30 ἐστίν, ὡς ὁμολογουμένως τινὲς, καθ' ἃ λέλεκται, τὴν Ὀριγένους νο-
σοῦντες κακοδοξίαν, χῶραν διὰ τῆς τοῦ ἁγίου Γρηγορίου λαβύοντες
ἐπιστολῆς, βεβήλοισ τισὶ παρενθήκαις τολμηρῶς τὸ τῆς ἐκλογῆς κατε-
μύλυναν ἄβροισμα· ὡς ἂν οἱ ἀπλούστερον ἐντυγχάνοντες εὐρεθίεν,
καθ' ἃ που Βασίλειος εἶπεν ὁ θεῖος, τὰ δηλητήρια μετὰ τοῦ μέλιτος
35 προσιέμενοι. ἵνα τοίνυν ἐκείνο μὴ γένηται, πρόδηλα ταῦτα τοῖς
ἐντυγχάνουσιν ἐσπουδάσαμεν καταστήσαι. ὅθεν τῇ τῶν ὑποκειμέ-
νων κεφαλαίων συναγωγῇ καὶ ἐκθέσει πάση τὸν νοῦν ὡς οἶόν τε ἦν
ἀκριβῶς ἐπιστήσαντες, καὶ ταύτην κατὰ δύναμιν βασιανίσαντες, τοῖς

ὑποβολιμαίοις καὶ νόθοις ἐπὶ μετώπου σημεῖα παρατεθείκαμεν ταῦτα· AB
αἰρετικά· ψεκτά· δι' ὧν ἐκεῖνα ὡς αἰρετικά, ὡς ψεκτά, κατὰ τοὺς ἰδίους
ἕκαστα τόπους ἐστηλιτεύσαμεν.

Ἐπιστολὴ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ θεολόγου πρὸς Θεόδωρον ἐπί-
σκοπον Τυάων·

Ἐορτὴ καὶ τὰ γράμματα, κ.τ.λ.

Τάδε ἔνεστιν ἐν τῇδε τῇ βίβλῳ· ἐκλογὴ κεφαλαίων ἐκ διαφόρων B
συγγραμμάτων τοῦ δυσσεβοῦς Ὁριγένους.]

Τάδε ἔνεστιν ἐν τῇδε τῇ βίβλῳ.

AD

α'. Περὶ τοῦ θεοπνεύστου τῆς θείας γραφῆς, καὶ πῶς ταύτην ABD
ἀναγνωστέον καὶ νοητέον, τίς τε ὁ τῆς ἐν αὐτῇ ἀσαφείας λόγος, καὶ
τοῦ κατὰ τὸ ῥητὸν ἔν τισιν ἀδυνάτου ἢ ἀλόγου.

β'. Ὅτι κέκλεισται καὶ ἐσφράγισται ἡ θεία γραφή.

γ'. Διὰ τί κβ' τὰ θεόπνευστα βιβλία.

δ'. Περὶ σολοικισμῶν καὶ εὐτελοῦς φράσεως τῆς γραφῆς.

15

ε'. Τίς ἢ πολυλογία, καὶ τίνα τὰ πολλὰ βιβλία· καὶ ὅτι πᾶσα ἡ
θεόπνευστος γραφή ἐν βιβλίῳ ἐστίν.

ς'. Ὅτι ἐν ὄργανον θεοῦ τέλειον καὶ ἡρμοσμένον πᾶσα ἡ θεία
γραφὴ.

ζ'. Περὶ τοῦ ἰδιώματος τῶν προσώπων τῆς θείας γραφῆς.

20

η'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν τὰ σολοικοειδῆ καὶ μὴ σώζοντα τὴν κατὰ τὸ
ῥητὸν ἀκολουθίαν ῥητὰ τῆς γραφῆς ἐπιχειρεῖν διορθοῦσθαι, πολὺ τοῖς
συνιέναι δυναμένοις τὸ τῆς διανοίας ἀκόλουθον σώζοντα.

θ'. Τίς ὁ λόγος τοῦ τὴν θείαν γραφὴν τῷ αὐτῷ ὀνόματι κατὰ δια-
φορα σημαίνοντα κεχρηῆσθαι πολλάκις καὶ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ.

25

ι'. Περὶ τῶν ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ δοκούντων ἔχειν τι λίθου προσ-
κόμματος καὶ πέτρας σκανδάλου.

ια'. Ὅτι χρηὶ πάσης τῆς θεοπνεύστου γραφῆς τὸ τρόφιμον διώ-
κειν, καὶ τὰ ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν ταρασσόμενα ῥητὰ δυσφήμοις ἐπα-
πορήσει μὴ ἀποτρέπεσθαι μηδὲ ὑπερηφανεῖν, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν μετα-
λαμβάνειν τῆς ἐν ἀπιστίᾳ ταραχῆς ἐκτός.

30

ιβ'. Πρὸς τὸ μὴ ἐκκαεῖν ἐν τῇ ἀναγνώσει τῆς θείας γραφῆς
τὸν μὴ συνιέντα τὸ σκοτεινὸν τῶν ἐν αὐτῇ αἰνιγμάτων καὶ παρα-
βολῶν.

ιγ'. Πότε καὶ τίσι τὰ ἀπὸ φιλοσοφίας μαθήματα χρήσιμα εἰς τὴν
τῶν ἱερῶν γραφῶν διήγησιν, μετὰ γραφικῆς μαρτυρίας.

35

ABD

ιδ'. Ὅτι τοῖς θέλουσι μὴ σφάλ्लεσθαι περὶ τὴν ἀλήθειαν ἐν τῷ νοεῖν τὰς θείας γραφὰς ἀναγκαιότατά ἐστι τὰ ἀρμόζοντα εἰς τὴν χρῆσιν εἰδέναι λογικὰ, ὧν ἄνευ ἀκριβείας σημαινομένων οὐ δύναται ὄν δεῖ τρόπον παρίστασθαι.

5 ιε'. Πρὸς τοὺς Ἑλλήνων φιλοσόφους τὸ εὐτελὲς τῆς τῶν θείων γραφῶν φράσεως διασύροντας, καὶ τὰ ἐν χριστιανισμῷ καλὰ βέλτιον παρ' Ἑλλησιν εἰρησθαι φάσκοντας· καὶ προσέτι δυσειδὲς τὸ τοῦ κυρίου σῶμα λέγοντας· καὶ τίς ὁ λόγος τῶν διαφόρων τοῦ λόγου μορφῶν.

10 ις'. Περὶ τῶν διαβαλλόντων τὸν χριστιανισμὸν διὰ τὰς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αἱρέσεις.

ιζ'. Πρὸς τοὺς λέγοντας τῶν φιλοσόφων μηδὲν διαφέρειν τῷ παρ' Ἑλλησι φερομένῳ ὀνόματι τὸν ἐπὶ πᾶσι θεὸν καλεῖν Δία· ἢ τῷ δεῖνα, φέρε εἰπεῖν, παρ' Ἰνδοῖς· ἢ τῷ δεῖνα παρ' Αἰγυπτίοις.

15 ιη'. Πρὸς τοὺς Ἑλλήνων φιλοσόφους πάντα ἐπαγγελλομένους εἰδέναι, καὶ αἰτιωμένους τὸ ἀνεξέταστον τῆς τῶν πολλῶν ἐν χριστιανισμῷ πίστεως· καὶ ὡς προτιμώντων τῆς ἐν βίῳ σοφίας τὴν μωρίαν· καὶ ὅτι οὐδεὶς σοφὸς ἢ πεπαιδευμένος μεμαθήτεται τῷ Ἰησοῦ· ἀλλ' ἢ ναῦται καὶ τελῶναι πονηρότατοι ἡλιθιοὺς καὶ ἀνασθήτους, ἀνδράποδά τε καὶ γύναια καὶ παιδάρια ὑπάγοντες τῷ κηρύγματι.

ιβ'. Ὅτι ἢ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν πίστις, μηδὲν κοινὸν ἔχουσα πρὸς τὴν ἄλογον τῶν ἔθνῶν δεισιδαίμονα πίστιν, ἐπαινετὴ τέ ἐστι καὶ ταῖς ἀρχῆθεν κοιναῖς ἐννοίαις συναγορεύει· καὶ πρὸς τοὺς λέγοντας πῶς ἐκ θνητοῦ σώματος ὄντα τὸν Ἰησοῦν θεὸν νομίζομεν.

κ'. Πρὸς τοὺς λέγοντας μὴ διὰ τὸν ἄνθρωπον ἀλλὰ διὰ τὰ ἄλογα ζῶα γεγόνειν τὸν ἅπαντα κόσμον καὶ τοὺς ἀνθρώπους· ἐπεὶ ἀπρονώτερον ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων τὰ ἄλογα ζῆ· καὶ ὅτι σοφώτερα ἡμῶν 30 ὄντα θεοφιλῆ τέ ἐστι καὶ ἐννοίαν ἔχει θεοῦ καὶ προγινώσκει τὰ μέλλοντα. ἐν οἷς καὶ κατὰ μετεμψυχώσεως, καὶ περὶ οἰωνιστικῆς καὶ τῆς κατ' αὐτὴν ἀπάτης.

κά'. Περὶ αὐτεξουσίου καὶ τῶν δοκούντων τοῦτο ἀναιρεῖν ῥητῶν γραφικῶν ἐπίλυσις καὶ ἐρμηνεία· ἅτινά ἐστι ταῦτα·

35 α'. Εἰς τὸ Ἐσκλήρυνε Κύριος τὴν καρδίαν Φαραῶ.

β'. Εἰς τὸ Ἐξελέω αὐτῶν τὰς λιθίνας καρδίας καὶ ἐμβαλῶ σαρκίνας, ὅπως ἐν τοῖς προστάγμασί μου πορεύονται καὶ τὰ δικαιώματά μου φυλάσσωσιν.

γ'. Εἰς τὸ Ἴνα βλέποντες μὴ βλέπωσι καὶ ἀκούοντες ἀκού- ABD
σωσι καὶ μὴ συνιώσι, μήποτε ἐπιστρέψωσι καὶ ἀφεθῆ
αὐτοῖς.

δ'. Εἰς τὸ Οὐ τοῦ θέλοντος οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ
ἐλεοῦντος θεοῦ. 5

ε'. Εἰς τὸ Καὶ τὸ θέλει καὶ τὸ ἐνεργεῖν ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστίν

ς'. Εἰς τὸ Ἄρ' οὖν ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει.

κβ'. Τίς ἢ τῶν ἐπὶ γῆς λογικῶν ἦτοι ἀνθρωπίνων ψυχῶν δια-
σπορὰ ἐπικεκρυμμένως δηλουμένη ἐκ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ πύργου καὶ
τῆς κατ' αὐτὴν συγχύσεως τῶν γλωσσῶν. ἐν ᾧ καὶ περὶ πολλῶν 10
κυρίων ἐπιτεταγμένων τοῖς διασπαρείσι κατὰ ἀναλογίαν τῆς κατα-
στάσεως.

κγ'. Περὶ εἰμαρμένης, καὶ πῶς προγνώστου ὄντος τοῦ θεοῦ τῶν
ὑφ' ἐκάστου πραπτομένων τὸ ἐφ' ἡμῖν σώζεται. καὶ τίνα τρόπον 15
οἱ ἀστέρες οὐκ εἰσὶ ποιητικοὶ τῶν ἐν ἀνθρώποις, σημαντικοὶ δὲ μό-
νον· καὶ ὅτι ἀνθρώποι τὴν περὶ τούτων γνῶσιν ἀκριβῶς ἔχειν οὐ
δύνανται, ἀλλὰ δυνάμεσι θείαις τὰ σημεῖα ἔκκεται· καὶ τίς ἢ τούτων
αἰτία. ἐν ᾧ καὶ Κλήμεντος ἐπισκόπου Ῥώμης ἐν τῷ πρὸς τὸν πατέρα
ἐν Λαοδικείᾳ λόγῳ ἀναγκαιότατόν τι θεώρημα, ἐν οἷς δοκεῖ ἀληθεύειν ἡ
ἀστρολογία. 20

κδ'. Ὅτι οὐκ ἀγένητος οὐδὲ κακῶν αἰτία ἡ ὕλη.

κε'. Ὅτι ὁ ἐκ προγνώσεως ἀφορισμὸς οὐκ ἀναιρεῖ τὸ αὐτε-
ξούσιον.

κς'. Περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν, καὶ ὅτι ταῦτα ἐν προαιρετικοῖς καὶ
ἐν ἀπροαιρέτῳ καὶ κατὰ τὴν τοῦ χριστοῦ διδασκαλίαν· ἀλλ' οὐχ ὡς 25
Ἄριστοτέλης οἴεται.

κζ'. Εἰς τὸ Ἐσκήρυνε Κύριος τὴν καρδίαν Φαραῶ.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ.

I.

ABD Περὶ τοῦ θεοπνεύστου τῆς θείας γραφῆς, καὶ πῶς
ταύτην ἀναγνωστέον καὶ νοητέον· τίς τε ὁ τῆς ἐν
αὐτῇ ἀσαφείας λόγος καὶ τοῦ κατὰ τὸ ῥητόν ἐν τισὶν
ἀδυνατοῦ ἢ ἀλόγου. ἐκ τοῦ δ' τόμου τοῦ περὶ ἀρχῶν,
5 καὶ διαφορῶν ἄλλων συνταγμάτων Ὁριγένους.

1. Ἐπεὶ περὶ τηλικούτων ἐξετάζοντες πραγμάτων,
οὐκ ἀρκοῦμενοι ταῖς κοιναῖς ἐννοίαις καὶ τῇ ἐναργείᾳ τῶν
βλεπομένων, προσπαραλαμβάνομεν εἰς τὴν φαινομένην
ἡμῖν ἀπόδειξιν τῶν λεγομένων μαρτύρια τὰ ἐκ τῶν πε-
10 πιστευμένων ἡμῖν εἶναι θείων γραφῶν, τῆς τε λεγομένης
παλαιᾶς διαθήκης καὶ τῆς καλουμένης καινῆς, λόγῳ τε
πειρώμεθα κρατύνειν ἡμῶν τὴν πίστιν, καὶ οὐδέπω περὶ
τῶν γραφῶν ὡς θείων διηλέχθημεν· φέρε καὶ περὶ τούτων
ὀλίγα ὡς ἐν ἐπιτομῇ διαλάβωμεν, τὰ κινούντα ἡμᾶς ὡς
15 περὶ θείων γραμμάτων εἰς τοῦτο παρατιθέμενοι. καὶ πρῶ-
τόν γε τοῦ ἀπ' αὐτῶν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς
δηλουμένων ῥητοῖς χρῆσασθαι, περὶ Μωσέως καὶ Ἰησοῦ
Χριστοῦ, τοῦ νομοθέτου τῶν Ἑβραίων καὶ τοῦ εἰσηγητοῦ

1 Ru. I. 156   9 μαρτύρια] μαρτυρίαν B; testimonia Ruf.
13 διηλέχθημεν D   16 τῶν γραμμάτων] ΑΕ; om. D; τῶν πραγ-
μάτων B

τῶν κατὰ χριστιανισμὸν σωτηρίων δογματίων, ταῦτα δια- ABD
 ληπτέον. πλείστων γὰρ ὄσων νομοθετῶν γεγενημένων ἐν
 Ἑλλησι καὶ βαρβάροις, καὶ διδασκάλων δόγματα καταγ-
 γελόντων ἐπαγγελλόμενα τὴν ἀλήθειαν, οὐδένα ἱστορή-
 σαμεν νομοθέτην ζῆλον ἐμποιῆσαι δεδνημένον τοῖς λοιποῖς 5
 ἔθνεσι περὶ τοῦ παραδέξασθαι τοὺς λόγους αὐτοῦ· πολλήν
 τε παρασκευὴν τὴν μετὰ τῆς δοκούσης ἀποδείξεως λογικῆς
 εἰσενεγκαμένων τῶν περὶ ἀληθείας φιλοσοφεῖν ἐπαγγελλο- 157
 μένων, οὐδεὶς δεδύνηται τὴν νομισθεῖσαν αὐτῷ ἀλήθειαν
 ἔθνεσι διαφόροις ἐμποιῆσαι, ἢ ἐνὸς ἔθνους ἀξιολόγοις πλή- 10
 θεσι. καίτοιγε ἐβούλοντο ἂν καὶ οἱ νομοθέται κρατῦναι
 τοὺς φανέντας νόμους εἶναι καλοὺς εἰ δυνατόν παρὰ παντὶ
 τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει, οἳ τε διδάσκαλοι ἐπινεμηθῆναι ἢ
 ἐφαντάσθησαν εἶναι ἀλήθειαν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης.
 ἀλλ' ὡς οὐ δυνάμενοι προσκαλέσασθαι τοὺς ἀπὸ τῶν 15
 ἐτέρων διαλέκτων καὶ τῶν πολλῶν ἐθνῶν ἐπὶ τὴν τήρησιν
 τῶν νόμων καὶ τὴν παραδοχὴν τῶν μαθημάτων, τοῦτο
 ποιῆσαι οὐδὲ ἐπεβάλοντο τὴν ἀρχήν, οὐκ ἀφρόνως γε
 σκοπήσαντες περὶ τοῦ ἀδύνατον αὐτοῖς τὸ τοιοῦτον τυγχά-
 νειν. πᾶσα δὲ Ἑλλάς καὶ βάρβαρος ἢ κατὰ τὴν οἰκου- 20
 μένην ἡμῶν ξηλωτὰς ἔχει μυρίους, καταλιπόντας τοὺς
 πατρώους νόμους καὶ νομιζομένους θεοὺς, τῆς τηρήσεως
 τῶν Μωσέως νόμων καὶ τῆς μαθητείας τῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
 λόγων· καίτοιγε μισουμένων μὲν ὑπὸ τῶν τὰ ἀγάλματα
 προσκυνούντων τῶν τῷ Μωσέως νόμῳ προστιθεμένων, καὶ 25
 τὴν ἐπὶ θανάτῳ δὲ πρὸς τῷ μισεῖσθαι κινδυνευόντων τῶν
 τὸν Ἰησοῦ Χριστοῦ λόγον παραδεξαμένων.

2. Καὶ ἐὰν ἐπιστήσωμεν πῶς ἐν σφόδρα ὀλίγοις
 ἔτεσι, τῶν ὁμολογούντων τὸν χριστιανισμὸν ἐπιβουλενο-
 μένων, καὶ τινων διὰ τοῦτο ἀναιρουμένων ἐτέρων δὲ ἀπολ- 30
 λύντων τὰς κτήσεις, δεδύνηται ὁ λόγος, καίτοιγε οὐδὲ τῶν
 διδασκάλων πλεοναζόντων, πανταχόσε κηρυχθῆναι τῆς οἰ-

ABD *κουμένης, ὥστε Ἕλληνας καὶ βαρβάρους, σοφούς τε καὶ ἀνοήτους προσθέσθαι τῇ διὰ Ἰησοῦ θεοσεβείᾳ· μείζον ἢ*
 158 *κατὰ ἄνθρωπον τὸ πρᾶγμα εἶναι λέγειν οὐ διατάξομεν μετὰ πάσης ἐξουσίας καὶ πειθούς τῆς περὶ τοῦ κρατυ-*
 5 *θῆσεσθαι τὸν λόγον τοῦ Ἰησοῦ διδάξαντος· ὥστε εὐλόγως ἂν χρησμοὺς νομίσαι τὰς φωνὰς αὐτοῦ, οἷον ὅτι Ἐπὶ βασιλείων καὶ ἡγεμόνων ἀχθήσεσθε ἕνεκεν ἐμοῦ εἰς μαρ-*
 10 *τύριον αὐτοῖς καὶ τοῖς ἔθνεσι· καί· Πολλοὶ ἐροῦσί μοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· κύριε, κύριε, οὐ τῷ ὀνόματί σου ἐφά-*
 15 *γοίμεν, καὶ τῷ ὀνόματί σου ἐπίομεν, καὶ τῷ ὀνόματί σου δαιμόνια ἐξεβάλομεν; καὶ ἐρῶ αὐτοῖς· ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν, οὐδέποτε ἔγνω ὑμᾶς. εἰρη- κέναι μὲν γὰρ ταῦτα ἀποφθεγγόμενον μάτην, ὥστε αὐτὰ μὴ ἀληθῆ γενέσθαι, τάχα εἰκὸς ἦν ὅτε δὲ ἐκβέβηκε τὰ*
 15 *μετὰ τούτης ἐξουσίας εἰρημένα, ἐμφαίνει θεὸν ἀληθῶς ἐνανθρωπήσαντα σωτηρίας δόγματα τοῖς ἀνθρώποις παρα-*
δεδοκέναι.

Mt x 18;
cf. Mc xiii

Mt vii 22 f. ;
cf. Lc xiii 26

3. *Τί δὲ δεῖ λέγειν καὶ ὅτι προεφητεύθη ὁ χριστός, τότε ἐκλείψει τοὺς ἐξ Ἰουδα ἄρχοντας εἰρημένους καὶ*
 20 *ἡγουμένους [ἐκ] τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ὅταν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται, δηλονότι ἡ βασιλεία, καὶ ἐπιδημήσῃ ἡ τῶν ἐθνῶν προσ-*
δοκία; σαφῶς γὰρ ἐκ τῆς ἱστορίας δῆλον, καὶ ἐκ τῶν σήμερον ὀρωμένων, ὅτι ἀπὸ τῶν χρόνων Ἰησοῦ οὐκ ἔτι βασιλεῖς Ἰουδαίων ἐχρημάτισαν, πάντων τῶν Ἰουδαϊκῶν
 25 *πραγμάτων ἐν οἷς ἐσεμνύνοντο, λέγω δὲ τῶν τε κατὰ τὸν ναὸν καὶ τὸ θυσιαστήριον καὶ τὴν ἐπιτελουμένην λατρείαν καὶ τὰ ἐνδύματα τοῦ ἀρχιερέως, καταλελυμένων. ἐπληρώθη γὰρ ἡ λέγουσα προφητεία· Ἡμέρας πολλὰς καθήσονται οἱ*
 30 *υἱοὶ Ἰσραὴλ οὐκ ὄντος βασιλέως οὐδὲ ὄντος ἄρχοντος, οὐκ οὔσης θυσίας οὐδὲ ὄντος θυσιαστηρίου οὐδὲ ἱερατείας οὐδὲ δῆλων. καὶ τούτοις χρώμεθα τοῖς ῥητοῖς πρὸς τοὺς, ἐν*
 159 *τῷ θλίβεσθαι ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Γενέσει ὑπὸ τοῦ Ἰακώβ πρὸς*

cf. Ge xliv 10

Hos iii 4

6 νομίσαι τὰς φωνὰς] νοῆσαι τὰς εὐχὰς B 20 om. ἐκ ABD
 20 ᾧ] BD; δ AB (marg. e pri. man.) 28 καθίσονται D

τὸν Ἰούδα ἐιρημένων, φάσκοντας τὸν ἐθνάρχην ἀπὸ τοῦ (A)ED
 Ἰούδα γένους τυγχάνοντα ἄρχειν τοῦ λαοῦ, οὐκ ἐκλειψόντων
 τῶν ἀπὸ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ, ἕως ἧς φαντάζονται Χρι-
 στοῦ ἐπιδημίας. εἰ γὰρ ἡμέρας πολλὰς καθήσονται οἱ υἱοὶ
 Ἰσραὴλ οὐκ ὄντος βασιλέως οὐδὲ ὄντος ἄρχοντος, οὐκ 5
 οὔσης θυσίας οὐδὲ θυσιαστηρίου οὐδὲ ἱερατείας οὐδὲ δῆ-
 λων· ἐξ οὗ δὲ κατεσκάφη ὁ ναὸς, οὐκ ἔστι θυσία, οὐδὲ
 θυσιαστήριον οὐδὲ ἱερατεία· δῆλον ὅτι ἐξέλιπεν ἄρχων ἐξ
 Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ. ἐπεὶ δὲ ἡ
 Ge xlix 10 προφητεία φησίν· Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ 10
 ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ τὰ ἀποκεί-
 μενα αὐτῷ· δῆλον ὅτι ἐλήλυθεν ᾧ τὰ ἀποκείμενα, ἡ προσ-
 δοκία τῶν ἐθνῶν. καὶ τοῦτο σαφὲς ἐκ τοῦ πλήθους τῶν
 ἐθνῶν τῶν διὰ Χριστοῦ πεπιστευκότων εἰς τὸν θεόν.

4. Καὶ ἐν τῇ τοῦ Δευτερονομίου δὲ ᾧδῃ προφητικῶς 15
 δηλοῦται ἡ διὰ τὰ ἁμαρτήματα τοῦ προτέρου λαοῦ ἐσομένη
 τῶν ἀσυνέτων ἐθνῶν ἐκλογή, οὗ δι' ἄλλου τινὸς ἢ τοῦ
 Ἰησοῦ γεγενημένη. Αὐτοὶ γὰρ φησι παρεξήλωσάν με ἐπ'
 οὐ θεῷ, παρωργισάν με ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν· καγὼ παρα-
 ζηλώσω αὐτοὺς ἐπ' οὐκ ἔθνει, καὶ ἐπὶ ἔθνει ἀσυνέτῳ 20
 παροργιῶ αὐτούς. καὶ ἔστι σφόδρα σαφῶς καταλαβεῖν
 δυνατὸν, τίνα τρόπον οἱ λεγόμενοι παρεξηλωκέναι τὸν
 θεὸν Ἑβραῖοι ἐπὶ τῷ οὐ θεῷ, καὶ παρωργικέναι αὐτὸν ἐν
 τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν, παρωργίσθησαν εἰς ζηλοτυπίαν ἐπὶ
 τῷ οὐκ ἔθνει, τῷ ἀσυνέτῳ ἔθνει, ὅπερ ὁ θεὸς ἐξελέξατο 25
 διὰ τῆς ἐπιδημίας Χριστοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ.
 1 Co i 26 ff. βλέπομεν οὖν τὴν κλήσιν ἡμῶν, ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ 160
 σάρκα, οὐ πολλοὶ δυνατοὶ, οὐ πολλοὶ εὐγενεῖς· ἀλλὰ τὰ
 μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ θεὸς, ἵνα κατασχῆναι τοὺς
 σοφοὺς, καὶ τὰ ἀγενῆ καὶ τὰ ἐξουθενημένα ἐξελέξατο ὁ 30

1 post φασκόντας deest folium in A 4 καθίσονται D
 7 οὐκ ἔστι] B; οὐκέτι D 20 αὐτοῦς] αὐτοῖς B 21 αὐτοῦς]
 αὐτοῖς B 21 ἔστι σφόδρα σαφῶς] D; ἔτι σφόδρα B; est ergo
 satis evidentiter Ruf. 24 παρωξύνθησαν D

(A)BD θεός, καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα ἐκεῖνα τὰ πρότερον ὄντα καταργήσῃ· καὶ μὴ καυχῆσθῃται ὁ κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ, καλούμενος ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου σὰρξ, ἐνώπιον τοῦ θεοῦ.

5. Τί δὲ δεῖ λέγειν περὶ τῶν ἐν ψαλμοῖς προφητειῶν
 5 περὶ Χριστοῦ, ᾧδῆς τινος ἐπιγεγραμμένης Ὑπὲρ τοῦ ἀγα- Ps xlv (xliv)
 πητοῦ, οὗ ἡ γλῶσσα λέγεται εἶναι κάλαμος γραμματέως 1 f.
 ὀξυγράφου· ὠραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων,
 ἐπεὶ ἐξεχύθη χάρις ἐν χεῖλεσιν αὐτοῦ; τεκμήριον γὰρ
 τῆς ἐκχυθείσης χάριτος ἐν χεῖλεσιν αὐτοῦ τὸ ὀλίγου δια-
 10 γεγενημένου τοῦ χρόνου τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ (ἐνιαυτὸν
 γὰρ που καὶ μῆνας ὀλίγους ἐδίδαξεν) πεπληρῶσθαι τὴν
 οἰκουμένην τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ καὶ τῆς δι' αὐτοῦ θεο-
 σεβείας. ἀνατέταλκε γὰρ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιο- Ps lxxii
 σύνη, καὶ πλήθος εἰρήνης παραμένον ἕως συντελείας, ὅ (lxxii) 7 f.
 15 ἀνταναίρεσις ὠνόμασται σελήνης· καὶ μένει κατακυριεύων
 ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ποταμῶν ἕως
 περάτων τῆς οἰκουμένης. καὶ δέδοται σημεῖον τῷ οἴκῳ cf. Is vii 14
 Δαυεὶδ· ἡ παρθένος γὰρ ἔτεκε καὶ ἐν γαστρὶ ἔσχε καὶ Mt i 23;
 ἔτεκεν υἱόν, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ, ὅπερ ἐστὶ
 20 Μεθ' ἡμῶν ὁ θεός. πεπλήρωται, ὡς ὁ αὐτὸς προφήτης
 φησί· Μεθ' ἡμῶν ὁ θεός· γινώτε ἔθνη καὶ ἠττᾶσθε, ἰσχυ- Is viii 8 f.
 κότες ἠττᾶσθε· ἠττήμεθα γὰρ καὶ νενικήμεθα οἱ ἀπὸ τῶν
 ἐθνῶν ἐαλωκότες ὑπὸ τῆς χάριτος τοῦ λόγου αὐτοῦ. ἀλλὰ
 καὶ προεῖρηται τόπος γενέσεως αὐτοῦ ἐν τῷ Μιχαΐ· Καὶ Mt ii 6;
 25 σὺ γὰρ φησι Βηθλεὲμ γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν cf. Mic v 2
 161 τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγούμενος,
 ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραὴλ. καὶ αἱ ἔβδο- Dan ix 24
 μήκοντα ἔβδομαδες ἐπληρώθησαν ἕως Χριστοῦ ἡγουμένου
 κατὰ τὸν Δανιὴλ. ἦλθέ τε κατὰ τὸν Ἰωβ ὁ τὸ μέγα κῆτος Job iii 8
 30 χειρωσάμενος, καὶ δεδωκὼς ἐξουσίαν τοῖς γησιόις αὐτοῦ Lc x 19
 μαθηταῖς πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν
 τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθρου, οὐδὲν ὑπ' αὐτῶν ἀδικουμένοις.

13 δικαιοσύνη] D; om. B 15 κατακυριεύων] B; κυριεύων A (hic enim rursus incipit); κατακυριεύων D 26 ἐκ σοῦ] ἐξ οὗ B

ἐπιστησάτω δέ τις καὶ τῇ τῶν ἀποστόλων πανταχόσε ABD
 ἐπιδημία τῶν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τὸ καταγγεῖλαι τὸ εὐα-
 γέλιον πεμφθέντων, καὶ ὄψεται καὶ τὸ τόλμημα οὐ κατὰ
 ἄνθρωπον καὶ τὸ ἐπίταγμα θεῖον. καὶ εἰς ἐξετάσωμεν
 πῶς ἄνθρωποι καινῶν μαθημάτων ἀκούοντες καὶ ξένων 5
 λόγων προσήκαντο τοὺς ἄνδρας, νικηθέντες ἐν τῷ θέλειν
 αὐτοῖς ἐπιβουλεύειν ὑπὸ τινος θείας δυνάμεως ἐπισκο-
 πούσης αὐτούς· οὐκ ἀπιστήσομεν, εἰ καὶ τεράστια πεποι-
 ήκασιν, ἐπιμαρτυροῦντος τοῦ θεοῦ τοῖς λόγοις αὐτῶν καὶ
 διὰ σημείων καὶ τεράτων καὶ ποικίλων δυνάμεων. 10

cf. He ii 4

6. Ἀποδεικνύντες δὲ ὡς ἐν ἐπιτομῇ περὶ τῆς θεότητος
 Ἰησοῦ, καὶ χρώμενοι τοῖς περὶ αὐτοῦ λόγοις προφητικοῖς,
 συναποδείκνυμεν θεοπνεύστους εἶναι τὰς προφητευσάσας
 περὶ αὐτοῦ γραφάς· καὶ τὰ καταγγέλλοντα τὴν ἐπιδημίαν
 αὐτοῦ γράμματα καὶ διδασκαλίαν μετὰ πάσης δυνάμεως 15
 καὶ ἐξουσίας εἰρημένα, καὶ διὰ τοῦτο τῆς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν
 ἐκλογῆς κεκρατηκότα. λεκτέον δὲ ὅτι τὸ τῶν προφητικῶν
 λόγων ἔθεον, καὶ τὸ πνευματικὸν τοῦ Μωσέως νόμου,
 ἔλαμψεν ἐπιδημήσαντος Ἰησοῦ. ἐναργῆ γὰρ παραδείγ-
 ματα περὶ τοῦ θεοπνεύστου εἶναι τὰς παλαιὰς γραφὰς 20
 πρὸ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Χριστοῦ παραστήσαι οὐ πάντῃ δυνα-
 τὸν ἦν· ἀλλ' ἢ Ἰησοῦ ἐπιδημία δυναμένου ὑποπτέυσθαι
 τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας ὡς οὐ θεῖα εἰς τοῦμφανὲς 162
 ἤγαγεν ὡς οὐρανίῳ χάριτι ἀναγεγραμμένα. ὁ δὲ μετ'
 ἐπιμελείας καὶ προσοχῆς ἐντυγχάνων τοῖς προφητικοῖς 25
 λόγοις, παθὼν ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀναγινώσκειν ἴχνος ἐνθου-
 σιασμοῦ, δι' ὧν πάσχει πεισθήσεται οὐκ ἀνθρώπων εἶναι
 συγγράμματα τοὺς πεπιστευμένους ἡμῶν εἶναι θεοῦ λόγους,
 καὶ τὸ ἐνυπάρχον δὲ φῶς τῷ Μωσέως νόμῳ, καλύμματι
 ἐναποκεκρυμμένον, συνέλαμψε τῇ Ἰησοῦ ἐπιδημίᾳ, περι- 30
 αφθέντος τοῦ καλύμματος, καὶ τῶν ἀγαθῶν κατὰ βραχὺ
 εἰς γνώσιν ἐρχομένων, ὧν σκιὰν εἶχε τὸ γράμμα.

cf. 2 Co iii
16; He x 1

7. Πολὺ δ' ἂν εἶη νῦν ἀναλέγεσθαι τὰς περὶ ἐκάστου
 τῶν μελλόντων ἀρχαιοτάτας προφητείας, ἵνα δι' αὐτῶν ὁ

ABD ἀμφιβάλλων πληθεῖς ὡς ἐνθέων, διψυχίαν πᾶσαν καὶ
 περισπασμὸν ἀποθέμενος, ὅλη ἑαυτὸν ἐπιδῶ τῇ ψυχῇ τοῖς
 λόγοις τοῦ θεοῦ. εἰ δὲ μὴ καθ' ἕκαστον τῶν γραμμάτων
 τοῖς ἀνεπιστήμοσι προσπίπτειν δοκεῖ τὸ ὑπὲρ ἄνθρωπον
 5 τῶν νοημάτων, θαυμαστὸν οὐδέν· καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν τῆς
 ἀπτομένης τοῦ παντὸς κόσμου προνοίας ἔργων, τινὰ μὲν
 ἐναργέστατα φαίνεται, ἢ προνοίας ἐστὶν ἔργα, ἕτερα δὲ
 οὕτως ἀποκρύπτται, ὡς ἀπιστίας χώραν παρέχειν δοκεῖν
 τῆς περὶ τοῦ τέχνη ἀφάτῳ καὶ δυνάμει διοικούντος τὰ ὅλα
 10 θεοῦ. οὐχ οὕτω γὰρ σαφῆς ὁ περὶ τοῦ προνοούντος τεχνι-
 κὸς λόγος ἐν τοῖς ἐπὶ γῆς, ὡς ἐν ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ
 ἄστροις· καὶ οὐχ οὕτω δῆλος ἐν τοῖς κατὰ τὰ ἀνθρώπινα
 συμπτώματα, ὡς ἐν ταῖς ψυχαῖς καὶ τοῖς σώμασι τῶν ζώων,
 σφόδρα τοῦ πρὸς τί καὶ ἔνεκα τίνος εὕρισκομένου τοῖς
 15 τούτων ἐπιμελομένοις, περὶ τὰς ὁρμὰς καὶ τὰς φαντασίας
 καὶ φύσεις τῶν ζώων, καὶ τὰς κατασκευὰς τῶν σωμάτων.
 163 ἀλλ' ὥσπερ οὐ χρεοκοπεῖται ἡ πρόνοια διὰ τὰ μὴ γνω-
 σκόμενα παρὰ τοῖς γε ἅπαξ παραδεξαμένοις αὐτὴν καλῶς·
 οὕτως οὐδὲ ἡ τῆς γραφῆς θεϊότης διατείνουσα εἰς πᾶσαν
 20 αὐτὴν, διὰ τὸ μὴ καθ' ἑκάστην λέξιν δύνασθαι τὴν ἀσθέ-
 νειαν ἡμῶν παρίστασθαι τῇ κεκρυμμένῃ λαμπρότητι τῶν
 δογμάτων ἐν εὐτελεῖ καὶ εὐκαταφρονήτῳ λέξει ἀποκειμένη.
 ἔχομεν γὰρ θησαυρὸν ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσιν, ἵνα λάμψῃ ^{2 Co iv 7}
 ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ, καὶ μὴ νομισθῆ ἔϊναι
 25 ἐξ ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων. εἰ γὰρ αἱ κατημαξευμέναι τῶν
 ἀποδείξεων ὁδοὶ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐναποκείμεναι τοῖς
 βιβλίοις κατίσχυσαν τῶν ἀνθρώπων, ἢ πίστις ἡμῶν ἂν ^{1 Co ii 4 f.}
 εὐλόγως ὑπελαμβάνετο ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, καὶ οὐκ ἐν
 δυνάμει θεοῦ· νῦν δὲ τῷ ἐπάραντι τοὺς ὀφθαλμοὺς σαφές,
 30 ὅτι ὁ λόγος καὶ τὸ κήρυγμα παρὰ τοῖς πολλοῖς δεδύνηται
 οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύ-
 ματος καὶ δυνάμεως. διόπερ δυνάμεως ἡμᾶς οὐρανοῦ, ἢ

καὶ ὑπερουραίνου, πληττούσης ἐπὶ τὸ σέβειν τὸν κτίσαντα AB(C)(D)
 He vi 1 ἡμᾶς μόνον, πειραθῶμεν ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ
 1 Co II 6f. χριστοῦ λόγον, τουτέστι τῆς στοιχειώσεως, ἐπὶ τὴν τελειό-
 ἡμῖν λαληθῆ. σοφίαν γὰρ ἐπαγγέλλεται ὁ ταύτην κεκτη- 5
 μένος λαλεῖν ἐν τοῖς τελείοις, ἑτέραν τυγχάνουσιν παρὰ
 τὴν σοφίαν τοῦ αἰῶνος τούτου καὶ τὴν σοφίαν τῶν ἀρχόν-
 των τοῦ αἰῶνος τούτου τὴν καταργουμένην· αὕτη δὲ ἡ 164
 Ro xvi 25 ff. σοφία ἡμῖν ἐντυπωθήσεται τρανώς, κατὰ ἀποκάλυψιν
 μυστηρίου χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένου, φανερωθέντος δὲ 10
 9 Ti I 10 νῦν διὰ τε γραφῶν προφητικῶν καὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ
 κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ᾧ ἡ δόξα εἰς
 τοὺς σύμπαντας αἰῶνας. ἀμήν.

8. Μετὰ τὸ ὡς ἐν ἐπιδρομῇ εἰρηκέναι περὶ τοῦ θεο-
 πνεύστους εἶναι τὰς θείας γραφὰς, ἀναγκαῖον ἐπεξελεῖν 15
 τῷ τρόπῳ τῆς ἀναγνώσεως καὶ νοήσεως αὐτῶν, πλείστων
 ἀμαρτημάτων γεγενημένων παρὰ τὸ τὴν ὁδὸν τοῦ πῶς δεῖ
 ἐφοδεῦν τὰ ἅγια ἀναγνώσματα τοῖς πολλοῖς μὴ εὐρῆσθαι.
 οἳ τε γὰρ σκληροκάριοι καὶ ἰδιῶται τῶν ἐκ περιτομῆς εἰς
 τὸν σωτῆρα ἡμῶν οὐ πεπιστεύκασιν, τῇ λέξει τῶν περὶ 20
 αὐτοῦ προφητειῶν κατακολουθεῖν νομίζοντες, καὶ αἰσθητῶς
 1s lxi 1 μὴ ὀρῶντες αὐτὸν κηρύξαντα αἰχμαλώτοις ἄφεςιν, μηδὲ
 1s xlv 13 οἰκοδομήσαντα ἦν νομίζουσιν ἀληθῶς πόλιν εἶναι τοῦ θεοῦ,
 Zech ix 10 μηδὲ ἐξολοθρεύσαντα ἄρματα ἐξ Ἐφραῖμ, καὶ ἵππον ἐξ
 1s vii 13 Ἱερουσαλήμ, μηδὲ βούτυρον καὶ μέλι φαγόντα, καὶ πρὶν 25
 γυνῶνα αὐτὸν ἢ προελεῖσθαι πονηρὰ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν.
 1s xi 6f. ἔτι δὲ λύκον τὸ ζῶον τὸ τετράποδον οἴομενοι προφη-
 τεύεσθαι μέλλειν βόσκεισθαι μετὰ ἀρνός, καὶ πάρδαλιν
 ἐρίφῳ συναπαυέσθαι, μοσχάριόν τε καὶ ταῦρον καὶ
 λέοντα ἅμα βοσκηθῆσεσθαι ὑπὸ μικροῦ παιδίου ἀγόμενα, 30
 καὶ βούην καὶ ἄρκον ἅμα νεμηθῆσεσθαι, συνεκτρεφομένον
 αὐτῶν ἀλλήλοις τῶν παιδίων, καὶ λέοντα ὡς βούην φάγεσθαι

- ABC ἄχυρα· μηδὲν τούτων αἰσθητῶς ἑωρακότες γεγενημένοι ἐν
 165 τῇ τοῦ πεπιστευμένου ἡμῖν χριστοῦ ἐπιδημίᾳ, οὐ προσ-
 ἤκαντο τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν, ἀλλ' ὡς παρὰ τὸ δέον
 χριστὸν ἑαυτὸν ἀναγορεύσαντα ἐσταύρωσαν. οἳ τε ἀπὸ
 5 τῶν αἰρέσεων ἀναγινώσκοντες τό· Πῦρ ἐκκέκασται ἐκ τοῦ Jer xv 14
 θυμοῦ μου· καί· Ἐγὼ θεὸς ζηλωτῆς, ἀποδιδούς ἀμαρτίας Ex xx 5
 πατέρων ἐπὶ τέκνα ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεάν· καί·
 Μεταμεμέλημαι χρίσας τὸν Σαοὺλ εἰς βασιλεία· καί· Ἐγὼ cf. 1 Sam xv
 θεὸς ποιῶν εἰρήνην καὶ κτίζων κακά· καὶ ἐν ἄλλοις τό· ^{11, 17, 35}
^{Is xlv 7}
- 10 Οὐκ ἔστι κακία ἐν πόλει, ἣν κύριος οὐκ ἐποίησεν· ἔτι δὲ Am iii 6
 καὶ τό· Κατέβη κακὰ παρὰ κυρίου ἐπὶ πύλας Ἱερουσαλήμ· Mic i 12
 καί· Πνεῦμα πονηρὸν παρὰ θεοῦ ἔπνιγε τὸν Σαοὺλ· καὶ 1 Sam xvi 14
 μυρία ὅσα τούτοις παραπλήσια· ἀπιστήσαι μὲν ὡς θεοῦ
 ταῖς γραφαῖς οὐ τετολήμασι, πιστεῖόντες δὲ αὐτὰς εἶναι
 15 τοῦ δημιουργοῦ, ᾧ Ἰουδαῖοι λατρεύουσιν, ᾗθήσαν, ὡς
 ἀτελοῦς καὶ οὐκ ἀγαθοῦ τυγχάνοντος τοῦ δημιουργοῦ, τὸν
 σωτήρα ἐπιδεδημηκέναι τελειότερον καταγγέλλοντα θεόν,
 ὃν φασὶ μὴ τὸν δημιουργὸν τυγχάνειν, διαφόρως περὶ τού-
 του κινούμενοι· καὶ ἅπαξ ἀποστάντες τοῦ δημιουργοῦ, ὃς
 20 ἔστιν ἀγέννητος μόνος θεὸς, ἀναπλασμοῖς ἑαυτοῦς ἐπιδε-
 δῶκασι, μυθοποιῶντες ἑαυτοῖς ὑποθέσεις, καθ' ἃς οἰοῦνται
 γεγονέναι τὰ βλεπόμενα, καὶ ἕτερα τινὰ μὴ βλεπόμενα,
 ἅπερ ἡ ψυχὴ αὐτῶν ἀνειδωλοποίησεν. ἀλλὰ μὴν καὶ οἱ
 ἀκραιότεροι τῶν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας αὐχούντων τυγχάνειν
 25 τοῦ μὲν δημιουργοῦ μείζονα οὐδένα ὑπειλήφασιν, ὑγιῶς
 τοῦτο ποιοῦντες· τοιαῦτα δὲ ὑπολαμβάνουσι περὶ αὐτοῦ,
 ὅποια οὐδὲ περὶ τοῦ ὠμοτάτου καὶ ἀδικωτάτου ἀνθρώπου.
9. Αἰτία δὲ πᾶσι τοῖς προειρημένοις ψευδοδοξίωιν καὶ
 ἀσεβειῶν, ἣ ἰδιωτικῶν περὶ θεοῦ λόγων, οὐκ ἄλλη τις εἶναι
 30 δοκεῖ ἢ ἡ γραφὴ κατὰ τὰ πνευματικὰ μὴ νενοημένη, ἀλλ'
 166 ὡς πρὸς τὸ ψιλὸν γράμμα ἐξείλημμένη. διόπερ τοῖς
 πειθομένοις μὴ ἀνθρώπων εἶναι συγγράμματα τὰς ἱερὰς

βίβλους, ἀλλ' ἐξ ἐπιπνοίας τοῦ ἁγίου πνεύματος βουλή- AB(C)(D)
 ματι τοῦ πατρὸς τῶν ὄλων διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ταύτας
 ἀναγεγράφθαι καὶ εἰς ἡμᾶς ἐληλυθέναι, τὰς φαινομένας
 ὁδοὺς ὑποδεικτέον, ἐχομένοις τοῦ κανόνος τῆς Ἰησοῦ Χρι-
 στοῦ κατὰ διαδοχὴν τῶν ἀποστόλων οὐρανοῦ ἐκκλησίας. 5
 καὶ ὅτι μὲν οἰκονομίαι τινές εἰσι μυστικάι, δηλούμεναι διὰ
 τῶν θείων γραφῶν, πάντες καὶ οἱ ἀκεραϊότατοι τῶν τῷ
 λόγῳ προσιόντων πεπιστεύασιν τίνες δὲ αὐταί, οἱ εὐγνώ-
 μονες καὶ ἄτυφοι ὁμολογοῦσι μὴ εἰδέναί. εἰ γοῦν ἐπαπο-
 ρήσαι τις περὶ τῆς τοῦ Λῶτ θυγατρομιξίας, καὶ τῶν δύο 10
 γυναικῶν τοῦ Ἀβραάμ, δύο τε ἀδελφῶν γεγαμημένων τῷ
 Ἰακώβ, καὶ δύο παιδισκῶν τετεκνωκυῶν ἐξ αὐτοῦ, οὐδὲν
 ἄλλο φήσουσιν ἢ μυστήρια ταῦτα τυγχάνειν, ὑφ' ἡμῶν μὴ
 νοούμενα. ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὴν κατασκευὴν τῆς σκηνῆς ἀνα-
 γινώσκηται, πειθόμενοι τύπους εἶναι τὰ γεγραμμένα, ζη- 15
 τοῦσιν ᾧ δυνήσονται ἐφαρμόσαι ἕκαστον τῶν κατὰ τὴν
 σκηνὴν λεγομένων· ὅσον μὲν ἐπὶ τῷ πείθεσθαι ὅτι τύπος
 τινός ἐστιν ἡ σκηνή, οὐ διαμαρτάνοντες· ὅσον δὲ ἐπὶ τῷ,
 τῷδὲ τινι ἀξίως τῆς γραφῆς ἐφαρμόζειν τὸν λόγον οὐ ἐστι
 τύπος ἡ σκηνή, ἔσθ' ὅτε ἀποπίπτοντες· καὶ πᾶσαν δὲ διή- 20
 γησιν νομιζομένην περὶ γάμων ἀπαγγέλλειν ἢ παιδοποιῶν
 ἢ πολέμων, ἢ ὧν δήποτε ἱστοριῶν ἂν παρὰ τοῖς πολλοῖς
 δεχθησομένων, ἀποφαίνονται εἶναι τύπους· ἐν δὲ τῷ τίνων,
 πῇ μὲν διὰ τὴν ἕξιν οὐ πᾶν συγκεκροτημένην, πῇ δὲ διὰ
 τὴν προπέτειαν, ἔσθ' ὅτε κἂν συγκεκροτημένος τις τυγχάνῃ 25
 καὶ ἀπρόπτωτος, διὰ τὴν εἰς ὑπερβολὴν χαλεπωτάτην εὐ- 167
 ρεσιν τῶν πραγμάτων τοῖς ἀνθρώποις, οὐ πᾶν σαφηνίζεται
 ὁ περὶ τούτων ἐκάστου λόγος.

10. Καὶ τί δεῖ λέγειν περὶ τῶν προφητειῶν, ἃς πάν-
 τες ἴσμεν αἰνιγμάτων καὶ σκοτεινῶν λόγων πεπληρωσθαι; 30
 κἂν ἐπὶ τὰ εὐαγγέλια δὲ φθάσωμεν, κακείνων ὁ ἀκριβῆς
 νοῦς, ἄτε νοῦς ὧν Χριστοῦ, δεῖται χάριτος τῆς δοθείσης τῷ

20 post ἀποπίπτοντες desunt duo folia in C 23 λεχθησομένων
 BE 30 πεπληρωσθαι λόγων AD

cf. Ge xix
 30 ff.
 cf. Ge xvi
 cf. Ge xxix
 21 ff.
 cf. Ge xxx

cf. Ex xxv ff.

ABD εἰρηκότε· Ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν· ἵνα εἰδῶμεν τὰ ^{1 Co ii 16:}
 ὑπὸ τοῦ θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν· ἃ καὶ λαλοῦμεν, οὐκ ἐν ^{12 f.}
 διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς
 πνεύματος. καὶ τὰ ἀποκεκαλυμμένα δὲ τῷ Ἰωάννῃ τίς οὐκ
 5 ἂν ἀναγνούς καταπλαγείη τὴν ἐπίκρυψιν ἀπορρήτων μυστη-
 ρίων καὶ τῷ μὴ νοοῦντι τὰ γεγραμμένα ἐμφαινομένων; αἱ
 δὲ τῶν ἀποστόλων ἐπιστολαὶ τίνι τῶν βασανίζων λόγους
 ἐπισταμένων δόξαιεν ἂν εἶναι σαφεῖς καὶ εὐχερῶς νοού-
 μεναι, μυρίων ὄσων κἀκεῖ, ὡς δι' ὀπῆς, μεγίστων καὶ
 10 πλείστων νοημάτων βραχεῖαν ἀφορμὴν παρεχόντων; διό-
 περ τούτων οὕτως ἐχόντων, καὶ μυρίων ὄσων σφαλλομένων,
 οὐκ ἀκίνδυνον ἐν τῷ ἀναγνώσκῃ εὐχερῶς ἀποφαίνεσθαι
 νοεῖν τὰ δεόμενα τῆς κλειδῆς τῆς γνώσεως, ἦντινα ὁ σωτήρ
 φησιν εἶναι παρὰ τοῖς νομοκοῖς· καὶ ἀπαγγελλέτωσαν οἱ
 15 μὴ βουλόμενοι παρὰ τοῖς πρὸ τῆς ἐπιδημίας τοῦ χριστοῦ
 τὴν ἀλήθειαν τυγχάνειν, πῶς ἢ τῆς γνώσεως κλεῖς ὑπὸ τοῦ
 κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ λέγεται παρ' ἐκείνους τυγχά-
 νειν, τοῖς, ὡς φασιν αὐτοὶ, μὴ ἔχουσι βίβλους περιεχοῦσας
 τὰ ἀπόρρητα τῆς γνώσεως καὶ παντελῆ μυστήρια. ἔχει
 20 γὰρ οὕτως ἡ λέξις· Οὐαὶ ὑμῖν τοῖς νομοκοῖς, ὅτι ἤρατε τὴν ^{Lc xi 52}
 κλεῖδα τῆς γνώσεως· αὐτοὶ οὐκ εἰσήλθετε, καὶ τοὺς εἰσερ-
 χομένους ἐκωλύσατε.

168 II. Ἡ τοίνυν φαινόμενη ἡμῖν ὁδὸς τοῦ πῶς δεῖ ἐν-
 τυγχάνειν ταῖς γραφαῖς καὶ τὸν νοῦν αὐτῶν ἐκλαμβάνειν
 25 ἐστὶ τοιαύτη, ἀπ' αὐτῶν τῶν λογίων ἐξιχνευομένη. παρὰ
 τῷ Σολομῶντι ἐν ταῖς Παροιμίαις εὕρισκομεν τοιοῦτόν τι
 προστασσόμενον περὶ τῶν γεγραμμένων θείων δογμάτων·
 Καὶ σὺ δὲ ἀπόγραψαι αὐτὰ τρισσῶς ἐν βουλῇ καὶ γνώσει, ^{Prov xxii 20 f.}
 τοῦ ἀποκρίνασθαι λόγους ἀληθείας τοῖς προβαλλομένοις
 30 σοι. οὐκοῦν τριχῶς ἀπογράφεσθαι δεῖ εἰς τὴν ἑαυτοῦ
 ψυχὴν τὰ τῶν ἀγίων γραμμάτων νοήματα· ἵνα ὁ μὲν
 ἀπλούστερος οἰκοδομῆται ἀπὸ τῆς οἰονεῖ σαρκὸς τῆς γρα-

5 ἐπίκρυψιν] + τῶν AB³E 7, 8 ἐπισταμένων λόγους AD
 8 δόξαιεν ἂν E; δόξαι ἂν AB; δόξαιεν D 22 ἐκωλύσατε B

φῆς, οὕτως ὀνομαζόντων ἡμῶν τὴν πρόχειρον ἐκδοχήν· ὁ AB(C)(D)
 δὲ ἐπὶ ποσὸν ἀναβεβηκῶς, ἀπὸ τῆς ὡςπερεὶ ψυχῆς αὐτῆς·
 ὁ δὲ τέλειος καὶ ὁμοιος τοῖς παρὰ τῷ ἀποστόλῳ λεγομέ-
 νοις· Σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις, σοφίαν δὲ οὐ
 1 Co ii 6 f. τοῦ αἰῶνος τούτου, οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου 5
 τῶν καταργουμένων· ἀλλὰ λαλοῦμεν θεοῦ σοφίαν ἐν
 μυστηρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ θεὸς πρὸ
 τῶν αἰῶνων εἰς δόξαν ἡμῶν· ἀπὸ τοῦ πνευματικοῦ νόμου,
 He x 1 σκιὰν περιέχοντος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν. ὥσπερ γὰρ ὁ
 ἄνθρωπος συνέστηκεν ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς καὶ πνεύματος· 10
 τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ οἰκονομηθεῖσα ὑπὸ θεοῦ εἰς ἀνθρώ-
 πων σωτηρίαν δοθῆναι γραφή· διὰ τοῦτο ἡμεῖς καὶ τὸ ἐν
 τῷ ὑπό τινων καταφρονουμένῳ βιβλίῳ, τῷ Ποιμένι, περὶ
 τοῦ προστάσσεσθαι τὸν Ἑρμᾶν δύο γράψαι βιβλία, καὶ
 μετὰ ταῦτα αὐτὸν ἀναγγέλλειν τοῖς πρεσβυτέροις τῆς ἐκ- 15
 κλησίας ἃ μεμάθηκεν ὑπὸ τοῦ πνεύματος, οὕτω διηγου-
 μεθα. ἔστι δὲ ἡ λέξις αὕτη· Γράψεις δύο βιβλία, καὶ
 Herm Vis ii 4 δώσεις ἐν Κλήμεντι καὶ ἐν Γραπτῇ· Γραπτῇ μὲν νο-
 θετήσῃ τὰς χήρας καὶ τοὺς ὄρφανούς· Κλήμης δὲ πέμψῃ
 εἰς τὰς ἔξω πόλεις· σὺ δὲ ἀναγγελεῖς τοῖς πρεσβυτέροις 169
 τῆς ἐκκλησίας. Γραπτῇ μὲν γὰρ, ἡ νοθετοῦσα τὰς χήρας
 καὶ τοὺς ὄρφανούς, αὐτὸ ψιλόν ἐστι τὸ γράμμα, νοθετοῦν
 τοὺς παῖδας τὰς ψυχὰς, καὶ μηδέπω πατέρα θεὸν ἐπιγρά-
 ψασθαι δυναμένους, καὶ διὰ τοῦτο ὄρφανούς· καλουμένους·
 νοθετοῦν δὲ καὶ τὰς μηκέτι μὲν τῷ παρανόμῳ νυμφίῳ χρω- 25
 μένας, χηρενούσας δὲ τῷ μηδέπω ἀξίας αὐτὰς τοῦ νυμφίου
 γεγονέναι. Κλήμης δὲ, ὁ ἤδη τοῦ γράμματος ἐξιστάμενος,
 εἰς τὰς ἔξω πόλεις λέγεται πέμπειν τὰ λεγόμενα, ὡς εἰ
 λέγομεν τὰς ἔξω τῶν σωματικῶν καὶ τῶν κάτω νοημάτων
 τυγχανούσας ψυχὰς. οὐκέτι δὲ διὰ γραμμάτων, ἀλλὰ διὰ 30
 λόγων ζώντων, αὐτὸς ὁ μαθητῆς τοῦ πνεύματος προστάσ-

5 om. οὐδὲ τ. ἀ. τ. αὶ. τούτου BD   6 τὴν καταργουμένην D
 16 μεμάθηκεν] AE; didicit Ruf.; μεμαθήκαμεν BD   26 -μένας]
 rursus incipit C   31 ζώντων λόγων AC

AB(C)(D) σεται ἀναγγέλλειν τοῖς τῆς πάσης ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ
πρεσβυτέροις πεπολιωμένοις ὑπὸ φρονήσεως.

12. Ἄλλ' ἐπεὶ εἰσὶ τινες γραφαὶ τὸ σωματικὸν οὐδα-
μῶς ἔχουσαι, ὡς ἐν τοῖς ἐξῆς δείξομεν, ἔστιν ὅπου οἰονεῖ
5 τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα τῆς γραφῆς μόνα χρῆζήτείν.
καὶ τάχα διὰ τοῦτο αἱ ἐπὶ καθαρισμῶ τῶν Ἰουδαίων ὑδρῖαι Jn ii 6
κείσθαι λεγόμεναι, ὡς ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίῳ ἀνέ-
γνωμεν, χωροῦσιν ἀνὰ μετρητὰς δύο ἢ τρεῖς· αἰνισσομένου
τοῦ λόγου περὶ τῶν παρὰ τῷ ἀποστόλῳ ἐν κρυπτῷ Ἰου- Ro ii 29
10 δαίων, ὡς ἄρα οὗτοι καθαρίζονται διὰ τοῦ λόγου τῶν γρα-
φῶν, ὅπου μὲν δύο μετρητὰς, τὸν ἕν' οὕτως εἶπω ψυχικὸν
καὶ τὸν πνευματικὸν λόγον χωροῦντος· ὅπου δὲ τρεῖς, ἐπεὶ
τινες ἔχουσι πρὸς τοῖς προειρημένοις καὶ τὸ σωματικὸν
οἰκοδομησάιν δυνάμενον. ἐξ δὲ ὑδρῖαι εὐλόγως εἰσὶ τοῖς ἐν
15 κόσμῳ καθαριζομένοις, γεγενημένῳ ἐν ἐξ ἡμέραις ἀριθμῷ
τελείῳ.

13. Ἀπὸ μὲν οὖν τῆς πρώτης ἐκδοχῆς καὶ κατὰ τοῦτο
ὑφελούσης ὅτι ἔστιν ὄνασθαι, μαρτυρεῖ τὰ πλήθη τῶν
170 γνησίως καὶ ἀπλούστερον πεπιστευκότων τῆς δὲ ὡς ἂν εἰς
20 ψυχὴν ἀναγομένης διηγήσεως παράδειγμα τὸ παρὰ τῷ
Παύλῳ ἐν τῇ πρώτῃ πρὸς Κορινθίους κείμενον. Γέγραπται ^{1 Co ix 9 f.}
γάρ φησιν· οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλοῶντα. ἔπειτα διηγοῦ ^{cf. Deut. xxv 4}
25 μενος τοῦτον τὸν νόμον ἐπιφέρει· Μὴ τῶν βοῶν μέλει
τῷ θεῷ; ἢ δι' ἡμᾶς πάντως λέγει; δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγράφη,
ὅτι ὀφείλει ἐπ' ἐλπίδι ὁ ἀροτριῶν ἀροτριᾶν, καὶ ὁ ἀλοῶν
ἐπ' ἐλπίδι τοῦ μετέχειν. καὶ πλείσται δὲ περιφερόμεναι
τοῖς πλήθεσιν ἀρμόζουσαι ἐρμηνεῖαι, καὶ οἰκοδομοῦσαι
τοὺς ὑψηλοτέρων ἀκοῦειν μὴ δυναμένους, τὸν αὐτὸν πως
ἔχουσι χαρακτῆρα. (13) πνευματικῇ δὲ διήγησις τῷ
30 δυναμένῳ ἀποδείξει, ποίων ἐπουρανίων ὑποδείγματι καὶ ^{He viii 5}
σκιᾷ οἱ κατὰ σάρκα Ἰουδαῖοι ἐλάτρευον, καὶ τίνων μελ- ^{He x i}

6 ὑδρεῖαι C 12 χωροῦντων] CE 13 τὸ] τὸν C 14 ὑδρεῖαι
AC 17 οὖν] C; igitur Ruf.; om. οὖν AB 28 ὑψηλοτέρων B
29 post ἔχουσι χα desunt multa folia in C

λόντων αγαθῶν ὁ νόμος ἔχει σκιάν. καὶ ἀπαξασπλῶς ἐπὶ ABD
 πάντων, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ἐπαγγελίαν, ζητητέον
 1 Co ii 7 f. σοφίαν ἐν μυστηρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν
 ὁ θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων εἰς δόξαν τῶν δικαίων, ἣν οὐδείς τῶν
 ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου ἔγνωκε. φησὶ δέ που ὁ 5
 αὐτὸς ἀπόστολος, χρησάμενός τιςι ῥητοῖς ἀπὸ τῆς Ἐξόδου
 1 Co x 11 καὶ τῶν Ἀριθμῶν, ὅτι Ταῦτα τυπικῶς συνέβαιεν ἐκείνοις·
 ἐγράφη δὲ δι' ἡμᾶς, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήνησε.
 καὶ ἀφορμὰς δίδωσι τοῦ τίνων ἐκεῖνα τύποι ἐτύγχανον,
 1 Co x 4 λέγων· Ἐπινοῦν γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, 10
 ἣ δὲ πέτρα ἦν ὁ χριστός. καὶ τὰ περὶ τῆς σκηνῆς δὲ ἐν
 He viii 5; cf. Ex xxv 40 ἐτέρᾳ ἐπιστολῇ ὑπογράφων ἐχρήσατο τῷ Ποιήσῃσι πάντα
 κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει. ἀλλὰ
 μὴν καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῇ, οἰονεὶ ὀνειδιζῶν
 τοῖς ἀναγινώσκειν νομίζουσι τὸν νόμον καὶ μὴ συνιέειν 15
 αὐτὸν, μὴ συνιέναι κρίνων ἐκείνους, ὅσοι μὴ ἀλληγορίας 171
 Ga iv 21 ff. εἶναι ἐν τοῖς γεγραμμένοις νομίζουσι. Λέγετέ μοι, φησὶν,
 οἱ ὑπὸ νόμον θέλοντες εἶναι, τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε;
 γέγραπται γὰρ ὅτι Ἀβραὰμ δύο υἱοὺς ἔσχεν, ἓνα ἐκ τῆς
 παιδίσκης καὶ ἓνα ἐκ τῆς ἐλευθέρης· ἀλλ' ὁ μὲν ἐκ τῆς 20
 παιδίσκης κατὰ σάρκα γεγέννηται, ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐλευθέρης
 διὰ τῆς ἐπαγγελίας· αἰτινὰ ἐστὶν ἀλληγορούμενα· αὗται
 γὰρ εἰσὶν δύο διαθήκαι, καὶ τὰ ἐξῆς. παρατηρητέον γὰρ
 ἕκαστον τῶν εἰρημένων ὑπ' αὐτοῦ, ὅτι φησὶν· Οἱ ὑπὸ
 νόμον θέλοντες εἶναι, οὐχί· Οἱ ὑπὸ τὸν νόμον ὄντες· 25
 καὶ· Τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε; τοῦ ἀκούειν ἐν τῷ νοεῖν καὶ
 γινώσκειν κρινομένου. καὶ ἐν τῇ πρὸς Κολασσαεῖς δὲ
 ἐπιστολῇ, διὰ βραχέων τὸ βούλημα τῆς πάσης ἐπιτεμ-
 νόμενος νομοθεσίας, φησὶ· Μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν
 Col ii 16 f. βρώσει ἢ ἐν πόσει, ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς ἢ νομηνίας ἢ 30
 σαββάτων· ἃ ἐστὶ σκιὰ τῶν μελλόντων. ἔτι δὲ καὶ ἐν
 τῇ πρὸς Ἑβραίους, περὶ τῶν ἐκ περιτομῆς διαλεγόμενος,

8 κατήνηκεν AD 12 τῷ] τὸ ABD 21 γεγέννηται A 23 εἰ-
 σω]+αί A 29 κρινέτω]+ἢ AD

ABD γράφει· Οἷτινες ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ λατρεύουσι τῶν He viii 5
 ἐπουρανίων. ἀλλ' εἰκὸς διὰ ταῦτα περὶ μὲν τῶν πέντε
 Μωσέως ἐπιγεγραμμένων βιβλίων μὴ ἂν διστάξαι τοὺς
 τὸν ἀπόστολον ἅπαξ ὡς θεῖον ἄνδρα προσιεμένους· περὶ
 5 δὲ τῆς λοιπῆς ἱστορίας βούλεσθαι μαθάνειν, εἰ κακείνη
 τυπικῶς συνέβαινε. παρατηρητέον δὲ ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους
 τό· Κατέλιπον ἑμαυτῷ ἑπτακισχιλίους ἄνδρας, οἷτινες οὐκ
 ἑκαμψαν γόνυ τῇ Βάαλ· κείμενον ἐν τῇ τρίτῃ τῶν
 Βασιλειῶν· ὅτι ὁ Παῦλος εἴληφεν ἀντὶ τῶν κατ' ἐκλογὴν
 10 Ἰσραηλιτῶν, τῷ μὴ μόνον τὰ ἔθνη ὠφελῆσθαι ἀπὸ τῆς
 Χριστοῦ ἐπιδημίας, ἀλλὰ καὶ τινὰς τῶν ἀπὸ τοῦ θείου
 γένους.

Ro xi 4 ; cf.
 1 Reg xix 18

14. Τούτων οὕτως ἐχόντων τοὺς φαινομένους ἡμῶν
 χαρακτήρας τῆς νοήσεως τῶν γραφῶν ὑποτυπωτέον.
 172 καὶ πρῶτόν γε τοῦτο ὑποδεικτέον, ὅτι ὁ σκοπὸς τῷ φωτί-
 ζοντι πνεύματι προνοία θεοῦ διὰ τοῦ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν
 θεὸν λόγου τοὺς διακόνους τῆς ἀληθείας, προφήτας καὶ
 ἀποστόλους, ἦν προηγουμένως μὲν ὁ περὶ τῶν ἀπορρήτων
 μυστηρίων τῶν κατὰ τοὺς ἀνθρώπους πραγμάτων· ἀνθρώ-
 20 πους δὲ νῦν λέγω τὰς χρωμένας ψυχὰς σώμασιν· ἵν' ὁ
 δυνάμενος διδαχθῆναι ἐρευνήσας, καὶ τοῖς βάθεσι τοῦ νοῦ
 τῶν λέξεων ἑαυτὸν ἐπίδου, κοινωνὸς τῶν ὅλων τῆς βουλῆς
 αὐτοῦ γένηται δογμάτων, εἰς δὲ τὰ περὶ τῶν ψυχῶν,
 οὐκ ἄλλως δυναμένων τῆς τελειότητος τυχεῖν χωρὶς τῆς
 25 πλουσίας καὶ σοφῆς περὶ θεοῦ ἀληθείας, τὰ περὶ θεοῦ
 ἀναγκαίως ὡς προηγουμένα τέτακται, καὶ τοῦ μονογε-
 νοῦς αὐτοῦ· ποίας ἐστὶ φύσεως, καὶ τίνα τρόπον υἱὸς
 τυγχάνει θεοῦ, καὶ τίνες αἱ αἰτίαι τοῦ μέχρι σαρκὸς
 ἀνθρωπίνης αὐτὸν καταβεβηκέναι καὶ πάντη ἀνθρωπον
 30 ἀνειληφέναι· τίς τε καὶ ἡ τούτου ἐνέργεια, καὶ εἰς τίνας
 καὶ πότε γινομένη. ἀναγκαίως δὲ ὡς περὶ συγγενῶν
 καὶ τῶν ἄλλων λογικῶν θειοτέρων τε καὶ ἐκπεπτωκότων

10 τῷ] τὸ BD ; om. A
 24 οὐκ ἄλλως] οὐ καλῶς B

ὠφελείσθαι D

11 om. ἀπὸ B

τῆς μακαριότητος, καὶ τῶν αἰτίων τῆς τούτων ἐκπτώσεως, ABD
 ἔχρῃν εἰς τοὺς λόγους τῆς θείας ἀνειλήφθαι διδασκαλίας·
 καὶ περὶ τῆς διαφορᾶς τῶν ψυχῶν, καὶ πόθεν αἱ διαφοραὶ
 αὐταὶ ἐληλύθασιν· τίς τε ὁ κόσμος, καὶ διὰ τί ὑπέστη. ἔτι
 δὲ πόθεν ἢ κακία τοσαύτη καὶ τηλικαύτη ἐστὶν ἐπὶ γῆς, 5
 καὶ εἰ μὴ μόνον ἐπὶ γῆς, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ, ἀναγκαῖον
 ἡμᾶς μαθεῖν.

15. Τούτων δὴ καὶ τῶν παραπλησίων προκειμένων
 τῷ φωτίζοντι πνεύματι τὰς τῶν ἀγίων ὑπηρετῶν τῆς ἀλη-
 θείας ψυχάς· δεύτερος ἦν σκοπὸς, διὰ τοῖς μὴ δυναμένους 10
 τὸν κάματον ἐνεγκεῖν ὑπὲρ τοῦ τὰ τηλικαῦτα εὐρεῖν,
 κρύψαι τὸν περὶ τῶν προειρημένων λόγον ἐν λέξεσιν 173
 ἐμφαινουσῶν διήγησιν περιέχουσαν ἀπαγγελίαν τὴν περὶ
 τῶν αἰσθητῶν δημιουργημάτων, καὶ ἀνθρώπου κτίσεως, καὶ
 τῶν ἐκ τῶν πρώτων κατὰ διαδοχὴν μέχρι πολλῶν γεγενη- 15
 μένων· καὶ ἄλλαις ἱστορίαις, ἀπαγγελλουσῶν δικαίων
 πράξεις, καὶ τῶν αὐτῶν τούτων ποτὲ γενομένα ἀμαρτή-
 ματα ὡς ἀνθρώπων, καὶ ἀνόμων καὶ ἀσεβῶν πονηρίας
 καὶ ἀκολασίας καὶ πλεονεξίας. παραδοξότατα δὲ, διὰ
 ἱστορίας τῆς περὶ πολέμων καὶ νενικηκότων καὶ νενικη- 20
 μένων, τινὰ τῶν ἀπορρήτων τοῖς ταῦτα βασανίζειν δυνα-
 μένοις σαφηνίζεται. καὶ ἔτι θαυμασιώτερον, διὰ γραπτῆς
 νομοθεσίας οἱ τῆς ἀληθείας νόμοι προφητεύονται μετὰ
 ἀληθῶς πρεπούσης θεοῦ σοφίᾳ δυνάμει πάντων τούτων
 εἰρημῶ ἀναγεγραμμένων. προέκειτο γὰρ καὶ τὸ ἔνδυμα 25
 τῶν πνευματικῶν, λέγω δὲ τὸ σωματικὸν τῶν γραφῶν, ἐν
 πολλοῖς ποιῆσαι οὐκ ἀνωφελές, δυνάμενόν τε τοὺς πολ-
 λούς, ὡς χωροῦσι, βελτιοῦν.

16. (15) Ἴνα εἴπω, εἰ δι' ὅλων σαφῶς τὸ τῆς
 νομοθεσίας χρήσιμον αὐτόθεν ἐφαίνετο καὶ τὸ τῆς ἱστο- 30
 ρίας ἀκόλουθον καὶ γλαφυρὸν, ἠπιστήσαμεν ἂν ἄλλο τι
 παρὰ τὸ πρόχειρον νοεῖσθαι δύνασθαι ἐν ταῖς γραφαῖς·

ABD ὧκονόμησέ τινα οἰονεὶ σκάνδαλα καὶ προσκόμματα καὶ
 ἀδύνατα διὰ μέσου ἐγκαταταχθῆναι τῷ νόμῳ καὶ τῇ ἱστορίᾳ
 ὁ τοῦ θεοῦ λόγος· ἵνα μὴ πάντα ὑπὸ τῆς λέξεως ἑλκόμενοι
 τὸ ἀγωγὸν ἄκρατον ἐχούσης, ἥτοι ὡς μηδὲν ἄξιον θεοῦ
 5 μανθάνοντες τέλεον ἀποστῶμεν τῶν δογμάτων, ἢ μὴ κι-
 νούμενοι ἀπὸ τοῦ γράμματος μηδὲν θειότερον μάθωμεν.
 174 χρῆ δὲ καὶ τοῦτο εἰδέναί, ὅτι, τοῦ προηγουμένου σκοποῦ
 τυγχάνοντος τὸν ἐν τοῖς πνευματικοῖς εἶρμόν ἀπαγγεῖλαι
 γεγενημένοις καὶ πρακτέοις, ὅπου μὲν εὔρε γεγόμενα κατὰ
 10 τὴν ἱστορίαν ὁ λόγος ἐφαρμόσαι δυνάμενα τοῖς μυστικοῖς
 τούτοις, ἐχρήσατο ἀποκρύπτων ἀπὸ τῶν πολλῶν τὸν βαθύ-
 τερον νοῦν· ὅπου δὲ ἐν τῇ διηγήσει τῆς περὶ τῶν νοητῶν
 ἀκολουθίας οὐχ εἶπετο ἢ τῶνδὲ τινῶν πράξις ἢ προανα-
 γεγραμμένη διὰ τὰ μυστικώτερα, συνύφηγεν ἢ γραφῇ τῇ
 15 ἱστορίᾳ τὸ μὴ γενόμενον· πῆ μὲν μὴδὲ δυνατόν γενέσθαι,
 πῆ δὲ δυνατόν μὲν γενέσθαι, οὐ μὴν γεγενημένον. καὶ
 ἔσθ' ὅτε μὲν ὀλίγαι λέξεις παρεμβεβλημέναι εἰσὶ κατὰ τὸ
 σῶμα οὐκ ἀληθεύμεναι, ἔσθ' ὅτε δὲ πλείονες. τὸ δ'
 20 ἀνάλογον καὶ ἐπὶ τῆς νομοθεσίας ἐκληπτέον, ἐν ᾗ ἔστι
 πλεονάκεις εὔρεῖν καὶ τὸ αὐτόθεν χρήσιμον, πρὸς τοὺς
 καιροὺς τῆς νομοθεσίας ἀρμόζον· ἐνίοτε δὲ λόγος χρήσιμος
 οὐκ ἐμφαίνεται. καὶ ἄλλοτε καὶ ἀδύνατα νομοθετεῖται, διὰ
 τοὺς ἐντρεχεστέρους καὶ ζητητικωτέρους· ἵνα τῇ βασάνῳ
 τῆς ἐξετάσεως τῶν γεγραμμένων ἐπιδιδόντες ἑαυτοὺς,
 25 πείσμα ἀξιόλογον λάβωσι περὶ τοῦ δεῖν τοῦ θεοῦ ἄξιον
 νοῦν εἰς τὰ τοιαῦτα ζητεῖν. (16) οὐ μόνον δὲ περὶ τῶν
 πρὸ τῆς παρουσίας ταῦτα τὸ πνεῦμα ὧκονόμησεν, ἀλλὰ
 γὰρ, ἅτε τὸ αὐτὸ τυγχάνον καὶ ἀπὸ τοῦ ἐνός θεοῦ, τὸ
 ὅμοιον καὶ ἐπὶ τῶν εὐαγγελίων πεποιήκε καὶ ἐπὶ τῶν
 30 ἀποστόλων· οὐδὲ τούτων πάντῃ ἄκρατον τὴν ἱστορίαν
 τῶν προσυφασμένων κατὰ τὸ σωματικὸν ἐχόντων, μὴ γε-
 γενημένων· οὐδὲ τὴν νομοθεσίαν καὶ τὰς ἐντολάς πάντως
 τὸ εὐλογον ἐντεῦθεν ἐμφαίνοντα.

1 οἰονεὶ] εἰς B

15 μηδὲ] μὴ AD

33 om. ἐντεῦθεν AD

17. Τίς γοῦν νοῦν ἔχων οἴησεται πρώτην καὶ δευτέραν ABD
 Ge i 5 καὶ τρίτην ἡμέραν, ἑσπέραν τε καὶ πρωΐαν, χωρὶς ἡλίου 175
 γεγονέναι καὶ σελήνης καὶ ἀστέρων; τὴν δὲ οἰοῖναι πρώτην
 καὶ χωρὶς οὐρανοῦ; τίς δ' οὕτως ἡλίθιος ὡς οἰηθῆναι
 τρόπον ἀνθρώπου γεωργοῦ τὸν θεὸν πεφυτευκένας παραδεί- 5
 Ge ii 8 f. σον ἐν Ἐδὲμ κατὰ ἀνατολὰς, καὶ ξύλον ζωῆς ἐν αὐτῷ
 πεποικηκένας ὄρατὸν καὶ αἰσθητὸν, ὥστε διὰ τῶν σωματι-
 κῶν ὀδόντων γευσάμενον τοῦ καρποῦ τὸ ζῆν ἀναλαμβάνειν
 καὶ πάλιν καλοῦ καὶ πονηροῦ μετέχειν τινὰ παρὰ τὸ
 μεμασῆσθαι τὸ ἀπὸ τοῦδε τοῦ ξύλου λαμβανόμενον; ἐὰν 10
 Ge iii 8 δὲ καὶ θεὸς τὸ δειλινὸν ἐν τῷ παραδείσῳ περιπατεῖν
 λέγεται, καὶ ὁ Ἀδὰμ ὑπὸ τὸ ξύλον κρύπτεσθαι· οὐκ οἶμαι
 διστάζειν τινὰ περὶ τοῦ αὐτὰ τροπικῶς διὰ δοκούσης
 ἱστορίας, καὶ οὐ σωματικῶς γεγενημένης, μηγύειν τινὰ
 Ge iv 16 μυστήρια. ἀλλὰ καὶ Κάιν ἐξερχόμενος ἀπὸ προσώπου 15
 τοῦ θεοῦ σαφῶς τοῖς ἐπιστήσασι φαίνεται κινεῖν τὸν
 ἐντυγχάνοντα ζητεῖν πρόσωπον θεοῦ καὶ ἐξέρχεσθαι τινὰ
 ἀπ' αὐτοῦ. καὶ τί δεῖ πλείω λέγειν, τῶν μὴ πάνυ ἀμ-
 βλέων μυρία ὅσα τοιαῦτα δυναμένων συναγαγεῖν, ἀναγε-
 γραμμένα μὲν ὡς γεγονότα, οὐ γεγενημένα δὲ κατὰ τὴν 20
 λέξιν; ἀλλὰ καὶ τὰ εὐαγγέλια δὲ τοῦ αὐτοῦ εἴδους τῶν
 Mt iv 8 λόγων πεπλήρωται· εἰς ὑψηλὸν ὄρος τὸν Ἰησοῦν ἀνα-
 βιβάζοντος τοῦ διαβόλου, ἵν' ἐκεῖθεν αὐτῷ δείξῃ τοῦ
 παντὸς κόσμου τὰς βασιλείας καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν. τίς
 γὰρ οὐκ ἂν τῶν μὴ παρέργως ἀναγνωσκόντων τὰ τοιαῦτα 25
 καταγινώσκουσι τῶν οἰομένων τῷ τῆς σαρκὸς ὀφθαλμῷ,
 δεηθέντι ὑψους ὑπὲρ τοῦ κατανοηθῆναι δύνασθαι τὰ κατω-
 τέρω καὶ ὑποκείμενα, ἐωράσθαι τὴν Περσῶν καὶ Σκυθῶν
 καὶ Ἰνδῶν καὶ Παρθναίων βασιλείαν, καὶ ὡς δοξάζονται
 παρὰ ἀνθρώποις οἱ βασιλεύοντες; παραπλησίως δὲ τούτοις 30
 καὶ ἄλλα μυρία ἀπὸ τῶν εὐαγγελίων ἔνεστι τὸν ἀκριβοῦντα

1 οἴησεται] ὀρίσεται apud Justiniani ep. ad Mennam. 13 διστά-
 ζειν AD 17 τί πρόσωπον θεοῦ, καὶ τί conj. Tarinus; quae facies
 Dei sit, et quomodo Ruf.; vide autem infra p. 25 l. 27

ABD τηρήσαι, ὑπὲρ τοῦ συγκαταθέσθαι συνυφαίνεσθαι ταῖς
176 κατὰ τὸ ῥητὸν γεγενημέναις ἱστορίαις ἕτερα μὴ συμβε-
βηκότα.

18. (17) Ἐὰν δὲ καὶ ἐπὶ τὴν νομοθεσίαν ἔλθωμεν τὴν
5 Μωσέως, πολλοὶ τῶν νόμων, τῷ ὅσον ἐπὶ τῷ καθ' ἑαυτοὺς
τηρεῖσθαι, τὸ ἄλογον ἐμφαίνουσιν, ἕτεροι δὲ τὸ ἀδύνατον.
τὸ μὲν ἄλογον, γῦπες ἐσθίεσθαι ἀπαγορευόμενοι, οὐδενὸς cf. Lev xi 14
οὐδὲ ἐν τοῖς μεγίστοις λιμοῖς ἐκβιασθέντος ὑπὸ τῆς ἐνδείας
ἐπὶ τοῦτο τὸ ζῶον φθάσαι· καὶ ὀκταήμερα παιδία ἀπε-
10 ρίτμητα ἐξολοθρευέσθαι ἐκ τοῦ γένους αὐτῶν κελεύομενα·
δέον, εἰ ὄλως ἐχρῆν τι περὶ τούτων κατὰ τὸ ῥητὸν νενομο-
θετῆσθαι, τοὺς πατέρας αὐτῶν κελεύεσθαι ἀναιρεῖσθαι, ἢ
τοὺς παρ' οἷς τρέφονται. νῦν δὲ φησιν ἡ γραφή· Ἀπερί- Ge xvii 14
τμητος πᾶς ἄρρην, ὅς οὐ περιτμηθήσεται τῇ ἡμέρᾳ τῇ
15 ὀγδόῃ, ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τοῦ γένους αὐτοῦ. εἰ δὲ καὶ
ἀδύνατα νομοθετούμενα βούλεσθε ἰδεῖν, ἐπισκεψάμεθα ὅτι
τραγελάφος μὲν τῶν ἀδυνάτων ὑποστῆναι ζῶον τυγχάνει, cf. Deut xiv
ὄν ὡς καθαρὸν κελεύει Μωσῆς ἡμᾶς προσφέρεσθαι· γρῆψ 5, 12
δὲ οὐχ ἱστόρηται ποτε ὑποχείριος ἀνθρώπῳ γεγονέναι, ὄν
20 ἀπαγορεύει ἐσθίεσθαι ὁ νομοθέτης. ἀλλὰ καὶ τὸ δια-
βόητον σάββατον τῷ ἀκριβοῦντι τό· Καθήσεσθε ἕκαστος Ex xvi 29
εἰς τοὺς οἴκους ὑμῶν· μηδεὶς ὑμῶν ἐκπορευέσθω ἐκ τοῦ
τόπου αὐτοῦ τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ· ἀδύνατόν ἐστι φυλα-
χθῆναι κατὰ τὴν λέξιν· οὐδενὸς ζώου δυναμένου δι' ὅλης
25 καθέζεσθαι τῆς ἡμέρας, καὶ ἀκίνητεῖν ἀπὸ τοῦ καθέζεσθαι.
διόπερ τινὰ μὲν οἱ ἐκ περιτομῆς, καὶ ὅσοι θέλουσι πλέον
τῆς λέξεως δηλοῦσθαι μηδὲν, οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ζητοῦσιν,
ὥσπερ τὰ περὶ τραγελάφου καὶ γρυπὸς καὶ γυπὸς, εἰς τινα
δὲ φλυαροῦσιν εὐρησιλογοῦντες, ψυχρὰς παραδόσεις φέ-
30 ροντες, ὥσπερ καὶ περὶ τοῦ σαββάτου, φάσκοντες τόπον
179 ἐκάστου εἶναι δισχιλίους πήχεις. ἄλλοι δὲ, ὧν ἐστὶ
Δοσίθεος ὁ Σαμαρεὺς, καταγινώσκοντες τῆς τοιαύτης διη-

5 τῷ ὅσον] τὸ ὅσον AB   9 ἐπὶ] ὑπὸ B   29 εὐρησίλ. A;
εὐρησίλ. D   31 ἐκάστῳ AD

γρήσεως οἰονται ἐπὶ τοῦ σχήματος, οὗ ἂν καταληφθῆ τις ἐν ABD
 τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου, μένειν μέχρι ἑσπέρας. ἀλλὰ
 Jer xvii 21 καὶ τὸ μὴ αἶρειν βάσταγμα ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου
 ἀδύνατον· διόπερ εἰς ἀπεραντολογίαν οἱ τῶν Ἰουδαίων
 διδάσκαλοι ἐηλύθησαν, φάσκοντες βάσταγμα μὲν εἶναι τὸ 5
 τοιόνδε ὑπόδημα, οὐ μὴν καὶ τὸ τοιόνδε, καὶ τὸ ἦλους ἔχον
 σανδάλιον, οὐ μὴν καὶ τὸ ἀνήλωτον· καὶ τὸ οὕτως ἐπὶ
 τοῦ ὤμου φορούμενον, οὐ μὴν καὶ ἐπὶ τῶν δύο ὤμων.

19. (18) Εἰ δὲ καὶ ἐπὶ τὸ εὐαγγέλιον ἐλθόντες τὰ
 Lc x 4 ὅμοια ζητήσαμεν, τί ἂν εἴη ἀλογώτερον τοῦ· Μηδένα 10
 κατὰ τὴν ὁδὸν ἀσπάσησθε· ὅπερ ἐντέλλεσθαι νομίζουσιν
 Mt v 39 οἱ ἀκέραιοι τὸν σωτήρα τοῖς ἀποστόλοις; ἀλλὰ καὶ δεξιὰ
 σιαγὸν τύπτεσθαι λεγομένη ἀπιθανωτάτη ἐστί· παντὸς
 τοῦ τύπτοντος, εἰ μὴ ἄρα πεπονθώς τι παρὰ φύσιν τυγ-
 χάνει, τῇ δεξιᾷ χειρὶ τύπτοντος τὴν ἀριστερὰν σιαγὸνα. 15
 Mt v 28 f. ἀδύνατον δὲ ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου ἔστι λαβεῖν ὄφθαλμὸν
 δεξιὸν σκανδαλίζοντα. ἵνα γὰρ χαρισώμεθα τὸ δύνασθαι
 ἐκ τοῦ ὄραν σκανδαλίζεσθαι τινα, πῶς τῶν δύο ὀφθαλμῶν
 ὀρώντων τὴν αἰτίαν ἀνεκτέον ἐπὶ τὸν δεξιόν; τίς δὲ καὶ
 καταγνοὺς ἑαυτοῦ ἐν τῷ ἑωρακεῖν γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπι- 20
 θυμῆσαι, ἀναφέρων τὴν αἰτίαν ἐπὶ μόνον τὸν δεξιὸν ὀφθαλ-
 μόν, εὐλόγως ἂν τοῦτον ἀποβάλοι; ἀλλὰ καὶ ὁ ἀπόστολος
 1 Co vii 18 νομοθετεῖ, λέγων· Περιτετημημένος τις ἐκλήθη; μὴ ἐπι-
 σπάσθω. πρῶτον μὲν ὁ βουλόμενος ὄψεται ὅτι παρὰ τὴν
 προκειμένην αὐτῷ ὁμιλίαν ταῦτα φησι· πῶς γὰρ περὶ 25
 γάμον καὶ ἀγνείας νομοθετῶν οὐ δόξει ταῦτα εἰκῆ παρεμ-
 βεβληκέναι; δεύτερον δὲ τίς ἐρεῖ ἀδικεῖν τὸν, εἰ δυνατόν, 180
 διὰ τὴν παρὰ τοῖς πολλοῖς νομιζομένην ἀσχημοσύνην ἐπὶ
 τῷ περιτετημῆσθαι, ἐπιδιδόντα ἑαυτὸν τῷ ἐπισπάσασθαι;

20. Ταῦτα δὲ ἡμῖν πάντα εἴρηται ὑπὲρ τοῦ δεῖξαι, ὅτι 30
 σκοπὸς τῇ δωρουμένη ἡμῖν θεία δυνάμει τὰς ἱερὰς γραφὰς
 ἐστὶν οὐχὶ τὰ ὑπὸ τῆς λέξεως παριστάμενα μόνον ἐκλαμβά-

16 λαβεῖν] ἐκβαλεῖν D   29 περιτετημῆσθαι] + ἐπισπάσασθαι B
 τῷ ἐπισπάσασθαι] τὸ ἐπισπάσασθαι AB

ABD νειν, ἐνίστε τούτων ὅσον ἐπὶ τῷ ῥητῷ οὐκ ἀληθῶν ἀλλὰ καὶ
 ἀλόγων καὶ ἀδυνάτων τυχανόντων· καὶ ὅτι προσύφανται
 τινα τῇ γενομένῃ ἱστορίᾳ καὶ τῇ κατὰ τὸ ῥητὸν χρησίμῳ
 νομοθεσίᾳ. (19) ἵνα δὲ μὴ ὑπολάβῃ τις ἡμᾶς ἐπὶ πάντων
 5 τοῦτο λέγειν, ὅτι οὐδεμία ἱστορία γέγονεν, ἐπεὶ τις οὐ
 γέγονε· καὶ οὐδεμία νομοθεσία κατὰ τὸ ῥητὸν τηρητέα
 ἐστὶν, ἐπεὶ τις κατὰ τὴν λέξιν ἀλογος τυγχάνει ἢ ἀδύνατος·
 ἢ ὅτι τὰ περὶ τοῦ σωτήρος γεγραμμένα κατὰ τὸ αἰσθητὸν
 οὐκ ἀληθεύεται· ἢ ὅτι οὐδεμίαν νομοθεσίαν αὐτοῦ καὶ
 10 ἐντολὴν φυλακτέον· λεκτέον ὅτι σαφῶς ἡμῖν παρίσταται
 περὶ τινων τὸ τῆς ἱστορίας εἶναι ἀληθές· ὡς ὅτι Ἄβραάμ
 ἐν τῷ διπλῷ σπηλαίῳ ἐτάφη ἐν Χεβρὼν, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ge xxv 9 f.
 Ἰακώβ καὶ ἐκάστου τούτων μία γυνή· καὶ ὅτι Σίκιμα Ge xlviii 22; Jos xxiv 32
 μερὶς δέδοται τῷ Ἰωσήφ, καὶ Ἱερουσαλήμ μητρόπολις ἐστὶ
 15 τῆς Ἰουδαίας, ἐν ἣ ὑποκόδομητο ὑπὸ Σολομῶντος ναὸς θεοῦ,
 καὶ ἄλλα μυρία. πολλῶ γὰρ πλείονά ἐστι τὰ κατὰ τὴν
 ἱστορίαν ἀληθεύοντα τῶν προσυφανθέντων γυμνῶν πνευ-
 ματικῶν. πάλιν τε αὖ τίς οὐκ ἂν εἴποι τὴν λέγουσαν
 ἐντολὴν· Τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, ἵνα εὖ γένηται Ex xx 12; cf. Eph vi 2 f.
 20 σοι· χωρὶς πάσης ἀναγωγῆς χρησίμην τυγχάνειν καὶ
 τηρητέαν γε, καὶ τοῦ ἀποστόλου Παύλου χρησαμένου
 αὐτῇ αὐτολεξεί; τί δὲ δεῖ λέγειν περὶ τοῦ· Οὐ φονεύσεις· Ex xx 13 ff.
 181 οὐ μοιχεύσεις· οὐ κλέψεις· οὐ ψευδομαρτυρήσεις; καὶ
 πάλιν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἐντολαί εἰσι γεγραμμένοι οὐ
 25 ζητούμενοι, πότερον αὐτὰς κατὰ τὴν λέξιν τηρητέον ἢ οὐ·
 ὡς ἡ φάσκουσα· Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅς ἐάν ὀργισθῇ τῷ Mt v 22
 ἀδελφῷ αὐτοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς· καί· Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ Mt v 34
 ὁμόσαι ὄλως. καὶ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ τὸ ῥητὸν τηρητέον·
 Νουθετεῖτε τοὺς ἀτάκτους, παραμυθεῖσθε τοὺς ὀλιγοψύ- 1 Th v 14
 30 χους, ἀντέχεσθε τῶν ἀσθενῶν, μακροθυμεῖτε πρὸς πάντας·
 εἰ καὶ παρὰ τοῖς φιλοτιμοτέροις δύναται σώζειν ἕκαστον
 αὐτῶν, μετὰ τοῦ μὴ ἀθετεῖσθαι τὴν κατὰ τὸ ῥητὸν ἐν-
 τολὴν, βᾶθη σοφίας θεοῦ.

11 om. ὡς B

28 ὁμόσαι] ὁμῶσαι A; ὁμῶσαι BD

Jn v 39

21. Ὁ μέντοι γε ἀκριβῆς ἐπὶ τινων περιελκυσθήσεται, ABD χωρὶς πολλῆς βασάνου μὴ δυνάμενος ἀποφῆνασθαι, πότερον ἦδε ἡ νομιζομένη ἱστορία γέγονε κατὰ τὴν λέξιν ἢ οὐ· καὶ τῆσδε τῆς νομοθεσίας τὸ ῥητὸν τηρητέον ἢ οὐ. διὰ τοῦτο δεῖ ἀκριβῶς τὸν ἐντυγχάνοντα, τηροῦντα τὸ τοῦ 5 σωτήρος πρόσταγμα τὸ λέγον· Ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς· ἐπιμελῶς βασανίσειν, πῆ τὸ κατὰ τὴν λέξιν ἀληθές ἐστιν, καὶ πῆ ἀδύνατον· καὶ, ὅση δύναμις, ἐξιχνεύειν ἀπὸ τῶν ὁμοίων φωνῶν τὸν πανταχοῦ διεσπαρμένον τῆς γραφῆς νοῦν τοῦ κατὰ τὴν λέξιν ἀδυνάτου. (20) ἐπεὶ τοίνυν, ὡς 10 σαφές ἔσται τοῖς ἐντυγχάνουσιν, ἀδύνατος μὲν ὁ ὡς πρὸς τὸ ῥητὸν εἶρμός, οὐκ ἀδύνατος δὲ ἀλλὰ καὶ ἀληθῆς ὁ προηγούμενος· ὅλον τὸν νοῦν φιλοτιμητέον καταλαμβάνειν, συνείροντα τὸν περὶ τῶν κατὰ τὴν λέξιν ἀδυνάτων λόγον νοητῶς τοῖς οὐ μόνον οὐκ ἀδυνάτοις ἀλλὰ καὶ ἀλη- 15 θέσι κατὰ τὴν ἱστορίαν, συναλληγορουμένοις τοῖς ὅσον ἐπὶ τῇ λέξει μὴ γεγενημένοις. διακείμεθα γὰρ ἡμεῖς περὶ πάσης τῆς θείας γραφῆς, ὅτι πᾶσα μὲν ἔχει τὸ πνευματικόν, οὐ πᾶσα δὲ τὸ σωματικόν· πολλαχοῦ γὰρ ἐλέγχεται ἀδύνατον ὄν τὸ σωματικόν. διόπερ πολλὴν προσ- 182 οχὴν συνεισακτέον τῷ εὐλαβῶς ἐντυγχάνοντι ὡς θείοις γράμμασι ταῖς θείαις βίβλοις· ὧν ὁ χαρακτήρ τῆς νοήσεως τοιοῦτος ἡμῖν φαίνεται.

22. Ἔθνος τι ἐπὶ γῆς ἀπαγγέλλουσιν οἱ λόγοι ἐξειλέχθαι τὸν θεόν, ὃ καλοῦσιν ὀνόμασι πλείοσι. καλεῖται γὰρ 25 τοῦτο τὸ πᾶν ἔθνος Ἰσραήλ· λέγεται δὲ καὶ Ἰακώβ. ὅτε δὲ διήρηται κατὰ τοὺς χρόνους Ἱεροβοὰμ υἱοῦ Νάβατ, αἱ μὲν ὑπὸ τούτῳ λεγόμεναι φυλαὶ δέκα ὠνομάσθησαν Ἰσραήλ· αἱ δὲ λοιπαὶ δύο καὶ ἡ Δευτικῆ, ὑπὸ τῶν ἐκ σπέρματος τοῦ Δανεῖδ βασιλευόμεναι, Ἰούδας. ὁ δὲ σύμπας 30 τόπος, ὄντινα ψῆκον οἱ ἀπὸ τοῦ ἔθνους, δεδομένος αὐτοῖς ἀπὸ τοῦ θεοῦ, καλεῖται Ἰουδαία, ἧς μητρόπολις Ἱερου-

ABD σαλήμ· μητρόπολις δηλονότι πλειόνων πόλεων, ὧν τὰ
 ὀνόματα πολλαχοῦ μὲν καὶ ἄλλοθι διεσπαρμένως κείται,
 ὑφ' ἑν δὲ κατειλεγμένοι εἰσὶν ἐν Ἰησοῦ τῷ τοῦ Ναυῆ.
 (21) τούτων οὕτως ἐχόντων, ὑψῶν τὸ διανοητικὸν ἡμῶν
 5 ὁ ἀπόστολός φησὶ πού· Βλέπετε τὸν Ἰσραὴλ κατὰ σάρκα· 1 Co x 18
 ὡς ὄντος τινὸς Ἰσραὴλ κατὰ πνεῦμα. καὶ ἄλλαχού λέγει·
 Οὐ γὰρ τὰ τέκνα τῆς σαρκὸς, ταῦτα τέκνα τοῦ θεοῦ· οὐδὲ Ro ix 8, 6
 πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ. ἀλλ' οὐδὲ ὁ ἐν τῷ Ro ii 28 f.
 φανερωῖ Ἰουδαῖός ἐστιν, οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φανερωῖ ἐν σαρκὶ
 10 περιτομή· ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖός, καὶ περιτομή
 καρδίας ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι. εἰ γὰρ ἡ κρίσις τοῦ
 Ἰουδαίου ἐκ τοῦ κρυπτοῦ λαμβάνεται, νοητέον ὅτι, ὡσπερ
 Ἰουδαίων σωματικὸν ἐστὶ γένος, οὕτω τῶν ἐν κρυπτῷ Ἰου-
 15 δαίων ἐστὶ τι ἔθνος, τῆς ψυχῆς τὴν εὐγένειαν ταύτην κατὰ
 τινος λόγου ἀπορρήτους κεκτημένης. ἀλλὰ καὶ πολλὰ
 προφητεῖα περὶ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τοῦ Ἰούδα προφητεύουσι,
 διηγούμενα τὰ ἐσόμενα αὐτοῖς. καὶ οὐ δήπου αἱ τοσαῦται
 τούτοις γεγραμμέναι ἐπαγγελίαι, ὅσον ἐπὶ τῇ λέξει τα-
 20 πειναὶ τυγχάνουσαι καὶ οὐδὲν ἀνάστημα παριστᾶσαι καὶ
 ἀξίωμα ἐπαγγελίας θεοῦ, οὐχὶ ἀναγωγῆς μυστικῆς δέονται;
 εἰ δὲ αἱ ἐπαγγελίαι νοηταί εἰσι δι' αἰσθητῶν ἐπαγγελλό-
 183 μεναι· καὶ οἷς αἱ ἐπαγγελίαι, οὐ σωματικοί.

23. Καὶ ἵνα μὴ ἐπιδιατρίβωμεν τῷ λόγῳ τῷ περὶ τοῦ
 ἐν κρυπτῷ Ἰουδαίου καὶ τῷ περὶ τοῦ ἔσω ἀνθρώπου Ἰσ-
 25 ραηλίτου, καὶ τούτων αὐτάρκων ὄντων τοῖς μὴ ἀκέντροις,
 ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανερχόμεθα, καὶ φαμεν τὸν Ἰακώβ
 πατέρα εἶναι τῶν δώδεκα πατριαρχῶν, κακείνους τῶν δη-
 μάρχων, καὶ ἔτι ἐκείνους τῶν ἐξῆς Ἰσραηλιτῶν. ἄρ' οὖν
 οἱ μὲν σωματικοὶ Ἰσραηλίται τὴν ἀναγωγὴν ἔχουσιν ἐπὶ
 30 τοὺς δημάρχους, καὶ οἱ δήμαρχοι πρὸς τοὺς πατριάρχας, οἱ
 δὲ πατριάρχαι πρὸς τὸν Ἰακώβ καὶ τοὺς ἔτι ἀνωτέρω· οἱ
 δὲ νοητοὶ Ἰσραηλίται, ὧν τύπος ἦσαν οἱ σωματικοί, οὐχὶ

5, 6 om. κατὰ σάρκα· ὡς ὄντος τινὸς Ἰσραὴλ B   23 λόγῳ τῷ]
 E; λόγῳ τοῦ A; λόγῳ BD

ἐκ δῆμων εἰσὶ, τῶν δῆμων ἐκ φυλῶν ἑλληθυθῶτων, καὶ τῶν ABD
 φυλῶν ἀπὸ ἐνός τινος, γένεσιν οὐ τοιαύτην σωματικὴν
 ἔχοντος, ἀλλὰ τὴν κρείττονα, γεγενημένου κακείνου ἐκ τοῦ
 Ἰσαὰκ, καταβεβηκότος κακείνου ἐκ τοῦ Ἀβραὰμ, πάντων
 ἀναγομένων ἐπὶ τὸν Ἀδὰμ, ὃν ὁ ἀπόστολος εἶναί φησι τὸν 5
 χριστόν; πᾶσα γὰρ ἀρχὴ πατριῶν τῶν ὡς πρὸς τὸν τῶν
 ὄλων θεὸν κατωτέρω ἀπὸ Χριστοῦ ἤρξατο τοῦ μετὰ τὸν
 τῶν ὄλων θεὸν καὶ πατέρα οὕτω πατρὸς ὄντος πάσης ψυχῆς,
 ὡς ὁ Ἀδὰμ πατὴρ ἐστὶ πάντων τῶν ἀνθρώπων. εἰ δὲ καὶ
 ἡ Εὐὰ ἐπιτέτευκται τῷ Παύλῳ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀναγο- 10
 μένη, οὐ θαυμαστόν, τοῦ Κάιν ἐκ τῆς Εὐᾶς γεγενημένου,
 καὶ πάντων τῶν ἐξῆς τὴν ἀναγωγὴν ἐχόντων ἐπὶ τὴν Εὐᾶν,
 ἐκτυπώματα τῆς ἐκκλησίας τυγχάνειν· πάντων ἀπὸ τῆς
 ἐκκλησίας προηγουμένῳ λόγῳ γεγενημένων.

24. (22) Εἰ δὴ πληκτικὰ ἐστὶ τὰ περὶ τοῦ Ἰσραὴλ 15
 καὶ τῶν φυλῶν καὶ τῶν δῆμων αὐτοῦ ἡμῖν εἰρημένα, ἐπὶ
 Mt xv 24 φάσκει ὁ σωτὴρ· Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ
 ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ· οὐκ ἐκλαμβάνομεν ταῦτα ὡς οἱ
 πτωχοὶ τῇ διανοίᾳ Ἑβριωναῖοι, τῆς πτωχῆς διανοίας ἐπώνυ-
 μοι· ἐβίων γὰρ ὁ πτωχὸς παρ' Ἑβραίοις ὀνομάζεται· ὥστε 20
 ὑπολαβεῖν ἐπὶ τοὺς σαρκίνους Ἰσραηλίτας προηγουμένως
 Ro ix 8 τὸν Χριστὸν ἐπιδημηκέναι. Οὐ γὰρ τὰ τέκνα τῆς σαρ-
 κὸς, ταῦτα τέκνα τοῦ θεοῦ· πάλιν ὁ ἀπόστολος περὶ τῆς
 Ga iv 26 f. Ἱερουσαλὴμ τοιαῦτά τινα διδάσκει, ὅτι Ἡ ἄνω Ἱερουσα-
 λὴμ ἐλευθέρη ἐστίν, ἣτις ἐστὶ μήτηρ ἡμῶν. καὶ ἐν ἄλλῃ 25
 He xii 22 f. ἐπιστολῇ· Ἀλλὰ προσεληλύθατε Σιών ὄρει καὶ πόλει θεοῦ
 ζῶντος, Ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων,
 πανηγύρει καὶ ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν 184
 οὐρανοῖς. εἰ τοίνυν ἐστὶν ἐν ψυχῶν γένει ὁ Ἰσραὴλ, καὶ
 ἐν οὐρανῷ τις πόλις Ἱερουσαλὴμ· ἀκολουθεῖ τὰς πόλεις 30
 Ἰσραὴλ μητροπόλει χρῆσθαι τῇ ἐν οὐρανοῖς Ἱερουσαλὴμ
 καὶ ἀκολουθῶς τῇ πάσῃ Ἰουδαίᾳ. ὅσα τοιγαροῦν προφη-

15 δὴ] δὲ AD   19 πτωχῆς] πτωχείας τῆς AD   20 ἐβίων]
 ἐβίω B   28 om. καὶ AD   32 om. καὶ AD

ABD τεύεται περὶ Ἱερουσαλήμ καὶ λέγεται περὶ αὐτῆς, εἰ θεοῦ
ὡς θεοῦ ἀκούωμεν καὶ σοφίαν φθεγγόμενον, περὶ τῆς ἐπου-
ρανίου πόλεως καὶ παντὸς τοῦ τόπου τοῦ περιεκτικοῦ τῶν
πόλεων τῆς ἁγίας γῆς νοητέον τὰς γραφὰς ἀπαγγέλλειν.
5 τάχα γὰρ ὁ σωτὴρ ἐπ' ἐκείνας ἡμᾶς ἀνάγων τὰς πόλεις,
τοῖς εὐδοκμήσασιν ἐν τῷ τὰς μνᾶς καλῶς ὤκονομηκέναι,
ἐπιστασίαν δίδωσι δέκα ἢ πέντε πόλεων.

25. Εἰ τοίνυν αἱ προφητεῖαι αἱ περὶ Ἰουδαίας καὶ
περὶ Ἱερουσαλήμ καὶ Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα καὶ Ἰακώβ, μὴ
10 σαρκίνως ἡμῶν ἐκλαμβανόντων ταῦτα, μυστήρια τοιαῦτα
τινὰ ὑποβάλλουσι, ἀκόλουθον ἂν εἶη καὶ τὰς προφητείας
τὰς περὶ Αἰγύπτου καὶ Αἰγυπτίων, καὶ Βαβυλῶνος καὶ
Βαβυλωνίων, καὶ Τύρου καὶ Τυρίων, καὶ Σιδῶνος καὶ Σιδω-
νίων, ἢ τῶν λοιπῶν ἔθνῶν, μὴ μόνον περὶ τῶν σωματικῶν
15 τούτων Αἰγυπτίων καὶ Βαβυλωνίων καὶ Τυρίων καὶ Σιδω-
νίων προφητεύειν. εἰ γὰρ Ἰσραηλίται νοητοὶ, ἀκόλουθον
καὶ Αἰγυπτίους εἶναι νοητοὺς καὶ Βαβυλωνίους. οὐδὲ γὰρ
πάνυ ἀρμόζει τὰ ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ λεγόμενα περὶ Φαραῶ
βασιλέως Αἰγύπτου ἀνθρώπου τινὸς ἄρξαντος ἢ ἄρξοντος
20 τῆς Αἰγύπτου λέγεσθαι, ὡς δῆλον ἔσται τοῖς παρατηρου-
μένοις. ὁμοίως τὰ περὶ τοῦ ἄρχοντος Τύρου οὐ δύναται
νοεῖσθαι περὶ τινος ἀνθρώπου ἄρξαντος τῆς Τύρου. καὶ
185 τὰ περὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορ πολλαχοῦ λεγόμενα, καὶ
μάλιστα ἐν τῷ Ἡσαΐα, [πῶς] οἷόν τε ἐκλαβεῖν περὶ τοῦ
25 ἀνθρώπου ἐκείνου; οὔτε γὰρ ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, Is xiv 12
οὐδὲ ἑωσφόρος ἦν, οὐδὲ πρῶτ' ἀνέτελλεν ἐπὶ τὴν γῆν ὁ
Ναβουχοδονόσορ ὁ ἄνθρωπος. οὐ μὴν οὐδὲ τὰ λεγόμενα
ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ περὶ Αἰγύπτου, ὡς τεσσαράκοντα ἔτεσιν Ezek xxix
ἐρημωθησομένης ὥστε πόδα ἀνθρώπου μὴ εὐρεθῆναι ἐκεῖ, 11 f.
30 καὶ ὡς ἐπὶ τοσοῦτον πολεμηθησομένης ποτὲ ὥστε δι' ὅλης

1 θεοῦ] παύλου conj. Ruaeus; si Pauli verba quasi Christi in eo loquentis audivimus Ruf. 16 προφητεύειν] + ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν νοητῶν E 22 ἄρξαντος] ἄρξαντος AD 24 πῶς] om. ABD; οὐχ E; quomodo Ruf.

αὐτῆς τὸ αἷμα γενέσθαι μέχρι τῶν γονάτων, νοῦν τις ἔχων ABD
ἐκλήψεται περὶ τῆς παρακειμένης Αἰγύπτου τοῖς τὰ σώ-
ματα ὑπὸ ἡλίου μεμελασμένους Αἰθίοψι.

καὶ μεθ' ἕτερα·

26. (23) Τάχα δὲ ὡσπερ οἱ ἐντεύθεν κατὰ τὸν κοινὸν 5
θάνατον ἀποθνήσκοντες ἐκ τῶν ἐνταῦθα πεπραγμένων
οἰκονομοῦνται, εἰ κριθεῖεν ἄξιοι τοῦ καλουμένου χωρίου
ἄδου, τόπων διαφόρων τυγχάνειν κατὰ τὴν ἀναλογία
τῶν ἀμαρτημάτων· οὕτως οἱ ἐκεῖθεν, ἢ οὕτως εἶπω, ἀπο-
θνήσκοντες εἰς τὸν ἄδην τοῦτον καταβαίνουσι, κρινόμενοι 10
ἄξιοι τῶν τοῦ παντὸς περιγείου τόπου διαφόρων οἰκητηρίων
βελτιόνων ἢ χειρόνων, καὶ παρὰ τοῖσδε ἢ τοῖσδε τοῖς
πατράσιν· ὡς δύνασθαι ποτε Ἰσραηλίτην πεσεῖν ἐς Σκύθας, 186
καὶ Αἰγύπτιον εἰς τὴν Ἰουδαίαν κατελθεῖν. πλὴν ὁ σωτὴρ
Mt xv 24;
cf. Jn xi 52
συναγαγεῖν ἤλθε τὰ πρόβατα τὰ ὀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ· 15
καὶ πολλῶν ἀπὸ τοῦ Ἰσραὴλ μὴ εἰζάντων τῇ διδασκαλίᾳ
αὐτοῦ, καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν καλοῦνται.

Mt xiii 44

27. Κέκρυπται δὲ, ὡς ἠγοῦμεθα, ἐν ταῖς ἱστορίαις
ταῦτα. καὶ γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ὁμοία ἐστὶ θη-
σαυρῶ κεκρυμμένῳ ἐν τῷ ἀγρῷ, ὃν ὁ εὐρὼν ἔκρυψεν, καὶ ἀπὸ 20
τῆς χαρᾶς αὐτοῦ ὑπάγει καὶ πάντα ὅσα ἔχει πωλεῖ καὶ
ἀγοράζει τὸν ἀγρὸν ἐκεῖνον. καὶ ἐπιστήσωμεν εἰ μὴ τὸ
βλεπόμενον τῆς γραφῆς, καὶ τὸ ἐπιπόλαιον αὐτῆς καὶ
πρόχειρον, ὃ πᾶς ἐστὶν ἀγρὸς πλήρης παντοδαπῶν τυγχά-
νων φυτῶν· τὰ δὲ ἐναποκείμενα καὶ οὐ πᾶσιν ὁρώμενα, 25
ἀλλ' ὡσπερὶ ὑπὸ τὰ βλεπόμενα φυτὰ κατορωρυγμένα,
Col ii 3; Is
xlv 2 f.
οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ γνώσεως ἀπόκρυφοι· οὐστὶνας
τὸ πνεῦμα διὰ τοῦ Ἠσαίου σκοτεινοὺς καὶ ἀοράτους καὶ 187
ἀποκρύφους καλεῖ· δεομένους ἢ εὐρέθωσι θεοῦ τοῦ μόνου
δυναμένου τὰς κρυπτούσας αὐτοῦς χαλκᾶς πύλας συν- 30
τρίψαι, καὶ τοὺς σιδηροὺς ἐπικειμένους ταῖς θύραις μοχλοῦς
συνθλάσαι· ἢ εὐρεθῆ πάντα τὰ ἐν τῇ Γενέσει περὶ τῶν

23 ἐπιπόλεον AB 27 καὶ] + τῆς AD 29 om. δεομένους ἢ
εὐρέθωσι AD 32 om. περὶ B

ABD διαφόρων ἀληθινῶν ψυχῆς γενῶν καὶ οἰονεὶ σπερμάτων
 ἐγγύς που τοῦ Ἰσραὴλ ἢ πόρρω τυχανόντων, καὶ ἢ ἐς
 Αἴγυπτον κάθοδος τῶν ἐβδομήκοντα ψυχῶν, ὅπως ἐκεῖ
 γίνονται ὡσεὶ τὰ ἄστρο τοῦ οὐρανοῦ τῷ πλήθει. ἀλλ' He xi 12: cf.
Ge xxii 17
 5 ἐπεὶ οὐ πάντες οἱ ἐξ αὐτῶν φῶς εἰσὶ τοῦ κόσμου· οὐ γὰρ Mt v 14:
Ro ix 6
 πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ· γίνονται ἐκ τῶν
 ἐβδομήκοντα καὶ ὡσεὶ ἄμμος ἢ παρὰ τὸ χεῖλος τῆς
 θαλάσσης ἢ ἀναρίθμητος.

[Ἐν τῇ λθ' ὁμιλίᾳ τῶν εἰς τὸν Ἰερεμίαν.]

10 28. Ὡσπερ δὲ πάντα τὰ τοῦ θεοῦ δωρήματα εἰς
 ὑπερβολὴν μείζονά ἐστι τῆς θνητῆς ὑποστάσεως· οὕτω
 καὶ ὁ ἀκριβὴς λόγος τῆς περὶ πάντων τούτων σοφίας,
 παρὰ τῷ θεῷ τῷ καὶ οἰκονομήσαντι ταῦτα γραφῆναι
 τυγχάνων, θέλοντος τοῦ πατρὸς τοῦ λόγου, γένοιτο ἂν
 15 ἐν τῇ ἄκρως μετὰ πάσης φιλοτιμίας καὶ συναισθήσεως
 τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας τῆς περὶ τὴν κατάληψιν τῆς
 σοφίας κεκαθαρμένη ψυχῇ. εἰ δέ τις προπετέστερον ἑαυ-
 τὸν ἐπιδῶ, μὴ συνιδὼν τὸ ἀπόρρητον τῆς σοφίας τοῦ
 20 θεοῦ καὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν λόγου καὶ αὐτοῦ
 θεοῦ ὄντος, καὶ ὅτι κατὰ τὸν λόγον καὶ θεὸν, καὶ κατὰ
 τὴν παρ' αὐτῷ σοφίαν, ταῦτα καὶ ζητητέον καὶ εὑρετέον·
 ἀνάγκη τὸν τοιοῦτον, εἰς μυθολογίας καὶ φλυαρίας ἐκπί-
 πτοντα καὶ ἀναπλασμούς, τῷ περὶ ἀσεβείας ἑαυτὸν ὑπο-
 βάλλειν κινδύνῳ. διόπερ μνημονευτέον καὶ τῆς παρὰ
 25 τῷ Σολομῶντι ἐν τῷ Ἐκκλησιαστικῷ περὶ τῶν τοιοῦτων
 ἐντολῆς, λέγοντι· Μὴ σπεύσης τοῦ ἐξενεγκεῖν λόγον πρὸ EccI v 1
 προσώπου τοῦ θεοῦ· ὅτι ὁ θεὸς ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ
 σὺ ἐπὶ τῆς γῆς κάτω· διὰ τοῦτο ἔστρωσαν οἱ λόγοι σου
 ὀλίγοι. πρέπει δὲ τὰ ἅγια γράμματα πιστεῦειν μηδεμίαν

5 αὐτῶν] αὐτοῦ B; ex ipsis Ruf.
 in codd., sed cf. infra cap. x.

9 desideratur titulus
 20 om. καὶ post ὄντος B

κεραϊάν ἔχειν κενὴν σοφίας θεοῦ· ὁ γὰρ ἐντειλόμενος ἐμοὶ ABD
 Ex xxxiv 20 τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ λέγων· Οὐκ ὀφθήσῃ ἐνώπιόν μου κενός·
 cf. Jn i 16 πολλῶ πλέον αὐτὸς οὐδὲν κενὸν ἐρεῖ. ἐκ γὰρ τοῦ πληρώ-
 ματος αὐτοῦ λαβόντες οἱ προφῆται λέγουσι· διὸ πάντα
 πνεῖ τῶν ἀπὸ πληρώματος· καὶ οὐδὲν ἔστιν ἐν προφητείᾳ 5
 ἢ νόμῳ ἢ εὐαγγελίῳ ἢ ἀποστόλῳ, ὃ οὐκ ἔστιν ἀπὸ πληρώ-
 ματος. διὰ τοῦτο ἐπεὶ ἔστιν ἀπὸ πληρώματος, πνεῖ τοῦ
 πληρώματος τοῖς ἔχουσιν ὀφθαλμοὺς βλέποντας τὰ τοῦ
 πληρώματος, καὶ ὦτα ἀκούοντα τῶν ἀπὸ πληρώματος, καὶ
 αἰσθητήριον τῆς εὐωδίας τῶν ἀπὸ πληρώματος πνέον. ἐὰν 285
 δέ ποτε ἀναγνώσκων τὴν γραφὴν προσκόψῃς νοήματι
 ὄντι καλῶ λίθῳ προσκόμματος καὶ πέτρᾳ σκανδάλου, αἰτιῶ
 σαυτόν. μὴ ἀπελπίσης γὰρ τὸν λίθον τοῦτον τοῦ προσ-
 κόμματος καὶ τὴν πέτραν τοῦ σκανδάλου ἔχειν νοήματα,
 ὥστ' ἂν γενέσθαι τὸ εἰρημένον· Καὶ ὁ πιστεύων οὐ κατ- 286
 αἰσχυνθήσεται. πίστευσον πρῶτον, καὶ εἰρήσεις ὑπὸ τὸ
 νομιζόμενον σκάνδαλον πολλὴν ὠφέλειαν ἀγίαν.

Ro ix 33;
 1 Pe ii 7; cf.
 Is viii 14

Ro ix 33;
 cf. Is xxviii
 16

Ἐκ τῶν εἰς τὸν ΝΨαλμὸν ἐξηγητικῶν. ἐν μέρει
 τῆς κατὰ τὸν Οὐρίαν ἱστορίας τὴν ἀρχὴν ἀλληγορήσας,
 ἐπιφέρει*

20

29. Εἰ δέ τῳ βίαιον εἶναι δοκεῖ τὸ ἐκ μέρους μὲν ἱστο-
 ρίαν ἀλληγορῆσαι μὴ ἐξομαλίσαι δὲ αὐτήν, δηλὸν ὅτι
 ταῦτα μὲν μάτην λελέξεται, ἀλλὰ δὲ εἰς τὸν τόπον ζητη-
 τέον· εἰ μὴ ἄρα ἐπὶ πλέον τις βασανίσας τὰ κατὰ τὸν
 τόπον εὔροι πάντα ἀποκαταστήσαι, καὶ τὰ περὶ τὸν 724
 ἀναιρεθέντα ἄνδρα, καὶ τὴν δοκοῦσαν αὐτοῦ χρηστότητα,
 μὴ βουλομένου εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ γενέσθαι καὶ ἀνα-
 παύεσθαι, τοῦ λαοῦ ἐν στρατοπέδῳ τυγχάνοντος καὶ ἀγω-
 νιώτους. οὐκ οἶδα δὲ πῶς οἱ φεύγοντες τὴν ἐν τούτοις
 ἀλληγορίαν, καὶ τὴν λέξιν δι' ἑαυτὴν ἀναγεγράφθαι νομί- 30

3 om. τοῦ B 10 ἐὰν δὲ κ.τ.λ.] Ru. III. 285; vide infra cap. x.
 18 Ru. II. 723. 21 εἰ δὲ τῷ] A^{mss} B^{mss} D; εἰ δὲ τὸ A*B*

ABD ζοντες, παραστήσονται τῷ βουλήματι τοῦ ἁγίου πνεύματος
 πράγματα ἀναγραφῆς ἀξιώσαντος, ἐφ' οἷς οὐ μόνον
 ἀκολασία ἀλλὰ καὶ ὀμότης καὶ ἀπανθρωπία κατηγορεῖται
 τοῦ Δαυεῖδ, τολμήσαντος εἰς τὸν Οὐρίαν πρᾶγμα ἀλλό-
 5 τριον καὶ τοῦ τυχόντος ἤθους μετρίως βελτωθέντος. ἐγὼ
 δὲ εἶπομ' ἂν ὅτι ὡσπερ αἱ κρίσεις τοῦ θεοῦ μεγάλαί καὶ ^{Wisd xvii 1}
 δυσδιήγητοί εἰσι, δοκοῦσαι αἷτιαι τυγχάνειν τοῦ τὰς
 ἀπαιδέτους πλανᾶσθαι ψυχὰς· οὕτως καὶ αἱ γραφαὶ
 αὐτοῦ μεγάλαί μὲν καὶ πεπληρωμέναι νοημάτων εἰσὶν
 10 ἀπορρητῶν καὶ μυστικῶν καὶ δυσθεωρήτων· σφόδρα δὲ καὶ
 δυσδιήγητοί εἰσι καὶ αἷτιαι δοκοῦσαι τοῦ τὰς ἀπαιδέτους
 πλανᾶσθαι τῶν ἑτεροδόξων ψυχὰς, ἀπερισκέπτως καὶ μετὰ
 προπετείας κατηγορούντων τοῦ θεοῦ ἐξ ὧν οὐ νοοῦσι
 γραφῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἐκπιπτόντων ἐπὶ ἀναπλασμὸν
 15 ἄλλου θεοῦ. ἀσφαλὲς οὖν τὸ περιμένειν τὴν ἐρμηνείαν
 τοῦ σαφηνιστοῦ λόγου, καὶ τῆς ἐν μυστηρίῳ σοφίας ^{1 Co ii 7 f.}
 ἀποκεκρυμμένης, ἣν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος
 τούτου ἔγνωκεν, κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου χρόνου ^{Ro xvi 25 f.}
 αἰωνίους σεσιγημένου, φανερωθέντος δὲ τοῖς ἀποστόλοις
 20 καὶ τοῖς ἐκείνοις παραπλησίους διὰ τε γραφῶν προφητικῶν
 καὶ τῆς γενομένης εἰς αὐτοὺς ἐπιφανείας τοῦ σωτήρος <sup>2 Ti i 10;
Jn i 1 f.</sup>
 ἡμῶν λόγου τοῦ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν.

Ἀπὸ τῆς εἰς τὸ Λεγίτικόν ὁμιλίαν [ε'] εἰς μετὰ
 τὴν ἀρχήν.

25 30. Μὴ νοήσαντες δὲ διαφορὰν ἰουδαϊσμοῦ ὄρατοῦ
 καὶ ἰουδαϊσμοῦ νοητοῦ, τουτέστιν ἰουδαϊσμοῦ φανεροῦ
 καὶ ἰουδαϊσμοῦ τοῦ ἐν τῷ κρυπτῷ, οἱ ἀπὸ τῶν ἀθῶν καὶ ^{Ro ii 28 f.}
 ἀσεβεστάτων αἵρέσεων εὐθέως διέστησαν ἀπὸ τοῦ ἰουδαϊσ-
 μοῦ καὶ τοῦ θεοῦ τοῦ δόντος ταύτας τὰς γραφὰς καὶ

11 αἷτιαι] αἷτιοι B · δοκοῦσαι] δοκοῦσι DE 23, 24 Ru. 11.
 192. desideratur titulus in ABD; habet E (sed ὁμιλίαν δευτέρας);
 locus invenitur apud Ruf. Hom. v. (Ru. 11. 205)

ὄλον τὸν νόμον, καὶ ἀνέπλασαν ἕτερον θεὸν παρὰ τὸν ABD
 δεδωκότα θεὸν τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας, παρὰ τὸν
 ποιήσαντα οὐρανὸν καὶ γῆν. τὸ δ' οὐχ οὕτως ἔχει, ἀλλ' ὁ
 δεδωκὼς τὸν νόμον δέδωκε καὶ τὸ εὐαγγέλιον· ὁ ποιήσας
 τὰ βλεπόμενα κατεσκεύασε καὶ τὰ μὴ βλεπόμενα. καὶ 5
 συγγένειαν ἔχει τὰ βλεπόμενα καὶ τὰ μὴ βλεπόμενα·
 οὕτω δὲ ἔχει συγγένειαν, ὥστε τὰ ἀόρατα τοῦ θεοῦ ἀπὸ
 κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθοραῖσθαι. 193
 συγγένειαν ἔχει καὶ τὰ βλεπόμενα τοῦ νόμου καὶ τῶν
 προφητῶν πρὸς τὰ μὴ βλεπόμενα ἀλλὰ νοούμενα τοῦ 10
 νόμου καὶ τῶν προφητῶν. ἐπεὶ οὖν συνέστηκεν ἡ γραφή
 καὶ αὐτὴ οἰονεὶ ἐκ σώματος μὲν τοῦ βλεπομένου, ψυχῆς δὲ
 τῆς ἐν αὐτῷ νοουμένης καὶ καταλαμβανομένης, καὶ πνεύ-
 ματος τοῦ κατὰ τὰ ὑποδείγματα καὶ σκιὰν τῶν ἐπουρα-
 νίων· φέρε, ἐπικαλεσάμενοι τὸν ποιήσαντα τῇ γραφῇ 15
 σῶμα καὶ ψυχὴν καὶ πνεῦμα, σῶμα μὲν τοῖς πρὸ ἡμῶν,
 ψυχὴν δὲ ἡμῖν, πνεῦμα δὲ τοῖς ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι
 κληρονομήσουσι ζωὴν αἰώνιον καὶ μέλλουσιν ἡκεῖν ἐπὶ
 τὰ ἐπουράνια καὶ ἀληθινὰ τοῦ νόμου, ἐρευνησωμεν οὐ τὸ
 γράμμα ἀλλὰ τὴν ψυχὴν ἐπὶ τοῦ παρόντος· εἰ δὲ οἰοί τέ 20
 ἔσμεν, ἀναβησόμεθα καὶ ἐπὶ τὸ πνεῦμα, κατὰ τὸν λόγον
 τὸν περὶ τῶν ἀναγνωσθεισῶν θυσιῶν.

Ro i 20

He viii 5

II.

Ἔστι κέκλεισται καὶ ἐσφραγίσται ἡ θεία γραφή. ἀπὸ
 τοῦ εἰς τὸν ἀ΄ ψαλμὸν τόμογ.

I. Κεκλείσθαι καὶ ἐσφραγίσθαι τὰς θείας γραφὰς οἱ 25
 θεοὶ φασι λόγοι, τῇ κλειδί τοῦ Δαυείδ, τάχα δὲ καὶ
 Ex xxviii 32 σφραγίδι, περὶ ἧς εἴρηται τό· Ἐκτύπωμα σφραγίδος,
 ἀγίασμα κυρίω· τουτέστι τῇ δυνάμει τοῦ δεδωκότος αὐτὰς

5 κατεσκεύασε] δέδωκε AD
 Eriph. Haer. Ixv. (Petav. 529)

23 Ru. II. 525; citat. apud
 25 κεκλείσθαι] + μὲν B

ABD θεοῦ, τῇ ὑπὸ τῆς σφραγίδος δηλουμένη. περὶ μὲν οὖν τοῦ
 κελεῖσθαι καὶ ἐσφραγίσθαι ὁ Ἰωάννης ἀναδιδάσκει ἐν τῇ
 ἀποκαλύψει λέγων· Καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν Φιλαδελφίᾳ Ap iii 7 f.
 ἐκκλησίας γράψον· τάδε λέγει ὁ ἅγιος, ὁ ἀληθινός, ὁ
 5 ἔχων τὴν κλεῖν τοῦ Δαυεὶδ, ὁ ἀνοίγων καὶ οὐδεὶς κλείσει,
 καὶ κλείων καὶ οὐδεὶς ἀνοίξει· οἶδά σου τὰ ἔργα· ἰδοὺ
 δέδωκα ἐνώπιόν σου θύραν ἠνεωγμένην, ἣν οὐδεὶς δύναται
 κλείσαι αὐτήν. καὶ μετ' ὀλίγα· Καὶ εἶδον ἐπὶ τὴν δεξιάν Ap v 1 ff.
 τοῦ καθημένου ἐπὶ τὸν θρόνον βιβλίον γεγραμμένον
 10 ἔσθωθεν καὶ ἔξωθεν, κατεσφραγισμένον σφραγῖσιν ἑπτὰ.
 καὶ εἶδον ἄλλον ἄγγελον ἰσχυρὸν κηρύσσοντα ἐν φωνῇ
 μεγάλῃ· τίς ἄξιός ἀνοίξει τὸ βιβλίον καὶ λῦσαι τὰς σφρα-
 γίδας αὐτοῦ; καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο ἐν τῷ οὐρανῷ οὔτε ἐπὶ
 τῆς γῆς οὔτε ὑποκάτω τῆς γῆς ἀνοίξει τὸ βιβλίον οὔτε
 15 βλέπειν αὐτό. καὶ ἔκλαιον ὅτι οὐδεὶς ἄξιός εὐρέθη ἀνοίξει
 τὸ βιβλίον οὔτε βλέπειν αὐτό. καὶ εἰς τῶν πρεσβυτέρων
 λέγει μοι· μὴ κλαῖε· ἰδοὺ ἐνίκησεν ὁ λέων ἐκ τῆς φυλῆς
 Ἰουδα, ἡ ρίζα Δαυεὶδ, ἀνοίξει τὸ βιβλίον καὶ τὰς ἑπτὰ
 σφραγίδας αὐτοῦ.
 20 2. Περὶ δὲ τοῦ ἐσφραγίσθαι μόνον ὁ Ἡσαΐας οὕτως·
 Καὶ ἔσται ὑμῖν τὰ ῥήματα πάντα ταῦτα ὡς οἱ λόγοι τοῦ Is xxix 11 f.
 βιβλίου τούτου τοῦ ἐσφραγισμένου, ὃ ἐὰν δώσιν αὐτὸ
 526 ἀνθρώπῳ ἐπισταμένῳ γράμματα λέγοντες· ἀνάγνωθι ταῦτα,
 καὶ ἐρεῖ· οὐ δύναμαι ἀναγνῶναι, ἐσφράγισται γάρ· καὶ δο-
 25 θήσεται τὸ βιβλίον τούτο εἰς χεῖρας ἀνθρώπου μὴ ἐπιστα-
 μένου γράμματα, καὶ ἐρεῖ αὐτῷ· ἀνάγνωθι τούτο, καὶ ἐρεῖ·
 οὐκ ἐπίσταμαι γράμματα. ταῦτα γάρ οὐ μόνον περὶ τῆς
 ἀποκαλύψεως Ἰωάννου καὶ τοῦ Ἡσαΐου νομιστέον λέγε-
 σθαι, ἀλλὰ καὶ περὶ πάσης θείας γραφῆς, ὁμολογουμένως

3 Φιλαδέλφεια AD   4 ὁ ἀληθινός] καὶ ἀληθινός B   7 ἐνώ-
 πίων σου θύραν ἠνεωγμένην] θύραν ἐνώπιόν σου ἀνεωγμένην Eriph.
 ἦν] καὶ AD   10 ἔξωθεν] ἔπισθεν Eriph.   11 om. ἄλλον D Eriph.
 om. ἐν Eriph.   16 εἰς]+ἐκ Eriph.   17 λέων]+ὁ Eriph.
 21 πάντα ταῦτα] ταῦτα πάντα D Eriph.   26 om. καὶ ἐρεῖ αὐτῷ
 ἀνάγνωθι τούτου Eriph.

παρὰ τοῖς κἀν μετρίως ἐπαίειν λόγων θεῶν δυναμένοις ABD
 πεπληρωμένης αἰνιγμάτων καὶ παραβολῶν σκοτεινῶν τε
 λόγων καὶ ἄλλων ποικίλων εἰδῶν ἀσαφείας, δυσλήπτων
 τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει. ὅπερ διδάξαι βουλόμενος καὶ ὁ
 σωτὴρ φησιν, ὡς τῆς κλειδῶς οὐσῆς παρὰ τοῖς γραμματεῦσι 5
 καὶ Φαρισαίοις οὐκ ἀγωνιζομένοις τὴν ὁδὸν εὐρεῖν τοῦ
 ἀνοίξαι, τό· Οὐαὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς, ὅτι ἤρατε τὴν κλεῖδα
 τῆς γνώσεως· αὐτοὶ οὐκ εἰσήλθετε, καὶ τοὺς εἰσερχομένους
 οὐκ ἀφίετε εἰσελθεῖν.

Lc xi 52: cf.
Mt xxiii 14

καὶ μεθ' ἕτερα·

10

3. Μέλλοντες δὲ ἄρχεσθαι τῆς ἐρμηνείας τῶν ψαλ-
 μῶν, *χαριστάτην* παράδοσιν ὑπὸ τοῦ Ἑβραίου ἡμῖν καθο-
 λικῶς περὶ πάσης θείας γραφῆς παραδεδομένην προτάξω 527
 μιν. ἔφασκε γὰρ ἐκεῖνος εἰκέναι τὴν ὅλην θεόπνευστον
 γραφὴν, διὰ τὴν ἐν αὐτῇ ἀσάφειαν, πολλοῖς οἴκοις ἐν οἰκίᾳ 15
 μιᾷ κεκλεισμένοις· ἐκάστῳ δὲ οἴκῳ παρακείσθαι κλεῖν οὐ
 τὴν κατάλληλον αὐτῷ· καὶ οὕτω διεσκεδάσθαι τὰς κλεῖς
 περὶ τοὺς οἴκους, οὐχ ἄρμοζούσας καθ' ἐκάστην ἐκεῖνοις οἷς
 παράκεινται· ἔργον δὲ εἶναι μέγιστον εὐρίσκειν τε τὰς
 κλεῖς καὶ ἐφαρμόζειν αὐτὰς τοῖς οἴκοις, οὓς ἀνοίξαι δύναν- 20
 ται· νοεῖσθαι τοίνυν καὶ τὰς γραφὰς οὕσας ἀσαφεῖς, οὐκ
 ἄλλοθεν τὰς ἀφορμὰς τοῦ νοεῖσθαι λαμβανούσας ἢ παρ'
 ἀλλήλων ἐχουσῶν ἐν αὐταῖς διεσπαρμένον τὸ ἐξηγητικόν.
 ἡγοῦμαι γοῦν καὶ τὸν ἀπόστολον τὴν τοιαύτην ἔφοδον τοῦ
 συνιέναι τοὺς θείους λόγους ὑποβάλλοντα λέγειν· Ἄ καὶ 25
 λαλοῦμεν οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ'
 ἐν διδακτοῖς πνεύματος, πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρί-
 νοντες.

1 Co ii 13

καὶ μετὰ πολλὰ συγκρίνων τοὺς ἐνικῶς κειμένους
 μακαρισμοὺς πρὸς τοὺς πληθγντικῶς εἰρημένους, 30
 φησὶν·

1 παρὰ τοῖς κἀν] παρὰ τοῖς καὶ D; παρὰ τοῖς A; καὶ παρὰ τοῖς
 Eriph. 2 πεπληρωμένης] πεπληρωμένοις Eriph. 9 plura
 habet Eriph. l.c. 25 θελοῦς] τοιοῦτους B

- ABD 4. Εἰ δὲ τὰ λόγια κυρίου λόγια ἀγνὰ, ἀργύριον πεπυ- Ps xii (xi) 7
 ρωμένον, δοκίμιον τῇ γῆ, κεκαθαρισμένον ἐπταπλασίως·
 καὶ μετὰ πάσης ἀκριβείας ἐξητασμένως τὸ ἅγιον πνεῦμα
 ὑποβέβληκεν αὐτὰ διὰ τῶν ὑπηρετῶν τοῦ λόγου, μήποτε cf. Lc i 2
 5 καὶ ἡμᾶς διαφεύγη ἡ ἀναλογία, [καθ' ἣν] ἐπὶ πᾶσαν ἔφθασε
 γραφὴν θεόπνευστον ἢ σοφία τοῦ θεοῦ μέχρι τοῦ τυχόντος
 γράμματος· καὶ τάχα καὶ διὰ τοῦτο ὁ σωτὴρ φησὶ Ἰῶτα Mt v 18
 ἐν ἡ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν
 πάντα γένηται. ὃν τρόπον γὰρ ἐπὶ τῆς κοσμοποιίας ἡ
 10 θεία τέχνη οὐ μόνον ἐν οὐρανῷ καὶ ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ
 ἄστροις φαίνεται δι' ὄλων τῶν σωμάτων ἐκείνων πεφοιτη-
 κῦα, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ γῆς ἐν ὕλῃ εὐτελεστέρα τὸ αὐτὸ πεποιή-
 κεν, ὡς μὴ ὑπερηφανεῖσθαι ἀπὸ τοῦ τεχνίτου μήτε τὰ
 σώματα τῶν ἐλαχίστων ζώων, πολλῶ δὲ πλέον καὶ τὰς
 15 ἐνυπαρχούσας ψυχὰς ἐν αὐτοῖς, ἐκάστης ἰδίωμά τι λαβού-
 σης ἐν αὐτῇ, ὡς ἐν ἀλόγῳ σωτήριον· μήτε τὰ τῆς γῆς
 βλαστήματα, ἐκάστῳ ἐνυπάρχοντος τοῦ τεχνικοῦ περὶ τὰς
 ῥίζας καὶ τὰ φύλλα καὶ τοὺς ἐνδεχομένους καρποὺς καὶ τὰς
 διαφορὰς τῶν ποιότητων· οὕτως ἡμεῖς ὑπολαμβάνομεν περὶ
 20 πάντων τῶν ἐξ ἐπιπνοίας τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀναγεγραμ-
 μένων, ὡς τῆς ἐπιδιδούσης τὴν ὑπεράνθρωπον σοφίαν ἱερᾶς
 προνοίας διὰ τῶν γραμμάτων τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων,
 λόγια σωτήρια ἐνεσπαρκίας, ὡς ἔστιν εἰπεῖν, ἐκάστῳ γράμ-
 ματι κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἔχνη τῆς σοφίας.
- 528 5. Χρὴ μέντοι γε τὸν ἅπαξ παραδεξάμενον τοῦ κτί-
 σαντος τὸν κόσμον εἶναι ταύτας τὰς γραφὰς πεπεῖσθαι, ὅτι
 ὅσα περὶ τῆς κτίσεως ἀπαντᾷ τοῖς ζητοῦσι τὸν περὶ αὐτῆς
 λόγον, ταῦτα καὶ περὶ τῶν γραφῶν. ἔστι δέ γε καὶ ἐν τῇ
 κτίσει τινὰ ἀνθρωπίνῃ φύσει δυσεύρετα ἢ καὶ ἀνεύρετα
 30 καὶ οὐ διὰ τοῦτο κατηγορητέον τοῦ ποιητοῦ τῶν ὄλων, φέρε
 εἰπεῖν, ἐπεὶ οὐχ εὐρίσκομεν αἰτίαν βασιλίσκων κτίσεως καὶ

4 αὐτὰ] αὐτὰς B 5 διαφεύγη] διαφεύγει AB om. καθ' ἣν
 AB ἐπὶ] ἐπεὶ A (? B*) ἔφθασε] ἔπνευσε D 7 om. καὶ post
 τάχα AD 27 κτίσεως] κτίσεως AB*

τῶν ἄλλων ἰοβόλων θηρίων· ἐνθάδε γὰρ ὄσιον, τὸν αἰσθα- ABD
 νόμενον τῆς ἀσθενείας τοῦ γένους ἡμῶν, καὶ ὅτι τέχνης
 θεοῦ λόγους μετὰ πάσης ἀκριβείας τε θεωρημένους ἐκλα-
 βεῖν ἡμῖν ἀμήχανον, θεῷ ἀνατιθέναι τὴν τούτων γνῶσιν,
 ὕστερον ἡμῖν, ἐὰν ἄξιοι κριθῶμεν, φανερώσονται ταῦτα περὶ 5
 ὧν νῦν εὐσεβῶς ἐπεστήσαμεν. οὕτω τοίνυν καὶ ἐν ταῖς
 θείαις γραφαῖς χρῆ ὄραν, ὅτι πολλὰ ἀπόκειται ἐν αὐταῖς
 δυσἀπόδοτα ἡμῖν. οἱ γοῦν ἐπαγγελόμενοι μετὰ τὸ ἀπο-
 στῆναι τοῦ κτίσαντος τὸν κόσμον καὶ ᾧ ἀνέπλασαν ὡς θεῷ
 προστρέχειν λυέτωσαν τὰς προσαγομένας ὑφ' ἡμῶν αὐτοῖς 10
 ἀπορίας, ἢ τὸ ἑαυτῶν γε συνειδὸς πειθέτωσαν μετὰ τὸ
 τηλικούτον τόλμημα τῆς ἀσεβείας ἀναπεπαῦσθαι συμφῶ-
 νως ταῖς παρ' αὐτοῖς ὑποθέσει περὶ τῶν ζητουμένων καὶ
 περὶ τῶν προσαγομένων αὐτοῖς ἀπορημάτων. εἰ γὰρ κακῆ
 οὐδὲν ἦττον τὰ ἀπορήματα μένει, ἀποστάντων τῆς θεότη- 15
 τος· πόσῳ ὀσιώτερον ἦν μένοντας ἐπὶ τῆς ἐννοίας τῆς περὶ
 θεοῦ, ἀπὸ τῶν κτισμάτων τοῦ γενεσιουργοῦ θεωρουμένου,
 μηδὲν ἄθειον καὶ ἀνόσιον περὶ τοῦ τηλικούτου ἀποφαίνεσθαι
 θεοῦ;

III.

Διὰ τί κβ' τὰ θεόπνευστα βιβλία. ἐκ τοῦ ἀγτοῦ 20
 εἰς τὸν δ' ψαλμὸν τόμογ.

Ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ περὶ ἀριθμῶν τόπῳ, ἐκάστου ἀριθμοῦ
 δυνάμιν τινα ἔχοντος ἐν τοῖς οὖσι, ἢ κατεχρήσατο ὁ τῶν
 ὄλων δημιουργὸς εἰς τὴν σύστασιν ὅτε μὲν τοῦ παντὸς ὅτε
 δὲ εἶδους τινὸς τῶν ἐν μέρει, προσέχειν δεῖ καὶ ἐξιχνεύειν 25
 ἀπὸ τῶν γραφῶν τὰ περὶ αὐτῶν καὶ ἐνὸς ἐκάστου αὐτῶν
 οὐκ ἀγνοητέον ὅτι καὶ τὸ εἶναι τὰς ἐνδιαθήκους βίβλους,
 ὡς Ἑβραῖοι παραδιδόασιν, δύο καὶ εἴκοσι, οἷς ὁ ἴσος ἀριθμὸς
 τῶν παρ' αὐτοῖς στοιχείων ἐστίν, οὐκ ἄλογον τυγχάνει. ὡς

ABD γὰρ τὰ κβ' στοιχεῖα εἰσαγωγῇ δοκεῖ εἶναι εἰς τὴν σοφίαν
καὶ τὰ θεῖα διδάγματα τοῖς χαρακτῆρσι τούτοις ἐντυπού-
μενα τοῖς ἀνθρώποις· οὕτω στοιχειώσις ἐστὶν εἰς τὴν σο-
φίαν τοῦ θεοῦ, καὶ εἰσαγωγὴ εἰς τὴν γνῶσιν τῶν ὄντων, τὰ
5 κβ' θεόπνευστα βιβλία.

IV.

Περὶ σολοικισμῶν καὶ ἐγτελοῦς φράσεως τῆς
γραφῆς. ἐκ τοῦ δ' τόμου τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάν-
νην, μετὰ τρία φύλλα τῆς ἀρχῆς.

1. Ὁ διαιρῶν παρ' ἑαυτῷ φωνὴν καὶ σημαινόμενα καὶ
20 πράγματα, καθ' ὧν κείται τὰ σημαινόμενα, οὐ προσκόψει
τῷ τῶν φωνῶν σολοικισμῷ, ἐπὰν ἐρευνῶν εὕρισκῃ τὰ πράγ-
ματα, καθ' ὧν κεῖνται αἱ φωναί, ὑγιῆ· καὶ μάλιστα ἐπὰν
ὁμολογῶσιν οἱ ἄγιοι ἄνδρες τὸν λόγον αὐτῶν καὶ τὸ κή- 1 Co ii 4
ρυγμα οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας εἶναι λόγων, ἀλλ' ἐν ἀπο-
15 δείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως.

Εἶτα εἰπὼν τὸν τοῦ εἰρηγεριστοῦ σολοικισμόν
ἐπάγει·

2. Ἄτε δὲ οὐκ ἀσυναίσθητοι τυγχάνοντες οἱ ἀπόστολοι
τῶν ἐν οἷς προσκόπτουσι, καὶ περὶ ἃ οὐκ ἠσχόληται,
20 φασὶν ἰδιῶται εἶναι τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει· νομι- 2 Co xi 6
στέον γὰρ αὐτὸ οὐχ ὑπὸ Παύλου μόνον ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν
λοιπῶν ἀποστόλων λέγεσθαι ἄν. ἡμεῖς δὲ καὶ τό· Ἐχο- 2 Co iv 7
μεν δὲ τὸν θησαυρὸν τούτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσιν, ἵνα ἡ
ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ἢ τοῦ θεοῦ καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν· ἐξει-
25 λήφωμεν ὡς θησαυροῦ μὲν λεγομένου τοῦ ἀλλαχόσε
θησαυροῦ τῆς γνώσεως καὶ σοφίας τῆς ἀποκρύφου, ὀστρα- Col ii 3
κίνων δὲ σκευῶν τῆς εὐτελοῦς καὶ εὐκαταφρονήτου παρ'
Ἑλλησι λέξεως τῶν γραφῶν ἀληθῶς ὑπερβολῆς δυνάμεως

2 διδάγματα] παιδεύματα B 6 Ru. iv. 93 14 πειθοῖς]
πειθοῖ D cf. p. 71 l. 30, p. 103 l. 26. 20 φασὶν] φαίεν B

τοῦ θεοῦ ἐμφαινομένης· ὅτι ἴσχυσε τὰ τῆς ἀληθείας ABD
 μυστήρια καὶ ἡ δύναμις τῶν λεγομένων οὐκ ἐμποδιζομένη
 ὑπὸ τῆς εὐτελοῦς φράσεως φθάσαι ἕως περάτων γῆς, καὶ
 1 Co i 26 f. ὑπαγαγεῖν τῷ Χριστοῦ λόγῳ οὐ μόνον τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου,
 ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ τὰ σοφὰ αὐτοῦ. βλέπομεν γὰρ τὴν 5
 κλήσιν, οὐχ ὅτι οὐδεὶς σοφὸς κατὰ σάρκα, ἀλλ' ὅτι οὐ
 Ro i 14 πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα. ἀλλὰ καὶ ὀφειλέτης ἐστὶ
 Παῦλος καταγγέλλων τὸ εὐαγγέλιον οὐ μόνον βαρβάρους
 παραδιδόναι τὸν λόγον ἀλλὰ καὶ Ἑλλησι, καὶ οὐ μόνον
 ἀνοήτοις τοῖς εὐχερέστερον συγκατατιθεμένοις ἀλλὰ καὶ 10
 2 Co iii 6 σοφοῖς· ἰκάνωτο γὰρ ὑπὸ θεοῦ διάκονος εἶναι τῆς καινῆς
 1 Co ii 4 f. διαθήκης, χρώμενος ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως, ἵνα
 ἡ τῶν πιστευόντων συγκατάθεσις μὴ ᾗ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώ-
 πων ἀλλ' ἐν δυνάμει θεοῦ. ἴσως γὰρ εἰ κάλλος καὶ 94
 περιβολὴν φράσεως, ὡς τὰ παρ' Ἑλλησι θαυμαζόμενα, 15
 εἶχεν ἡ γραφή, ὑπενόησεν ἂν τις οὐ τὴν ἀλήθειαν κε-
 κρατηκέσαι τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τὴν ἐμφαινομένην ἀκο-
 λουθίαν καὶ τὸ τῆς φράσεως κάλλος ἐψυχαγωγηκέσαι
 τοὺς ἀκροωμένους, καὶ ἡπατηκὸς αὐτοὺς προσειληφέναι.

V.

Τίς ἡ πολυλογία, καὶ τίνα τὰ πολλὰ βιβλία· καὶ 20
 ὅτι πᾶσα ἡ θεόπνευστος γραφή ἐν βιβλίῳ ἐστίν.
 ἐκ τοῦ ἑ τὸμογ τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην, εἰς τὸ
 προοίμιον.

1. Ἐπεὶ μὴ ἀρκοῦμενος τὸ παρὸν ἀνεληφέναι πρὸς
 ἡμᾶς ἔργον τῶν τοῦ θεοῦ ἐργοδιωκτῶν, καὶ ἀπόντας τὰ 25
 πολλά σοι σχολάζειν καὶ τῷ πρὸς σὲ καθήκοντι ἀξιοῖς,
 ἐγὼ ἐκκλίνων τὸν κάματον, καὶ περιϋστάμενος τὸν παρὰ
 θεοῦ τῶν ἐπὶ τὸ γράφειν εἰς τὰ θεῖα ἑαυτοὺς ἐπιδεδωκότων

ABD κίνδυνον, συναγορεύοισαιμι ἂν ἔμαντῶ ἀπὸ τῆς γραφῆς
 παραιτούμενος τὸ πολλὰ ποιεῖν βιβλία. φησὶ γὰρ ἐν τῷ
 Ἐκκλησιαστικῇ Σολομῶν· Υἱέ μου, φύλαξαι τοῦ ποιῆσαι EccI xii 12
 βιβλία πολλά· οὐκ ἔστι περασμὸς, καὶ μελέτη πολλή
 5 κόπωσις σαρκός. ἡμεῖς γάρ, εἰ μὴ ἔχοι νοῦν τινα
 κεκρυμμένον καὶ ἔτι ἡμῖν ἀσαφῆ ἢ προκειμένη λέξις,
 ἀντικρυς παραβεβήκαμεν τὴν ἐντολὴν μὴ φυλαξάμενοι
 ποιῆσαι βιβλία πολλά.

Εἶτα εἰπὼν ὡς εἰς ὀλίγα τοῦ εὔαγγελίου ῥητὰ
 10 τέσσαρες ἀγῶν διηγήσθησαν τόμοι ἐπιφέρει·

2. Ὅσον γὰρ ἐπὶ τῇ λέξει δύο σημαίνεται ἐκ τοῦ· Υἱέ
 μου, φύλαξαι τοῦ ποιῆσαι βιβλία πολλά· ἐν μὲν ὅτι οὐ
 δεῖ κεκτῆσθαι βιβλία πολλὰ, ἕτερον δὲ ὅτι οὐ δεῖ συντάξει
 βιβλία πολλά· καὶ εἰ μὴ τὸ πρῶτον, πάντως 'τὸ δεῦτερον'
 15 εἰ δὲ τὸ δεῦτερον, οὐ πάντως τὸ πρότερον. πλὴν ἑκατέρω-
 θεν δόξομεν μανθάνειν, μὴ δεῖν ποιεῖν βιβλία πλείονα.
 ἡδυνάμην δὲ πρὸς τὸ νῦν ἡμῖν ὑποπεπτωκὸς ἰστάμενος
 ἐπιστεῖλαί σοι ὡς ἀπολογίαν τὸ ῥητὸν, καὶ, κατασκευάσας
 20 συντάξεις ἐσχολακέναι, παύσασθαι πρὸς τὸ ἐξῆς τοῦ
 95 κατὰ τὰς συνθήκας, ἃς ἐποιησάμεθα πρὸς ἀλλήλους, ὑπα-
 γορεύειν τὰ διαπεμφθησόμενά σοι· καὶ τάχα σὺ πληγείς
 ὑπὸ τῆς λέξεως πρὸς τὸ ἐξῆς ἂν ἡμῖν συνεχώρησας. ἀλλ'
 ἐπεὶ τὴν γραφὴν εὐσυνειδήτως ἐξετάζειν δεῖ, μὴ προπετῶς
 25 ἑαυτῷ καταχαριζόμενον τὸ νενοηκέναι ἐκ τοῦ ψιλῆν τὴν
 λέξιν ἐξειληφέναι, οὐχ ὑπομένω μὴ τὴν φαινομένην μοι
 ὑπὲρ ἑμαντοῦ ἀπολογίαν, ἢ χρήσαιο ἂν κατ' ἐμοῦ εἰ παρὰ
 τὰς συνθήκας ποιῆσαιμι, παρατιθείς. καὶ πρῶτόν γε, ἐπεὶ
 30 ἐκδεδωκότος συντάξεις πλείονας καὶ ἐν πολλαῖς βίβλοις
 τὸν νοῦν αὐτοῦ ἐκτιθεμένου, περὶ τούτου λεκτέον. ὁ δὲ
 ἐγκαλῶν μοι εἰς σύνταξιν πλειόνων ἐρχομένῳ τὸν τηλι-

κοῦτον Μωσέα φήσει μόνας πέντε βίβλους καταλελοι- ABD
πέναι.

Εἶτα ἀπαριθμησάμενος προφήτας καὶ ἀποστόλους,
ὀλίγα ἐκάστου ἢ οὐδὲ ὀλίγα γράψαντος, ἐπάγει·

3. Πάλιν δὴ μετὰ ταῦτα ἰλιγγίαν μοι ἐπέρχεται 96
σκοτοδινηῶντι, μὴ ἄρα πειθαρχῶν σοι οὐκ ἐπιθάρχησα
θεῷ οὐδὲ τοὺς ἀγίους ἐμμησάμην. εἰ μὴ σφάλλωμαι
τοῖνυν ἐμαντῶ συναγορεύων, διὰ τὸ πάνυ σε φιλεῖν καὶ ἐν
μηδενὶ ἐθέλειν λυπεῖν, τοιαύτας εὕρισκω εἰς ταῦτα ἀπο-
λογίας. πρὸ πάντων παρεθέμεθα τὸ ἐκ τοῦ Ἐκκλησιασ- 10
τοῦ λέγοντος· Υἱέ μου, φύλαξαι τοῦ ποιῆσαι βιβλία
πολλά. τοῦτῳ ἀντιπαραβάλλω ἐκ τῶν Παροιμιῶν τοῦ
Prov x 19 αὐτοῦ Σολομῶντος ῥητόν, ὅς φησιν· Ἐκ πολυλογίας οὐκ
ἐκφεύξῃ ἀμαρτίαν, φειδόμενος δὲ χειλέων νοήμων ἔσθῃ.
καὶ ζητῶ εἰ τὸ ὁποῖά ποτ' οὖν λέγειν πολλά πολυλογεῖν 15
ἔστιν, κἂν ἁγία τις καὶ σωτήρια λέγῃ πολλά. εἰ γὰρ
τοῦθ' οὕτως ἔχει καὶ πολυλογεῖ ὁ πολλὰ διεξιῶν ὠφέλιμα,
1 Reg iv 32 f. αὐτὸς ὁ Σολομῶν οὐκ ἐκπέφευγε τὴν ἀμαρτίαν, λαλήσας
τρεῖς χιλιάδας παραβολῶν, καὶ ὦδᾶς πεντακισχιλίας, καὶ
ὑπὲρ τῶν ξύλων ἀπὸ τῆς κέδρου τῆς ἐν τῷ Λιβάνῳ καὶ ἕως 20
τῆς ὑσσώπου τῆς ἐκπορευομένης διὰ τοῦ τοίχου· ἔτι δὲ καὶ
περὶ τῶν κτηνῶν καὶ περὶ τῶν πετεινῶν καὶ περὶ τῶν
ἐρπετῶν καὶ περὶ τῶν ἰχθύων. πῶς γὰρ δύναται διδασκα-
λία ἀνείναι τι χωρὶς τῆς ἀπλούστερον νοουμένης πολυλο-
γίας, καὶ αὐτῆς τῆς σοφίας φασκούσης τοῖς ἀπολλυμένοις· 25
Prov i 24 Ἐξέτεινον λόγους, καὶ οὐ προσείχετε; ὁ δὲ Παῦλος φαί-
Act xx 7 f. νεται διατελῶν ἔωθεν μέχρι μεσουκτίου ἐν τῷ διδάσκειν,
ὅτε καὶ Εὐτυχὸς καταφερόμενος ὑπνῷ βαθεῖ καταπεσὼν
ἐτάραξε τοὺς ἀκούοντας ὡς τεθηκῶς.

4. Εἰ τοῖνυν ἀληθὲς τό· Ἐκ πολυλογίας οὐκ ἐκφεύξῃ 30

3 Eus. H. E. vi. 25 praebebat nonnulla hic ommissa 5 δὴ]
δὲ A; δὲ ἢ D ἰλιγγίαν] ἐλιγγίαν B 13 ἐκ πολυλ. οὐκ] οὐκ ἐκ
πολυλ. B 15 πολυλογεῖν] πολὺ λέγειν B 20 ὑπὲρ] περὶ
AD 28 καταπεσὼν] πεσὼν AD

ABD ἁμαρτίαν· ἀληθές δὲ καὶ τὸ μὴ ἡμαρτηκέαια πολλὰ περὶ
 τῶν προειρημένων τὸν Σολομώντα ἀπαγγέλλαντα, μηδὲ τὸν
 Παῦλον παρατείναντα μέχρι μεσονυκτίου, ζητητέον τίς ἢ
 πολυλογία, κακέϊθεν μεταβατέον ἐπὶ τὸ ἰδεῖν τίνα τὰ
 5 πολλὰ βιβλία. ὁ πᾶς δὴ λόγος τοῦ θεοῦ, λόγος ὁ ἐν Jn i
 ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν, οὐ πολυλογία ἐστίν, οὐ γὰρ λόγοι·

97 λόγος γὰρ εἰς συνεστῶς ἐκ πλειόνων θεωρημάτων, ὧν
 ἕκαστον θεώρημα μέρος ἐστὶ τοῦ ὅλου λόγου. οἱ δὲ ἔξω
 τούτου ἐπαγγελλόμενοι περιέχειν διέξοδον καὶ ἀπαγγελίαν
 10 ὁποῖαν δήποτε, εἰ καὶ ὡς περὶ ἀληθείας εἰσὶ λόγοι, καὶ
 παραδοξότερόν γε ἐρῶ, οὐδεὶς αὐτῶν λόγος, ἀλλ' ἕκαστοι
 λόγοι. οὐδαμοῦ γὰρ ἡ μονὰς, καὶ οὐδαμοῦ τὸ σύμφωνον
 καὶ ἐν, ἀλλὰ παρὰ τὸ διεσπᾶσθαι καὶ μάχεσθαι τὸ ἐν ἀπ'
 ἐκείνων ἀπώλετο, καὶ γεγόνασιν ἀριθμοὶ, καὶ τάχα ἀρι-
 15 θμοὶ ἄπειροι· ὥστε κατὰ τοῦτ' ἂν ἡμᾶς εἰπεῖν, ὅτι ὁ
 φθεγγόμενος ὁ δήποτε τῆς θεοσεβείας ἀλλότριον πολυ-
 λογεῖ, ὁ δὲ λέγων τὰ τῆς ἀληθείας, κἂν εἴπῃ τὰ πάντα ὡς
 μηδὲν παραλιπεῖν, ἕνα αἰὲ λέγει λόγον, καὶ οὐ πολυλο-
 γοῦσιν οἱ ἅγιοι τοῦ σκοποῦ τοῦ κατὰ τὸν ἕνα ἐχόμενοι
 20 λόγον. εἰ τοίνυν ἡ πολυλογία ἐκ τῶν δογμάτων κρίνεται
 καὶ οὐκ ἐκ τῆς τῶν πολλῶν λέξεων ἀπαγγελίας, ὅρα εἰ
 οὕτω δυνάμεθα ἐν βιβλίον τὰ πάντα ἅγια εἰπεῖν, πολλὰ δὲ
 τὰ ἔξω τούτων.

5. Ἄλλ' ἐπεὶ μαρτυρίου μοι δεῖ τοῦ ἀπὸ τῆς θείας
 25 γραφῆς, ἐπίσκεψαι εἰ πληκτικώτατα δύναμαι τοῦτο παρα-
 στήσαι, κατασκευάσας ὅτι περὶ Χριστοῦ καθ' ἡμᾶς οὐκ ἐν
 ἐνὶ γέγραπται βιβλίῳ, κοινότερον ἡμῶν τὰ βιβλία νο-
 ούντων. γέγραπται γὰρ καὶ ἐν τῇ πεντατεύχῳ· εἴρηται
 δὲ καὶ ἐν ἐκάστῳ τῶν προφητῶν καὶ τοῖς ψαλμοῖς, καὶ
 30 ἀπαξαπλῶς, ὡς φησιν αὐτὸς ὁ σωτήρ, ἐν πάσαις ταῖς
 γραφαῖς, ἐφ' ἃς ἀναπέμπων ἡμᾶς φησίν· Ἐρευνᾶτε τὰς Jn v 39
 γραφάς, ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν·

5 om. λόγος post δὴ AD 10 ε[ ] E; ἡ BD; ἡ A 11 ἕκα-
 στος D

καὶ ἐκεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ. εἰ τοίνυν AB(C)(D)
 ἀναπέμπει ἡμᾶς ἐπὶ τὰς γραφὰς ὡς μαρτυρούσας περὶ
 αὐτοῦ, οὐκ ἐπὶ τήνδε μὲν πέμπει ἐπὶ τήνδε δὲ οὐ, ἀλλ' ἐπὶ
 πάσας τὰς ἀπαγγελλούσας περὶ αὐτοῦ, ἄστινας ἐν τοῖς
 Psxl(xxxix)7 ψαλμοῖς κεφαλίδα ὀνομάζει βιβλίου, λέγων· Ἐν κεφαλίδι 5
 βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ. ὁ γὰρ ἀπλῶς θέλων ἐκ-
 λαβεῖν τὸ ἐν κεφαλίδι βιβλίου ἐπὶ οἶον δήποτε ἑνὸς τῶν
 περιεχόντων τὰ περὶ αὐτοῦ, ἀπαγγελλέτω τίνι λόγῳ τήνδε
 τὴν βίβλον ἐτέρας προκρίνει. ἵνα γὰρ καὶ ὑπολαμβάνη
 τις ἐπ' αὐτὴν τὴν τῶν ψαλμῶν βίβλον ἀναφέρειν ἡμᾶς τὸν 10
 λόγον, λεκτέον πρὸς αὐτὸν ὅτι ἐχρῆν εἰρησθαι· ἐν ταύτῃ
 τῇ βίβλῳ γέγραπται περὶ ἐμοῦ. νῦν δὲ φησι πάντα μίαν
 κεφαλίδα, τῷ ἀνακεφαλαιοῦσθαι τὸν περὶ ἑαυτοῦ εἰς ἡμᾶς
 Ap v 1 ff. ἐληλυθότα λόγον εἰς ἔν. τί δὲ καὶ τὸ βιβλίον ἐωρᾶσθαι
 ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου γεγραμμένον ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν, καὶ 15
 κατεσφραγισμένον, ὅπερ οὐδεὶς ἠδύνατο ἀναγνῶναι καὶ
 λύσαι τὰς σφραγίδας αὐτοῦ, εἰ μὴ ὁ λέων ὁ ἐκ τῆς φυλῆς
 Ap iii 7 Ἰούδα, ἡ ρίζα Δαυεὶδ, ὁ ἔχων τὴν κλεῖν τοῦ Δαυεὶδ, καὶ
 ἀνοίγων καὶ οὐδεὶς κλείσει, καὶ κλείων καὶ οὐδεὶς ἀνοίξει;
 ἡ γὰρ πᾶσα γραφή ἐστὶν ἡ δηλουμένη διὰ τῆς βίβλου, 98
 ἔμπροσθεν μὲν γεγραμμένη διὰ τὴν πρόχειρον αὐτῆς ἐκ-
 δοχρῆν, ὀπισθεν δὲ διὰ τὴν ἀνακεχωρηκυῖαν καὶ πνευ-
 ματικὴν.

6. Παρατηρητέον πρὸς τούτοις εἰ δύναται ἀποδεικτικὸν
 τοῦ τὰ ἅγια μίαν τυγχάνειν βίβλον, τὰ δὲ ἐναντίως ἔχοντα 25
 πολλάς, τὸ ἐπὶ μὲν τῶν ζώων μίαν εἶναι τὴν βίβλον,
 ἀφ' ἧς ἀπαλείφονται οἱ ἀνάξιοι αὐτῆς γεγεννημένοι, ὡς
 Ps lxix
 (lxviii) 29 γέγραπται· Ἐξαλείφθησαν ἐκ βίβλου ζώων ἐπὶ δὲ
 τῶν κρίσει ὑποκειμένων βίβλους φέρεσθαι· φησὶ γὰρ ὁ
 Dan vii 10 Δανιὴλ· Κριτήριον ἐκάθισε, καὶ βίβλοι ἠνεώχθησαν. τῷ 30
 δὲ ἐνικῶ τῆς θείας βίβλου καὶ Μωσῆς μαρτυρεῖ, λέγων·

13 ἑαυτοῦ] αὐτοῦ AD   17 φυλῆς] + τοῦ A   18 καὶ] + ὁ AD
 21 om. μὲν B   22 ὀπισθεν] rursus incipit C   26 τὸ] τῷ AB;
 ἐμφαίνειν τὸ C

AB(C)(D) Εἰ μὲν ἀφ᾽ ἧς τῷ λαῷ τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μὴ, Ex xxxii 32
 ἐξάλειψόν με ἐκ τῆς βίβλου σου ἢς ἔγραψας. ἐγὼ καὶ τὸ
 παρὰ τῷ Ἡσαΐα οὕτως ἐκλαμβάνω· οὐ γὰρ ἴδιον τῆς
 τούτου προφητείας τὸ εἶναι τοὺς λόγους τοῦ βιβλίου Is xxxix 11 f.
 5 ἐσφραγισμένους, μήτε ὑπὸ τοῦ μὴ ἐπισταμένου γράμματα
 ἀναγινωσκομένους διὰ τὸ μὴ εἶδέναι αὐτὸν γράμματα, μήτε
 ὑπὸ τοῦ ἐπισταμένου διὰ τὸ ἐσφραγίσθαι τὴν βίβλον.
 ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐπὶ πάσης γραφῆς ἀληθεύεται, δεομένης
 τοῦ κλείσαντος λόγου καὶ ἀνοιξάντος· Οὗτος γὰρ κλείσει Is xxii 22;
 10 καὶ οὐδεὶς ἀνοίξει· καὶ ἐπὶ ἀνοίξει οὐκέτι οὐδεὶς ἀπορίαν cf. Ap iii 7
 δύναται τῇ ἀπ' αὐτοῦ σαφηνεῖα προσενεγκεῖν· διὰ τοῦτο
 λέγεται ὅτι ἀνοίξει καὶ οὐδεὶς κλείσει. τὸ παραπλήσιον δὲ
 καὶ ἐπὶ τῆς εἰρημένης βίβλου παρὰ τῷ Ἰεζεκιήλ ἐκλαμ-
 βάνω, ἐν ᾗ ἐγγράπτο θρῆνος καὶ μέλος καὶ οὐαί. πάντα Ezek ii 10
 15 γὰρ βίβλος περιέχει τὸ τῶν ἀπολλυμένων οὐαί, καὶ τὸ
 περὶ τῶν σωζομένων μέλος, καὶ τὸν περὶ τῶν μεταξὺ
 θρῆνον. ἀλλὰ καὶ ὁ ἐσθίων Ἰωάννης μίαν κεφαλίδα, ἐν cf. Ap x 10
 ᾗ γέγραπται τὰ ὀπισθεν καὶ τὰ ἔμπροσθεν, τὴν πᾶσαν
 νενόηκε γραφὴν ὡς βίβλον μίαν, ἡδίστην κατὰ τὰς ἀρχὰς
 20 νοουμένην ὅτε τις αὐτὴν μασῶται, πικρὰν δὲ τῇ ἐκάστου
 τῶν ἐγνωκότων συναισθήσει τῇ περὶ ἑαυτοῦ ἀναφανομένην.
 ἔτι προσθήσω εἰς τὴν τούτου ἀπόδειξιν ῥητὸν ἀποστολικὸν
 μὴ νενοημένον ὑπὸ τῶν Μαρκίωνος, καὶ διὰ τοῦτο ἀθετούν-
 των τὰ εὐαγγέλια· τὸ γὰρ τὸν ἀπόστολον λέγειν· Κατὰ τὸ Ro ii 16
 25 εὐαγγέλιόν μου ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ μὴ φάσκειν εὐαγ-
 γέλια, ἐκεῖνοι ἐφιστάντες φασὶν οὐκ ἂν πλειόνων ὄντων
 εὐαγγελίων τὸν ἀπόστολον ἐνικῶς τὸ εὐαγγέλιον εἰρηκέναι,
 οὐ συνιέντες ὅτι, ὡς εἰς ἐστὶν ὃν εὐαγγελίζονται πλειόνες,
 οὕτως ἐν ἐστὶ τῇ δυνάμει τὸ ὑπὸ τῶν πολλῶν εὐαγγέλιον
 30 ἀναγεγραμμένον, καὶ τὸ ἀληθῶς διὰ τεσσάρων ἐν ἐστὶν
 εὐαγγέλιον.

1 ἀφ᾽ ἧς] ἀφείς B   2 ἐξάλειψόν με] κάμ' ἐξάλειψον C   om.
 σου AC   3 τῷ Ἡσαΐα] Ἡσαΐου B   8 om. καὶ post ἀλλὰ AC
 9 om. καὶ post λόγου AC   24 post εὐαγγέλια desunt multa
 folia in C

7. Εἰ τοῖνυν ταῦτα ἡμᾶς πείσαι δύναται τί ποτέ ἐστι ABD
 τὸ ἐν βιβλίον καὶ τί τὰ πολλὰ, νῦν μᾶλλον φροντίζω οὐ
 διὰ τὸ πλήθος τῶν γραφομένων ἀλλὰ διὰ τὴν δύναμιν τῶν 99
 νοουμένων, μήποτε περιπέσω τῷ παραβαίνειν τὴν ἐντολήν,
 εἴαν τι παρὰ τὴν ἀλήθειαν ὡς ἀλήθειαν ἐκθῶμαι, κἂν ἐν ἐνὶ 5
 τῶν γραφομένων· ἐκεῖ γὰρ ἔσομαι γράψας βιβλία πολλά.
 καὶ νῦν δὲ προφάσει γνώσεως ἐπανισταμένων τῶν ἑτερο-
 δόξων τῇ ἀγίᾳ τοῦ χριστοῦ ἐκκλησίᾳ, καὶ πολυβίβλους
 συντάξεις φερόντων ἐπαγγελλομένας διγῆσιν τῶν τε
 εὐαγγελικῶν καὶ ἀποστολικῶν λέξεων, εἰαν σιωπήσωμεν μὴ 10
 ἀντιπαρατιθέντες αὐτοῖς τὰ ἀληθῆ καὶ ὑγιῆ δόγματα, ἐπι-
 κρατήσουσι τῶν λίχνων ψυχῶν, ἀπορία τροφῆς σωτηρίου
 ἐπὶ τὰ ἀπηγορευμένα σπενδουσῶν καὶ ἀληθῶς ἀκάθαρτα
 καὶ βδελυκτὰ βρώματα. διόπερ ἀναγκαῖόν μοι δοκεῖ εἶναι,
 τὸν δυνάμενον πρεσβεύειν ὑπὲρ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ λόγου 15
 ἀπαραχαράκτως καὶ ἐλέγχειν τοὺς τὴν ψευδῶνυμον γνώσει
 μεταχειριζομένους, ἴστασθαι κατὰ τῶν αἰρετικῶν ἀναπλα-
 σμάτων, ἀντιπαραβάλλοντα τὸ ὕψος τοῦ εὐαγγελικοῦ
 κηρύγματος, πεπληρωμένον συμφωνίας δογμάτων κοινῶν τῇ
 καλουμένῃ παλαιᾷ πρὸς τὴν ὀνομαζομένην καιρὴν διαθήκην. 20
 αὐτὸς γοῖν ἀπορία τῶν πρεσβευόντων τὰ κρείττονα, μὴ
 φέρων τὴν ἄλογον καὶ ἰδιωτικὴν πίστιν, διὰ τὴν πρὸς
 Ἰησοῦν ἀγάπην ἐπιδεδώκεις ποτὲ σαυτὸν λόγους, ὧν ὕστε-
 ρον τῇ δεδομένῃ σοι συνέσει καταχρησάμενος εἰς δέον
 καταγνοὺς ἀπέστης. ταῦτα δὲ φημι κατὰ τὸ φαινόμενόν 25
 μοι ἀπολογούμενος περὶ τῶν δυναμένων λέγειν καὶ γράφειν,
 περὶ δὲ ἑμαυτοῦ ἀπολογούμενος, μὴ ἄρα οὐ τοιαύτης ὧν
 ἕξεως ὁποῖαν ἐχρῆν τὸν παρὰ θεοῦ ἱκανούμενον διάκονον
 τῆς καινῆς διαθήκης, οὐ γράμματος ἀλλὰ πνεύματος, τολ-
 μηρότερον ἑμαυτὸν τῷ ὑπαγορεύειν ἐπιδίδωμι. 30

= Co iii 6

5 om. ὡς ἀλήθειαν B

16 ἀπαραχαράκτως] + καὶ πρεσβεύειν B

VI.

ABD Ὅτι ἐν ὄργανον θεοῦ τέλειον καὶ ἡρμωσμένον
 πᾶσα ἡ θεία γραφή. ἐκ τοῦ β' τόμου τῶν εἰς τὸ
 κατὰ Ματθαῖον, εἰς τὸ Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί. Mt v 9

1. Τούτῳ δὲ τῷ ἑκατέρως εἰρηνοποιῶ οὐδὲν ἐν τοῖς θείοις
 5 λογίοις ἐτι ἐστὶ σκολιὸν οὐδὲ στραγγαλῶδες, πάντα γὰρ Prov viii 8
 441 ἐνώπια τοῖς νοῦσι· καὶ ἐπεὶ μηδὲν ἐστι τοιούτῳ σκολιὸν
 μηδὲ στραγγαλῶδες, διὰ τοῦτο πλήθος εἰρήνης βλέπει ἐν Ps lxxii
 ὄλαις ταῖς γραφαῖς, καὶ ταῖς δοκούσαις περιέχειν μάχην (lxxi) 7
 καὶ ἐναντιώματα πρὸς ἀλλήλας. γίνεται δὲ καὶ τρίτος
 10 εἰρηνοποιός, ὁ τὴν ἄλλοις φαινομένην μάχην τῶν γραφῶν
 ἀποδεικνύς εἶναι οὐ μάχην, καὶ παριστὰς τὴν συμφωνίαν καὶ
 τὴν εἰρήνην τούτων, ἧτοι παλαιῶν πρὸς καινὰς, ἢ νομικῶν
 πρὸς προφητικὰς, ἢ εὐαγγελικῶν πρὸς εὐαγγελικὰς, ἢ
 15 εὐαγγελικῶν πρὸς ἀποστολικὰς, ἢ ἀποστολικῶν πρὸς ἀπο-
 στολικὰς. καὶ γὰρ πᾶσαι εἰσι κατὰ τὸν Ἐκκλησιαστικὴν αἰ
 γραφαὶ λόγοι σοφῶν ὡς τὰ βούκεντρα, καὶ ὡς ἦλοι πεφυ- Eccl xii 11
 τευμένοι, οἱ παρὰ τῶν συνθεμάτων ἐδόθησαν ἐκ ποιμένος
 ἐνός, καὶ οὐδὲν περισσὸν ἐξ αὐτῶν. εἰς δὲ ποιμὴν τῶν
 20 λογικῶν ὁ λόγος, δόξαν μὲν ἐχόντων διαφωνίας τοῖς μὴ
 ἔχουσι ὡτα εἰς τὸ ἀκούειν, τὸ δὲ ἀληθὲς συμφωνότητα. cf. Le viii 8

2. Ὡς γὰρ αἱ διάφοροι τοῦ ψαλτηρίου ἢ τῆς κιθάρας
 χορδαὶ, ὧν ἐκάστη ἰδίον τινα φθόγγον καὶ δοκούντα μὴ
 ὁμοιον εἶναι τῷ τῆς ἐτέρας ἀποτελεῖ, νομίζονται τῷ ἀμούσῳ
 καὶ μὴ ἐπισταμένῳ λόγον μουσικῆς συμφωνίας διὰ τὴν
 25 ἀνομοιότητα τῶν φθόγγων ἀσύμφωνοι τυγχάνειν οὕτως οἱ
 μὴ ἐπιστάμενοι ἀκούειν τῆς τοῦ θεοῦ ἐν ταῖς ἱεραῖς
 γραφαῖς ἀρμονίας οἶονται ἀνάρμοστον εἶναι τῇ καινῇ
 τὴν παλαιάν, ἢ τῷ νόμῳ τοῦς προφήτας, ἢ τὰ εὐαγγέλια

1 Ru. III. 440
 ἔχων D

16 om. τὰ AD

19 ἐχόντων] ἔχοντα B;

R.

4

ἀλλήλοις, ἢ τὸν ἀπόστολον τῷ εὐαγγελίῳ ἢ ἑαυτῷ ἢ τοῖς ABD
 ἀποστόλοις. ἀλλ' ἔλθων ὁ πεπαιδευμένος τὴν τοῦ θεοῦ
 μουσικὴν, σοφός τις ἐν ἔργοις καὶ λόγοις τυγχάνων, καὶ
 διὰ τοῦτο χρηματίζων ἅν Δαυεῖδ, ὃς ἐρμηνεύεται ἰκανὸς
 χειρὶ, ἀποτελέσει φθόγγον μουσικῆς θεοῦ, ἀπὸ ταύτης 5
 μαθὼν ἐν καιρῷ κρούειν χορδὰς νῦν μὲν νομικὰς νῦν δὲ
 συμφώνως αὐταῖς εὐαγγελικὰς, καὶ νυνὶ μὲν προφητικὰς,
 ὅτε δὲ τὸ εὐλογον ἀπαιτεῖ, τὰς ὁμοτονούσας ἀποστολικὰς
 αὐταῖς, οὕτω δὲ καὶ ἀποστολικὰς εὐαγγελικαῖς. ἐν γὰρ
 οἶδεν τὸ τέλειον καὶ ἤρμοσμένον ὄργανον τοῦ θεοῦ εἶναι 10
 πᾶσαν τὴν γραφὴν, μίαν ἀποτελοῦν ἐκ διαφόρων φθόγγων
 σωτήριον τοῖς μαθάνειν ἐθέλουσι φωνὴν, καταπαύουσαν
 καὶ κωλύουσαν ἐνέργειαν πᾶσαν πονηροῦ πνεύματος,
 ὡς κατέπαυσεν ἡ Δαυεῖδ μουσικὴ τὸ ἐν τῷ Σαοῦλ πονηρὸν
 1 Sam xvi 14 πνεῦμα καὶ πνίγον αὐτόν. ὁρᾷς οὖν καὶ τρίτῳ εἰρηνοποιὸν 15
 τὸν ἐπομένως τῇ γραφῇ καὶ βλέποντα τὴν εἰρήνην πάσης
 αὐτῆς καὶ ἐμποιοῦντα ταύτην τοῖς ὀρθῶς ζητοῦσι καὶ
 γησιῶς φιλομαθοῦσιν.

VII.

Περὶ τοῦ ἰδιώματος τῶν προσώπων τῆς θείας
 γραφῆς. ἐκ τοῦ εἰς τὸ ἄσμα μικροῦ τόμοιο, ὃν ἐν 20
 τῇ νεότητι ἔγραψεν.

1. Τῷ μὴ ἐξειληφότι τὸ ἰδίωμα τῶν προσώπων τῆς
 γραφῆς, τῶν τε λέγοντων καὶ τῶν πρὸς ἃ ὁ λόγος, πολλὴν
 παρέχει σύγχυσιν τὰ λεγόμενα, ζητοῦντι τὸ λέγον πρόσωπον
 ὃ τί ποτὲ ἐστὶ, καὶ τὸ πρὸς ὃ ὁ λόγος ὁποῖον, καὶ 25
 πότε τὸ λέγον ἐπαύσατο πρόσωπον· τοῦ πρὸς ὃ ἐστὶ
 πολλακίς τηρουμένου, καὶ ἐτέρου πρὸς αὐτὸ λέγοντος· ἢ
 τοῦ πρὸς ὃ ὁ λόγος οὐκέτι ἀκούοντος, ἐτέρου δὲ διαδεξα-

ABD μένου τὰ λεγόμενα, μένοντος τοῦ λέγοντος· ἔστι δ' ὅτε μεταβάλλει ἀμφοτέρα, καὶ τὸ λέγον καὶ τὸ πρὸς δ' ὁ λόγος· ἢ ἐπὶ πλείον μένοντα ἀμφοτέρα οὐ σαφῶς δηλοῦνται μένοντα. τί δὲ δεῖ παράδειγμα ζητεῖν ἐνὸς ἐκάστου τούτων, 5 πάντων τῶν προφητικῶν πεπληρωμένων τῆς διαφορᾶς αὐτῶν; ἣτις καὶ αἰτία ἐστὶν οὐχ ἢ τυχοῦσα μὴ διακρινομένη τῆς ἀσαφείας τῶν λεγομένων. ἔστι δὲ καὶ αὕτη συνήθεια τῆς γραφῆς, τὸ ταχέως μεταπηδᾶν ἀπὸ τοῦ περὶ τινων λόγου εἰς τὸν περὶ ἑτέρων· καὶ τοῦτο ἀσαφῶς ποιεῖν καὶ ὑπο- 10 συγκεχυμένως μάλιστα τοὺς προφήτας.

Καὶ πάλιν ὁμιλίαις δ' εἰς τὰς Πράξεις. Ἔδει πληρωθῆναι τὴν γραφὴν ἣν προεῖπε τὸ ἄγιον πνεῦμα διὰ στόματος Δαγείδ περὶ Ἰούδα.

2. Ἐν ᾧ ψαλμῷ τὰ περὶ τοῦ Ἰούδα γέγραπται εἶποι 15 τις ἂν ὅτι οὐ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λαλεῖ· σαφῶς γὰρ τοῦ σωτήρός εἰσιν οἱ λόγοι, λέγοντος· Ὁ θεὸς τὴν αἰνεσίαν Ps cix (cviii) μου μὴ παρασιωπήσης· ὅτι στόμα ἁμαρτωλοῦ καὶ στόμα 1, 8 δολίου ἐπ' ἐμὲ ἠνοίχθη καὶ τὰ ἐξῆς, ἕως· Καὶ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάβοι ἕτερος. πῶς οὖν, εἰ ὁ σωτὴρ ἐστιν 20 ὁ λέγων ταῦτα, φησὶν ὁ Πέτρος· Ἔδει πληρωθῆναι τὴν Act i 16 γραφὴν ἣν προεῖπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ στόματος Δανείδ; μήποτε οὖν ὁ διδασκόμεθα ἐνταῦθα τοιοῦτόν ἐστι· προσωποποιεῖ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τοῖς προφήταις, καὶ ἂν προσωποποιήσῃ τὸν θεόν, οὐκ ἔστιν ὁ θεὸς ὁ 25 λαλῶν, ἀλλὰ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ λαλεῖ· καὶ ἂν προσωποποιήσῃ τὸν χριστόν, οὐκ ἔστιν ὁ χριστὸς ὁ λαλῶν, ἀλλὰ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐκ προσώπου τοῦ χριστοῦ λαλεῖ. οὕτως οὖν καὶ προσωποποιήσῃ τὸν προφήτην ἢ τὸν λαὸν ἐκείνον ἢ τὸν λαὸν τούτον, ἢ ὁ τι δῆποτε προσω- 30 ποποιεῖ, τὸ ἅγιον πνεῦμά ἐστι τὸ πάντα προσωποποιεῖν.

4 παράδειγμα] τὰ παραδείγματα AD
11 Ru. IV. 457

6 om. οὐχ A

VIII.

Περὶ τοῦ μὴ δεῖν τὰ σολοικοειδῆ καὶ μὴ σώζοντα ABD
τὴν κατὰ τὸ ῥητὸν ἀκολογηθῆσαν ῥητὰ τῆς γραφῆς
ἐπιχειρεῖν διορθοῦσθαι, πολὺ τοῖς κυνιέναι δυναμένοις
τὸ τῆς διανοίας ἀκόλογθον σώζοντα. ἐκ τῶν εἰς
τὸν Ὠσκέ ἐζηγητικῶν. 5

1. Ἐπειδὴ πολλάκις τὰ σολοικοειδῶς εἰρημένα κατὰ
τὴν γραφὴν, ὅσα κατὰ τὴν λέξιν, συγχύνει τὸν ἐντυγχά-
νοντα, ὡς ὑπονοεῖν οὐκ ὀρθῶς οὐδὲ ἀκολουθῶς οὐδὲ ὡς ἔχει
γεγράφθαι τὰ ῥητά· ὡς καὶ τολμῶν τινὰς προφάσει διορθώ-
σεως μετατιθέντας ἀλλοιοῦν τὸν ἐγκείμενον περὶ τὰ 10
δοκοῦντα ἀνακολουθῶς γεγράφθαι ῥητὰ νοῦν· ἀναγκαίως
καὶ ἐνθάδε, τοῦ ὁμοίου ἐμπεισόντος ὅσον κατὰ τὴν λέξιν
περὶ τὰ προκείμενα ῥητά, ἴδωμεν τὸν ἐν αὐτοῖς ἐγκείμενον
νοῦν. πληθυντικῶς γὰρ εἰπών· Ἐκλαυσαν καὶ ἐδεήθησάν
μου· καὶ πάλιν πληθυντικῶς τὸ ἐξῆς δηλώσας· Ἐν τῷ 15
οἴκῳ Ὡν εὐρωσάν με· τὸ ἐξῆς ἐπὶ ἐνικοῦ ἐπιφέρει λέγων·
Καὶ ἐκεῖ ἐλαλήθη πρὸς αὐτόν. τῇ γὰρ λέξει ψιλῇ τις ἐνι-
δὼν, κατὰ πλάνην δοκῶν γεγράφθαι, ἢ καὶ τὸ τελευταῖον
πληθυντικῶς γράψαι, ἢ τὰ προάγοντα εἰς ἐνικὸν μεταθεῖη.
ἀναγνοὺς γάρ· Ἐκλαυσαν καὶ ἐδεήθησάν μου· καί· Ἐν 20
τῷ οἴκῳ Ὡν εὐρωσάν με· εἶποι ἂν ὅτι καὶ τὸ ἐξῆς οὖν
ἐστίν· Ἐκεῖ ἐλαλήθη πρὸς αὐτούς· τουτέστι, τοὺς κλαύ-
σαντας καὶ δεηθέντας καὶ ἐν τῷ οἴκῳ Ὡν εὐρόντας τὸν
θεόν. ἐκ παρατηρήσεως δὲ ὁμοίων ῥητῶν καὶ τοῦτο
ἀκολουθῶς εἰρηθῆσαι δεῖξομεν. 25

2. Ἐν τῇ Γενέσει τῷ Ἀδὰμ ὁ θεὸς ἐντολὴν διδοὺς
οὕτω φησίν· Ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ

1 Ru. III. 438
16 ὦν] ὡί B; ὦ D
23 ὦν] om. B; ὦ D

7 συγχύνει] τυγχάνει B
21 ὦν] ὡί B; ὦ D

13 εἶδωμεν AB
20 εὐρωσάν D

ABD βρώσει φαγῆ, ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ
 πονηρὸν, οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ· ἢ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπ'
 αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε. ἀρξάμενος γὰρ κάκει ἀπὸ
 ἐνικοῦ ἐν τῷ εἰρηκέναι· Ἐπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παρα-
 5 δείσῳ βρώσει φαγῆ· ἐπιφέρει πληθυντικῶς εἰπών· Ἐπὸ δὲ
 439 τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν, οὐ φάγεσθε
 ἀπ' αὐτοῦ· ἢ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ
 ἀποθανεῖσθε. ὅτε γὰρ περὶ τῆς ἐντολῆς [λέγει], δι' ἧς
 αὐτὸν ἐν ζωῇ ταύτην τηροῦντα ἠθέλησεν εἶναι, ἐνικῶς
 10 ἐντέλλεται, καὶ φησιν· Ἐπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ
 παραδείσῳ βρώσει φαγῆ· οἱ γὰρ κατὰ θεὸν περιπατοῦντες
 καὶ τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ ἀντεχόμενοι, κἂν πολλοὶ ὦσι, τῷ
 ὀμόφρονες εἶναι οἱ πολλοὶ ἐν εἰσι. διὰ τοῦτο ὅτε περὶ
 ἀγαθοῦ ἐντολῆ δίδοται, ἐνικῶς αὐτῷ λέγεται τό· Βρώσει
 15 φαγῆ· ὅτε δὲ ἤδη περὶ παραβάσεως διαστέλλεται, οὐχ
 ἐνικῶς ἀλλ' ἤδη πληθυντικῶς φησίν· Οὐ φάγεσθε· ἢ δ'
 ἂν ἡμέρα φάγητε, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε.

3. Οὕτως οὖν καὶ ἐνθάδε, ὅτε ἔτι κλαίουσι καὶ
 δέονται πρὸς θεὸν, πληθυντικῶς λέγεται τό· Ἐκλαυσαν
 20 καὶ ἐδεήθησάν μου· ὅτε δὲ εὗρισκουσι τὸν θεὸν, οὐκέτι
 πληθυντικῶς φησὶ τό· Ἐκεῖ ἐλαλήθη πρὸς αὐτούς· ἀλλὰ
 πρὸς αὐτόν. ἤδη γὰρ ἐν γεγόνασιν οἱ πολλοὶ ἐν τῷ
 εὐρηκέναι τὸν θεὸν καὶ ἐν τῷ ἀκούειν λόγον αὐτοῦ. ὁ γὰρ
 εἰς ὅτε ἁμαρτάνει πολλοστός ἐστίν, ἀποσχιζόμενος ἀπὸ
 25 θεοῦ καὶ μερίζόμενος καὶ τῆς ἐνότητος ἐκπεσών· οἱ δὲ
 πολλοὶ ταῖς ἐντολαῖς ἐπόμενοι ταῖς τοῦ θεοῦ εἰς εἰσί·
 καθὼς καὶ ὁ ἀπόστολος μαρτυρεῖ, εἰπών· Ὅτι εἰς ἄρτος καὶ 1 Co x 17
 ἐν σῶμα οἱ πολλοὶ ἐσμεν· καὶ πάλιν· Εἰς θεὸς καὶ εἰς cf. Eph iv
 χριστὸς καὶ μία πίστις καὶ ἐν βάπτισμα· καὶ ἀλλαχού· 5f.
 30 Ὅτι οἱ πάντες ἐν ἐσμεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· καὶ αὐθις· cf. Ro xii 5 ;
 Ἐρμωσάμεν γὰρ ὑμᾶς τοὺς πάντας ἐνὶ ἀνδρὶ παρθένον Ga iii 28
 ἀγνήν παραστήσαι, τῷ κυρίῳ. καὶ ὅτι οἱ εὐαρεστοῦντες 2 Co xi 2

6 om. τοῦ ξύλου B
 suppléni ex conjectura

7 φάγητε] φάγησθε AB
 20 om. μου AD

8 λέγει]
 31 om. ἐνὶ ἀνδρὶ B

τῷ κυρίῳ ἔν εἰσιν, ἀπὸ τῆς προσευχῆς, ἧς ὁ σωτὴρ εὐχεται AB(C)(D)
 πρὸς τὸν πατέρα περὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἔστιν ἰδεῖν·

cf. Jn xvii
 11, 21

Πάτερ γάρ, φησιν, ἅγιε, δὸς ἵνα καθὼς ἐγὼ καὶ σὺ ἔν ἐσμεν
 οὕτω καὶ οὗτοι ἔν ἡμῖν ἔν ὧσιν. ὅταν δὲ καὶ ἀλλήλων

Ro xii 5
 Eph iv 25
 Herm Vis xi

μέλη εἶναι λέγωνται οἱ ἅγιοι, τί ἄλλο εἰ μὴ ἔν σώμά εἰσι; 5
 καὶ ἔν τῷ Ποιμένι δὲ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου, διὰ
 πολλῶν μὲν λίθων οἰκοδομουμένην, ἐξ ἐνὸς δὲ λίθου
 φαινομένην εἶναι τὴν οἰκοδομὴν, τί ἄλλο ἢ τὴν ἐκ πολλῶν
 συμφωνίαν καὶ ἐνότητα σημαίνει ἢ γραφή;

IX.

Τίς ὁ λόγος τοῦ τὴν θείαν γραφὴν κατὰ διάφορα 10
 σημαίνοντα τῷ αὐτῷ ὀνόματι κεχρησθαι πολλάκις
 καὶ ἔν τῷ αὐτῷ τύπῳ. ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους·
 τόμος ἔννατος· εἰς τό· Τί οἶν; ὁ νόμος ἀμαρτία;

Ro vii 7

I. Οὐχ ὡσπερ ὄνομα ἔν ἐστι νόμος, οὕτω καὶ εἰς ὁ περὶ
 νόμον πανταχοῦ τῆς γραφῆς λόγος. διὸ καθ' ἕκαστον χρῆ 15
 τόπον αὐτῆς ἐπιμελῶς ἐπιστήσαντα θεωρῆσαι, νῦν μὲν τί
 σημαίνεται ἐκ τῆς νόμος φωνῆς, νῦν δὲ τί χρῆ τὸ τοιοῦτον
 ἐννοεῖν. ἀλλὰ καὶ περὶ ἄλλων πλειόνων ὁμόνυμοι γάρ
 καὶ ἐπὶ ἄλλων εἰσὶ κατὰ τὴν γραφὴν φωναί, αἵτινες
 συγχέουσι τοὺς νομίζοντας ὅτι ὡς ὄνομα ἔν ἐστιν οὕτω καὶ 20
 τὸ σημαίνονμενον ἔν, ὅπου ἂν τοῦτο ὀνομασθῆ. ὅτι δὲ ἢ
 νόμος φωνὴ οὐκ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀλλ' ἐπὶ πλειόνων τέτακται,
 τὰ πολλὰ παραλιπόντες καὶ δεόμενα κατασκευῆς, ἔχοντα
 ἀνθυποφορὰν λύσεως δεομένην, ἐκθησόμεθα τὰ πάνθ'
 ὄντινοῦν δυσωπῆσαι δυνάμενα, ὡς τῆς νόμος φωνῆς κει 25
 μένης ἐπὶ πλειόνων οἶον ἐπὰν ἔν τῇ πρὸς Γαλάτας
 λέγηται· Ὅσοι γὰρ ἐξ ἔργων νόμου εἰσὶν ὑπὸ κατάραν
 εἰσί, γέγραπται γάρ· ἐπικατάρatos πᾶς ὃς οὐκ ἐμμένει

Ga iii 10;
 cf. Deut
 xxvii 26

ABC πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου τοῦ ποιῆσαι αὐτά. σαφὲς ὅτι νόμος ὁ κατὰ τὸ γράμμα δη-
 λούται Μωσέως, τὸ προστακτικὸν μὲν ὧν ποιητέον, ἀπα-
 γορευτικὸν δὲ ὧν οὐ ποιητέον τοῖς αὐτῷ ὑποκειμένοις. τὸ
 5 δ' αὐτὸ δηλοῦται ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ καὶ ἐν τῷ· Ὁ νόμος Ga iii 19
 γὰρ τῶν παραβάσεων χάριν ἐτέθη, ἄχρι οὗ ἔλθῃ τὸ
 σπέρμα ᾧ ἐπήγγελται, διαταγείς δι' ἀγγέλων ἐν χειρὶ
 μεσίτου· καὶ ἐν τῷ· Ὡστε ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν Ga iii 24 ff.
 γέγονεν εἰς Χριστὸν, ἵνα ἐκ πίστεως δικαιοθώμεν· ἐλθού-
 10 σης δὲ τῆς πίστεως οὐκέτι ὑπὸ παιδαγωγόν ἐσμεν. πάντες
 γὰρ υἱοὶ θεοῦ ἐστὲ διὰ τῆς πίστεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.
 σημαίνεται καὶ ἡ παρὰ Μωσεί ἀναγεγραμμένη ἱστορία
 ἀπὸ τῆς νόμος φωνῆς, ὡς ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς ἔστι
 λαβεῖν ἐκ τοῦ· Λέγετέ μοι, οἱ ὑπὸ νόμον θέλοντες εἶναι, Ga iv 21 ff.
 15 τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε; γέγραπται γὰρ ὅτι Ἀβραὰμ δύο
 υἱοὺς ἔσχεν, ἕνα ἐκ τῆς παιδίσκης καὶ ἕνα ἐκ τῆς ἐλευθέρας.
 ἀλλ' ὁ μὲν ἐκ τῆς παιδίσκης κατὰ σάρκα γεγέννηται, ὁ δὲ
 ἐκ τῆς ἐλευθέρας διὰ τῆς ἐπαγγελίας.

2. Οἶδα καὶ τοὺς ψαλμοὺς ὀνομαζομένους νόμον, ὡς
 20 δῆλον ἐκ τοῦ· Ἴνα πληρωθῇ ὁ λόγος ὁ ἐν τῷ νόμῳ αὐτῶν Jn xv 25;
 γεγραμμένος ὅτι ἐμίσησάν με δωρεάν. ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ cf. Ps xxxv
 Ἰησοῦ προφητεία νόμος παρὰ τῷ ἀποστόλῳ λέγεται, (xxxiv) 19
 φάσκοντι· Ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται· ἐν ἑτερογλώσσοις I Co xiv 21;
 καὶ ἐν χεῖλεσιν ἑτέροις λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ, καὶ οὐδ' cf. Is xxviii
 11 f.
 25 οὕτως εἰσακούσονταιί μου, λέγει κύριος. εὔρον γὰρ τὰ
 ἰσοδυναμοῦντα τῇ λέξει ταύτῃ ἐν τῇ τοῦ Ἀκύλου ἐρμηνείᾳ
 κείμενα. λέγεται νόμος καὶ ἡ μυστικωτέρα καὶ θειοτέρα
 τοῦ νόμου ἐκδοχῆ, ὡς ἐν τῷ· Οἶδαμεν γὰρ ὅτι ὁ νόμος Ro viii 14
 πνευματικός ἐστι. παρὰ δὲ πάντα ταῦτα λέγεται νόμος ὁ
 30 κατὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας ἐνεσπαρμένος τῇ ψυχῇ καὶ, ὡς
 ὀνομάζει ἡ γραφή, ἐγγεγραμμένος τῇ καρδίᾳ λόγος, προσ-
 τακτικὸς μὲν ὧν ποιητέον, ἀπαγορευτικὸς δὲ ὧν οὐ ποι-

6 ἄχρι] ἄχρις C
 26 ἀκόλου] ἀκόλα AC

7 ὦ] δ B; οὐ C
 29 ταῦτα πάντα AC

10 om. τῆς C

- Ro ii 14 f. ητέον. καὶ τοῦτο δὲ δηλοῦται ἐν τῷ· Ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ ABC
 μὴ νόμον ἔχοντα φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῶσιν, οὗτοι νόμον
 μὴ ἔχοντες ἑαυτοῖς εἰσὶ νόμος· οἷτινες ἐνδείκνυνται τὸ
 ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμ-
 μαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως. ὁ γὰρ γραπτὸς ἐν 5
 ταῖς καρδίαις νόμος καὶ ἐν ἔθνικοῖς φύσει τὰ τοῦ νόμου
 ποιῶσιν οὐκ ἄλλος ἐστὶ τοῦ κατὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας φύσει
 ἐγγεγραμμένου τῷ ἡγεμονικῷ ἡμῶν, καὶ τραυτέρου μετὰ
 τῆς συμπληρώσεως τοῦ λόγου ὁσημέραι γινομένου. τοῦτο
 Ro v 13 τὸ σημαίνον ἦν τοῦ νόμου καὶ ἐν τῷ· Ἄμαρτία οὐκ 10
 Ro vii 7 ἐλλογεῖται μὴ ὄντος νόμου· καὶ ἐν τῷ· Τὴν ἀμαρτίαν οὐκ
 ἔγνω ἐν εἰ μὴ διὰ νόμου. πρὸ γὰρ τοῦ κατὰ Μωσέα νόμου
 ἐλλελόγηται ἀμαρτία καὶ τῷ Κáιν καὶ τοῖς κατὰ τὸν
 κατακλυσμὸν παθοῦσιν, ἔτι δὲ καὶ Σοδομίταις καὶ ἄλλοις
 μυρίοις· πολλοὶ τε ἔγνωσαν τὴν ἀμαρτίαν καὶ πρὸ τοῦ 15
 Μωσέως νόμου. καὶ μὴ θαυμάσης εἰ δύο σημαίνονα τοῦ ἐνός
 ὀνόματος τοῦ νόμου ἐν τῷ αὐτῷ παρελήθηται τόπων· εὐρή-
 σομεν γὰρ ταύτην τὴν συνήθειαν καὶ ἐν ἄλλαις γραφαῖς,
 Jn iv 35 οἷον· Οὐχ ὑμεῖς λέγετε ὅτι τετράμηνός ἐστι καὶ ὁ θερισμὸς
 ἔρχεται; ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν καὶ θεάσασθε τὰς 20
 χώρας ὅτι λευκαὶ εἰσι πρὸς θερισμὸν ἤδη. δις γὰρ ὁ
 θερισμὸς ὀνομασθεῖς κατὰ μὲν τὸ πρότερον ἐπὶ τὸν σω-
 ματικὸν ἀναφέρεται, κατὰ δὲ τὸ δεύτερον ἐπὶ τὸν πνευματι-
 κόν. τὸ δὲ ὅμοιον εὐρήσεις καὶ ἐπὶ τοῦ ἀπὸ γενετῆς
 τυφλοῦ θεραπευθέντος· ᾧ ἐπιφέρει σωματικῶς γενομένῳ 25
 Jn ix 39 τό· Εἰς κρίμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἦλθον, ἵνα οἱ μὴ
 βλέποντες βλέπωσι καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται.
- cf. Ro iii 21 3. Οὕτω τοῦν καὶ νῦν χωρὶς μὲν νόμου τοῦ τῆς φύσε-
 ως δικαιοσύνης θεοῦ πεφανέρωται, μαρτυρουμένη δὲ ὑπὸ νόμου
 Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν. εἶπομεν δ' ἂν πρὸς τοὺς ἔτι 30
 ὀκνοῦντας παραδέξασθαι τὸ διττὸν σημαίνονα τοῦ νόμου,

9 ὡσημέραι AB 13 ἐλλελόγηται] ἐλλογεῖται B om. κατὰ
 AB 19 ὅτι] + ὁ καιρὸς C 25 γεννωμένω C 29 νόμου]
 + τοῦ A; + καὶ C

ABC ὅτι εἴπερ ὁ αὐτὸς νόμος παρέληπται ἐν τε τῷ· Νυνὶ δὲ
χωρὶς νόμου δικαιοσύνη θεοῦ πεφανέρωται· καὶ ἐν τῷ·
581 Μαρτυρουμένη ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν· εἰ μὲν
χωρὶς νόμου πεφανέρωται, οὐχ ὑπὸ νόμου μαρτυρεῖται· εἰ
5 δὲ ὑπὸ τοῦ νόμου μαρτυρεῖται, οὐ χωρὶς νόμου πεφανέρωται.
τῇ τοίνυν δικαιοσύνῃ τοῦ θεοῦ φανερομένη ὑπὸ Ἰησοῦ
Χριστοῦ μαρτυρεῖ οὐδαμῶς μὲν ὁ τῆς φύσεως νόμος·
μικρότερος γάρ ἐστιν αὐτῆς· ὁ δὲ Μωσέως νόμος, οὐ τὸ
γράμμα ἀλλὰ τὸ πνεῦμα, καὶ οἱ ἀνάλογον τῷ πνεύματι
10 τοῦ νόμου προφήται, καὶ ὁ ἐν αὐτοῖς πνευματικὸς λόγος.
διὸ χρη̄ ἐπιμελῶς τὸν ἀναγινώσκοντα τὴν θείαν γραφὴν
τηρεῖν ὅτι οὐ πάντως ταῖς αὐταῖς λέξεσιν ἐπὶ τῶν αὐτῶν
πραγμάτων χρῶνται αἱ γραφαί· τοῦτο δὲ ποιῶσιν, ὅτε
μὲν παρὰ τὴν ὁμωνυμίαν, ὅτε δὲ παρὰ τὴν τροπολογίαν,
15 καὶ ἔσθ' ὅτε παρὰ τὴν σύμφρασιν ἀπαιτοῦσαν ἄλλως τῇ
λέξει χρῆσασθαι ἐν τοῖσδέ τισιν ἢ ὡς κεῖται ἐν ἑτέροις.
καὶ τοῦτο ἐὰν ἐπιμελῶς παραφυλαττώμεθα, πολλῶν σφαλ-
μάτων ἀπαλλαττώμεθα καὶ παρεκδοχῶν. χρη̄ οὖν εἰδέναι
ὅτι τὸ Ἑώρακεν οὐκ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀεὶ κεῖται, ἀλλ' ὅτε μὲν Jn i 18
20 ἐπὶ τοῦ σωματικοῦ ὄρῳ, ὅτε δὲ ἀντὶ τοῦ νοεῖν. καθόλου
γὰρ τοῦτο ἰστέον, ὅτι προκειμένου κρύψαι καὶ μὴ φανερῶς
ἐκθέσθαι τὰ νοήματα τῆς ἀληθείας τῷ ἐν τοῖς προφήταις
πνεύματι καὶ ἐν τοῖς ἀποστόλοις Χριστοῦ λόγῳ, πολλαχοῦ
καὶ ὑπὸ τῆς φράσεως συγχεῖται καὶ οὐχ ὡς ὑπὸ μίαν
25 λέγεται ἀκολουθίαν· ἵνα μὴ καὶ ἀνάξιοι εἰς κρίμα τῆς
ἑαυτῶν ψυχῆς εὕρωσι τὰ συμφερόντως αὐτοῖς ἀποκε-
κρυμμένα. καὶ τοῦτο πολλαχοῦ αἰτιῶν ἐστι τοῦ δοκεῖν μὴ
ἔχειν σύνταξιν μηδὲ ἀκολουθίαν τὴν ὅλην γραφὴν· καὶ
μάλιστα, ὡς προείπομεν, τὴν προφητικὴν καὶ τὴν ἀπο-
30 στολικήν· καὶ μάλιστα τῆς ἀποστολικῆς τὴν πρὸς Ῥωμαίους
ἐπιστολήν, ἐν ἣ τὰ περὶ νόμου διαφόρως ὀνομάζεται, καὶ
ἐπὶ διαφόρων πραγμάτων κείμενα· ὥστε δοκεῖν ὅτι οὐκ

ἔχεται ὁ Παῦλος ἐν τῇ γραφῇ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ προ- ABC
κειμένου αὐτῷ σκοποῦ.

X.

Περὶ τῶν ἐν τῇ θεῖᾳ γραφῇ δοκοῦντων ἔχειν
τι λίθογ προσκόμματος, ἢ πέτρας σκανδάλογ. ἐν
Jer xliv(ii)22 τῇ λθ' ὁμιλίᾳ τῶν εἰς τὸν Ἱερεμίαν, εἰς τό Οὔκ 5
ἠδύνατο κύριος φέρειν ἀπὸ προσώπου πονηρίας
ἡμῶν.

1. Ἐάν ποτε ἀναγινώσκων τὴν γραφὴν προσκόψης
Ro ix 33;
1 Pe ii 7;
cf. Is viii 14 νόηματι ὄντι καλῶ λίθῳ προσκόμματος καὶ πέτρα σκανδά-
λου, αἰτιῶσαντόν· μὴ ἀπελπίσης γὰρ τὸν λίθον τοῦτον τοῦ 10
προσκόμματος καὶ τὴν πέτραν τοῦ σκανδάλου ἔχειν νό-
ματα, ὥστ' ἂν γενέσθαι τὸ εἰρημένον· Καὶ ὁ πιστεύων οὐ 286
καταισχυνθήσεται. πιστεῦσον πρῶτον, καὶ εὐρήσεις ὑπὸ
τὸ νομιζόμενον σκάνδαλον πολλὴν ὠφέλειαν ἀγίαν. εἰ
Mt xii 36 γὰρ ἡμεῖς ἐντολὴν ἐλάβομεν μὴ λέγειν ῥῆμα ἀργόν, ὡς 15
δώσαντες περὶ αὐτοῦ λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, καὶ ὅση
δύναμις φιλοτιμούμεθα πᾶν ῥῆμα τὸ ἐξίον ἐκ τοῦ στόματος
ἡμῶν ποιεῖν ἐργάζεσθαι καὶ ἐν ἡμῖν τοῖς λέγουσι καὶ
ἐν τοῖς ἀκούουσι· τί χρὴ νοεῖν περὶ τῶν προφητῶν, ἢ
ὅτι πᾶν ῥῆμα λαληθὲν διὰ τοῦ στόματος αὐτῶν ἐργατικὸν 20
ἦν; καὶ οὐ θαυμαστὸν εἰ πᾶν τὸ ῥῆμα τὸ λαλούμενον ὑπὸ
τῶν προφητῶν εἰργάζετο ἔργον τὸ πρέπον ῥήματι. ἀλλὰ
γὰρ οἶμαι ὅτι καὶ πᾶν θαυμάσιον γράμμα τὸ γεγραμμένον
cf. Mt v 18 ἐν τοῖς λογίοις τοῦ θεοῦ ἐργάζεται. καὶ οὐκ ἔστιν ἰῶτα
ἐν ἧ μία κεραία γεγραμμένη ἐν τῇ γραφῇ ἥτις τοῖς ἐπιστα- 25
μένοις χρῆσθαι τῇ δυνάμει τῶν γραμμάτων οὐκ ἐργάζεται
τὸ ἑαυτῆς ἔργον.

2. Ὡσπερ δὲ ἐπὶ τῶν βοτανῶν ἐκάστη μὲν ἔχει

3 Ru. III. 285; cf. supra p. 34 l. 10   20 διὰ τοῦ] ἐκ AC

ABC δύναμιν εἴτε εἰς τὴν ὑγίειαν τῶν σωμάτων εἴτε εἰς ὅτι
 δῆποτε, οὐ πάντων δὲ ἐστὶν ἐπίστασθαι εἰς ὃ ἐκάστη τῶν
 βοτανῶν ἐστὶ χρήσιμος, ἀλλ' εἴ τινες ἐπιστήμην εἰλή-
 φασιν, οὗτοι οἱ περὶ τὰς βοτάνας διατρίβοντες ἵνα εἰδῶσι
 5 καὶ πότε παραλαμβανομένη καὶ ποῦ τῶν σωμάτων ἐπιτι-
 θεμένη καὶ τίνα τρόπον σκευαζομένη ὀνήσῃ τὸν χρώμενον·
 οὕτως οἰοεὶ βοτανικός τις πνευματικός ἐστὶν ὁ ἅγιος,
 ἀναλεγόμενος ἀπὸ τῶν ἱερῶν γραμμάτων ἕκαστον ἰῶτα καὶ
 ἕκαστον τὸ τυχὸν στοιχεῖον, καὶ εὐρίσκων τὴν δύναμιν
 10 τοῦ γράμματος, καὶ εἰς ὅτι ἐστὶ χρήσιμον, καὶ ὅτι οὐδὲν
 παρέλκει τῶν γεγραμμένων. εἰ δὲ βούλει καὶ δευτέρου
 ἀκοῦσαι εἰς τοῦτο παραδείγματος, ἕκαστον μέλος τοῦ
 σώματος ἡμῶν ἐπὶ τινὶ ἔργῳ ὑπὸ τοῦ τεχνίτου θεοῦ γε-
 γένηται· ἀλλ' οὐ πάντων ἐστὶν εἰδέναι τίς ἢ ἐκάστου τῶν
 15 μελῶν μέχρι τῶν τυχόντων δύναμις καὶ χρεία. οἱ γὰρ
 περὶ τὰς ἀνατομὰς πραγματευσάμενοι τῶν ἱατρῶν δύνανται
 λέγειν ἕκαστον καὶ τὸ ἐλάχιστον μόριον εἰς τί χρήσιμον
 ὑπὸ τῆς προνοίας γεγένηται. νόει μοι τοίνυν καὶ τὰς
 20 λόγον σώμα· εἰ δὲ σὺ μῆτε βοτανικός εἶ τῶν γραφῶν μῆτε
 ἀνατομεὺς εἶ τῶν προφητικῶν λόγων, μὴ νόμιζε παρέλκειν
 τι τῶν γεγραμμένων, ἀλλὰ σαυτὸν μᾶλλον ἢ τὰ ἱερὰ
 γράμματα αἰτιῶ, ὅτε μὴ εὐρίσκεις τὸν λόγον τῶν γεγραμ-
 μένων. τοῦτό μοι τὸ προοίμιον εἴρηται καθολικῶς χρή-
 25 σιμον εἶναι δυνάμενον εἰς ὅλην τὴν γραφήν, ἵνα προτραπῶ-
 σιν οἱ θέλοντες προσέχειν τῇ ἀναγνώσει μηδὲν παραπέμ-
 πεσθαι ἀνεξέταστον καὶ ἀνεξερεύνητον γράμμα.

1 ὑγίειαν AC   7 οἰοεὶ... ἅγιος] οἰοεὶ τις βοτανικός ἐστὶν ὁ ἅγιος
 καὶ πνευματικός AC   16 ἱατρῶν] + οὐ C   22 μᾶλλον]
 μόνον B

XI.

Ὅτι χρὴ πάσης τῆς θεοπνεύστου γραφῆς τὸ τρῶ- ABC
 φιμον διώκειν, καὶ τὰ ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν ταρασσόμενα
 ῥητὰ δυσφήμοις ἐπαπορήσεσι μὴ ἀποτρέπεσθαι μηδὲ
 ὑπερηφανεῖν, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν μεταλαμβάνειν τῆς ἐν
 ἀπιστίᾳ ταραχῆς ἐκτός. ἐκ τοῦ κ' τόμου τῶν εἰς τὸν 5
 Ἰεζεχιάλ.

Ez xxxiv 17ff.

“Τῶδε λέγει κύριος κύριος ἰδοὺ ἐγὼ ἀνακρινῶ ἀνά
 μέσον προβάτου καὶ προβάτου, κριῶν καὶ τράγων. καὶ
 οὐχ ἴκανόν ὑμῖν ὅτι τὴν καλὴν νομὴν ἐνέμεσθε, καὶ
 τὰ κατάλοιπα τῆς νομῆς ὑμῶν κατεπατέετε τοῖς ποσίν 10
 ὑμῶν; καὶ τὸ καθεστηκὸς ὕδωρ ἐπίnete, καὶ τὸ λοιπὸν
 τοῖς ποσίν ὑμῶν ἐταράσσετε; καὶ τὰ πρόβάτά μου τὰ
 πατήματα τῶν ποδῶν ὑμῶν ἐνέμοντο, καὶ τὸ τεταραγ-
 μένον ὕδωρ ὑπὸ τῶν ποδῶν ὑμῶν ἔπινον.”

Μετὰ το παραστήσαι περὶ προβάτων κριῶν, καὶ 15
 περὶ προβάτων αἰγῶν, καὶ ὅτι σήνηθες τῇ γραφῇ τὸ
 πρόβατον καὶ ἐπὶ τοῦ γένους τῶν αἰγῶν ἔσθ' ὅτε τάς-
 σαι, ἐπιφέρει·

1. Τί οὖν ἐστὶν ὃ καὶ ἐν τούτοις αἰνίσσεται, φέρε κατὰ
 δύναμιν ἐξετάσωμεν. πᾶσα μὲν, οἶμαι, καλὴ νομὴ καὶ πᾶν 20
 τὸ καθεστηκὸς ὕδωρ τὰ ὅλα λόγιά ἐστι τῶν ἱερῶν γραμ-
 μάτων. εἴτ' ἐπεὶ τινές τινα μὲν τῶν γεγραμμένων ἐγκρίνουσιν
 ὡς ἀφέλιμα, τινὰ δὲ ἀποδοκιμάζουσιν ὡς οὐ σωτήρια, οὗτοι
 ἂν εἶεν οἱ μετὰ τὸ νενεμηῆσθαι τὴν καλὴν ὧν ἐξελέξαντο νο-
 μὴν, καὶ πεπωκέναι τὸ καθεστηκὸς οὗ ἔκριναν εἶναι βελτίονος 25
 ὕδατος, τὸ λοιπὸν τῆς νομῆς καταπατοῦντες, καὶ τὸ λοιπὸν
 ὕδωρ τοῖς ποσίν ἑαυτῶν ταράσσοντες. τοιοῦτοι δὲ εἰσιν οἱ 353

1 Ru. III. 352
 15 περι]+ τῶν AC

3 ῥητὰ] ῥήματα B
 προβάτων]+ καὶ BC

7 om. κύριος sec. B
 16 προβάτων]+ καὶ BC

ABC τε τὴν μὲν καινὴν ἐγκρίνοντας, τὴν δὲ παλαιὰν ἀποδοκιμά-
ζοντας διαθήκην· καὶ οἱ τῶν παλαιῶν γραμμάτων τὰ μὲν ἀπὸ
θειοτέρας λέγοντες εἶναι δυνάμει καὶ τῆς ἀνωτάτω, τὰ δὲ
ἀπὸ ὑποδεεστέρας. πρόβατα δὲ ἴδια ἀναγορεύει ὁ ποιμὴν
5 τοὺς μὴ ὑπερηφανοῦντας τὰ πάτηματα τῶν ποδῶν ἐκείνων, καὶ
μὴ ἐξουθενοῦντας τὸ τεταραγμένον ὕδωρ ὑπὸ τῶν ποδῶν
τῶν ψεκτῶν προβάτων, καὶ τάχα προβάτων τράγων καὶ
ἐρίφων· οὐ γὰρ ἠθέλησαν εἶναι πρόβατα κριῶν ἄξια τῶν
δεξιῶν.

10 2. Ἡμεῖς οὖν, οἱ εὐχόμενοι εἶναι πρόβατα τοῦ ποι-
μένος, μηδέποτε φεύγωμεν νεμηθῆναι καὶ τὰ αὐτόθεν ὅσον
ἐπὶ τῷ ῥητῷ ἀπεμφαίοντα τῶν γραφῶν, καὶ διὰ τὴν ἀπέμ-
φασιν τῆς λέξεως πατούμενα ὑπὸ τῶν μὴ δυναμένων μηδὲ
θελόντων χρῆσθαι πάσῃ τῇ νομῇ. ἀλλὰ κἂν ἤ τι ὕδωρ ὑπὸ
15 τῶν ποδῶν ἐκείνων τεταραγμένον, ἀναμειζάντων τῷ καθαρῷ
λόγῳ τῆς γραφῆς δυσφήμους ἐπαπορήσεις, μὴ ἀποτρεπώ-
μεθα, δι' ἣν πεποιήκασιν τῷ λόγῳ ταραχὴν, πίνειν καὶ τὸ
ὑπὸ τῶν ποδῶν αὐτῶν τεταραγμένον. καὶ τῆρει γε ἐπιμελῶς,
20 ὅτι πρὸς τοὺς ταραξάντας τὸ ὕδωρ καὶ πατήσαντας τὴν
νομὴν λέγεται ὡς περὶ κρειττόνων· Καὶ τὰ πρόβατά μου Ez xxxiv 19
τὰ πάτηματα τῶν ποδῶν ὑμῶν ἐνέμοντο, καὶ τὸ τεταρα-
γμένον ὕδωρ ὑπὸ τῶν ποδῶν ὑμῶν ἔπινον. ἀλλὰ καὶ
μηδewώποτε νομὴν προφητικὴν ἡμεῖς πατήσωμεν, μηδὲ
ὕδωρ νομικὸν ταραξώμεν· ἁμαρτανόντων δὲ τινῶν καὶ περὶ
25 τὴν εὐαγγελικὴν νομὴν καὶ τὸ ἀποστολικὸν ὕδωρ, ὥστε τῶν
εὐαγγελικῶν τινὰ μὲν πατεῖν τινὰ δὲ ὡς καλὴν νέμεσθαι
νομὴν, καὶ τῶν ἀποστολικῶν ἢ πάντα ἀποκρίνειν, ἢ τινα
μὲν ἐγκρίνειν τινὰ δὲ ἀποκρίνειν· ἡμεῖς καὶ τὰ ὅλα εὐαγ-
γέλια νεμηθῶμεν καὶ μηδὲν αὐτῶν πατήσωμεν, καὶ πάντα
30 τὰ ἀποστολικά πίνοντες, τὸ ὅσον ἐφ' ἡμῖν καθεστηκὸς
ὕδωρ, αὐτὰ τηρήσωμεν, καὶ μηδὲν τῶν ἐν αὐτοῖς ἀπιστία
ταρασσούσῃ τοὺς οὐκ εἰδότας συνιέναι τῶν λεγομένων
ταράξωμεν.

XII.

Πρὸς το μὴ ἐκκακεῖν ἐν τῇ ἀναγνώσει τῆς θείας ABC
γραφῆς τὸν μὴ κυνιέντα τὸ σκοτεινὸν τῶν ἐν αὐτῇ
δίαιγματῶν καὶ παραβολῶν. ἀπὸ τῆς κ' ὁμιλίας τῆς
εἰς τὸν Ἰησοῦν τὸν Ναγῆ.

1. Ἡ μὲν ἄκρα ὠφέλεια ἀπὸ τῶν τοιούτων ἀναγνώσμά- 5
των τῷ δυναμένῳ νοῆσαι τὴν ἀληθῆ κληροδοσίαν ἀπὸ Ἰησοῦ
μεριζομένην τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ γίνεται, καὶ τῷ οἴῳ τε γενο-
μένῳ ἀναβῆναι ἐπὶ τὴν γῆν τὴν ἁγίαν, τὴν ἀληθινήν, τὴν
ὄντως ἀγαθὴν, καὶ ἐφαρμόσαι ἐκ τῆς ὀνομασίας τῶν εἰρη-
μένων τῇ διαφορᾷ τῶν κληρονομούντων τὰ κατὰ τοὺς τόπους 10
λεγόμενα. ἐπεὶ δὲ δύσκολόν ἐστιν εὑρεῖν τὸν οὕτως ὠφελοῦ-
μενον, βουλόμεθα παραμυθῆσασθαι τοὺς ἀκούοντας μὴ ἐκ-
κακεῖν ἐπὶ ταῖς ἀναγνώσεσι. τίς οὖν ἡ παραμυθία ὑπὲρ
τοῦ μὴ ἐκκακεῖν τὸν ἀκούοντα τῶν τοιούτων ἀναγνώσμά-
των, λεκτέον. ὥσπερ τοίνυν αἱ ἐπῳδαὶ δυνάμιν τινα ἔχουσι 15
φυσικὴν, καὶ μὴ νοῶν ὁ κατεπαδόμενος λαμβάνει τι ἐκ τῆς
ἐπῳδῆς, κατὰ τὴν φύσιν τῶν φθόγγων τῆς ἐπῳδῆς, εἴτε εἰς
βλάβην εἴτε εἰς ἰασιν σώματος ἢ ψυχῆς ἑαυτοῦ· οὕτω μοι
νόει πάσης ἐπῳδῆς δυνατωτέραν εἶναι τὴν ὀνομασίαν τῶν ἐν
ταῖς θείαις γραφαῖς ὀνομάτων. εἰσὶ γάρ τινες δυνάμεις ἐν 20
ἡμῖν, ὧν αἱ μὲν κρείττονες διὰ τούτων τῶν οἰονεὶ ἐπῳδῶν
τρέφονται συγγενεῖς οὔσαι αὐταῖς, καὶ ἡμῶν μὴ νοούντων
ἐκείνας τὰς δυνάμεις νοούσας τὰ λεγόμενα δυνατωτέρας ἐν
ἡμῖν γίνεσθαι πρὸς τὸ συνεργεῖν τῷ ἡμετέρῳ βίῳ. ὅτι γὰρ
ἔστι τινα ἐν ἡμῖν ἀόρατα, καὶ πολλά γε ταῦτα, δηλώσει ὁ 25
Ps ciii (cii) : εἰπὼν ψαλμός· Εὐλόγει ἡ ψυχὴ μου τὸν κύριον, καὶ πάντα
τὰ ἐντός μου τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ. ἔστιν οὖν πληθὺς
τι ἐν ἡμῖν δυνάμειον κεκληρωμένων ἡμῶν τὰς ψυχὰς καὶ τὰ
σώματα· αἴτινες, ἐὰν ὦσιν ἅγιοι, τῆς γραφῆς ἀναγνωσκο-

ABC μένης ὠφελούνται καὶ γίνονται ἰσχυρότεραι, κὰν ὁ νοῦς
 ἡμῶν ἄκαρπος ἦ· ὡς γέγραπται περὶ τοῦ γλώσση λαλοῦντος,
 ὅτι Τὸ πνεῦμά μου προσεύχεται, ὁ δὲ νοῦς μου ἄκαρπός 1 Co xiv 14
 ἐστι. νόει οὖν μοι ὅτι ποτὲ τοῦ ἐν ἡμῖν νοῦ ἀκάρπου ὄντος
 5 αἱ δυνάμεις αἱ συνεργούσαι τῇ ψυχῇ καὶ τῷ νῷ καὶ πᾶσιν
 ἡμῖν τρέφονται λογικῇ τῇ ἀπὸ τῶν ἱερῶν γραμμάτων καὶ
 τῶν ὀνομάτων τούτων τροφῇ, καὶ τρεφόμεναι δυνατώτεραι
 γίνονται πρὸς τὸ ἡμῖν συνεργεῖν· ὥσπερ δὲ αἱ κρείττους
 δυνάμεις οἰονεὶ κατεπάδονται καὶ ὠφελούνται, καὶ γίνονται
 443 δυνατώτεροι ἀπὸ τῶν τοιούτων γραμμάτων καὶ ὀνομάτων,
 οὕτως αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις τῶν ἐν ἡμῖν οἰονεὶ καθέλ-
 κονται καὶ νικῶνται ἀπὸ τῶν τοῦ θεοῦ ἐπὶ ᾧ, καὶ νικώ-
 μεναι κοιμίζονται.

2. Καὶ εἴ ποτέ τις ὑμῶν ἑώρακεν ἀπὸ ἐπὶ ᾧ ἀσπίδα
 15 κοιμιζομένην, ἢ ἄλλο τι τούτων τῶν ἰσχυρῶν, ἐκείνο τὸ
 παράδειγμα λαβέτω εἰς τὴν γραφήν· ἥς ἀναγινωσκομένης
 καὶ μὴ νοουμένης, ἐνίοτε ἀκηδιᾷ καὶ ἐκκακεί ὁ ἀκροατής· καὶ
 πιστεῖτω ὅτι αἱ ἐν αὐτῷ ἀσπίδες καὶ αἱ ἐν αὐτῷ ἔχιδναι
 ἀτονώτεροι γίνονται ἀπὸ τῶν φαρμάκων τῶν φαρμακευόντων,
 20 οἷον παρὰ σοφοῦ Μωσῆ, παρὰ σοφοῦ Ἰησοῦ, παρὰ σοφῶν
 τῶν ἁγίων προφητῶν. μὴ ἐκκακῶμεν οὖν ἀκούοντες γρα-
 φῶν, ἃς οὐ νοοῦμεν· ἀλλὰ γενηθήτω ἡμῖν κατὰ τὴν πίστιν cf. Mt ix 29
 ἡμῶν, ἣν καὶ πιστεύομεν, ὅτι πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος οὕσα cf. 2 Ti iii 16
 ὠφέλιμός ἐστι. τὸ γὰρ ἐν τῶν δύο δεῖ σε παραδέξασθαι ἐπὶ
 25 τούτων τῶν γραφῶν, ἢ ὅτι οὐκ εἰσι θεόπνευστοι ἐπεὶ οὐκ
 εἰσιν ὠφέλιμοι, ὡς ὑπολαμβάνοι ἂν ὁ ἄπιστος· ἢ, ὡς πιστός,
 παραδέξασθαι ὅτι ἐπεὶ εἰσιν θεόπνευστοι ὠφέλιμοί εἰσιν.
 ἰστέον μέντοι γε ὅτι καὶ ἀνεπαίσθητος ἡμῶν πολλακίς
 γίνεται ἢ ὠφέλεια, οἷον πολλακίς τροφὴν τινα διατασ-
 30 σόμεθα ἐσθίειν ὀξυδερκικὴν, καὶ οὐ δήπου ἐν τῷ ἐσθίειν
 αισθανόμεθα ὅτι ὠφελούμεθα τὸν ὀφθαλμόν, ἀλλ' ἡμέρας
 διαγενομένης δευτέρας καὶ τρίτης, ἢ ἀνάδοσις τῆς τροφῆς

11 δυνάμεις τῶν ἐν ἡμῖν] τῶν ἐν ἡμῖν δυνάμεων AC 15 om. τὸ
 AC 27 θεόπνευστοι ὠφέλιμοι] ὠφέλιμοι θεόπνευστοι AC

τῆς ὠφελούσης τὸν ὀφθαλμὸν ποιεῖ ἡμᾶς τῇ πείρα πι- ABC
 στεύσαι, ὅτι τὸν ὀφθαλμὸν ὠφελήμεθα. ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἄλλων
 τροφῶν ὠφελουσῶν τινὰ μέλη τοῦ σώματος τοῦτο ἔστιν
 ἰδεῖν. οὕτω τοίνυν πιστεύετε καὶ περὶ τῆς θείας γραφῆς, ὅτι
 ὠφελεῖται σου ἡ ψυχὴ, κἂν μὴ ὁ νοῦς τὸν καρπὸν λαμβάνῃ 5
 τῆς ὠφελείας τῆς ἀπὸ τῶν γραμμάτων, ἐκ μόνης ψιλῆς τῆς
 ἀναγνώσεως. τὰ γὰρ ἐν ἡμῖν ἐπάδεται, καὶ τὰ μὲν κρειτ-
 τονα τρέφεται τὰ δὲ χείρονα καταργεῖται.

XIII.

Πότε καὶ τίσι τὰ ἀπὸ φιλοσοφίας μαθήματα χρῆ-
 σιμα εἰς τὴν τῶν ἱερώων γραφῶν διήγησιν, μετὰ 10
 γραφικῆς μαρτυρίας.

1. Χαῖρε ἐν θεῷ, κύριέ μου σπουδαιότατε καὶ αἰδε-
 σιμώτατε υἱὲ Γρηγόριε, παρὰ Ὀριγένους. ἢ εἰς σύνεσιν,
 ὡς οἴσθα, εὐφυνία ἔργον φέρειν δύναται ἄσκησιν προσλα-
 βούσα, ἄγον ἐπὶ τὸ κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον, ἢ οὕτως ὀνομά- 15
 σω, τέλος ἐκείνου, ὅπερ ἀσκεῖν τις βούλεται. δύναται οὖν
 ἢ εὐφυνία σου Ῥωμαίων σε νομικὸν ποιῆσαι τέλειον, καὶ
 Ἑλληνικὸν τινα φιλόσοφον τῶν νομιζομένων ἐλλογίμων
 αἰρέσεων. ἀλλ' ἐγὼ τῇ πάσῃ τῆς εὐφυνίας δυνάμει σου
 ἐβουλόμην καταχρήσασθαί σε, τελικῶς μὲν εἰς χριστιανι- 20
 σμὸν, ποιητικῶς δέ. διὰ τοῦτ' ἂν ἠδέξάμην παραλαβεῖν σε
 καὶ φιλοσοφίας Ἑλλήνων τὰ οἰονεῖ εἰς χριστιανισμὸν δυνά-
 μενα γενέσθαι ἐγκύκλια μαθήματα ἢ προπαιδεύματα, καὶ
 τὰ ἀπὸ γεωμετρίας καὶ ἀστρονομίας χρήσιμα ἐσόμενα εἰς
 τὴν τῶν ἱερώων γραφῶν διήγησιν· ἢ, ὅπερ φασὶ φιλοσό- 25
 φων παῖδες περὶ γεωμετρίας καὶ μουσικῆς, γραμματικῆς τε
 καὶ ῥητορικῆς καὶ ἀστρονομίας, ὡς συνερίθων φιλοσοφία,

9 Ru. 1. 30   16 ἀσκεῖν] ἀρκεῖν B   17 Ῥωμαίων] AB* C :
 Ῥωμαίων B^{corr.} pri. man. E   ποιῆσαι] ποιεῖν AC

ABC τοῦθ' ἡμεῖς εἴπωμεν καὶ περὶ αὐτῆς φιλοσοφίας πρὸς
χριστιανισμόν.

2. Καὶ τάχα τοιοῦτό τι αἰνίσσεται τὸ ἐν Ἐξόδῳ
γεγραμμένον ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ, ἵνα λεχθῆ τοῖς νίοις
5 Ἰσραὴλ αἰτεῖν παρὰ γειτόνων καὶ συσκήνων σκευὴ ἀργυρᾶ Ex. xi 2:
καὶ χρυσᾶ καὶ ἱματισμόν· ἵνα σκυλεύσαντες τοὺς Αἰγυπτιοὺς
xii 35 f.
εὗρωσιν ὕλην πρὸς τὴν κατασκευὴν τῶν παραλαμβανομένων
εἰς τὴν πρὸς θεὸν λατρείαν. ἐκ γὰρ ὧν ἐσκύλευσαν
31 τοὺς Αἰγυπτίους οἱ νιοὶ Ἰσραὴλ, τὰ ἐν τοῖς ἁγίοις τῶν
10 ἁγίων κατεσκευάσται, ἡ κιβωτὸς μετὰ τοῦ ἐπιθέματος καὶ
τὰ χερουβίμ καὶ τὸ ἱλαστήριον καὶ ἡ χρυσὴ στάμνος ἐν ἣ
ἀπέκειτο τὸ μάννα τῶν ἀγγέλων ὁ ἄρτος. ταῦτα μὲν οὖν
ἀπὸ τοῦ καλλίστου τῶν Αἰγυπτίων εἰκὸς γεγονέαι χρυσοῦ·
ἀπὸ δὲ δευτέρου τινὸς παρ' ἐκείνον ἢ στερεὰ δι' ὄλου χρυσῆ
15 λυχνία, πλησίον τοῦ ἐσωτέρου καταπετάσματος, καὶ οἱ ἐπ'
αὐτῆς λύχνοι, καὶ ἡ χρυσὴ τράπεζα ἐφ' ἧς ἦσαν οἱ ἄρτοι
τῆς προθέσεως, καὶ μεταξὺ ἀμφοτέρων τὸ χρυσοῦν θυματήριον.
εἰ δὲ τις ἦν τρίτος καὶ τέταρτος χρυσοῦς, ἐξ ἐκείνου
κατεσκευάζετο τὰ σκευὴ τὰ ἅγια. καὶ ἀπὸ ἀργύρου δὲ
20 Αἰγυπτίου ἄλλα ἐγένετο· ἐν Αἰγύπτῳ γὰρ παροικοῦντες οἱ
νιοὶ Ἰσραὴλ τοῦτο ἀπὸ τῆς ἐκεῖ παροικίας κεκερδήκασι, τὸ
εὐπορῆσαι τοσαύτης ὕλης τιμίας εἰς τὰ χρήσιμα τῆ λατρεία
τοῦ θεοῦ. ἀπὸ δὲ Αἰγυπτίων ἱματισμοῦ εἰκὸς γεγονέαι
ὅσα ἐδεήθη ἔργων, ὡς ὠνόμασεν ἡ γραφὴ, ῥαφιδευτῶν, Ex xxvii 16
25 συρραπτῶν, τῶν ῥαφιδευτῶν μετὰ σοφίας θεοῦ, τὰ τοιάδε
ἱμάτια τοῖς τοιοῖσδι, ἵνα γένηται τὰ καταπετάσματα, καὶ αἱ
ἀὐλαῖαι αἱ ἐξωτέρω καὶ ἐσωτέρω.

3. Καὶ τί με δεῖ ἀκαίρως παρεκβαίνοντα κατασκευάζειν εἰς ὅσα χρήσιμά ἐστι τοῖς νίοις Ἰσραὴλ τὰ ἀπὸ
30 Αἰγύπτου παραλαμβανόμενα, οἷς Αἰγύπτιοι μὲν οὐκ εἰς δέον
ἐχρῶντο, Ἑβραῖοι δὲ διὰ τὴν τοῦ θεοῦ σοφίαν εἰς θεο-

23 αἰγυπτίων] αἰγυπτίου AC 26 τοιοῖσδι] τοιοῖτοῖς δεῖ B
27 ἀὐλαῖαι] conjecit Tarinus; ἀλαῖ ABC; cf. Ex. xxvi. 4 29 εἰς
ὅσα] ἴσως à B

σέβειαν ἐχρήσαντο; οἶδεν μέντοι ἡ θεία γραφή τισι πρὸς ABC
κακοῦ γεγονέναι τὸ ἀπὸ τῆς γῆς τῶν υἰῶν Ἰσραὴλ εἰς Αἴ-
γυπτον καταβεβηκέναι· αἰνισσομένη ὅτι τισὶ πρὸς κακοῦ
γίνεται τὸ παροικῆσαι τοῖς Αἰγυπτίοις, τουτέστι τοῖς τοῦ
κόσμου μαθήμασι, μετὰ τὸ ἐντραφῆναι τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ 5
i Reg xi 14 ff. καὶ τῇ Ἰσραηλιτικῇ εἰς αὐτὸν θεραπείᾳ. Ἄδερ γοῦν ὁ
Ἰδουμαῖος, ὅσον μὲν ἐν τῇ γῇ τοῦ Ἰσραὴλ ἦν, μὴ γευόμενος
τῶν Αἰγυπτίων ἄρτων, εἶδωλα οὐ κατεσκεύαζεν· ὅτε δὲ
ἀποδρὰς τὸν σοφὸν Σολομῶντα κατέβη εἰς Αἴγυπτον, ὡς
ἀποδρὰς ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας, συγγενῆς γέγονε τῷ 10
Φαραῶ, γῆμας τὴν ἀδελφὴν τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, καὶ τεκνο-
ποιῶν τὸν τρεφόμενον μεταξὺ τῶν παίδων τοῦ Φαραῶ.
διόπερ, εἰ καὶ ἐπανελήλυθεν εἰς τὴν γῆν Ἰσραὴλ, ἐπὶ τῷ
διασχίσει τὸν λαὸν τοῦ θεοῦ ἐπανελήλυθε, καὶ ποιῆσαι
i Reg xii 28 ff. αὐτοὺς εἰπεῖν ἐπὶ τῇ χρυσῇ δαμάλει· Οὗτοί εἰσιν οἱ θεοί 15
σου, Ἰσραὴλ, οἱ ἀναγαγόντες σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. ἀγῶ
δὲ τῇ πείρᾳ μαθὼν εἶπομ' ἄν σοι, ὅτι σπάνιος μὲν ὁ τὰ
χρήσιμα τῆς Αἰγύπτου λαβῶν καὶ ἐξελθὼν ταύτης καὶ
κατασκευάσας τὰ πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ· πολὺς δὲ
ὁ τοῦ Ἰδουμαίου Ἄδερ ἀδελφός· οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ ἀπὸ 20
τινος Ἑλληνικῆς ἐντρεχείας αἰρετικὰ γεννήσαντες νοήματα,
καὶ οἰονεὶ δαμάλεις χρυσᾶς κατασκευάσαντες ἐν Βαιθῆλ, ὃ
ἐρμηνεύεται οἶκος θεοῦ. δοκεῖ δέ μοι καὶ διὰ τούτων ὁ 32
λόγος αἰνίσσασθαι, ὅτι τὰ ἴδια ἀναπλάσματα ἀνέθηκαν
ταῖς γραφαῖς, ἐν αἷς οἰκεῖ λόγος θεοῦ, τροπικῶς Βαιθῆλ 25
καλουμέναις. τὸ δ' ἄλλο ἀνάπλασμα ἐν Δάν φησιν ὁ
λόγος ἀνατεθεῖσθαι. τοῦ δὲ Δάν τὰ ὄρια τελευταῖα ἔστι,
καὶ ἐγγὺς τῶν ἐθνικῶν ὀρίων· ὡς δῆλον ἐκ τῶν ἀναγεγραμ-
μένων ἐν τῷ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦ. ἐγγὺς οὖν εἰσὶν ἐθνικῶν
ὀρίων τινὰ τῶν ἀναπλασμάτων, ἅπερ ἀνέπλασαν οἱ τοῦ 30
Ἄδερ, ὡς ἀποδεδώκαμεν, ἀδελφοί.

4. Σὺ οὖν, κύριε υἱέ, προηγουμένως πρόσεχε τῇ τῶν

ABC θείων γραφῶν ἀναγνώσει· ἀλλὰ πρόσεχε. πολλῆς γὰρ
 προσοχῆς ἀναγνώσκοντες τὰ θεῖα δεόμεθα· ἵνα μὴ προ-
 πετέστερον εἰπωμέν τινα ἢ νοήσωμεν περὶ αὐτῶν. καὶ
 προσέχων τῇ τῶν θείων ἀναγνώσει μετὰ πιστῆς καὶ θεῶ
 5 ἀρεσκούσης προλήψεως, κροῦε τὰ κεκλεισμένα αὐτῆς καὶ
 ἀνοιγέσεται σοι ὑπὸ τοῦ θυρωροῦ, περὶ οὗ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς·
 Τοῦτῳ ὁ θυρωρὸς ἀνοίγει. καὶ προσέχων τῇ θείᾳ ἀναγνώ- Jn x 3
 σει ὀρθῶς ζῆται καὶ μετὰ πίστεως τῆς εἰς θεὸν ἀκλινοῦς
 τὸν κεκρυμμένον τοῖς πολλοῖς νοῦν τῶν θείων γραμμάτων.
 10 μὴ ἀρκοῦ δὲ τῷ κρούειν καὶ ζητεῖν· ἀναγκαιοτάτη γὰρ καὶ
 ἢ περὶ τοῦ νοεῖν τὰ θεῖα εὐχή· ἐφ' ἣν προτρέπων ὁ σωτῆρ
 οὐ μόνον εἶπε τό· Κρούετε καὶ ἀνοιγέσεται ὑμῖν· καὶ τό· Mt vii 7:
 Ζητεῖτε καὶ εὗρήσετε· ἀλλὰ καὶ τό· Αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται Lc xi 9
 ὑμῖν. ταῦτα ἀπὸ τῆς πρὸς σε ἐμοῦ πατρικῆς ἀγάπης
 15 τετόλμηται· εἰ δ' εὖ ἔχει τὰ τετολμημένα ἢ μὴ, θεὸς ἂν
 εἰδείη καὶ ὁ χριστὸς αὐτοῦ καὶ ὁ μετέχων πνεύματος θεοῦ
 καὶ πνεύματος χριστοῦ. μετέχοις δὲ σὺ, καὶ αἰεὶ αὐξοῖς τὴν
 μετοχὴν, ἵνα λέγῃς οὐ μόνον τό· Μέτοχοι τοῦ χριστοῦ γεγό- He iii 14
 ναμεν, ἀλλὰ καὶ· Μέτοχοι τοῦ θεοῦ γεγόναμεν.

XIV.

20 Ὅτι τοῖς θέλοισι μὴ σφάλlesθαι περὶ τὴν ἀλήθειαν
 ἐν τῷ νοεῖν τὰς θείας γραφὰς ἀναγκαιοτάτα ἐστὶ τὰ
 ἀρμόζοντα εἰς τὴν χρῆσιν εἰδέναι λογικὰ, ὧν ἀνεγ
 ἀκριβείας σημαινομένων οὐ δύναται ὄν δεῖ τρόπον
 παρίστασθαι. γ' τόμος τῶν εἰς τὴν Γένεσιν.

25 I. Καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τοὺς δύο φωστῆρας τοὺς Gen i 16 ff.
 μεγάλους, τὸν φωστῆρα τὸν μέγαν εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας,
 καὶ τὸν φωστῆρα τὸν ἐλάσσων εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτὸς, καὶ

14 ἐμοῦ] μου AC 18 λέγῃς] λέγοις AC 20 Ru. II. 22
 23 ἀκριβείας] ἀκρίβεια AC

τοὺς ἀστέρας· καὶ ἔθετο αὐτοὺς ὁ θεὸς ἐν τῷ στερεώματι ABC τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἄρχειν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός. ζήτητέον δὲ εἰ ταῦτόν ἐστι τό· εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας τῷ· καὶ ἄρχειν τῆς ἡμέρας· καὶ τό· εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτός τῷ ἀπὸ κοινοῦ ἂν νοηθέντι· καὶ ἄρχειν 5 τῆς νυκτός. καὶ ὁ Ἄκυλας γὰρ τὸ ἀνάλογον ἐτήρησε, ποιήσας ἀντὶ μὲν τοῦ εἰς ἀρχὰς, εἰς ἐξουσίαν· ἀντὶ δὲ τοῦ καὶ ἄρχειν, ἐξουσιάζειν. φασὶ δὲ, οἷς ἐμέλησε τῆς τῶν σημαινομένων ἐξετάσεως, ἐν τοῖς τόποις τοῖς ἔχουσι συζυγίαν προσηγοριῶν καὶ κατηγορημάτων, προϋφίστασθαι τὰ 10 τυγχάνοντα τῶν προσηγοριῶν, καὶ ἐπιγίνεσθαι κατηγορήματα παρὰ τὰς προσηγορίας. καὶ προσηγορίαν μὲν ἔχουσαν κατηγορήμα φασιν, ὅλον τὴν φρόνησιν, κατηγορήμα δὲ εἶναι τὸ φρονεῖν· ὁμοίως προσηγορίαν τὴν σωφροσύνην, κατηγορήμα δὲ τὸ σωφρονεῖν. καὶ προϋφίστασθαι φασὶ τὴν 15 φρόνησιν, εἴτ' ἐπιγίνεσθαι κατηγορήμα ἀπὸ φρονήσεως τὸ φρονεῖν. ταῦτα δὲ, εἰ καὶ δόξομέν τισι παρὰ τὸ βούλημα ποιεῖν τῆς γραφῆς, τετηρήκαμεν, ἐπεὶ ὁ μὲν ποιῶν τοὺς φωστῆρας θεὸς ποιεῖ τὸν μὲν μέγαν εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας, τὸν δὲ ἐλάσσω εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτός· τίθεται δὲ αὐτοὺς ἐν 20 τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ οὐκέτι εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός, ἀλλ' εἰς τὸ ἄρχειν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός. τὸ γὰρ τεταγμένως καὶ ἀκολουθῶν τῷ τεχνολογούμενῳ κατὰ τὸν τόπον προτετάχθαι τὰς προσηγορίας, εἴτ' ἐπιφέρεισθαι τὰ κατηγορήματα, κεκίνηκεν ἡμᾶς μήποτε 25 τὸ πρᾶγμα καὶ παρὰ τῷ θεράποντι νενόηται οὕτως ἔχον, 23 καὶ μάλιστα ἐπεὶ καὶ ὁ κυριώτατα ἐρμηνεύειν φιλοτιμούμενος Ἄκυλας οὐκ ἄλλο πεποίηκε παρὰ τὴν προσηγορίαν καὶ τὸ κατηγορήμα.

2. Ἐπιστησάτω δ' ὁ δυσπαραδέκτως ἔχων τούτων, εἰ 30 δύναται ἠθικὸν πρόβλημα ἢ φυσιολογούμενον ἢ θεολογούμενον, χωρὶς ἀκριβείας σημαινομένων καὶ τῶν κατὰ τὸν

3 δὲ] δὴ A; οὖν C   7 ἐξουσίαν] ἐξουσίας B   17 δόξομεν] δόξομεν AB   23 τεταγμένως καὶ] τεταγμένον B; om. καὶ BC

ABC λογικὸν τόπον τρανουμένων, ὃν δεῖ τρόπον παρίστασθαι.
 τί γὰρ ἄτοπον ἀκούειν τῶν κυριολεκτουμένων ἐν ταῖς δια-
 λέκτοις, καὶ ἐφιστάνειν ἐπιμελῶς τοῖς σηματομενοῖς; ἔστι
 δὲ ὅπου παρὰ τὴν ἄγνοιαν τῶν λογικῶν μεγάλως περιπίπτο-
 5 μεν, μὴ καθαίροντες τὰς ὁμωνυμίας καὶ ἀμφιβολίας καὶ
 καταχρήσεις καὶ κυριολεξίας καὶ διαστολάς· ὅσον παρὰ τὸ
 ἀγνοεῖσθαι τὴν ὁμώνυμον τῆς κόσμου προσηγορίας φωνῆν,
 ἐκπεπώκασιν ἐπὶ τὸ ἀσεβέστατα φρονεῖν περὶ τοῦ δημιουργοῦ οἱ μὴ καθαίραντες ἐπὶ τίνων κείται τό· Ὁ κόσμος ἐν τῷ 1 Jn v 19
 10 πονηρῷ κείται· ὅτι ἀντὶ τῶν περιγείων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων
 τοῦτο οὕτως ἐκεῖ τῷ Ἰωάννῃ εἴρηται. οἰηθέντες γὰρ
 κόσμον κατ' αὐτὴν τὴν λέξιν σημαίνεσθαι τὸ σύστημα τὸ
 ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς, θρασύτατα καὶ ἀνο-
 σιώτατα ἀποφαίνονται περὶ θεοῦ· μηδαμῶς ἔργω δεικνύναι
 15 δυνάμενοι, πῶς ἥλιος καὶ σελήνη καὶ ἀστέρες, τὰ οὕτω
 τεταγμένως κινούμενα, κείται ἐν τῷ πονηρῷ. εἶτα ἐὰν
 προσαγάγωμεν αὐτοὺς ἐκ τοῦ· Οὗτός ἐστιν ὁ ἀμνός Jn i 29
 τοῦ θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· ὅτι κόσμος
 ἔνθα ἢ ἁμαρτία πλεονάζει κατὰ ταύτας τὰς λέξεις
 20 λέγεται, τουτέστι ἐν τοῖς περιγείοις τόποις· εὐγνωμονοῦν-
 τες μὲν προσήσονται τὰ λεγόμενα, φιλονεικοῦντες δὲ,
 ἡλιθίως ἀναστρεφόμενοι, ἐπιμενοῦσι τοῖς ἅπαξ κριθεῖσι
 μοχθηροῖς, διὰ τὴν ἄγνοιαν τῆς ὁμωνυμίας. πάλιν τε αὖ
 ἐὰν λέγεται· Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσω 2 Co v 19
 25 ἑαυτῷ· οὐκέτι δυνήσονται ὃ ἐξειλήφασιν περὶ παντὸς τοῦ
 κόσμου, τουτέστι περὶ τῶν ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, μάλιστα
 κατὰ τὰς ὑποθέσεις αὐτῶν δεῖξαι· καὶ κατ' αὐτοὺς γὰρ
 ἀνάγκη τὴν λέξιν ὡς ὁμώνυμον ἐξετάζεσθαι. καὶ παρὰ
 τὴν ἀμφιβολίαν δὲ μοχθηρῶν ἐκδοχῶν, καὶ παρὰ τὴν δια-
 30 στολὴν τῶν στιγμῶν καὶ ἄλλων δὲ μυρίων, παραδείγματα
 ἔστι φιλοτιμησάμενον οὐκ ὀλίγα λαβεῖν. ταῦτα δὲ παρεξέ-
 βημεν, ἵνα δείξωμεν ὅτι καὶ καθ' ἡμᾶς τοὺς θέλοντας μὴ

10 om. τῶν post καὶ AC
27 αὐτοῖς] αὐτοῦ AC

17 προσαγάγωμεν] προσάγωμεν AC

σφάλλῃσθαι περὶ τὴν ἀλήθειαν ἐν τῷ νοεῖν τὰς θείας ABC
 γραφὰς ἀναγκαιότατά ἐστι τὰ πίπτοντα εἰς τὴν χρῆσιν
 εἶδέναι λογικά· ὧν καὶ νῦν ἐδεήθημεν εἰς τὸ εὐρεῖν τὴν
 διαφορὰν τῶν λεγομένων γεγονέναι εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτός,
 καὶ εἰς τὸ ἄρχειν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός. 5

XV.

Πρὸς τοὺς Ἑλλήνων φιλοσόφους τὸ εὔτελές τῆς
 τῶν θείων γραφῶν φράσεως διασῴροντας, καὶ τὰ ἐν
 χριστιανισμῷ καλὰ βέλτιον παρ' Ἑλλήσιν εἰρᾶσθαι φά-
 σκοντας, καὶ προσέτι δγσειδές τὸ τοῦ κυρίου σῶμα λέ-
 γοντας· καὶ τίς ὁ λόγος τῶν διαφόρων τοῦ λόγου 10
 μορφῶν. ἐκ τῶν κατὰ Κέλσου, τοῦ κατὰ χριστιανῶν
 γράψαντος, τόμοι 5' καὶ 7'.

1. Ἐκτον τοῦτον ἐνιστάμενοι λόγον πρὸς τὰς Κέλσου NABC
 κατὰ χριστιανῶν κατηγορίας χρῆζομεν ἐν αὐτῷ, ἱερὲ Ἀμβρό-
 σιῃ, ἀγωνίσασθαι οὐ πρὸς τὰ ἀπὸ φιλοσοφίας ὑπ' αὐτοῦ 15
 ἐκτιθέμενα, ὡς οἰηθεῖν ἂν τις. παρέθετο γὰρ πλείονα
 μάλιστα Πλάτωνος ὁ Κέλσος, κοινοποιῶν τὰ δυνάμενα ελεῖν
 τινὰ καὶ συνετὸν ἐκ τῶν ἱερῶν γραμμάτων· φάσκων 'βέλ-
 τιον αὐτὰ παρ' Ἑλλήσιν εἰρᾶσθαι, καὶ χωρὶς ἀνατάσεως
 καὶ ἀπαγγελίας τῆς ὡς ἀπὸ θεοῦ ἢ υἱοῦ θεοῦ.' φαμέν οὖν 20
 ὅτι, εἴπερ τὸ προκείμενόν ἐστι τοῖς πρεσβεύουσι τὰ τῆς
 ἀληθείας πλείους ὅση δύναμις ὠφελεῖν, καὶ προσάγειν ὡς
 οἷον τέ ἐστιν αὐτῇ διὰ φιλανθρωπίαν πάνθ' ὄντων, οὐ
 μόνον ἐντρεχῆ ἀλλὰ καὶ ἀνόητον, πάλιν δ' αὖ οὐχὶ Ἑλλη-
 νας μὲν οὐχὶ δὲ καὶ βαρβάρους· πολὺ δὲ τὸ ἡμερον ἐὰν 25
 καὶ τοὺς ἀγροκοτάτους καὶ ἰδιώτας οἷός τέ τις γένηται

6 C. Cels. vi. 1 (Ru. I. 629) 14 om. κατὰ ABC 20 ἐπαγ-
 γελίας N 21 om. τὰ N 24 δ' αὖ] τ' αὖ ABC 25 ἡμερον]
 ἡμέτερον ABC

NABC ἐπιστρέφειν· δηλόν ἐστιν ὅτι καὶ χαρακτηῆρος ἐν τῷ λέγειν
 φροντιστέον αὐτῷ κοινωφελούς καὶ δυναμένου πᾶσαν ἐπα-
 γαγέσθαι ἀκοήν. ὅσοι δέ, πολλὰ χαίρειν φράσαντες ὡς
 ἀνδραπόδοις τοῖς ιδιώταις καὶ μὴ οἷσις τε κατακοῦειν τῆς
 5 ἐν φράσει λόγων καὶ τάξει ἀπαγγελλομένων ἀκολουθίας,
 μόνον ἐφρόντισαν τῶν ἀνατραφέντων ἐν λόγοις καὶ μαθή-
 μασι· οὗτοι τὸ κοινωνικὸν εἰς κομδῆ στενὸν καὶ βραχὺ
 συνήγαγον.

2. Ταῦτα δέ μοι λέλεκται ἀπολογουμένῳ περὶ τῆς
 10 κατηγορουμένης ὑπὸ Κέλσου καὶ ἐτέρων ἐν λέξεσιν εὐ-
 τελείας τῶν γραφῶν, ἀμαυροῦσθαι δοκούσης ὑπὸ τῆς ἐν
 συνθέσει λέξεως λαμπρότητος· ἐπεὶ οἱ καθ' ἡμᾶς προ-
 630 φῆται, Ἰησοῦς τε καὶ οἱ ἀπόστολοι αὐτοῦ, ἐνείδον τρόπῳ
 ἀπαγγελίας οὐ τὰ ἀληθῆ μόνον περιεχοῦσης, ἀλλὰ καὶ
 15 δυναμένης ἐπαγαγέσθαι τοὺς πολλοὺς, ἕως προτραπέντες
 καὶ εἰσαχθέντες ἕκαστος κατὰ δύναμιν ἀναβῶσιν ἐπὶ τὰ ἐν
 ταῖς δοκούσαις εἶναι εὐτελέσι λέξεσιν ἀπορρήτως εἰρημένα.
 καὶ, εἰ χρή γε τολμήσαντα εἰπεῖν, ὀλίγους μὲν ὤνησεν, εἶγε
 ὤνησεν, ἢ περικαλλῆς καὶ ἐπιτετηδευμένη Πλάτωνος καὶ
 20 τῶν παραπλησίως φρασάντων λέξις· πλείονας δὲ ἢ τῶν
 εὐτελέστερον ἅμα καὶ πραγματικῶς καὶ ἐστοχασμένους τῶν
 πολλῶν διδασκάντων καὶ γραψάντων. ἔστι γοῦν ἰδεῖν τὸν μὲν
 Πλάτωνα ἐν χερσὶ τῶν δοκούντων εἶναι φιλολόγων μόνον·
 τὸν δὲ Ἐπίκτητον καὶ ὑπὸ τῶν τυχόντων καὶ ῥοπῆν πρὸς
 25 τὸ ὠφελεῖσθαι ἐχόντων θαυμαζόμενον, αἰσθημένων τῆς ἀπὸ
 τῶν λόγων αὐτοῦ βελτιώσεως. καὶ ταῦτά γε οὐκ ἐγκα-
 λοῦντες Πλάτωνί φαμεν· ὁ γὰρ πολὺς τῶν ἀνθρώπων κόσμος
 χρησίμως καὶ τοῦτον ἤνεγκεν· ἀλλὰ δεικνύντες τὸ βούλημα
 τῶν εἰπόντων τό· Καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου 1 Co ii 4 f.
 30 οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος
 καὶ δυνάμεως· ἢ ἢ πίστις ἡμῶν μὴ ἦ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων
 ἀλλ' ἐν δυνάμει θεοῦ.

1 om. καὶ N 6 ἀνατρεφόντων N 16 ἀναβῶσιν] ἀναλάβωσιν N
 17 εὐτελέσιν εἶναι ABC 28 ἀλλὰ]+ καὶ N 29 om. τὸ post εἰπόν-
 των ABC 30 πειθοῖς] πειθοῖ NC cf. p. 41 l. 14, p. 103 l. 26

3. Ἔστι γὰρ τις οἰκεία ἀπόδειξις τοῦ λόγου, θειοτέρα 320
 παρὰ τὴν ἀπὸ διαλεκτικῆς Ἑλληνικῆν ἣν ὁ ἀπόστολος 8ABC
 cf. 1 Co ii 4 ὀνομάζει ἀπόδειξιν πνεύματος καὶ δυνάμεως· πνεύματος
 μὲν διὰ τὰς προφητείας, ἱκανὰς πιστοποιῆσαι τὸν ἐντυγ-
 χάνοντα μάλιστα εἰς τὰ περὶ τοῦ χριστοῦ· δυνάμεως δὲ διὰ 321
 τὰς τεραστίους δυνάμεις, ἃς κατασκευαστέον γεγενῆσθαι καὶ
 ἐκ πολλῶν μὲν ἄλλων, καὶ ἐκ τοῦ ἴχνη δὲ αὐτῶν ἔτι
 σῶζεσθαι παρὰ τοῖς κατὰ τὸ βούλημα τοῦ λόγου βιοῦσιν.

4. Ἐτι δὲ καὶ τοῦτο φησιν ὁ θεῖος λόγος· οὐκ αὖ- 630
 ταρκες εἶναι τὸ λεγόμενον, κἂν καθ' αὐτὸ ἀληθὲς καὶ 10
 πιστικώτατον ἦ, πρὸς τὸ καθικέσθαι ἀνθρωπίνης ψυχῆς,
 εἰ μὴ καὶ δυνάμις τις θεόθεν δοθῆ τῷ λέγοντι καὶ χάρις
 ἐπανθήσῃ τοῖς λεγομένοις, καὶ αὕτη οὐκ ἀθεεὶ ἐγγινομένη
 τοῖς ἀνυσίμως λέγουσι. φησὶ γοῦν ὁ προφήτης ἐν ἐξη-
 κοστῷ καὶ ἐβδόμῳ ψαλμῷ, ὅτι Κύριος δώσει ῥῆμα τοῖς 15
 Ps lxxviii
 (lxxvii) 12 εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ. Ἴν' οὖν ἐπὶ τινων δοθῆ
 τὰ αὐτὰ δόγματα εἶναι Ἑλληνισι καὶ τοῖς ἀπὸ τοῦ λόγου
 ἡμῶν, ἀλλ' οὐτι γὰρ καὶ τὰ αὐτὰ δύναται πρὸς τὸ ὑπαγα-
 γέσθαι καὶ διαθεῖναι ψυχὰς κατὰ ταῦτα. διόπερ οἱ ἰδιῶται,
 ὡς πρὸς φιλοσοφίαν Ἑλληνικὴν, μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ 20
 ἐκπεριῆλθον πολλὰ ἔθνη τῆς οἰκουμένης, διατιθέντες ὡς ὁ
 λόγος ἐβούλετο κατ' ἀξίαν ἕκαστον τῶν ἀκουόντων· οἱ καὶ
 ἀνάλογον τῇ ῥοπῇ τοῦ αὐτεξουσίου αὐτῶν πρὸς ἀποδοχὴν
 τοῦ καλοῦ πολλῷ βελτίους ἐγένοντο.

5. Παλαιοὶ τοίνυν ἄνδρες καὶ σοφοὶ δηλούσθωσαν 25
 τοῖς ἐπίστασθαι δυναμένοις. καὶ δὴ καὶ Πλάτων ὁ τοῦ
 Ἀρίστωνος τὰ περὶ τοῦ πρώτου ἀγαθοῦ διασημαινέτω ἐν
 τινι τῶν ἐπιστολῶν, καὶ φασκέτω μηδαμῶς εἶναι ῥητὸν τὸ 631
 πρώτων ἀγαθόν, ἀλλ' ἐκ πολλῆς συνουσίας ἐγγιγνόμενον,

1 C. Cels. i. 2 (Ru. I. 320) ἔστι γὰρ] λεκτέον δ' ἔτι πρὸς τοῦτο,
 ὅτι ἐστὶ N 2 ἦν] ταύτην δὲ τὴν θειοτέραν N 7 ἐκ τοῦ
 ἴχνη δὲ] N*; ἐκ τοῦ δὲ ἴχνη N*; ἐκ τοῦδε ἴχνη AC; ἐκ τοῦ ἴχνη BE
 9 C. Cels. vi. 2 (Ru. I. 630) ἔτι δὲ καὶ τοῦτο φησιν] φησὶ δ' N
 14 om. ὁ προφήτης ABC 22 om. οἱ ABC 25 δηλούσθωσαν
 ABC

- NABC καὶ ἐξαίφνης οἶον ἀπὸ πυρὸς πηδήσαντος ἐξαφθὲν φῶς ἐν Plat Ep vii
 727 τῇ ψυχῇ. ὧν καὶ ἡμεῖς ἀκούσαντες (οἱ μελετήσαντες 341 C, D
 μηδενὶ ἀπεχθάνεσθαι τῶν καλῶς λεγομένων, κἂν οἱ ἔξω
 τῆς πίστεως λέγωσι καλῶς, μὴ προσφιλονεικεῖν αὐτοῖς,
 631 μῆδὲ ζητεῖν ἀνατρέπειν τὰ ὑγιῶς ἔχοντα) συγκατατιθέμεθα
 ὡς καλῶς λεγομένοις· ὁ θεὸς γὰρ αὐτοῖς ταῦτα, καὶ ὅσα cf. Ro i 19
 καλῶς λέλεκται, ἐφάνερωσε. διὰ τοῦτο δὲ καὶ τοὺς τὰ
 ἀληθῆ περὶ θεοῦ ὑπολαβόντας, καὶ μὴ τὴν ἀξίαν τῆς περὶ
 αὐτοῦ ἀληθείας θεοσέβειαν ἀσκήσαντας, φαρμὴν ὑποκεισθαι
 10 ταῖς τῶν ἁμαρτανόντων κολάσεσιν. αὐταῖς γὰρ λέξεσι
 φησι περὶ τῶν τοιούτων ὁ Παῦλος, ὅτι Ἀποκαλύπτεται Ro i 18 ff.
 ὀργὴ θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ πᾶσαν ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν
 ἀνθρώπων τῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων, διότι τὸ
 γνωστὸν τοῦ θεοῦ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς, ὁ θεὸς γὰρ
 15 αὐτοῖς ἐφάνερωσε· τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως
 κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθοραῖται, ἢ τε αἰδίου
 αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης, εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογή-
 τους, διότι γνόντες τὸν θεὸν οὐχ ὡς θεὸν ἐδόξασαν ἢ
 ἠυχάριστήσαν, ἀλλ' ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς
 20 αὐτῶν καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδιά· φάσκοντες
 εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν, καὶ ἥλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ
 ἀφθάρτου θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνοσ φθαρτοῦ ἀνθρώπου
 καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων καὶ ἐρπετῶν. καὶ ἀλήθειαν
 γοῦν κατέχουσιν, ὡς καὶ ὁ ἡμέτερος μαρτυρεῖ λόγος, οἱ
 25 φρονούντες ὅτι Ῥητὸν οὐδαμῶς ἐστὶ τὸ πρῶτον ἀγαθόν, Plat Ep ibid.
 καὶ λέγοντες ὡς Ἐκ πολλῆς συνοουσίας γινομένης περὶ τὸ
 πρᾶγμα αὐτὸ καὶ τοῦ συζῆν, ἐξαίφνης οἶον ἀπὸ πυρὸς
 πηδήσαντος ἐξαφθὲν φῶς ἐν τῇ ψυχῇ γενόμενον αὐτὸ
 ἑαυτὸ ἤδη τρέφει.
 30 6. Ἄλλ' οἱ τοιαῦτα περὶ τοῦ πρώτου ἀγαθοῦ γράψαν-
 τες καταβαίνουσιν εἰς Πειραιέα, προσευξόμενοι ὡς θεῷ τῇ cf. Plat Rep
 1 327 A

1 om. καὶ BC 2—5 οἱ μελετήσαντες—ἔχοντα] om N; sed
 habet C. Cels. vii. 46 (Ru. I. 727) 23, 24 καὶ ἀλήθειαν γοῦν] ἀλή-
 θειαν οὖν ABC 27 τοῦ συζῆν] Plat.; τὸ συζῆν NABC

cf. Plat
Phaedo 118A

Ἀρτέμει, καὶ ὀψόμενοι τὴν ὑπὸ ἰδιωτῶν ἐπιτελουμένην **ABC**
 πανήγυριν· καὶ τηλικαῦτά γε φιλοσοφήσαντες περὶ τῆς
 ψυχῆς καὶ τὴν διαγωγὴν τῆς καλῶς βεβιωκίας διεξε-
 λθόντες, καταλιπόντες τὸ μέγεθος ὧν αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐφανέρω-
 σεν εὐτελῆ φρονούσι καὶ μικρὰ, ἀλεκτρύονα τῷ Ἀσκληπιῷ **632**
 ἀποδιδόντες· καὶ τὰ ἀόρατα τοῦ θεοῦ καὶ τὰς ἰδέας φαντα-
 σθέντες ἀπὸ τῆς κτίσεως τοῦ κόσμου καὶ τῶν αἰσθητῶν,
 ἀφ' ὧν ἀναβαίνουσιν ἐπὶ τὰ νοούμενα, τὴν τε αἰδίων αὐτοῦ
 δύναμιν καὶ θεϊότητα οὐκ ἀγεννῶς ἰδόντες, οὐδὲν ἤττον
 ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ὡς ἀσύνετος **10**
 αὐτῶν ἡ καρδιά ἐν σκότῳ καὶ ἀγνοίᾳ καλινδεῖται τῇ περὶ
 τοῦ θεραπεύειν τὸ θεῖον· καὶ ἔστιν ἰδεῖν τοὺς ἐπὶ σοφίᾳ
 μέγα φρονούντας καὶ θεολογίᾳ, ὁμοιώματι εἰκόνοσ φθαρτοῦ
 ἀνθρώπου προσκυνούντας εἰς τιμὴν φησιν ἐκείνου· ἔσθ'
 ὅτε δὲ καὶ καταβαίνοντας μετ' Αἰγυπτίων ἐπὶ τὰ πετεινὰ **15**
 ἢ τετράποδα ἢ ἔρπετά. ἵνα δὲ καὶ δοκῶσί τινες ταῦτα
 ὑπεραναβεβηκέναι, ἀλλ' εὐρεθήσονται ἀλλάξαντες τὴν ἀλή-
 θειαν τοῦ θεοῦ ἐν τῷ ψεύδει, καὶ σέβοντες καὶ λατρεύοντες
 τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα. διόπερ τῶν ἐν Ἑλληνισ-
 σοφῶν καὶ πολυμαθῶν τοῖς ἔργοις περὶ τὸ θεῖον πλανω- **20**
 μένων, ἐξελέξατο ὁ θεὸς τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου, ἵνα
 κατασχύνη τοὺς σοφοὺς, καὶ τὰ ἀγενῆ καὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ
 τὰ ἐξουθενημένα καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ·
 καὶ ἀληθῶς ἵνα μὴ καυχῆσθαι πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον τοῦ
 θεοῦ. πρῶτον δὲ ἡμῶν σοφοί, Μωσῆς ὁ ἀρχαιότατος καὶ **25**
 οἱ ἐξῆς αὐτῷ προφήται, οὐδαμῶς ῥητὸν ἐπιστάμενοι τὸ
 πρῶτον ἀγαθόν, ἔγραψαν μὲν, ὡς θεοῦ ἑαυτὸν ἐμφανίζοντος
 τοῖς ἀξίοις καὶ ἐπιτηδείοις, ὅτι ὤφθη ὁ θεὸς φέρ' εἰπεῖν τῷ
 Ἀβραάμ, ἢ τῷ Ἰσαὰκ, ἢ τῷ Ἰακώβ. τίς δὲ ὧν ὤφθη καὶ
 ποταπὸς καὶ τίνα τρόπον καὶ τίνι τῶν ἐν ἡμῖν, καταλελοί- **30**
 πασιν ἐξετάζειν τοῖς δυναμένοις ἑαυτοὺς ἐμπαρέχειν παρα-

1 ἰδιωτῶν] ἰουδαίων **B** 11 om. ἢ **B** 20 πολυμαθῶν] φιλο-
 μαθῶν **ABC** 25 πρῶτον δὲ] πρῶτοι δὲ οἱ **AB**; πρῶτοι δὲ **C**
 27 om. ἑαυτὸν **B** 28 om. φερ' εἰπεῖν **B** 31 παραπλησίως **B**

†ABC πλησίους ἐκείνοις οἷς ᾤφθη ὁ θεὸς, ὀφθεῖς αὐτῶν οὐ τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς ἀλλὰ τῇ καθαρᾷ καρδίᾳ. καὶ γὰρ κατὰ τὸν Ἰησοῦν ἡμῶν· Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, Mt v 8 ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται.

- 5 7. Τὸ δ' ἐξαίφνης οἷον ἀπὸ πυρὸς πηδήσαντος ἐξάπτει- cf. Plat Ep
σθαι φῶς ἐν τῇ ψυχῇ, πρότερος οἶδεν ὁ λόγος, εἰπὼν ἐν τῷ vii 341 c, d
προφήτῃ· Φωτίσατε ἑαυτοὺς φῶς γνώσεως. καὶ Ἰωάννης Hos x 12
δὲ ὕστερον ἐκείνου γενόμενος λέγει ὅτι Ὁ γέγονεν ἐν τῷ Jn i 4, 9
λόγῳ ζωὴ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων· ὅπερ
10 φῶς ἀληθινὸν φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν
ἀληθινὸν καὶ νοητὸν κόσμον, καὶ ποιεῖ αὐτὸν φῶς τοῦ cf. Mt v 14
κόσμου. ἔλαμψε γὰρ τοῦτο τὸ φῶς ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, 2 Co iv
πρὸς φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ θεοῦ ἐν
633 προσώπῳ Χριστοῦ. διό φησιν ἀρχαιότατος προφήτης πρὸ
15 πολλῶν γενεῶν τῆς Κύρου βασιλείας προφητεύσας, ὑπὲρ
τὰς τεσσαρεσκαίδεκα γὰρ γενεὰς πρεσβύτερος αὐτοῦ ἦν, τὸ
Κύριος φωτισμός μου καὶ σωτήρ μου, τίνα φοβηθήσομαι; Ps xxv
καὶ· Δύχνος τοῖς ποσὶ μου ὁ νόμος σου, καὶ φῶς ταῖς (xxvi) 1
τρίβοις μου. καὶ Ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ Ps cxix
Ps iv 7 (cxviii) 105
20 προσώπου σου, κύριε· καὶ Ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα Ps xxxvi
φῶς. καὶ ἐπὶ τὸ φῶς τοῦτο προτρέπων ἡμᾶς ὁ ἐν τῷ (xxxv) 10
Ἡσαΐα λόγος φησί· Φωτίζου, φωτίζου, Ἱερουσαλήμ· ἦκει Isa lx 1
γὰρ σου τὸ φῶς, καὶ ἡ δόξα κυρίου ἐπὶ σὲ ἀνέτειλεν. ὁ δ'
αὐτὸς οὗτος προφητεύων περὶ τῆς τοῦ Ἰησοῦ ἐπιδημίας,
25 ἀφίσταντος τῆς ἀπὸ τῶν εἰδώλων καὶ ἀγαλμάτων καὶ δαι-
μόνων θεραπείας, φησὶν ὅτι Καθημένοι ἐν χώρα καὶ σκιᾷ Mt iv 16
θανάτου φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς· καὶ πάλιν· Λαὸς ὁ καθήμε- cf. Isa ix 2
νος ἐν σκότει φῶς εἶδεν μέγα. ὅρα οὖν τὴν διαφορὰν τοῦ
καλῶς λελεγμένου ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος περὶ τοῦ πρώτου
30 ἀγαθοῦ, καὶ τῶν εἰρημένων ἐν τοῖς προφήταις περὶ τοῦ
φωτὸς τῶν μακαρίων· καὶ ὅρα ὅτι ἡ μὲν ἐν Πλάτωνι περὶ

7 ἑαυτοῖς] ἑαυτοῦς K 14 προσώπῳ] + τοῦ AB 18 νόμος]
λόγος AB 23 ἀνατέταλκεν BC; ἀνέταλκεν A 28 ἐν σκότει]
ἐν σκοτίᾳ AC; om. B 29 λεγομένου ABC

Ἄρτέμει, καὶ ὀψόμενοι τὴν ὑπὸ ἰδιωτῶν ἐπιτελουμένην HABC
 πανήγυριν· καὶ τηλικαυτά γε φιλοσοφήσαντες περὶ τῆς
 ψυχῆς καὶ τὴν διαγωγὴν τῆς καλῶς βεβιωκυίας διεξελ-
 θόντες, καταλιπόντες τὸ μέγεθος ὧν αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐφάνερω-
 σεν εὐτελεῆ φρονούσι καὶ μικρά, ἀλεκτρύονα τῷ Ἄσκληπιῷ 632
 ἀποδιδόντες· καὶ τὰ ἀόρατα τοῦ θεοῦ καὶ τὰς ἰδέας φαντα-
 σθέντες ἀπὸ τῆς κτίσεως τοῦ κόσμου καὶ τῶν αἰσθητῶν,
 ἀφ' ὧν ἀναβαίνουσιν ἐπὶ τὰ νοούμενα, τὴν τε αἰδίων αὐτοῦ
 δύναμιν καὶ θεϊότητα οὐκ ἀγενῶς ἰδόντες, οὐδὲν ἤττον
 ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ὡς ἀσύνητος 10
 αὐτῶν ἡ καρδία ἐν σκότῳ καὶ ἀγνοίᾳ καλινδεῖται τῇ περὶ
 τοῦ θεραπεύειν τὸ θεῖον. καὶ ἔστιν ἰδεῖν τοὺς ἐπὶ σοφία
 μέγα φρονούντας καὶ θεολογία, ὁμοιώματι εἰκόνοσ φθαρτοῦ
 ἀνθρώπου προσκυνούντας εἰς τιμὴν φησιν ἐκείνου· ἔσθ'
 ὅτε δὲ καὶ καταβαίνοντας μετ' Αἰγυπτίων ἐπὶ τὰ πετεινά 15
 ἢ τετράποδα ἢ ἔρπετά. ἵνα δὲ καὶ δοκῶσί τινες ταῦτα
 ὑπεραναβεβηκέναι, ἀλλ' εὐρεθήσονται ἀλλάξαντες τὴν ἀλή-
 θειαν τοῦ θεοῦ ἐν τῷ ψεύδει, καὶ σέβοντες καὶ λατρεύοντες
 τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα. διόπερ τῶν ἐν Ἑλλησι
 σοφῶν καὶ πολυμαθῶν τοῖς ἔργοις περὶ τὸ θεῖον πλανω- 20
 μένων, ἐξελέξατο ὁ θεὸς τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου, ἵνα
 καταισχύνη τοὺς σοφοὺς, καὶ τὰ ἀγενῆ καὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ
 τὰ ἐξουθενημένα καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ·
 καὶ ἀληθῶς ἵνα μὴ καυχῆσθαι πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον τοῦ
 θεοῦ. πρῶτον δὲ ἡμῶν σοφοί, Μωσῆς ὁ ἀρχαιότατος καὶ 25
 οἱ ἐξῆς αὐτῷ προφήται, οὐδαμῶς ῥητὸν ἐπιστάμενοι τὸ
 πρῶτον ἀγαθόν, ἔγραψαν μὲν, ὡς θεοῦ ἑαυτὸν ἐμφανίζοντος
 τοῖς ἀξίοις καὶ ἐπιτηδείοις, ὅτι ὤφθη ὁ θεὸς φέρ' εἰπεῖν τῷ
 Ἄβραάμ, ἢ τῷ Ἰσαάκ, ἢ τῷ Ἰακώβ. τίς δὲ ὧν ὤφθη καὶ
 ποταπὸς καὶ τίνα τρόπον καὶ τίνι τῶν ἐν ἡμῖν, καταλελοι- 30
 πασιν ἐξετάζειν τοῖς δυναμένοις ἑαυτοὺς ἐμπαρέχειν παρα-

cf. Plat
Phaedo 118A

Ro i 25

1 Co i 27 ff.

1 ἰδιωτῶν] ἰουδαίων H 11 om. ἡ 20 πολυμαθῶν] φιλο-
 μαθῶν ABC 25 πρῶτον δὲ] πρῶτοι δὲ οἱ AB; πρῶτοι δὲ C
 27 om. ἑαυτὸν H 28 om. φερ' εἰπεῖν H 31 παραπλησίως H

ΝΑΒC πλησίους ἐκείνοις οἷς ὤφθη ὁ θεὸς, ὀφθείς αὐτῶν οὐ τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς ἀλλὰ τῇ καθαρᾷ καρδίᾳ. καὶ γὰρ κατὰ τὸν Ἰησοῦν ἡμῶν· Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, Mt v 8 ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται.

- 5 7. Τὸ δ' ἐξαίφνης οἶον ἀπὸ πυρὸς πηδήσαντος ἐξάπτε- cf. Plat Ep
σθαι φῶς ἐν τῇ ψυχῇ, πρότερος οἶδεν ὁ λόγος, εἰπὼν ἐν τῷ vii 34^t c, d
προφήτῃ· Φωτίσατε ἑαυτοῖς φῶς γνώσεως. καὶ Ἰωάννης Hos x 12
δὲ ὕστερον ἐκείνου γενόμενος λέγει ὅτι· Ὁ γέγονεν ἐν τῷ Jn i 4, 9
λόγῳ ζωὴ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων· ὅπερ
10 φῶς ἀληθινὸν φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν ἀληθινὸν καὶ νοητὸν κόσμον, καὶ ποιεῖ αὐτὸν φῶς τοῦ cf. Mt v 14
κόσμου. ἔλαμψε γὰρ τοῦτο τὸ φῶς ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, 2 Co iv
πρὸς φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ θεοῦ ἐν
633 προσώπῳ Χριστοῦ. διὸ φησιν ἀρχαιότατος προφήτης πρὸ
15 πολλῶν γενεῶν τῆς Κύρου βασιλείας προφητεύσας, ὑπὲρ
τὰς τεσσαρεσκαίδεκα γὰρ γενεὰς πρεσβύτερος αὐτοῦ ἦν, τὸ
Κύριος φωτισμὸς μου καὶ σωτήρ μου, τίνα φοβηθήσομαι; Ps xxv
καὶ· Δύχνος τοῖς ποσὶ μου ὁ νόμος σου, καὶ φῶς ταῖς (xxvi) 1
τρίβοις μου. καὶ Ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ Ps cxix
Ps iv 7 (cxviii) 105
20 προσώπου σου, κύριε· καὶ· Ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα Ps xxxvi
φῶς. καὶ ἐπὶ τὸ φῶς τοῦτο προτρέπων ἡμᾶς ὁ ἐν τῷ (xxxv) 10
Ἰησοῦ λόγος φησί· Φωτίζου, φωτίζου, Ἱερουσαλήμ· ἦκει Isa lx 1
γὰρ σου τὸ φῶς, καὶ ἡ δόξα κυρίου ἐπὶ σὲ ἀνέτειλεν. ὁ δ'
αὐτὸς οὗτος προφητεύων περὶ τῆς τοῦ Ἰησοῦ ἐπιδημίας,
25 ἀφίσταντος τῆς ἀπὸ τῶν εἰδώλων καὶ ἀγαλμάτων καὶ δαι-
μόνων θεραπείας, φησὶν ὅτι Καθημένοι ἐν χώρᾳ καὶ σκιᾷ Mt iv 16
θανάτου φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς· καὶ πάλιν· Λαὸς ὁ καθήμε- cf. Isa ix 2
νος ἐν σκότει φῶς εἶδεν μέγα. ὄρα οὖν τὴν διαφορὰν τοῦ
καλῶς λελεγμένου ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος περὶ τοῦ πρώτου
30 ἀγαθοῦ, καὶ τῶν εἰρημένων ἐν τοῖς προφήταις περὶ τοῦ
φωτὸς τῶν μακαρίων· καὶ ὄρα ὅτι ἡ μὲν ἐν Πλάτωνι περὶ

7 ἑαυτοῖς] ἑαυτοῦς N 14 προσώπῳ]+τοῦ AB 18 νόμος]
λόγος AB 23 ἀνατέταλκεν BC; ἀνέταλκεν A 28 ἐν σκότει]
ἐν σκοτία AC; om. B 29 λεγομένου ABC

τούτου ἀλήθεια οὐδὲν ὡς πρὸς εἰλικρινῆ εὐσέβειαν ὤνησε **NABC**
 τοὺς ἐντυγχάνοντας, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸν τὸν τοιαῦτα περὶ τοῦ
 πρώτου ἀγαθοῦ φιλοσοφήσαντα· ἡ δὲ τῶν θεῶν γραμμα-
 των εὐτελής λέξις ἐνθουσιᾶν πεποίηκε τοὺς γνησίως ἐν-
 τυγχάνοντας αὐτῇ· παρ' οἷς τρέφεται τοῦτο τὸ φῶς τῷ ⁵
 cf. Mt xxv 4! ἐν τινι παραβολῇ εἰρημένῳ ἐλαίῳ, τηροῦντι τῶν δάδων τὸ
 φῶς ἐν ταῖς φρονίμοις πέντε παρθένοις.

8. Μετὰ ταῦτα ἴδωμεν καὶ τὴν ἐξῆς αὐτοῦ λέξιν, τοῦ 735
 Κέλσου δηλονότι, οὕτως ἔχουσαν· Ἔστιν αὐτοῖς καὶ τοιόνδε
 παράγγελμα, τὸν ὑβρίζοντα μὴ ἀμύνεσθαι· κὰν τύπτῃ, ¹⁰
 φησὶ, τὴν ἑτέραν γνώθον, σὺ δὲ καὶ τὴν ἄλλην· παρέχε·
 ἀρχαῖον καὶ τοῦτο εὖ μάλα πρόσθεν εἰρημένον, ἀγροικότε-
 ρονδ' αὐτὸ ἀπεμνημόνευσαν. ἐπεὶ καὶ Πλάτωνι πεποιή-
 ται Σωκράτης Κρίτωνι διαλεγόμενος τάδε· Οὐδαμῶς ἄρα
 δεῖ ἀδικεῖν. Οὐ δῆτα. Οὐδ' ἀδικούμενον ἄρα ἀνταδικεῖν, ¹⁵
 ὡς οἱ πολλοὶ οἴονται· ἐπειδὴ γε οὐδαμῶς δεῖ ἀδικεῖν. Οὐ
 φαίνεται· καὶ τὰ ἐξῆς. πρὸς τοῦτο δὴ, καὶ πρὸς πάντα ⁷³⁶
 ὅσα ἐκοινοποίησεν ὁ Κέλσος, μὴ δυνηθεῖς αὐτῶν ἀντιβλέψαι
 τῇ ἀληθότητι, φάσκων αὐτὰ καὶ παρ' Ἑλληνισιν εἰρηῆσθαι,
 τοιαῦτα λεκτέον· Εἰ ὠφέλιμόν ἐστι τὸ δόγμα καὶ τὸ βού- ²⁰
 λημα αὐτοῦ ὑγιές, εἴρηται δὲ Ἑλλῆσι μὲν παρὰ Πλάτωνι
 ἢ τινι τῶν ἐλληνικῶν σοφῶν, Ἰουδαίοις δὲ παρὰ Μωσῆ ἢ
 τινι τῶν προφητῶν, χριστιανοῖς δὲ ἐν τοῖς ἀναγραφείοις
 Ἰησοῦ λόγοις ἢ λελεγμένοις παρὰ τινι τῶν ἀποστόλων
 αὐτοῦ· οὐ νομιστέον κατηγορεῖσθαι τὸ λεγόμενον παρὰ ²⁵
 Ἰουδαίοις ἢ παρὰ χριστιανοῖς, ἐκ τοῦ καὶ παρ' Ἑλλῆσιν
 αὐτὰ εἰρηῆσθαι· καὶ μάλιστα ἐὰν ἀποδεικνύηται τὰ Ἰουδαίων
 πρεσβύτερα τῶν ἐλληνικῶν. οὐδὲ πάλιν ὑπὸ τοῦ κάλλους
 τῆς ἐλληνικῆς φράσεως λεγόμενον τὸ αὐτὸ πάντως κρεῖττον
 εἶναι νομιστέον τοῦ εὐτελέστερον ἀπαγγελλομένου καὶ ³⁰

Plat Crito
49 B

8 C. Cels. vii. 58 ταῦτα]+δὲ **N** 8, 9 om. τοῦ κέλσου
 δηλονότι **N** 16 ἐπειδὴ] ἐπεὶ δὲ **N** 17 καὶ τὰ ἐξῆς] om. **N**
 qui plura Platonis verba laudat 22 ἐλληνικῶν] ἐλλήνων **N**
 23 om. ἐν **N**

ΝΑΒC ἀπλουστέραις λέξεσι παρὰ Ἰουδαίοις ἢ χριστιανοῖς· καίτοι
γε ἡ πρώτη Ἰουδαίων λέξις, ἣ οἱ προφήται χρησάμενοι
καταλελοίπασιν ἡμῖν βιβλία, Ἑβραίων διαλέκτῳ καὶ σοφῇ
συνθέσει τῶν ἐν τῇ διαλέκτῳ κατ' ἐκείνους ἀναγράφεται.

5 9. Εἰ δὲ χρῆ καὶ τὴν τῶν δογμάτων ταυτότητα, καὶ
παράδοξος ὁ λόγος εἶναι δοκῆ, δεῖξαι βέλτιον εἰρημένην
παρὰ τοῖς Ἰουδαίων προφήταις ἢ τοῖς λογίοις χριστιανῶν·
οὕτω τὸν λόγον κατασκευαστέον, ἀπὸ τινος τοῦ περὶ τὰς
τροφὰς καὶ τὴν σκευασίαν αὐτῶν παραδείγματος. ἔστω
10 τι ὑγιεινὸν βρῶμα καὶ ἰσχύος τοῖς ἐσθίουσιν ἐμποητικόν,
τοῦτο δὲ οὕτω μὲν σκευασθὲν καὶ τοιοῖσδε ἡδύσμασιν ἀρτυ-
θὲν λαμβανέτωσαν οὐχ οἱ μὴ μαθόντες ἄγροικοι καὶ ἐν
ἐπαύλεσιν ἀναθετραμμένοι καὶ πένητες τὰ τοιαῦτα ἐσθίειν,
15 ἀλλ' οἱ πλούσιοι καὶ ἀβροδίατοι μόγοι· οὐκ ἐκείνως δὲ καὶ
ὡς δοκεῖ τοῖς νομιζομένοις καθαριωτέροις σκευασθὲν, ἀλλ'
ὡς μεμαθήκασιν ἐσθίειν οἱ πένητες καὶ οἱ ἄγροικότεροι καὶ
οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐσθιέτωσαν μυριάδες ὄλαι. εἰ
οὖν καὶ διδοῖτο ἀπὸ μὲν τῆς τοιαύτης σκευασίας τοὺς νομιζο-
20 μένους καθαριωτέρους μόνους ὑγιάζεσθαι, οὐδενὸς τῶν πολ-
λῶν προσβάλλοντος τοῖς τοιοῖσδε βρώμασιν, ἀπὸ δὲ τῆς
τοιαύτης τὰ πλήθη τῶν ἀνθρώπων ὑγιεινότερον διάγειν·
τίνας μᾶλλον τοῦ κοινωνικοῦ ἔνεκεν ἀποδεξόμεθα τῶν
ὑγιεινῶν βρωμάτων χάριν; ἄρα γε τοὺς τοῖς λογίοις
χρησίμως αὐτὰ σκευάζοντας, ἢ τοὺς τοῖς πλήθεσι; τῆς
25 ἴσης (δεδόσθω γὰρ) ὑγείας καὶ εὐεξίας ἐγγινομένης ἀπὸ τῶν
οὕτως σκευασθέντων ἢ οὕτως, ἀλλὰ φανερόν ὅτι αὐτὸ
737 τὸ φιλάνθρωπον καὶ τὸ κοινωνικὸν ὑποβάλλει, κοινωφελέ-
στερον εἶναι ἰατρὸν τὸν τῆς τῶν πολλῶν ὑγείας προνοησά-
μενον, ἢ περὶ τῶν τῆς τῶν ὀλίγων μόνον.

30 10. Εἰ νενόηται δὴ τὸ παράδειγμα, μεταβιβαστέον
αὐτὸ ἐπὶ τὴν ποιότητα τῆς τῶν λογικῶν ζώων λογικῆς τρο-

7 λογίοις] λόγιοις Ν   10 ὑγιαῖνον Ν   12 μαθάνοντες Ν
18 διδοῖτο] conjecit Boherellus; διδώτο Ν; διδώτω ABC   om. τοὺς Ν
25 δεδόσθω γὰρ] γὰρ δεδόσθω ABC   29 om. τῶν Ν

φῆς. καὶ ὄρα εἰ μὴ Πλάτων μὲν καὶ οἱ Ἑλλήνων σοφοί, ^{ΝΑΒC}
 ἐν οἷς λέγουσι καλῶς, παραπλήσιοί εἰσι τοῖς προνοησαμέ-
 νοις ἰατροῖς τῶν καθαριωτέρων εἶναι νομιζομένων μόνων,
 τοῦ πλήθους δὲ τῶν ἀνθρώπων καταφρονησάντων· οἱ δὲ ἐν
 Ἰουδαίους προφήται καὶ οἱ τοῦ Ἰησοῦ μαθηταί, οἱ μακρὰν ⁵
 χαίρειν εἰπόντες τῇ ποικίλῃ τῶν λέξεων συνθέσει καὶ τῇ,
 ὡς ὠνόμασεν ἡ γραφή, σοφία ἀνθρώπων καὶ σοφία κατὰ
 σάρκα, τὴν γλῶσσαν αἰνισσομένη, ὁμοιωθεῖεν ἂν τοῖς τὴν
 αὐτὴν τῶν βρωμάτων ποιότητα ὑγιεινοτάτην προνοησαμέ-
 νοις συνθέσει λέξεων σκεύασαι καὶ εὐτρεπίσαι φθανούσῃ ¹⁰
 ἐπὶ τὰ πλήθη τῶν ἀνθρώπων καὶ μὴ ξενιζούσῃ τὴν διά-
 λεκτον αὐτῶν, μηδὲ διὰ τοῦ ξενισμοῦ ἀποστρεφούσῃ
 ἀκούειν ὡς ἀσυνήθων τῶν τοιῶνδε διαλέξεων. καὶ γὰρ
 εἴπερ πρόκειται τῷ, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, λογικῶ βρωματι
 ἀνεξίκακον καὶ πρᾶον ποιῆσαι τὸν ἐμφαγόντα· πῶς οὐ ¹⁵
 βέλτιον συνεσκευασμένος εἴη ἂν λόγος ὁ πλήθη ἀνεξικάκων
 καὶ πρᾶων κατασκευάζων ἢ προκοπόντων γε ἐπὶ ταύτας τὰς
 ἀρετὰς, παρὰ τὸν πᾶν ὀλίγους καὶ εὐαριθμήτους, ἵνα καὶ
 τοῦτο δοθῇ, ἀνεξικάκους καὶ πρᾶους ποιοῦντα; ὥσπερ δὲ
 εἰ ὁ [Πλάτων] τοὺς αἰγυπτιάζοντας ἢ τοὺς συριαζόντας ²⁰
 ὠφελεῖν ὑγιέσι δόγμασιν ἐβούλετο Ἑλλην τυγχάνων,
 προεισήσατο ἂν μαθεῖν τὰς τῶν ἀκουσομένων διαλέκτους
 καὶ, ὡς Ἑλληνες ὀνομάζουσι, βαρβαρίζειν μᾶλλον ὑπὲρ
 τῆς Αἰγυπτίων καὶ Σύρων βελτιώσεως ἢ Ἑλλην μένων
 μηδὲν δύνασθαι χρήσιμον λέγειν Αἰγυπτίοις καὶ Σύροις· ²⁵
 οὕτως ἢ προνοουμένη θεία φύσις οὐ τῶν πεπαιδευθῆναι
 νομιζομένων μόνον τὰ Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν
 Ἑλλήνων, συγκατέβη τῇ ιδιωτεῖα τοῦ πλήθους τῶν ἀκρω-
 μένων, ἵνα ταῖς συνήθεσιν αὐτοῖς χρησαμένη λέξεσι προκα-

1 Co ii 5;
 cf. i 26; 2
 Co i 12

3 μόνων AB 4 om. δὲ (pr.) N καταφρονήσασιν C 5 μα-
 κρὰ ABC 8 αἰνισσομένη] B^aE; αἰνισσόμενοι NAB^{*}C ὁμοι-
 ωθεῖεν ἂν] ὁμοιωθεῖσαν N 13 τοιῶνδε] τοιούτων ABC 16 συ-
 σκευασάμενος N 18, 19 om. καὶ τοῦτο N 20 πλάτων] supplevi
 ex conjectura 21 ἐβούλετο] βουλόμενος C 24 μένων] μὲν
 ὡς N 25 χρήσιμον δύνασθαι ABC 26 προνοησαμένη ABC
 27, 28 om. ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν ἐλλήνων ABC

NABC λέσθηται ἐπὶ ἀκράσιν τὸ τῶν ἰδιωτῶν πλῆθος, δυνάμενον
 ἐξ εὐχεροῦς μετὰ τὴν ἄπαξ γενομένην εἰσαγωγὴν φιλοτιμῆ-
 σασθαι πρὸς τὸ καὶ βαθύτερα τῶν κεκρυμμένων νοημάτων
 ἐν ταῖς γραφαῖς καταλαβεῖν. καὶ τῷ τυχόντι γὰρ δῆλον
 5 ταύτας ἀναγινώσκοντι, ὅτι πολλὰ βαθύτερον τοῦ αὐτόθεν
 ἐμφαινομένου ἔχειν δύναται νοῦν, τοῖς ἀνατιθεῖσιν ἑαυτοὺς
 τῇ ἐξετάσει τοῦ λόγου φανερούμενον, καὶ φανερούμενον
 738 κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς εἰς τὸν λόγον σχολῆς καὶ εἰς τὴν
 ἀσκησιν αὐτοῦ προθυμίας.

10 11. Οὐκοῦν κατεσκεύασται ὅτι, ὡς φησι Κέλσος,
 ἀγροικότερον εἰπὼν ὁ Ἰησοῦς· Τῷ τύπτοντί σε εἰς τὴν Lc vi 29
 σιαγόνα πάρεχε καὶ τὴν ἄλλην· καὶ τῷ θέλοντί σοι κριθῆ- Mt v 40
 ναι καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ἄφες καὶ τὸ ἱμάτιον· βιω-
 φελέστερον κεκίνηκε τὸν λόγον καὶ παρέστησεν οὕτως
 15 εἰπὼν, ἢ ὡς ἐν τῷ Κρίτωνι Πλάτων, οὐ μὴδ' ἀκούειν ἰδιῶται
 δύναται, ἀλλὰ μόγις οἱ τὰ ἐγκύκλια πρὸ τῆς σεμνῆς Ἑλ-
 λήνων φιλοσοφίας μεμαθηκότες. κατανοητέον δὲ καὶ ὅτι
 οὐ παραφθείρεται ὁ περὶ ἀνεξικακίας νοῦς ὑπὸ τῆς τῶν
 λέξεων εὐτελείας, ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ συκοφαντεῖ τὸν λόγον
 20 λέγων ὁ Κέλσος· Ἐπὶ τῶνδε μὲν περὶ καὶ ἄλλων, ὅσα
 παραφθείρουσιν, ἀρκείτω τὰ εἰρημένα.

Καὶ ἐν τῷ 5' πάλιν τόμῳ, πρὸς τὸν Δυσειδῆς το
 σῶμα τοῦ κυρίου λέγοντα Κέλσον οὔτως.

688 12. Ἐξῆς δὲ τούτοις λέγει, ὁ Κέλσος δηλονότι·
 25 Ἐπειδὴ θεῖον πνεῦμα ἦν ἐν σώματι, πάντως τι παραλλάτ-
 τειν αὐτὸ τῶν λοιπῶν ἐχρῆν, ἢ κατὰ μέγεθος ἢ κάλλος ἢ
 689 ἀλκὴν ἢ φωνὴν ἢ κατάπληξιν ἢ πειθῶ. ἀμήχανον γὰρ ὅτῳ

5, 6 πολλὸν τοῦ αὐτόθεν ἐμφ. βαθύτερον N 6 ἑαυτοῦς] αὐτοῦς N
 7 φανερούμενον καὶ] BC; καὶ A; om. N 8 ἀναλογίαν] ἀνάλογον
 N 10 ὡς φησι κέλσος] ὡς φησιν ὁ κέλσος AC; ὁ ὡς φησιν ὁ κέλσος
 B 11 om. ὁ ἰησοῦς ABC 20 ὁ κέλσος λέγων ABC
 24 C. Cels. vi. 75 om. δὲ N ὁ κέλσος δηλονότι] ὅτι N
 26 αὐτὸ] αὐτὸν N om. ἢ ante κατὰ N 27 ὅτῳ] ὡ τὸ ABC

θείον τι πλέον τῶν ἄλλων προσῆν μηδὲν ἄλλου διαφέρειν. **ABC**
 τοῦτο δὲ οὐδὲν ἄλλου διέφερον, ἀλλ', ὡς φασι, μικρὸν καὶ
 δυσειδὲς καὶ ἀγεννὲς ἦν. φαίνεται δὴ καὶ ἐν τούτοις ὅτι,
 ἐὰν μὲν κατηγορεῖν θέλη τοῦ Ἰησοῦ, ὡς πιστεύων ταῖς παρέ-
 χειν δοκούσαις αὐτῷ γραφαῖς ἀφορμὰς κατηγορίας λέγει τὰ 5
 ἀπ' αὐτῶν. ὅπου δὲ κατὰ τὰς αὐτὰς γραφὰς δόξαι ἂν τις τὰ
 ἐναντία λέγεσθαι τοῖς εἰς κατηγορίαν παραλαμβανομένοις,
 ταῦτα οὐδὲ προσποιεῖται εἰδέναί. ὁμολογουμένως τοίνυν
 γέγραπται τὰ περὶ τοῦ δυσειδὲς γεγονέναι τὸ τοῦ Ἰησοῦ
 σῶμα. οὐ μὴν ὡς ἐκτέθειται καὶ ἀγεννὲς. οὐδὲ σαφῶς 10
 δηλοῦται ὅτι μικρὸν ἦν. ἔχει δὲ ἡ λέξις οὕτω παρὰ τῷ
 Ἰησοῦ ἀναγεγραμμένη, προφητεύοντι αὐτὸν ἐπιδημήσοντα
 τοῖς πολλοῖς οὐκ ἐν ὠραίῳ εἶδει οὐδὲ τιμι ὑπερέχοντι κάλ-
 λει. Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ βραχίων
 κυρίου τίμι ἀπεκαλύφθη; ἀνηγγείλαμεν ἐναντίον αὐτοῦ, ὡς 15
 παιδίον, ὡς ῥίζα ἐν γῆ διψώση. οὐκ ἔστιν εἶδος αὐτῷ
 [οὐδὲ δόξα· καὶ εἶδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος] οὐδὲ
 κάλλος· ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, ἐκλείπον παρὰ τοὺς
 υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. ἄρ' οὖν τούτων μὲν ὁ Κέλσος ἠκουεν,
 ἐπεὶ ᾤετο αὐτῷ χρῆσιμα εἶναι εἰς τὸ κατηγορεῖσθαι τὸν 20
 Ἰησοῦν· οὐκέτι δὲ προσέσχε τοῖς λεγομένοις ἐν τεσσαρακο-
 στῷ τετάρτῳ ψαλμῷ, τῷ ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ, τίνα τρόπον
 λέγεται. Περιζῶσαι τὴν ῥομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου,
 δυνατέ, τῇ ὠραιότητί σου καὶ τῷ κάλλει σου, καὶ ἔντεινον 25
 καὶ κατευοδοῦ καὶ βασίλευε.

Is liii r ff.

Ps xlv (xliv)
4 f.cf. Mt xvii
1 f.

13. Ἔστω δὲ μὴ ἀγεννωκέναι αὐτὸν τὴν προφητείαν,
 ἢ ἀγεννωκότα περισπᾶσθαι ὑπὸ τῶν παρερμηνεύοντων
 αὐτὴν, ὡς οὐ περὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ προφητευσμένην· τί
 φήσει καὶ περὶ τοῦ εὐαγγελίου, ἐν ᾧ ἀναβὰς εἰς τὸ
 ὑψηλὸν ὄρος μετεμορφώθη ἔμπροσθεν τῶν μαθητῶν καὶ 30

2 τοῦτο δέ] τὸ δὲ γε ABC 5 δοκούσαις αὐτῷ] αὐτὸ δοκούσαις
 A; αὐτῷ δοκούσαις BC 6 om. τις ABC 11 om. τῷ ABC
 16 πεδίων N 17 οὐδὲ δόξα—εἶχεν εἶδος] om. ABC; sed cf. infra
 p. 81 l. 3 18 ἄτιμον] + καὶ ABC 19 ἠκουσεν ABC 22 om.
 τῷ ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ N 24 ἐντειναι N 29 om. τὸ N

NABC ὠφθη ἐν δόξῃ· ὅτε καὶ Μωσῆς καὶ Ἡλίας ὠφθέντες ἐν δόξῃ Lc ix 30 f.
 ἔλεγον τὴν ἐξοδὸν αὐτοῦ, ἣν ἔμελλε πληροῦν ἐν Ἱερου-
 σαλήμ; ἣ ἐὰν μὲν προφήτης λέγῃ· Εἶδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ Is liiii 2
 εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος, καὶ τὸ ἐξῆς· καὶ ὁ Κέλσος παρα-
 5 δέχεται τὴν προφητείαν ταύτην ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν ἀναφέρε-
 σθαι, τυφλώτων περὶ τὴν παραδοχὴν τοῦ λεγομένου, καὶ
 οὐχ ὁρῶν ὅτι μεγάλη κατασκευὴ ἐστὶ τοῦ τὸν ἄμορφον
 εἶναι δοκοῦντα Ἰησοῦν υἱὸν εἶναι θεοῦ, τὸ πρὸ πολλῶν ἐτῶν
 10 αὐτοῦ· ἐὰν δὲ ἄλλος προφήτης ὠραιότητα καὶ κάλλος εἶναι
 λέγῃ περὶ αὐτὸν, οὐκέτι βούλεται τὴν προφητείαν εἰς Ἰη-
 σοῦν Χριστὸν ἀναφέρεσθαι; καὶ εἰ μὲν σαφῶς ἦν ἀπὸ τῶν
 εὐαγγελίων λαβεῖν, ὅτι οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος, ἀλλὰ
 τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον ἦν, ἐκλείπον παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν
 15 ἀνθρώπων· εἶποι ἂν τις οὐ κατὰ τὸ προφητικὸν εἰρηκέναι
 ταῦτα τὸν Κέλσον, ἀλλὰ κατὰ τὸ εὐαγγελικόν. νυνὶ δὲ
 οὔτε τῶν εὐαγγελίων, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἀποστόλων ἐμφαινό-
 των ὅτι οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος· σαφές ὅτι τὸ ἀπὸ τῆς
 προφητείας ἀναγκάζεται παραδέχεσθαι ὡς ἀληθευόμενον
 20 περὶ Χριστοῦ· ὅπερ οὐκέτι ἐπιτρέπει τὰς περὶ Ἰησοῦ κατη-
 γορίας προβαίνειν.

14. Πάλιν τε αὐτὸ ὁ λέγων· Ἐπειδὴ θεῖον πνεῦμα ἦν
 ἐν σώματι, πάντως τι παραλλάττειν αὐτὸ τῶν λοιπῶν ἐχρήν,
 ἣ κατὰ μέγεθος ἢ φωνὴν ἢ ἀλκὴν ἢ κατάπληξιν ἢ πειθῶ·
 25 πῶς οὐχ ἑώρα τὸ παραλλάττον τοῦ σώματος αὐτοῦ πρὸς τὸ
 τοῖς ὁρῶσι δυνατὸν, καὶ διὰ τοῦτο χρήσιμον, τοιοῦτο φαινό-
 μενον ὁποῖον ἔδει ἐκάστῳ βλέπεσθαι; καὶ οὐ θαυμαστὸν
 τὴν φύσει τρεπτὴν καὶ ἀλλοιωτὴν καὶ εἰς πάντα ἃ βού-
 30 ἦν ὁ τεχνίτης βούλεται δεκτικὴν, ὅτε μὲν ἔχειν ποιότητα
 καθ' ἣν λέγεται τό· Οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος· ὅτε δὲ

4 τὸ] τὰ ABC 4, 5 παραδέχεται N 7 μέγα τῇ κατασκευῇ
 ἐστὶ τὸ ABC 8 om. τὸ ABC 9 προπεφητεῦσθαι ABC* 11 om.
 Ἰησοῦν N 14 om. ἦν ABC 15 εἶπεν ABC om. τὸ N 17 εὐαγγέ-
 λιον ABC 19 παραδέχεσθαι] παραδέξασθαι B; rasura sub -χε- in N

οὕτως ἔνδοξον καὶ καταπληκτικὴν καὶ θαυμαστὴν, ὡς ἐπὶ **NABC**
 cf. Mt xvii 6 **π**ρόσωπον πεσεῖν τοὺς θεατὰς τοῦ τηλικούτου κάλλους
 συναελθόντας τῷ Ἰησοῦ τρεῖς ἀποστόλους. ἀλλ' ἐρεῖ
 ταῦτ' εἶναι πλάσματα καὶ μύθων οὐδὲν διαφέροντα, ὡς καὶ
 τὰ λοιπὰ τῶν περὶ Ἰησοῦ παραδόξων.

15. Πρὸς τοῦτο δὲ λεκτέον ὅτι σχεδὸν πᾶσαν ἱστορίαν, 358
 κὰν ἀληθὴς ᾗ, βούλεσθαι κατασκευάζειν ὡς γεγενημένην, καὶ
 καταληπτικὴν ἐμποιῆσαι περὶ αὐτῆς φαντασίαν, τῶν σφό-
 δρα ἐστὶ χαλεπωτάτων, καὶ ἐν ἐνίοις ἀδύνατον. φέρε
 γάρ τινα λέγειν μὴ γεγονέναι τὸν Ἰλιακὸν πόλεμον, μά- 10
 λιστα διὰ τὸ ἀδύνατον προσπεπλέχθαι λόγον περὶ τοῦ
 γεγενησθαι τινα Ἀχιλλέα θαλασσίας θεᾶς Θέτιδος υἱὸν καὶ
 ἀνθρώπου Πηλέως, ἢ Σαρπηδόνα Διὸς, ἢ Ἀσκάλαφον καὶ
 Ἰάλμενον Ἄρεος, ἢ Αἰνείαν Ἀφροδίτης· πῶς ἂν κατασκευά-
 σαιμιεν τὸ τοιοῦτον, μάλιστα θλιβόμενοι ὑπὸ τοῦ οὐκ οἶδ' 15
 ὅπως παρυνφανθέντος πλάσματος τῇ κεκρατηκυῖα παρὰ πᾶσι
 δόξῃ περὶ τοῦ ἀληθῶς γεγονέναι τὸν ἐν Ἰλίῳ πόλεμον Ἑλ-
 λήνων καὶ Τρώων; φέρε δὲ καὶ τινα ἀπιστεῖν περὶ Οἰδί-
 ποδος καὶ Ἰοκάστης καὶ τῶν γεννηθέντων ἀπὸ ἀμφοτέρων
 Ἐτεοκλέους καὶ Πολυνείκους, διὰ τὸ προσπεπλέχθαι τῷ 20
 λόγῳ τὴν Σφίγγα μιξοπάρθενόν τινα· πῶς ἂν τὸ τοιοῦτον
 ἀποδείξαιμιεν; ἀλλ' ὁ εὐγνωμόνως ἐντυγχάνων ταῖς ἱστο-
 ρίαις καὶ βουλόμενος ἑαυτὸν τηρεῖν καὶ ἐν ἐκείναις ἀνεξαπά-
 τητον κρινεῖ, τίσι μὲν συγκαταθήσεται, τίνα δὲ τροπολογή-
 σει, τὸ βούλημα ἐρευνῶν τῶν ἀναπλασασμένων τὰ τοιαῦδε 25
 καὶ τίσιν ἀπιστήσεται, ὡς διὰ τὴν πρὸς τινὰς χάριν ἀναγε-
 γραμμένοις. καὶ τοῦτο προλαβόντες δι' ὅλην τὴν φερομέ-
 νην ἐν τοῖς εὐαγγελίοις περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἱστορίαν εἰρήκαμεν,
 οὐκ ἐπὶ ψιλὴν πίστιν καὶ ἄλογον τοὺς ἐντρεχεστέρους ἐκ-
 καλούμενοι, ἀλλὰ βουλόμενοι παραστήσαι ὅτι εὐγνωμο- 30

5 παραδόξων] + πρὸς τὸδε διὰ πλείονων ἐν τοῖς πρὸ τούτων ἀπε-
 λογησάμεθα. ἔχει δέ τι καὶ, κ.τ.λ. **N**, ut infra p. 83 l. 21 6 λεκτέον
 ὅτι κ.τ.λ.] cf. C. Cels. i. 42 σχεδὸν] + τὸ ABC 8 ποιῆσαι **N**
 9 om. ἐν **N** 12 om. θέτιδος **N** 18 πόλεμον post τρώων ABC
 om. καὶ (sec.) **N** 25 τοιαδί ABC

ABC σύνης χρεία τοῖς ἐντευξομένοις καὶ πολλῆς ἐξετάσεως καὶ, ἴν' οὕτως ὀνομάσω, εἰσόδου εἰς τὸ βούλημα τῶν γραψάντων, ἴν' εὐρεθῆ ποία διανοία ἕκαστον γέγραπται.

378 16. Ἔοικεν δὲ ὁ Κέλσος, ἵνα μὲν ἐγκαλέσῃ τῷ λόγῳ, πιστεύειν ὅπου θέλει τοῖς γεγραμμένοις· ἵνα δὲ τὴν ἐμφαινομένην θεϊότητα ἐν τοῖς αὐτοῖς βιβλίοις ἀπαγγελλομένην μὴ παραδέξῃται, ἀπιστεῖν τοῖς εὐαγγελίοις· δέον τὸ φιλάληθες ἰδόντα τῶν γραψάντων ἐκ τῆς περὶ τῶν χειρόνων ἀναγραφῆς πιστεῦσαι καὶ περὶ τῶν θειοτέρων.

401 17. Εἰ γὰρ μὴ ἦσαν φιλαλήθεις ἀλλ', ὡς οἶεται Κέλσος, πλάσματα ἀναγράφοντες, οὐκ ἂν Πέτρον ἀνέγραψαν ἀρηγασάμενον ἢ τοὺς μαθητὰς Ἰησοῦ σκανδαλιζομένους. τίς γὰρ, εἰ καὶ γέγονε τοιαῦτα, ἤλεγξε τὸν λόγον, ὅτι οὕτως ἀπήτησε; καὶ τοί γε κατὰ τὸ εἰκὸς ἐχρῆν σεσωτησῆσθαι ταῦτα ἀνθρώποις βουλομένοις διδάσκειν τοὺς ἐντυγχάνοντας τοῖς εὐαγγελίοις θανάτου καταφρονεῖν ὑπὲρ τῆς ὁμολογίας τοῦ χριστιανισμοῦ. νυνὶ δ' ὀρώντες ὅτι ὁ λόγος δυνάμει κρατῆσει τῶν ἀνθρώπων ἔθηκαν καὶ τὰ τοιαῦτα, οὐκ οἶδ' ὅπως οὐ βλάψοντα τοὺς ἐντυγχάνοντας οὐδὲ πρόφασιν δώσοντα ἀρνήσεως.

690 18. Ἔχει δέ τι καὶ μυστικώτερον ὁ λόγος, ἀπαγγέλλων τὰς τοῦ Ἰησοῦ διαφόρους μορφὰς ἀναφέρεσθαι ἐπὶ τὴν τοῦ θεοῦ λόγου φύσιν, οὐχ ὁμοίως φαινομένου τοῖς τε πολλοῖς καὶ τοῖς ἀκολουθεῖν αὐτῷ εἰς ὑψηλὸν, ὃ ἀποδεδώ- cf. Mt xvii 1
35 καμεν, ὄρος δυναμένοις. τοῖς μὲν γὰρ ἔτι κάτω τυγχάνουσι καὶ μηδέπω ἐπὶ τὸ ἀναβαίνειν παρεσκευασμένοις ὁ λόγος οὐκ ἔχει εἶδος οὐδὲ κάλλος· τὸ γὰρ εἶδος αὐτοῦ τοῖς τοιού- Is liii 2 f.
τοις ἐστὶν ἄτιμον, καὶ ἐκλείπον παρὰ τοὺς ὑπὸ ἀνθρώπων γεγεννημένους λόγους, τροπικῶς ἐν τοῦτοις καλουμένοις υἱοῦς ἀνθρώπων. εἵπομεν γὰρ ἂν πολλῶν ὠραιωτέρους φαίνεσθαι τοὺς τῶν φιλοσοφούντων λόγους, ὄντας υἱοῦς

3 ὅποια ABC 4 C. Cels. i. 63; cf. infra c. xviii. p. 105 l. 10
10 C. Cels. ii. 15 13 τοιαῦτα] ταῦτα N 17, 18 δυνάμει ὁ
λόγος κρατῆσει AC; δυνάμει κρατῆσει ὁ λόγος B 21 C. Cels. vi.
77; cf. supra p. 82 l. 5 n. μυστικὸν ABC

- ἀνθρώπων, παρὰ τὸν τοῖς πολλοῖς κηρυσσόμενον τοῦ θεοῦ (x)ABC
 1 Co i 21 λόγον, ὃς ἐμφαίνει καὶ μωρίαν κηρύγματος· καὶ διὰ τὴν
 ἐμφαινομένην μωρίαν τοῦ κηρύγματος λέγουσιν οἱ τοῦτο
 μόνον θεωροῦντες· Εἶδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ
 κάλλος. τοῖς μέντοι ἐκ τοῦ ἀκολουθεῖν αὐτῷ δύναμιν 5
 ἀνειληφόσι πρὸς τὸ ἐπεσθαι καὶ ἀναβαίνοντι αὐτῷ εἰς τὸ
 ὑψηλὸν ὄρος, θειοτέραν μορφήν ἔχει ἢν βλέπουσιν, εἴ τις
 Mt xvi 18 ἔστι Πέτρος χωρήσας τὴν τῆς ἐκκλησίας ἐν αὐτῷ οἰκοδο-
 μὴν ἀπὸ τοῦ λόγου, καὶ τοσαύτην ἔξιν ἀναλαβῶν ὡς
 Ps ix 14 f. μηδεμίαν πύλην ἄδου κατισχύσειν αὐτοῦ, ὑψωθέντος διὰ 10
 τὸν λόγον ἐκ τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου, ὅπως ἂν ἐξαγγελίη
 πάσας τὰς αἰνέσεις τοῦ θεοῦ ἐν ταῖς πύλαις τῆς θυγατρὸς
 cf. Mc iii 17 Σιών· καὶ εἴ τινές εἰσιν ἐκ λόγων τὴν γένεσιν λαβόντες
 μεγαλοφώνων, οὔτινες οὐδὲν ἀποδέουσι νοητῆς βροντῆς.

19. Καὶ τὰ ἱμάτια δὲ αὐτοῦ κάτω ἄλλα ἔστιν, οὐκ ἔστι 15
 λευκά, οὐκ ἔστιν ὡς τὸ φῶς· ἐὰν ἀναβῆς εἰς τὸ ὄρος τὸ
 ὑψηλὸν, ὅψει αὐτοῦ φῶς καὶ τὰ ἱμάτια. τὰ ἱμάτια τοῦ
 λόγου αἱ λέξεις εἰσὶ τῆς γραφῆς· ἔνδυμα τῶν θείων νοημά-
 των τὰ ῥήματά ἐστι ταῦτα. ὡς οὖν αὐτὸς κάτω ἄλλοιός
 φαίνεται, καὶ ἀναβὰς μεταμορφοῦται, καὶ γίνεται τὸ πρόσ- 20
 ωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, οὕτω καὶ τὰ ἐνδύματα αὐτοῦ,
 οὕτω καὶ τὰ ἱμάτια· ὅταν δὲ ἦς κάτω, οὐκ ἔστι λαμπρά, οὐκ
 ἔστι λευκά· ἐὰν δὲ ἀναβῆς, ὅψει τὸ κάλλος καὶ τὸ φῶς τῶν
 ἱματίων, καὶ τὸ πρόσωπον θαυμάσεις τοῦ Ἰησοῦ μεταμορ-
 φωθέν. ὅρα δὲ εἰ μὴ ὁμοίον ἔστι καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις 25
 περὶ τοῦ σωτήρος μαθεῖν. τὰ μὲν γὰρ περὶ τῆς γενέσεως
 αὐτοῦ, γενεαλογουμένου ἐξ Ἀβραὰμ καὶ γεννωμένου ἐκ
 Mt i 1 σπέρματος Δανεὶδ κατὰ σάρκα, Βίβλος ἔστι γενέσεως Ἰη-
 σοῦ Χριστοῦ· τὰ δὲ θειότερα καὶ μείζονα τῶν περὶ αὐτοῦ
 λεχθησομένων ἂν καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἀπαγγελλομένων φησὶν ὁ 30

1 om. τοῦ N   5 om. ἐκ τοῦ N   8 αὐτῷ N   10 κατι-
 σχύειν ABC   14 μεγαλόφωνοί τινες. οὐδὲν ἀποδέουσιν οἱ τῆς
 βροντῆς· ἀλλὰ πόθεν κέλσῃ, κ.τ.λ., N; cf. infra p. 86 l. 4   15 quae
 sequuntur καὶ τὰ ἱμάτια usque ad τῶν δικαίων αὐτοῦ p. 86 l. 3 non
 habet N   22, 23 ἔστι...ἔστι] ἔτι...ἔτι A

ABC Ἰωάννης ὡς ἄρα Οὐδὲ τὸν κόσμον οἶμαι χωρεῖν τὰ γρα- Jn xxi 25
 φόμενα βιβλία. τὸ γὰρ μὴ χωρεῖν τὸν κόσμον τὰ γραφό-
 μενα βιβλία οὐ διὰ τὸ πλῆθος τῶν γραμμάτων, ὡς τινες,
 ἐκδεκτέον, ἀλλὰ διὰ τὸ μέγεθος τῶν πραγμάτων· τοῦ μεγέ-
 5 θους τῶν πραγμάτων οὐ μόνον οὐ δυναμένου γράφεσθαι,
 ἀλλ' οὐδὲ διὰ γλώσσης σαρκίνης ἀπαγγέλλεσθαι, οὐδὲ ἐν
 διαλέκτοις καὶ φωναῖς ἀνθρωπίναις σημαίνεσθαι. ὅθεν καὶ
 Παῦλος, ἐπὶ μανθάνειν μέλλη τὰ θεϊότερα, ἕξω τοῦ καθ'
 ἡμᾶς περιγεῖοι κόσμου γίνεται καὶ εἰς τρίτον οὐρανὸν ^{cf. 2 Co xii}
 10 ἀρπάζεται, ἵνα τὰ ἐκεῖθεν ἄρρητα ῥήματα ἀκούσαι δυνηθῇ. ^{2 ff.}
 τὰ γὰρ ἐνθάδε λαλούμενα καὶ λόγος εἶναι θεοῦ νομιζόμενα,
 τοῦ λόγου σαρκωθέντος, καὶ καθ' ὃ θεός ἐστι πρὸς τὸν θεὸν
 ἑαυτὸν κενουόντος, ἀπαγγέλλεται. διόπερ τὸν τοῦ θεοῦ
 λόγον ἐπὶ γῆς, ἐπεὶ ἀνθρώπος γέγονε, ἀνθρώπινον βλέπο-
 15 μιν· αἰεὶ γὰρ ἐν ταῖς γραφαῖς ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἵνα ^{Jn i 14}
 κατασκηνώσῃ ἐν ἡμῖν· ἀλλ', ἐὰν εἰς τὸ στήθος τοῦ σαρκω- ^{cf. Jn xiii 25;}
 θέντος λόγου ἀνακλιθῶμεν καὶ ἀνιόντι αὐτῷ εἰς τὸ ὑψηλόν ^{Mt xvii 1}
 ὄρος ἀκολουθῆσαι δυνηθῶμεν, ἐροῦμεν τό· Εἶδομεν τὴν ^{cf. Jn i 14}
 20 δόξαν αὐτοῦ· τάχα μὲν τινων καὶ ἐτέρων παρὰ τοὺς ἀνακλι-
 θέντας ἐπὶ τοῦ στήθους αὐτοῦ καὶ ἀκολουθήσαντας αὐτῷ εἰς
 τὸ ὄρος τὸ ὑψηλὸν λεξόντων τό· Εἶδομεν τὴν δόξαν αὐτοῦ·
 οὐκέτι δὲ προσθησόντων τό· Δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ
 πατρὸς, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας· Ἰωάννη γὰρ καὶ τοῖς
 ὁμοίοις πρέπουσα αὕτη ἢ φωνή· καὶ καθ' ἑτέραν δὲ ὑψηλο-
 25 τέραν διήγησιν οἱ δυνηθέντες τοῖς ἴχνεσιν Ἰησοῦ κατακο-
 λουθεῖν ἀναβαίνοντος καὶ μεταμορφουμένου ἀπὸ τῆς ἐπὶ
 γῆς ὄψεως, ὄψονται αὐτοῦ τὴν μεταμόρφωσιν καθ' ἐκάστην
 γραφὴν· οἶονεὶ τοῦ μὲν τοῖς πολλοῖς φαινομένου Ἰησοῦ
 τῆς προχείρου λέξεως ὄντος· τοῦ δὲ εἰς ὄρος ὑψηλὸν
 30 ἀνιόντος καὶ μεταμορφουμένου, σφόδρα ὀλίγοις τῶν μαθη-
 τῶν καὶ τοῖς ἀκολουθῆσαι εἰς τὰ ὑψηλὰ δεδυνημένοις, τοῦ

4 μέγεθος τῶν πραγμάτων] πλῆθος B 4, 5 om. τοῦ μεγέθους
 τῶν πραγμάτων C 5 οὐ μόνον μὴ B 6 ἀλλ'] καὶ AC 10 ἐκεῖθεν]
 ἐνθάδε AC 12 καθ' ὃ] + ὃ AC 24 om. καὶ AC 25 οἱ] οὐ A

ἀνωτάτου καὶ ὑψηλοτάτου νοῦ περιέχοντος λόγια τῆς ἐν (κ)ABC
 1 Co ii 7 μυστηρίῳ ἀποκεκρυμμένης σοφίας, ἣν προώρισεν ὁ θεὸς
 πρὸ τῶν αἰώνων εἰς δόξαν τῶν δικαίων αὐτοῦ.

20. Ἀλλὰ πόθεν Κέλσω καὶ τοῖς ἐχθροῖς τοῦ θείου 691
 λόγου καὶ μὴ φιλαλήθως τὰ χριστιανισμοῦ ἐξετάσασιν 5
 εἰδέναι τὸ βούλημα τῶν διαφόρων τοῦ Ἰησοῦ μορφῶν; ἐγὼ
 δὲ λέγω καὶ ἡλικιῶν, καὶ εἴ τι τῶν πρὸ τοῦ παθεῖν αὐτῷ
 πεπραγμένων, καὶ τῶν μετὰ τὸ ἀναστῆναι ἀπὸ τῶν νεκρῶν.

XVI.

Περὶ τῶν διαβαλλόντων τὸν χριστιανισμόν διὰ τὰς
 ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αἱρέσεις. τόμογ γ' κατὰ Κέλσογ. 10

1. Εἴτ' ἐπεὶ ὡς κατηγορῶν τοῦ λόγου τὰ περὶ τῶν ἐν 454
 χριστιανισμῷ αἱρέσεων ὀνειδίζει ἡμῖν, λέγων· 'Εἰς πλήθος
 δὲ σπαρέντες αὐθις αὐ σχίζονται καὶ τέμνονται, καὶ στάσεις
 ἰδίας ἔχειν ἕκαστοι θέλουσι.' φησὶ δ' ὅτι 'Καὶ ὑπὸ πλή-
 θους πάλιν διῆστανται σφᾶς αὐτοὺς ἐλέγχουσιν· ἐνὸς, ὡς 15
 εἰπεῖν, ἔτι κοινωνοῦντες, εἴγε κοινωνοῦσι, τοῦ ὀνόματος.
 καὶ τοῦτο μόνον ἐγκαταλιπεῖν ὁμῶς αἰσχύνονται· τὰ λοιπὰ
 δ' ἄλλοι ἀλλαχῇ τετάχεται.' καὶ πρὸς τοῦτο φήσομεν ὅτι
 οὐδενὸς πράγματος, οὐ μὴ σπουδαία ἐστὶν ἡ ἀρχὴ καὶ τῷ
 βίῳ χρήσιμος, γεγόνασιν αἱρέσεις διάφοροι. ἐπεὶ γὰρ 20
 ἰατρικὴ χρήσιμος καὶ ἀναγκαία τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων,
 πολλά τε τὰ ἐν αὐτῇ ζητούμενα περὶ τοῦ τρόπου τῆς τῶν
 σωμάτων θεραπείας· διὰ τοῦτο αἱρέσεις ἐν ἰατρικῇ παρὰ
 μὲν Ἑλλησιν εὐρίσκονται ὁμολογουμένως πλείονες· ἐγὼ δ'
 οἶμαι ὅτι καὶ παρὰ βαρβάροις, ὅσοι γε ἐπαγγέλλονται 25
 χρῆσθαι ἰατρικῇ· πάλιν τε αὐ, ἐπεὶ φιλοσοφία ἀλήθειαν
 ἐπαγγελλομένη καὶ γινώσιν τῶν ὄντων πῶς δεῖ βιοῦν ὑποτί-

4 C. Cels. vi. 77; cf. supra p. 84 l. 14 n. 11 C. Cels. iii. 12
 13 om. αὐ ABC 17 αἰσχυρόμενοι ABC 25 om. γε N

NABC θεται, καὶ πειράται διδάσκειν τὰ ὠφέλιμα ἡμῶν τῷ γένει
 πολλὴν δ' ἔχει τὰ ζητούμενα πράγματα διοικήν· διὰ τοῦτο
 αἵρέσεις ἐν φιλοσοφίᾳ συνέστησαν πλείσται ὄσαι, ὧν αἱ
 μὲν εἰσι διασημότεραι, αἱ δὲ οὐ τοιαῦται. ἀλλὰ καὶ Ἰουδαϊ-
 5 σμὸς πρόφασιν ἔσχε γενέσεως αἵρέσεων τὴν διάφορον
 ἔκδοχὴν τῶν Μωσέως γραμμάτων καὶ τῶν προφητικῶν
 λόγων. οὕτω τοίνυν, ἐπεὶ σεμνόν τι ἐφάνη τοῖς ἀνθρώποις
 χριστιανισμὸς, οὐ μόνους, ὡς ὁ Κέλσος οἶεται, τοῖς ἀνδρα-
 ποδωδέστεροις, ἀλλὰ καὶ πολλοῖς τῶν παρ' Ἑλλησι φιλολό-
 10 γων, ἀναγκαίως ὑπέστησαν οὐ πάντως διὰ τὰς στάσεις καὶ
 τὸ φιλονεικον αἵρέσεις, ἀλλὰ διὰ τὸ σπουδάζειν συνίεναι
 455 τὰ χριστιανισμοῦ καὶ τῶν φιλολόγων πλείονας. τούτῳ δ'
 ἠκολούθησε, διαφόρως ἐκδεξαμένων τοὺς ἅμα πᾶσι πιστευ-
 θέντας εἶναι θείου λόγου, τὸ γενέσθαι αἵρέσεις ἐπώνυμους
 15 τῶν θαυμασάντων μὲν τὴν τοῦ λόγου ἀρχὴν, κινήθεντων δ'
 ὅπως ποτ' οὖν ὑπὸ τινῶν πιθανότητων πρὸς τὰς εἰς ἄλ-
 λήλους διαφωνίας. ἀλλ' οὐτ' ἰατρικὴν εὐλόγως ἂν τις
 φεύγοι διὰ τὰς ἐν αὐτῇ αἵρέσεις· οὔτε φιλοσοφίαν τοῦ πρέ-
 ποντος ἂν τις στοχαζόμενος μισοῖ, πρόφασιν τοῦ μισεῖν
 20 αὐτὴν ποριζόμενος τὰς πολλὰς αἵρέσεις. οὕτως οὐδὲ διὰ
 τὰς ἐν Ἰουδαίοις αἵρέσεις καταγνωστέον τῶν Μωσέως καὶ
 τῶν προφητῶν ἱερῶν βιβλίων.

2. Εἰ δὲ ταῦτ' ἔχει ἀκολουθίαν, πῶς οὐχὶ ὁμοίως
 ἀπολογησόμεθα καὶ περὶ τῶν ἐν χριστιανοῖς αἵρέσεων;
 25 περὶ ὧν πάνυ θαυμασίως ὁ Παῦλος εἰρηκέμαι μοι δοκεῖ τό·
 Δεῖ γὰρ καὶ αἵρέσεις ἐν ὑμῖν εἶναι, ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ ^{1 Co xī 19}
 γένωνται ἐν ὑμῖν. ὡς γὰρ δόκιμος ἐν ἰατρικῇ ὁ διὰ τὸ
 γυμνάσασθαι ἐν ποικίλαις αἵρέσεσι καὶ εἰγνωμόνως ἐξητα-
 κέναι τὰς πλείονας ἐλόμενος τὴν διαφέρουσαν· καὶ ὡς ὁ
 30 πάνυ προκόπτων ἐν φιλοσοφίᾳ ἀπὸ τοῦ τὰ πλείονα ἐγνω-
 κέναι ἐγγυμνασάμενος αὐτοῖς καὶ τῷ κρατήσαντι προσθέμε-
 νος λόγῳ· οὕτως εἴπομι' ἂν καὶ τὸν ἐπιμελῶς ἐνιδόντα ταῖς

12 τοῦτο N*B*   16 εἰς τὰς πρὸς ἀλ. ABC   19 στοχ. τῆς
 ἀν N   22 βιβλίων AB   27 om. ἐν ὑμῖν N   30 om. τὰ N

ιουδαϊσμοῦ καὶ χριστιανισμοῦ αἰρέσει σοφώτατον χρι- **ABC**
 στιανὸν γενέσθαι. ὁ δ' ἐγκαλῶν τῷ λόγῳ διὰ τὰς αἰρέσεις
 ἐγκαλέσαι ἂν καὶ τῇ Σωκράτους διδασκαλίᾳ, ἀφ' οὗ τῆς
 διατριβῆς πολλὰ γεγονάσιν οὐ τὰ αὐτὰ φρονούντων σχο-
 λαί· ἀλλὰ καὶ τοῖς Πλάτωνος ἐγκαλέσαι ἂν τις δόγμασι ⁵
 δι' Ἀριστοτέλην, ἀποφοιτήσαντα τῆς διατριβῆς αὐτοῦ ἐν
 καινοτομίαις· περὶ οὗ καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἰρήκαμεν.
 δοκεῖ δέ μοι ὁ Κέλσος ἐγνωκέαι τινὰς αἰρέσεις μηδὲ τοῦ
 ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ κοινωνούσας ἡμῖν. τάχα γὰρ περιή-
 χητο περὶ τῶν καλουμένων Ὀφειανῶν, καὶ τῶν Καϊανῶν, ¹⁰
 καὶ εἴ τις ἄλλη τοιαύτη ἐξ ὄλων ἀποφοιτήσασα τοῦ Ἰησοῦ
 συνέστη γνώμη. πλὴν οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὸ ἐκκλητέον
 εἶναι τὸν χριστιανῶν λόγον.

3. Ἔστωσαν γὰρ ἐν ἡμῖν οἱ μὴ τὸν αὐτὸν λέγοντες τῷ ⁶²⁴
 Ἰουδαίων θεῷ θεόν· ἀλλ' οὐ τί γε παρὰ τοῦτο κατηγορητέοι ¹⁵
 οἱ ἀπὸ τῶν αὐτῶν γραμμάτων ἀποδεικνύντες ὅτι εἷς καὶ ὁ
 αὐτὸς θεὸς Ἰουδαίων ἐστὶ καὶ ἔθνῶν· ὡς καὶ τὸν Παῦλον
 λέγειν σαφῶς, ἀπὸ Ἰουδαίων προσελθόντα χριστιανισμῷ·
 Χάριν ἔχω τῷ θεῷ μου, ᾧ λατρεύω ἀπὸ προγόνων ἐν καθαρᾷ
 συνειδήσει. ἔστω δέ τι καὶ τρίτον γένος τῶν ὀνομαζόντων ²⁰
 ψυχικούς τινες καὶ πνευματικούς ἑτέρους· οἶμαι δ' αὐτὸν
 λέγειν τοὺς ἀπὸ Οὐαλεντίνου· καὶ τί τοῦτο πρὸς ἡμᾶς
 τοὺς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, κατηγοροῦντας τῶν εἰσαγόντων
 φύσεις ἐκ κατασκευῆς σωζομένας ἢ ἐκ κατασκευῆς ἀπολλυ-
 μένας; ἔστωσαν δέ τινες καὶ ἐπαγγελλόμενοι εἶναι Γνω- ²⁵
 στικοί, ἀνάλογον τοῖς ἑαυτοὺς ἀναγορεύουσι φιλοσόφους
 Ἐπικουρείοις· ἀλλ' οὔτε οἱ τὴν πρόνοιαν ἀναιροῦντες φιλό-
 σοφοι εἶεν ἂν ἀληθῶς, οὔτε οἱ τὰ ἀλλόκοτα ἀναπλάσματα
 καὶ μὴ ἀρέσκοντα τοῖς τῆς ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ διαδοχῆς ἐπεισ-
 αγαγόντες εἶεν ἂν χριστιανοί. ³⁰

4. 'Καὶ βλασφημοῦσι δέ,' φησὶν, 'εἰς ἀλλήλους οὐ- ⁶²⁷

⁵ om. τοῖς **N** τῆς] + τοῖς **N** ¹² ἐκκλητον **N** ¹⁴ C. Cels. v. 61
 γάρ] οὖν **N** ²² καὶ τί τοῦτο] καὶ τίτου, τί **AB**; καὶ τίτου· τί τοῦτο
 καὶ **C** ^{22, 23} ἡμᾶς post ἐκκλησίας **ABC** ³¹ C. Cels. v. 63

NABC τοι πάνδεινα ῥητὰ καὶ ἄρρητα· καὶ οὐκ ἂν εἴξαιεν οὐδὲ καθ'
 ὅτιοῦν εἰς ὁμόνοιαν, πάντη ἀλλήλους ἀποστρυγούντες.' καὶ
 πρὸς ταῦτα δ' ἡμῖν εἴρηται, ὅτι καὶ ἐν φιλοσοφίᾳ ἐστὶν
 εὐρεῖν αἰρέσεις αἰρέσεσι πολεμούσας, καὶ ἐν ἰατρικῇ. οἱ
 5 μέντοι τῷ λόγῳ τοῦ Ἰησοῦ ἀκολουθοῦντες, καὶ μεμελετηκό-
 τες αὐτοῦ τοὺς λόγους φρονεῖν καὶ λέγειν καὶ ποιεῖν, λοιδο- 1 Co iv 12 f.
 ρούμενοι εὐλογοῦμεν, διωκόμενοι ἀνεχόμεθα, δυσφημούμενοι
 παρακαλοῦμεν· καὶ οὐκ ἂν ῥητὰ καὶ ἄρρητα λέγοιμεν τοὺς
 ἄλλα δοξάζοντας παρ' ἃ ὑπειλήφαμεν· ἄλλ', εἰ μὲν δυνά-
 10 μεθα, πάντα ἂν πράττοιμεν ὑπὲρ τοῦ αὐτοῦ μεταστῆσαι
 ἐπὶ τὸ βέλτιον, διὰ τοῦ προσανέχειν μόνῳ τῷ δημιουργῷ
 καὶ πάντα πράττειν ὡς κριθησομένους. εἰ δὲ μὴ πείθοντο
 οἱ ἑτεροδόξοι, τηροῦμεν τὸν προστάξαντα αὐτοῖς λόγον
 τοιαῦτα· Αἰρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νο- Tit iii 10 f.
 15 θεϊάν παραιτοῦ, εἰδὼς ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος καὶ
 ἁμαρτάνει, ὃν αὐτοκατάκριτος. ἔτι δὲ οἱ τό· Μακάριοι οἱ Mt v 9
 εἰρηνοποιοί· νοήσαντες, καὶ τό· Μακάριοι οἱ πραεῖς· οὐκ Mt v 5
 ἂν ἀποστρυγήσαιεν τοὺς παραχαράττοντας τὰ χριστιανισμοῦ.

XVII.

Πρὸς τοὺς λέγοντας τῶν φιλοσόφων μηδὲν δια-
 20 φέρειν τῷ παρ' Ἑλλῆσι φερομένῳ ὀνόματι τὸν ἐπὶ
 πᾶσι θεὸν καλεῖν Δία, ἢ τῷ δεῖνα φέρ' εἰπεῖν παρ'
 Ἰνδοῖς, ἢ τῷ δεῖνα παρ' Αἰγυπτίοις. ἐκ τοῦ δ' καὶ ἐ-
 τόμογ τῶν κατὰ Κέλσογ.

341 1. Μετὰ ταῦτά φησιν ὁ Κέλσος, ὅτι 'Οἱ αἰπόλοι καὶ
 25 ποιμένες ἕνα ἐνόμισαν θεὸν, εἴτε ὑψιστον εἴτ' Ἀδωναῖον

1 ἤξαιεν C 7 δυσφημούμενοι] βλασφημούμενοι ABC 8 om.
 καὶ ante οὐκ ABC 10 πράττοιμεν B*; πράττωμεν AC ὑπὲρ
 τοῦ] ἐπὶ τὸ AB*; ἐπὶ τῷ B^aC 13 τηροῦμεν] ἀντεροῦμεν ABC
 15 ἐξέστρεπται AB* 21, 22 τῷ δεῖνα] τὸ δεῖνα (bis) ABC 22 α']
 restitui; γ' AB; τρίτου C 24 C. Cels. i. 24 om. ὁ κέλσος N
 25 ἀδωναῖ N (sed super rasuram)

εἶτ' οὐράνιον εἶτε Σαβαῶθ, εἶτε καὶ ὅπη καὶ ὅπως χαίρουσιν ἌABC
 ὀνομάζοντες τόνδε τὸν κόσμον· καὶ πλείον οὐδὲν ἔγνωσαν·
 καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς δέ φησι 'μηδὲν διαφέρειν τῷ παρ' Ἑλληνσι
 φερομένῳ ὀνόματι τὸν ἐπὶ πᾶσι θεὸν καλεῖν Δία, ἢ τῷ
 δεῖνα φέρ' εἰπεῖν παρ' Ἰνδοῖς, ἢ τῷ δεῖνα παρ' Αἰγυπτίοις.' 5
 λεκτέον δὲ καὶ πρὸς τοῦτο ὅτι ἐμπίπτει εἰς τὸ προκείμενον
 λόγος βαθὺς καὶ ἀπόρητος, ὁ περὶ φύσεως ὀνομάτων
 πότερον, ὡς οἶεται Ἀριστοτέλης, θέσει εἰς τὰ ὀνόματα· ἢ,
 ὡς νομίζουσιν οἱ ἀπὸ τῆς Στοᾶς, φύσει, μιμουμένων τῶν
 πρώτων φωνῶν τὰ πράγματα καθ' ὧν τὰ ὀνόματα, καθὼ καὶ 10
 στοιχεῖά τινα τῆς ἐτυμολογίας εἰσάγουσιν· ἢ, ὡς διδάσκει
 Ἐπίκουρος, ἐτέρως ἢ ὡς οἴονται οἱ ἀπὸ τῆς Στοᾶς φύσει
 ἐστὶ τὰ ὀνόματα, ἀπορρηξάντων τῶν πρώτων ἀνθρώπων 342
 τινὰς φωνὰς κατὰ τῶν πραγμάτων. ἐὰν τοίνυν δυνηθῶμεν
 ἐν προηγουμένῳ λόγῳ παραστήσαι φύσιν ὀνομάτων ἐνε- 15
 γῶν, ὧν τισὶ χρῶνται Αἰγυπτίων οἱ σοφοί, ἢ τῶν παρὰ
 Πέρσαις μάγων οἱ λόγοι, ἢ τῶν παρ' Ἰνδοῖς φιλοσοφούν-
 των Βράχμαναι, ἢ Σαμαναῖοι· καὶ οὕτω καθ' ἕκαστον τῶν
 ἐθνῶν· καὶ κατασκευάσαι οἰοί τε γενώμεθα ὅτι καὶ ἡ καλου-
 μένη μαγεία οὐχ, ὡς οἴονται οἱ ἀπὸ Ἐπικούρου καὶ Ἀριστο- 20
 τέλους, πράγμα ἐστὶν ἀσύστατον πάντη, ἀλλ', ὡς οἱ περὶ
 ταῦτα δεινοὶ ἀποδεικνύουσι, συνεστῶς μὲν, λόγους δ' ἔχον
 σφόδρα ὀλίγοις γιγνωσκομένους· τότε ἔροῦμεν ὅτι τὸ μὲν
 Σαβαῶθ ὄνομα καὶ τὸ Ἀδωναῖ, καὶ ὅσα ἄλλα παρ' Ἑβραίοις
 μετὰ πολλῆς σεμνολογίας παραδεδομένα, οὐκ ἐπὶ τῶν 25
 τυχόντων καὶ γενητῶν κείται πραγμάτων, ἀλλ' ἐπὶ τινος
 θεολογίας ἀπορρήτου, ἀναφερομένης εἰς τὸν τῶν ὄλων
 δημιουργόν. διὸ καὶ δύναται ταῦτα τὰ ὀνόματα λεγόμενα
 μετὰ τινος τοῦ συνυφούς αὐτοῖς εἴρμου, ἄλλα δὲ κατὰ
 Αἰγυπτίαν ἐκφερόμενα φωνῆν ἐπὶ τινων δαιμόνων τῶν 30

1 οὐρανὸν N*   2 πλέον ABC   4 δία] ἰδία N*   4, 5 τὸ
 δεῖνα (bis) ABC   8 ἐστὶ ABC   11 om. τῆς N   16 τῶν παρὰ]
 παρὰ τῶν N*   19 om. καὶ post ἐθνῶν ABC   22 συνεστῶς AB
 23 γιγνωσκομένους ABC   24 om. ὅσα N   25 παραδιδόμενα N
 29 συμφυοῦς ABC   30 φερόμενα N

NABC τὰδε μόνα δυναμένων, καὶ ἄλλα κατὰ τὴν Περσῶν διάλεκτον
 ἐπὶ ἄλλων δυνάμεων, καὶ οὕτω καθ' ἕκαστον τῶν ἔθνῶν, εἰς
 χρείας τινὰς παραλαμβάνεσθαι. καὶ οὕτως εἰρεθήσεται
 τῶν ἐπὶ γῆς δαιμόνων, λαχόντων διαφόρους τόπους, φέρεσ-
 5 θαι τὰ ὀνόματα οἰκείως ταῖς κατὰ τόπον καὶ ἔθνος δια-
 λέκτοις. ὁ τοίνυν μεγαλοφνέστερον κἂν ὀλίγην τούτων
 περίνοιαν εἰληφώς εὐλαβήσεται ἄλλα ἄλλοις ἐφαρμόζειν
 ὀνόματα πράγμασι, μήποτε ὅμοιον πάθῃ τοῖς τὸ θεὸς
 ὄνομα ἐσφαλμένως φέρουσιν ἐπὶ ὕλην ἄνυχον, ἢ τὴν τοῦ
 10 ἀγαθοῦ προσηγορίαν κατασπῶσιν ἀπὸ τοῦ πρώτου αἰτίου ἢ
 ἀπὸ τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ καλοῦ ἐπὶ τὸν τυφλὸν πλοῦτον
 καὶ ἐπὶ τὴν σαρκῶν καὶ αἱμάτων καὶ ὀστέων συμμετριάν ἐν
 ὑγείᾳ, ἢ τὴν νομιζομένην εὐγένειαν.

2. Καὶ τάχα οὐκ ἐλάττων ὁ κίνδυνος τῷ τὸ ὄνομα τοῦ
 15 θεοῦ ἢ τὸ ὄνομα τοῦ ἀγαθοῦ ἐφ' ἃ μὴ χρῆ κατὰγοντι, ἢ περ
 τῷ τὰ κατὰ τινα ἀπόρρητον λόγον ὀνόματα ἐναλλάσσοντι,
 343 καὶ τὰ μὲν κατὰ τῶν ἐλαττόνων φέροντι ἐπὶ τὰ κρείττονα,
 τὰ δὲ κατὰ τῶν κρείττωνων ἐπὶ τὰ ἥττονα. καὶ οὐ λέγω
 ὅτι τῷ Διὶ εὐθέως συνεξακούεται ὁ Κρόνον καὶ Ῥέας υἱός,
 20 καὶ Ἡρας ἀνὴρ, καὶ Ποσειδῶνος ἀδελφός, καὶ Ἀθηναῖς καὶ
 Ἀρτέμιδος πατήρ, καὶ ὁ τῇ θυγατρὶ Περσεφόνη μίγεις· ἢ
 τῷ Ἀπόλλωνι συνεξακούεται ὁ Διῶν καὶ Διὸς υἱός, καὶ
 Ἀρτέμιδος ἀδελφός, καὶ Ἑρμοῦ ὀμοπάτριος ἀδελφός· καὶ
 ὅσα ἄλλα φέρουσιν οἱ σοφοὶ Κέλσον τῶν δογμάτων πατέρες
 25 καὶ ἀρχαῖοι θεολόγοι Ἑλλήνων. τίς γὰρ ἢ ἀποκλήρωσις,
 κυριολεκτεῖσθαι μὲν τὸν Δία, οὐχὶ δὲ καὶ τὸν πατέρα μὲν
 αὐτοῦ εἶναι Κρόνον, μητέρα δὲ Ῥέαν; τὸ δ' ὅμοιον ποιη-
 τέον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὀνομαζομένων θεῶν. τούτο δὲ τὸ
 30 ἐγκλημα οὐδαμῶς ἄπτεται τῶν κατὰ τινα ἀπόρρητον λόγον
 τὸ Σαβαῶθ τασσόντων ἐπὶ τοῦ θεοῦ, ἢ τὸ Ἀδωναῖ, ἢ τι τῶν

1 τὰδε μόνα] τὰ δαιμόνια ABC 7 εὐλαβηθήσεται N^{corr}
 ABC 15 om. ἢ τὸ ὄνομα τοῦ ἀγαθοῦ ABC 15, 16 ἢ περ τῷ] N
 (τῷ addito supra lin.); ἢ ABC 19 εὐθέως τῷ διτ ABC ὁ] τὸ
 N* (ὁ supra lin.) 21 om. ὁ ABC 23 om. καὶ ἔρμ. ὁμ. ἀδελ-
 φός ABC 27 τὸ ὅμοιον δὲ ABC

λοιπῶν ὀνομάτων. ὅταν δὲ τὰ περὶ ὀνομάτων τις δύνῃται **κ**ABC τὰ ἐν ἀπορρήτοις φιλοσοφεῖν, πολλὰ ἂν εὔροι καὶ περὶ τῆς ἐπικλήσεως τῶν ἀγγέλων τοῦ θεοῦ· ὧν ὁ μὲν τις Μιχαήλ, ἕτερος δὲ Γαβριήλ, καὶ ἄλλος Ῥαφαήλ καλεῖται, φερωνύμως τοῖς πράγμασιν ἅ διακονοῦνται κατὰ βούλημα τοῦ θεοῦ ⁵ τῶν ὄλων ἐν τῷ παντί. τῆς δ' ὁμοίας ἔχεται περὶ ὀνομάτων φιλοσοφίας καὶ ὁ ἡμέτερος Ἰησοῦς, οὗ τὸ ὄνομα μυρίους ἤδη ἐναργῶς ἐώραται δαίμονας ἐξελάσαν ψυχῶν καὶ σωμαίων, ἐνεργήσαν εἰς ἐκείνους ἀφ' ὧν ἀπηλάσθησαν. ἔτι δ' εἰς τὸν περὶ ὀνομάτων τόπον λεκτέον, ὅτι οἱ περὶ τὴν ¹⁰ χρῆσιν τῶν ἐπωδῶν δεινοὶ ἱστοροῦσιν, ὅτι τὴν αὐτὴν ἐπωδὴν εἰπόντα μὲν τῇ οἰκείᾳ διαλέκτῳ ἔστιν ἐνεργήσαι ὅπερ ἐπαγγέλλεται ἴ ἐπωδῆ· μεταλαβόντα δὲ εἰς ἄλλην ὁποιανδρητοῦν φωνὴν ἔστιν ἰδεῖν ἄτονον καὶ οὐδὲν δυναμένην. οὕτως οὐ τὰ σημαινόμενα κατὰ τῶν πραγμάτων, ¹⁵ ἀλλ' αἱ τῶν φωνῶν ποιότητες καὶ ιδιότητες ἔχουσι τι δυνατὸν ἐν αὐταῖς πρὸς τάδε τινὰ ἢ τάδε. οὕτω δ' ἀπολογησόμεθα διὰ τῶν τοιούτων καὶ περὶ τοῦ μέχρι θανάτου ἀγωνίζεσθαι χριστιανούς, ἵνα μὴ τὸν Δία θεὸν ἀναγορεύσωσι, μηδ' ἄλλῃ διαλέκτῳ αὐτὸν ὀνομάσωσιν. ἢ γὰρ ἀορί- ²⁰ στως ὁμολογοῦσι τὸ κοινὸν ὄνομα τὸ ὁ θεὸς, ἢ καὶ μετὰ προσθήκης τῆς ὁ δημιουργὸς τῶν ὄλων, ὁ ποιητὴς οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁ καταπέμψας τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει τοῦσδε τινὰς τοὺς σοφούς· ὧν τῷ ὀνόματι ἐφαρμοζόμενον τὸ ὁ θεὸς ὄνομα δυνάμιν τινα παρὰ ἀνθρώποις ἐπιτελεῖ. πολλὰ ²⁵ δ' ἂν καὶ ἄλλα λέγοιτο εἰς τὸν περὶ ὀνομάτων τόπον, πρὸς τοὺς οἰομένους δεῖν ἀδιαφορεῖν περὶ τῆς χρήσεως αὐτῶν. καὶ εἶπερ θαυμάζεται Πλάτων, εἰπὼν ἐν Φιλήβῳ· Τὸ δ' ἐμὸν δέος, ὧ Πρώταρχε, περὶ τὰ ὀνόματα τῶν θεῶν οὐκ ὀλίγον· ἐπεὶ Φίληβος θεὸν τὴν ἡδονὴν εἶπεν ὁ προσδια- ³⁴⁴

Plat Phileb
12 B, C

2 εὐρη **κ** 7, 8 μυρίους AC 8 ἐνεργως AB 9 ἀπηλάσθησαν BC
13 μεταλαβόντα] **κ**¹ A; μεταβαλόντα **κ**^a BC; cf. infra p. 93 ll. 19, 23
14 οἰανδρητοῦν **κ** 18 om. διὰ τῶν τοιούτων ABC 19 τὸν θεὸν
Δία conj. Boherellus; sed cf. p. 95 l. 5 21 om. ὁ **κ** 23 τῷ γένει
τῶν ἀνθρ. **κ** 24 om. ὁ **κ** 30 ἐπεὶ φίληβος] ἐπὶ φίληβου **κ**^a

ABC λεγόμενος τῷ Σωκράτει· πῶς οὐ μάλλον τῆς εὐλαβείας ἀποδεξόμεθα χριστιανούς, μηδὲν τῶν ἐν ταῖς μυθοποιαῖς παραλαμβανόμενων ὀνομάτων προσάπτοντας τῷ τοῦ παντὸς δημιουργῷ;

5 Καὶ ἐν τῷ ἐ τόμῳ τάδε περὶ τοῦ ἀγτοῦ φησίν.

611 3. Ἄλλ', ἐπεὶ Κέλσος οἶεται μηδὲν διαφέρειν Δία ὑψιστον καλεῖν ἢ Ζῆνα ἢ Ἄδωναῖον ἢ Σαβαῶθ, ἢ ὡς Αἰγύπτιοι Ἄμουιν, ἢ ὡς Σκύθαι Παππαῖον· φέρε καὶ περὶ τούτων ὀλίγα διαλεχθῶμεν, ὑπομιμνήσκοντες ἅμα τὸν ἐν-
 10 τυγχάνοντα καὶ τῶν ἀνωτέρω εἰς τὸ τοιοῦτον πρόβλημα εἰρημένων, ὅτε ἐκάλεσεν ἡμᾶς ἢ Κέλσου λέξεις ἐπὶ τὰ τοιαῦτα. καὶ νῦν οὖν φαμέν ὅτι ἢ τῶν ὀνομάτων φύσις οὐ θεμένων εἰσὶ νόμοι, ὡς Ἀριστοτέλης οἶεται. οὐδὲ γὰρ
 612 ἀπὸ ἀνθρώπων τὴν ἀρχὴν ἔχουσιν αἱ ἐν ἀνθρώποις διάλεκ-
 15 τοι, ὡς δῆλον τοῖς ἐφιστάνειν δυναμένοις φύσει ἐπωδῶν οἰκειουμένων κατὰ τὰς διαφόρους διαλέκτους καὶ τοὺς διαφόρους φθόγγους τῶν ὀνομάτων τοῖς πατράσι τῶν διαλέκτων· περὶ ὧν ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐπ' ὀλίγον διειλήφαμεν, λέγοντες ὅτι καὶ μεταλαμβανόμενα εἰς ἄλλην διάλεκτον τὰ πεφυκότα
 20 δύνασθαι ἐν τῇ δεῖνα διαλέκτῳ οὐκέτι ἀνέει τι, ὡς ἦνεν ἐν ταῖς οἰκείαις φωναῖς. ἤδη δὲ καὶ ἐπ' ἀνθρώπων τὸ τοιοῦτον εὐρίσκεται· τὸν γὰρ ἀπὸ γενέσεως Ἑλλάδι διαλέκτῳ καλούμενον τὸν δεῖνα οὐκ ἂν μεταλαβόντες εἰς διάλεκτον Αἰγυπτίων ἢ Ῥωμαίων ἢ τινος ἄλλου ποιήσαιμεν παθεῖν ἢ
 25 δράσαι, ἄπερ πάθοι ἢ δράσαι ἂν καλούμενος τῇ πρώτῃ θέσει τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. ἀλλ' οὐδὲ τὸν ἐξ ἀρχῆς Ῥωμαίων κληθέντα φωνῇ εἰ μεταλάβοιμεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα διάλεκτον, ποιήσαιμεν ἂν ὅπερ ποιεῖν ἐπαγγέλλεται ἢ ἐπωδῆ τηροῦσα τὸ κατονομασθῆν αὐτῷ πρῶτον ὄνομα.
 30 4. Εἰ δὲ ταῦτα περὶ ἀνθρωπίνων ὀνομάτων λεγόμενά

6 C. Cels. v. 45
 16 οἰκειωμένων AB
 27 μεταβάλομεν C

8 παπαῖον B; παπαῖαν A; παπίαν C
 20 ἦνυσεν N* 23 μεταβαλόντες N^a BC
 30 ταῦτα] τὰ ABC

ἐστὶν ἀληθῆ, τί χρὴ νομίζειν ἐπὶ τῶν δι' ἠνδρόποτε αἰτίαν **ABC**
 ἀναφερομένων ἐπὶ τὸ θεῖον ὀνομάτων; μεταλαμβάνεται γάρ
 τι, φέρ' εἰπεῖν, εἰς Ἑλλάδα φωνὴν ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ ὀνό-
 ματος, καὶ σημαίνεται τι ἀπὸ τῆς Ἰσαὰκ προσηγορίας, καὶ
 δηλοῦται τι ἀπὸ τῆς Ἰακώβ φωνῆς· καὶ ἐὰν μὲν ὁ καλῶν ἢ 5
 ὁ ὀρκῶν ὀνομάζῃ θεὸν Ἀβραὰμ καὶ θεὸν Ἰσαὰκ καὶ θεὸν
 Ἰακώβ, τότε τι ποιῆσαι ἂν, ἦτοι διὰ τὴν τῶν ὀνομάτων
 φύσιν ἢ καὶ δυνάμιν αὐτῶν, καὶ δαιμόνων νικωμένων καὶ
 ὑποταττομένων τῷ λέγοντι ταῦτα. ἐὰν δὲ λέγῃ· ὁ θεὸς
 πατὴρ ἐκλεκτοῦ τῆς ἡχοῦς, καὶ ὁ θεὸς τοῦ γέλωτος, καὶ ὁ 10
 θεὸς τοῦ πτερινιστοῦ· οὕτως οὐδὲν ποιεῖ τὸ ὀνομαζόμενον,
 ὡς οὐδ' ἄλλο τι τῶν μηδεμίαν δυνάμιν ἐχόντων. οὕτω δὲ
 κἂν μὲν μεταλάβωμεν τὸ Ἰσραὴλ ὄνομα εἰς Ἑλλάδα ἢ
 ἄλλην διάλεκτον, οὐδὲν ποιήσομεν· ἐὰν δὲ τηρήσωμεν αὐτὸ,
 προσάπτοντες οἷς οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ συμπλέκειν αὐτὸ 15
 ᾤθησαν, τότε γένοιτ' ἂν τι κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τῶν τοι-
 ωδὶ ἐπικλήσεων ἐκ τῆς τοιασδὶ φωνῆς. τὸ δ' ὅμοιον ἐροῦ- 613
 μεν καὶ περὶ τῆς Σαβαῶθ φωνῆς, πολλαχοῦ τῶν ἐπὶ φῶν
 παραλαμβανομένης, ὅτι, εἰ μεταλαμβάνομεν τὸ ὄνομα εἰς
 τὸ κύριος τῶν δυνάμεων, ἢ κύριος στρατιῶν, ἢ παντο- 20
 κράτωρ (διαφόρως γὰρ αὐτὸ ἐξεδέξαντο οἱ ἐρμηνεύσαντες
 αὐτὸ), οὐδὲν ποιήσομεν τηροῦντες δ' αὐτὸ ἐν τοῖς ἰδίῳις
 φθόγγοις, ποιήσομεν τι, ὡς φασι οἱ περὶ ταῦτα δεινοί.
 τὸ δὲ ὅμοιον ἐροῦμεν καὶ περὶ τοῦ Ἀδωναί. εἴπερ οὖν οὔτε 25
 τὸ Σαβαῶθ οὔτε τὸ Ἀδωναί μεταλαμβανόμενα εἰς ἃ δοκεῖ
 σημαίνειν ἐν Ἑλλάδι φωνῇ ἀνίει τι, πόσω πλέον οὐδὲν ἂν
 ποιῆσαι οὐδὲ δυνηθεῖη παρὰ τοῖς μηδὲν διαφέρειν οἰομένοις
 Δία ὕψιστον καλεῖν ἢ Ζῆνα ἢ Ἀδωναῖον ἢ Σαβαῶθ;

5. Ταῦτα δὴ καὶ τὰ τούτοις ἀνάλογον ἀπόρρητα ἐπι-
 στάμενοι Μωσῆς καὶ οἱ προφήται ἀπαγορεύουσιν ὄνομα 30

3 om. τι **N** 7 τῶν ὀνομάτων] τούτων **N**; τῶν A 9 αὐτὰ AB
 10 ἡχοῦς] ἡχοσύης **N** 13 om. μὲν **N**^a ABC μεταβάλωμεν
N¹ BC 15 om. αὐτὸ AB 19 εἰ μεταλαμβάνομεν] Hoesch.;
 μεταλαμβάνομεν **N**; μεταλαμβανόμενον μεν ABC 21 om. αὐτὸ
 ABC ἐρμηνεύοντες **N** 25 μεταβαλλόμενα B

ΗΑΒ(С)(D) θεῶν ἐτέρων ὀνομάζειν ἐν στόματι μελετήσαντι τῷ ἐπὶ
 πᾶσι μόνῳ εὐχέσθαι θεῶ, καὶ ἀναμνημονεύειν ἐν καρδίᾳ
 διδασκομένη καθαρεύει ἀπὸ πάσης ματαιότητος νοημάτων
 καὶ λέξεων. καὶ διὰ ταῦτα πᾶσαν αἰκίαν ὑπομένειν μᾶλ-
 5 λον αἰρούμεθα ἢ τὸν Δία ὁμολογήσαι θεόν. οὐ γὰρ τὸν
 αὐτὸν εἶναι ὑπολαμβάνομεν Δία καὶ Σαβαώθ· ἀλλ' οὐδ'
 ὅλως θεῖόν τι τὸν Δία· δαίμονα δέ τινα χαίρειν οὕτως ὀνο-
 μαζόμενον, οὐ φίλον ἀνθρώποις, οὐδὲ τῷ ἀληθινῷ θεῷ.
 καὶ Αἰγύπτῳ δὲ τὸν Ἄμοῦν ἡμῖν προτείνωσι θάνατον
 10 ἀπειλούντες, τεθνηξόμεθα μᾶλλον ἢ τὸν Ἄμοῦν ἀναγορεύ-
 σομεν θεόν, παραλαμβανόμενον, κατὰ τὸ εἶκος, ἐν τισιν
 Αἰγυπτίαις καλούσαις τὸν δαίμονα τοῦτον ἐπφθαῖς. λεγέ-
 τωσαν δὲ καὶ Σκύθαι τὸν Παππαῖον θεὸν εἶναι τὸν ἐπὶ
 πᾶσιν· ἀλλ' ἡμεῖς οὐ πεισόμεθα, τιθέντες μὲν τὸν ἐπὶ
 15 πᾶσι θεόν, ὡς δὲ φίλον τῷ λαχόντι τὴν Σκυθῶν ἐρημίαν
 καὶ τὸ ἔθνος αὐτῶν καὶ τὴν διάλεκτον, οὐκ ὀνομάζοντες τὸν
 θεὸν ὡς κυρίῳ ὀνόματι τῷ Παππαῖον. σκυθιστὶ γὰρ τὸ
 προσηγορικὸν τὸν θεόν, καὶ αἰγυπτιστὶ, καὶ πάσῃ διαλέκτῳ
 ἢ ἕκαστος ἐντέθραπται, ὀνομάζων οὐχ ἄμαρτήσεται.

540 6. Οὐδὲ Ἀπόλλωνα δὲ τὸν ἥλιον καλεῖν θέλομεν οὐδὲ
 Ἄρτεμιν τὴν σελήνην· ἀλλὰ καθαρὰν εὐσέβειαν εἰς τὸν
 δημιουργὸν ἀσκοῦντες, καὶ τὰ κατὰ αὐτοῦ δημιουργήματα
 εὐφημοῦντες, οὐδὲ μέχρι ὀνόματος χραίνομεν τὰ θεῖα·
 ἀποδεχόμενοι τοῦ Πλάτωνος τὸν ἐν Φιλήβῳ λόγον, μὴ
 25 βουληθέντος τὴν ἡδονὴν παραδέξασθαι θεόν· Τὸ γὰρ
 541 ἐμὸν, φησὶ, δέος, ὃ Πρώταρχε, περὶ τὰ τῶν θεῶν ὀνόματα
 τοῖόνδε τί ἐστίν. ἡμεῖς οὖν ἀληθῶς ἔχομεν δέος περὶ τὸ
 ὄνομα τοῦ θεοῦ καὶ τῶν καλῶν αὐτοῦ δημιουργημάτων, ὡς
 μὴδὲ προφάσει τροπολογίας μῦθόν τινα παραδέξασθαι ἐπὶ
 30 βλάβῃ τῶν νέων.

1 ἐν] ἐνὶ N* 2 om. μόνῳ ABC 4 ταῦτα] N^aB; τὰ
 τοιαῦτα N*; τοιαῦτα AB 9 ἄμοῦν C (cui post hoc deest folium)
 θάνατον] κόλασιν N* 10, 11 ἀναγορεύομεν N^aBD 11 κατὰ
 τὸ] ὡς N* 13 παπαῖον ABD 17 παπαῖον ABD 20 C.
 Cels. iv. 48 om. δὲ N om. καλεῖν θέλομεν N 27 τοῖόνδε]
 τοῖόνδῃ A; τοιονδί B; τοῖόνδε δὴ D om. τί N οὖν] δὲ ABD

cf. Plat
 Phileb 12
 B, C

XVIII.

Πρὸς τοὺς Ἑλλήνων φιλοσόφους πάντα ἐπαγγελ- **AB(C)(D)**
 λομένους εἶδέναι, καὶ αἰτιωμένους τὸ ἀνεξέταστον
 τῆς τῶν πολλῶν ἐν χριστιανισμῷ πίστεως· καὶ ὡς
 προτιμώντων τῆς ἐν βίῳ σοφίας τὴν μωρίαν· καὶ ὅτι
 οὐδεὶς σοφός ἢ πεπαιδευμένος μεμαθήτεται τῷ ⁵
 Ἰησοῦ, ἀλλ' εἴ ναῦται καὶ τελῶναι πονηρότατοι, ἡλιθίους
 καὶ ἀναισθήτους, ἀνδράποδά τε καὶ γυναῖα καὶ παιδάρια
 ὑπάγοντες τῷ κηρύγματι. ἐκ τῶν κατὰ Κέλσου τόμου
 α' καὶ γ'.

I. Μετὰ ταῦτα προτρέπει ἐπὶ τὸ λόγῳ ἀκολουθοῦντας 327
 καὶ λογικῷ ὁδηγῷ παραδέχασθαι δόγματα· ὡς πάντως ἀπάτης
 γινομένης τῷ μὴ οὕτω συγκατατιθεμένῳ τισί· καὶ ἐξομοιοῖ
 τοὺς ἀλόγως πιστεύοντας μητραγύρταις καὶ τερατοσκοπίοις,
 Μίθραις τε καὶ Σαβαδίοις, καὶ ὅτι τις προσέτυχεν, Ἐκά-
 τῆς ἢ ἄλλης δαίμονος ἢ δαιμόνων φάσμασιν. ὡς γὰρ ἐν ¹⁵
 ἐκείνοις πολλάκις μοχθηροὶ ἄνθρωποι ἐπιβαίνοντες τῇ
 ιδιωτείᾳ τῶν εὐεξαπατήτων ἄγουσιν αὐτοὺς ἢ βούλονται,
 οὕτω φησὶ καὶ ἐν τοῖς χριστιανοῖς γίνεσθαι. φησὶ δέ
 τινες μηδὲ βουλομένους διδόναι ἢ λαμβάνειν λόγον περὶ
 ὧν πιστεύουσι, χρῆσθαι τῷ· Μὴ ἐξέταξε, ἀλλὰ πίστευσον· ²⁰
 καί· Ἡ πίστις σου σώσει σε. καὶ φησιν αὐτοὺς λέγειν·
 Κακὸν ἢ ἐν τῷ κόσμῳ σοφία, ἀγαθὸν δ' ἢ μωρία. λε-
 κτέον δὲ πρὸς τοῦτο, ὅτι εἰ μὲν οἷόν τε πάντας καταλι-
 πόντας τὰ τοῦ βίου πράγματα σχολάζειν τῷ φιλοσοφεῖν,
 ἄλλην ὁδὸν οὐ μεταδιωκτέον οὐδενὶ ἢ ταύτην μόνην. ²⁵
 εὑρεθήσεται γὰρ ἐν τῷ χριστιανισμῷ οὐκ ἐλάττων, ἵνα μὴ

10 C. Cels. i. 9 (Ru. I. 327) ταῦτα] τοῦτο ABD τὸ]
 F; τῷ **ABD** 13 ἀλόγως] hic rursus incipit C μιτρα-
 γύρταις C; μητραγύρταις **N^{margin}** 14 σαβιζίοις ABC 18 γί-
 νεσθαι B; γενέσθαι AC 19 μηδὲ] μὴ ABC 20 τῷ] τὸ AB
 22 τῷ κόσμῳ] βίῳ ABC 23 τε] + ἦν ABC 26 om. τῷ ABC
 ἐλάττων] ἐλαττων ABC*

ABC φορτικόν τι εἶπω, ἐξέτασις τῶν πεπιστευμένων, καὶ διή-
 γησις τῶν ἐν τοῖς προφήταις αἰνιγμάτων, καὶ τῶν ἐν τοῖς
 εὐαγγελίοις παραβολῶν, καὶ ἄλλων μυρίων συμβολικῶς
 328 γεγενημένων ἢ νενομοθετημένων. εἰ δὲ τοῦτ' ἀμήχανον,
 5 πῆ μὲν διὰ τὰς τοῦ βίου ἀνάγκας, πῆ δὲ καὶ διὰ τὴν τῶν
 ἀνθρώπων ἀσθένειαν, σφόδρα ὀλίγων ἐπὶ τὸν λόγον ἄτ-
 τόντων· ποία ἂν ἄλλη βελτίων μέθοδος πρὸς τὸ τοῖς πολ-
 λοῖς βοηθῆσαι εὐρεθείη, τῆς ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ τοῖς ἔθνεσι
 παραδοθείσης; καὶ πυνθανόμεθά γε περὶ τοῦ πλήθους τῶν
 10 πιστευόντων, τὴν πολλὴν χύσιν τῆς κακίας ἀποθεμένων, ἐν
 ἣ ἢ πρότερον ἐκαλινδούντο· πότερον βέλτιόν ἐστιν αὐτοῖς
 ἀλόγως πιστεύουσι κατεστάλθαι πως τὰ ἦθη καὶ ὠφε-
 λῆσθαι, διὰ τὴν περὶ τῶν κολαζομένων ἐπὶ ἀμαρτίαις καὶ
 τιμωμένων ἐπὶ ἔργοις χρηστοῖς πίστιν, ἢ μὴ προσιέσθαι
 15 αὐτῶν τὴν ἐπιστροφὴν μετὰ ψιλῆς πίστεως, ἕως ἂν ἐπι-
 δῶσιν ἑαυτοὺς ἐξετάσει λόγων; φανερώς γὰρ οἱ πάντες
 παρ' ἐλαχίστους οὐδὲ τοῦτο λήψονται, ὅπερ εἰλήφασιν ἐκ
 τοῦ ἀπλῶς πεπιστευκέναι· ἀλλὰ μενοῦσιν ἐν κακίστῳ βίῳ.
 εἶπερ οὖν ἄλλο τι κατασκευαστικόν ἐστι τοῦ τὸ φιλαν-
 20 θρωπον τοῦ λόγου οὐκ ἀθεεὶ τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων ἐπι-
 δεδημηκέναι, καὶ τοῦτ' αὐτοῖς συγκαταριθμητέον. ὁ γὰρ
 εὐλαβῆς οὐδὲ σωμάτων ἰατρὸν, πολλοὺς ἐπὶ τὸ βέλτιον
 νοσοῦντας ἀγαγόντα, οἰήσεται ἀθεεὶ πόλεσι καὶ ἔθνεσιν ἐπι-
 δημεῖν· οὐδὲν γὰρ χρηστὸν ἐν ἀνθρώποις ἀθεεὶ γίνεται.
 25 εἰ δ' ὁ πολλῶν σώματα θεραπεύσας ἢ ἐπὶ τὸ βέλτιον προ-
 αγαγὼν οὐκ ἀθεεὶ θεραπεύει· πόσῳ πλέον ὁ πολλῶν ψυχὰς
 θεραπεύσας καὶ ἐπιστρέψας καὶ βελτιώσας καὶ ἀναρτήσας
 αὐτὰς θεοῦ τοῦ ἐπὶ πᾶσι, καὶ διδάξας πᾶσαν πράξιν ἀνα-
 φέρειν ἐπὶ τὴν ἐκείνου ἀρέσκειαν καὶ πάντα ἐκκλίνειν ὅσα
 30 ἀπάρεστά εἰσι θεῷ, μέχρι τοῦ ἐλαχίστου τῶν λεγομένων ἢ
 πραττομένων ἢ καὶ εἰς ἐνθύμησιν ἐρχομένων;

11 αὐτοῖς ἐστίν ABC 17 ὁ παρελήφασιν ABC 18 ἀπλῶς]
 αὐτοῖς ABC βίω] + τῷ τῶν ἀνθρώπων ABC 27 om. θερα-
 πεύσας καὶ ABC 30 εἰσι] ἐστι AB μέχρι τοῦ] καὶ μέχρι ABC

XVIII.

Πρὸς τοὺς Ἑλλήνων φιλοσόφους πάντα ἐπαγγελ- **κ**α**β**(**γ**)(**δ**)
 λομένους εἶδέναι, καὶ αἰτιωμένους τὸ ἀνεξέταστον
 τῆς τῶν πολλῶν ἐν χριστιανισμῷ πίστεως· καὶ ὡς
 προτιμώντων τῆς ἐν βίῳ σοφίας τὴν μωρίαν· καὶ ὅτι
 οὐδεὶς σοφός ἢ πεπαιδευμένος μεμαθήτεγται τῷ ⁵
 Ἰησοῦ, ἀλλ' εἴ ναῖται καὶ τελῶναι πονηρότατοι, ἡλιθίους
 καὶ ἀναισθήτους, ἀνδράποδά τε καὶ γύναια καὶ παιδάρια
 ὑπάγοντες τῷ κηρύγματι. ἐκ τῶν κατὰ Κέλσου τόμου
 α' καὶ γ'.

1. Μετὰ ταῦτα προτρέπει ἐπὶ τὸ λόγῳ ἀκολουθοῦντας 327
 καὶ λογικῷ ὁδηγῷ παραδέχσθαι δόγματα· ὡς πάντως ἀπάτης
 γινομένης τῷ μὴ οὕτω συγκατατιθεμένῳ τισί· καὶ ἑξομοιοῖ
 τοὺς ἀλόγως πιστεύοντας μητραγύρταις καὶ τερατοσκόποις,
 Μίθραις τε καὶ Σαβαδίσι, καὶ ὅτῳ τις προσέτυχεν, Ἐκά-
 τῃς ἢ ἄλλῃς δαίμονος ἢ δαιμόνων φάσμασιν. ὡς γὰρ ἐν ¹⁵
 ἐκείνοις πολλάκις μοχθηροὶ ἄνθρωποι ἐπιβαίνοντες τῇ
 ιδιωτεία τῶν εὐεξαπατήτων ἄγουσιν αὐτοὺς ἢ βούλονται,
 οὕτω φησὶ καὶ ἐν τοῖς χριστιανοῖς γίνεσθαι. φησὶ δέ
 τινες μηδὲ βουλομένους διδόναι ἢ λαμβάνειν λόγον περὶ
 ὧν πιστεύουσι, χρῆσθαι τῷ· Μὴ ἐξέταζε, ἀλλὰ πίστευσον· ²⁰
 καί· Ἡ πίστις σου σώσει σε. καὶ φησιν αὐτοὺς λέγειν·
 Κακὸν ἢ ἐν τῷ κόσμῳ σοφία, ἀγαθὸν δ' ἢ μωρία. λε-
 κτέον δὲ πρὸς τοῦτο, ὅτι εἰ μὲν οἷόν τε πάντας καταλι-
 πόντας τὰ τοῦ βίου πράγματα σχολάζειν τῷ φιλοσοφεῖν,
 ἄλλην ὁδὸν οὐ μεταδιωκτέον οὐδενὶ ἢ ταύτην μόνην. ²⁵
 εὑρεθήσεται γὰρ ἐν τῷ χριστιανισμῷ οὐκ ἐλάττων, ἵνα μὴ

10 C. Cels. i. 9 (Ru. i. 327) ταῦτα] τοῦτο ABD τὸ]
 F; τῷ **κ**α**β****δ** 13 ἀλόγως] hic rursus incipit C μιτρα-
 γύρταις C; μηναγύρταις **κ**^{margin} 14 σαβιζίοις ABC 18 γί-
 νεσθαι B; γενέσθαι AC 19 μηδὲ] μὴ ABC 20 τῷ] τὸ AB
 22 τῷ κόσμῳ] βίῳ ABC 23 τε] + ἦν ABC 26 om. τῷ ABC
 ἐλάττων] ἐλαττων ABC*

ΜΑΒC φορτικόν τι εἶπω, ἐξέτασις τῶν πεπιστευμένων, καὶ διή-
 γησις τῶν ἐν τοῖς προφήταις αἰνιγμάτων, καὶ τῶν ἐν τοῖς
 εὐαγγελίοις παραβολῶν, καὶ ἄλλων μυρίων συμβολικῶς
 328 γεγενημένων ἢ νενομοθετημένων. εἰ δὲ τοῦτ' ἀμήχανον,
 5 πῆ μὲν διὰ τὰς τοῦ βίου ἀνάγκας, πῆ δὲ καὶ διὰ τὴν τῶν
 ἀνθρώπων ἀσθένειαν, σφόδρα ὀλίγων ἐπὶ τὸν λόγον ἤτ-
 τόντων· ποία ἂν ἄλλη βελτίων μέθοδος πρὸς τὸ τοῖς πολ-
 λοῖς βοηθῆσαι εὐρεθείη, τῆς ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ τοῖς ἔθνεσι
 παραδοθείσης; καὶ πυνθανόμεθά γε περὶ τοῦ πλήθους τῶν
 10 πιστευόντων, τὴν πολλὴν χύσιν τῆς κακίας ἀποθεμένων, ἐν
 ἧ πρότερον ἐκαλινδοῦντο· πότερον βέλτιόν ἐστιν αὐτοῖς
 ἀλόγως πιστεύουσι κατεστάλθαι πως τὰ ἦθη καὶ ὠφε-
 λῆσθαι, διὰ τὴν περὶ τῶν κολαζομένων ἐπὶ ἁμαρτίαις καὶ
 τιμωμένων ἐπὶ ἔργοις χρηστοῖς πίστιν, ἢ μὴ προσιέσθαι
 15 αὐτῶν τὴν ἐπιστροφὴν μετὰ ψιλῆς πίστεως, ἕως ἂν ἐπι-
 δώσωσι ἑαυτοὺς ἐξετάσει λόγων; φανερώς γὰρ οἱ πάντες
 παρ' ἐλαχίστους οὐδὲ τοῦτο λήψονται, ὅπερ εἰλήφασιν ἐκ
 τοῦ ἀπλῶς πεπιστευκέναι· ἀλλὰ μενοῦσιν ἐν κακίστῃ βίῃ.
 εἴπερ οὖν ἄλλο τι κατασκευαστικόν ἐστι τοῦ τὸ φιλιάν-
 20 θρωπον τοῦ λόγου οὐκ ἄθει τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων ἐπι-
 δεδημηκέναι, καὶ τοῦτ' αὐτοῖς συγκαταριθμητέον. ὁ γὰρ
 εὐλαβῆς οὐδὲ σωματίων ἱατρὸν, πολλοὺς ἐπὶ τὸ βέλτιον
 νοσοῦντας ἀγαγόντα, οἷσεται ἄθει πόλεσι καὶ ἔθνεσιν ἐπι-
 25 δημῆν· οὐδὲν γὰρ χρηστὸν ἐν ἀνθρώποις ἄθει γίνεται.
 εἰ δ' ὁ πολλῶν σώματα θεραπεύσας ἢ ἐπὶ τὸ βέλτιον προ-
 αγαγὼν οὐκ ἄθει θεραπεύει· πόσῳ πλέον ὁ πολλῶν ψυχὰς
 θεραπεύσας καὶ ἐπιστρέψας καὶ βελτιώσας καὶ ἀναρτήσας
 αὐτὰς θεοῦ τοῦ ἐπὶ πᾶσι, καὶ διδάξας πᾶσαν πρᾶξιν ἀνα-
 φέρειν ἐπὶ τὴν ἐκείνου ἀρέσκειαν καὶ πάντα ἐκκλίνειν ὅσα
 30 ἀπάρεστά εἰσι θεῷ, μέχρι τοῦ ἐλαχίστου τῶν λεγομένων ἢ
 πραπτομένων ἢ καὶ εἰς ἐνθύμησιν ἐρχομένων;

11 αὐτοῖς ἐστὶν ABC 17 ὁ παρελήφασιν ABC 18 ἀπλῶς]
 αὐτοῖς ABC β[ω] + τῷ τῶν ἀνθρώπων ABC 27 om. θερα-
 πεύσας καὶ ABC 30 εἰσι] ἐστι AB μέχρι τοῦ] καὶ μέχρι ABC

2. Εἴτ', ἐπεὶ τὰ περὶ τῆς πίστεως θρυλοῦσι, λεκτέον ἅΑΒC ὅτι ἡμεῖς μὲν, παραλαμβάνοντες αὐτὴν ὡς χρήσιμον τοῖς πολλοῖς, ὁμολογοῦμεν διδάσκειν πιστεῖν καὶ ἀλόγως τοὺς μὴ δυναμένους πάντα καταλιπεῖν καὶ ἀκολουθεῖν ἐξετάσει λόγον· ἐκεῖνοι δὲ τοῦτο μὴ ὁμολογοῦντες τοῖς ἔργοις αὐτὸ 5 ποιοῦσι. τίς γὰρ προτραπείς ἐπὶ φιλοσοφίαν, καὶ ἀποκληρωτικῶς ἐπὶ τινα αἵρεσιν ἑαυτὸν φιλοσόφων ῥύψας ἢ τῷ εὐπορηκέαι τοιοῦδε διδασκάλου, ἄλλως ἐπὶ τοῦτο ἔρχεται ἢ τῷ πιστεῖν τὴν αἵρεσιν ἐκείνην κρείττονα εἶναι; οὐ γὰρ περιμείνας ἀκοῦσαι τοὺς πάντων φιλοσόφων λόγους 10 καὶ τῶν διαφόρων αἱρέσεων, καὶ τὴν ἀνατροπὴν μὲν τῶνδε κατασκευὴν δὲ ἐτέρων, οὕτως αἰρεῖται ἤτοι Στωϊκὸς ἢ Πλατωνικὸς ἢ Περιπατητικὸς ἢ Ἐπικούρειος εἶναι, ἢ ὁποιασδήποτε φιλοσόφων αἱρέσεως· ἀλλ' ἀλόγῳ τινι, κἂν 329 μὴ βούλωνται τοῦτο ὁμολογεῖν, φορᾶ ἔρχονται ἐπὶ τὸ 15 ἀσκῆσαι, φέρ' εἰπεῖν, τὸν Στωϊκὸν λόγον, καταλιπόντες τοὺς λοιπούς· τὸν Πλατωνικὸν ὑπερφρονήσαντες ὡς ταπεινότερον τῶν ἄλλων, ἢ τὸν Περιπατητικὸν ὡς ἀνθρωπικώτατον καὶ μᾶλλον τῶν λοιπῶν αἱρέσεων εὐγνωμόνως ὁμολογούντα τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ. καὶ ἀπὸ πρώτης δὲ 20 προσβολῆς παραχθέντες τινὲς εἰς τὸν περὶ προνοίας λόγον, ἐκ τῶν ἐπὶ γῆς γινομένων φαύλοις καὶ σπουδαίοις, προπετέστερον συγκατέθεντο τῷ μηδαμῶς εἶναι πρόνοιαν, καὶ τὸν Ἐπικούρου καὶ Κέλσου εἶλοντο λόγον.

3. Εἴπερ οὖν δεῖ πιστεῖν, ὡς ὁ λόγος ἐδίδαξεν, ἐνί 25 τινι τῶν αἱρέσεων εἰσηγησαμένων ἐν Ἑλλησιν ἢ βαρβάρους· πῶς οὐχὶ μᾶλλον τῷ ἐπὶ πᾶσι θεῷ, καὶ τῷ διδάσκοντι τοῦτον μόνον δεῖν σέβειν, τὰ δὲ λοιπὰ, ἣτοι ὡς μὴ ὄντα, ἢ ὡς ὄντα μὲν καὶ τιμῆς ἄξια οὐ μὴν καὶ προσκνησέως καὶ σεβασμοῦ, παρορᾶν; περὶ ὧν ὁ μὴ πιστεύων 30

8 ἄλλως] ἢ οὐκ ἄλλως ABC   10, 11 λόγους post αἱρέσεων ABC
 15 ἔρχονται] ἔρχεται ABC*   16 καταλείποντες A; καταλιπῶν C*
 17 λοιπούς·] + ἢ ABC   19 εὐγνωμόνως] ἀνθρωπίνως ABC
 25 ἐν| ἐν B; ἐπὶ AC   28 μόνον δεῖν] N^{corr} A; μόνον δεῖ N*B; δὴ μόνον C

ἄλλὰ καὶ λόγῳ θεωρῶν τὰ πράγματα, ἐρεῖ τὰς
 ὑποπιπτούσας αὐτῷ καὶ εὐρισκομένας ἐκ τοῦ πάνυ ζητεῖν
 ἀποδείξεις. πῶς δ' οὐκ εὐλογώτερον, πάντων τῶν ἀνθρω-
 πίνων πίστεως ἡρτημένων, ἐκείνων μᾶλλον πιστεύειν τῷ
 5 θεῷ; τίς γὰρ πλεῖ ἢ γαμῆ ἢ παιδοποιεῖται ἢ ῥίπτει τὰ
 σπέρματα ἐπὶ τὴν γῆν, μὴ τὰ κρείττονα πιστεύων ἀπαντή-
 σεσθαι, δυνατοῦ ὄντος καὶ τοῦ ἐναντία γενέσθαι, καὶ ἔστιν
 ὅτε γινομένου; ἀλλ' ὅμως ἢ περὶ τοῦ κρείττονα καὶ τὰ
 κατ' εὐχὴν ἀπαντήσεσθαι πίστις τολμῶν πάντα ποιεῖ,
 10 καὶ ἐπὶ τὰ ἀδηλα καὶ δυνατὰ ἄλλως συμβῆναι. εἰ δὲ
 συνέχει τὸν βίον ἐν πάσῃ πράξει ἀδήλων, ὅπως ἐκβήσεται,
 ἢ ἐλπίς καὶ ἢ περὶ τῶν μελλόντων χρηστοτέρα πίστις·
 πῶς οὐ μᾶλλον αὕτη παραληφθήσεται εὐλόγως τῷ πιστεύ-
 οντι ὑπὲρ τὴν πλεομένην θάλασσαν καὶ γῆν σπειρομένην
 15 καὶ γυναῖκα γαμουμένην, καὶ τὰ λοιπὰ ἐν ἀνθρώποις πρά-
 γματα, τῷ ταῦτα πάντα δημιουργήσαντι θεῷ, καὶ τῷ μετὰ
 ὑπερβαλλούσης μεγαλονοίας καὶ θείας μεγαλοφροσύνης
 τολμήσαντι τοῦτον τὸν λόγον παραστήσαι τοῖς πανταχοῦ
 τῆς οἰκουμένης, μετὰ μεγάλων κινδύνων καὶ θανάτου νομι-
 20 ζομένου ἀτίμου, ἃ ὑπέμεινεν ὑπὲρ ἀνθρώπων, διδάξας καὶ
 τοὺς ὑπηρετεῖσθαι τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ ἐν τῇ ἀρχῇ πει-
 330 σθέντας, μετὰ πάντων κινδύνων καὶ τῶν αἰεὶ προσδοκω-
 μένων θανάτων τολμῆσαι ἀποδημῆσαι πανταχοῦ τῆς οἰ-
 κουμένης ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας;
 337 4. Δεγέτω δὴ ἡμῖν ὁ τῇ πίστει χριστιανῶν ἐγκαλῶν,
 ποίοις ἀποδεικτικοῖς λόγοις ἠναγκάσθη παραδέξασθαι πολ-
 λὰς γεγονέναι ἐκπυρώσεις καὶ πολλοὺς κατακλυσμούς·
 πάντων δὲ νεώτερον εἶναι κατακλυσμόν μὲν τὸν ἐπὶ Δευ-
 καλίωνος, ἐκπύρωσιν δὲ τὴν ἐπὶ Φαέθοντος. ἀλλ' ἐάν
 30 προβάλληται τοὺς Πλάτωνος περὶ τούτων διαλόγους, φή-
 σομεν αὐτῷ καὶ ἡμῖν ἐξείναι πιστεύειν ἐν καθαρᾷ καὶ

7 τοῦ] + τὰ ABC
 οὐχὶ ABC
 δὴ] δ' ABC

8 τοῦ] + τὰ ins. supra lin. N
 22 om. πάντων ABC

13 οὐ]
 25 C. Cels. i. 19

εὐσεβεί ψυχῇ Μωσέως, πᾶν γενητὸν ὑπεραναβάντος καὶ **ABC**
 τοῦ δημιουργοῦ τῶν ὄλων ἑαυτὸν ἐξαρτήσαντος, ἐμπεπολι-
 τεῦσθαι πνεῦμα θεῖον, πολλῶ ἐναργέστερον Πλάτωνος καὶ
 τῶν παρ' Ἑλλήσι καὶ παρὰ βαρβάρους σοφῶν τὰ τοῦ θεοῦ **338**
 παραστήσαντος. εἰ δ' ἀπαιτεῖ ἡμᾶς λόγους τῆς τοιαύτης **5**
 πίστεως, διδόντω πρότερος περὶ ὧν αὐτὸς ἀναποδείκτως
 ἀπεφήνατο, καὶ ἐξῆς κατασκευάσομεν τὰ ἡμέτερα ταῦθ'
 οὕτως ἔχειν.

5. Ἔστωσαν δὲ τῷ Κέλσῳ τοῦ περὶ τῶν ἐκπυρώσεων
 καὶ ἐξυδατώσεων μύθου διδάσκαλοι οἱ κατ' αὐτὸν σοφώ- **10**
 τατοι Αἰγύπτιοι, ὧν τῆς σοφίας ἴχνη ἄλογα ζῶα προσ-
 κινούμενα καὶ λόγοι παριστάντες εὐλογον εἶναι καὶ ἀνα-
 κεχωρηκυῖάν τινα καὶ μυστικὴν τὴν τοιαύτην τοῦ θεοῦ
 θεραπείαν. κἂν μὲν Αἰγύπτιοι περὶ τῶν ζώων σεμνύνοντες
 ἑαυτῶν τὸν λόγον θεολογίας φέρωσι, σοφοὶ εἰσιν· ἐὰν δὲ **15**
 ὁ τῷ Ἰουδαίων συγκαταθέμενος νόμῳ καὶ νομοθέτῃ πάντα
 ἀναφέρῃ ἐπὶ τὸν τῶν ὄλων δημιουργὸν μόνον θεόν, ἥττων
 εἶναι παρὰ Κέλσῳ καὶ τοῖς ὁμοίοις αὐτῷ λογίζεται τοῦ μὴ
 εἰς λογικὰ μόνον καὶ θνητὰ ζῶα, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλογα κατὰ-
 γοντος τὴν θεότητα, ὑπὲρ τὴν μυθικὴν μετενσωμάτωσιν, **20**
 τὴν περὶ τῆς πιπτούσης ἀπὸ τῶν ἀψίδων τοῦ οὐρανοῦ
 ψυχῆς καὶ ἕως τῶν ἀλόγων ζώων, οὐ μόνον ἡμέρων ἀλλὰ
 καὶ ἀγρωτάτων, καταβαινούσης. καὶ ἐὰν μὲν Αἰγύπτιοι
 μυθολογῶσι, πιστεύονται πεφιλοσοφηκέναι δι' αἰνιγμῶν
 καὶ ἀπορρητῶν· ἐὰν δὲ Μωσῆς ὄλῳ ἔθνη συγγράφων ἱστο- **25**
 ρίας καὶ νόμους αὐτοῖς καταλίπη, μῦθοι κενοὶ νομίζονται
 μηδ' ἀλληγορίαν ἐπιδεχόμενοι οἱ λόγοι αὐτοῦ. τοῦτο γὰρ
 Κέλσῳ καὶ τοῖς Ἐπικουρείοις δοκεῖ.

6. Εἴτ' ἐπέει φησιν ὁ Κέλσος αὐταῖς λέξεσιν· 'Εἰ μὲν **330**
 δὴ θελήσουσιν ἀποκρίνεσθαι μοι, ὡς οὐ διαπειρωμένῳ, **30**
 πάντα γὰρ οἶδα,' καὶ τὰ ἐξῆς· λεκτέον δὲ πρὸς τό 'πάντα

4 om. παρὰ ABC τὰ τοῦ] τὰ **N**; τοῦ (?) **N^{corr}** 7 κατα-
 σκευάζομεν **N** 13 θεοῦ] θεοῦ **N** 16 ὁ τῷ] τις τῶ τῶν
 C; τῶν τῶν AB* 20 ὑπὲρ] ἐπὶ **N** 24 αἰνιγμάτων ABC
 29 ὁ· Cels.; i· ? 2 30 δὴ] οὖν ABC ἀποκρίνασθαι ABC

ΗABC γὰρ οἶδα, ἀλαζονικώτατα ὑπ' αὐτοῦ ἀποτετολημένον, ὅτι,
 εἴπερ ἀνεγνώκει μάλιστα τοὺς προφήτας, ὁμολογουμένων
 αἰνιγμάτων πεπληρωμένους καὶ λόγων τοῖς πολλοῖς ἀσα-
 φῶν, καὶ εἰ ἐντετεύχει ταῖς εὐαγγελικαῖς παραβολαῖς καὶ
 5 τῇ λοιπῇ νόμον καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἱστορίας γραφῆ καὶ
 ταῖς τῶν ἀποστόλων φωναῖς, καὶ ἀναγνοὺς εὐγνωμόνως
 ἐβούλετο εἰσελθεῖν εἰς τὸν τῶν λέξεων νοῦν, οὐκ ἂν οὕτως
 ἔθρασύνητο, οὐδ' εἶπε· 'πάντα γὰρ οἶδα.' ὡς οὐδ' ἡμεῖς οἱ
 τούτοις ἐνδιατρίψαντες εἴπομεν ἂν 'πάντα γὰρ οἶδα'.
 10 φίλη γὰρ ἡ ἀλήθεια. οὐδεὶς ἡμῶν ἐρεῖ· πάντα γὰρ οἶδα
 τὰ Ἐπικούρου ἢ θαρρήσει ὅτι πάντα οἶδε τὰ Πλάτωνος·
 τοσούτων οὐσῶν διαφωνιῶν καὶ παρὰ τοῖς διηγουμένοις
 αὐτά. τίς γὰρ οὕτω θρασὺς εἰπεῖν· πάντα γὰρ οἶδα τὰ
 Στωϊκὰ, ἢ πάντα τὰ Περιπατητικά; εἰ μὴ ἄρα τό 'πάντα
 15 γὰρ οἶδα' ἀπὸ τινων ἰδιωτῶν ἀναισθήτων ἀκούσας, οὐκ
 αισθανομένων τῆς ἑαυτῶν ἀμαθίας, ψῆθη ὡς τοιούτοις
 διδασκάλοις χρησάμενος πάντα ἐγνωκέναι. δοκεῖ δέ μοι
 τοιούτῳ τι πεποιηκέναι, ὡς εἴ τις τῇ Αἰγύπτῳ ἐπιδημήσας,
 ἔνθα οἱ μὲν Αἰγυπτίων σοφοὶ κατὰ τὰ πάτρια γράμματα
 20 πολλὰ φιλοσοφοῦσι περὶ τῶν παρ' αὐτοῖς νενομισμένων
 θείων, οἱ δὲ ἰδιῶται μύθους τινὰς ἀκούοντες ὧν τοὺς λόγους
 οὐκ ἐπίστανται μέγα ἐπ' αὐτοῖς φρονοῦσιν, ψετο πάντα τὰ
 Αἰγυπτίων ἐγνωκέναι, τοῖς ἰδιώταις αὐτῶν μαθητεύσας καὶ
 μηδενὶ τῶν ἱερέων συμμίξας μηδ' ἀπὸ τινος αὐτῶν τὰ
 25 Αἰγυπτίων ἀπόρρητα μαθῶν. ἃ δ' εἶπον περὶ Αἰγυπτίων
 σοφῶν τε καὶ ἰδιωτῶν, δυνατὸν ἰδεῖν καὶ περὶ Περσῶν·
 παρ' οἷς εἰσὶ τελεταὶ, πρεσβευόμεναι μὲν λογικῶς ὑπὸ
 τῶν παρ' αὐτοῖς λογίων, συμβολικῶς δὲ γινόμεναι ὑπὸ τῶν
 παρ' αὐτοῖς πολλῶν καὶ ἐπιπολαιότερων. τὸ δ' αὐτὸ καὶ
 30 περὶ Σύρων καὶ Ἰνδῶν καὶ τῶν ὅσοι καὶ μύθους καὶ γράμ-
 ματα ἔχουσι λεκτέον.

4 ἐντετεύχει ABC 13 γὰρ (pr)] δ' ABC 14 στωικῶν ABC
 περιπατητικῶν C 19 αἰγυπτίων] αἰγύπτιοι ABC 30 γράμ-
 ματα] πράγματα AB*C

7. Ἐπεὶ δ' ὁ Κέλσος ἔθηκεν ὡς λεγόμενον ὑπὸ 331
 πολλῶν χριστιανῶν· 'Κακὸν μὲν γε ἢ ἐν τῷ βίῳ σοφία, ⁸ABC
 ἀγαθὸν δ' ἢ μωρία·' λεκτέον ὅτι συκοφαντεῖ τὸν λόγον, μὴ
 ἐκθέμενος αὐτὴν τὴν παρὰ τῷ Παύλῳ κειμένην λέξιν οὕτως
 ἔχουσαν· Εἴ τις δοκεῖ σοφὸς εἶναι ἐν ὑμῖν, ἐν τῷ αἰῶνι 5
 τούτῳ μωρὸς γενέσθω, ἵνα γένηται σοφός· ἢ γὰρ σοφία
 τοῦ κόσμου τούτου μωρία παρὰ θεῷ ἐστίν. οὐκοῦν ὁ μὲν
 ἀπόστολός φησιν οὐχ ἄπλῶς Ἡ σοφία μωρία παρὰ θεῷ
 ἐστίν· ἀλλ' Ἡ σοφία τοῦ κόσμου τούτου. καὶ πάλιν,
 οὐκ Εἴ τις δοκεῖ σοφὸς εἶναι ἐν ὑμῖν, ἀπαξαπλῶς μωρὸς 10
 γενέσθω· ἀλλ' Ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ μωρὸς γενέσθω, ἵνα
 γένηται σοφός. σοφίαν οὖν τούτου τοῦ αἰῶνος λέγομεν
 τὴν κατὰ τὰς γραφὰς καταργουμένην πᾶσαν ψευδοδοξούσαν
 φιλοσοφίαν· καὶ μωρίαν λέγομεν ἀγαθόν, οὐκ ἀπολελυ-
 μένως, ἀλλ' ὅτε τις τῷ αἰῶνι τούτῳ γίνεται μωρός· ὡς εἰ 15
 λέγομεν καὶ τὸν Πλατωνικόν, πιστεύοντα τῇ ἀθανασία
 τῆς ψυχῆς καὶ τοῖς περὶ αὐτῆς λεγομένοις περὶ μετενω-
 ματώσεως, μωρίαν ἀνεληφέναι, ὡς πρὸς τοὺς Στωϊκοὺς
 διασύροντας τὴν τούτων συγκατάθεσιν· καὶ ὡς πρὸς Περι-
 πατητικοὺς θρυλοῦντας τὰ Πλάτωνος τερετίσματα· καὶ ὡς 20
 πρὸς Ἐπικουρείους δεισιδαιμονίαν ἐγκαλοῦντας τοῖς εἰσά-
 γουσι πρόνοιαν καὶ θεὸν ἐφιστᾶσι τοῖς ὄλοις. ἔτι δὲ ὅτι
 καὶ κατὰ τὸ τῷ λόγῳ ἀρέσκον πολλῷ διαφέρει μετὰ λόγου
 καὶ σοφίας συγκατατίθεσθαι τοῖς δόγμασιν ἤπερ μετὰ
 ψιλῆς τῆς πίστεως· καὶ ὅτι κατὰ περίστασιν καὶ τοῦτ' 25
 ἐβουλήθη ὁ λόγος, ἵνα μὴ πάντα ἀνωφελεῖς εἴσῃ τοὺς
 ἀνθρώπους· δηλοῖ δὲ τοῦ Ἰησοῦ γνήσιος μαθητῆς Παῦλος,
 εἰπών· Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ
 κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν θεόν, εὐδόκησεν ὁ θεὸς διὰ τῆς
 μωρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας. σαφῶς 30
 οὖν διὰ τούτων δηλοῦται ὅτι ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ ἐχρῆν

1 Co i 21

2 κακὸν μὲν γε] ὅτι κακὸν ABC 7 παρὰ]+τῷ ABC
 8 παρὰ]+τῷ ABC 12 τοῦ αἰῶνος τούτου ABC 14 ἀγαθὴν
 8 ἀπολελυμένον ABC

NABC γινώσκεισθαι τὸν θεόν. καὶ ἐπεὶ μὴ τοῦτο γεγένηται
 οὕτως, δεύτερον εὐδόκησεν ὁ θεὸς σῶσαι τοὺς πιστεύοντας
 οὐχ ἀπαξᾶπλῶς διὰ μωρίας, ἀλλὰ διὰ μωρίας ὅσον ἐπὶ
 κηρύγματι. αὐτόθεν γὰρ κηρυσσόμενος Ἰησοῦς Χριστὸς
 5 ἑσταυρωμένος μωρία ἐστὶ κηρύγματος· ὡς καὶ ὁ συναισθό-
 μενος αὐτοῦ λέγει Παῦλος ἐν τῷ· Ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν ^{1 Co i 23 f.}
 Ἰησοῦν Χριστὸν ἑσταυρωμένον, Ἰουδαίους μὲν σκάνδαλον
 ἔθνεσι δὲ μωρίαν· αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς, Ἰουδαίοις τε καὶ
 Ἕλλησι, Χριστὸν θεοῦ δύναμιν καὶ θεοῦ σοφίαν.

10 καὶ πρὸς τῷ τέλει τοῦ ἀγτοῦ πρώτοῦ τόμοῦ, περὶ
 τοῦ μῆδένα σοφόν ἢ πεπαιδευμένον μεμαθητέγχεσθαι
 τῷ Ἰησοῦ, ταῦτα·

376 8. Ὅτι τοῖς δυναμένοις φρονίμως καὶ εὐγνωμόνως
 ἐξετάζειν τὰ περὶ τοὺς ἀποστόλους τοῦ Ἰησοῦ φαίνεται,
 15 ὅτι δυνάμει θεῆς ἐδίδασκον οὗτοι τὸν χριστιανισμόν καὶ
 ἐπετίγχανον ὑπάγοντες ἀνθρώπους τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ. οὐ
 γὰρ ἢ εἰς τὸ λέγειν δύναμις καὶ τάξις ἐπαγγελίας, κατὰ
 τὰς Ἑλλήνων διαλεκτικὰς ἢ ῥητορικὰς τέχνας, ἦν ἐν αὐτοῖς
 377 ὑπαγομένη τούς ἀκούοντας. δοκεῖ δέ μοι, ὅτι σοφοὺς μὲν
 20 τινας ὡς πρὸς τὴν τῶν πολλῶν ὑπόληψιν καὶ ἰκανοὺς πρὸς
 τὸ νοεῖν ἀρεσκόντως πλήθεσι καὶ λέγειν ἐπιλεξάμενος, καὶ
 χρησάμενος αὐτοῖς διακόνους τῆς διδασκαλίας, ὁ Ἰησοῦς
 εὐλογώτατ' ἂν ὑπενόηθη ὁμοίᾳ φιλοσόφοις κεκηρύχθαι
 ἀγωγῇ αἰρέσεώς τινος προῖσταμένοις· καὶ οὐκέτι ἂν ἢ περὶ
 25 τοῦ θεῖου εἶναι τὸν λόγον ἐπαγγελία ἀνεφαίνετο· ἄτε τοῦ
 λόγου ὄντος καὶ τοῦ κηρύγματος ἐν πειθοῖς τῆς ἐν φράσει ^{cf. 1 Co ii 4 f.}
 καὶ συνθέσει τῶν λέξεων σοφίας· καὶ ἦν ἂν ἢ πίστις,
 ὁμοίως τῇ τῶν τοῦ κόσμου φιλοσόφων περὶ τῶν δογμάτων

8 ἔθνεσι] Ἕλλησι BC

13 C. Cels. i. 62

17 ἀπαγ-

γελίας B; ἀπαγγελίας A

19 ὅτι] + ei N (sed punctis notatur)

21 καὶ λέγειν post νοεῖν ABC

23 κεκηρύχθαι] κεκρήσθαι ABC

25 ἀπαγγελία A

26 πειθοῖς] cf. p. 41 l. 14, p. 71 l. 30

πίστει, ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων καὶ οὐκ ἐν δυνάμει θεοῦ. νυνὶ ^NABC
 δὲ τίς βλέπων ἀλιεῖς καὶ τελώνας, μηδὲ τὰ πρῶτα γράμ-
 ματα μεμαθηκότας (ὡς τὸ εὐαγγέλιον ἀναγράφει περὶ
 αὐτῶν, καὶ ὁ Κέλσος κατὰ ταῦτα πεπίστευκεν αὐτοῖς, ἀλη-
 θεύουσι περὶ τῆς ἰδιωτείας αὐτῶν), τεθαρρηκότως οὐ μόνον ⁵
 Ἰουδαίοις ὀμιλοῦντας περὶ τῆς εἰς τὸν Ἰησοῦν πίστεως,
 ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι κηρύσσοντας αὐτὸν καὶ
 ἀνύοντας, οὐκ ἂν ζητήσαι πόθεν ἦν αὐτοῖς δύναμις πιστικῆ;
 οὐ γὰρ ἡ νενομισμένη τοῖς πολλοῖς. καὶ τίς οὐκ ἂν λέγοι
 Mt iv 19 ὅτι τό· Δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἀλιεῖς ἀνθρώ- ¹⁰
 πων· δυνάμει τινὶ θεῖᾳ ἐν τοῖς ἀποστόλοις αὐτοῦ ἐπλήρω-
 σεν ὁ Ἰησοῦς; ἦντινα καὶ ὁ Παῦλος παριστὰς, ὡς καὶ ἐν
 1 Co ii 4 f. τοῖς ἀνωτέρω εἰρήκαμεν, φησί· Καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ
 κήρυγμά μου οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις,
 ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως· ἵνα ἡ πίστις ¹⁵
 ἡμῶν μὴ ᾗ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν δυνάμει θεοῦ·
 κατὰ γὰρ τὰ εἰρημένα ἐν τοῖς προφήταις, προγνωστικῶς
 ἀπαγγέλλουσι περὶ τῆς κηρύξεως τοῦ εὐαγγελίου· Κύριος
 ἔδωκε ῥῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ, ὁ βασι- ²⁰
 λεὺς τῶν δυνάμεων τοῦ ἀγαπητοῦ· ἵνα καὶ ἡ λέγουσα προ-
 φητεία· Ἔως τάχους δραμεῖται ὁ λόγος αὐτοῦ· πληρωθῆ·
 Ps cxlviii ¹⁵ καὶ βλέπομέν γε, ὅτι εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ τῶν ⁽⁴⁾
 (Ixxvii) 12 f. ἀποστόλων Ἰησοῦ φθόγγος, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκου-
 μένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. διὰ τοῦτο δυνάμεως μὲν πλη-
 Ps cxlvii ¹⁵ ροῦνται οἱ λόγοι τοῦ μετὰ δυνάμεως ἀπαγγελλομένου ⁽⁴⁾
 cf. Ps xix ⁵ ἀκούοντες, ἦν ἐπιδείκνυνται τῇ τε διαθέσει καὶ τῷ βίῳ καὶ
 (xviii) 5 τῷ ἕως θανάτου ἀγωνίζεσθαι περὶ τῆς ἀληθείας· διακίνοι
 δὲ τινὲς εἰσι, κὰν ἐπαγγέλλωνται πιστεῦν τῷ θεῷ διὰ τοῦ
 Ἰησοῦ, οἱ μὴ δύναμιν θεῖαν ἔχοντες προσάγεσθαι δοκοῦν-
 τες τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ· εἰ καὶ ἀνωτέρω δ' ἐμνήσθην εὐαγ- ³⁰
 γελικοῦ ῥητοῦ ὑπὸ τοῦ σωτήρος εἰρημένου, οὐδὲν ἦττον καὶ

11, 12 ἐπλήρωσεν ἐν τ. ἀπ. αὐτοῦ ABC 14 om. ἀνθρωπίνης
 ABC 23 φθόγγος post ὁ ABC 25 λόγου] λόγοι N*BC 27 τῷ]
 τὸ ABC 29 μῆ] + ὑπὸ N (sed punctis notatur)

NABC νῦν αὐτῷ κατὰ καιρὸν χρῆσομαι, παριστὰς καὶ τὴν τοῦ
 σωτήρος ἡμῶν περὶ τῆς τοῦ εὐαγγελίου κηρύξεως πρόγνω-
 σιν θεϊότατα δηλουμένην, καὶ τὴν τοῦ λόγου ἰσχὺν χωρὶς
 378 διδασκάλων κρατοῦσαν τῶν πιστευόντων τῇ μετὰ δυνάμει
 5 θείας πειθοῦ. φησὶ δὴ ὁ Ἰησοῦς· Ὁ μὲν θερισμὸς πολλὸς, Mt ix 37 f.
 οἱ δὲ ἔργαται ὀλίγοι· δεήθητε οὖν τοῦ κυρίου τοῦ θερισμοῦ,
 ὅπως ἐκβάλλῃ ἔργατας εἰς τὸν θερισμὸν αὐτοῦ.

9. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἐπιρρήτους εἶπεν ἀνθρώπους, τελώνας
 καὶ ναύτας πονηροτάτους λέγων ὁ Κέλσος τοὺς ἀποστό-
 10 λους Ἰησοῦ· καὶ περὶ τούτου φήσομεν ὅτι ἔοικεν, ἵνα μὲν
 ἐγκαλέσῃ τῷ λόγῳ, πιστεύειν ὅπου θέλει τοῖς γεγραμμέ-
 νοις· ἵνα δὲ τὴν ἐμφαινομένην θεϊότητα ἐν τοῖς αὐτοῖς
 βιβλίοις ἀπαγγελλομένην μὴ παραδέξῃται, ἀπιστεῖν τοῖς
 εὐαγγελίοις· δέον τὸ φιλάληθες ἰδόντα τῶν γραφάντων ἐκ
 15 τῆς περὶ τῶν χειρόνων ἀναγραφῆς πιστεῦσαι καὶ περὶ τῶν
 θειοτέρων. γέγραπται δὴ ἐν τῇ Βαρνάβα καθολικῇ ἐπι-
 στολῇ, ὅθεν ὁ Κέλσος λαβὼν τάχα εἶπεν εἶναι ἐπιρρήτους
 καὶ πονηροτάτους τοὺς ἀποστόλους, ὅτι Ἐξελέξατο τοὺς Ep Barn v 9
 ἰδίου ἀποστόλους Ἰησοῦς, ὄντας ὑπὲρ πάσαν ἀνομίαν ἀνο-
 20 μωτέρου. καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ δὲ τῷ κατὰ Λουκᾶν φησὶ
 πρὸς τὸν Ἰησοῦν ὁ Πέτρος· Ἐξέλθε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι ἀνὴρ Lc v 8
 ἁμαρτωλὸς εἰμι, κύριε. ἀλλὰ καὶ ὁ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς
 Τιμόθεόν φησι, καὶ αὐτὸς ὕστερον ἀπόστολος Ἰησοῦ γενό-
 25 μενος, ὅτι Πιστὸς ὁ λόγος, ὅτι Ἰησοῦς Χριστὸς ἦλθεν εἰς
 τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ. τί
 οὖν ἄτοπον, βουλόμενον παραστήσαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώ-
 πων τὸν Ἰησοῦν ὀπηλίκην ἔχει ψυχῶν ἰατρικὴν, τοὺς
 ἐπιρρήτους καὶ πονηροτάτους ἐπιλέξασθαι, καὶ τούτους
 προαγαγεῖν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστ' αὐτοὺς παράδειγμα εἶναι
 30 ἡθους καθαρωτάτου τοῖς δι' αὐτῶν προσαγομένοις τῷ Χρι-
 στοῦ εὐαγγελίῳ;

10 ἔοικεν κ.τ.λ.] cf. supra c. xv. p. 83 l. 4
 Λουκᾶν δὲ (om. δὲ C) εὐαγγελίῳ ABC
 30 αὐτῶν] αὐτὸν N*

20 ἐν τῷ κατὰ

23 γενόμενος Ἰησοῦ ABC

10. Εἰ δ' ἐπὶ τῷ προτέρῳ βίῳ ὀνειδίξειν μέλλοιμεν NABC
 τοῖς μεταβαλοῦσιν, ὥρα καὶ Φαίδωνος ἡμᾶς κατηγορεῖν
 καὶ φιλοσοφῆσαντος, ἐπεὶ, ὡς ἡ ἱστορία φησὶν, ἀπὸ οἰκί- 379
 ματος στέγους αὐτὸν μετήγαγεν εἰς φιλοσοφον διατριβὴν
 ὁ Σωκράτης. ἀλλὰ καὶ τὴν Πολέμωνος ἀσωτίαν, τοῦ 5
 διαδεξαμένου Ξενοκράτην, ὀνειδίσομεν φιλοσοφίᾳ· δέον
 κακέῳ τοῦτ' αὐτῆς ἀποδέξασθαι, ὅτι δεδύνηται ὁ ἐν τοῖς
 πείσασι λόγος ἀπὸ τηλικούτων μεταστῆσαι κακῶν τοὺς
 προκατελημμένους ἐν αὐτοῖς. καὶ παρὰ μὲν τοῖς Ἑλλη-
 σιν εἰς τις Φαίδων, καὶ οὐκ οἶδα εἰ δεύτερος, καὶ εἰς 10
 Πολέμων, μεταβαλόντες ἀπὸ ἀσώτου καὶ μοχθηροτάτου
 βίου ἐφιλοσόφησαν· παρὰ δὲ τῷ Ἰησοῦ οὐ μόνον τότε οἱ
 δώδεκα, ἀλλ' αἰεὶ καὶ πολλαπλασίου, οἵτινες γενόμενοι
 Tit iii 3 ff. σωφρόνων χορὸς λέγουσι περὶ τῶν προτέρων· Ἥμεν γάρ
 ποτε καὶ ἡμεῖς ἀνόητοι, ἀπειθεῖς, πλανώμενοι, δουλεύοντες 15
 ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις, ἐν κακίᾳ καὶ φθόνῳ διά-
 γοντες, στυγητοὶ, μισοῦντες ἀλλήλους. ὅτε δ' ἡ χρηστό-
 της καὶ ἡ φιλανθρωπία ἐπεφάνη τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ,
 διὰ λουτροῦ παλιγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος,
 Ps cvii (cvi) οὐ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς, τοιοῦδε γεγονάμεν. Ἐξαπέστειλε γὰρ 20
 20 ὁ θεὸς τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ἰάσατο αὐτούς, καὶ ἐρρύσατο
 αὐτούς ἐκ τῶν διαφθορῶν αὐτῶν· ὡς ὁ ἐν ψαλμοῖς προφη-
 τεύσας ἐδίδαξε. καὶ ταῦτα δ' ἂν προσθείην τοῖς λεγο-
 μένοις, ὅτι Χρῦσιππος, ἐν τῷ περὶ παθῶν θεραπευτικῷ,
 πειρᾶται ὑπὲρ τοῦ καταστεῖλαι τὰ ἐν ἀνθρώποις πάθη τῶν 25
 ψυχῶν, μὴ προσποιησάμενος ποῖόν τι τῆς ἀληθείας ἐστὶ
 δόγμα, θεραπεύειν κατὰ τὰς διαφόρους αἰρέσεις τοὺς ἐν
 τοῖς πάθεσι προκατελημμένους, καὶ φησιν ὅτι, κἂν ἡδονή

4 στέγους αὐτὸν] τέγους αὐτὸν AC; ἐτείου φάντων N (sic) εἰς] ἐπὶ
 τὴν ABC 6 φιλοσοφία] καὶ μετὰ φιλοσοφίαν ABC 8 λόγος]
 λόγοις (?) N* 12 μόνον] μόνον AB*C 13 ἀλλ' αἰεὶ] ἀλλὰ
 AB*C 19 ἀνακαινώσεως] + τοῦ N (supra lin.) 20 οὐ] supra
 lin. in N; δ B ἡμᾶς] + πλουσίως N (supra lin.) 23 λελεγ-
 μένοις ABC 26 ποῖόν τι] ποῖον τὸ ABC 27 ἐν] καὶ N (sed
 punctis notatur)

NABC τέλος ἤ, οὕτωςι θεραπευτέον τὰ πάθη· κὰν τρία γένη τῶν
 ἀγαθῶν, οὐδὲν ἦττον κατὰ τὸν λόγον τούτου τῶν παθῶν
 οὕτως ἀπαλλακτέον τοὺς ἐνεχομένους αὐτοῖς. οἱ δὲ κατή-
 γοροι τοῦ χριστιανισμοῦ οὐχ ὀρώσιν ὅσων πάθη καὶ ὅσων
 5 χύσις κακίας καταστέλλεται, καὶ ὅσων ἄγρια ἦθη ἡμε-
 ροῦται προφάσει τοῦ λόγου· ᾧ ἔδει αὐτοὺς ἐντυχόντας
 τῷ κοινωνικῷ χάριτας ὁμολογεῖν, καινῇ μεθόδῳ πολλῶν
 κακῶν μεταστήσαντι τοὺς ἀνθρώπους· καὶ μαρτυρεῖν ὡς
 αὐτῷ, εἰ καὶ μὴ ἀλήθειαν, ἀλλὰ τὸ λυσιτελεῖς τῷ ἀν-
 10 θρώπων γένει.

380 11. Ἐπεὶ δὲ μὴ προπετεῖς διδάσκων τοὺς μαθητὰς ὁ
 Ἰησοῦς ἔλεγεν αὐτοῖς τό· Ἐὰν διώκωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει Mt x 23
 ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἑτέραν· κὰν ἐν τῇ ἑτέρα διώκωσι,
 πάλιν φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην· καὶ διδάσκων παράδειγμα
 15 αὐτοῖς ἐγένετο εὐσταθοῦς βίου, οἰκονομοῦντος μὴ εἰκῆ
 μηδὲ ἀκαίρως καὶ ἀλόγως ὁμοσε χωρεῖν τοῖς κινδύνουσι·
 τοῦτο πάλιν κακουργῶν ὁ Κέλσος διαβάλλει, καὶ φησι
 πρὸς τὸν Ἰησοῦν ὁ παρ' αὐτῷ Ἰουδαῖος ὅτι· Μετὰ τῶν
 μαθητῶν τῆδε κάκεισε ἀποδιδράσκεῖς.

20 12. Ἐπί δὲ καὶ σε νήπιον ἔτι ἐχρῆν εἰς Αἴγυπτον
 ἐκκομίζεσθαι, μὴ ἀποσφαγῆς; θεὸν γὰρ οὐκ εἰκὸς ἦν περὶ
 θανάτου δεδιέναι, καὶ τὰ ἐξῆς. ἡμεῖς δ' αὐτῷ πιστεύοντες
 381 Ἰησοῦ περὶ μὲν τῆς ἐν αὐτῷ θεϊότητος λέγοντι· Ἐγὼ εἰμ Jn xiv 6
 ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ· καὶ εἴ τι τούτοις παρα-
 25 πλῆσιον· περὶ δὲ τοῦ, ὅτι ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι ἦν, ταῦτα
 φάσκοντι· Νῦν δὲ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ἀνθρωπον ὃς Jn viii 40
 τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα· σύνθετόν τι χρῆμά φαμεν
 αὐτὸν γεγονέναι. καὶ ἐχρῆν τὸν προνοούμενον τῆς ὡς
 ἀνθρώπου ἑαυτοῦ εἰς τὸν βίον ἐπιδημίας μὴ ἀκαίρως ὁμοσε
 30 χωρεῖν τῷ ἕως θανάτου κινδύνῳ. οὕτως δὲ ἔδει αὐτὸν καὶ

1 τὰ πάθη θεραπευτέον ABC 4 om. τοῦ ABC 6, 7 αὐ-
 τοὺς ἐντυχόντας τῷ κοινωνικῷ B; ἀτυχόντας αὐτοὺς τὸ κοινωνικὸν N
 13, 14 φεύγετε—ἄλλην] N^{corr} AB; om. N^{*} C 20 C. Cels. i.
 66 καὶ σε] σε καὶ ABC 21 μὴ] ἴνα μὴ BC 26 om.
 δὲ AC ὃς] ὅστις N (sed τις supra lin.)

ὑπὸ τῶν ἀνατρεφόντων ἄγεσθαι, ὑπὸ θείου ἀγγέλου οἰκονο- BABC
μουμένων.

13. Τί οὖν ἄτοπον τὸν ἅπαξ ἐνανθρωπήσαντα καὶ
κατ' ἀνθρωπίνην ἀγωγὴν οἰκονομεῖσθαι πρὸς τὸ ἐκκλίνειν
κινδύνους, οὐ τῷ ἄλλως ἀδύνατον εἶναι τοιοῦτον γενέσθαι, 5
ἀλλὰ τῷ δεῖν τὸ ἐγχωροῦν ὁδῷ καὶ τάξει περὶ τῆς σωτηρίας
τοῦ Ἰησοῦ ψικονομῆσθαι; καὶ βέλτιόν γε ἦν ὑπεκστῆναι
τὸ παιδίον Ἰησοῦν τῆς Ἡρώδου ἐπιβουλῆς, καὶ ἀποδη-
μῆσαι μετὰ τῶν τρεφόντων αὐτὸ εἰς Αἴγυπτον ἕως τῆς
τελευτῆς τοῦ ἐπιβουλεύοντος· ἢ τὴν περὶ τοῦ Ἰησοῦ πρὸ- 10
νοιαν κωλύειν τὸ ἐφ' ἡμῖν Ἡρώδου ἀναιρεῖν τὸ παιδίον
θέλοντος, ἢ τὴν λεγομένην παρὰ τοῖς ποιηταῖς "Αἶδος
κυνέην ἢ τι παραπλήσιον ποιεῖν εἶναι περὶ τὸν Ἰησοῦν, ἢ
cf. Ge xix 11 πατάξει ὁμοίως τοῖς ἐν Σοδόμοις τοὺς ἦκοντας ἐπὶ τὴν
ἀναίρεσιν αὐτοῦ. τὸ γὰρ πάνυ παράδοξον τῆς ἐπ' αὐτὸν 15
βοηθείας, καὶ ἐπὶ πλείον ἐμφανές, οὐκ ἦν χρήσιμον τῷ
βουλέσθαι αὐτὸν διδάξαι ὡς ἄνθρωπον μαρτυρούμενον ὑπὸ
τοῦ θεοῦ ἔχειν τι θεϊότερον ἐν τῷ βλεπομένῳ ἀνθρώπῳ·
1 Co i 24 ὅπερ ἦν ὁ κυρίως υἱὸς θεοῦ, θεὸς λόγος, θεοῦ δύναμις καὶ
θεοῦ σοφία, ὁ καλούμενος Χριστός. οὐ καιρὸς δὲ νῦν τὰ 20
περὶ τοῦ συνθέτου, καὶ ἐξ ὧν συνέκειτο ἐνανθρωπήσας
Ἰησοῦς, διηγῆσασθαι· οὔσης τινὸς καὶ, ἴν' οὕτως ὀνομάσω,
οἰκείας ζητήσεως τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸν τόπον.

14. Ὅμοιον δὲ ἢ πεποιήται κατὰ Ἰησοῦ καὶ τῶν μα- 380
θητῶν διαβολῇ φήσομεν εἶναι καὶ τὸ περὶ Ἀριστοτέλους 25
ἱστορούμενον· οὗτος γὰρ ἰδὼν συγκροτεῖσθαι μέλλον κατ'
αὐτοῦ δικαστήριον ὡς κατὰ ἀσεβοῦς, διὰ τινὰ δόγματα τῆς
φιλοσοφίας αὐτοῦ ἃ ἐνόμισαν εἶναι ἀσεβῆ Ἀθηναῖοι,
ἀναχωρήσας ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν ἐν Χαλκίδι τὰς διατριβὰς

3 ἄτοπον]+ ἦν ABC   5 οὐ τῷ] οὕτως N*   ἀδύνατον] δυ-
νατὸν AB* C   εἶναι]+ τὸ ABC   7 οἰκονομεῖσθαι ABC   8 τὴν
ἢρ. ἐπιβουλῆν N^{corr} ABC   16 πλείον ABC   19 θεοῦ λόγος
N*   θεοῦ δύναμις] καὶ δύναμις N   20 om. ὁ ABC   21 συνέ-
κειτο]+ ὁ ABC   24 C. Cels. i. 65   κατὰ]+ τοῦ ABC

ABC ἐποιήσατο, ἀπολογησάμενος τοῖς γνωρίμοις καὶ εἰπών·
 Ἀπίωμεν ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν, ἵνα μὴ πρόφασιν δώμεν Ἀθη-
 ναίοις τοῦ δεύτερον ἄγος ἀναλαβεῖν παραπλήσιον τῷ κατὰ
 Σωκράτους, καὶ ἵνα μὴ δεύτερον εἰς φιλοσοφίαν ἀσεβήσω-
 5 σιν.

καὶ ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ τῆς ἀγῆς κατὰ Κέλσου πραγ-
 ματείας τάδε φησίν·

475 15. Ἐἴθ' ἐξῆς τούτοις ὁ Κέλσος τὰ ὑπὸ ὀλίγων πάν-
 παρὰ τὴν διδασκαλίαν Ἰησοῦ λεγόμενα νομιζομένων χρι-
 10 στιανῶν, οὐ φρονιμωτέρων (ὡς οἶεται) ἀλλ' ἀμαθεστάτων,
 φέρων, φησὶ· τοιαῦτα ὑπ' αὐτῶν προστάσσεσθαι. Μηδεὶς
 476 προσίτω πεπαιδευμένος, μηδεὶς σοφός, μηδεὶς φρόνιμος·
 κακὰ γὰρ ταῦτα νομίζεται παρ' ἡμῖν· ἀλλ' εἴ τις ἀμαθής,
 εἴ τις ἀνόητος, εἴ τις ἀπαιδευτος, εἴ τις νήπιος, θαρρῶν
 15 ἡκέτω. τούτους γὰρ ἀξίους εἶναι τοῦ σφετέρου θεοῦ αὐτό-
 θεν ὁμολογοῦντες, δηλοῖ εἶσιν ὅτι μόνους τοὺς ἡλιθίους
 καὶ ἀγενεῖς καὶ ἀναισθήτους καὶ ἀνδράποδα καὶ γύναια
 καὶ παιδάρια πείθειν ἐθέλουσιν τε καὶ δύνανται· καὶ πρὸς
 ταῦτα δέ φημεν ὅτι, ὡσπερ εἴ τις, τοῦ Ἰησοῦ διδάσκοντος
 20 τὰ περὶ σωφροσύνης καὶ λέγοντος· Ὅς ἐὰν ἐμβλέψῃ γυναικὶ Mt v 28
 πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ
 αὐτοῦ· ἑώρα τινὰς ὀλίγους ἀπὸ τῶν τοσοῦτων χριστιανούς
 εἶναι νομιζομένους ἀκολάστως ζῶντας, εὐλογώτατα μὲν ἂν
 αὐτοῖς ἐνεκάλει παρὰ τὴν Ἰησοῦ βιοῦσι διδασκαλίαν·
 25 ἀλογώτατα δ' ἂν ἐποίησεν, εἰ τὸ κατ' ἐκείνων ἔγκλημα τῷ
 λόγῳ προσῆπτεν· οὕτως, ἐὰν εὐρίσκηται οὐδενὸς ἤττον ὁ
 χριστιανῶν λόγος ἐπὶ σοφίαν προκαλούμενος, ἐγκλητέον
 μὲν ἔσται τοῖς συναγορεύουσι τῇ σφῶν ἀμαθία, καὶ λέ-
 γουσιν οὐ ταῦτα μὲν ἄπερ ὁ Κέλσος ἀνέγραψεν· οὐδὲ γὰρ
 30 οὕτως ἀναισχύντως, κὰν ἰδιωταί τινες ὦσι καὶ ἀμαθεῖς,

1 εἰπών] λέγων ABC 8 C. Cels. iii. 44 13 κακὰ] καὶ N
 14 om. εἴ τις ἀπαιδευτος N 15 ἡκέτω N om. εἶναι N
 22 om. τινὰς N 23 om. ἂν N 29 οὐδέ] οὐ ABC

λέγουσιν· ἕτερα δὲ πολλῶ ἐλάττονα καὶ ἀποτρεπτικά τοῦ ἘABC ἀσκεῖν σοφίαν.

16. Ὅτι δὲ βούλεται ἡμᾶς εἶναι σοφοὺς ὁ λόγος, δεικτέον καὶ ἀπὸ τῶν παλαιῶν καὶ Ἰουδαϊκῶν γραμμάτων, οἷς καὶ ἡμεῖς χρῶμεθα· οὐχ ἦττον δὲ καὶ ἀπὸ τῶν μετὰ 5 τὸν Ἰησοῦν γραφέντων καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις θείων εἶναι πεπιστευμένων. ἀναγέγραπται δὴ ἐν πεντηκοστῷ ψαλμῷ Δαυίδ ἐν τῇ πρὸς θεὸν εὐχῇ λέγων· Τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κρύφια τῆς σοφίας σου ἐδήλωσάς μοι. καὶ εἴ τίς γε ἐν- τίχοι τοῖς ψαλμοῖς, εὔροι ἂν πολλῶν καὶ σοφῶν δογμάτων 10 πλήρη τὴν βίβλον. καὶ Σολομὼν δὲ, ἐπεὶ σοφίαν ἤτησεν, ἀπεδέχθη· καὶ τῆς σοφίας αὐτοῦ τὰ ἔχνη ἔστιν ἐν τοῖς συγγράμμασι θεωρῆσαι, μεγάλην ἔχοντα ἐν βραχυλογίᾳ περιόριαν· ἐν οἷς ἂν εὔροις πολλὰ ἐγκώμια τῆς σοφίας καὶ προτρεπτικά περὶ τοῦ σοφίαν δεῖν ἀναλαβεῖν. καὶ οὕτω 15 γε σοφὸς ἦν Σολομὼν, ὥστε τὴν βασιλίδα Σαβὰ ἀκούσασαν αὐτοῦ τὸ ὄνομα καὶ τὸ ὄνομα κυρίου ἐλθεῖν πειράσαι αὐτὸν ἐν αἰνύμασιν. ἦτις καὶ ἐλάλησεν αὐτῷ πάντα ὅσα ἦν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς. καὶ ἀπήγγειλεν αὐτῇ Σολομὼν πάντας τοὺς λόγους αὐτῆς· οὐκ ἦν λόγος παρεωραμένος ὑπὸ τοῦ 20 βασιλέως, ὃν οὐκ ἀπήγγειλεν αὐτῇ. καὶ εἶδε βασίλισσα Σαβὰ πᾶσαν φρόνησιν Σολομὼν, καὶ τὰ κατ' αὐτόν· καὶ ἐξ ἑαυτῆς ἐγένετο. καὶ εἶπε πρὸς τὸν βασιλέα· ἀληθῆς ὁ λόγος ὃν ἤκουσα ἐν τῇ γῆ μου περὶ σοῦ καὶ περὶ τῆς φρονήσεώς σου· καὶ οὐκ ἐπίστευσα τοῖς λαλοῦσί μοι, 25 ἕως ὅτε παρεγενόμην καὶ ἐωράκασιν οἱ ὀφθαλμοί μου. καὶ ἰδοὺ οὐκ ἔστι καθὼς ἀπήγγειλάν μοι τὸ ἦμισυ. προστέ- θεικας σοφίαν καὶ ἀγαθὰ πρὸς αὐτὰ ἐπὶ πᾶσαν τὴν ἀκοὴν 477 ἦν ἤκουσα. γέγραπται δὴ περὶ τοῦ αὐτοῦ ὅτι Καὶ ἔδωκε 30 κύριος φρόνησιν τῷ Σολομὼν καὶ σοφίαν πολλὴν σφόδρα

5 ἦττων Ν 11 σαλομὼν AB (et infra) ἐξήτησεν ABC
 16 βασίλισσαν ABC 17 κυρίου] χυ Ν 21 εἶδε]
 εἶδεν ἢ ABC 22 σαββὰ ΝC 23 αὐτῆς Ν πρὸς] + αὐτὸν
 ABC 29 om. τοῦ Ν

NABC καὶ χύμα καρδίας ὡς ἡ ἄμμος ἢ παρὰ τὴν θάλασσαν. καὶ
 ἐπληθύνθη σοφία ἐν Σολομῶν σφόδρα ὑπὲρ τὴν φρόνησιν
 πάντων ἀρχαίων καὶ ὑπὲρ πάντας φρονίμους Αἰγύπτου.
 καὶ ἐσοφίσατο ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους· καὶ τὰ ἐξῆς. οὕτω
 5 δὲ βούλεται σοφὸς εἶναι ἐν τοῖς πιστεύουσιν ὁ λόγος,
 ὥστε ὑπὲρ τοῦ γυμνάσαι τὴν σύνεσιν τῶν ἀκούοντων τὰ
 μὲν ἐν αἰνίγμασι, τὰ δὲ ἐν τοῖς καλουμένοις σκοτεινοῖς
 λόγοις λελαληκέναι, τὰ δὲ διὰ παραβολῶν, καὶ ἄλλα διὰ
 προβλημάτων. καὶ φησὶ γέ τις τῶν προφητῶν, ὁ Ὡσηέ,
 10 ἐπὶ τέλει τῶν λόγων αὐτοῦ· Τίς σοφὸς καὶ συνήσει ταῦτα; Hos xiv 10
 ἢ συνेतὸς καὶ ἐπιγνώσεται αὐτά; Δανιὴλ δὲ καὶ οἱ μετ' cf. Dan i 20
 αὐτοῦ αἰχμαλωτισθέντες τοσοῦτον προέκοψαν καὶ ἐν τοῖς
 μαθημασιν, ἅτινα ἤσκουν ἐν Βαβυλῶνι οἱ περὶ τὸν βασιλέα
 σοφοί, ὡς πάντων αὐτῶν διαφέροντας ἀποδειχθῆναι τούτους
 15 δεκαπλασίως. λέγεται δὲ ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ πρὸς τὸν Τύρου
 ἀρχοντα, μέγα φρονούντα ἐπὶ σοφία· Μὴ σὺ σοφώτερος εἶ Ez xxviii 3
 τοῦ Δανιήλ; πᾶν κρύφιον οὐκ ἐπεδείχθη σοι.

17. Ἐὰν δὲ καὶ ἐπὶ τὰ μετὰ τὸν Ἰησοῦν γεγραμμένα
 ἔλθῃς βιβλία, εὖροις ἂν τοὺς μὲν ὄχλους τῶν πιστευόντων
 20 τῶν παραβολῶν ἀκούοντας, ὡς ἔξω τυγχάνοντας καὶ ἀξίους Mc iv 11, 34
 μόνον τῶν ἐξωτερικῶν λόγων, τοὺς δὲ μαθητὰς κατ' ἰδίαν
 τῶν παραβολῶν μαθάνοντας τὰς διηγήσεις· κατ' ἰδίαν
 γὰρ τοῖς ἰδίοις μαθηταῖς ἐπέλυεν ἅπαντα ὁ Ἰησοῦς, προτι-
 μῶν παρὰ τοὺς ὄχλους τοὺς τῆς σοφίας αὐτοῦ ἐπιδιδακτο-
 25 μένους. ἐπαγγέλλεται δὲ τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσι πέμψαι
 σοφοὺς καὶ γραμματεῖς, λέγων· Ἴδου ἐγὼ ἀποστέλλω εἰς Mt xxiii 34
 ὑμᾶς σοφοὺς καὶ γραμματεῖς· καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκτενοῦσι
 καὶ σταυρώσουσι. καὶ ὁ Παῦλος δ' ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν
 ὑπὸ τοῦ θεοῦ διδομένων χαρισμάτων πρῶτον ἔταξε τὸν 1 Co xii 8 ff.

2 om. ἐν ABC

4 καὶ τὰ ἐξῆς] plura laudat N

7 om.

ἐν (pr) N 17 οὐκ ἐπεδείχθη (sic) N 19 πιστευσάντων ABC
 21 μόνων AB; μόνους C 22 καθ' ἰδίαν N* 25 πέμψειν
 ABC 26 ἀποστελῶ NC 27, 28 σταυρώσουσι καὶ ἀποκτε-
 νοῦσι ABC

λόγον τῆς σοφίας, καὶ δεύτερον, ὡς ὑποβεβηκότα παρ' ἸΑΒC
 ἐκείνον, τὸν λόγον τῆς γνώσεως, τρίτον δέ που καὶ κα- 478
 τωτέρω τὴν πίστιν. καὶ ἐπεὶ τὸν λόγον προετίμα τῶν
 τεραστίων ἐνεργειῶν, διὰ τοῦτ' ἐνεργήματα δυνάμεων καὶ
 χαρίσματα ἰαμάτων ἐν τῇ κατωτέρω τίθησι χώρα παρὰ τὰ 5
 λογικὰ χαρίσματα. μαρτυρεῖ δὲ τῇ Μωσέως πολυμαθείᾳ
 ὁ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων Στέφανος, πάντως ἀπὸ
 τῶν παλαιῶν καὶ μὴ εἰς πολλοὺς ἐφθακώτων γραμμάτων
 λαβίων. φησὶ γάρ· Καὶ ἐπαιδεύθη Μωσῆς ἐν πάσῃ σοφίᾳ
 Αἰγυπτίων. διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐν τοῖς τεραστοῖς ὑπενόητο, 10
 μήποτε οὐ κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ θεοῦ ἐποίησε
 αὐτὰ, ἀλλὰ κατὰ τὰ Αἰγυπτίων μαθήματα, σοφὸς ὢν ἐν
 αὐτοῖς. τοιαῦτα γὰρ ὑπονοῶν περὶ αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς
 ἐκάλεσε τοὺς ἐπαιδοὺς τῶν Αἰγυπτίων καὶ τοὺς σοφιστὰς
 καὶ τοὺς φαρμακεῖς· οἵτινες ἠλέγχθησαν τὸ οὐδὲν ὄντες 15
 ὡς πρὸς τὴν ἐν Μωσῇ σοφίαν ὑπὲρ πᾶσαν Αἰγυπτίων
 σοφίαν.

Act vii 22

Ex vii 11

18. Ἄλλ' εἰκὸς τὰ γεγραμμένα ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους
 προτέρᾳ τῷ Παύλῳ, ὡς πρὸς Ἑλληνας καὶ μέγα φυσῶντας
 ἐπὶ τῇ Ἑλληνικῇ σοφίᾳ, κεκινηκέναι τινὰς, ὡς τοῦ λόγου 20
 μὴ βουλομένους σοφούς. ἀλλ' ἀκουέτω ὁ τὰ τοιαῦτα
 νομίζων ὅτι, ὥσπερ διαβάλλων ἀνθρώπους φαύλους ὁ
 λόγος φησὶν αὐτοὺς εἶναι οὐ περὶ τῶν νοητῶν καὶ ἀοράτων
 καὶ αἰωνίων σοφούς, ἀλλὰ περὶ μόνων τῶν αἰσθητῶν πραγ-
 ματευσάμενους καὶ ἐν τούτοις τὰ πάντα τιθεμένους εἶναι 25
 σοφούς τοῦ κόσμου· οὕτω καὶ πολλῶν ὄντων δογμάτων,
 τὰ μὲν συναγορεύοντα ὕλη καὶ σώμασι καὶ πάντα φάσκον-
 τα εἶναι σώματα τὰ προηγουμένως ὑφεστηκότα καὶ
 μηδὲν παρὰ ταῦτα εἶναι ἄλλο, εἴτε λεγόμενον ἀόρατον εἴτ'
 cf. 1 Co ii 6 ὀνομαζόμενον ἀσώματον, φησὶν εἶναι σοφίαν τοῦ κόσμου 30
 καταργουμένην καὶ μωραينوμένην καὶ σοφίαν τοῦ αἰῶνος
 τούτου· τὰ δὲ μετατιθέμενα τὴν ψυχὴν ἀπὸ τῶν τῆδε πραγ-

9 om. ἐν ABC   15 φαρμακοὺς ABC   24 τῶν αἰσθητῶν
 μόνων ABC   27, 28 φασκόντων N   28 om. τὰ ABC

ΗΑΒC μάτων ἐπὶ τὴν παρὰ θεῶ μακαριότητα καὶ τὴν καλουμένην
 αὐτοῦ βασιλείαν, καὶ διδάσκοντα καταφρονεῖν μὲν ὡς
 προσκαίρων πάντων τῶν αἰσθητῶν καὶ βλεπομένων, σπεύ-
 δειν δὲ ἐπὶ τὰ ἀόρατα καὶ σκοπεῖν τὰ μὴ βλεπόμενα,
 5 ταυτὰ φησι σοφίαν εἶναι θεοῦ. φιλαλήθης δ' ὢν ὁ Παῦλος
 φησι περὶ τινῶν ἐν Ἑλληνισι σοφῶν, ἐν οἷς ἀληθεύουσιν, ὅτι
 Γνόντες τὸν θεὸν οὐχ ὡς θεὸν ἐδόξασαν ἢ ἠψυχάριστησαν. Ro i 21
 καὶ μαρτυρεῖ αὐτοῖς ἐγνωκέναι θεόν· λέγει δὲ καὶ τοῦτ' οὐκ
 ἀθεεὶ αὐτοῖς γεγονέναι, ἐν οἷς γράφει τό· Ὁ θεὸς γὰρ Ro i 19 ff.
 10 αὐτοῖς ἐφάνερωσεν· αἰνισσόμενος οἶμαι τοὺς ἀναβαίνοντας
 ἀπὸ τῶν ὄρατῶν ἐπὶ τὰ νοητὰ, ὅτε γράφει ὅτι Τα ἀόρατα
 τοῦ θεοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα
 καθοράται, ἧ τε αἰδίου αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης, εἰς τὸ
 εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογίτους, διότι γνόντες τὸν θεὸν οὐχ ὡς
 15 θεὸν ἐδόξασαν ἢ ἠψυχάριστησαν.

19. Τάχα δὲ καὶ ἐκ τοῦ· Βλέπετε δὲ τὴν κλησιν ὑμῶν, 1 Co i 26 ff.
 479 ἀδελφοί, ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα, οὐ πολλοὶ
 δυνατοὶ, οὐ πολλοὶ εὐγενεῖς· ἀλλὰ τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου
 ἐξελέξατο ὁ θεός, ἵνα καταισχύνῃ τοὺς σοφούς· καὶ τὰ
 20 ἄγενῆ καὶ τὰ ἐξουθενημένα ἐξελέξατο ὁ θεός, καὶ τὰ μὴ
 ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ, ἵνα μὴ καυχῆσθαι πᾶσα
 σὰρξ ἐνώπιον αὐτοῦ· ἐκινήθησάν τινες πρὸς τὸ οἶσθαι
 ὅτι οὐδεὶς πεπαιδευμένος ἢ σοφὸς ἢ φρόνιμος προσέρχεται
 τῷ λόγῳ. καὶ πρὸς τὸν τοιοῦτον δὲ φήσομεν, ὅτι οὐκ
 25 εἴρηται· Οὐδεὶς σοφὸς κατὰ σάρκα· ἀλλ'· Οὐ πολλοὶ
 σοφοὶ κατὰ σάρκα. καὶ δῆλον ὅτι ἐν τῷ χαρακτηριστικῷ
 τῶν καλουμένων ἐπισκόπων, διαγράφων ὁ Παῦλος ὁποῖον
 εἶναι χρὴ τὸν ἐπίσκοπον, ἔταξε καὶ τὸν διδάσκαλον· λέγων
 δεῖν αὐτὸν εἶναι δυνατόν καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν, cf. Ti i 9
 30 ἵνα τοὺς ματαιολόγους καὶ φρεναπάτας ἐπιστομίξῃ διὰ τῆς
 ἐν αὐτῷ σοφίας. καὶ ὡσπερ μονόγαμον μᾶλλον διγάμον cf. 1 Tim iii
 2

5 φησιν εἶναι σοφίαν ABC 8 αὐτοῖς] αὐτοὺς ABC 10, 11 ἀπὸ
 τῶν ὄρατῶν ἀναβαίνοντας ABC 16 om. δὲ (sec.) ABC
 19, 20 om. ἵνα καταισχύνῃ...θεὸς N* B 25 εἴρηται] + ὅτι N

αίρειται εἰς ἐπισκοπὴν, καὶ ἀνεπίληπτον ἐπιλήπτου, καὶ ^{NA}BC
 νηφάλιον τοῦ μὴ τοιοῦτου, καὶ σώφρονα τοῦ μὴ σώφρονος,
 καὶ κόσμιον παρὰ τὸν κἂν ἐπ' ὀλίγον ἄκοσμον· οὕτως
 θέλει τὸν προηγουμένως εἰς ἐπισκοπὴν κατασταθησόμενον
 εἶναι διδακτικὸν καὶ δυνατὸν πρὸς τὸ τοὺς ἀντιλέγοντας ⁵
 ἐπιστομίζειν. πῶς οὖν εὐλόγως ἐγκαλεῖ ὁ Κέλσος ἡμῖν
 ὡς φάσκουσι· 'Μηδεὶς προσίτω πεπαιδευμένος, μηδεὶς
 σοφὸς, μηδεὶς φρόνιμος'; ἀλλὰ προσίτω μὲν πεπαιδευμένος
 καὶ σοφὸς καὶ φρόνιμος ὁ βουλόμενος· οὐδὲν δ' ἦττον
 προσίτω καὶ εἴ τις ἀμαθὴς καὶ ἀνόητος καὶ ἀπαίδευτος καὶ ¹⁰
 νήπιος. καὶ γὰρ τοὺς τοιοῦτους προσελθόντας ἐπαγγέλ-
 λεται θεραπεύειν ὁ λόγος, πάντας ἀξίους κατασκευάζων
 τοῦ θεοῦ.

20. Ψεῦδος δὲ καὶ τὸ 'μόνους ἡλιθίους καὶ ἀγενεῖς
 καὶ ἀναισθήτους καὶ ἀνδράποδα καὶ γυναῖκα καὶ παιδάρια ¹⁵
 πείθειν ἐθέλειν τοὺς διδάσκοντας τὸν θεῖον λόγον·' καὶ
 τούτους μὲν γὰρ καλεῖ ὁ λόγος, ἵνα αὐτοὺς βελτιώσῃ
¹ Tim iv 10 καλεῖ δὲ καὶ τοὺς πολλῶν τούτων διαφέροντας· ἐπεὶ σωτήρ
 ἐστὶ πάντων ἀνθρώπων ὁ χριστὸς, καὶ μάλιστα πιστῶν, ⁴⁸⁰
¹ Jn ii 2 εἴτε συνेतῶν εἴτε καὶ ἀπλουστέρων· καὶ ἰλασμός ἐστι πρὸς ²⁰
 τὸν πατέρα περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, οὐ μόνον δὲ περὶ τῶν
 ἡμετέρων ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου. περισσὸν οὖν
 τὸ θέλειν μετὰ ταῦτα ἀπολογήσασθαι ἡμᾶς πρὸς τὰς
 Κέλσου λέξεις οὕτως ἐχούσας· 'Τί γὰρ ἐστὶν ἄλλως κακὸν
 τὸ πεπαιδεῦσθαι, καὶ λόγων τῶν ἀρίστων ἐπιμεμελησθαι, ²⁵
 καὶ φρόνιμον εἶναι τε καὶ δοκεῖν; τί δὲ κωλύει τούτο πρὸς
 τὸ γινῶναι θεόν; τί δ' οὐχὶ προὔργου μᾶλλον, καὶ δι' οὗ
 μᾶλλον τις ἂν ἐφικέσθαι δύναίτο ἀληθείας;' τὸ μὲν οὖν
 ἀληθῶς πεπαιδεῦσθαι οὐ κακόν· ὁδὸς γὰρ ἐπ' ἀρετὴν ἐστὶν
 ἢ παιδευσις. τὸ μέντοι γε ἐν πεπαιδευμένοις ἀριθμῶν τοὺς ³⁰
 ἐσφαλμένα δόγματα ἔχοντας, οὐδ' οἱ Ἑλλήνων σοφοὶ

3 om. κἂν ABC
 ἐλέγχειν ABC^{margin}
 28 μᾶλλον] + εἰ N

5 εἶναι] + καὶ BC
 ἡμῖν ὁ κέλσος ABC

6 ἐπιστομίζειν]
 20 om. καὶ (pr.) N

NABC φήσουσι. καὶ κατὰ τὸν ἡμέτερον δὲ λόγον οὐκ ἔστι σοφία
 πονηρίας ἐπιστήμη· πονηρίας δὲ, ἕν' οὕτως ὀνομάσω,
 ἐπιστήμη ἐστὶν ἐν τοῖς ψευδοδοξοῦσι καὶ ὑπὸ σοφι-
 σμάτων ἠπατημένοις. διὰ τοῦτο ἀμαθίαν εἶποιμι μᾶλλον ἢ
 5 σοφίαν ἐν τοῖς τοιούτοις. πάλιν τ' αὖ τίς οὐκ ἂν ὁμολο-
 γῆσαι ὅτι λόγων τῶν ἀρίστων ἐπιμεμελῆσθαι ἀγαθόν
 ἐστίν; ἀλλὰ τίνας ἐροῦμεν τοὺς ἀρίστους λόγους ἢ τοὺς
 ἀληθεῖς καὶ ἐπ' ἀρετὴν παρακαλοῦντας; ἀλλὰ καὶ τὸ
 φρόνιμον εἶναι καλόν ἐστίν· οὐκέτι δὲ τὸ δοκεῖν, ὅπερ
 10 εἶπεν ὁ Κέλσος. καὶ οὐ κωλύει γὰρ πρὸς τὸ γινῶναι θεόν,
 ἀλλὰ καὶ συνεργεῖ τὸ πεπαιδευῆσθαι καὶ λόγων ἀρίστων
 ἐπιμεμελῆσθαι καὶ φρόνιμον εἶναι. καὶ ἡμῖν μᾶλλον
 πρέπει τοῦτο λέγειν ἢ Κέλσω· καὶ μάλιστα εἰάν Ἐπι-
 κούρειος ὧν ἐλέγχεται.

15 21. Ἴδωμεν δ' αὐτοῦ καὶ τὰ ἐξῆς οὕτως ἔχοντα·
 'Ἄλλ' ὀρώμεν δῆπου καὶ τοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς τὰ ἐπιρρη-
 τότατα ἐπιδεικνυμένους καὶ ἀγείροντας, εἰς μὲν φρονίμων
 ἀνδρῶν σύλλογον οὐκ ἂν ποτε παρελθόντας, οὐδ' ἐν τού-
 20 τοῖς τὰ ἑαυτῶν κατατολήσαντας ἐπιδεικνύειν· ἔνθα δ'
 ἂν ὀρώσι μειράκια καὶ οἰκοτρίβων ὄχλον καὶ ἀνοήτων
 ἀνθρώπων ὄμιλον, ἐνταῦθα ὠθουμένους τε καὶ καλλωπιζο-
 μένους.' ὅρα δὴ καὶ ἐν τούτοις τίνα τρόπον ἡμᾶς συκο-
 φαντεῖ, ἐξομοιῶν τοῖς ἐν ταῖς ἀγοραῖς τὰ ἐπιρρητότατα
 ἐπιδεικνυμένοις καὶ ἀγείρουσι. ποῖα δὴ ἐπιρρητότατα
 25 ἐπιδεικνύμεθα; ἢ τί τούτοις παραπλήσιον πράττομεν, οἱ
 καὶ δι' ἀναγνωσμάτων καὶ διὰ τῶν εἰς τὰ ἀναγνώσματα
 διηγήσεων προτρέποντες μὲν ἐπὶ τὴν εἰς τὸν θεὸν τῶν
 ὄλων εὐσέβειαν καὶ τὰς συνθρόνους ταύτης ἀρετάς, ἀπο-
 τρέποντες δ' ἀπὸ τοῦ καταφρονεῖν τοῦ θεοῦ καὶ πάντων
 30 τῶν παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πραττομένων; καὶ οἱ φιλόσοφοί
 γ' ἂν εὐξαιτο ἀγείρειν τοσοῦτους ἀκροατὰς λόγων ἐπὶ τὸ

1—5 om. καὶ κατὰ—τοιούτοις N 16 om. τὰ N 28 ταύτης]
 ταύτη ABC

καλὸν παρακαλούντων. ὅπερ πεποιήκασι μάλιστα τῶν ἩABC
 Κυρικῶν τινές, δημοσίᾳ πρὸς τοὺς παρατυγχάνοντας δια-
 λεγόμενοι. ἄρ' οὖν καὶ τούτους, μὴ συναθροίζοντας μὲν
 τοὺς νομιζομένους πεπαιδεῦσθαι, καλοῦντας δ' ἀπὸ τῆς 481
 τριόδου καὶ συνάγοντας ἀκροατὰς, φήσουσι παραπλησίους 5
 εἶναι τοῖς ἐν ταῖς ἀγοραῖς τὰ ἐπιρρητότατα ἐπιδεικνυμένοις
 καὶ ἀγείρουσιν; ἀλλ' οὔτε Κέλσος οὔτε τις τῶν τὰ αὐτὰ
 φρονούντων ἐγκαλοῦσι τοῖς κατὰ τὸ φαινόμενον αὐτοῖς
 φιλόανθρωπον κινῶσι λόγους καὶ πρὸς τοὺς ἰδιωτικούς
 δήμους. 10

22. Εἰ δ' ἐκεῖνοι οὐκ ἔγκλητοι τοῦτο πράττοντες, ἴδω-
 μεν εἰ μὴ χριστιανοὶ μᾶλλον καὶ τούτων βέλτιον πλήθη
 ἐπὶ καλοκάγαθίαν προκαλοῦνται. οἱ μὲν γὰρ δημοσίᾳ
 διαλεγόμενοι φιλόσοφοι οὐ φυλοκρινοῦσι τοὺς ἀκούοντας·
 ἀλλ' ὁ βουλόμενος ἔστηκε καὶ ἀκούει. χριστιανοὶ δὲ 15
 κατὰ τὸ δυνατόν αὐτοῖς προβασανίσαντες τῶν ἀκούειν
 σφῶν βουλομένων τὰς ψυχὰς, καὶ κατ' ἰδίαν αὐτοῖς προ-
 ἐπάσαντες, ἐπὶ δὲ δοκῶσιν αὐτάρκως οἱ ἀκροαταὶ πρὶν εἰς τὸ
 κοινὸν εἰσελθεῖν ἐπιδεδωκέναι πρὸς τὸ θέλειν καλῶς βιοῦν,
 τὸ τηλικαδε αὐτοὺς εἰσάγουσιν, ἰδίᾳ μὲν ποιήσαντες τάγμα 20
 τῶν ἄρτι ἀρχομένων καὶ εἰσαγομένων καὶ οὐδέπω τὸ σύμ-
 βολον τοῦ ἀποκεκαθάρθαι ἀνειληφότων· ἕτερον δὲ τὸ τῶν
 κατὰ τὸ δυνατόν παραστησάντων ἑαυτῶν τὴν προαίρεσιν
 οὐκ ἄλλο τι βούλεσθαι ἢ τὰ χριστιανοῖς δοκοῦντα· παρ'
 οἷς εἰσὶ τινες τεταγμένοι πρὸς τὸ φιλοπευστεῖν τοὺς βίους 25
 καὶ τὰς ἀγωγὰς τῶν προσιόντων, ἵνα τοὺς μὲν τὰ ἐπίρρητα
 πράττοντας ἀποκωλύσωσιν ἢ κεν ἐπὶ τὸν κοινὸν αὐτῶν
 σύλλογον, τοὺς δὲ μὴ τοιούτους ὅλη ψυχῇ ἀποδεχόμενοι
 βελτίους ὁσημέραι κατασκευάζουσιν. ὁμοία δ' ἔστιν αὐτοῖς
 ἀγωγή καὶ περὶ ἁμαρτανόντων, καὶ μάλιστα τῶν ἀκολα- 30

4 τοὺς]+μὴ ABC   7 τὰ αὐτὰ] ταῦτα Ἡ   8 ἐγκαλέουσι
 ABC   17 om. καὶ ABC   17, 18 forsit. legendum προετάσαντες
 vel προεξετάσαντες.   20, 21 τάγμα τῶν] ταγμάτων Ἡ.   21 οὐ-
 δέπω] οὐδὲ ABC   29 κατασκευάζουσιν Ἡ   ὁμοία] coniecti;
 οἷα A; οἷα ἩBC

NABC σταινόντων, οὓς ἀπελαύνουσι τοῦ κοινοῦ οἱ κατὰ τὸν Κέλσον
 παραπλήσιοι τοῖς ἐν ταῖς ἀγοραῖς τὰ ἐπιρρητότατα ἐπι-
 δεικνυμένοις. καὶ τὸ μὲν τῶν Πυθαγορείων σεμνὸν διδα-
 σκαλεῖον κενοτάφια τῶν ἀποστάντων τῆς σφῶν φιλοσοφίας
 5 κατεσκευάζε, λογιζόμενον νεκροὺς αὐτοὺς γεγονέναι. οὗτοι
 δὲ ὡς ἀπολωλότας καὶ τεθνηκότας τῷ θεῷ τοὺς ὑπ' ἀσελ-
 γείας ἢ τινος ἀτόπου νενικημένους, ὡς νεκροὺς πενθοῦσι·
 καὶ ὡς ἐκ νεκρῶν ἀναστάντας, ἐὰν ἀξιόλογον ἐνδείξωνται
 μεταβολὴν, χρόνῳ πλείονι τῶν κατ' ἀρχὰς εἰσαγομένων
 482 ὕστερόν ποτε προσίενται εἰς οὐδεμίαν ἀρχὴν καὶ προστα-
 σίαν τῆς λεγομένης ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ καταλέγοντες τοὺς
 φθάσαντας μετὰ τὸ προσεληλυθέναι τῷ λόγῳ ἐπταικέναι.

23. Τούτους δὴ, οἷς ἡμᾶς ὁ Κέλσος ὁμοιοῖ, τοῖς ἐν
 ταῖς ἀγοραῖς τὰ ἐπιρρητότατα ἐπιδεικνυμένοις καὶ ἀγεί-
 15 ρουσι, φησὶν εἰς μὲν φρονίμων ἀνδρῶν σύλλογον οὐκ ἂν
 ποτε παρελθεῖν, οὐδ' ἐν τούτοις τὰ ἑαυτῶν κατατολμᾶν
 ἐπιδεικνύειν· 'ἐνθα δ' ἂν ὀρώσι μειράκια καὶ οἰκοτριβὸν
 ὄχλον καὶ ἀνθρώπων ἀνοήτων ὄμιλον, ἐνταῦθα ὠθουμένους
 τε καὶ καλλωπιζομένους·' καὶ ἐν τούτῳ οὐδὲν ἄλλο ποιῶν
 20 ἢ λουδοροῦμενος ἡμῖν παραπλησίως ταῖς ἐν ταῖς τριόδοις
 γυναιξί, σκοπὸν ἐχούσαις τὸ κακῶς ἀλλήλας λέγειν. ἡμεῖς
 γὰρ, ὅση δύναμις, πάντα πράττομεν ὑπὲρ τοῦ φρονίμων
 ἀνδρῶν γενέσθαι τὸν σύλλογον ἡμῶν· καὶ τὰ ἐν ἡμῖν
 25 μάλιστα κατὰ καὶ θεῖα τότε τολμῶμεν ἐν τοῖς πρὸς τὸ
 κοινὸν διαλόγοις φέρειν εἰς μέσον, ὅτ' εὐποροῦμεν συνετῶν
 ἀκροατῶν ἀποκρύπτομεν δὲ καὶ παρασιωπῶμεν τὰ βαθύ-
 τερα, ἐπὶ ἀπλουστέρους θεωρῶμεν τοὺς συνερχομένους
 καὶ δεομένους λόγων τροπικῶς ὀνομαζομένων γάλα. γέ-
 γραπται γὰρ παρὰ τῷ Παύλῳ ἡμῶν Κορινθίους ἐπιστελλοντι,
 30 Ἔλλησι μὲν οὐ κεκαθαρμένοις δέ πω τὰ ἦθη· Γάλα ὑμᾶς 1 Co iii 2 f.
 ἐπότισα, οὐ βρώμα, οὐ πω γὰρ ἐδύνασθε. ἀλλ' οὐδὲ ἔτι νῦν

3, 4 διδασκάλιον N 16 κατατολμᾶν] κατὰ τολμᾶν ABC
 27 οπι. ἐπὶ ἀπλουστ. θεωρῶμεν N

δύνασθε, ἔτι γὰρ σαρκικοί ἐστε. ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ζῆλος **ABC**
καὶ ἔρις, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε καὶ κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε;
ὁ δ' αὐτὸς οὗτος ἐπιστάμενος τὰ μὲν τινα τροφήν εἶναι
τελειότερας ψυχῆς, τὰ δὲ τῶν εἰσαγομένων παραβάλλεσθαι
He v 12 ff. γάλακτι νηπίων, φησί· Καὶ γεγόνατε χρεῖαν ἔχοντες γάλα- 5
κτος, οὐ στερεᾶς τροφῆς. πᾶς γὰρ ὁ μετέχων γάλακτος
ἄπειρος λόγου δικαιοσύνης, νηπίος γάρ ἐστι· τελείων δέ
ἐστιν ἡ στερεὰ τροφή, τῶν διὰ τὴν ἕξιν τὰ αἰσθητήρια
γεγυμνασμένα ἔχόντων πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ.
ἄρ' οὖν οἱ τούτοις ὡς καλῶς εἰρημένους πιστεύοντες ὑπολά- 10
βοιεν ἂν τὰ καλὰ τοῦ λόγου εἰς μὲν φρονίμων ἀνδρῶν
σύλλογον οὐκ ἂν ποτε λεχθήσεσθαι, ἔνθα δ' ἂν ὀρώσι 483
μειράκια καὶ οἰκοτρίβων ὄχλον καὶ ἀνθρώπων ἀνοήτων
ὄμιλον, ἐνταῦθα τὰ θεῖα καὶ σεμνὰ φέρειν εἰς μέσον καὶ
παρὰ τοῖς τοιούτοις περὶ αὐτῶν ἐγκαλλωπίζεσθαι; ἀλλὰ 15
σαφὲς τῷ ἐξετάζοντι ὅλον τὸ βούλημα τῶν ἡμετέρων γραμ-
μάτων, ὅτι ἀπεχθόμενος ὁμοίως τοῖς ἰδιωτικοῖς δήμοις ὁ
Κέλσος πρὸς τὸ χριστιανῶν γένος τὰ τοιαῦτα ἀνεξετάστως
καὶ ψευδόμενος λέγει.

24. Ὁμολογοῦμεν δὲ πάντας ἐθέλειν παιδεῦσαι τῷ 20
τοῦ θεοῦ, κἂν μὴ βούληται Κέλσος, λόγῳ, ὥστε καὶ μαιρα-
κίους μεταδιδόναι τῆς ἀρμοζούσης αὐτοῖς προτροπῆς, καὶ
οἰκότρυφιν ὑποδεικνύναι πῶς ἐλεύθερον ἀναλαβόντες φρό-
νημα ἐξευγενισθεῖεν ὑπὸ τοῦ λόγου. οἱ δὲ παρ' ἡμῖν πρεσ-
cf. Ro i 14 βεύοντες τὸν χριστιανισμὸν ἰκανῶς φασὶν ὀφείλεται εἶναι 25
Ἑλλησι καὶ βαρβάροις, σοφοῖς καὶ ἀνοήτοις· οὐ γὰρ
ἀρνοῦνται τὸ καὶ ἀνοήτων δεῖν τὰς ψυχὰς θεραπεύειν, ἢ,
ὅση δύναμις, ἀποτιθέμενοι τὴν ἀγνοίαν ἐπὶ τὸ συντεώτερον
Prov viii 5 σπεύδωσιν, ἀκούοντες καὶ Σολομῶνος λέγοντος· Οἱ δὲ
Prov ix 4 ff., ἄφρονες ἔνθεσθε καρδίαν· καί· Ὅς ἐστιν ὑμῶν ἀφρονέστα- 30
16 τος, ἐκκλινάτω πρὸς μέ· ἐνδεέσι δὲ φρενῶν παρακελεύομαι

3 om. τὰ **N** 4 τελειότεραν **N** 19 καὶ ψευδόμενος] κατα-
ψευδόμενος **ABC** 20 πάντες θέλειν **N** παιδεύεσθαι **N^{corr}**

ABC λέγουσα ἡ σοφία· Ἐλθετε, φάγετε τὸν ἐμὸν ἄρτον, καὶ
 πίετε οἶνον, ὃν ἐκέρασα ὑμῖν. ἀπολείπετε ἀφροσύνην,
 ἵνα ζήσητε, καὶ κατορθώσατε ἐν γνώσει σύνεσιν. εἶπομι
 δ' ἂν καὶ ταῦτα διὰ τὰ ἐγκείμενα πρὸς τὸν Κέλσου λόγον·
 5 ἄρα οἱ φιλοσοφούντες οὐ προκαλοῦνται μειράκια ἐπὶ τὴν
 ἀκρόασιν; καὶ τοὺς ἀπὸ κακίστου βίου νέους οὐ παρα-
 καλοῦσιν ἐπὶ τὰ βελτίονα; τί δὲ τοὺς οἰκότριβας οὐ βούλ-
 ονται φιλοσοφεῖν; ἢ καὶ ἡμεῖς μέλλομεν ἐγκαλεῖν φιλοσό-
 φοις οἰκότριβας ἐπ' ἀρετὴν προτρεψαμένοις, Πυθαγόρα μὲν
 10 τὸν Ζάμολξιν, Ζήνωνι δὲ τὸν Περσαῖον, καὶ χθῆς καὶ πρώην
 τοῖς προτρεψαμένοις Ἐπίκτητον ἐπὶ τὸ φιλοσοφεῖν; ἢ ὑμῖν
 μὲν, ὧ Ἕλληνες, ἕξεστι μειράκια καὶ οἰκότριβας καὶ ἀνοή-
 τους ἀνθρώπους ἐπὶ φιλοσοφίαν καλεῖν· ἡμεῖς δὲ τοῦτο
 ποιοῦντες οὐ φιλανθρώπως αὐτὸ πράττομεν, τῇ ἀπὸ τοῦ
 15 λόγου ἰατρικῇ πᾶσαν λογικὴν φύσιν θεραπεῦσαι βουλόμενοι
 καὶ οἰκειῶσαι τῷ δημιουργήσαντι πάντα θεῷ;

495 25. Ὅμοιον δὲ ποιεῖ ἐν τῷ φάσκειν μηδένα φρόνι-
 μον πείθεσθαι τῷ λόγῳ, περισπώμενος ὑπὸ τοῦ πλήθους
 τῶν προσερχομένων αὐτῷ, τῷ φάσκοντι διὰ τὸ πλήθος τῶν
 20 κατὰ τοὺς νόμους ἀγομένων ἰδιωτῶν ὅτι φρόνιμος οὐδεὶς,
 φέρ' εἰπεῖν, Σόλωνι ἢ Δικούργῳ πείθεται, ἢ Ζαλεύκῳ ἢ
 τινι τῶν λοιπῶν· καὶ μάλιστα ἐὰν φρόνιμον λαμβάνῃ τὸν
 κατ' ἀρετὴν ποιόν. ὡς γὰρ ἐπὶ τούτων, κατὰ τὸ φανὲν
 αὐτοῖς χρήσιμον, οἱ νομοθέται πεποιήκασιν τὸ τοιαύτη
 25 ἀγωγῇ αὐτοὺς περιβαλεῖν καὶ νόμοις· οὕτω νομοθετῶν ἐν
 τῷ Ἰησοῦ ὁ θεὸς τοῖς πανταχοῦ ἀνθρώποις, καὶ τοὺς μὴ
 φρονίμους ἄγει, ὡς οἶόν τέ ἐστιν ἄγεσθαι τοὺς τοιοῦτους
 ἐπὶ τὸ βέλτιον. ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος εἰδὼς εἶπε· Τὰ μωρὰ 1 Co i 27
 τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ θεός, ἵνα κατασχύνη τοὺς σοφοὺς·

1 ἔλθατε (sic) N τῶν ἐμῶν ἄρτων AB 2 κεκέρακα ABC
 ἀπολίπετε C 17 C. Cels. iii. 73 17—19 ὅμοιον δὲ—φά-
 σκοντι] οὐδένα φρόν. φησι πείθεσθαι τῷ λόγῳ, περισπώμενος ὑπὸ τοῦ
 πλήθους τῶν προσερχ. αὐτῷ. ὅμοιον δὲ ποιεῖ καὶ ἐν τούτῳ φάσκοντι N
 25 περιβαλεῖν αὐτοὺς ABC 29 om. ὁ θεός N

δύνασθε, ἔτι γὰρ σαρκικοί ἐστε. ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ζῆλος **ABC**
 καὶ ἔρις, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε καὶ κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε;
 ὁ δ' αὐτὸς οὗτος ἐπιστάμενος τὰ μὲν τινα τροφήν εἶναι
 τελειότερας ψυχῆς, τὰ δὲ τῶν εἰσαγομένων παραβάλλεσθαι
 γάλακτι νηπίων, φησί· Καὶ γεγόνατε χρεῖαν ἔχοντες γάλα- 5
 κτος, οὐ στερεῆς τροφῆς. πᾶς γὰρ ὁ μετέχων γάλακτος
 ἄπειρος λόγου δικαιοσύνης, νήπιος γάρ ἐστι· τελείων δέ
 ἐστὶν ἡ στερεὰ τροφή, τῶν διὰ τὴν ἕξιν τὰ αἰσθητήρια
 γεγυμνασμένα ἔχόντων πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ.
 ἄρ' οὖν οἱ τούτοις ὡς καλῶς εἰρημένοις πιστεύοντες ὑπολά- 10
 βοιεν ἂν τὰ καλὰ τοῦ λόγου εἰς μὲν φρονίμων ἀνδρῶν
 σύλλογον οὐκ ἂν ποτε λεχθήσεσθαι, ἔνθα δ' ἂν ὀρώσι 483
 μειράκια καὶ οἰκοτρίβων ὄχλον καὶ ἀνθρώπων ἀνοήτων
 ὄμιλον, ἐνταῦθα τὰ θεῖα καὶ σεμνὰ φέρειν εἰς μέσον καὶ
 παρὰ τοῖς τοιούτοις περὶ αὐτῶν ἐγκαλλωπίζεσθαι; ἀλλὰ 15
 σαφὲς τῷ ἐξετάζοντι ὅλον τὸ βούλημα τῶν ἡμετέρων γραμ-
 μάτων, ὅτι ἀπεχθόμενος ὁμοίως τοῖς ἰδιωτικοῖς δήμοις ὁ
 Κέλσος πρὸς τὸ χριστιανῶν γένος τὰ τοιαῦτα ἀνεξετάστως
 καὶ ψευδόμενος λέγει.

24. Ὁμολογοῦμεν δὲ πάντας ἐθέλειν παιδεῦσαι τῷ 20
 τοῦ θεοῦ, κἂν μὴ βούληται Κέλσος, λόγῳ, ὥστε καὶ μειρα-
 κίοις μεταδιδόναι τῆς ἀρμοζούσης αὐτοῖς προτροπῆς, καὶ
 οἰκότριψιν ὑποδεικνύναι πῶς ἐλεύθερον ἀναλαβόντες φρό-
 νημα ἐξευγενισθεῖεν ὑπὸ τοῦ λόγου. οἱ δὲ παρ' ἡμῖν πρεσ-
 βεύοντες τὸν χριστιανισμόν ἱκανῶς φασὶν ὀφείλεται εἶναι 25
 Ἑλλησι καὶ βαρβάροις, σοφοῖς καὶ ἀνοήτοις· οὐ γὰρ
 ἀρνοῦνται τὸ καὶ ἀνοήτων δεῖν τὰς ψυχὰς θεραπεύειν, ἵν',
 ὅση δύναμις, ἀποτιθέμενοι τὴν ἄγνοιαν ἐπὶ τὸ συντετώτερον
 σπειδῶσιν, ἀκούοντες καὶ Σαλομῶνος λέγοντος· Οἱ δὲ
 Prov viii 5
 Prov ix 4 ff.,
 16 ἄφρονες ἔνθεσθε καρδίαν· καί· Ὅς ἐστὶν ὑμῶν ἀφρονέστα- 30
 τος, ἐκκλινάτω πρὸς μέ· ἐνδεέσι δὲ φρενῶν παρακελεύομαι

3 om. τὰ **N**   4 τελειότεραν **N**   19 καὶ ψευδόμενος] κατα-
 ψευδόμενος **ABC**   20 πάντες θέλειν **N**   παιδεύεσθαι **N^{corr}**

NABC λέγουσα ἢ σοφία· Ἐλθετε, φάγετε τὸν ἐμὸν ἄρτον, καὶ
 πίετε οἶνον, ὃν ἐκέρασα ὑμῖν. ἀπολείπετε ἀφροσύνην,
 ἵνα ζήσητε, καὶ κατορθώσατε ἐν γνώσει σύνεσιν. εἶποιμι
 δ' ἂν καὶ ταῦτα διὰ τὰ ἐγκείμενα πρὸς τὸν Κέλσου λόγον·
 5 ἄρα οἱ φιλοσοφοῦντες οὐ προκαλοῦνται μειράκια ἐπὶ τὴν
 ἀκρόασιν; καὶ τοὺς ἀπὸ κακίστου βίου νέους οὐ παρα-
 καλοῦσιν ἐπὶ τὰ βελτίονα; τί δὲ τοὺς οἰκότριβας οὐ βουί-
 νονται φιλοσοφεῖν; ἢ καὶ ἡμεῖς μέλλομεν ἐγκαλεῖν φιλοσό-
 φους οἰκότριβας ἐπ' ἀρετὴν προτρεψαμένοις, Πυθαγόρα μὲν
 10 τὸν Ζάμολξιν, Ζήνωνι δὲ τὸν Περσαίον, καὶ χθὲς καὶ πρώην
 τοῖς προτρεψαμένοις Ἐπίκτητον ἐπὶ τὸ φιλοσοφεῖν; ἢ ὑμῖν
 μὲν, ὧ Ἕλληνας, ἔξεστι μειράκια καὶ οἰκότριβας καὶ ἀνόη-
 τούς ἀνθρώπους ἐπὶ φιλοσοφίαν καλεῖν· ἡμεῖς δὲ τοῦτο
 ποιοῦντες οὐ φιλανθρώπως αὐτὸ πράττομεν, τῇ ἀπὸ τοῦ
 15 λόγου ἱατρικῇ πᾶσαν λογικὴν φύσιν θεραπεῦσαι βουλούμενοι
 καὶ οἰκειῶσαι τῷ δημιουργήσαντι πάντα θεῷ;
 495 25. Ὅμοιον δὲ ποιεῖ ἐν τῷ φάσκειν μηδὲνα φρόνι-
 μον πείθεσθαι τῷ λόγῳ, περισπῶμενος ὑπὸ τοῦ πλήθους
 τῶν προσερχομένων αὐτῷ, τῷ φάσκοντι διὰ τὸ πλήθος τῶν
 20 κατὰ τοὺς νόμους ἀγομένων ἰδιωτῶν ὅτι φρόνιμος οὐδεὶς,
 φέρ' εἰπεῖν, Σόλωνι ἢ Δυκούργῳ πείθεται, ἢ Ζαλεῦκῳ ἢ
 τινι τῶν λοιπῶν· καὶ μάλιστα ἐὰν φρόνιμον λαμβάνῃ τὸν
 κατ' ἀρετὴν ποιόν. ὥς γὰρ ἐπὶ τούτων, κατὰ τὸ φανὲν
 αὐτοῖς χρήσιμον, οἱ νομοθέται πεποιήκασι τὸ τοιαύτη
 25 ἀγωγῇ αὐτοὺς περιβαλεῖν καὶ νόμοις· οὕτω νομοθετῶν ἐν
 τῷ Ἰησοῦ ὁ θεὸς τοῖς πανταχοῦ ἀνθρώποις, καὶ τοὺς μὴ
 φρονίμους ἄγει, ὡς οἷόν τε ἔστιν ἄγεσθαι τοὺς τοιοῦτους
 ἐπὶ τὸ βέλτιον. ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος εἰδὼς εἶπε· Τὰ μωρὰ 1 Coi 27
 τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ θεὸς, ἵνα κατασχύνη τοὺς σοφοὺς·

1 ἔλθατε (sic) N τῶν ἐμῶν ἄρτων AB 2 κεκέρακα ABC
 ἀπολίπετε C 17 C. Cels. iii. 73 17—19 ὁμοιον δὲ—φά-
 σκοντι] οὐδὲνα φρόν. φησι πείθεσθαι τῷ λόγῳ, περισπῶμενος ὑπὸ τοῦ
 πλήθους τῶν προσερχ. αὐτῷ. ὁμοιον δὲ ποιεῖ καὶ ἐν τούτῳ φάσκοντι N
 25 περιβαλεῖν αὐτοὺς ABC 29 om. ὁ θεὸς N

σοφούς κοινότερον λέγων πάντας τοὺς δοκοῦντας προβεβη- **κ**ABC
 κέναι μὲν ἐν μαθήμασι ἀποπεπτωκότας δὲ εἰς τὴν ἄθεον
 πολυθεότητα· ἐπεὶ Φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν,
 καὶ ἤλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ ἐν ὁμοιώματι
 εἰκόνας φθαρτοῦ ἀνθρώπου καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων ⁵
 καὶ ἔρπετῶν.

Ro i 22f.

26. Ἐγκαλεῖ δὲ τῷ διδάσκοντι καὶ ὡς ἀνοήτους ζη-
 τοῦντι. πρὸς ὃν εἵπομεν ἄν· τίνας λέγεις τοὺς ἀνοήτους;
 κατὰ γὰρ τὸ ἀκριβὲς πᾶς φαῦλος ἀνόητός ἐστιν. εἰ τοῖνυν
 λέγεις ἀνοήτους τοὺς φαύλους· ἄρα σὺ προσάγων ἀνθρώ- ¹⁰
 πους φιλοσοφία φαύλους ζητεῖς προσάγειν ἢ ἀστέιους;
 ἀλλ' οὐχ οἷόν τε ἀστέιους· ἤδη γὰρ πεφιλοσοφήκασι.
 φαύλους ἄρα· εἰ δὲ φαύλους, ἀνοήτους. καὶ ζητεῖς πολλοὺς
 προσάγειν τοιούτους φιλοσοφία· καὶ σὺ ἄρα τοὺς ἀνοή-
 τούς ζητεῖς. ἐγὼ δὲ, κἂν τοὺς οὕτω λεγομένους ἀνοήτους ⁴⁹⁶
 ζητῶ, ὁμοίον τι ποιῶ ὡς εἰ καὶ φιλόανθρωπος ἰατρός ἐζήτει
 τοὺς κάμνοντας, ἵν' αὐτοῖς προσαγάγη τὰ βοηθήματα καὶ
 ῥώσῃ αὐτούς. εἰ δ' ἀνοήτους λέγεις τοὺς μὴ ἐντρεχεῖς
 ἀλλὰ τερατωδεστέρους τῶν ἀνθρώπων· ἀποκρινοῦμαι σοι
 ὅτι καὶ τούτους μὲν κατὰ τὸ δυνατόν βελτιοῦν πειρώμαι, ²⁰
 οὐ μὴν ἐκ τῶν τοιούτων συστήσῃαι βούλομαι τὸ χριστιανῶν
 ἄθροισμα. ζητῶ γὰρ μᾶλλον τοὺς ἐντρεχεστέρους καὶ
 ὀξυτέρους, ὡς δυναμένους παρακολουθῆσαι τῇ σαφηνείᾳ τῶν
 αἰνιγμάτων καὶ τῶν μετ' ἐπικρύψεως εἰρημένων ἐν νόμῳ καὶ
 προφήταις καὶ εὐαγγελίοις, ὧν ὡς οὐδὲν ἀξιόλογον περιε- ²⁵
 χόντων καταπεφρόνηκας, οὐ βασανίσας τὸν ἐν αὐτοῖς νοῦν
 μηδ' εἰσελθεῖν πειραθεῖς εἰς τὸ βούλημα τῶν γραψάντων.

15 οὕτως ἀνοήτους λεγομένους ABC 16 ἐζήτει] ἐπιζητεῖ AC
 17 προσαγάγοι **κ** 21 οὐ μὴν ἐκ τούτων βούλομαι συστήσῃαι **κ**
 (om. in textu, suppl. in marg.) 23 σαφηνεία] **κ**; ἀσαφεία BC

XIX.

Καὶ πάλιν ἐν τοῖς πρὸ τούτων τοῦ αὐτοῦ τόμου·
 "Ὅτι ἢ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν πίστις, μηδὲν κοινὸν
 ἔχομεν πρὸς τὴν ἄλογον τῶν ἔθνῶν λειψιδάιμονα
 πίστιν, ἐπαινετὴ τέ ἐστὶ καὶ ταῖς ἀρχαῖς κοινᾶς
 5 ἐκνοοῖαις συναγορεύει. καὶ πρὸς τοὺς λέγοντας, πῶς
 ἐκ θνητοῦ σώματος ὄντα τὸν Ἰησοῦν θεὸν νομίζομεν.

472 1. Περὶ μὲν οὖν τοῦ Ἀντινόου ἢ τινος ἄλλου τοιοῦ-
 του, εἴτε παρ' Αἰγυπτίοις εἴτε παρ' Ἑλλήσι, πίστις ἐστίν,
 ἢ οὕτως ὀνομάσω, ἀτυχής· περὶ δὲ τοῦ Ἰησοῦ ἦτοι δόξασα
 10 ἂν εἶναι εὐτυχής ἢ καὶ βεβασανισμένως ἐξητασμένη,
 δοκοῦσα μὲν εὐτυχής παρὰ τοῖς πολλοῖς βεβασανισμένως
 δὲ ἐξητασμένη παρὰ πάντῃ ὀλιγωτάτοις. κἂν λέγω δέ τινα
 πίστιν εἶναι, ὡς ἂν οἱ πολλοὶ ὀνομάσαιεν, εὐτυχῆ· καὶ
 περὶ ταύτης ἀναφέρω τὸν λόγον ἐπὶ τὸν εἶδῶτα θεὸν τὰς
 15 αἰτίας τῶν ἐκάστῳ μεμερισμένων ἐπιδημοῦντι τῷ βίῳ τῶν
 ἀνθρώπων. καὶ Ἕλληνες δὲ φήσουσι καὶ ἐν τοῖς νομι-
 ζομένοις εἶναι σοφωτάτοις κατὰ πολλὰ τὴν εὐτυχίαν εἶναι
 αἰτίαν, οἷον περὶ διδασκάλων τοιῶνδε καὶ τοῦ περιπεσεῖν
 τοῖς κρείττοσιν, ὄντων καὶ τῶν τὰς ἐναντίας αἰρέσεις διδασ-
 20 κόντων, καὶ περὶ ἀνατροφῆς τῆς ἐν βελτίοσι. πολλοῖς
 γὰρ καὶ τὰ τῆς ἀνατροφῆς ἐν τοιοῦτοις γεγένηται ὡς μηδὲ
 φαντασίαν ἐπιτραπῆναι τῶν κρειτόνων λαβεῖν, ἀλλ' αἰεὶ
 καὶ ἐκ πρώτης ἡλικίας ἦτοι ἐν παιδικοῖς εἶναι ἀκολάστων
 ἀνδρῶν ἢ δεσποτῶν, ἢ ἐν ἄλλῃ τινὶ κωλυοσῆ ἀναβλέπειν
 25 τὴν ψυχὴν κακοδαιμονία. τὰς δὲ περὶ τούτων αἰτίας πάντως
 μὲν εἰκὸς εἶναι ἐν τοῖς τῆς προνοίας λόγοις· πίπτειν δὲ
 αὐτὰς εἰς ἀνθρώπους, οὐκ εὐχερές. ἔδοξε δέ μοι ταῦτα διὰ
 μέσου ἐν παρεκβάσει εἰρηκεῖναι διὰ τό· 'Τοσοῦτόν τι ποιεῖ

7 C. Cels. iii. 38 ἀντίνου ABC 12, 13 πίστιν τινὰ ABC
 27 εἰς ἀνθρώπους αὐτὰς ABC 28 om. τι N

πίστις ὁποία δὴ προκατασχοῦσα· ἐχρῆν γὰρ διὰ τὰς δια- NABC
φύρους ἀνατροφὰς εἰπεῖν διαφορὰς τῶν ἐν ἀνθρώποις πί-
στεων, εὐτυχέστερον ἢ ἀτυχέστερον πιστεύουσι· καὶ ἐκ τού-
του ἀναβῆναι ὅτι δόξαι ἂν καὶ τοῖς ἐντρεχестέροις, εἰς
αὐτὸ τὸ δοκεῖν εἶναι λογικώτεροις καὶ λογικώτερον προσ- 5
τίθεσθαι τὰ πολλὰ δόγμασιν, ἢ ὀνομαζομένη εὐτυχία καὶ ἡ
λεγόμενη ἀτυχία συνεργεῖν. ἀλλὰ γὰρ περὶ τούτων αἴλις.

2. Τὰ δ' ἐξῆς τοῦ Κέλσου κατανοητέον, ἐν οἷς καὶ
ἡμῖν φησὶ 'πίστιν ποιεῖν προκαταλαβοῦσαν ἡμῶν τὴν
περὶ τοῦ Ἰησοῦ τοιάνδε συγκατάθεσιν.' ἀληθῶς γὰρ 10
πίστις ἡμῖν ποιεῖ τὴν τοιαύτην συγκατάθεσιν. ὄρα δὲ εἰ
μὴ αὐτόθεν ἡ πίστις αὐτῇ τὸ ἐπαινετὸν παρίστησιν, ὅτε
πιστεύομεν ἑαυτοὺς τῷ ἐπὶ πᾶσι θεῷ, χάριν ὁμολογοῦντες
τῷ εἰς τοιαύτην πίστιν ὀδηγῶ καὶ λέγοντες αὐτὸν οὐκ ἀθεεῖ 473
τὸ τηλικούτον τετολημκέναι καὶ ἡνυκέναι· πιστεύομεν δὲ 15
καὶ ταῖς προαιρέσεσι τῶν γραψάντων τὰ εὐαγγέλια, κατα-
στοχαζόμενοι τῆς εὐλαβείας αὐτῶν καὶ τοῦ συνειδότος ἐμ-
φαινομένων τοῖς γράμμασιν οὐδὲν νόθον καὶ κυβευτικὸν
καὶ πεπλασμένον καὶ πανούργον ἐχόντων. καὶ γὰρ παρ-
ίσταται ἡμῖν ὅτι οὐκ ἂν ψυχαί, μὴ μαθοῦσαι τὰ τοιαῦτα 20
ὁποῦ διδάσκει ἡ παρ' Ἑλλησι πανούργος σοφιστεία, πολ-
λὴν ἔχουσα τὴν πιθανότητα καὶ τὴν ὀξύτητα, καὶ ἡ ἐν τοῖς
δικαστηρίοις καλυδουμένη ῥητορικῇ, οὕτω πλάσαι οἰοί τ'
ἦσαν πράγματα δυνάμενα ἀφ' ἑαυτῶν ἔχειν τὸ πρὸς πίστιν
καὶ τὸν ἀνάλογον τῇ πίστει βίον ἀγωγόν. οἶμαι δὲ καὶ τὸν 25
Ἰησοῦν διὰ τοῦτο βεβουλῆσθαι διδασκάλοις τοῦ δόγματος
χρήσασθαι τοιούτοις, ἵνα μηδεμίαν μὲν ἔχῃ χώραν ὑπόνοια
πιθανῶν σοφισμάτων, λαμπρῶς δὲ τοῖς συνιέναι δυναμένους
ἐμφαίνηται ὅτι τὸ ἄδολον τῆς προαιρέσεως τῶν γραψάντων,
ἐχούσης πολὺ τὸ, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, ἀφελὲς, ἡξιώθη 30
θειο-

6 δόγμασι τὰ πολλὰ ABC 10 τοιανδῆ A; τοιανδὶ BC
ἀληθῶς] + μὲν AB 12 περιστήσω N δτε] ὅτι ABC
13 om. ἑαυτοῦς ABC 20 om. τὰ ABC 21 πανούργως N
23, 24 πλάσαι τ' οἰοί ἦσαν N 24 ἀφ' αὐτῶν N 27 χρῆσθαι N
30 om. πολὺ ABC

ΝΑΒC τέρας δυνάμεως, πολλῶ μᾶλλον ἀνουούσης ἢπερ ἀνίεν
δύνασθαι δοκεῖ περιβολή λόγων καὶ λέξεων σύνθεσις καὶ
μετὰ διαιρέσεων καὶ τεχνολογίας ἑλληνικῆς ἀκολουθία.

3. Ὅρα δὲ εἰ μὴ τὰ τῆς πίστεως ἡμῶν ταῖς κοιναῖς
5 ἐννοαῖς ἀρχῆθεν συναγορευόντα μετατίθησι τοὺς εὐγνω-
μόνως ἀκούοντας τῶν λεγομένων. εἰ γὰρ καὶ ἡ διαστροφή
δεδύνηται, πολλῆς αὐτῇ κατηχίσεως συναγορευούσης, τοῖς
πολλοῖς ἐμφυτεῦσαι τὸν περὶ ἀγαλμάτων λόγον ὡς περὶ
θεῶν καὶ τὸν περὶ τῶν γενομένων ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου
10 καὶ ἐλέφαντος καὶ λίθου ὡς προσκνήσεως ἀξίων· ἀλλ' ἡ
κοινὴ ἔννοια ἀπαιτεῖ ἐννοεῖν ὅτι θεὸς οὐδαμῶς ἐστὶν ὕλη
φθαρτῆ, οὐδὲ τιμᾶται ἐν ἀψύχοις ὕλαις ὑπὸ ἀνθρώπων
μορφούμενος, ὡς κατ' εἰκόνα ἢ τινα σύμβολα ἐκείνου γι-
νομέναις. διόπερ εὐθέως λέγεται τὰ περὶ ἀγαλμάτων, ὅτι
15 οὐκ εἰσὶ θεοί· καὶ τὰ περὶ τῶν τοιούτων δημιουργημάτων,
ὅτι οὐκ ἔστι συγκριτὰ πρὸς τὸν δημιουργόν· ὀλίγα τε περὶ
τοῦ ἐπὶ πᾶσι θεοῦ δημιουργήσαντος καὶ συνέχοντος καὶ
κυβερνῶντος τὰ ὅλα. καὶ εὐθέως ὡσπερὶ τὸ συγγενὲς
ἐπιγνοῦσα ἡ λογικὴ ψυχὴ ἀπορρίπτει μὲν ἅ τῶς ἐδόξαζεν
20 εἶναι θεοὺς, φίλτρον δ' ἀναλαμβάνει φυσικὸν τὸ πρὸς τὸν
κτίσαντα· καὶ διὰ τὸ πρὸς ἐκείνον φίλτρον ὑπεραποδέχεται
καὶ τὸν ταῦτα πρῶτον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι παραστήσαντα δι'
ᾧν κατεσκεύασε μαθητῶν, οὓς ἐξέπεμψε μετὰ θείας δυνάμεως
καὶ ἐξουσίας κηρύξαι τὸν περὶ τοῦ θεοῦ καὶ τῆς βασιλείας
25 αὐτοῦ λόγον.

4. Ἐπεὶ δ' ἐγκαλεῖ ἡμῶν, οὐκ οἶδ' ἤδη ὀποσάκις, περὶ
474 τοῦ Ἰησοῦ ὅτι 'ἐκ θνητοῦ σώματος ὄντα θεὸν νομίζομεν,
καὶ ἐν τούτῳ ὅσα δρᾶν δοκοῦμεν' περισσὸν μὲν τὸ ἔτι
πρὸς τοῦτο λέγειν· πλείονα γὰρ ἐν τοῖς ἀνωτέρω λέλεκται.
30 ὁμῶς δὲ ἴστωσαν οἱ ἐγκαλοῦντες ὅτι, ὃν μὲν νομίζομεν καὶ
πεπεΐσμεθα ἀρχῆθεν εἶναι θεὸν καὶ υἱὸν θεοῦ, οὗτος ὁ

3 ἑλληνικῆς post καὶ ABC   8 om. περὶ N   9 τὸν] τῶν
A; τὸ N; om. τὸν περὶ C   14, 15 om. ὅτι οὐκ εἰσὶ θεοί ABC
18 ὡσπερὶ] περὶ N   24 om. τοῦ ABC   26 ποσάκις ABC

αὐτολόγος ἐστὶ καὶ ἡ αὐτοσοφία καὶ ἡ αὐτοαλήθεια· τὸ δὲ NABC θνητὸν αὐτοῦ σῶμα καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἐν αὐτῷ ψυχὴν τῇ πρὸς ἐκεῖνον οὐ μόνον κοινωνία ἀλλὰ καὶ ἐνώσει καὶ ἀνακράσει τὰ μέγιστα φαμεν προσειληφέναι, καὶ τῆς ἐκείνου θεϊότητος κεκοινωνηκότα εἰς θεὸν μεταβεβληκέναι. ἐὰν δέ 5 τις προσκόπτῃ καὶ περὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ ταῦθ' ἡμῶν λεγόντων· ἐπιστησάτω τοῖς ὑπὸ Ἑλλήνων λεγομένοις περὶ τῆς τῷ ἰδίῳ λόγῳ ἀποίου ὕλης ποιότητος ἀμπισκομένης ὅποιας ὁ δημιουργὸς βούλεται αὐτῇ περιτιθέναι, καὶ πολλὰκις τὰς μὲν προτέρας ἀποτιθεμένης κρείττονας δὲ καὶ 10 διαφόρους ἀναλαμβάνουσης. εἰ γὰρ ὕγιῃ τὰ τοιαῦτα, τί θαυμαστόν τὴν ποιότητα τοῦ θνητοῦ κατὰ τὸ τοῦ Ἰησοῦ σῶμα προνοία θεοῦ βουληθέντος μεταβαλεῖν εἰς αἰθέριον καὶ θείαν ποιότητα;

5. Οὐχ ὡς διαλεκτικὸς μὲν οὖν εἶπεν ὁ Κέλσος, πα- 15 ραβάλλων τὰς ἀνθρωπίνας τοῦ Ἰησοῦ σάρκας χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ λίθου, ὅτι αὐταὶ ἐκείνων φθαρτότεραι. πρὸς γὰρ τὸν ἀκριβῆ λόγον οὐτ' ἀφθαρτον ἀφθάρτον ἀφθαρτότερον, οὔτε φθαρτὸν φθαρτοῦ φθαρτότερον. ἀλλ' εἰ ἄρα φθαρτότερον, ὅμως δὲ καὶ πρὸς τοῦτο φήσομεν ὅτι εἶπερ 20 δυνατὸν ἀμείβειν ποιότητος τὴν ὑποκειμένην πάσαις ποιότησιν ὕλην, πῶς οὐ δυνατὸν καὶ τὴν σάρκα τοῦ Ἰησοῦ ἀμείψασαν ποιότητος γεγενέσθαι τοιαύτην, ὅποιαν ἐχρῆν εἶναι τὴν ἐν αἰθέρι καὶ τοῖς ἀνωτέρω αὐτοῦ τόποις πολιτευομένην, οὐκ ἔτι ἔχουσαν τὰ τῆς σαρκικῆς ἀσθενείας ἴδια 25 καὶ ἄτινα μαρώτερα ὠνόμασεν ὁ Κέλσος; οὐδὲ τοῦτο φιλοσόφως ποιῶν· τὸ γὰρ κυρίως μιαρὸν ἀπὸ κακίας τοιοῦτόν ἐστι· φύσις δὲ σώματος οὐ μιάρᾳ· οὐ γὰρ ἢ φύσις σώματός ἐστι, τὸ γεννητικὸν τῆς μιαρότητος ἔχει τὴν κακίαν.

30

3 ἐκείνο NAB 5 θεότητος ABC μεταβεβληκέναι A; μεταβεβληκέναι N 8 ἀμπισκ. N 12 om. τοῦ (sec.) ABC 17 πρὸς] κατὰ ABC 18, 19 ἀφθαρτότερον] φθαρτότερον N 20 εὐφθαρτότερον ABC 24 ἀνωτάτω N

XX.

ABC Πρὸς τοὺς λέγοντας μὴ διὰ τὸν ἀνθρώπον ἀλλὰ
 διὰ τὰ ἄλογα ζῶα γεγονέναι τὸν ἅπαντα κόσμον καὶ
 τοὺς ἀνθρώπους· ἐπεὶ ἀπονώτερον ἡμῶν τῶν ἀν-
 θρώπων τὰ ἄλογα ζῆ, καὶ ὅτι σοφώτερα ἡμῶν ὄντα
 5 θεοφιλέα τέ ἐστι καὶ ἔννοιαν ἔχει θεοῦ καὶ προγινώσκει
 τὰ μέλλοντα. ἐν οἷς καὶ κατὰ μετεμψυχώσεως, καὶ
 περὶ οἰωνιστικῆς καὶ τῆς κατ' ἀγῆνην ἀπάτης. τόμογ
 τετάρτου κατὰ Κέλσου.

558 1. Μετὰ ταῦτά φησιν, δηλονότι ὁ Κέλσος· 'Ἄλλ'
 10 ὅπως μὴ περὶ μόνων Ἰουδαίων, οὐ γὰρ τοῦτο λέγω, ἀλλὰ
 περὶ τῆς ὅλης φύσεως, ὅπερ ἐπηγγειλάμην, ὁ λόγος ἢ
 σαφέστερον ἐμφανῶ τὰ προειρημένα.' τίς δ' οὐκ ἂν τού-
 τοις ἐντυγχάνων μέτριος καὶ αἰσθανόμενος τῆς ἀνθρωπίνης
 ἀσθενείας οὐκ ἂν περισταίῃ τὸ ἐπαχθές τοῦ περὶ ὅλης τῆς
 15 φύσεως ἐπαγγειλαμένου ἀποδοῦναι λόγον, καὶ ἀλαζονευ-
 σαμένου ὁμοίως ἢ ἐτόλμησεν ἐπιγράψαι ἐπιγραφῆ τοῦ
 βιβλίου; ἴδωμεν δὴ τίνα ἐστὶν ἃ περὶ ὅλης τῆς φύσεως
 ἐπαγγέλλεται λέξειν, καὶ τίνα ἐμφανίσειν.

2. Διὰ πολλῶν δὴ ἐξῆς ἐγκαλεῖ ἡμῖν, ὡς τῷ ἀνθρώπῳ
 559 φάσκουσι πάντα πεποιηκέναι τὸν θεόν. καὶ βούλεται ἐκ
 τῆς περὶ τῶν ζώων ἱστορίας καὶ τῆς ἐμφαινομένης αὐτοῖς
 ἀγχινοίας δεικνύναι, ὅτι οὐδὲν μᾶλλον ἀνθρώπων ἢ τῶν
 ἀλόγων ζώων ἔνεκεν γέγονε τὰ πάντα. καὶ δοκεῖ μοι
 ὁμοίον τι εἰπεῖν τοῖς διὰ τὸ πρὸς τοὺς μισουμένους ἔχθος
 25 κατηγοροῦσιν αὐτῶν, ἐφ' οἷς οἱ φίλτατοι αὐτῶν ἐπαινοῦνται.
 ὡσπερ γὰρ ἐπὶ τούτων τυφλοῖ τὸ ἔχθος πρὸς τὸ μὴ
 συννοῶν ὅτι καὶ φιλάτων κατηγοροῦσι, δι' ὧν κακῶς

9 C. Cels. iv. 73 om. δηλονότι ὁ κέλσος N 17 ἐστὶν ἃ] ἐστὶ
 ἃ
 τὰ (sic) N 19 δὴ] δ' N 20 om. καὶ N 21 om. τῶν ABC
 αὐτοῖς] αὐτῶ N 22 om. ὅτι N* 24 εἰπεῖν] ποιεῖν ABC

λέγειν νομίζουσι τοὺς ἐχθροὺς· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ ἩΑΒC
 Κέλσος συγχυθεὶς τὸν λογισμὸν οὐχ ἑώρακεν ὅτι καὶ τῶν
 ἀπὸ τῆς Στωᾶς φιλοσόφων κατηγορεῖ, ὡς οὐ κακῶς προτα-
 τόντων τὸν ἄνθρωπον καὶ ἀπαξαπλῶς τὴν λογικὴν φύσιν
 πάντων τῶν ἀλόγων, καὶ διὰ ταύτην λεγόντων προηγουμένως ⁵
 τὴν πρόνοιαν πάντα πεποιηκέναι. καὶ λόγον μὲν ἔχει τὰ
 λογικὰ, ἅπερ ἐστὶ προηγούμενα, παιδίων γεννωμένων· τὰ
 δ' ἄλογα καὶ τὰ ἄψυχα χορίου συγκτιζομένου τῷ παιδίῳ.
 καὶ ἡγοῦμαι γε ὅτι, ὡσπερ ἐν ταῖς πόλεσιν οἱ προνοούμενοι
 τῶν ὠνίων καὶ τῆς ἀγορᾶς δι' οὐδὲν ἄλλο προνοοῦνται ἢ διὰ ¹⁰
 τοὺς ἀνθρώπους, παραπολαύουσι δὲ τῆς δαψιλείας καὶ κύνες
 καὶ ἄλλα τῶν ἀλόγων· οὕτως ἡ πρόνοια τῶν μὲν λογικῶν
 προηγουμένως προνοεῖ, ἐπηκολούθησε δὲ τὸ καὶ τὰ ἄλογα
 ἀπολαύειν τῶν δι' ἀνθρώπους γινομένων. καὶ ὡσπερ ἀμαρ-
 τάνει ὁ λέγων τοὺς ἀγορανόμους προνοεῖν οὐ μᾶλλον τῶν ¹⁵
 ἀνθρώπων ἢ τῶν κυνῶν, ἐπεὶ καὶ οἱ κύνες παραπολαύουσι
 τῆς δαψιλείας τῶν ὠνίων· οὕτω πολλῷ μᾶλλον Κέλσος
 καὶ οἱ τὰ αὐτὰ φρονούντες αὐτῷ ἀσεβοῦσιν εἰς τὸν προνο-
 οῦντα τῶν λογικῶν θεὸν, φάσκοντες 'τί μᾶλλον ἀνθρώποις
 γίνεσθαι ταῦτα πρὸς τροφήν, ἢ τοῖς φυτοῖς δένδροις τε καὶ ²⁰
 πόαις καὶ ἀκάνθαις;'

3. Οἶεται γὰρ πρῶτον μὲν 'μὴ ἔργα θεοῦ εἶναι βρον-
 τὰς καὶ ἀστραπὰς καὶ ὑετούς,' ἤδη σαφέστερον Ἐπικουρί-
 ζων· δεύτερον δὲ φησιν ὅτι 'εἰ καὶ διδῶν τις ταῦτα ἔργα
 εἶναι θεοῦ, οὐ μᾶλλον ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις ταῦτα γίνεται ²⁵
 πρὸς τροφήν, ἢ τοῖς φυτοῖς δένδροις τε καὶ πόαις καὶ ἀκάν-
 θαις· συντυχικῶς διδούς καὶ οὐ κατὰ πρόνοιαν, ὡς ἀληθῶς
 Ἐπικουρείος, ταῦτα συμβαίνειν. εἰ γὰρ οὐ μᾶλλον ἡμῖν,
 ἢ φυτοῖς καὶ δένδροις καὶ πόαις καὶ ἀκάνθαις, ταῦτ' ἐστὶ
 χρήσιμα· δῆλον ὅτι οὐδ' ἀπὸ προνοίας ταῦτ' ἔρχεται· ἢ ἀπὸ ³⁰
 προνοίας οὐ μᾶλλον ἡμῶν προνοουμένης, ἢ δένδρων καὶ

7 παιδων N 8 χωρίω συγκτιζομένω AB; χωρίων συγκτιζομέ-
 νων C πεδίω ABC 13 τὰ] + ἄλλα N 20 ταῦτα γίνεσθαι
 ABC 23 σαφῶς ABC

NABC πόας καὶ ἀκάνθης. ἐκάτερον δ' αὐτόθεν ἀσεβείας· καὶ τὸ
 τοῖς τοιούτοις ἀντιλέγειν, ἰστάμενον πρὸς τὸν ἀσέβειαν
 ἡμῶν κατηγοροῦντα, εὔηθες. παντὶ γὰρ δῆλον ἐκ τῶν
 εἰρημένων, τίς ὁ ἀσεβής. εἰτά φησιν ὅτι 'κὰν ταῦτα λέγῃς
 5 ἀνθρώποις φύεσθαι (δῆλον δ' ὅτι τὰ φυτὰ καὶ δένδρα καὶ
 560 πόας καὶ ἀκάνθας), τί μᾶλλον αὐτὰ ἀνθρώποις φήσεις
 φύεσθαι, ἢ τοῖς ἀλόγοις ζώοις τοῖς ἀγριωτάτοις;' σαφῶς
 οὖν λεγέτω ὁ Κέλσος ὅτι ἡ τοσαύτη τῶν ἐπὶ γῆς φυο-
 μένων διαφορὰ οὐ προνοίας ἐστὶν ἔργον· ἀλλὰ συντυχία
 10 τις ατόμων τὰς τοσαύτας ποιότητας πεποιήκε· καὶ κατὰ
 συντυχίαν τὰ τοσαῦτα εἶδη φυτῶν καὶ δένδρων καὶ πόας
 παραπλήσια ἐστὶν ἀλλήλοις· καὶ ὅτι οὐδεὶς λόγος τεχνι-
 κὸς ὑπέστησεν αὐτὰ, οὐδ' ἀπὸ νοῦ ἔχει τὴν ἀρχὴν πάντα
 θαυμασμὸν ὑπερβεβηκότος. ἀλλ' ἡμεῖς, οἱ τῷ ταῦτα
 15 κτίσαντι μόνῳ ἀνακείμενοι θεῷ χριστιανοὶ, καὶ ἐπὶ τούτοις
 χάριν οὐδαμὲν τῷ καὶ τούτων δημιουργῷ, ὅτι ἡμῖν τηλικαύ-
 την ἐστὶν ἠντρέπισε, καὶ δι' ἡμᾶς τοῖς δουλεύουσιν ἡμῖν
 ζώοις· Ὁ ἔξανατέλλων χόρτον τοῖς κτήνεσι καὶ χλόην τῇ Ps civ (ciii)
 δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων, τοῦ ἔξαγαγεῖν ἄρτον ἐκ τῆς γῆς, 14 f.
 20 καὶ ἔν' οἴνοσ εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου, καὶ ἰλαρύνῃται
 πρόσωπον ἐν ἐλαίῳ, καὶ ἄρτος στηρίξει καρδίαν ἀνθρώπου.
 εἰ δὲ καὶ τοῖς ἀγριωτάτοις τῶν ζώων τροφὰς κατεσκεύασεν,
 οὐδὲν θαυμαστόν· καὶ ταῦτα γὰρ τὰ ζῶα καὶ ἄλλοι τῶν
 φιλοσοφησάντων εἰρήκασιν γυμνασίῳ ἕνεκα γεγενῆσθαι τῷ
 25 λογικῷ ζῳῷ. φησὶ δὲ πού τῶν καθ' ἡμᾶς τις σοφῶν·
 Μὴ εἴπῃς, τί τοῦτο; εἰς τί τοῦτο; πάντα γὰρ εἰς χρεῖαν
 αὐτῶν ἔκτισται· καὶ Μὴ εἴπῃς· τί τοῦτο; εἰς τί τοῦτο;
 πάντα γὰρ ἐν καιρῷ αὐτῶν ζητηθήσεται.

4. Ἐξῆς δὲ τούτοις ὁ Κέλσος, θέλων μὴ μᾶλλον
 30 ἡμῖν τὴν πρόνοιαν πεποιηκέναι τὰ φυόμενα ἐπὶ γῆς, ἢ τοῖς

3 ἡμῶν κατηγοροῦντα] ἡμῖν ἐγκαλοῦντα ABC 5 om. τὰ
 ABC 8 om. ὁ ABC 10 ποιότητας] συντυχίας N 15 θεῷ]
 supra lin. post μόνῳ N 19 om. τοῦ N 21 στηρίξει A; στη-
 ρίξει B 24 ἕνεκεν ABC 26, 27 om. μὴ εἴπῃς—ἐκτισται· καὶ
 BC 26 εἰς (pr.)] ἢ εἰς A 27 εἰς] ἢ εἰς AB 29 om. δὲ N

Sir xxxix
 21, 17

cf. Hom Od
ix 109

τῶν ζῶων ἀγριωτάτοις, φησὶν· ‘Ἡμεῖς μὲν γε κάμνον- NABC
τες καὶ προσταλαίπωροῦντες μόλις καὶ ἐπιπόνως τρεφόμεθα·
τοῖς δ’ ἄσπαρτα καὶ ἀνήροτα πάντα φύονται.’ οὐχ ὄρων ὅτι
πανταχοῦ τὴν ἀνθρωπίνην σύνεσιν γυμνάζεσθαι βουλόμενος
ὁ θεὸς, ἵνα μὴ μένη ἀργὴ καὶ ἀνεπινόητος τῶν τεχνῶν, 5
πεποίηκε τὸν ἄνθρωπον ἐπιδεῆ· ἵνα δι’ αὐτὸ τὸ ἐπιδεῆς
αὐτοῦ ἀναγκασθῆ εὐρεῖν τέχνας, τινὰς μὲν διὰ τὴν τροφήν
ἄλλας δὲ διὰ τὴν σκέπην. καὶ γὰρ κρείττον ἦν τοῖς μὴ
μέλλουσι τὰ θεῖα ζητεῖν καὶ φιλοσοφεῖν τὸ ἀπορεῖν ὑπὲρ
τοῦ τῇ συνέσει χρῆσασθαι πρὸς εὐρεσιν τεχνῶν, ἤπερ ἐκ 10
τοῦ εὐπορεῖν πάντῃ τῆς συνέσεως ἀμελεῖν. ἢ τῶν κατὰ
τὸν βίον γούν χρεῶν ἀπορία συνέστησε τοῦτο μὲν γεωρ-
γικὴν, τοῦτο δὲ ἀμπελοργικὴν, τοῦτο δὲ τὰς περὶ τοὺς
κῆπους τέχνας, τοῦτο δὲ τεκτονικὴν καὶ χαλκευτικὴν, ποιη-
τικὰς ἐργαλείων ταῖς ὑπηρετουμέναις τέχναις τὰ πρὸς 15
τροφὴν· ἢ δὲ τῆς σκέπης ἀπορία τοῦτο μὲν ὑφαντικὴν τὴν
μετὰ τὴν ξαντικὴν καὶ τὴν νηστικὴν εἰσήγαγε, τοῦτο δὲ
οἰκοδομικὴν· καὶ οὕτως ἀναβέβηκεν ἡ σύνεσις καὶ ἐπὶ
ἀρχιτεκτονικὴν. ἢ δὲ τῶν χρεῶν ἔνδεια πεποίηκε καὶ τὰ
ἐν ἑτέροις τόποις γεννώμενα φέρεσθαι διὰ ναυτικῆς καὶ 20
κυβερνητικῆς πρὸς τοὺς μὴ ἔχοντας ἐκεῖνα· ὥστε καὶ
τούτων ἔνεκεν θαυμάσαι τις ἂν τὴν πρόνοιαν, συμφερόντως 561
παρὰ τὰ ἄλογα ζῶα ἐνδεῆ ποιήσασαν τὸ λογικόν. τὰ μὲν
γὰρ ἄλογα ἐτοίμην ἔχει τὴν τροφήν, ἅτε οὐδ’ ἀφορμὴν
πρὸς τέχνας ἔχοντα· καὶ φυσικὴν δ’ ἔχει τὴν σκέπην, 25
τετρίχεται γὰρ ἢ ἐπτέρωται ἢ πεφολίδεται ἢ ὀστράκωται.

5. Ἐξῆς δὲ τούτοις ἑαυτῷ ἀνθυποφέρει τὰ ὡς ὑπὲρ
ἀνθρώπων λεγόμενα, ὅτι δι’ αὐτοὺς τὰ ἄλογα ζῶα δεδημιούρ-
γηται, καὶ φησιν ὅτι ‘Εἴ τις ἡμᾶς λέγοι ἄρχοντας τῶν ζῶων,
ἐπεὶ ἡμεῖς τὰ ἄλλα ζῶα θηρώμεν τε καὶ δαινύμεθα, φήσομεν 30

1 om. τῶν ABC   3 φύεται ABC   6 ἐπιδεῆς] ἐνδεῆς
ABC   13 om. τοῦτο δὲ ἀμπελοργικὴν ABC   27 C. Cels.
iv. 78   27—29 om. ἐξῆς—δεδημιούργηται N   29 λέγει ABC
ζῶων] ἀλόγων ABC   30 ἄλλα ζῶα] ἄλογα ABC   δαινύμεθα NC

ABC ὅτι τί δ' οὐχὶ μᾶλλον ἡμεῖς δι' ἐκεῖνα γεγόναμεν, ἐπεὶ ἐκεῖνα
 θηράται ἡμᾶς καὶ ἐσθλεί; ἀλλὰ καὶ ἡμῖν μὲν ἀρκύων καὶ
 ὄπλων δεῖ, καὶ ἀνθρώπων πλειόνων βοθηῶν καὶ κινῶν κατὰ
 τῶν θηρευομένων· ἐκείνοις δ' αὐτίκα καὶ καθ' αὐτὰ ἡ φύσις
 562 ὄπλα δέδωκεν, εὐχερῶς ἡμᾶς ὑπάγουσα ἐκείνοις· καὶ
 ἐνταῦθα δὲ ὁρᾷς τίνα τρόπον ἡ σύνεσις μέγα βοήθημα ἡμῖν
 δέδοται καὶ παντὸς ὄπλου κρείττον, οὗ δοκεῖ ἔχειν τὰ θηρία.
 ἡμεῖς γοῦν οἱ πολλῶ τῷ σώματι τῶν ζῶων ἀσθενέστεροι,
 τινῶν δὲ καὶ εἰς ὑπερβολὴν βραχύτεροι, κρατοῦμεν διὰ τὴν
 20 σύνεσιν τῶν θηρίων, καὶ τοὺς τηλικούτους ἐλέφαντας
 θηρεύομεν· τὰ μὲν πεφυκότα τιθασσεύεσθαι ὑποτάσσοιτες
 τῇ ἡμετέρᾳ ἡμερότητι· κατὰ δὲ τῶν μὴ πεφυκότων, ἢ μὴ
 δοκούντων ἡμῖν χρειάν παρέχειν ἐκ τῆς τιθασσείας, οὕτω
 μετὰ τῆς ἡμετέρας ἰστάμεθα ἀσφαλείας, ὥστε, ὅτε μὲν
 15 βουλόμεθα, ἔχομεν τὰ τηλικαῦτα θηρία κατακεκλεισμένα·
 ὅτε δὲ χρῆζομεν τροφῆς τῆς ἀπὸ τῶν σωματῶν αὐτῶν,
 οὕτως αὐτὰ ἀναιροῦμεν ὡς καὶ τὰ μὴ ἄγρια τῶν ζῶων.
 δοῦλα οὖν πάντα τοῦ λογικοῦ ζώου καὶ τῆς φυσικῆς αὐτοῦ
 συνέσεως κατεσκεύασεν ὁ δημιουργός. καὶ εἰς ἄλλα μὲν
 20 κινῶν χρῆζομεν, φέρ' εἰπεῖν, εἰς φυλακὴν ποιμνίων ἢ βου-
 κολίων ἢ αἰπολίων ἢ οἰκιῶν· εἰς ἄλλα δὲ βοῶν, οἷον εἰς
 γεωργίαν· εἰς ἄλλα δ' ὑποζυγίοις χρώμεθα ἢ ἀχθοφόροις.
 οὕτως εἰς γυμνάσιον τῶν τῆς ἀνδρείας ἐν ἡμῖν σπερμάτων
 δεδόσθαι ἡμῖν λέγεται τὸ λεόντων καὶ ἄρκτων, παρδάλεων
 25 τε καὶ σῶν, καὶ τὸ τῶν τοιούτων γένος.

6. Εἴτα λέγει πρὸς τὸ τῶν αισθανομένων τῆς εαυτῶν
 ὑπεροχῆς ἀνθρώπων γένος, ἣν ὑπερέχει τῶν ἀλόγων ζῶων,
 ὅτι 'Πρὸς ὃ ἡμεῖς φατὲ, ὡς ὁ θεὸς ἡμῖν δέδωκεν αἰρεῖν τὰ
 θηρία δύνασθαι καὶ καταχρῆσασθαι, ἐροῦμεν ὅτι, ὡς εἰκός,
 30 πρὶν πόλεις εἶναι καὶ τέχνας καὶ τοιαύτας ἐπιμιξίας καὶ

1 om. τί δ' N   7 δίδοται N   8 ζῶων] θηρίων ABC
 20 φυλακῆν]+τῶν ABC   22 γεωργίας N   23 γυμνάσια N
 24 λέγεται ἡμῖν ABC   ἄρκων AB   25 om. τὸ ABC   28 ἡμῖν
 ABC   29 καταχρῆσθαι ABC

ὄπλα καὶ δίκτυα, ἄνθρωποι μὲν ὑπὸ θηρίων ἠρπάζοντο KABC
καὶ ἡσθίοντο, θηρία δ' ὑπ' ἀνθρώπων ἠκιστα ἠλίσκετο,¹
ὅρα δὲ πρὸς ταῦτα ὅτι εἰ καὶ αἰρούσιν ἄνθρωποι θηρία καὶ
θηρία ἀνθρώπους ἀρπάζει, πολλή ἐστι διαφορὰ τῶν
συνέσει κρατούντων παρὰ τὰ ἀγριότητι καὶ ὠμότητι 5
περιγιγνώμενα τῶν οὐ χρωμένων τῇ συνέσει πρὸς τὸ
μηδὲν ὑπὸ θηρίων παθεῖν. τὸ δέ· 'πρὶν πόλεις εἶναι καὶ
τέχναι καὶ τοιαύτας ἐπιμιξίας' ἐπιλελησμένου οἶμαι εἶναι
ὧν ἀνωτέρω προείπεν, ὡς 'ἀγενήτου ὄντος τοῦ κόσμου καὶ
ἀφθάρτου, καὶ μόνων τῶν ἐπὶ γῆς κατακλυσμοὺς καὶ ἐκ- 10
πυρώσεις πασχόντων, καὶ οὐ πάντων ἅμα τούτοις περιπιπ-
τόντων,' ὡς οὐκ ἔστιν οὖν τοῖς ἀγένητον ὑφισταμένοις τὸν
κόσμον ἀρχὴν αὐτοῦ εἰπεῖν, οὕτως οὐδὲ χρόνον ὅτ' οὐδαμῶς
ἦσαν πόλεις οὐδὲ τέχναι πω εὔρητο. ἀλλ' ἔστω καὶ ταῦτα 15
ἡμῖν μὲν συναδόντως αὐτῷ συγχωρεῖν, αὐτῷ δὲ καὶ τοῖς 15
ἀνωτέρω ὑπ' αὐτοῦ λελεγμένοις οὐκέτι· τί οὖν τοῦτο πρὸς
τὸ πάντως κατ' ἀρχὰς τοὺς μὲν ἀνθρώπους ὑπὸ θηρίων
ἀρπάζεσθαι καὶ ἐσθίεσθαι, μηκέτι δὲ τὰ θηρία ὑπ' ἀνθρώ-
πων ἀλίσκεσθαι; εἴπερ γὰρ κατὰ πρόνοιαν ὁ κόσμος
γεγένηται, καὶ θεὸς ἐφέστηκε τοῖς ὄλοις· ἀναγκαῖον ἦν τὰ 20
ζώπυρα τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων ἀρξάμενα ὑπὸ τινα 563
γεγονέαι φρουρὰν τὴν ἀπὸ κρειπτόνων, ὥστε κατ' ἀρχὰς
ἐπιμιξίαν γεγονέαι τῆς θείας φύσεως πρὸς τοὺς ἀνθρώπους.
ἄπερ καὶ ὁ Ἀσκραῖος ποιητῆς ἐννοῶν εἶπε·

Ξυναὶ γὰρ τότε δαῖτες ἔσαν, ξυνοὶ δὲ θῶκοι 25
Ἄθανάτοισι θεοῖσι καταθητοῖς τ' ἀνθρώποις.

7. Καὶ ὁ θεῖος δὲ κατὰ Μωσέα λόγος εἰσήγαγε τοὺς
πρώτους ἀκούοντας θειοτέρας φωνῆς καὶ χρησμῶν, καὶ
ὀρῶντας ἔσθ' ὅτε ἀγγέλων θεοῦ ἐπιδημίας γεγενημένας πρὸς
αὐτούς. καὶ γὰρ εἰκὸς ἐν ἀρχῇ τοῦ κόσμου ἐπὶ πλεῖον 30

12 ὑφιστάνοσι ABC   16 om. ἀνωτέρω ABC   19 εἴπερ]
εἰ ABC   24 ἐννοῶν ante ποιητῆς ABC   25 θῶκοι NC
28 χρησμῶν καὶ] χρησμῶσινα N

ΗΑΒC βεβοηθήσθαι τὴν ἀνθρώπων φύσιν· ἕως, προκοπῆς γενο-
 μένης εἰς σύνεσιν καὶ τὰς λοιπὰς ἀρετὰς καὶ τὴν εὐρεσιν
 τῶν τεχνῶν, δυναθῶσι καὶ καθ' ἑαυτοὺς ζῆν, οὐ χρήζοντες
 αἰεὶ ἐπιτροπευόντων καὶ οἰκονομούντων αὐτοὺς μετὰ παρα-
 5 δόξου ἐπιφανείας τῶν ὑπηρετουμένων τῷ τοῦ θεοῦ βουλή-
 ματι. ἀκόλουθον δὲ τούτοις τὸ ψεῦδος εἶναι ὅτι κατ' ἀρχὰς
 'ἀνθρωποι μὲν ὑπὸ θηρίων ἠρπάζοντο καὶ ἡσθίοντο, θηρία
 δ' ὑπ' ἀνθρώπων ἠκιστα ἠλίσκετο.' ἐκ δὴ τούτων φανερόν
 ὅτι ψεῦδος καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Κέλσου οὕτως λεγόμενον·
 10 "Ὡστε ταύτη γε ὁ θεὸς τοὺς ἀνθρώπους μᾶλλον τοῖς
 θηρίοις ὑπέβαλεν.' οὐ γὰρ ὑπέβαλε τοὺς ἀνθρώπους τοῖς
 θηρίοις ὁ θεός, ἀλλὰ τῇ συνέσει τῶν ἀνθρώπων ἀλωτὰ
 δέδωκεν εἶναι τὰ θηρία, καὶ ταῖς ἀπὸ συνέσεως ὑφιστα-
 μέναις κατ' ἐκείνων τέχναις. οὐ γὰρ ἀθεεὶ ἐμμηχανήσαντο
 15 σφίσιν αὐτοῖς οἱ ἄνθρωποι σωτηρίαν ἀπὸ τῶν θηρίων καὶ
 τὴν κατ' ἐκείνων ἐπικράτειαν.

8. Οὐχ ὀρῶν δ' ὁ γεννάδας, ὅσων φιλοσόφων τὴν
 πρόνοιαν εἰσαγόντων καὶ διὰ τὰ λογικὰ πάντα ποιεῖν αὐτὴν
 λεγόντων συναναίρει, τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ, χρήσιμα δόγματα
 20 τῇ χριστιανῶν κατὰ ταῦτα πρὸς φιλοσοφίαν συμφωνία,
 οὐδ' ὅση βλάβη κωλυτικὴ γίνεται εὐσεβείας ἐκ τοῦ
 παραδέξασθαι ὅτι οὐδὲν μυρμηκῶν ἢ μελισσῶν διαφέρει ὁ
 ἄνθρωπος παρὰ τῷ θεῷ, φησὶν ὅτι 'Εἰ διὰ τοῦθ' οἱ ἄν-
 θρωποι διαφέρειν δοκοῦσι τῶν ἀλόγων, ἐπεὶ πόλεις ᾤκησαν
 25 καὶ χρῶνται πολιτείᾳ καὶ ἀρχαῖς καὶ ἡγεμονίαις· τοῦτ'
 οὐδὲν πρὸς ἔπος ἐστί· καὶ γὰρ οἱ μύρμηκες καὶ αἱ μέλισσαι.
 μελίσσαις γοῦν ἔστιν ἡγεμῶν, ἔστι δ' ἀκολουθία τε καὶ
 θεραπεία, καὶ πόλεμοι καὶ νίκαι καὶ τῶν ἡττημένων αἰρέσεις,
 καὶ πόλεις καὶ προπόλεις γε, καὶ ἔργων διαδοχὴ, καὶ δίκαι
 30 κατὰ τῶν ἀργῶν τε καὶ πονηρῶν· τοὺς γοῦν κηφήνας
 ἀπελαίνουσί τε καὶ κολάζουσιν.' οὐδ' ἐν τούτοις δὲ

11, 12 τοῖς θηρίοις τοὺς ἀνθρώπους ABC 19 ἐφ' αὐτῷ N 20 om.
 τῇ ABC σύμφωνα ABC 28, 29 om. καὶ τῶν—προπόλεις
 γε C 28 ἡττωμένων αἱ AB 31 δὲ] τε ABC

ἐώρακε τίμη διαφέρει τὰ ἀπὸ λόγου καὶ λογικῆς ἐπιτελοῦ· ἡ ABC
 μενα τῶν ἀπ' ἀλόγου φύσεως καὶ κατασκευῆς ψιλῆς 564
 γινομένων· ὧν τὴν αἰτίαν οὐδεὶς μὲν ἐνυπάρχων τοῖς
 ποιούσι λόγος ἀναδέχεται· οὐδὲ γὰρ ἔχουσιν αὐτόν· ὁ
 πρεσβύτατος δὲ καὶ υἱὸς μὲν τοῦ θεοῦ πάντων δὲ τῶν 5
 ὑποκειμένων βασιλεὺς φύσιν ἄλογον πεποίηκε βοηθοῦ-
 σαν ὡς ἄλογον τοῖς οὐκ ἀξιωθεῖσι λόγου. πόλεις οὖν
 παρ' ἀνθρώποις μετὰ πολλῶν ὑπέστησαν τεχνῶν καὶ
 διατάξεως νόμων· πολιτεῖαι δὲ καὶ ἀρχαὶ καὶ ἡγεμονίαι ἐν
 ἀνθρώποις, ἧτοι αἱ κυρίως εἰσὶν οὕτω καλούμεναι, σπουδαῖαι 10
 τινες ἔξεις καὶ ἐνέργειαι, ἧ καὶ αἱ καταχρηστικώτερον οὕτως
 ὀνομαζόμεναι πρὸς τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν ἐκείνων μίμησιν·
 ἐκείναις γὰρ ἐνορῶντες οἱ ἐπιτετευγμένως νομοθετήσαντες
 συνεστήσαντο τὰς ἀρίστας πολιτείας καὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς
 ἡγεμονίας. ὧν οὐδὲν ἐν τοῖς ἀλόγοις ἐστὶν εὐρεῖν· κἂν ὁ 15
 Κέλσος τὰ λογικὰ ὀνόματα καὶ ἐπὶ λογικῶν τεταγμένα,
 πόλιν καὶ πολιτείας καὶ ἀρχὰς καὶ ἡγεμονίας, ἀναφέρῃ καὶ
 ἐπὶ μύρμηκας καὶ μελίσσας· ἐφ' οἷς οὐδαμῶς μὲν τοὺς
 μύρμηκας ἢ τὰς μελίσσας ἀποδεκτέον· οὐ γὰρ σὺν λογισμῷ
 ποιούσι· τὴν θείαν δὲ φύσιν θαυμαστόν, μέχρι τῶν ἀλόγων 20
 ἐκτείνασαν τὸ οἰονεῖ πρὸς τὰ λογικὰ μίμημα· τάχα πρὸς
 δυσωπίαν τῶν λογικῶν· ἵν' ἐνορῶντες μύρμηξιν ἐργα-
 κώτεροι γίνωνται καὶ ταμεινικώτεροι τῶν ἑαυτοῖς χρησίμων,
 κατανοοῦντές τε μελίσσας πείθωνται μὲν ἡγεμονίαις διαι-
 ρῶνται δὲ τὰ χρήσιμα τῆς πολιτείας ἔργα πρὸς σωτηρίαν 25
 τῶν πόλεων.

9. Τάχα δὲ καὶ οἱ οἰονεῖ πόλεμοι τῶν μελισσῶν δι-
 δασκαλία ἔγκειται πρὸς τὸ δικαίους καὶ τεταγμένους πολέ-
 μους, εἴ ποτε δέοι, γίγνεσθαι ἐν ἀνθρώποις. καὶ οὐ πόλεις
 μὲν καὶ προπόλεις ἐν μελίσσαις· ἀλλ' οἱ σίμβλοι καὶ τὰ 30

1 λογικῆς] λογισμοῦ ABC   2 ἀπ' ἀλόγου] ἀπολογου (sic) AB;
 ἀπὸ λόγου C   11 om. ai ABC   14 ἀρίστους ABC   23 γένων-
 ται N*   24 πείθονται NA   ἡγεμόνι ABC   29 πόλις N
 30 πρόπολις N

ΗABC ἐξάγωνα καὶ τὰ μελισσῶν ἔργα καὶ ἡ παρ' ἐκείνας διαδοχὴ
 αὐτῶν, διὰ τοὺς ἀνθρώπους εἰς πολλὰ τοῦ μέλιτος χρήζοντας,
 θεραπείας τε σωμάτων πεπονθότων καὶ τροφήν καθαρτήριον.
 οὐ παραβλητέον δὲ τὰ κατὰ τῶν κηφήνων ὑπὸ τῶν μελισ-
 5 σῶν ἐπιτελούμενα, ταῖς κατὰ τῶν ἀργῶν ἐν ταῖς πόλεσι
 καὶ πονηρῶν δίκαις, καὶ ταῖς κατ' αὐτῶν κολάσεσιν. ἀλλ',
 ὡς προείπον, τὴν μὲν φύσιν ἐν τούτοις θαυμαστότερον· τὸν
 δ' ἀνθρώπον, ἐπιλογίσασθαι τὰ περὶ πάντων δυνάμενον
 καὶ κοσμήσθαι τὰ πάντων, ἅτε συνεργοῦντα τῇ προνοίᾳ,
 10 ἀποδεκτέον· καὶ οὐ μόνης προνοίας θεοῦ ἔργα ἐπιτελοῦντα,
 ἀλλὰ καὶ τῆς ἑαυτοῦ.

10. Εἰπὼν δ' ὁ Κέλσος περὶ τῶν μελισσῶν, ἵνα τὸ
 ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ ἐξευτελίσῃ ἡμῶν οὐ χριστιανῶν μόνον ἀλλὰ
 565 καὶ πάντων ἀνθρώπων τὰς πόλεις καὶ τὰς πολιτείας καὶ
 15 τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἡγεμονίας καὶ τοὺς ὑπὲρ τῶν πατρίδων
 πολέμους, ἐξῆς ἐπιφέρει διεξιὼν μυρμηκῶν ἐγκώμιον·
 ὅπως τῷ περὶ ἐκείνων ἐγκωμίῳ τὸ τῶν ἀνθρώπων περὶ τὴν
 τροφήν οἰκονομικὸν καταβάλλῃ τῷ λόγῳ τῷ πρὸς τοὺς
 μύρμηκας, καὶ τὸ τῶν χειμαδίων προνοητικὸν καταρρίψῃ,
 20 ὡς οὐδὲν πλέον ἔχον τῆς ἀλόγου τῶν μυρμηκῶν ἐν οἷς
 ἐκεῖνος νομίζει προνοίας. τίνα δ' οὐκ ἂν τῶν ἀπλουστέρων
 ἀνθρώπων καὶ οὐκ ἐπισταμένων ἐνορᾶν τῇ φύσει πάντων
 πραγμάτων ἀποτρέψαι, τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ, ὁ Κέλσος ἀπὸ
 τοῦ τοῖς βαρουμένοις ὑπὸ φορτίων βοηθεῖν καὶ κοινωνεῖν ἐ-
 25 κείνοις τῶν καμάτων, λέγων περὶ μυρμηκῶν ὡς 'ἂν ἀλλήλοις
 τῶν φορτίων, ἐπειδάν τινα κάμνοντα ἴδωσιν, ἐπιλαμβάνων-
 ται'; ἐρεῖ γὰρ ὁ δεόμενος τῆς διὰ λόγου παιδείσεως καὶ
 μηδαμῶς ἐπαίων αὐτῆς· Ἐπεὶ τοίνυν μηδὲν διαφέρομεν
 μυρμηκῶν καὶ ὅτε τοῖς κάμνουσι διὰ τὸ φέρειν βαρύτατα
 30 φορτία βοηθοῦμεν, τί μάτην τὸ τοιοῦτον ποιοῦμεν; καὶ οἱ

1 ἐξαγωγὰ Ν* καὶ τὰ] τῶν Ν 3 σωμάτων πεπονθότων]
 χάριν πεπονθ. σωμ. ABC καθαρτήριον] Β; καθα^τ (sic) C; καθά-
 ριον ΝΑ 5 om. κατὰ Ν 8 τὰ π. πάντ. ἐπιλογ. ABC
 17, 18 οἰκονομ. π. τὴν τροφήν Ν 20 ἔχων Ν 22 οὐκ] μή ABC
 24 om. τοῖς Ν 29, 30 om. διὰ τὸ φ. β. φορτία ABC

ἐώρακε τίμη διαφέρει τὰ ἀπὸ λόγου καὶ λογικῆς ἐπιτελοῦ· ἄBC
 μενα τῶν ἀπ' ἀλόγου φύσεως καὶ κατασκευῆς ψιλῆς 564
 γινομένων· ὧν τὴν αἰτίαν οὐδεὶς μὲν ἐνυπάρχων τοῖς
 ποιούσι λόγος ἀναδέχεται· οὐδὲ γὰρ ἔχουσιν αὐτόν· ὁ
 πρεσβύτατος δὲ καὶ υἱὸς μὲν τοῦ θεοῦ πάντων δὲ τῶν 5
 ὑποκειμένων βασιλεὺς φύσιν ἄλογον πεποίηκε βοηθοῦ-
 σαν ὡς ἄλογον τοῖς οὐκ ἀξιωθεῖσι λόγου. πόλεις οὖν
 παρ' ἀνθρώποις μετὰ πολλῶν ὑπέστησαν τεχνῶν καὶ
 διατάξεως νόμων· πολιτεῖαι δὲ καὶ ἀρχαὶ καὶ ἡγεμονίαι ἐν
 ἀνθρώποις, ἧτοι αἱ κυρίως εἰσὶν οὕτω καλούμεναι, σπουδαῖαι 10
 τινες ἕξεις καὶ ἐνέργειαι, ἧ καὶ αἱ καταχρηστικώτερον οὕτως
 ὀνομαζόμεναι πρὸς τὴν κατὰ τὸ δυνατόν ἐκείνων μίμησιν·
 ἐκείναις γὰρ ἐνορῶντες οἱ ἐπιτετευγμένως νομοθετήσαντες
 συνεστήσαντο τὰς ἀρίστας πολιτείας καὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς
 ἡγεμονίας. ὧν οὐδὲν ἐν τοῖς ἀλόγοις ἐστὶν εὐρεῖν· κἀν ὁ 15
 Κέλσος τὰ λογικὰ ὀνόματα καὶ ἐπὶ λογικῶν τεταγμένα,
 πόλιν καὶ πολιτείας καὶ ἀρχὰς καὶ ἡγεμονίας, ἀναφέρει καὶ
 ἐπὶ μύρμηκας καὶ μελίσσας· ἐφ' οἷς οὐδαμῶς μὲν τοὺς
 μύρμηκας ἢ τὰς μελίσσας ἀποδεκτέον· οὐ γὰρ σὺν λογισμῷ
 ποιούσι· τὴν θεῖαν δὲ φύσιν θαυμαστόν, μέχρι τῶν ἀλόγων 20
 ἐκτείνασαν τὸ οἰονεῖ πρὸς τὰ λογικὰ μίμημα· τάχα πρὸς
 δυσωπίαν τῶν λογικῶν· ἵν' ἐνορῶντες μύρμηξιν ἐργατι-
 κώτεροι γίνωνται καὶ ταμειτικώτεροι τῶν ἑαυτοῖς χρησίμων,
 κατανοοῦντές τε μελίσσας πείθωνται μὲν ἡγεμονίαις διαι-
 ρῶνται δὲ τὰ χρήσιμα τῆς πολιτείας ἔργα πρὸς σωτηρίαν 25
 τῶν πόλεων.

9. Τάχα δὲ καὶ οἱ οἰονεῖ πόλεμοι τῶν μελισσῶν δι-
 δασκαλία ἔγκειται πρὸς τὸ δίκαιους καὶ τεταγμένους πολέ-
 μους, εἴ ποτε δέοι, γίγνεσθαι ἐν ἀνθρώποις. καὶ οὐ πόλεις
 μὲν καὶ προπόλεις ἐν μελίσσαις· ἀλλ' οἱ σίμβλοι καὶ τὰ 30

1 λογικῆς] λογισμοῦ ABC
 ἀπὸ λόγου C 11 om. αἱ ABC
 ται N* 24 πείθονται NA
 30 πρόπολις N

2 ἀπ' ἀλόγου] ἀπολόγου (sic) AB;
 14 ἀρίστους ABC 23 γένων-
 ἡγεμονίαι ABC 29 πόλις N

NABC ἐξάγωγα καὶ τὰ μελισσῶν ἔργα καὶ ἡ παρ' ἐκείναις διαδοχῇ
 αὐτῶν, διὰ τοὺς ἀνθρώπους εἰς πολλὰ τοῦ μέλιτος χρῆζοντας,
 θεραπείας τε σωμάτων πεπονθότων καὶ τροφὴν καθαρτήριον.
 οὐ παραβλητέον δὲ τὰ κατὰ τῶν κηφήνων ὑπὸ τῶν μελισ-
 5 σῶν ἐπιτελούμενα, ταῖς κατὰ τῶν ἀργῶν ἐν ταῖς πόλεσι
 καὶ πονηρῶν δίκαις, καὶ ταῖς κατ' αὐτῶν κολάσεσιν. ἀλλ',
 ὡς προείπον, τὴν μὲν φύσιν ἐν τούτοις θαυμαστόν· τὸν
 δ' ἀνθρωπον, ἐπιλογίσασθαι τὰ περὶ πάντων δυνάμενον
 καὶ κοσμηῆσαι τὰ πάντων, ἅτε συνεργοῦντα τῇ προνοίᾳ,
 10 ἀποδεκτέον· καὶ οὐ μόνης προνοίας θεοῦ ἔργα ἐπιτελοῦντα,
 ἀλλὰ καὶ τῆς ἑαυτοῦ.

10. Εἰπὼν δ' ὁ Κέλσος περὶ τῶν μελισσῶν, ἵνα τὸ
 ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ ἐξευτελίση ἡμῶν οὐ χριστιανῶν μόνον ἀλλὰ
 565 καὶ πάντων ἀνθρώπων τὰς πόλεις καὶ τὰς πολιτείας καὶ
 15 τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἡγεμονίας καὶ τοὺς ὑπὲρ τῶν πατρίδων
 πολέμους, ἐξῆς ἐπιφέρει διεξιὼν μυρμηκῶν ἐγκωμίον·
 ὅπως τῷ περὶ ἐκείνων ἐγκωμίῳ τὸ τῶν ἀνθρώπων περὶ τὴν
 τροφὴν οἰκονομικὸν καταβάλλη τῷ λόγῳ τῷ πρὸς τοὺς
 μύρμηκας, καὶ τὸ τῶν χειμαδίων προνοητικὸν καταρρίψη,
 20 ὡς οὐδὲν πλεον ἔχον τῆς ἀλόγου τῶν μυρμηκῶν ἐν οἷς
 ἐκείνος νομίζει προνοίας. τίνα δ' οὐκ ἂν τῶν ἀπλουστέρων
 ἀνθρώπων καὶ οὐκ ἐπισταμένων ἐνορᾶν τῇ φύσει πάντων
 πραγμάτων ἀποτρέψαι, τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ, ὁ Κέλσος ἀπὸ
 25 κείνοις τῶν καμάτων, λέγων περὶ μυρμηκῶν ὡς 'ἂν ἀλλήλοις
 τῶν φορτίων, ἐπειδὴν τίνα κάμοντα ἴδωσιν, ἐπιλαμβάνων-
 ται'; ἐρεῖ γὰρ ὁ δεόμενος τῆς διὰ λόγου παιδείσεως καὶ
 μηδαμῶς ἐπαίων αὐτῆς· Ἐπεὶ τοίνυν μηδὲν διαφέρομεν
 μυρμηκῶν καὶ ὅτε τοῖς κάμουσι διὰ τὸ φέρειν βαρύτατα
 30 φορτία βοηθοῦμεν, τί μάτην τὸ τοιοῦτον ποιοῦμεν; καὶ οἱ

1 ἐξαγωγὰ N* καὶ τὰ] τῶν N 3 σωμάτων πεπονθότων]
 χάριν πεπονθ. σωμ. ABC καθαρτήριον] B; καθα^τ (sic) C; καθά-
 ριον NA 5 om. κατὰ N 8 τὰ π. πάντ. ἐπιλογ. ABC
 17, 18 οἰκονομ. π. τὴν τροφὴν N 20 ἔχων N 22 οὐκ] μὴ ABC
 24 om. τοῖς N 29, 30 om. διὰ τὸ φ. β. φορτία ABC

μὲν μύρμηκες, ἄτε ἄλογα ζῶα τυγχάνοντες, οὐκ ἂν ἐπαρ- NABC
 θεῖεν πρὸς τὸ μέγα φρονῆσαι διὰ τὸ παραβαλέσθαι ἀνθρώ-
 ποις τὰ ἔργα αὐτῶν· οἱ δ' ἀνθρώποι διὰ τὸν λόγον ἀκούσαι
 δυνηθέντες τίνα τρόπον εὐτελλίξεται αὐτῶν τὸ κοινωνικόν,
 βλαβεῖεν ἂν τὸ ὅσον ἐπὶ τῷ Κέλσῳ καὶ τοῖς λόγοις αὐτοῦ, 5
 οὐκ ἰδόντι ὅτι χριστιανισμῷ ἀποτρέψαι θέλων τοὺς ἐντυγ-
 χάνοντας αὐτοῦ τῇ γραφῇ ἀποτρέπει καὶ τῶν οὐ χριστιανῶν
 τὸ πρὸς τοὺς φέροντας τὰ βαρύτατα τῶν φορτίων συμπαθές.
 ἐχρῆν δ' αὐτὸν, εἴπερ ἦν καὶ φιλόσοφος αἰσθανόμενος τοῦ
 κοινωνικοῦ, πρὸς τῷ μὴ συναναιρεῖν τῷ χριστιανισμῷ τὰ 10
 χρήσιμα τῶν ἐν ἀνθρώποις, καὶ συνεργεῖν, εἰ οἷόν τ' ἦν, τοῖς
 κοινοῖς ἐν χριστιανισμῷ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους
 καλοῖς. εἰ δὲ καὶ τῶν ἀποτιθεμένων καρπῶν τὰς ἐκφύσεις
 ἀπεκτιθέασιν οἱ μύρμηκες, ἵνα μὴ σπαργῶεν μένοιεν δὲ
 δι' ἔτους αὐτοῖς εἰς τροφήν· οὐ λογισμὸν εἶναι ἐν μύρμηξι 15
 τούτων αἴτιον ὑπονοητέον, ἀλλὰ τὴν παμμήτορα φύσιν καὶ
 τὰ ἄλογα κοσμήσασαν, ὡς μηδὲ τοῦλάχιστον καταλιπεῖν
 μηδαμῶς φέρον ἕχνος τοῦ ἀπὸ τῆς φύσεως λόγου. εἰ μὴ
 ἄρα διὰ τούτων λεληθότως βούλεται ὁ Κέλσος, καὶ γὰρ ἐν
 πολλοῖς Πλατωνίζειν θέλει, ὁμοειδῆ εἶναι πᾶσαν ψυχὴν, καὶ 20
 μηδὲν διαφέρειν τὴν τοῦ ἀνθρώπου τῆς τῶν μυρμηκῶν καὶ
 τῶν μελισσῶν· ὅπερ κατάγοντός ἐστι τὴν ψυχὴν ἀπὸ τῶν
 ἀψίδων τοῦ οὐρανοῦ οὐκ ἐπὶ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα μόνον 566
 ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὰ λοιπά. τούτοις δ' οὐ πείσονται χριστιανοί,
 προκατελιφότες τὸ κατ' εἰκόνα γεγονέναι θεοῦ τὴν ἀνθρω- 25
 πίνην ψυχὴν, καὶ ὀρῶντες ὅτι ἀμήχανόν ἐστι τὴν κατ' εἰκόνα
 θεοῦ δεδημιουργημένην φύσιν πάντη ἀπαλεῖψαι τοὺς
 χαρακτῆρας αὐτῆς, καὶ ἄλλους ἀναλαβεῖν οὐκ οἶδα κατ'
 εἰκόνας τίνων γεγενημένους ἐν τοῖς ἀλόγοις.

2 διὰ τὸ παραβαλέσθαι] ἐπὶ παραβάλλωνται (-ονται A) ABC
 6 ἰδόντι] εἰδόντι ABC 9 καὶ] κἀν N 10 om. μὴ N
 τοῖς χριστιανισμοῦ N 12 om. ἐν ABC 19 om. βούλεται
 ABC om. καὶ γὰρ ABC 20 θέλει] + καὶ βούλεται ABC
 23 μόνον σῶμα ABC 25 θεοῦ γεγονέναι ABC 28 ἄλλοις]
 ἀλόγοις ABC

NABC 11. Ἐπεὶ δὲ καὶ 'τοῖς ἀποθνήσκουσι μύρμηξι' φησι
 'τοὺς ζῶντας ἰδίον τι ἀποκρίνειν χωρίον, κακίνο αὐτοῖς
 εἶναι πάτρια μνήματα' λεκτέον ὅτι, ὅσω πλείονα λέγει
 τῶν ἀλόγων ζῶων ἐγκώμια, τοσούτω πλείον, κἂν μὴ θέλη,
 5 αὖξει τὸ τοῦ πάντα κοσμήσαντος λόγου ἔργον, καὶ δείκνυσι
 τὴν ἐν ἀνθρώποις ἐντρέχειαν δυναμένην κοσμεῖν τῷ λόγῳ
 καὶ τὰ πλεονεκτήματα τῆς φύσεως τῶν ἀλόγων. τί δὲ
 λέγω τῶν ἀλόγων, ἐπεὶ Κέλσω δοκεῖ μὴδ' ἄλογα εἶναι
 τὰ κατὰ τὰς κοινὰς πάντων ἐννοίας ἄλογα καλούμενα;
 10 οὐδὲ τοὺς μύρμηκας γοῦν οἶεται εἶναι ἀλόγους ὁ περὶ τῆς
 ὅλης φύσεως ἐπαγγελάμενος λέγειν καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐν
 τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ βιβλίου αὐχέσας. φησὶ γὰρ περὶ τῶν
 μυρμηκῶν ὡς διαλεγομένων ἀλλήλοις τοιαῦτα· 'Καὶ μὲν
 δὴ καὶ ἀπαντῶντες ἀλλήλοις διαλέγονται, ὅθεν οὐδὲ τῶν
 15 ὁδῶν ἀμαρτάνουσιν· οὐκοῦν καὶ λόγου συμπλήρωσις ἐστι
 παρ' αὐτοῖς καὶ κοινὰ ἔννοια καθολικῶν τινῶν καὶ φωνῆ
 καὶ τυγχάνοντα καὶ σημαίνοντα.' τὸ γὰρ διαλέγεσθαι
 τινα πρὸς ἕτερον ἐν φωνῇ γίνεται δηλοῦσθαι τι σημαίνοντες,
 20 πολλακίς δὲ καὶ περὶ τῶν καλουμένων τυγχανόντων ἀπαγ-
 γελλοῦσθαι ἄπερ καὶ ἐν μύρμηξι λέγειν εἶναι, πῶς οὐ
 πάντων ἂν εἴη καταγελαστότατον;

12. Καὶ οὐκ αἰδεῖται γε ἐπιφέρων τούτοις, ἵνα καὶ
 τοῖς μετ' αὐτὸν ἐσομένοις ἐπιδεικνύηται τὴν τῶν δογμάτων
 ἑαυτοῦ ἀσχημοσύνην, λέγων· 'Φέρ' οὖν, εἴ τις ἀπ' οὐρανοῦ
 25 ἐπὶ τὴν γῆν ἐπιβλέποι, τί ἂν δόξαι διαφέρειν τὰ ὑφ'
 ἡμῶν ἢ τὰ ὑπὸ μυρμηκῶν καὶ μελισσῶν δρώμενα;' ὁ ἀπ'
 οὐρανοῦ δὴ ἐπὶ γῆν κατὰ τὴν ὑπόθεσιν αὐτοῦ βλέπων τὰ
 δρώμενα ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰ ὑπὸ τῶν μυρμηκῶν
 γινόμενα, πότερον ἔνορᾷ μὲν ἀνθρώπων καὶ μυρμηκῶν
 30 σώμασιν, οὐ κατανοεῖ δὲ τὰ λογικὸν ἡγεμονικὸν καὶ

1 ἐπεὶ δὲ] ἐπειδὴ N 7, 8 om. τί δὲ λέγω τῶν ἀλόγων NC
 19, 20 ἀπαγγέλλουσιν BC; ἀπαγγέλουσαν (sic) N 21 ἂν πάντων εἴη
 AB; ἂν εἴη πάντων C 24 ἀσχημοσύνη N 25 ἐπὶ τὴν γῆν]
 τὰ ἐπὶ γῆς ABC 30 σώμασιν ante ἀνθρώπων ABC

λογισμῶ κινούμενον, πάλιν τε αὖ τὸ ἄλογον ἡγεμονικὸν **ABC**
καὶ ὑπὸ ὀρμῆς καὶ φαντασίας ἀλόγως κινούμενον μετὰ
τινος φυσικῆς ὑποκατασκευῆς; ἀλλ' ἄτοπον τὸν ἀπ'
οὐρανοῦ βλέποντα τὰ ἐπὶ γῆς ἐνορᾶν μὲν θέλειν σώμασιν
ἀνθρώπων καὶ μυρμῆκων ἀπὸ τοσούτου διαστήματος, μὴ **5**
πολὺ δὲ μᾶλλον βλέπειν ἡγεμονικῶν φύσεις καὶ πηγὴν
ὀρμῶν λογικῆν ἢ ἄλογον. εἰ δ' ἅπαξ βλέπει τὴν πασῶν
ὀρμῶν πηγὴν, δηλονότι καὶ τὴν διαφορὰν ἴδοι ἂν καὶ τὴν
ὑπεροχὴν τοῦ ἀνθρώπου οὐ μόνον παρὰ τοὺς μύρμηκας **567**
ἀλλὰ καὶ παρὰ τοὺς ἐλέφαντας. ὁ γὰρ βλέπων ἀπ' **10**
οὐρανοῦ ἐν μὲν τοῖς ἀλόγοις, κἂν μεγάλα ἢ αὐτῶν τὰ
σώματα, οὐκ ἄλλην ὄψεται ἀρχὴν ἢ τὴν, ἵν' οὕτως ὀνομάσω,
ἀλογίαν· ἐν δὲ τοῖς λογικοῖς, λόγον τὸν κοινὸν ἀνθρώπων
πρὸς τὰ θεῖα καὶ ἐπουράνια τάχα δὲ καὶ αὐτὸν τὸν ἐπὶ
cf. Ge i 26 πᾶσι θεὸν, δι' ὃν κατ' εἰκόνα γεγονέναι ὀνομάσται τοῦ **15**
θεοῦ· εἰκὼν γὰρ τοῦ ἐπὶ πᾶσι θεοῦ ὁ λόγος ἐστὶν αὐτοῦ.

13. Ἐξῆς δὲ τούτοις, ὡς περὶ ἐπὶ πλειόνων καταβι-
βάσαι ἀγωνιζόμενος τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος καὶ ἐξομοιωσά-
τοις ἀλόγοις, καὶ μηδὲν ὅ τι καταλιπεῖν θέλων τῶν ἐν τοῖς
ἀλόγοις ἱστορουμένων ἐμφαινόντων τὸ μείζον, καὶ τὰ τῆς **20**
γοητείας φησὶν εἶναι καὶ ἐν τισὶ τῶν ἀλόγων· ὡς μὴδ' ἐπὶ
τούτῳ τοὺς ἀνθρώπους ἐξαιρέτως σεμνύνεσθαι, μὴδὲ θέλειν
ἔχειν τὴν πρὸς τὰ ἄλογα ὑπεροχὴν. καὶ φησὶ ταῦτα· 'Εἰ
δέ τι καὶ ἐπὶ γοητεία φρονούσιν ἄνθρωποι, ἤδη καὶ κατὰ
τοῦτο σοφώτεροι ὄφεις καὶ αἰετοί· πολλὰ γοῦν ἴσασι **25**
ἀλεξιφάρμακα καὶ ἀλεξίκακα, καὶ δὴ καὶ λίθων τινῶν
δυνάμεις ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν νεοσσῶν· οἷς ἂν ἐπιτύχωσιν
ἄνθρωποι, θαυμαστόν τι κτῆμα ἔχειν νομίζουσι.' καὶ πρῶ-
τόν γε οὐκ οἶδ' ὅπως τὴν τῶν ζώων περὶ τὰ φυσικὰ ἀλεξι-
φάρμακα εἴτε ἐμπειρίαν εἴτε φυσικὴν τινα κατὰ φύσιν **30**

4 om. τὰ **N**   **11** ἦ] ἦν **N**   **13** λογικοῖς]+ζώοις **ABC**   λόγον
τὸν] τὸ **ABC**   **15** δι' ὃν] διὰ καὶ **ABC**   **17** πλειόν **ABC**
19 ἐθέλων **ABC**   **24** om. ἐπὶ **N**   **27** ἐὰν **AB**   **29** γε] μὲν
ABC

NABC γοητείαν ὠνόμασεν· ἐπ' ἄλλου γὰρ τέτριπται τὸ τῆς γοη-
 τείας τάσσεσθαι ὄνομα· εἰ μὴ ἄρα λεληθότως διαβάλλειν
 βούλεται ὡς Ἐπικούρειος πᾶσαν τὴν τῶν τοιούτων χρῆσιν,
 ὡς ἐν ἐπαγγελίᾳ γοήτων κειμένην. πλὴν ἀλλὰ δεδόσθω
 5 αὐτῷ τὸ τοὺς ἀνθρώπους φρονεῖν ἐπὶ τῇ τούτων γνώσει
 μέγα, εἴτε γόητας ὄντας εἴτε καὶ μὴ· πῶς ὅτι σοφώτεροι
 κατὰ τοῦτο ἀνθρώπων εἰσὶν ὅφεις τῷ μαράθῳ εἰς ὄξυωπίαν
 καὶ ταχύτητα κινήσεως χρώμενοι, μόνον τοῦτο φυσικὸν οὐκ
 ἐξ ἐπιλογισμοῦ καταλαμβάνοντες ἀλλ' ἐκ κατασκευῆς;
 10 ἀνθρωποὶ δὲ οὐκ ἀπὸ ψιλῆς φύσεως ἐπὶ τὸ τοιοῦτον ὁμοίως
 ὄφειν ἔρχονται· ἀλλὰ πῆ μὲν ἐκ πείρας πῆ δὲ καὶ ἐκ
 λόγου, ἔσθ' ὅτε δ' ἐξ ἐπιλογισμοῦ καὶ κατ' ἐπιστήμην. ὡς
 εἰ καὶ αἰετοὶ πρὸς σωτηρίαν τῶν ἐν τῇ καλιᾷ νεοσσῶν τὸν
 λεγόμενον αἰετίτην λίθον εὐρόντες φέρουσιν ἐπ' αὐτήν,
 15 πόθεν ὅτι σοφοὶ αἰετοὶ καὶ τῶν ἀνθρώπων σοφώτεροι, τῶν
 ἐκ πείρας τὸ τοῖς αἰετοῖς δοθὲν φυσικὸν βοήθημα εὐρόντων
 διὰ τὸν λογισμὸν καὶ μετὰ νοῦ χρησαμένων; ἔστω δὲ καὶ
 ἄλλα ὑπὸ τῶν ζώων γινώσκεσθαι ἀλεξιφάρμακα, τί οὖν
 τοῦτο πρὸς τὸ μὴ φύσιν ἀλλὰ λόγον εἶναι τὸν εὐρίσκοντα
 20 ταῦτα ἐν τοῖς ζώοις; εἰ μὲν γὰρ λόγος ἦν ὁ εὐρίσκων, οὐκ
 ἂν ἀποτεταγμένως τόδε τι μόνον εὐρίσκετο ἐν ὄφειν,
 568 ἔστω καὶ δεύτερον καὶ τρίτον, καὶ ἄλλο τι ἐν αἰετῷ καὶ
 οὕτως ἐν τοῖς λοιποῖς ζώοις· ἀλλὰ τοσαῦτα ἂν, ὅσα καὶ ἐν
 ἀνθρώποις. νυνὶ δὲ φανερόν ἐκ τοῦ ἀποτεταγμένως πρὸς
 25 τινα ἐκάστου φύσιν ζώου νενευκέναι βοηθήματα, ὅτι οὐ
 σοφία οὐδὲ λόγος ἔστιν ἐν αὐτοῖς, ἀλλὰ τις φυσικὴ πρὸς
 τὰ τοιαῦτα σωτηρίας ἕνεκεν τῶν ζώων κατασκευῆ, ὑπὸ τοῦ
 λόγου γεγενημένη.

14. Καὶ τοί γε εἰ ἐβουλόμην ὁμόσε χωρεῖν τῷ Κέλσῳ
 30 κατὰ ταῦτα, ἐρησάμην ἂν Σολομώντος λέξει ἀπὸ τῶν
 Παροιμιῶν οὕτως ἔχούσῃ· Τέσσαρα δ' ἔστιν ἐλάχιστα ἐπὶ ^{Prov xxx}
 τῆς γῆς, ταῦτα δέ ἐστι σοφώτερα τῶν σοφῶν· οἱ μύρμηκες ^{24 ff.}
 (xxiv 59 ff.)

2 τάσσεσθαι] ἔσσεσθαι N   6 ὅτι] ἔτι N   7 μαράθρω ABC
 11 om. καὶ N   21 om. μόνον ABC   25 ζώου φύσιν ABC

οἷς μὴ ἔστιν ἰσχύς, οἱ ἐτοιμάζονται ἐν θέρει τὴν τροφήν· **κ**ABC
καὶ οἱ χοιρογρύλιοι, ἔθνος οὐκ ἰσχυρόν, οἱ ἐποίησαντο ἐν
πέτραις τοὺς ἑαυτῶν οἴκους· ἀβασίλευτός ἐστιν ἡ ἀκρίς, καὶ
στρατεύει ἀπὸ ἐνὸς κελεύσματος εὐτάκτως· καὶ ἀσκαλα-
βώτης χερσὶν ἐρειδόμενος καὶ εὐάλωτος ὢν, οἰκεῖ ἐν ⁵
ὄχρῳμασι βασιλέως. ἀλλ' οὐ συγχρῶμαι ὡς σαφέσι τοῖς
ῥητοῖς, ἀκολουθῶς δὲ τῇ ἐπιγραφῇ (ἐπιγέγραπται γὰρ τὸ
βιβλίον Παροιμίας) ζητῶ ταῦτα, ὡς αἰνίγματα. ἔθος γὰρ
τοῖς ἀνδράσι τούτοις τὰ ἕτερον μὲν τι αὐτόθεν δηλοῦντα,
ἕτερον δὲ ἐν ὑπονοίᾳ ἀπαγγέλλοντα, διαιρεῖν εἰς εἶδη πολλὰ, ¹⁰
ὧν ἐν εἶναι τὰς παροιμίας. διὸ καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις
¹¹ ²⁵ ἡμῶν γέγραπται ὁ σωτὴρ ἡμῶν εἰρηκέναι· Ταῦτ' ἐν παροι-
μίας λελάληκα ὑμῖν· ἔρχεται ὥρα ὅτε οὐκέτι ἐν παροιμίας
λαλήσω ὑμῖν. οὐχ οἱ αἰσθητοὶ τοίνυν μύρμηκες σοφώτεροι
καὶ τῶν σοφῶν εἰσιν, ἀλλ' οἱ δηλούμενοι ὡς ἐν εἶδει παροι- ¹⁵
μιῶν. οὕτω δὲ λεκτέον καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ζώων· ἀλλὰ
πάνυ ἀπλούστατα νομίζει εἶναι καὶ ἰδιωτικὰ ὁ Κέλσος τὰ
Ἰουδαίων καὶ χριστιανῶν βιβλία, καὶ οἶται τοὺς ἀλληγο-
ροῦντας αὐτὰ βιαζομένους τὸ βούλημα τῶν γραψάντων
τούτου ποιεῖν. ἐληλέγχθω οὖν καὶ διὰ τούτων ὁ Κέλσος ²⁰
μάτην ἡμᾶς διαβάλλον· ἐληλέγχθω δὲ αὐτοῦ καὶ ὁ περὶ
ᾧ φωνεῖ καὶ αἰετῶν λόγος, ἀποφηνάμενος εἶναι τούτους ἀν-
θρώπων σοφωτέρους.

15. Θέλων δ' ἔτι διὰ πλείονων μηδὲ τὰς περὶ τοῦ θείου
ἐνοίας ἐξαιρέτους εἶναι παρὰ τὰ θνητὰ πάντα ἐν τῷ γένει ²⁵
τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀλόγων ζώων τινὰ ἀποφῆναι
ἐννοοῦντα περὶ τοῦ θεοῦ, περὶ οὗ τοιαῦται διαφωνίαί γεγόνασι
καὶ τοῖς ὀξυτέροις τῶν πανταχοῦ ἀνθρώπων, Ἑλλήνων καὶ
βαρβάρων, φησὶν ὅτι 'Εἰ δ', ὅτι θείας ἐνοίας ἀνθρώπος

1 om. οἱ ἐτοιμ...τροφήν **κ** ἐτοιμάζοντες B 2 ἐποίησαντο] ἐτοιμάζονται **κ** 3 ἀβασίλευτόν ABC 4 στρατοπεδεύει ABC
4, 5 καλαβώτης AB 15 om. καὶ ABC εἰσι τῶν σοφῶν ABC
17 καὶ ἰδιωτικὰ ante νομίζει ABC 20, 21 ἐληλέγχθω (sic) **κ** (bis)
24 δ' ἔτι] δέ τι **κ** 26 ζώων post ἀποφῆναι ABC

NABC ἐπέληπται, νομίζεται ὑπερέχειν τῶν λοιπῶν ζώων· ἴστωσαν
 οἱ τοῦτο φάσκοντες ὅτι καὶ τούτου πολλὰ τῶν ἄλλων ζώων
 ἀντιποιηθήσεται· καὶ μάλα εἰκότως, τί γὰρ ἂν φαίη τις
 θεϊότερον τοῦ τὰ μέλλοντα προγιγνώσκειν τε καὶ προδηλοῦν;
 5 τοῦτο τοῖνυν ἄνθρωποι παρὰ τῶν ἄλλων ζώων, καὶ μάλιστα
 569 παρ' ὀρνίθων, μαθάνουσι καὶ ὅσοι τῆς ἐκείνων ἐνδείξεως
 ἐπαίουσιν, οὗτοι μαντικοί. εἰ δ' ὀρνιθες ἄρα καὶ ὅσα ἄλλα
 ζῶα μαντικὰ ἐκ θεοῦ προγιγνώσκοντα διὰ συμβόλων ἡμᾶς
 διδάσκει, τοσοῦτον ἔοικεν ἐγγυτέρω τῆς θείας ὁμιλίας
 10 ἐκεῖνα πεφυκέναι, καὶ εἶναι σοφώτερα καὶ θεοφιλέστερα.
 φασὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων οἱ συνετοὶ καὶ ὁμιλίας ἐκείνοις
 εἶναι, δηλονότι τῶν ἡμετέρων ἱερωτέρας· καὶ αὐτοὶ που
 γνωρίζειν τὰ λεγόμενα, καὶ ἔργῳ δεικνύειν ὅτι γνωρίζου-
 σιν, ὅταν προειπόντες ὅτι ἔφασαν οἱ ὀρνιθες ὡς ἀπίασί ποι
 15 καὶ ποιήσουσι τόδε ἢ τόδε δεικνύωσιν ἀπελθόντας ἐκεῖ καὶ
 ποιούντας ἃ δὴ προεῖπον. ἐλεφάντων δὲ οὐδὲν εὐορκότερον
 οὐδὲ πρὸς τὰ θεία πιστότερον εἶναι δοκεῖ, πάντως δῆπου
 διότι γινώσκιν αὐτοῦ ἔχουσιν· ὅρα δὲ ἐν τούτοις, ὅσα
 ζητούμενα παρὰ τοῖς φιλοσοφοῦσιν, οὐ μόνον Ἑλλήνων
 20 ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν βαρβάροις εἶθ' εὐρόντων εἶτε παρὰ τινων
 δαιμόνων μαθόντων τὰ περὶ οἰωνῶν καὶ τῶν ἄλλων ζώων,
 ἀφ' ὧν μαντεῖαί τινες ἀνθρώποις γίνεσθαι λέγονται, συναρ-
 πάζει καὶ ὡς ὁμολογούμενα ἐκτίθεται. πρῶτον μὲν γὰρ
 ἐζήτηται πότερον ἔστι τις τέχνη οἰωνιστικὴ καὶ ἀπαξαπλῶς
 25 ἢ διὰ ζώων μαντικὴ, ἢ οὐκ ἔστι· δεύτερον δὲ παρὰ τοῖς
 παραδεξαμένοις εἶναι τὴν δι' ὀρνίθων μαντικὴν οὐ συμπε-
 φώνηται ἢ αἰτία τοῦ τρόπου τῆς μαντείας· ἐπειδήπερ οἱ
 μὲν ἀπὸ τινων δαιμόνων ἢ θεῶν μαντικῶν φασὶ γίνεσθαι
 τὰς κινήσεις τοῖς ζώοις, ὀρνισι μὲν εἰς διαφόρους πτήσεις
 30 καὶ εἰς διαφόρους φωνὰς, τοῖς δὲ λοιποῖς εἰς τὰς τοιασθὶ

3 ἀντιποιηθήσεται BC   7 om. ἄλλα N   10 θεοφιλέστατα N
 13 λεγόμενα] γινόμενα N (sed λεγόμενα in marg.)   14 ὡς] ὅτι ABC
 ποι] που ABC   15 ποιήσωσι N   ἀπελθόντας] ἀπίοντας BC;
 ἀπίοντες A   30 τοιάσθε N*

κινήσεις ἢ τοιασδί· ἄλλοι δὲ θειότερας αὐτῶν καὶ πρὸς **ABC**
 τοῦτ' ἐπιτηδείους εἶναι τὰς ψυχάς· ὅπερ ἐστὶν ἀπιθανώτατον.

16. Ἐχρῆν οὖν τὸν Κέλσον, διὰ τῶν προκειμένων
 βυυλόμενον θειότερα καὶ σοφώτερα ἀποδείξει τὰ ἄλογα
 ζῶα τῶν ἀνθρώπων, κατασκευάσαι διὰ πλειόνων ὡς ὑπάρ- 5
 χουσαν τὴν τοιανδί μαντικὴν· καὶ τὴν ἀπολογία μετὰ
 τοῦτ' ἐναργεστέρως ἀποδείξει· καὶ ἀποδεικτικῶς ἀποδοκι-
 μάσαι μὲν τοὺς λόγους τῶν ἀναιρούντων τὰς τοιασδί
 μαντείας· ἀποδεικτικῶς δ' ἀνατρέψαι καὶ τοὺς λόγους τῶν
 εἰπόντων ἀπὸ δαιμόνων ἢ θεῶν γίνεσθαι τὰς κινήσεις τοῖς 10
 ζώοις πρὸς τὸ μαντεύσασθαι· καὶ μετὰ ταῦτα κατασκευάσαι
 περὶ τῆς τῶν ἀλόγων ζώων ψυχῆς ὡς θειότερας. οὕτω γὰρ
 ἂν πρὸς τὰ πιθανὰ αὐτοῦ ἐπιδειξαμένου φιλόσοφον περὶ τῶν
 τηλικούτων ἔξιν κατὰ τὸ δυνατόν ἡμῖν ἐνέστημεν· ἀνατρέ-
 ποντες μὲν τὸ ὅτι σοφώτερα τὰ ἄλογα ζῶα τῶν ἀνθρώπων· 15
 ψευδοποιούντες δὲ καὶ ὅτι ἐννοίας ἔχει τοῦ θείου ἱερωτέρας
 ἡμῶν, καὶ ὅτι ὁμιλίας ἔχει πρὸς ἄλληλα ἱεράς τινας. ἰνὶ
 δ' ὁ ἐγκαλῶν ἡμῖν, ὅτι πιστεύομεν τῷ ἐπὶ πᾶσι θεῷ, ἀξιῶ
 ἡμᾶς πιστεύειν ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν ὀρνίθων θειότερας ἔχουσιν
 ἐννοίας καὶ τραυότερας ἀνθρώπων. ὅπερ εἰ ἀληθές ἐστιν, 570
 ὀρνιθες μᾶλλον τραυότερας Κέλσου ἔχουσι περὶ θεοῦ
 ἐννοίας. καὶ οὐ θαυμαστὸν εἰ Κέλσου, τοῦ ἐπὶ τοσοῦτον
 τὸν ἀνθρωπον ἐξευτελίζοντος. ἀλλὰ γὰρ ὅσον ἐπὶ Κέλσω
 οἱ ὀρνιθες μείζονας καὶ θειότερας ἔχουσιν ἐννοίας, οὐ λέγω
 ἡμῶν χριστιανῶν ἢ τῶν ταῖς αὐταῖς ἡμῖν γραφαῖς χρω- 25
 μένων Ἰουδαίων, ἀλλὰ γὰρ καὶ τῶν παρ' Ἑλλησι θεολόγων·
 ἀνθρωποι γὰρ ἦσαν. μᾶλλον οὖν κατὰ Κέλσον κατεί-
 ληφε τὴν τοῦ θείου φύσιν τὸ τῶν δῆθεν μαντικῶν ὀρνίθων

2 ἐπιτηδείους]+ αὐτῶν **NC** 6 τοιανδε **N** om. τὴν ἀπολο-
 γίαν **ABC** 7 ἐναργεστέρως] conj. Boherellus; ἐνεργ. **NABC**
 om. ἀποδείξει **ABC** 8 τοιασδί] τοιαύτας δεῖ **N** 15 om.
 ζῶα **ABC** 17 ἡμῶν]+ ἢ οὐδὲ ὅλως ἔχει **AC** 20 τραυότερας **N**;
 τραυωτ. **AB** 21 τραυῶτ. **N**; τραυωτ. **A** κέλσου ante τραν.
ABC 25 γραφαῖς ἡμῖν **ABC** 27 οὖν] γὰρ **A**; δὲ **BC**

ΝΑΒC γένος, ἢ Φερεκίδης καὶ Πυθαγόρας καὶ Σωκράτης καὶ Πλάτων. καὶ ἐχρῆν γε ἡμᾶς πρὸς τοὺς ὄρνιθας φοιτᾶν διδασκάλους· ἴν', ὡσπερ κατὰ τὴν Κέλσου ὑπόληψιν διδάσκουσιν ἡμᾶς μαντικῶς τὰ ἐσόμενα, οὕτω καὶ τοῦ ἀμφι-
 5 βάλλειν περὶ τοῦ θείου ἀπαλλάξωσι τοὺς ἀνθρώπους, ἢν κατελήφασι τραγῆν περὶ αὐτοῦ ἔννοιαν παραδιδόντες. Κέλσω μὲν οὖν ἀκολουθεῖ, τῷ διαφέρειν ἡγουμένῳ τῶν ἀνθρώπων τοὺς ὄρνιθας, διδασκάλους αὐτὸν χρᾶσθαι ὄρρισι καὶ μηδενὶ οὕτως τῶν φιλοσοφησάντων παρ' Ἑλλήσιν.

- 10 17. Ἡμῶν δ' ὀλίγα πρὸς τὰ προκείμενα ἀπὸ πολλῶν λεκτέον, διελέγχουσι τὴν ἀχάριστον ψευδοδοξίαν πρὸς τὸν πεποιηκότα αὐτόν· ἄνθρωπος γὰρ καὶ Κέλσος ὢν, ἐν
 τιμῇ ὢν, οὐ συνῆκε· διὸ οὐδὲ παρασυνεβλήθη τοῖς ὄρρισι καὶ τοῖς ἄλλοις ἀλόγοις ζώοις, οἷς νομίζει εἶναι μαντικοῖς·
 15 ἀλλ' ἐκείνοις παραχωρήσας τὰ πρωτεία, ὑπὲρ Αἰγυπτίους τοὺς τὰ ἄλογα ζῶα ὡς θεοὺς προσκυνούντας ἑαυτὸν ὑπέταξε, τὸ δ' ὅσον ἐπ' αὐτῷ καὶ πάν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ὡς χεῖρον καὶ ἔλαττον νοοῦν περὶ τοῦ θείου, τοῖς ἀλόγοις ζώοις. προηγουμένως μὲν οὖν ζητήσθω, πότερον
 20 ὑπάρχει ἢ δι' ὄρνιθων καὶ τῶν λοιπῶν ζώων πεπιστευμένων εἶναι μαντικῶν μαντικῆ, ἢ μὴ ὑπάρχει. καὶ γὰρ οὐκ εὐκαταφρόνητός ἐστιν εἰς ἑκάτερα ἐπιχειρούμενος ὁ λόγος· ὅπου μὲν δυσωπῶν μὴ παραδέξασθαι τὸ τοιοῦτον, ἵνα μὴ τὸ λογικὸν ἀντὶ τῶν δαιμονίων χρηστηρίων ὄρρισι
 25 χρῆσται, καταλιπὸν ἐκεῖνα· ὅπου δὲ διὰ μαρτυρουμένης ὑπὸ πολλῶν ἐναργείας παριστάς, ὅτι πολλοὶ ἀπὸ μεγίστων διεσώθησαν κινδύνων, πεισθέντες τῇ δι' ὄρνιθων μαντικῇ. ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος δεδόςθω ὑπαρκτὸν εἶναι τὴν οἰωνιστικὴν· ἵνα καὶ οὕτω δείξω τοῖς προκαταληφθείσιν, ὅτι καὶ

cf. Ps xlix (xlviii) 12, 20

3, 4 διδάσκουσιν ABC 4 καί] + περὶ N 7 τῷ] τὸ NAB
 9 οὕτως] ἄλλω ABC 13 παρεσυνεβλήθη B ὄρρισι] κτή-
 νεσι ABC 14 om. ἀλόγοις N 24 δαιμόνων N 25 κατα-
 λιπῶν NBC; καταλειπῶν (sic) A διαμαρτυρουμένης N 26 ὑπὸ]
 ἀπὸ ABC ἐνεργείας AC

τούτου διδομένου πολλή ἐστίν ἡ τοῦ ἀνθρώπου παρὰ τὰ **κ**ABC
 ἄλογα ζῶα καὶ παρ' αὐτὰ τὰ μαντικά ὑπεροχή, καὶ οὐδαμῶς
 πρὸς ἐκείνα συγκριτή. λεκτέον οὖν ὅτι, εἴπερ τις θεία
 φύσις ἦν ἐν αὐτοῖς τῶν μελλόντων προγνωστικῆ, καὶ ἐπὶ
 τοσοῦτον πλουσία ὡς ἐκ περιουσίας καὶ τῷ βουλομένῳ τῶν ⁵
 ἀνθρώπων δηλοῦν τὰ ἐσόμενα· δηλονότι πολὺ πρότερον τὰ ⁵⁷¹
 περὶ ἑαυτῶν ἐγίνωσκον· γινώσκοντα δὲ τὰ περὶ ἑαυτῶν
 ἐφυλάξατο ἂν ἀναπτῆναι κατὰ τοῦδε τοῦ τύπου, ἐφ' οὗ
 παγίδας καὶ δίκτυα ἀνθρωποὶ ἔστησαν κατ' αὐτῶν, ἢ
 τοξόται σκοπῶ χρώμενοι τοῖς ἵπταμένοις βέλη ἐπ' αὐτὰ ¹⁰
 ἀπέλυον. πάντως δ' ἂν καὶ προγιγνώσκοντες αἰετοὶ τὴν
 κατὰ τῶν νεοσσῶν ἐπιβουλήν, εἴτε τῶν ἀναβαινόντων πρὸς
 αὐτοὺς ὄφειν καὶ διαφθειρόντων αὐτοὺς, εἴτε καὶ τινων
 ἀνθρώπων εἴτ' εἰς παιδιὰν εἴτε καὶ εἰς ἄλλην τινὰ χρεῖαν
 καὶ θεραπείαν λαμβανόντων αὐτοὺς, οὐκ ἂν ἐνόσσευσαν ¹⁵
 ἔνθα ἔμελλον ἐπιβουλεύεσθαι· καὶ ἀπαξάπλως οὐκ ἂν ποτε
 τῶν ζῴων τι τούτων ἀλωτὸν ἀνθρώποις ἦν, ὡς ἀνθρώπων
 θεϊότερον καὶ σοφώτερον.

18. Ἄλλὰ καὶ, εἴπερ οἰωνοὶ οἰωνοῖς μάχονται, < εἰ >
 ὡς φησιν ὁ Κέλσος, θείαν φύσιν ἔχοντες οἱ μαντικοὶ ὄρνεις ²⁰
 καὶ τὰ ἄλλα ἄλογα ζῶα καὶ ἐννοίας τοῦ θείου καὶ πρό-
 γνωσιν περὶ μελλόντων, τὰ τοιαῦτα ἑτέροις προεδήλουν·
 οὐτ' ἂν ἡ καθ' Ὁμηρον στρουθὸς ἐνόσσευσεν ὅπου δράκων
 ἔμελλεν αὐτὴν καὶ τὰ τέκνα ἀφανίσειν· οὐτ' ἂν ὁ κατὰ τὸν
 αὐτὸν ποιητὴν δράκων οὐκ ἐφυλάξατο ὑπὸ τοῦ αἰετοῦ ληφ- ²⁵
 θῆναι. φησὶ γὰρ ὁ ἐν ποιήσει θαυμαστός Ὁμηρος περὶ
 μὲν τοῦ προτέρου τοιαῦτα·

Hom II ii
308 ff.

Ἐνθ' ἐφάνη μέγα σῆμα· δράκων ἐπὶ νῶτα δαφεινὸς

3 παρ' ἐκείνα **κ** 6 om. πολὺ ABC 7 om. γινώσκοντα
 δὲ **κ*** 8 ἐφυλάξατο AC om. ἂν **κ** 10, 11 ἀπέλυον ἐπ' αὐτὰ
 ABC 13 ὄφειν] σοφῶν **κ*** 19 μάχονται] διαλέγονται
 conj. Boherellus εἰ] addidi ex conjectura 21 om. ἄλλα **κ**C
 22 περὶ] τὴν περὶ AB; περὶ τῶν C τὰ] καὶ AB 24 ἀφανί-
 ζειν ABC 25 ἐφυλάξατο] + τὸ ABC

NABC Σμερδαλέος, τὸν δ' αὐτὸς Ὀλύμπιος ἦκε φώσδε,
 Βωμοῦ ὑπαίξας, πρὸς ῥα πλατάνιστον ὄρουσεν.
 Ἐνθα δ' ἔσαν στρουθοῖο νεοσσοὶ, νήπια τέκνα,
 Ὄζω ἐπ' ἀκροτάτῳ πετάλοις ὑποπεπτηῶτες,
 5 Ὀκτώ· ἀτὰρ μήτηρ ἐνάτη ἦν, ἣ τέκε τέκνα.
 Ἐνθ' ὄγε τοὺς ἐλεεινὰ κατήσθιε τετριγῶτας·
 Μήτηρ δ' ἀμφεποτάτο ὀδυρομένη φίλα τέκνα·
 Τὴν δ' ἐλελιξάμενος πτέρυγος λάβεν ἀμφιαχυῖαν.
 Αὐτὰρ ἐπεὶ κατὰ τέκν' ἔφαγε στρουθοῖο καὶ αὐτήν·
 10 Τὸν μὲν ἀρίζηλον θῆκεν θεὸς, ὅσπερ ἔφηρην·
 Λᾶαν γάρ μιν ἔθηκε Κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω.
 Ἡμεῖς δ' ἑσταότες θαυμάζομεν οἶον ἐτύχθη.
 Ὡς οὖν δεινὰ πέλωρα θεῶν εἰσηῆθ' ἐκατόμβας.

περὶ δὲ τοῦ δευτέρου, ὅτι

15 Ἄρνις γάρ σφιν ἐπῆλθε περησέμεναι μεμαῶσιν,
 Αἰετὸς ὑψιπέτης, ἐπ' ἀριστερὰ λαὸν ἔργων,
 Φοινήγента δράκοντα φέρων ὀνύχεσσι πέλωρον,
 Ζωὸν, ἔτ' ἀσπαίροντα· ὁ δ' οὐπῶ λήθετο χάρμης.
 Κόψε γὰρ αὐτὸν ἔχοντα κατὰ στήθος παρὰ δευρὴν,
 20 Ἴδνωθεὶς ὀπίσω· ὁ δ' ἀπὸ ἔθεν ἦκε χαμαῖζε,
 572 Ἀλγίστας ὀδύνησι, μέσῳ δ' ἐνὶ κάββαλ' ὀμίλῳ·
 Αὐτὸς δὲ κλάγξας πέτετο πνοιῆς ἀνέμοιο.
 Τρῶες δ' ἐρρίγησαν, ὅπως ἴδον αἰόλον ὄφιν
 Κείμενον ἐν μέσσοισι, Διὸς τέρας αἰγιόχοιο.

Hom II xii
200 ff.

25 Ἄρ' οὖν ὁ μὲν αἰετὸς ἦν μαντικός, ὁ δὲ δράκων, ἐπεὶ καὶ
 τούτῳ χρωῖνται τῷ ζώῳ οἱ οἰωνοσκόποι, οὐκ ἦν μαντικός·
 τί δὲ, ἐπεὶ τὸ ἀποκληρωτικὸν εὐέλεγκτόν ἐστιν, οὐχὶ καὶ τὸ
 ἀμφοτέρους εἶναι μαντικούς ἐλεγχθεῖν ἂν; οὐκ ἂν γὰρ ὁ
 δράκων ὦν μαντικός οὐκ ἐφυλάξατο τάδε τινα ἀπὸ τοῦ
 30 αἰετοῦ παθεῖν;· καὶ ἄλλα δ' ἂν μυρία τοιαῦτα εὔροι τις παρα-

1 τὸν δ'] τὸν δὴ N; δν B; δ A; δν ρ' C φώσδε ABC
 10 ὅσπερ AC 11 θῆκε N 21 ἐγκάββαλ' N 25 αἰετὸς N
 30 αἰετοῦ N εὐρη N

δύματα, παραπάνω ἔτι αὐτὰ τὰ ζῶα μὲν ἔστιν ἐν αὐτοῖς καὶ
 ἔστιν αὐτῶν ἕνα ἄλλο κατὰ μὲν τὸν ποταμὸν καὶ
 τὸς πολλὰς τῶν ἀθρήτων, αὐτὸς Ὀλέμπιος ἦν φαίνεται
 κατὰ δὲ τὴν σφαιρὴν καὶ Ἐπιλλίαν ἀγγέλου γρηῖται ἄνω·
 εἰ δὲ τὸν ἀνω γὰρ Ἐπιλλίαν αἰὲν λέγεται πρὸς ἄνω.

XX. Ἐκτὸ δὲ ἡμῶν θαλάσσης πρὸς φαίλον καὶ (ἢ αὐτὸς
 ἀνομιῶν) περικαλὴ ἢ γρηῖται, ἀναδία τρις τὸ ἀλλήθως
 θεῶν καὶ τῶν ἐν ἀνω ἀγγέλου γρησημένα, καὶ τε-
 πάντες εἰ ἀνω καὶ τὰ τὰ ταχέστα τῶν σφαιρῶν καὶ
 ἀπὸ τῆς ἀνω ἀνομιῶν ἔστιν αὐτὸς τὴν τῶν μὲν-
 λῶν θαλάσσης, ἀπὸ γρηῖται τῶν γρηῖται σφαιρῶν πε-
 γρηῖται, καὶ τὰ τὴν τῶν ἀνω ἀνομιῶν ἀνομιῶν, βο-
 λῶν ἀπὸ τῶν ἀλλήθως θεῶν τὴν τῶν ἀθρήτων γρηῖται,
 ἀπὸ τῶν τῶν ζῶα τὴν ἀνομιῶν καὶ ἀνομιῶν καὶ
 ἀνομιῶν ἀνομιῶν, καὶ ἀνομιῶν αὐτὸς πρὸς ἢ βολλῶνται, =
 ἔτι βολλῶνται ἢ τὸς θαλάσσης τῶν τῶν ζῶα τῶν τῶν
 ἀνω ἀνομιῶν καὶ ἀνομιῶν τῶν τῶν ἀθρήτων, ἔτι τῶν
 ἐν τῶν ἀνω ζῶα ἀνομιῶν μάλιστα, θεῶν μὲν τῶν
 ἀνομιῶν τὴν ἀνω ἀνομιῶν μάλιστα τῶν ἀνομιῶν ἀνομιῶν
 ἀνομιῶν, πῶνται δὲ τῶν ἀνομιῶν ἔτι τῶν γρηῖται καὶ τῶν =
 ἀνω καὶ τῶν ἀνομιῶν, ἔτι δὲ ἀνομιῶν καὶ ἀνομιῶν
 καὶ γρηῖται ἀνομιῶν τῶν τῶν τῶν ἀνομιῶν, ἔτι αὐτὸς ἀνομιῶν
 ἀνομιῶν ἀνομιῶν καὶ τῶν τῶν ἀνομιῶν ἀνομιῶν ἀνομιῶν
 ἀνομιῶν ἀνομιῶν καὶ τῶν τῶν ἀνομιῶν ἀνομιῶν ἀνομιῶν =
 καὶ οὐτὸς ἀνομιῶν μὲν ἀνομιῶν δὲ ἀνομιῶν ἀνομιῶν ἐν τῶν τῶν ἀνομιῶν
 τῶν ζῶα, ἀνομιῶν τῶν τῶν ζῶα.

XXI. Ὅθεν αὐτῶν ἀνομιῶν τὴν Μοῦσας τῶν ἀνομιῶν, καὶ τῶν
 τῶν ἀνομιῶν αἰὲν ἀνομιῶν ἀνομιῶν ἀνομιῶν, ἔτι ἀνομιῶν;

11. ἀνομιῶν. ABC. καὶ ἀνομιῶν. 12. ἀνομιῶν ἀνομιῶν. ABC. ἀνομιῶν. AC. ἀνομιῶν. B. 13. ἀνομιῶν. ABC. ἀνομιῶν. B. 14. ἀνομιῶν. ABC. ἀνομιῶν. B. 15. ἀνομιῶν. ABC. ἀνομιῶν. B. 16. ἀνομιῶν. ABC. ἀνομιῶν. B. 17. ἀνομιῶν. ABC. ἀνομιῶν. B. 18. ἀνομιῶν. ABC. ἀνομιῶν. B. 19. ἀνομιῶν. ABC. ἀνομιῶν. B. 20. ἀνομιῶν. ABC. ἀνομιῶν. B. 21. ἀνομιῶν. ABC. ἀνομιῶν. B. 22. ἀνομιῶν. ABC. ἀνομιῶν. B. 23. ἀνομιῶν. ABC. ἀνομιῶν. B. 24. ἀνομιῶν. ABC. ἀνομιῶν. B. 25. ἀνομιῶν. ABC. ἀνομιῶν. B. 26. ἀνομιῶν. ABC. ἀνομιῶν. B. 27. ἀνομιῶν. ABC. ἀνομιῶν. B. 28. ἀνομιῶν. ABC. ἀνομιῶν. B. 29. ἀνομιῶν. ABC. ἀνομιῶν. B. 30. ἀνομιῶν. ABC. ἀνομιῶν. B.

ABC κατανοήσας ζώων διαφόρους, καὶ εἴτ' ἀπὸ τοῦ θείου μαθὼν
 τὰ περὶ αὐτῶν καὶ τῶν ἐκάστω ζώῳ συγγενῶν δαιμόνων,
 εἶτε καὶ αὐτὸς ἀναβαίνων τῇ σοφίᾳ εὐρῶν, ἐν τῇ περὶ ζώων
 διατάξει πάντα μὲν ἀκάθαρτα ἔφησεν εἶναι τὰ νομιζόμενα
 5 παρ' Αἴγυπτίους καὶ τοῖς λοιποῖς τῶν ἀνθρώπων εἶναι
 μαντικά, ὡς ἐπίπαν δὲ εἶναι καθαρὰ τὰ μὴ τοιαῦτα. καὶ
 ἐν ἀκαθάρτοις παρὰ Μωσῆ ἔστι λύκος καὶ ἀλώπηξ καὶ cf. Lev. xi
 δράκων, αἰετός τε καὶ ἰέραξ, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις. καὶ ὡς
 573 ἐπίπαν οὐ μόνον ἐν τῷ νόμῳ ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς προφήταις
 10 εὗροις ἂν ταῦτα τὰ ζῶα εἰς παράδειγμα τῶν κακίστων
 παραλαμβάνόμενα, οὐδέ ποτε δὲ εἰς χρηστὸν πρᾶγμα ὀνο-
 μαζόμενον λύκον ἢ ἀλώπεκα. ἔοικεν οὖν τις εἶναι ἐκάστω
 δαιμόνων εἶδει κοινωνία πρὸς ἕκαστον εἶδος ζώων. καὶ
 ὡς περ ἐν ἀνθρώποις ἀνθρωποὶ ἀνθρώπων ἰσχυρότεροί τινές
 15 εἰσιν, οὐ πάντως διὰ τὸ ἦθος· τὸν αὐτὸν τρόπον δαίμονες
 δαιμόνων εἶεν ἂν ἐν μέσοις δυνατώτεροι· καὶ οἶδε μὲν τοῖσδε
 τοῖς ζώοις χρώμενοι εἰς ἀπάτην τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὸ
 βούλημα τοῦ καλουμένου ἐν τοῖς λόγοις ἡμῶν ἄρχοντος τοῦ cf. Jn xii 31 ;
 αἰῶνος τούτου, ἕτεροι δὲ δι' ἄλλου εἶδους προδηλοῦντες. 2 Co iv 4
 20 καὶ ὅρα ἐφ' ὅσον εἰσὶν οἱ δαίμονες μιαιοὶ, ὡς καὶ γαλαῖς
 ὑπὸ τινῶν παραλαμβάνεσθαι πρὸς τὸ δηλοῦν τὰ μέλλοντα.
 καὶ σὺ δὲ παρὰ σαντῷ κρῖνον ὀπότερόν ἐστι βέλτιον
 παραδέξασθαι, ὅτι ὁ ἐπὶ πᾶσι θεὸς καὶ ὁ τούτου υἱὸς κινουῦσι
 τοὺς ὄρνιθας καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα εἰς μαντικὴν, ἣ οἱ κινουῦντες
 25 τὰ τοιαυτὰ τῶν ζώων, καὶ οὐκ ἀνθρώπους παρόντων ἀνθρώπων,
 δαίμονές εἰσι φαῦλοι καὶ, ὡς ὠνόμασε τὰ ἱερὰ ἡμῶν γράμ-
 ματα, ἀκάθαρτοι.

21. Εἴπερ δὲ θεία ἐστὶν ἡ τῶν ὄρνιθων ψυχή διὰ τὸ δι'
 αὐτῶν προλέγεσθαι τὰ μέλλοντα· πῶς οὐχὶ μᾶλλον, ὅπου
 30 κληδόνες ὑπ' ἀνθρώπων λαμβάνονται, θείαν εἶναι φήσομεν
 τὴν ψυχὴν ἐκείνων, δι' ὧν αἱ κληδόνες ἀκούονται; θεία οὖν

8 om. τε N   11 λαμβανόμενα ABC   14 ἀνθρώπων
 ἀνθρωποι N   17 ἀπάντην N   23 ὁ post τούτου N (supr. lin.)
 30 ὑπ' ἀπὸ N   31 ἐκείνων] conj. Guietus; ἐκείνην NABC

Hom II ii
309cf. Hom Od
xv 526

δείγματα, παριστάντα ὅτι οὐ τὰ ζῶα μὲν ἔστιν ἐν ἑαυτοῖς **ABC**
 ἔχοντα μαντικὴν ψυχὴν· ἀλλὰ κατὰ μὲν τὸν ποιητὴν καὶ
 τοὺς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων, 'αὐτὸς Ὀλύμπιος ἦκε φῶσδε.'
 κατὰ δέ τι σημεῖον καὶ Ἀπόλλων ἀγγέλω χρηταί ἱέρακι·
 κίρκος γὰρ Ἀπόλλωνος εἶναι λέγεται ταχὺς ἄγγελος. **5**

19. Κατὰ δὲ ἡμᾶς δαίμονές τινες φαῦλοι καὶ (ἴν' οὕτως
 ὀνομάσω) τιτανικοὶ ἢ γιγάντιοι, ἀσεβεῖς πρὸς τὸ ἀληθῶς
 θεῖον καὶ τοὺς ἐν οὐρανῷ ἀγγέλους γεγενημένοι, καὶ πε-
 σόντες ἐξ οὐρανοῦ καὶ περὶ τὰ παχύτερα τῶν σωμάτων καὶ
 ἀκάθαρτα ἐπὶ γῆς καλινδούμενοι· ἔχοντές τι περὶ τῶν μελ- **10**
 λόντων διορατικὸν, ἅτε γυμνοὶ τῶν γηίνων σωμάτων τυγ-
 χάνοντες, καὶ περὶ τὸ τοιοῦτον ἔργον καταγιγόμενοι, βου-
 λόμενοι ἀπάγειν τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος,
 ὑποδύονται τῶν ζώων τὰ ἀρπακτικώτερα καὶ ἀγριώτερα καὶ
 ἄλλα πανουργότερα, καὶ κινουῦσιν αὐτὰ πρὸς ὃ βούλονται, **15**
 ὅτε βούλονται· ἢ τὰς φαντασίας τῶν τοιωνδὶ ζώων τρέπου-
 σιν ἐπὶ πτήσεις καὶ κινήσεις τοιάσδε· ἴν' ἀνθρωποι, διὰ τῆς
 ἐν τοῖς ἀλόγοις ζώοις ἀλισκόμενοι μαντικῆς, θεὸν μὲν τὸν
 περιέχοντα τὰ ὅλα μὴ ζητῶσι μηδὲ τὴν καθαρὰν θεοσέβειαν
 ἐξετάζωσι, πέσωσι δὲ τῷ λογισμῷ ἐπὶ τὴν γῆν καὶ τοὺς **20**
 ὄρνεις καὶ τοὺς δράκοντας, ἔτι δ' ἀλώπεκας καὶ λύκους.
 καὶ γὰρ παρατετρήρηται τοῖς περὶ ταῦτα δεινοῖς, ὅτι αἱ ἐναρ-
 γέστεραι προγνώσεις διὰ τῶν τοιούτων ζώων γίγονται· ἅτε
 μὴ δυναμένων τῶν δαιμόνων ἐν τοῖς ἡμερωτέροις τῶν ζώων
 τοσοῦτον, ὅσον δύνανται διὰ τὸ παραπλήσιον τῆς κακίας, **25**
 καὶ οὐ κακίαν μὲν οἰοεὶ δὲ κακίαν οὖσαν ἐν τοῖς τοιοῖσδι
 τῶν ζώων, ἐνεργῆσαι τάδε τὰ ζῶα.

20. Ὅθεν εἴπερ ἄλλο τι Μωσέως τεθαύμακα, καὶ τὸ
 τοιοῦτον θαύματος εἶναι ἀποφανοῦμαι ἄξιον, ὅτι φύσεις

1 παριστάνοντα ABC om. μὲν ABC 1, 2 ἔχοντα ἐν ἑαυ-
 τοῖς ABC 3 φῶσδε AC; φῶσδε B 5 om. γὰρ N
 12 om. τὸ N 16 ὅτε βούλονται] N (supr. lin.) B; ὅτε καὶ βούλονται
 AC 20 ἐξετάζωσι AB om. καὶ N 22, 23 ἐνερ-
 γέστεραι NA 26 om. μὲν ABC 29 εἶναι post δέξιν N^{corr};
 om. N* ἀποφανοῦμαι N

NABC κατανόησας ζώων διαφόρους, καὶ εἴτ' ἀπὸ τοῦ θεοῦ μαθὼν
 τὰ περὶ αὐτῶν καὶ τῶν ἐκάστῳ ζῳῶ συγγενῶν δαιμόνων,
 εἴτε καὶ αὐτὸς ἀναβαίνων τῇ σοφίᾳ εὐρών, ἐν τῇ περὶ ζῶων
 διατάξει πάντα μὲν ἀκάθαρτα ἔφησεν εἶναι τὰ νομιζόμενα
 5 παρ' Αἰγυπτίοις καὶ τοῖς λοιποῖς τῶν ἀνθρώπων εἶναι
 μαντικά, ὡς ἐπίπαν δὲ εἶναι καθαρὰ τὰ μὴ τοιαῦτα. καὶ
 ἐν ἀκαθάρτοις παρὰ Μωσῆ ἔστι λύκος καὶ ἀλώπηξ καὶ cf. Lev. xi
 δράκων, αἰτός τε καὶ ἰέραξ, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις. καὶ ὡς
 573 ἐπίπαν οὐ μόνον ἐν τῷ νόμῳ ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς προφήταις
 10 εὐροῖς ἂν ταῦτα τὰ ζῶα εἰς παράδειγμα τῶν κακίστων
 παραλαμβανόμενα, οὐδέ ποτε δὲ εἰς χρηστὸν πρᾶγμα ὀνο-
 μαζόμενον λύκον ἢ ἀλώπεκα. ἔοικεν οὖν τις εἶναι ἐκάστῳ
 δαιμόνων εἶδει κοινωνία πρὸς ἕκαστον εἶδος ζῶων. καὶ
 ὡσπερ ἐν ἀνθρώποις ἄνθρωποι ἀνθρώπων ἰσχυρότεροί τινές
 15 εἰσιν, οὐ πάντως διὰ τὸ ἦθος· τὸν αὐτὸν τρόπον δαίμονες
 δαιμόνων εἰεν ἂν ἐν μέσοις δυνατώτεροι· καὶ οἶδε μὲν τοῖσδε
 τοῖς ζῷοις χρώμενοι εἰς ἀπάτην τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὸ
 βούλημα τοῦ καλουμένου ἐν τοῖς λόγοις ἡμῶν ἄρχοντας τοῦ cf. Jn xii 31;
 αἰῶνος τούτου, ἕτεροι δὲ δι' ἄλλου εἶδους προδηλοῦντες. 2 Co iv 4
 20 καὶ ὅρα ἐφ' ὅσον εἰσὶν οἱ δαίμονες μαροῖ, ὡς καὶ γαλαῶς
 ὑπό τινων παραλαμβάνεσθαι πρὸς τὸ δηλοῦν τὰ μέλλοντα.
 καὶ σὺ δὲ παρὰ σταντῷ κρίνον ὀπότερόν ἐστι βέλτιον
 παραδέξασθαι, ὅτι ὁ ἐπὶ πᾶσι θεὸς καὶ ὁ τούτου υἱὸς κινουῖσι
 τοὺς ὄρνιθας καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα εἰς μαντικὴν, ἣ οἱ κινουῦντες
 25 τὰ τοιαυτὰ τῶν ζῶων, καὶ οὐκ ἀνθρώπους παρόντων ἀνθρώπων,
 δαίμονές εἰσι φαῦλοι καὶ, ὡς ὠνόμασε τὰ ἱερά ἡμῶν γράμ-
 ματα, ἀκάθαρτοι.

21. Εἴπερ δὲ θεία ἐστὶν ἡ τῶν ὄρνιθων ψυχὴ διὰ τὸ δι'
 αὐτῶν προλέγεσθαι τὰ μέλλοντα· πῶς οὐχὶ μᾶλλον, ὅπου
 30 κληδόνες ὑπ' ἀνθρώπων λαμβάνονται, θείαν εἶναι φήσομεν
 τὴν ψυχὴν ἐκείνων, δι' ὧν αἱ κληδόνες ἀκούονται; θεία οὖν

8 om. τε N   11 λαμβανόμενα ABC   14 ἀνθρώπων
 ἄνθρωποι N   17 ἀπάντην N   23 ὁ post τούτου N (supr. lin.)
 30 ὑπ' ἀπὸ N   31 ἐκείνων] conj. Guetius; ἐκείνην NABC

τις ἦν κατὰ τοὺς τοιούσδε ἢ παρὰ τῷ Ὀμήρῳ ἀλετρις, περὶ τῶν μνηστήρων εἰπούσα·

cf. Hom Od
iv 685: xx
116, 119

Ῥστατα καὶ πύματα νῦν ἐνθάδε δειπνήσειαν.

κακείνη μὲν θεία ἦν· ὁ δὲ τηλικούτος Ὀδυσσεὺς, ὁ τῆς Ὀμηρικῆς Ἀθηνᾶς φίλος, οὐκ ἦν θεῖος, ἀλλὰ συνεὶς τῶν ἀπὸ τῆς θείας ἀλετρίδος εἰρημένων κληδόνων ἔχαιρεν, ὡς ὁ ποιητῆς φησι· Χαῖρε δὲ κληδόνι διος Ὀδυσσεύς. ἦδη δὲ ὄρα, εἴπερ οἱ ὄρνιθες θείαν ἔχουσι ψυχὴν καὶ αἰσθάνονται τοῦ θεοῦ ἦ, ὡς ὁ Κέλσος ὀνομάζει, τῶν θεῶν· δηλονότι καὶ ἡμεῖς πταρνύμενοι οἱ ἄνθρωποι, ἀπὸ τινος ἐν ἡμῖν οὐσης θεϊότητος καὶ μαντικῆς περὶ τὴν ψυχὴν ἡμῶν πταρνύμεθα. καὶ γὰρ τοῦτο μαρτυρεῖται ὑπὸ πολλῶν· διὸ καὶ ὁ ποιητῆς λέγει τό· Ὁ δ' ἐπέπτарен εὐχομένοιο. διὸ καὶ ἡ Πηνελόπη φησίν·

Hom Od
xx 120

cf. Hom Od
xvii 541 ff.

Οὐχ ὄρας, ὃ μοι υἱὸς ἐπέπτаре σοῖσιν ἔπεσσι; 15

22. Τὸ δ' ἀληθῶς θεῖον εἰς τὴν τῶν περὶ μελλόντων γνῶσιν οὔτε τοῖς ἀλόγοις χρῆται ζώοις, οὔτε τοῖς τυχοῦσι τῶν ἀνθρώπων· ἀλλὰ ψυχαῖς ἀνθρώπων ἱερωτάταις καὶ καθαρωτάταις, ἄστινας θεοφορεῖ καὶ προφήτας ποιεῖ. διόπερ εἴ τι ἄλλο θαυμασίως εἴρηται ἐν τῷ Μωσέως νόμῳ, καὶ τὰ τοιαῦτα ἐν τούτοις κατατακτέον· Οὐκ οἰωνεῖσθε οὐδ' ὄρνιθοσκοπήσετε. καὶ ἀλλαχοῦ· Τὰ γὰρ ἔθνη, οὓς κύριος ὁ θεὸς σου ἐξολοθρεύσει ἀπὸ προσώπου σου, οὗτοι κληδόνων καὶ μαντιῶν ἀκούσονται· σοὶ δὲ οὐχ οὕτως ἔδωκε κύριος ὁ θεὸς σου. εἴθ' ἐξῆς φησί· Προφήτην ἀναστήσει σοι κύριος ὁ θεὸς σου ἐκ τῶν ἀδελφῶν σου. βουλευθεὶς δέ ποτε ὁ θεὸς δι' οἰωνοσκόπου ἀποτρέψαι ἀπὸ τῆς οἰωνιστικῆς, πεποίηκε πνεῦμα ἐν τῷ οἰωνοσκόπῳ εἰπεῖν· Οὐ γάρ ἐστιν οἰωνισμὸς ἐν Ἰακώβ, οὐδὲ μαντεία ἐν Ἰσραὴλ· κατὰ καιρὸν ῥηθήσεται τῷ Ἰακώβ καὶ τῷ Ἰσραὴλ, τί ἐπι-

Lev xix 26
Deut xviii
14; cf. 12

Deut xviii 15

Num xxiii 23

11 θεϊότητος] ποιότητος N 13 om. τό ABC 15 ὄρας NAC
σοῖς ἐπέσει (sic) C; οἷσιν ἔπεσι N; πᾶσιν ἔπεσσι Hom. 16 ἀληθὲς
N 17 τυγχάνουσι N 21 ἐν τοῖς τοιούτοις N 22 ὄρ-
νιθοσκοπήσθε ABC 23 ἀπὸ] ἐκ ABC 28 οἰωνοσκοπικῆς
ABC

NABC τελέσει ὁ θεός. ταῦτα δὴ γιγνώσκοντες ἡμεῖς καὶ τὰ τού-
 τοις παραπλήσια, τηρεῖν βουλόμεθα μυστικῶς εἰρημένην
 ἐντολὴν τήν· Πάσῃ φυλακῇ τήρει σὴν καρδίαν· ἵνα μὴ Prov iv 23
 ἐπιβῇ τι τῶν δαιμονίων τῷ ἡγεμονικῷ ἡμῶν, ἢ πνεῦμά
 5 τι τῶν ἐναντίων πρὸς ἃ βούλεται τρέψῃ τὸ φανταστικὸν
 ἡμῶν. εὐχόμεθα δὲ λάμψαι ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν τὸν cf. 2 Co iv 6
 φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, ἐπιδημοῦντος
 ἡμῶν τῷ φανταστικῷ πνεύματος θεοῦ καὶ φαντάζοντος
 ἡμᾶς τὰ τοῦ θεοῦ· ἐπεὶ ὅσοι πνεύματι θεοῦ ἄγονται, οὗτοι cf. Ro viii 14
 10 υἱοὶ εἰσι θεοῦ.

23. Χρὴ δ' εἰδέναι ὅτι τὸ τὰ μέλλοντα προγιγνώσκειν
 οὐ πάντως θεῖόν ἐστι· καθ' αὐτὸ γὰρ μέσον ἐστὶ, καὶ πίπτον
 εἰς φαύλους καὶ ἀστέιους. καὶ ἰατροὶ γοῦν ἀπὸ ἰατρικῆς
 προγιγνώσκουσι τινα, καὶ φαῦλοι τὸ ἦθος τυγχάνωσιν·
 15 οὕτω δὲ καὶ κυβερνῆται, καὶ μοχθηροὶ τυγχάνωσιν ὄντες,
 προγιγνώσκουσιν ἐπισημασίας καὶ ἀνέμων σφοδρότητας καὶ
 τροπὰς περὶ τὸ περιέχον ἕκ τινος πείρας καὶ παρατηρήσεως·
 καὶ οὐ δὴ πού παρὰ τοῦτο θεῖος τις αὐτοὺς εἶναι φήσει,
 εἰάν τύχῃσι μοχθηροὶ εἶναι τὸ ἦθος. ψεῦδος οὖν τὸ παρὰ
 20 τῷ Κέλσῳ λεγόμενον, τό· 'Τί ἂν φαίη τις θεϊότερον τοῦ
 τὰ μέλλοντα προγιγνώσκειν τε καὶ προδηλοῦν;' ψεῦδος δὲ
 καὶ τὸ 'πολλὰ τῶν ζῶων ἀντιποιεῖσθαι θείας ἐννοίας·'
 οὐδὲν γὰρ τῶν ἀλόγων ἐννοίαν ἔχει τοῦ θεοῦ. ψεῦδος δὲ
 καὶ τὸ 'ἐγγυτέρω τῆς θείας ὁμιλίας εἶναι τὰ ἄλογα ζῶα·'
 25 ὅπου γε καὶ τῶν ἀνθρώπων οἱ ἔτι φαῦλοι, καὶ ἐπ' ἄκρον
 προκόπτωσι, πόρρω εἰσὶ τῆς θείας ὁμιλίας. μόνου δὲ ἄρα
 οἱ κατὰ ἀλήθειαν σοφοὶ καὶ ἀψευδῶς εὐσεβεῖς ἐγγυτέρω
 τῆς θείας ὁμιλίας εἰσὶν· ὅποιοί εἰσιν οἱ καθ' ἡμᾶς προφῆται
 καὶ Μωσῆς, ᾧ μεμαρτύρηκε διὰ τὴν πολλὴν καθαρότητα ὁ
 30 λόγος εἰπών· Ἐγγυεὶ Μωσῆς μόνος πρὸς τὸν θεόν, οἱ δὲ Ex xxiv
 λοιποὶ οὐκ ἐγγυοῦσι. πῶς δὲ ἀσεβῶς ὑπὸ τοῦ ἀσεβείαν

10 υἱοὶ θεοῦ εἰσὶν AB; εἰσιν υἱοὶ θεοῦ C   11 προγιγνώσκειν τὰ
 μέλλοντα ABC   17 τηρήσεως N   18 φησι N   19 ἐὰν] ἂν N
 26 δὴ] δεῖ AB; δὲ C   31 ἀσεβῆς N

οἷς μὴ ἔστιν ἰσχύς, οἷ ἐτοιμάζονται ἐν θέρει τὴν τροφήν· **NA**BC
καὶ οἱ χοιρογρύλιοι, ἔθνος οὐκ ἰσχυρόν, οἷ ἐποιήσαντο ἐν
πέτραις τοὺς ἑαυτῶν οἴκους· ἀβασίλευτός ἐστιν ἡ ἀκρίς, καὶ
στρατεύει ἀπὸ ἐνὸς κελεύσματος εὐτάκτως· καὶ ἀσκαλα-
βώτης χερσὶν ἐρειδόμενος καὶ εὐάλωτος ὢν, οἰκεῖ ἐν ⁵
ὄχυρώμασι βασιλέως. ἀλλ' οὐ συγχρῶμαι ὡς σαφέσι τοῖς
ῥητοῖς, ἀκολουθῶς δὲ τῇ ἐπιγραφῇ (ἐπιγέγραπται γὰρ τὸ
βιβλίον Παροιμίας) ζητῶ ταῦτα, ὡς αἰνίγματα. ἔθος γὰρ
τοῖς ἀνδράσι τούτοις τὰ ἕτερον μὲν τι αὐτόθεν δηλοῦντα,
ἕτερον δὲ ἐν ὑπονοίᾳ ἀπαγγέλλοντα, διαιρεῖν εἰς εἶδη πολλὰ, ¹⁰
ὧν ἐν εἶναι τὰς παροιμίας. διὸ καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις
ἡμῶν γέγραπται ὁ σωτὴρ ἡμῶν εἰρηκέναι· Ταῦτ' ἐν παροι-
μίας λελάληκα ὑμῖν· ἔρχεται ὥρα ὅτε οὐκέτι ἐν παροιμίας
λαλήσω ὑμῖν. οὐχ οἱ αἰσθητοὶ τοίνυν μύρμηκες σοφώτεροι
καὶ τῶν σοφῶν εἰσὶν, ἀλλ' οἱ δηλούμενοι ὡς ἐν εἶδει παροι- ¹⁵
μῶν. οὕτω δὲ λεκτέον καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ζώων· ἀλλὰ
πάνυ ἀπλοῦστάτα νομίζει εἶναι καὶ ἰδιωτικὰ ὁ Κέλσος τὰ
Ἰουδαίων καὶ χριστιανῶν βιβλία, καὶ οἶται τοὺς ἀλληγο-
ροῦντας αὐτὰ βιαζομένους τὸ βούλημα τῶν γραφάντων
τοῦτο ποιεῖν. ἐληλέγχθω οὖν καὶ διὰ τούτων ὁ Κέλσος ²⁰
μάτην ἡμᾶς διαβάλλων· ἐληλέγχθω δὲ αὐτοῦ καὶ ὁ περὶ
ᾧ φων καὶ αἰετῶν λόγος, ἀποφηνάμενος εἶναι τούτους ἀν-
θρώπων σοφωτέρους.

15. Θέλων δ' ἔτι διὰ πλειόνων μηδὲ τὰς περὶ τοῦ θείου
ἐννοίας ἐξαίρετους εἶναι παρὰ τὰ θνητὰ πάντα ἐν τῷ γένει ²⁵
τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀλόγων ζώων τινὰ ἀποφῆναι
ἐννοοῦντα περὶ τοῦ θεοῦ, περὶ οὗ τοιαῦται διαφωνίαί γεγόνασι
καὶ τοῖς ὀξυτέροις τῶν πανταχοῦ ἀνθρώπων, Ἑλλήνων καὶ
βαρβάρων, φησὶν ὅτι 'Εἰ δ', ὅτι θείας ἐννοίας ἄνθρωπος

1 om. οἷ ἐτοιμ...τροφήν **N** ἐτοιμάζοντες **B** 2 ἐποιήσαντο] ¹
ἐτοιμάζονται **N** 3 ἀβασίλευτόν **ABC** 4 στρατοπεδεύει **ABC**
4, 5 καλαβώτης **AB** 15 om. καὶ **ABC** εἰσι τῶν σοφῶν **ABC**

17 καὶ ἰδιωτικὰ ante νομίζει **ABC** 20, 21 ἐλελέγχθω (sic) **N** (bis)
24 δ' ἔτι] δέ τι **N** 26 ζώων post ἀποφῆναι **ABC**

NABC ἐπέλληται, νομίζεται ὑπερέχειν τῶν λοιπῶν ζώων· ἴστωσαν
 οἱ τοῦτο φάσκοντες ὅτι καὶ τούτου πολλὰ τῶν ἄλλων ζώων
 ἀντιποιηθήσεται· καὶ μάλα εἰκότως, τί γὰρ ἂν φαίη τις
 θεϊότερον τοῦ τὰ μέλλοντα προγιγνώσκειν τε καὶ προδηλοῦν;
 5 τοῦτο τοίνυν ἄνθρωποι παρὰ τῶν ἄλλων ζώων, καὶ μάλιστα
 569 παρ' ὄρνιθων, μανθάνουσι· καὶ ὅσοι τῆς ἐκείνων ἐνδείξεως
 ἐπαίουσιν, οὗτοι μαντικοί. εἰ δ' ὄρνιθες ἄρα καὶ ὅσα ἄλλα
 ζῶα μαντικὰ ἐκ θεοῦ προγιγνώσκοντα διὰ συμβόλων ἡμᾶς
 διδάσκει, τοσοῦτον ἔοικεν ἐγγυτέρω τῆς θείας ὁμιλίας
 10 ἐκεῖνα πεφυκέναι, καὶ εἶναι σοφώτερα καὶ θεοφιλέστερα.
 φασὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων οἱ συνετοὶ καὶ ὁμιλίας ἐκείνοις
 εἶναι, δηλονότι τῶν ἡμετέρων ἱερωτέρας· καὶ αὐτοὶ που
 γνωρίζειν τὰ λεγόμενα, καὶ ἔργῳ δεικνύειν ὅτι γνωρίζου-
 σιν, ὅταν προειπόντες ὅτι ἔφασαν οἱ ὄρνιθες ὡς ἀπίασί ποι
 15 καὶ ποιήσουσι τόδε ἢ τόδε δεικνύωσιν ἀπελθόντας ἐκεῖ καὶ
 ποιούντας ἃ δὴ προεῖπον. ἐλεφάντων δὲ οὐδὲν εὐορκότερον
 οὐδὲ πρὸς τὰ θεία πιστότερον εἶναι δοκεῖ, πάντως δῆπου
 διότι γινώσκιν αὐτοῦ ἔχουσιν· ὅρα δὲ ἐν τούτοις, ὅσα
 ζητούμενα παρὰ τοῖς φιλοσοφοῦσιν, οὐ μόνον Ἑλλήνων
 20 ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν βαρβάροις εἶθ' εὐρόνων εἴτε παρὰ τινων
 δαιμόνων μαθόντων τὰ περὶ οἰωνῶν καὶ τῶν ἄλλων ζώων,
 ἀφ' ὧν μαντεῖαί τινες ἀνθρώποις γίνεσθαι λέγονται, συναρ-
 πάζει καὶ ὡς ὁμολογούμενα ἐκτίθεται. πρῶτον μὲν γὰρ
 ἐζήτηται πότερον ἔστι τις τέχνη οἰωνιστικὴ καὶ ἀπαξαπλῶς
 25 ἢ διὰ ζώων μαντικὴ, ἢ οὐκ ἔστι· δεύτερον δὲ παρὰ τοῖς
 παραδεξαμένοις εἶναι τὴν δι' ὄρνιθων μαντικὴν οὐ συμπε-
 φώνηται ἢ αἰτία τοῦ τρόπου τῆς μαντείας· ἐπειδήπερ οἱ
 μὲν ἀπὸ τινων δαιμόνων ἢ θεῶν μαντικῶν φασὶ γίνεσθαι
 τὰς κινήσεις τοῖς ζώοις, ὄρνισι μὲν εἰς διαφόρους πτήσεις
 30 καὶ εἰς διαφόρους φωνὰς, τοῖς δὲ λοιποῖς εἰς τὰς τοιασοῖ

3 ἀντιποιήσεται BC   7 om. ἄλλα N   10 θεοφιλέστατα N
 13 λεγόμενα] γινόμενα N (sed λεγόμενα in marg.)   14 ὡς] ὅτι ABC
 ποι] που ABC   15 ποιήσωσι N   ἀπελθόντας] ἀπίοντας BC;
 ἀπίοντες A   30 τοιάσδε N*

τούτου διδομένου πολλή ἐστὶν ἢ τοῦ ἀνθρώπου παρὰ τὰ **ABC**
 ἄλογα ζῶα καὶ παρ' αὐτὰ τὰ μαντικά ὑπεροχῇ, καὶ οὐδαμῶς
 πρὸς ἐκεῖνα συγκριτῆ. λεκτέον οὖν ὅτι, εἴπερ τις θεία
 φύσις ἦν ἐν αὐτοῖς τῶν μελλόντων προγνωστικῆ, καὶ ἐπὶ
 τοσοῦτον πλουσία ὡς ἐκ περιουσίας καὶ τῷ βουλομένῳ τῶν ⁵
 ἀνθρώπων δηλοῦν τὰ ἐσόμενα· δηλονότι πολὺ πρότερον τὰ ⁵⁷¹
 περὶ ἑαυτῶν ἐγίνωσκον· γινώσκοντα δὲ τὰ περὶ ἑαυτῶν
 ἐφυλάξατο ἂν ἀναπτῆναι κατὰ τοῦδε τοῦ τόπου, ἐφ' οὗ
 παγίδας καὶ δίκτυα ἄνθρωποι ἔστησαν κατ' αὐτῶν, ἢ
 τοξόται σκοπῶ χρώμενοι τοῖς ἵπταμένοις βέλη ἐπ' αὐτὰ ¹⁰
 ἀπέλυον. πάντως δ' ἂν καὶ προγιγνώσκοντες αἰετοὶ τὴν
 κατὰ τῶν νεοσσῶν ἐπιβουλήν, εἴτε τῶν ἀναβαινόντων πρὸς
 αὐτοὺς ὄφειν καὶ διαφθειρόντων αὐτοὺς, εἴτε καὶ τινων
 ἀνθρώπων εἴτ' εἰς παιδιὰν εἴτε καὶ εἰς ἄλλην τινὰ χρεῖαν
 καὶ θεραπείαν λαμβανόντων αὐτοὺς, οὐκ ἂν ἐνόσσευσαν ¹⁵
 ἔνθα ἔμελλον ἐπιβουλεύεσθαι· καὶ ἀπαξάπλως οὐκ ἂν ποτε
 τῶν ζῴων τι τούτων ἀλωτὸν ἀνθρώποις ἦν, ὡς ἀνθρώπων
 θεϊότερον καὶ σοφώτερον.

18. Ἄλλὰ καὶ, εἴπερ οἰωνοὶ οἰωνοῖς μάχονται, < εἰ >
 ὡς φησὶν ὁ Κέλσος, θείαν φύσιν ἔχοντες οἱ μαντικοὶ ὄρνεις ²⁰
 καὶ τὰ ἄλλα ἄλογα ζῶα καὶ ἐννοίας τοῦ θείου καὶ πρό-
 γνωσιν περὶ μελλόντων, τὰ τοιαῦτα ἐτέροις προεδίλουν·
 οὐτ' ἂν ἢ καθ' Ὁμηρον στρουθὸς ἐνόσσευσεν ὅπου δράκων
 ἔμελλεν αὐτὴν καὶ τὰ τέκνα ἀφανίσειν· οὐτ' ἂν ὁ κατὰ τὸν
 αὐτὸν ποιητὴν δράκων οὐκ ἐφυλάξατο ὑπὸ τοῦ αἰετοῦ ληφ- ²⁵
 θῆναι. φησὶ γὰρ ὁ ἐν ποιήσει θαυμαστός Ὁμηρος περὶ
 μὲν τοῦ προτέρου τοιαῦτα·

Hom II ii
308 ff.

Ἐνθ' ἐφάνη μέγα σῆμα· δράκων ἐπὶ νῶτα δαφεινὸς

3 παρ' ἐκεῖνα **N** 6 om. πολὺ **ABC** 7 om. γινώσκοντα
 δὲ **N*** 8 ἐφυλάξατο **AC** om. ἂν **N** 10, 11 ἀπέλυον ἐπ' αὐτὰ
ABC 13 ὄφειν] σοφῶν **N*** 19 μάχονται] διαλέγονται
 conj. Boherellus εἰ] addidi ex conjectura 21 om. ἄλλα **NC**
 22 περὶ] τὴν περὶ **AB**; περὶ τῶν **C** τὰ] καὶ **AB** 24 ἀφανί-
 ζειν **ABC** 25 ἐφυλάξατο] + τὸ **ABC**

- NABC Σμερδαλέος, τὸν δ' αὐτὸς Ὀλύμπιος ἦκε φόωσδε,
 Βωμοῦ ὑπαΐξας, πρὸς ῥα πλατάνιστον ὄρουσεν.
 *Ενθα δ' ἔσαν στρουθοῖο νεοσσοὶ, νήπια τέκνα,
 *Ὀζω ἐπ' ἀκροτάτῳ πετάλοις ὑποπεπτηῶτες,
 5 *Ὀκτώ' ἀτὰρ μήτηρ ἐνάτη ἦν, ἣ τέκε τέκνα.
 *Ενθ' ὄγε τοὺς ἔλεεινὰ κατήσθιε τετριγῶτας·
 Μήτηρ δ' ἀμφεποτάτο ὀδυρομένη φίλα τέκνα·
 Τὴν δ' ἐλελιξάμενος πτέρυγος λάβεν ἀμφιαχυῖαν.
 Αὐτὰρ ἐπεὶ κατὰ τέκν' ἔφαγε στρουθοῖο καὶ αὐτήν·
 10 Τὸν μὲν ἀρίζηλον θῆκεν θεὸς, ὅσπερ ἔφηνεν·
 Λᾶαν γάρ μιν ἔθηκε Κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω.
 Ἡμεῖς δ' ἑσταότες θαυμάζομεν οἶον ἐτύχθη.
 Ὡς οὖν δεινὰ πέλωρα θεῶν εἰσῆλθ' ἑκατόμβας.

περὶ δὲ τοῦ δευτέρου, ὅτι

- 15 *Ὅρνις γάρ σφιν ἐπῆλθε περησέμεναι μεμαῶσιν,
 Αἰετὸς ὑψιπέτης, ἐπ' ἀριστερὰ λαὸν ἔεργων,
 Φοινήεντα δράκοντα φέρων ὀνύχεσσι πέλωρον,
 Ζωὸν, ἔτ' ἀσπαίροντα· ὁ δ' οὐπω λήθετο χάρμης.
 Κόψε γὰρ αὐτὸν ἔχοντα κατὰ στήθος παρὰ δειρήν,
 20 Ἴδνωθεὶς ὀπίσω· ὁ δ' ἀπὸ ἔθεν ἦκε χαμᾶζε,
 572 Ἀλγήσας ὀδύνησι, μέσῳ δ' ἐνὶ κάββαλ' ὀμίλῳ·
 Αὐτὸς δὲ κλάγξας πέτετο πνοιῆς ἀνέμοιο.
 Τρῶες δ' ἐρρίγησαν, ὅπως ἴδον αἰόλον ὄφιν
 Κείμενον ἐν μέσσοισι, Διὸς τέρας αἰγιόχοιο.
 25 *Ἄρ' οὖν ὁ μὲν αἰετὸς ἦν μαντικός, ὁ δὲ δράκων, ἐπεὶ καὶ
 τούτῳ χρωῖνται τῷ ζώῳ οἱ οἰωνοσκόποι, οὐκ ἦν μαντικός;
 τί δέ, ἐπεὶ τὸ ἀποκληρωτικὸν εὐέλεγκτόν ἐστιν, οὐχὶ καὶ τὸ
 ἀμφοτέρους εἶναι μαντικούς ἐλεγχθείη ἄν; οὐκ ἂν γὰρ ὁ
 δράκων ὦν μαντικός οὐκ ἐφυλάξατο τάδε τινα ἀπὸ τοῦ
 30 αἰετοῦ παθεῖν;· καὶ ἄλλα δ' ἂν μυρία τοιαῦτα εὔροι τις παρα-

Hom II xii
200 ff.

1 τὸν δ'] τὸν δὴ N; δν B; δ A; ὄν ρ' C φόωσδε ABC
 10 ὡσπερ AC 11 θῆκε N 21 ἐγκάββαλ N 25 αἰετὸς N
 30 αἰετοῦ N εὔρη N

Hom II ii
309cf. Hom Od
xv 526

δείγματα, παριστάντα ὅτι οὐ τὰ ζῶα μὲν ἐστὶν ἐν ἑαυτοῖς **ABC**
ἔχοντα μαντικὴν ψυχὴν· ἀλλὰ κατὰ μὲν τὸν ποιητὴν καὶ
τοὺς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων, 'αὐτὸς Ὀλύμπιος ἦκε φῶσδε'
κατὰ δέ τι σημεῖον καὶ Ἀπόλλων ἀγγέλω χρῆται ἱέρακι·
κίρκος γὰρ Ἀπόλλωνος εἶναι λέγεται ταχὺς ἄγγελος. **5**

19. Κατὰ δὲ ἡμῶς δαίμονές τινες φαῦλοι καὶ (ἴν' οὕτως
ὀνομάσω) τιτανικοὶ ἢ γιγάντιοι, ἀσεβεῖς πρὸς τὸ ἀληθῶς
θεῖον καὶ τοὺς ἐν οὐρανῷ ἀγγέλους γεγεννημένοι, καὶ πε-
σόντες ἐξ οὐρανοῦ καὶ περὶ τὰ παχύτερα τῶν σωματίων καὶ
ἀκάθαρτα ἐπὶ γῆς καλινδούμενοι· ἔχοντές τι περὶ τῶν μελ-
10 λόντων διορατικόν, ἅτε γυμνοὶ τῶν γηίνων σωματίων τυγ-
χάνοντες, καὶ περὶ τὸ τοιοῦτον ἔργον καταγιγόμενοι, βου-
λόμενοι ἀπάγειν τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος,
ὑποδύονται τῶν ζώων τὰ ἀρπακτικώτερα καὶ ἀγριώτερα καὶ
ἄλλα πανουργώτερα, καὶ κινουῦσιν αὐτὰ πρὸς ὃ βούλονται, **15**
ὅτε βούλονται· ἢ τὰς φαντασίας τῶν τοιωνδῶν ζώων τρέπου-
σιν ἐπὶ πτήσεις καὶ κινήσεις τοιάσδε· ἴν' ἄνθρωποι, διὰ τῆς
ἐν τοῖς ἀλόγοις ζώοις ἀλισκόμενοι μαντικῆς, θεὸν μὲν τὸν
περιέχοντα τὰ ὅλα μὴ ζητῶσι μηδὲ τὴν καθαρὰν θεοσέβειαν
ἐξετάζωσι, πέσωσι δὲ τῷ λογισμῷ ἐπὶ τὴν γῆν καὶ τοὺς **20**
ὄρνεις καὶ τοὺς δράκοντας, ἔτι δ' ἀλώπεκας καὶ λύκους.
καὶ γὰρ παρατετήρηται τοῖς περὶ ταῦτα δεινοῖς, ὅτι αἱ ἐναρ-
γέστεραι προγνώσεις διὰ τῶν τοιούτων ζώων γίγνονται· ἅτε
μὴ δυναμένων τῶν δαιμόνων ἐν τοῖς ἡμερωτέροις τῶν ζώων
τοσοῦτον, ὅσον δύνανται διὰ τὸ παραπλήσιον τῆς κακίας, **25**
καὶ οὐ κακίαν μὲν οἰονεῖ δὲ κακίαν οὖσαν ἐν τοῖς τοιοῖσδι
τῶν ζώων, ἐνεργῆσαι τάδε τὰ ζῶα.

20. Ὅθεν εἴπερ ἄλλο τι Μωσέως τεθαύμακα, καὶ τὸ
τοιούτον θαύματος εἶναι ἀποφανοῦμαι ἄξιον, ὅτι φύσεις

1 παριστάνοντα ABC om. μὲν ABC 1, 2 ἔχοντα ἐν ἑαυ-
τοῖς ABC 3 φῶσδε AC; φῶσδε B 5 om. γὰρ N
12 om. τὸ N 16 ὅτε βούλονται] N (supr. lin.) B; ὅτε καὶ βούλονται
AC 20 ἐξετάσωσι AB om. καὶ N 22, 23 ἐνερ-
γέστεραι NA 26 om. μὲν ABC 29 εἶναι post ἄξιον N^{corr};
om. N* ἀποφανοῦμαι N

NABC κατανόησας ζώων διαφόρους, καὶ εἴτ' ἀπὸ τοῦ θεοῦ μαθὼν
 τὰ περὶ αὐτῶν καὶ τῶν ἐκάστῳ ζῳῶ συγγενῶν δαιμόνων,
 εἴτε καὶ αὐτὸς ἀναβαίνων τῇ σοφίᾳ εὐρῶν, ἐν τῇ περὶ ζῳῶν
 διατάξει πάντα μὲν ἀκάθαρτα ἔφησεν εἶναι τὰ νομιζόμενα
 5 παρ' Αἰγυπτίοις καὶ τοῖς λοιποῖς τῶν ἀνθρώπων εἶναι
 μαντικά, ὡς ἐπίπαν δὲ εἶναι καθαρὰ τὰ μὴ τοιαῦτα. καὶ
 ἐν ἀκαθάρτοις παρὰ Μωσῆ ἔστι λύκος καὶ ἀλώπηξ καὶ cf. Lev. xi
 δράκων, αἰετός τε καὶ ἰέραξ, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις. καὶ ὡς
 573 ἐπίπαν οὐ μόνον ἐν τῷ νόμῳ ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς προφήταις
 10 εὐροῖς ἂν ταῦτα τὰ ζῳα εἰς παράδειγμα τῶν κακίστων
 παραλαμβανόμενα, οὐδέ ποτε δὲ εἰς χρηστὸν πρᾶγμα ὀνο-
 μαζόμενον λύκον ἢ ἀλώπεκα. ἔοικεν οὖν τις εἶναι ἐκάστῳ
 δαιμόνων εἶδει κοινωνία πρὸς ἕκαστον εἶδος ζῳῶν. καὶ
 ὡσπερ ἐν ἀνθρώποις ἄνθρωποι ἀνθρώπων ἰσχυρότεροί τινές
 15 εἰσιν, οὐ πάντως διὰ τὸ ἦθος· τὸν αὐτὸν τρόπον δαιμονες
 δαιμόνων εἶεν ἂν ἐν μέσοις δυνατώτεροι· καὶ οἶδε μὲν τοῖσδε
 τοῖς ζῳοῖς χρώμενοι εἰς ἀπάτην τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὸ
 βούλημα τοῦ καλουμένου ἐν τοῖς λόγοις ἡμῶν ἄρχοντας τοῦ cf. Jn xii 31;
 αἰῶνος τούτου, ἕτεροι δὲ δι' ἄλλου εἶδους προδηλοῦντες. 2 Co iv 4
 20 καὶ ὅρα ἐφ' ὅσον εἰσὶν οἱ δαίμονες μαροῖ, ὡς καὶ γαλαῖς
 ὑπὸ τινων παραλαμβάνεσθαι πρὸς τὸ δηλοῦν τὰ μέλλοντα.
 καὶ σὺ δὲ παρὰ στανῶ κρῖνον ὀπότερόν ἐστι βέλτιον
 παραδέξασθαι, ὅτι ὁ ἐπὶ πᾶσι θεὸς καὶ ὁ τούτου υἱὸς κινουῖσι
 τοὺς ὄρνιθας καὶ τὰ λοιπὰ ζῳα εἰς μαντικὴν, ἣ οἱ κινουῦντες
 25 τὰ τοιαυτὰ τῶν ζῳῶν, καὶ οὐκ ἀνθρώπους παρόντων ἀνθρώπων,
 δαίμονές εἰσι φαῦλοι καὶ, ὡς ὠνόμασε τὰ ἱερά ἡμῶν γράμ-
 ματα, ἀκάθαρτοι.

21. Εἴπερ δὲ θεία ἐστὶν ἡ τῶν ὄρνιθων ψυχὴ διὰ τὸ δι'
 αὐτῶν προλέγεσθαι τὰ μέλλοντα· πῶς οὐχὶ μᾶλλον, ὅπου
 30 κληδόνες ὑπ' ἀνθρώπων λαμβάνονται, θείαν εἶναι φήσομεν
 τὴν ψυχὴν ἐκείνων, δι' ὧν αἱ κληδόνες ἀκούονται; θεία οὖν

8 om. τε N

11 λαμβανόμενα ABC

14 ἀνθρώπων

ἀνθρωποι N

17 ἀπάντην N

23 ὁ post τούτου N (supr. lin.)

30 ὑπ' ἀπὸ N

31 ἐκείνων] conj. Guetius; ἐκείνην NABC

τις ἦν κατὰ τοὺς τοιοῦσδε ἢ παρὰ τῷ Ὀμήρῳ ἀλετρις, περὶ ἄβασ
τῶν μνηστήρων εἰπούσα·

cf. Hom Od
iv 685; xx
116, 119

Ἔστατα καὶ πύματα νῦν ἐνθάδε δειπνήσειαν.
κάκείνη μὲν θεία ἦν· ὁ δὲ τηλικούτος Ὀδυσσεὺς, ὁ τῆς
Ὀμηρικῆς Ἀθηνᾶς φίλος, οὐκ ἦν θεῖος, ἀλλὰ συνεῖς τῶν 5
ἀπὸ τῆς θείας ἀλετρίδος εἰρημένων κληδόνων ἔχαιρεν, ὡς ὁ
ποιητὴς φησὶ· Χαῖρε δὲ κληδόνι διός Ὀδυσσεύς. ἤδη
δὲ ὄρα, εἶπερ οἱ ὄρνιθες θεῖαν ἔχουσι ψυχὴν καὶ αἰσθάνονται
τοῦ θεοῦ ἦ, ὡς ὁ Κέλσος ὀνομάζει, τῶν θεῶν· δηλονότι καὶ
ἡμεῖς παρνούμενοι οἱ ἄνθρωποι, ἀπὸ τινος ἐν ἡμῖν οὔσης 10
θειότητος καὶ μαντικῆς περὶ τὴν ψυχὴν ἡμῶν παρνούμεθα.
καὶ γὰρ τοῦτο μαρτυρεῖται ὑπὸ πολλῶν· διὸ καὶ ὁ ποιητὴς
λέγει τό· Ὅ δ' ἐπέπταρεν εὐχομένοιο. διὸ καὶ ἡ Πηνελόπη
φησὶν·

Hom Od
xx 120

cf. Hom Od
xvii 541 ff.

Οὐχ ὄρας, ὃ μοι υἱὸς ἐπέπταρε σοῖσιν ἔπεσιν; 15

22. Τὸ δ' ἀληθῶς θεῖον εἰς τὴν τῶν περὶ μελλόντων
γνώσιν οὔτε τοῖς ἀλόγοις χρήται ζώοις, οὔτε τοῖς τυχοῦσι
τῶν ἀνθρώπων· ἀλλὰ ψυχαῖς ἀνθρώπων ἱεροτάταις καὶ
καθαρωτάταις, ἄστυνας θεοφορεῖ καὶ προφήτας ποιεῖ.
διὸπερ εἴ τι ἄλλο θαυμασίως εἴρηται ἐν τῷ Μωσέως νόμῳ, 20
καὶ τὰ τοιαῦτα ἐν τοῦτοις κατατακτέον· Οὐκ οἰωνεῖσθε 574
οὐδ' ὄρνιθοσκοπήσετε. καὶ ἀλλαχοῦ· Τὰ γὰρ ἔθνη, οὓς
κύριος ὁ θεὸς σου ἐξολοθρεύσει ἀπὸ προσώπου σου, οὗτοι
κληδόνων καὶ μαντειῶν ἀκούσονται· σοὶ δὲ οὐχ οὕτως
ἔδωκε κύριος ὁ θεὸς σου. εἴθ' ἐξῆς φησὶ· Προφήτην ἀνα- 25
στήσει σοι κύριος ὁ θεὸς σου ἐκ τῶν ἀδελφῶν σου. βουλη-
θεὶς δέ ποτε ὁ θεὸς δι' οἰωνοσκόπου ἀποτρέψαι ἀπὸ τῆς
οἰωνιστικῆς, πεποίηκε πνεῦμα ἐν τῷ οἰωνοσκόπῳ εἰπεῖν·
Num xxiii 23 Οὐ γὰρ ἔστιν οἰωνισμὸς ἐν Ἰακώβ, οὐδὲ μαντεία ἐν Ἰσραὴλ·
κατὰ καιρὸν ῥηθήσεται τῷ Ἰακώβ καὶ τῷ Ἰσραὴλ, τί ἐπι- 30

Lev xix 26

Deut xviii
14; cf. 12

Deut xviii 15

Num xxiii 23

11 θεϊότητος] ποιότητος N 13 om. τό ABC 15 ὄρας NAC
σοῖς ἐπέσει (sic) C; ὡς ἐπεσι N; πᾶσιν ἔπεσιν Hom. 16 ἀληθὲς
N 17 τυγχάνουσι N 21 ἐν τοῖς τοιοῦτοις N 22 ὄρνι-
θοσκοπήσεσθε ABC 23 ἀπὸ] ἐκ ABC 28 οἰωνοσκοπικῆς
ABC

NABC τελέσει ὁ θεός. ταῦτα δὴ γινώσκοντες ἡμεῖς καὶ τὰ τού-
 τοις παραπλήσια, τηρεῖν βουλόμεθα μυστικῶς εἰρημένην
 ἐντολὴν τήν· Πάσῃ φυλακῇ τήρει σὴν καρδίαν· ἵνα μὴ Prov iv 23
 ἐπιβῆ τι τῶν δαιμονίων τῷ ἡγεμονικῷ ἡμῶν, ἢ πνευμά
 5 τι τῶν ἐναντίων πρὸς ἃ βούλεται τρέψῃ τὸ φανταστικὸν
 ἡμῶν. εὐχόμεθα δὲ λάμψαι ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν τὸν cf. 2 Co iv 6
 φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, ἐπιδημούντος
 ἡμῶν τῷ φανταστικῷ πνεύματος θεοῦ καὶ φαντάζοντος
 ἡμᾶς τὰ τοῦ θεοῦ· ἐπεὶ ὅσοι πνεύματι θεοῦ ἄγονται, οὗτοι cf. Ro viii 14
 10 υἱοὶ εἰσι θεοῦ.

23. Χρῆ δ' εἰδέναι ὅτι τὸ τὰ μέλλοντα προγιγνώσκειν
 οὐ πάντως θεῖόν ἐστι· καθ' αὐτὸ γὰρ μέσον ἐστὶ, καὶ πίπτον
 εἰς φαύλους καὶ ἀστέιους. καὶ ἰατροὶ γοῦν ἀπὸ ἰατρικῆς
 προγιγνώσκουσι τινα, καὶ φαῦλοι τὸ ἦθος τυγχάνωσιν·
 15 οὕτω δὲ καὶ κυβερνῆται, καὶ μοχθηροὶ τυγχάνωσιν ὄντες,
 προγιγνώσκουσιν ἐπισημασίας καὶ ἀνέμων σφοδρότητας καὶ
 τροπὰς περὶ τὸ περιέχον ἕκ τινος πείρας καὶ παρατηρήσεως·
 καὶ οὐ δὴ πῶν παρὰ τοῦτο θεῖους τις αὐτοὺς εἶναι φήσει,
 εἰάν τυχῶσι μοχθηροὶ εἶναι τὸ ἦθος. ψεῦδος οὖν τὸ παρὰ
 20 τῷ Κέλσῳ λεγόμενον, τό· 'Τί ἂν φαίη τις θεϊότερον τοῦ
 τὰ μέλλοντα προγιγνώσκειν τε καὶ προδηλοῦν;' ψεῦδος δὲ
 καὶ τὸ 'πολλὰ τῶν ζῶων ἀντιποιεῖσθαι θείας ἐννοίας·'
 οὐδὲν γὰρ τῶν ἀλόγων ἐννοιαὶ ἔχει τοῦ θεοῦ. ψεῦδος δὲ
 καὶ τὸ 'ἐγγυτέρω τῆς θείας ὁμιλίας εἶναι τὰ ἄλογα ζῶα·'
 25 ὅπου γε καὶ τῶν ἀνθρώπων οἱ ἔτι φαῦλοι, καὶ ἐπ' ἄκρον
 προκόπτωσι, πόρρω εἰσὶ τῆς θείας ὁμιλίας. μόνον δὴ ἄρα
 οἱ κατὰ ἀλήθειαν σοφοὶ καὶ ἀψευδῶς εὐσεβεῖς ἐγγυτέρω
 τῆς θείας ὁμιλίας εἰσίν· ὅποιοι εἰσιν οἱ καθ' ἡμᾶς προφήται
 καὶ Μωσῆς, ᾧ μεμαρτύρηκε διὰ τὴν πολλὴν καθαρότητα ὁ
 30 λόγος εἰπών· Ἐγγυεῖ Μωσῆς μόνος πρὸς τὸν θεόν, οἱ δὲ Ex xxiv
 λοιποὶ οὐκ ἐγγουσι. πῶς δὲ ἀσεβῶς ὑπὸ τοῦ ἀσεβείαν

10 υἱοὶ θεοῦ εἰσίν AB; εἰσιν υἱοὶ θεοῦ C   11 προγιγνώσκειν τὰ
 μέλλοντα ABC   17 τηρήσεως N   18 φησι N   19 ἐάν] ἂν N
 26 δὴ] δεῖ AB; δὲ C   31 ἀσεβῆς N

ἡμῖν ἐγκαλοῦντος εἶρηται τὸ ‘οὐ μόνον σοφώτερα εἶναι τὰ NABC
 ἄλογα τῶν ζώων τῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως, ἀλλὰ καὶ θεο-
 φιλέστερα’; καὶ τίς οὐκ ἂν ἀποτραπέῃ προσέχων ἀνθρώπων
 λέγοντι δράκοντα καὶ ἀλώπεκα καὶ λύκον καὶ αἰετὸν καὶ
 ἰέρακα τῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως εἶναι θεοφιλέστερα; 575
 ἀκολουθεῖ δ’ αὐτῷ τὸ λέγειν ὅτι, εἴπερ θεοφιλέστερα τὰδε
 τὰ ζῶα τῶν ἀνθρώπων, δῆλον ὅτι καὶ Σωκράτους καὶ Πλά-
 τῶνος καὶ Πυθαγόρου καὶ Φερεκίδου καὶ ὧν πρὸ βραχέος
 ἔμνησε θεολόγων θεοφιλέστερά ἐστι ταῦτα τὰ ζῶα. καὶ
 ἐπεύξαιτό γε ἂν τις αὐτῷ λέγων· Εἴπερ θεοφιλέστερά ἐστι 10
 τὰδε τὰ ζῶα τῶν ἀνθρώπων, γένοιο μετ’ ἐκείνων θεοφιλῆς
 καὶ ἐξομοιωθείης τοῖς κατὰ σὲ ἀνθρώπων θεοφιλεστέροις.
 καὶ μὴ ὑπολαμβάνετω γε ἄρᾳ εἶναι τὸ τοιοῦτον· τίς γὰρ
 οὐκ ἂν εὐξαιτο οἷς πείθεται εἶναι θεοφιλεστέροις γενέσθαι
 πάντη παραπλήσιος, ἵνα καὶ αὐτὸς ὡς ἐκείνοι γένηται 15
 θεοφιλῆς;

24. Θέλων δὲ τὰς ὁμιλίας τῶν ἀλόγων ζώων εἶναι τῶν
 ἡμετέρων ἱερωτέρας ὁ Κέλσος, οὐ τοῖς τυχοῦσιν ἀνατίθησι
 τὴν ἱστορίαν ταύτην, ἀλλὰ τοῖς συνετοῖς. συνετοὶ δὲ κατὰ
 ἀλήθειάν εἰσιν οἱ σπουδαῖοι, οὐδεὶς γὰρ φαῦλος συνετός. 20
 λέγει τοίνυν τὸν τρόπον τοῦτον ὅτι ‘φασὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων
 οἱ συνετοὶ καὶ ὁμιλίας ἐκείνοις εἶναι, δηλονότι τῶν ἡμετέρων
 ἱερωτέρας· καὶ αὐτοὶ που γνωρίζειν τὰ λεγόμενα καὶ ἔργω
 δεικνύειν ὅτι οὐκ ἀγνοοῦσιν, ὅταν προειπόντες ὅτι ἔφασαν
 οἱ ὄρνιθες ὅτι ἀπίασί ποι καὶ ποιήσουσι τόδε ἢ τόδε, 25
 δεικνύωσιν ἀπελθόντας ἐκεῖ καὶ ποιούντας ἃ ἤδη προεῖπον.’
 κατὰ μὲν οὖν τὸ ἀληθὲς οὐδεὶς συνετὸς τιοιᾶντα ἱστόρησε,
 καὶ οὐδεὶς σοφὸς ἱερωτέρας εἶπεν εἶναι τὰς τῶν ἀλόγων
 ζώων ὁμιλίας τῆς τῶν ἀνθρώπων. εἰ δ’ ὑπὲρ τοῦ ἐξετάσαι
 τὰ Κέλσου τὰκόλουθον σκοπῶμεν, δῆλον ὅτι κατ’ αὐτὸν 30
 ἱερωτέραι τῶν σεμνῶν Φερεκίδου καὶ Πυθαγόρου καὶ Σω-

3 ἀποτραπέῃ προσέχειν BC
 vel ἐκείνα N (scriptura incerta)
 μεν C

5 om. τῶν N
 25 ὅτι] ὡς N

15 ἐκείνο
 30 σκοποῦ-
 μεν C

ABC κράτους καὶ Πλάτωνος καὶ τῶν φιλοσόφων ὁμιλιῶν εἰσὶν
 αἱ τῶν ἀλόγων ζώων· ὅπερ ἐστὶ καὶ αὐτόθεν οὐ μόνον
 ἀπεμφαῖνον ἀλλὰ καὶ ἀτοπώτατον. ἵνα δὲ καὶ πιστεύσωμέν
 τινος ἐκ τῆς ἀσῆμου φωγιῆς τῶν ὀρνίθων μαθόντας, ὅτι
 5 ἀπίασί ποι οἱ ὀρνιθες καὶ ποιήσουσι τόδε ἢ τόδε, προδηλοῦν·
 καὶ τοῦτ' ἐροῦμεν ἀπὸ τῶν δαιμόνων συμβολικῶς ἀνθρώποις
 δεδηλώσθαι, κατὰ σκοπὸν τὸν περὶ τοῦ ἀπατηθῆναι ὑπὸ
 τῶν δαιμόνων τὸν ἄνθρωπον, καὶ κατασπασθῆναι αὐτοῦ τὸν
 νοῦν ἀπ' οὐρανοῦ καὶ θεοῦ ἐπὶ γῆν καὶ τὰ ἔτι κατωτέρω.

10 25. Οὐκ οἶδα δ' ὅπως ὁ Κέλσος καὶ ὄρκου ἐλεφάντων
 ἤκουσε, καὶ ὅτι εἰσὶν οὗτοι πιστότεροι πρὸς τὸ θεῖον ἡμῶν
 καὶ γινώσκιν ἔχουσι τοῦ θεοῦ. ἐγὼ γὰρ πολλὰ μὲν καὶ
 θαυμαστά οἶδα περὶ τῆς φύσεως τοῦ ζώου καὶ τῆς ἡμερότη-
 15 τος ἱστορούμενα, οὐ μὴν καὶ περὶ ὄρκων ἐλέφαντος σῦνοιδα
 εἰρηῆσθαι παρά τινι· εἰ μὴ ἄρα τὸ ἡμερον καὶ τὴν ὡσπερὶ
 πρὸς ἀνθρώπους αὐτῶν συνθήκην, ἅπαξ γενομένων ὑπ'
 αὐτοῖς, εὐορκίαν τηρουμένην ὠνόμασεν, ὅπερ καὶ αὐτὸ
 ψευδὸς ἐστίν. εἰ γὰρ καὶ σπανίως, ἀλλ' οὖν γε ἱστορήται,
 576 ὅτι μετὰ τὴν δοκοῦσαν ἡμερότητα ἐξηγριώθησαν ἐλέφαντες
 20 κατὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ φόνους ἐποίησαν, καὶ διὰ τοῦτο
 κατεδικάσθησαν ἀναιρεθῆναι, ὡς οὐκέτι χρήσιμοι. ἐπεὶ δὲ
 παραλαμβάνει μετὰ ταῦτα, εἰς τὸ κατασκευάσαι, ὡς οἴεται,
 εὐσεβεστέρους εἶναι τοὺς πελαργοὺς τῶν ἀνθρώπων, τὰ
 περὶ τοῦ ζώου ἱστορούμενα ἀντιπελαργοῦντος καὶ τροφὰς
 25 φέροντος τοῖς γεγεννηκόσι· λεκτέον ὅτι καὶ τοῦτ' οὐκ ἀπὸ
 θεωρήματος τοῦ περὶ τοῦ καθήκοντος ποιοῦσιν οἱ πελαργοὶ
 οὐδ' ἀπὸ λογισμοῦ, ἀλλ' ἀπὸ φύσεως, βουλευθείσης τῆς
 κατασκευαζούσης αὐτοὺς φύσεως παράδειγμα ἐν ἀλόγοις
 ζώοις δυσωπῆσαι δυνάμενον ἀνθρώπους ἐκθῆσθαι περὶ τοῦ
 30 χάριτας ἀποτινύειν τοῖς γεγεννηκόσιν. εἰ δὲ ᾗδαι Κέλσος
 ὅσῳ διαφέρει λόγῳ ταῦτα ποιεῖν τοῦ ἀλόγως καὶ φυσικῶς

4 ὅτι] + καὶ ABC

15 ἡμερον] ἡμέτερον N

φόνους ἐποίησαν N

5 τάδε ἢ τόδε N

18 om. γε ABC

9 καὶ (pr.)] + τοῦ ABC

20 om. καὶ

αὐτὰ ἐνεργεῖν, οὐκ ἂν εὐσεβεστέρους εἶπε τοὺς πελαργοὺς **NABC**
 τῶν ἀνθρώπων. ἔτι δὲ, ὡς ὑπὲρ εὐσεβείας τῶν ἀλόγων
 ζῶων ἰστάμενος ὁ Κέλσος, παραλαμβάνει τὸ Ἀράβιον ζῶον,
 τὸν φοίνικα, διὰ πολλῶν ἐτῶν ἐπιδημοῦν Αἰγύπτῳ, καὶ
 φέρον ἀποθανόντα τὸν πατέρα καὶ ταφέντα ἐν σφαίρα **5**
 σμύρνης, καὶ ἐπιτιθὲν ὅπου τὸ τοῦ ἡλίου τέμενος. καὶ
 τοῦτο δὲ ἰστόρηται μὲν, δύναται δὲ, εἰάνπερ ἦ ἀληθὲς, καὶ
 αὐτὸ φυσικὸν τυγχάνειν· ἐπιδαψιλευσαμένης τῆς θείας
 προνοίας καὶ ἐν ταῖς διαφοραῖς τῶν ζῶων παραστήσαι τοῖς
 ἀνθρώποις τὸ ποικίλον τῆς τῶν ἐν τῷ κόσμῳ κατασκευῆς **10**
 φθάνον καὶ ἐπὶ τὰ ὄρνεα· καὶ ζῶόν τι μονογενὲς ὑπέστησεν,
 ἵνα καὶ τοῦτο ποιήσῃ θαυμασθῆναι οὐ τὸ ζῶον, ἀλλὰ τὸν
 πεποιηκότα αὐτό.

26. Ἐπεὶ οὖν τούτοις πᾶσιν ἐπιφέρει ὁ Κέλσος τό·
 ‘Οὐκ οὖν ἀνθρώπῳ πεποιήται τὰ πάντα, ὥσπερ οὐδὲ λέοντι **15**
 οὐδὲ αἰετῷ οὐδὲ δελφίνι· ἀλλ’ ὅπως ὅδε ὁ κόσμος ὡς ἂν
 θεοῦ ἔργον ὀλόκληρον καὶ τέλειον ἐξ ἀπάντων γένηται·
 τούτου χάριν μεμέτρηται τὰ πάντα οὐκ ἀλλήλων, ἀλλ’ εἰ
 μὴ πάρεργον, ἀλλὰ τοῦ ὄλου· καὶ μέλει τῷ θεῷ τοῦ ὄλου,
 καὶ τοῦτ’ οὐποτε ἀπολείπει πρόνοια, οὐδὲ κάκιον γίνεται, **20**
 οὐδὲ διὰ χρόνου πρὸς ἑαυτὸν ὁ θεὸς ἐπιστρέφει, οὐδ’ ἀν-
 θρώπων ἕνεκα ὀργίζεται, ὥσπερ οὐδὲ πιθήκων οὐδὲ μυῶν·
 οὐδὲ τούτοις ἀπειλεῖ, ὃν ἕκαστον ἐν τῷ μέρει τῆν αὐτοῦ
 μοῖραν εἴληφε· φέρε κἂν διὰ βραχείων πρὸς ταῦτ’ ἀπαν-
 τήσωμεν. οἶμαι δὴ ἀποδεδειχέναι ἐκ τῶν προειρημένων, **25**
 πῶς ἀνθρώπῳ καὶ παντὶ λογικῷ τὰ πάντα πεποιήται· προη- **577**
 γουμένως γὰρ διὰ τὸ λογικὸν ζῶον τὰ πάντα δεδημιουργηται.
 Κέλσος μὲν οὖν λεγέτω ὅτι οὕτως οὐκ ἀνθρώπῳ, ὡς οὐδὲ

3 ἰστάμενος] μαχόμενος **N**   4 ἐπιδημοῦντα **B**   5 φέρον **N***;
 φέροντα **BC***   σφαιραῖς **BC**; σφάραῖς **A**   6 ἐπιτιθέντα **NB**
 7 δὲ (pr.)] δὴ **AC**; δι **B**   15 τὰ πάντα] πάντα **N***; ταῦτα **N^{corr}**
 19 πάρεργον] πᾶν ἔργον **N^{corr} AC**   21 ἑαυτὸν] conj. Boherellus
 (cf. p. 151 l. 11); αὐτὸ **NABC**   ἐπιστρέψει **AB¹corr C**   24 ἐλη-
 χεν **AB**   28 οὕτως οὐκ ἀνθρώπῳ] οὐκ ἀνθρώπῳ οὖν **AB**; οὐκ ἀν-
 θρώπῳ **C**   om. ὡς **N**

ΗΑΒC λέοντι οὐδ' οἷς ὀνομάζει· ἡμεῖς δ' ἐροῦμεν, οὐ λέοντι ὁ
 δημιουργὸς οὐδὲ ἀετῷ οὐδὲ δελφίνι ταῦτα πεποίηκεν· ἀλλὰ
 πάντα διὰ τὸ λογικὸν ζῶον, καὶ ὅπως ὅδε ὁ κόσμος ὡς ἂν
 θεοῦ ἔργον ὀλόκληρον καὶ τέλειον ἐξ ἀπάντων γένηται.
 5 τούτῳ γὰρ συγκαταθετέον ὡς καλῶς εἰρημένῳ. μέλει δὲ
 τῷ θεῷ οὐχ ὡς Κέλσος οἶεται μόνου τοῦ ὄλου, ἀλλὰ παρὰ
 τὸ ὄλον ἐξαιρέτως παντὸς λογικοῦ. καὶ οὐδέποτε ἀπολεί-
 ψει πρόνοια τὸ ὄλον· οἰκονομεῖ γὰρ, καὶ κάκιον γένηται
 διὰ τὸ λογικὸν ἀμαρτάνον μέρος τι τοῦ ὄλου, καθάρσιον
 10 αὐτοῦ ποιεῖν, καὶ διὰ χρόνου ἐπιστρέφειν τὸ ὄλον πρὸς
 ἑαυτόν. ἀλλ' οὐδὲ πιθήκων μὲν ἕνεκα ὀργίζεται οὐδὲ μυῶν
 ἀνθρώποις δὲ ἐπάγει, ἅτε παραβᾶσι τὰς φυσικὰς ἀφορμὰς,
 δίκην καὶ κόλασιν, καὶ τούτοις διὰ προφητῶν ἀπειλεῖ καὶ
 διὰ τοῦ ἐπιδημήσαντος ὄλῳ τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων σω-
 15 τήρος· ἵνα διὰ τῆς ἀπειλῆς ἐπιστραφῶσι μὲν οἱ ἀκούσαντες,
 οἱ δὲ ἀμελήσαντες τῶν ἐπιστρεπτικῶν λόγων δίκας κατ'
 ἀξίαν τίσωσιν, ἃς πρέπον θεὸν ἐπιτιθέναι κατὰ τὸ ἑαυτοῦ
 συμφερόντως τῷ παντὶ βούλημα τοῖς τοιαύτης καὶ οὕτως
 ἐπιπόνου δεομένοις θεραπείας καὶ διορθώσεως. ἀλλὰ γὰρ
 20 καὶ τοῦ τετάρτου τόμου αὐτάρκη περιγραφὴν εἰληφότος,
 αὐτοῦ που καταπαύσομεν τὸν λόγον. θεὸς δὲ δῶψ διὰ τοῦ
 υἱοῦ αὐτοῦ, ὅς ἐστι θεὸς λόγος καὶ σοφία καὶ ἀλήθεια καὶ
 δικαιοσύνη καὶ πᾶν ὃ τί ποτε θεολογοῦσαι φασὶν περὶ
 αὐτοῦ αἱ ἱεραὶ γραφαὶ, ἄρξασθαι ἡμᾶς καὶ τοῦ πέμπτου
 25 τόμου ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἐντευξομένων, καὶ διανίσαι κακείνων
 μετὰ τῆς τοῦ λόγου αὐτοῦ εἰς τὴν ἡμετέραν ψυχὴν ἐπι-
 δημίας καλῶς.

1, 2 ὁ δημιουργὸς post πεποίηκεν ABC 3 ὅπως] + ἂν Ν
 5 om. ὡς Ν 6 ὡς] + ὁ ABC 8 τοῦ ὄλου ABC γίνηται Ν
 15 ἀποστραφῶσι 17 τῶ] τῶν Ν 23, 24 om. περὶ αὐτοῦ Ν*; ins.
 post θεολογοῦσαι Ν^{corr}

XXI.

Περὶ ἀγτεζογίου καὶ τῶν δοκοῦντων τοῦτο ἀναί- ABD
 ρεῖν ῥητῶν γραφικῶν λύσις καὶ ἑρμηνεία. ἐκ τοῦ
 περὶ ἀρχῶν τρίτου τόμου.

1. Ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ κηρύγματι τῷ ἐκκλησιαστικῷ πε-
 ριέχεται ὁ περὶ κρίσεως δικαίας θεοῦ λόγος, ὅστις καὶ τοὺς 5
 ἀκούοντας, πιστευθεὶς εἶναι ἀληθῆς, προκαλεῖται ἐπὶ τὸ
 καλῶς βιοῦν καὶ παντὶ τρόπῳ φεύγειν τὴν ἀμαρτίαν, δηλον-
 ὅτι συγκατατιθεμένους τὸ ἐφ' ἡμῖν εἶναι τὰ ἐπαίνου καὶ
 ψόγου ἄξια· φέρε καὶ τὰ περὶ τοῦ ἀτεξουσίου ἰδία ὀλίγα
 διαλάβωμεν, ἀναγκαιοτάτου ὡς ἐνὶ μάλιστα προβλήματος. 10
 ἵνα δὲ νοήσωμεν τί τὸ ἀτεξούσιον, τὴν ἔννοιαν αὐτοῦ ἀνα-
 πτύξαι δεῖ, ἵνα ταύτης σαφηνισθείσης ἀκριβῶς παρασταθῇ
 τὸ ζητούμενον. τῶν κινουμένων τὰ μὲν τινα ἐν ἑαυτοῖς
 ἔχει τὴν τῆς κινήσεως αἰτίαν, ἕτερα δὲ ἔξωθεν μόνον κινεῖται.
 ἔξωθεν μὲν οὖν μόνον κινεῖται τὰ φορητὰ, ὡς ξύλα καὶ 15
 λίθοι καὶ πᾶσα ἢ ὑπὸ ἕξεως μόνῃς συνεχομένη ὕλη. ὑπεξῆ-
 ρήσθω δὲ νῦν τοῦ λόγου τὸ κίνησιν λέγειν τὴν ῥύσιν τῶν
 σωμάτων, ἐπεὶ μὴ χρεῖα τούτου πρὸς τὸ προκείμενον. ἐν
 ἑαυτοῖς δὲ ἔχει τὴν αἰτίαν τοῦ κινεῖσθαι ζῶα καὶ φυτὰ καὶ
 ἀπαξάπλῶς ὅσα ὑπὸ φύσεως καὶ ψυχῆς συνέχεται, ἐξ ὧν 20
 φασὶν εἶναι καὶ τὰ μέταλλα. πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὸ πῦρ
 αὐτοκίνητόν ἐστι, τάχα δὲ καὶ αἱ πηγαί. τῶν δὲ ἐν ἑαυτοῖς
 τὴν αἰτίαν τοῦ κινεῖσθαι ἐχόντων, τὰ μὲν φασὶν ἐξ ἑαυτῶν
 κινεῖσθαι, τὰ δὲ ἀφ' ἑαυτῶν· ἐξ ἑαυτῶν μὲν τὰ ἄψυχα, ἀφ' 109
 ἑαυτῶν δὲ τὰ ἔμψυχα. καὶ ἀφ' ἑαυτῶν κινεῖται τὰ ἔμ- 25
 ψυχα, φαντασίας ἐγγινομένης ὀρμῆν προκαλουμένης. καὶ
 πάλιν ἐν τισὶ τῶν ζῶων φαντασῖαι γίνονται ὀρμῆν προ-

AB(C)(D)καλούμεναι, φύσεως φανταστικῆς τεταγμένως κινούσης τὴν ὄρμην, ὡς ἐν τῷ ἀράχῃ φαντασία τοῦ ὑφαίνειν γίνεται, καὶ ὄρμη ἀκολουθεῖ ἐπὶ τὸ ὑφαίνειν, τῆς φανταστικῆς αὐτοῦ φύσεως τεταγμένως ἐπὶ τοῦτο αὐτὸν προκαλουμένης, 5 καὶ οὐδενὸς ἄλλου μετὰ τὴν φανταστικὴν αὐτοῦ φύσιν πεπιστευμένου τοῦ ζώου· καὶ ἐν τῇ μελίσσει ἐπὶ τὸ κηροπλαστεῖν.

2. Τὸ μέντοι λογικὸν ζῶον καὶ λόγον ἔχει πρὸς τῇ φανταστικῇ φύσει, τὸν κρίνοντα τὰς φαντασίας καὶ τινὰς 10 μὲν ἀποδοκιμάζοντα τινὰς δὲ παραδεχόμενον ἵνα ἄγῃται τὸ ζῶον κατ' αὐτάς. ὅθεν ἐπεὶ ἐν τῇ φύσει τοῦ λόγου εἰσὶν ἀφορμαὶ τοῦ θεωρῆσαι τὸ καλὸν καὶ τὸ αἰσχρὸν, αἷς ἐπόμενοι θεωρήσαντες τὸ καλὸν καὶ τὸ αἰσχρὸν αἰρούμεθα μὲν τὸ καλὸν, ἐκκλίνομεν δὲ τὸ αἰσχρὸν· ἐπαινετοὶ μὲν 15 ἔσμεν ἐπιδόντες ἑαυτοὺς τῇ πράξει τοῦ καλοῦ, ψεκτοὶ δὲ κατὰ τὸ ἐναντίον. οὐκ ἀγνοητέον μέντοι γε ὅτι τὸ πλεόν τῆς εἰς πάντα τεταγμένης φύσεως ποσῶς ἐστὶν ἐν τοῖς ζώοις, ἐπὶ τὸ πλεόν δὲ ἢ ἐπὶ τὸ ἕλαττον· ὥστε ἐγγύς που εἶναι, ἵν' οὕτως εἴπω, τοῦ λογικοῦ τὸ ἐν τοῖς ἰχθυοῦσι 20 κυσὶν ἔργον καὶ ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἵπποις. τὸ μὲν οὖν ὑποπεσεῖν τόδε τι τῶν ἕξωθεν φαντασίαν ἡμῖν κινοῦν τοιάνδε ἢ τοιάνδε, ὁμολογουμένως οὐκ ἔστι τῶν ἐφ' ἡμῖν τὸ δὲ κρίναι οὕτως ἰσχυρῶς τῷ γενομένῳ ἢ ἐτέρως, οὐκ ἄλλου τινὸς ἔργον ἢ τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου ἐστὶν, ἤτοι παρὰ 110 τὰς ἀφορμὰς ἐνεργούντος ἡμᾶς πρὸς τὰς ἐπὶ τὸ καλὸν προκαλουμένας καὶ τὸ καθήκον ὀρμᾶς, ἢ ἐπὶ τὸ ἐναντίον ἐκτρέποντος.

3. Εἰ δέ τις αὐτὸ τὸ ἕξωθεν λέγοι εἶναι τοιόνδε, ὥστε ἀδυνάτως ἔχειν ἀντιβλέψαι αὐτῷ τοιῷδε γενομένῳ, οὕτως 30 ἐπιστησάτω τοῖς ἰδίῳ πάθει καὶ κινήμασιν, εἰ μὴ εὐδόκησις γίνεται καὶ συγκατάθεσις καὶ ῥοπή τοῦ ἡγεμονικοῦ ἐπὶ τόδε τι διὰ τὰςδε τὰς πιθανότητας. οὐ γὰρ, φέρ'

4 προκαλουμένης] rursus incipit C 26 προκαλουμένας] restituit;
προσκαλουμένας ABC

εἰπεῖν, ἢ γυνὴ τῷ κρίναντι ἐγκρατεύεσθαι καὶ ἀνέχειν ABC
 ἑαυτὸν ἀπὸ μίξεων, ἐπιφανεῖσα καὶ προκαλεσαμένη ἐπὶ τὸ
 ποιῆσαι τι παρὰ πρόθεσιν, αὐτοτελὴς αἰτία γίνεται τοῦ τὴν
 πρόθεσιν ἀθετήσαι. πάντως γὰρ εὐδοκίσας τῷ γαργαλισμῷ
 καὶ τῷ λείψ τῆς ἡδονῆς, ἀντιβλέψαι αὐτῷ μὴ βεβουλημένος 5
 μηδὲ τὸ κεκριμένον κυρῶσαι, πράττει τὸ ἀκόλαστον. ὁ δέ
 τις ἔμπαλι, τῶν αὐτῶν συμβεβηκότων τῷ πλείονα μα-
 θήματα ἀνειληφότι καὶ ἡσκηκότι,—οἱ μὲν γαργαλισμοὶ
 καὶ οἱ ἐρεθισμοὶ συμβαίνουσιν, ὁ λόγος δὲ, ἄτε ἐπὶ πλείον
 ἰσχυροποιηθεὶς καὶ τραφεὶς τῇ μελέτῃ, καὶ βεβαιωθείς τοῖς 10
 δόγμασι πρὸς τὸ καλὸν ἢ ἐγγύς γε τοῦ βεβαιωθῆναι
 γεγενημένος, ἀνακρούει τοὺς ἐρεθισμοὺς καὶ ὑπεκλύει τὴν
 ἐπιθυμίαν.

4. Τὸ δὲ τούτων οὕτως ἡμῖν γινομένων τὰ ἕξωθεν αι-
 τιᾶσθαι καὶ ἑαυτοὺς ἀπολῦσαι ἐγκλήματος, ὁμοίους ἑαυτοὺς 15
 ἀποφνημαμένους ξύλοις καὶ λίθοις ἔλκυσθῆϊσιν ὑπὸ τῶν
 ἕξωθεν αὐτὰ κινησάντων, οὐκ ἀληθές οὐδὲ εὐγνωμον, 111
 βουλομένου τε λόγος ἐστὶν ὁ τοιοῦτος τὴν ἔννοιαν τοῦ
 αὐτεξουσίου παραχαράττει. εἰ γὰρ πυθοίμεθα αὐτοῦ, τί
 ἦν τὸ αὐτεξουσίον, λέγοι ἂν ὅτι εἰ μηδὲν τῶν ἕξωθεν 20
 ἀπῆντα ἐμοῦ τότε τι προθεμένου τὸ ἐπὶ τὸ ἐναντίον προ-
 καλούμενον. πάλιν τε αὖ ψιλὴν τὴν κατασκευὴν αἰτιᾶσθαι
 παρὰ τὸ ἔναργές ἐστι· λόγου παιδευτικοῦ τοὺς ἀκρατεστά-
 τους καὶ τοὺς ἀγριωτάτους παραλαμβάνοντος, εἰ τῇ προ-
 τροπῇ παρακολουθήσαιεν, καὶ μεταβάλλοντος· ὥστε παρὰ 25
 πολὺ γεγονέαι τὴν προτροπὴν καὶ τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον
 μεταβολὴν· πολλάκις τῶν ἀκόλαστοτάτων βελτιόνων
 γινομένων παρὰ τοὺς τῇ φύσει πρότερον οὐ δοκοῦντας εἶναι
 τοιοῦτους, καὶ τῶν ἀγριωτάτων ἐπὶ τοσοῦτον ἡμερότητος
 μεταβαλλόντων, ὥστε τοὺς μηδὲ πώποτε οὕτως ἀγριωθέντας 30
 ἀγρίους εἶναι δοκεῖν συγκρίσει τοῦδὲ τινος μεταβεβληκότος

11 om. ἢ AB

15 ἀπολύειν A

16 ἀποφαινομένους A

21 τι] ἐστὶ C

23, 24 ἀκρατεστέρους AC

24 ἀγριωτέρους C

26 προτροπῆν] τροπῆν A

ABC ἐπὶ τὸ ἡμερον. ὀρώμεν τε ἐτέρους εὐσταθεστάτους καὶ σεμνοτάτους ἐκ διαστροφῆς ἐπὶ τὰς χείρους διατριβὰς ἐκκρουομένους τοῦ σεμνοῦ καὶ εὐσταθοῦς· ὥστε εἰς ἀκολασίαν αὐτοὺς μεταβαλεῖν, πολλάκις ἀρχομένους τῆς ἀκο-
 5 λασίας μεσοῦσης τῆς ἡλικίας, καὶ ἐμπίπτοντας εἰς ἀταξίαν μετὰ τὸ παρεληλύθῃναι τὸ τῆς νεότητος, ὅσον ἐπὶ τῇ φύσει, ἄστατον. οὐκοῦν ὁ λόγος δείκνυσιν ὅτι τὰ μὲν ζέωθεν οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ, τὸ δὲ οὕτως ἢ ἐναντίως χρῆσασθαι αὐτοῖς τὸν λόγον κριτὴν παραλαβόντα καὶ ἐξεταστὴν τοῦ
 10 πῶς δεῖ πρὸς τὰδε τινὰ τῶν ζέωθεν ἀπαντῆσαι, ἔργον ἐστὶν ἡμέτερον.

5. Ὅτι δὲ ἡμέτερον ἔργον τὸ βιωῦσαι καλῶς ἐστὶ, καὶ αἰτεῖ ἡμᾶς τοῦτο ὁ θεὸς, ὡς οὐκ αὐτοῦ ὄν οὐδὲ ἐξ ἐτέρου τινὸς παραγινόμενον ἢ, ὡς οἴονταί τινες, ἀπὸ εἰμαρμένης,
 112 ἀλλ' ὡς ἡμέτερον ἔργον, μαρτυρήσει ὁ προφήτης Μιχαίας λέγων· Εἰ ἀνηγγέλη σοι, ἄνθρωπε, τί καλόν; ἢ τί κύριος Mic vi 8 ἐκζητεῖ παρὰ σοῦ, ἀλλ' ἢ τὸ ποιεῖν κρίμα καὶ ἀγαπᾶν ἔλεος καὶ ἔτοιμον εἶναι τοῦ πορεύεσθαι μετὰ κυρίου θεοῦ σου; καὶ Μωσῆς· Τέθεικα πρὸ προσώπου σου τὴν ὁδὸν τῆς ζωῆς Deut xxx 19
 20 καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ θανάτου· ἔκλεξαι τὸ ἀγαθὸν καὶ πορεύου ἐν αὐτῷ. καὶ Ἡσαΐας· Ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· εἰ δὲ μὴ θέλητε μηδὲ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται· τὸ γὰρ στόμα κυρίου ἐλάλησε ταῦτα. καὶ ἐν τοῖς ψαλμοῖς· Εἰ ὁ λαός μου Ps lxxxii
 25 ἤκουσέ μου, καὶ Ἰσραὴλ ταῖς ὁδοῖς μου εἰ ἐπορεύθη, ἐν τῷ (lxxx) 13 f. μηδενὶ ἂν τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν ἐταπείνωσα, καὶ ἐπὶ τοὺς θλίβοντας αὐτοὺς ἐπέβαλον ἂν τὴν χεῖρά μου· ὡς ἐπὶ τῷ λαῷ ὄντος τοῦ ἀκούειν καὶ πορεύεσθαι ταῖς ὁδοῖς τοῦ θεοῦ. καὶ ὁ σωτὴρ δὲ λέγων τό· Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ἀντιστῆναι Mt v 39
 30 τῷ πονηρῷ· καί· Ὅτι ὅς ἂν ὀργισθῇ τῷ ἀδελφῷ, ἔνοχος Mt v 22

15 ἀλλ'] + ἡ AC   μιχαίας ante προφήτης B   17 τὸ] τοῦ
 AB 18 κυρίου] + τοῦ C   20 ἐκλέξασθαι AC   20, 21 πορεύεσθαι
 AC 21 αὐτό B   25 om. καὶ C   26 om. ἂν B   26, 27 om.
 καὶ ἐπὶ—χεῖρά μου B   30 om. ὅτι C

- Mt v 28 ἔσται τῇ κρίσει· καί· ὁσ ἐὰν ἐμβλέψῃ γυναῖκα πρὸς τὸ ABC
ἐπιθυμήσαι, ἥδη ἐμοίχευσεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. καὶ εἴ
τινα ἄλλην δίδωσιν ἐντολὴν, φησὶν ὡς ἐφ' ἡμῖν ὄντος
τοῦ φυλάξαι τὰ προστεταγμένα· καὶ εὐλόγως, ἐνόχων ἡμῶν
τῇ κρίσει ἐσομένων εἰ παραβαίνομεν αὐτά. ὅθεν καὶ, 5
- Mt vii 24, 26 Πᾶς, φησὶν, ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους τούτους καὶ ποιῶν
αὐτοὺς ὁμοιωθήσεται ἀνδρὶ φρονίμῳ, ὅστις ᾠκοδόμησεν
αὐτοῦ τὴν οἰκίαν ἐπὶ τὴν πέτραν· καὶ τὰ ἐξῆς· Ὁ δὲ ἀκούων
καὶ μὴ ποιῶν ὁμοίος ἐστὶν ἀνδρὶ μωρῷ, ὅστις ᾠκοδόμησεν
αὐτοῦ τὴν οἰκίαν ἐπὶ τὴν ἄμμον· καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ λέγων 10
- Mt xxv 34 f. δὲ τοῖς ἐκ δεξιῶν· Δεῦτε πρὸς με, οἱ εὐλογημένοι τοῦ
πατρός μου· καὶ τὰ ἐξῆς· ἐπέειπασα γὰρ καὶ ἐδώκατέ μοι
φαγεῖν, ἐδίψησα καὶ ἐποτίσατέ με· σφόδρα σαφῶς ὡς
αἰτίους οὗσι τοῦ ἐπαινέσθαι δίδωσι τὰς ἐπαγγελίας. καὶ
ἐκ τοῦ ἐναντίου τοῖς ἑτέροις, ὡς ψεκτοῖς παρ' αὐτοὺς, λέγει 113
- Mt xxv 41 τό· Πορεύεσθε οἱ καταραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον.
ἴδωμεν δὲ πῶς καὶ ὁ Παῦλος ὡς αὐτεξουσίους ἡμῖν δια-
λέγεται καὶ ἑαυτοῖς αἰτίους τυγχάνουσιν ἀπωλείας ἢ σωτη-
ρίας. Ἡ τοῦ πλούτου γὰρ, φησὶ, τῆς χρηστότητος αὐτοῦ
καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς, ἀγνοῶν 20
ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει; κατὰ δὲ
τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις
σεαυτῷ ὄργην ἐν ἡμέρᾳ ὄργῆς καὶ ἀποκαλύψεως καὶ δικαιο-
κρισίας τοῦ θεοῦ, ὃς ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ·
τοῖς μὲν καθ' ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ δόξαν καὶ τιμὴν καὶ 25
ἀφθαρσίαν ζητοῦσι ζωὴν αἰώνιον· τοῖς δὲ ἐξ ἐριθείας καὶ
ἀπειθοῦσι τῇ ἀληθείᾳ πειθόμενοι δὲ τῇ ἀδικίᾳ ὄργῃ καὶ
θυμῷ, θλίψις καὶ στενοχωρία, ἐπὶ πάσαν ψυχὴν ἀθρώπου
τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακὸν, Ἰουδαίου τε πρῶτον καὶ

1 ἀν A γυναῖκί C 2 ἐπιθυμήσαι]+αὐτὴν C ἐμοί-
χευσευ]+αὐτὴν C 3 φησὶν ἐντολὴν A; φυσικὴν ἐντολὴν C
5 παραβαίνομεν C om. εἰ παραβ. αὐτά A 6 om. ὁ B
15 αὐτοῖς A; αὐτοῦ B^{corr. pri. man.} 23 om. καὶ (sec.) A 27 ἀπει-
θοῦσι]+μὲν A^{margin} C om. τῇ (pr.) C 28 θυμῷ]+καὶ C ἀν-
θρώπου]+ἐπὶ A

ABC Ἑλληγος· δόξα δὲ καὶ τιμὴ καὶ εἰρήνη παντὶ τῷ ἐργαζομένῳ
τὸ ἀγαθόν, Ἰουδαίῳ τε πρώτον καὶ Ἑλληνι. μυρία μὲν
οὖν ἔστιν ἐν ταῖς γραφαῖς σφόδρα σαφῶς παριστώοντα τὸ
αὐτεξούσιον.

- 5 6. Ἐπεὶ δὲ εἰς τὸ ἐναντίον, τουτέστι τὸ μὴ ἐφ' ἡμῖν
τυγχάνειν τηρεῖν τὰς ἐντολὰς καὶ σώζεσθαι, καὶ τὸ παρα-
βαίνειν αὐτὰς καὶ ἀπόλλυσθαι, περισπᾶ ῥητά τινα ἀπὸ τῆς
παλαιᾶς καὶ τῆς καινῆς· φέρε ἀπὸ μέρους καὶ ἐκ τούτων
10 παρατιθέμεθα κατὰ τὸ ὅμοιον ἐκλεξάμενός τις ἑαυτῷ πάντα
τὰ δοκοῦντα ἀναιρεῖν τὸ αὐτεξούσιον ἐπισκέψηται τὰ περὶ
τῆς λύσεως αὐτῶν. καὶ δὴ πολλοὺς κεκίνηκε τὰ περὶ τοῦ
Φαραῶ, περὶ οὗ χρηματίζων ὁ θεὸς φησιν· Ἐγὼ δὲ σκλη- Ex iv 21,
114 ρυνῶ τὴν καρδίαν Φαραῶ· πλεονάκις. εἰ γὰρ ὑπὸ θεοῦ
vii 3
15 σκληρύνεται, καὶ διὰ τὸ σκληρύνεσθαι ἀμαρτάνει, οὐκ
αὐτὸς ἑαυτῷ τῆς ἀμαρτίας αἴτιος· εἰ δὲ τοῦτο, οὐδὲ αὐτεξ-
ούσιος ὁ Φαραῶ· καὶ φήσει τις ὅτι ἐκ τοῦ ὁμοίου οἱ
ἀπολλύμενοι οὐκ αὐτεξούσιοι οὐδὲ παρ' ἑαυτοὺς ἀπολούν-
ται. καὶ ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ δὲ λεγόμενον τό· Ἐξελῶ αὐτῶν Ezek xi 19 f.
20 τὰς λιθίνας καρδίας καὶ ἔμβλω σαρκίνας, ὅπως ἐν τοῖς
προστάγμασί μου πορεύονται καὶ τὰ δικαιώματά μου
φυλάσσωσι· κινήσαι ἄν τινα ὡς τοῦ θεοῦ διδόντος τὸ
πορεύεσθαι ἐν ταῖς ἐντολαῖς καὶ φυλάσσειν τὰ δικαιώματα,
ἐν τῷ τὸ ἐμποδίζον ὑπεξηρηκέναι, τὴν λιθίνην καρδίαν, καὶ
25 τὸ κρεῖττον ἐντεθεικέναι, τὴν σαρκίνην. Ἴδωμεν δὲ καὶ τὸ
ἐκ τοῦ εὐαγγελίου, τί ὁ σωτὴρ ἀποκρίνεται πρὸς τοὺς
πυθομένους, διὰ τί ἐν παραβολαῖς τοῖς πολλοῖς λαλεῖ·
Ἴνα, φησὶν, βλέποντες μὴ βλέπωσι, καὶ ἀκούοντες ἀκού- Mc iv 12; cf.
ωσι καὶ μὴ συνιώσι· μήποτε ἐπιστρέψωσι, καὶ ἀφελθῶ Lc viii 10
30 αὐτοῖς. ἔτι δὲ καὶ παρὰ τῷ Παύλῳ τό· Οὐ τοῦ θέλοντος Ro ix 16

1 om. καὶ τιμὴ C   5 om. μὴ A   7 περισσὰ C.   18 ἑαυ-
τῶν A   24 ὑπεξηρηκέναι AB; ἐξηρηκέναι C   28 καὶ φησιν
ἴνα C; καὶ φησω A* (+ ἴνα A^{margin})   ἀκούοντες]+ μὴ A^{corr} C
29 om. μὴ C   ἀφελθήσεται AC

- Mt v 28 ἔσται τῇ κρίσει· καί· Ὁς ἐὰν ἐμβλέψῃ γυναῖκα πρὸς τὸ ABC ἐπιθυμήσαι, ἣδη ἐμοίχευσεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. καὶ εἴ τινα ἄλλην δίδωσιν ἐντολήν, φησὶν ὡς ἐφ' ἡμῖν ὄντος τοῦ φυλάξαι τὰ προστεταγμένα· καὶ εὐλόγως, ἐνόχων ἡμῶν τῇ κρίσει ἐσομένων εἰ παραβαίνομεν αὐτά. ὅθεν καὶ, 5
- Mt vii 24, 26 Πᾶς, φησὶν, ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους τούτους καὶ ποιῶν αὐτοὺς ὁμοιωθήσεται ἀνδρὶ φρονίμῳ, ὅστις ᾠκοδόμησεν αὐτοῦ τὴν οἰκίαν ἐπὶ τὴν πέτραν· καὶ τὰ ἐξῆς· Ὁ δὲ ἀκούων καὶ μὴ ποιῶν ὁμοίως ἐστὶν ἀνδρὶ μωρῷ, ὅστις ᾠκοδόμησεν αὐτοῦ τὴν οἰκίαν ἐπὶ τὴν ἄμμον· καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ λέγων 10
- Mt xxv 34 f. δὲ τοῖς ἐκ δεξιῶν· Δεῦτε πρὸς με, οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου· καὶ τὰ ἐξῆς· ἐπειάσα γὰρ καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψησα καὶ ἐποτίσατέ με· σφόδρα σαφῶς ὡς αἰτίους οὗσι τοῦ ἐπαινεῖσθαι δίδωσι τὰς ἐπαγγελίας. καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου τοῖς ἑτέροις, ὡς ψεκτοῖς παρ' αὐτοὺς, λέγει 113
- Mt xxv 41 τό· Πορεύεσθε οἱ καταραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον. ἴδωμεν δὲ πῶς καὶ ὁ Παῦλος ὡς αὐτεξουσίους ἡμῖν διαλέγεται καὶ ἑαυτοῖς αἰτίους τυγχάνουσιν ἀπωλείας ἢ σωτηρίας. Ἡ τοῦ πλούτου γὰρ, φησὶ, τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς, ἀγνοῶν 20 ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει· κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὄργην ἐν ἡμέρᾳ ὄργῆς καὶ ἀποκαλύψεως καὶ δικαιοκρισίας τοῦ θεοῦ, ὃς ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· τοῖς μὲν καθ' ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ δόξαν καὶ τιμὴν καὶ 25 ἀφθαρσίαν ζητοῦσι ζωὴν αἰώνιον· τοῖς δὲ ἐξ ἐριθείας καὶ ἀπειθοῦσι τῇ ἀληθείᾳ πειθομένοις δὲ τῇ ἀδικίᾳ ὄργῃ καὶ θυμῷ, θλίψις καὶ στενοχωρία, ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακόν, Ἰουδαίου τε πρώτου καὶ

1 ἂν A γυναικὶ C 2 ἐπιθυμήσαι] + αὐτὴν C ἐμοίχευσεν] + αὐτὴν C 3 φησὶν ἐντολήν A; φυσικὴν ἐντολήν C 5 παραβαίνομεν C om. εἰ παραβ. αὐτά A 6 om. ὁ B 15 αὐτοῖς A; αὐτοῦ B^{corr. pri. man.} 23 om. καὶ (sec.) A 27 ἀπειθοῦσι] + μὲν A^{margin} C om. τῇ (pr.) C 28 θυμῷ] + καὶ C ἀνθρώπου] + ἐπὶ A

ABC Ἐλληγος· δόξα δὲ καὶ τιμὴ καὶ εἰρήνη παντὶ τῷ ἐργαζομένῳ
τὸ ἀγαθόν, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ Ἑλληνι. μυρία μὲν
οὖν ἔστιν ἐν ταῖς γραφαῖς σφόδρα σαφῶς παριστώντα τὸ
αὐτεξούσιον.

- 5 6. Ἐπεὶ δὲ εἰς τὸ ἐναντίον, τουτέστι τὸ μὴ ἐφ' ἡμῖν
τυγχάνειν τηρεῖν τὰς ἐντολὰς καὶ σώζεσθαι, καὶ τὸ παρα-
βαίνειν αὐτὰς καὶ ἀπόλλυσθαι, περισπᾶ ῥητά τινα ἀπὸ τῆς
παλαιᾶς καὶ τῆς καινῆς· φέρε ἀπὸ μέρους καὶ ἐκ τούτων
10 παραθέμενοι θεασώμεθα αὐτῶν τὰς λύσεις, ἵνα ἀφ' ὧν
παραιτιθέμεθα κατὰ τὸ ὅμοιον ἐκλεξάμενός τις ἑαυτῷ πάντα
τὰ δοκοῦντα ἀναιρεῖν τὸ αὐτεξούσιον ἐπισκέψηται τὰ περὶ
τῆς λύσεως αὐτῶν. καὶ δὴ πολλοὺς κекίνηκε τὰ περὶ τοῦ
Φαραῶ, περὶ οὗ χρηματίζων ὁ θεὸς φησιν· Ἐγὼ δὲ σκλη- Ex iv 21,
vii 3
114 ρυνῶ τὴν καρδίαν Φαραῶ· πλεονάκεις. εἰ γὰρ ὑπὸ θεοῦ
15 σκληρύνεται, καὶ διὰ τὸ σκληρύνεσθαι ἀμαρτάνει, οὐκ
αὐτὸς ἑαυτῷ τῆς ἀμαρτίας αἴτιος· εἰ δὲ τοῦτο, οὐδὲ αὐτεξ-
ούσιος ὁ Φαραῶ· καὶ φήσει τις ὅτι ἐκ τοῦ ὁμοίου οἱ
ἀπολλύμενοι οὐκ αὐτεξούσιοι οὐδὲ παρ' ἑαυτοὺς ἀπολούν-
ται. καὶ ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ δὲ λεγόμενον τό· Ἐξέλῳ αὐτῶν Ezek xi 19 f.
20 τὰς λιθίνας καρδίας καὶ ἐμβαλῶ σαρκίνας, ὅπως ἐν τοῖς
προστάγμασί μου πορεύωνται καὶ τὰ δικαιώματά μου
φυλάσσωσι· κινήσαι ἂν τινα ὡς τοῦ θεοῦ διδόντος τὸ
πορεύεσθαι ἐν ταῖς ἐντολαῖς καὶ φυλάσσειν τὰ δικαιώματα,
ἐν τῷ τὸ ἐμποδίζον ὑπεξηρηκέναι, τὴν λιθίνην καρδίαν, καὶ
25 τὸ κρείττον ἐντεθεικέναι, τὴν σαρκίνην. ἴδωμεν δὲ καὶ τὸ
ἐκ τοῦ εὐαγγελίου, τί ὁ σωτὴρ ἀποκρίνεται πρὸς τοὺς
πυθομένους, διὰ τί ἐν παραβολαῖς τοῖς πολλοῖς λαλεῖ·
Ἴνα, φησιν, βλέποντες μὴ βλέπωσι, καὶ ἀκούοντες ἀκού- Mc iv 12; cf.
Lc viii 10
ωσι καὶ μὴ συνιῶσι· μήποτε ἐπιστρέψωσι, καὶ ἀφεθῆ-
30 αὐτοῖς. ἔτι δὲ καὶ παρὰ τῷ Παύλῳ τό· Οὐ τοῦ θέλοντος Ro ix 16

1 om. καὶ τιμὴ C   5 om. μὴ A   7 περισσὰ C   18 ἑαυ-
τῶν A   24 ὑπεξηρηκέναι AB; ἐξηρηκέναι C   28 καὶ φησιν
ἵνα C; καὶ φησιν A* (+ ἵνα A^{margin})   ἀκούοντες] + μὴ A^{corr} C
29 om. μὴ C   ἀφεθήσεται AC

οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεούντος θεοῦ. καὶ ἐν ABC (cat
 cf. Phil ii 13 ἄλλοις· Καὶ τὸ θέλει δὲ καὶ τὸ ἐνεργεῖν ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστίν.
 Ro ix 18 f. καὶ ἐν ἄλλοις· Ἄρ' οὖν ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκλη-
 ρύνει. ἐρεῖς μοι οὖν, τί ἔτι μέμφεται; τῷ γὰρ βουλήματι
 cf. Ga v 8 αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν; καί· Ἡ πεισμονὴ ἐκ τοῦ καλοῦντος, 5
 Ro ix 20 f. καὶ οὐκ ἐξ ἡμῶν. Μενοῦνγε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ
 ἀνταποκρινόμενος τῷ θεῷ; καὶ πάλιν· Μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα
 τῷ πλάσαντι, τί με ἐποίησας οὕτως; ἢ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν
 ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι ὁ
 μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὁ δὲ εἰς ἀτιμίαν; ταῦτα γὰρ καθ' 10
 ἑαυτὰ ἱκανά ἐστι τοὺς πολλοὺς ἐκταράξαι, ὡς οὐκ ὄντος τοῦ
 ἀνθρώπου αὐτεξουσίου, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ σώζοντος καὶ ἀπολ-
 λύντος οὓς ἐὰν αὐτὸς βούληται.

7. Ἀρξώμεθα τοῖνυν ἀπὸ τῶν περὶ τοῦ Φαραῶ εἰρη- 115
 μένων ὡς σκληρνομένου ὑπὸ θεοῦ, ἵνα μὴ ἐξαποστείλῃ τὸν 15
 λαόν· ᾧ συνεξετασθήσεται ἅμα καὶ τὸ ἀποστολικόν· Ἄρ'
 Ro ix 28 οὖν ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει. καὶ ἐπεὶ
 χρώνται τούτοις τῶν ἑτεροδόξων τινὲς, σχεδὸν καὶ αὐτοὶ τὸ
 αὐτεξουσίον ἀναιροῦντες, διὰ τὸ φύσει εἰσάγειν ἀπολ-
 λυμένας, ἀνεπιδέκτους τοῦ σώζεσθαι, καὶ ἐτέρας σωζομένας, 20
 ἀδυνάτως ἐχούσας πρὸς τὸ ἀπολέσθαι· τὸν τε Φαραῶ φασι
 φύσεως ὄντα ἀπολλυμένης διὰ τοῦτο σκληρύνεσθαι ὑπὸ
 τοῦ θεοῦ, ἐλεούντος μὲν τοὺς πνευματικὸς σκληρύνοντος
 δὲ τοὺς χοϊκούς· φέρε ἴδωμεν ὃ τί ποτε καὶ λέγουσι.
 πευσόμεθα γὰρ αὐτῶν εἰ χοϊκῆς φύσεως ὁ Φαραῶ ἦν· 25
 ἀποκρινομένοις δὲ ἐροῦμεν ὅτι ὁ τῆς χοϊκῆς φύσεως
 πάντως ἀπειθεῖ θεῷ· εἰ δὲ ἀπειθεῖ, τίς χρεῖα σκληρύνεσθαι
 αὐτοῦ τὴν καρδίαν, καὶ τοῦτο οὐχ ἅπαξ ἀλλὰ πλεονάκεις;
 εἰ μὴ ἄρα, ἐπεὶ δυνατὸν ἦν πείθεσθαι αὐτὸν καὶ πάντως
 ἐπέισθη ἂν, ἅτε οὐκ ὦν χοϊκός, ὑπὸ τῶν τεράτων καὶ 30

1 ἐλεῶντος A 2 om. δὲ C 3 om. καὶ ἐν ἄλλοις B ὃν δὲ]
 καὶ ὃν C 4 ὃν μοι C θελήματι C 6 ἐξ] ἐκ τοῦ
 στόματος C om. ὦ A om. εἰ C 11 αὐτὰ AC 16, 17 ἄρ'
 οὖν] hic post periphrasin incipit cat 17, 18 καὶ ἐπεὶ χρώνται]
 ἐπεὶ γὰρ χρώνται cat; καὶ ἐπιχρώνται AC 27 ἀπειθεῖ] + τῷ C cat

ABC cat σημίον δυσωπούμενος, χρήζει δὲ αὐτοῦ ὁ θεός, ὑπὲρ τοῦ ἐνδείξασθαι ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν πολλῶν τὰ μεγαλεία, ἐπὶ πλείον ἀπειθοῦντος· διὰ τοῦτο αὐτοῦ σκληρύνει τὴν καρδίαν. ταῦτα δὲ λελέξεται πρῶτον πρὸς αὐτοὺς, εἰς τὸ
 5 ἀνατραπήναι ὃ ὑπολαμβάνουσιν, ὅτι φύσεως ἦν ἀπολλυμένης ὁ Φαραώ. τὸ δ' αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ λεγομένου λεκτέον πρὸς αὐτούς. τίνας γὰρ σκληρύνει ὁ θεός; τοὺς ἀπολλυμένους, ὡς τι πεισομένους εἰ μὴ
 116 σκληρυνθεῖεν; ἢ δηλονότι σωθησομένους, τῷ μὴ εἶναι αὐτοὺς
 10 φύσεως ἀπολλυμένης; τίνας δὲ καὶ ἐλεεῖ; ἄρα τοὺς σωθησομένους; καὶ πῶς χρεῖα ἐλέου δευτέρου αὐτοῖς, ἅπαξ κατασκευασθεῖσι σωθησομένοις καὶ πάντως διὰ τὴν φύσιν μακαρίους ἔσομένοις; εἰ μὴ ἄρα, ἐπεὶ ἐπιδέχονται ἀώλειαν εἰ μὴ ἐλεηθεῖεν, ἐλεοῦνται, ἢ ὅπερ ἐπιδέχονται μὴ λάβωσι
 15 τὸ ἀπολέσθαι, ἀλλὰ γένωνται ἐν χώρα σωζομένων. καὶ ταῦτα μὲν πρὸς ἐκείνους.

8. Ἐπαπορητέον δὲ πρὸς τοὺς νομίζοντας νενοηκέαι τὸ Ἐσκληρυνε, τί δῆποτε λέγουσι τὸν θεὸν ἐνεργούντα σκληρύνειν καρδίαν, καὶ τί προτιθέμενον τοῦτο ποιεῖν;
 20 τηρεῖτωσαν γὰρ καὶ ἔνοιαν θεοῦ κατὰ μὲν τὸ ὑγιὲς δικαίου καὶ ἀγαθοῦ· εἰ δὲ μὴ βούλονται, ἐπὶ τοῦ παρόντος αὐτοῖς συγκεχωρησθῶ, δικαίου· καὶ παραστησάτωσαν πῶς ὁ ἀγαθὸς καὶ δίκαιος ἢ ὁ δίκαιος μόνον φαίνεται δικαίως σκληρύνων καρδίαν τοῦ διὰ τὸ σκληρύνεσθαι ἀπολλυμένου
 25 καὶ πῶς ὁ δίκαιος αἴτιος ἀπωλείας γίνεται καὶ ἀπειθείας, τῶν ὑπ' αὐτοῦ διὰ τὸ σκληρύνεσθαι καὶ ἀπειθήσαι αὐτῷ κολαζομένων. τί δὲ αὐτῷ καὶ μέμφεται, λέγων· Σὺ δὲ
 οὐ βούλει ἐξαποστεῖλαι τὸν λαόν μου. Ἴδου, πατάσσω
 30 πάντα τὰ πρωτότοκα ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ τὸν πρωτότοκόν σου· καὶ ὅσα ἄλλα ἀναγράφεται ὡς τοῦ θεοῦ λέγοντος διὰ Μωσέως τῷ Φαραώ; ἀναγκαῖον γὰρ τὸν πιστεύοντα ὅτι

5 εἴη AC   8 ὡς τί] ὡς τί BC cat   om. ὡς—πεισομ. A
 om. μὴ cat   10 om. καὶ C cat   21 βούλωνται AB*
 23 δικαίως] B cat; δίκαιος A; om. C   24 τὸ] τοῦ BC

ἀληθεῖς αἱ γραφαὶ καὶ ὅτι ὁ θεὸς δίκαιος, ἐὰν εὐγνώμων ᾖ, ABC cat
ἀγωνίζεσθαι πῶς ἐν ταῖς τοιαύταις λέξεσι δίκαιος τρανώσ
νοηθῆ. εἰ μὲν γὰρ ἀπογραφάμενός τις γυνῆ τῇ κεφαλῇ
ἴστατο πρὸς τὸ πονηρὸν εἶναι τὸν δημιουργόν, ἄλλων ἔδει
λόγων πρὸς αὐτόν. ἐπεὶ δέ φασι διακεῖσθαι περὶ αὐτοῦ ὡς 5
περὶ δικαίου, καὶ ἡμεῖς ὡς περὶ ἀγαθοῦ ἅμα καὶ δικαίου,
σκοπήσωμεν πῶς ἂν ὁ ἀγαθὸς καὶ δίκαιος σκληρύνει τὴν
καρδίαν Φαραώ.

117

9. Ὅρα τοίνυν εἰ διὰ τινος παραδείγματος, ᾧ ὁ ἀπό-
στολος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐχρήσατο, δυνάμεθα παραστή- 10
cf. Ro ix 18 σαι πῶς μὴ ἐνεργεῖα ὁ θεὸς ὃν μὲν ἐλεεῖ ὃν δὲ σκληρύνει
οὐ προτιθέμενος σκληρύνειν, ἀλλὰ διὰ προθέσεως χρηστής,
ἢ ἐπακολουθεῖ διὰ τὸ τῆς κακίας ὑποκείμενον τοῦ παρ'
ἑαυτοῖς κακοῦ τὸ σκληρύνεσθαι, σκληρύνειν λεγόμενος τὸν
He vi 7 f. σκληρυνόμενον. Γῆ, φησὶν, ἢ πιούσα τὸν ἐπ' αὐτῆς 15
ἐρχόμενον ὑετὸν, καὶ τίκτουσα βοτάνην εὐθετον ἐκείνους δι'
οὗς καὶ γεωργεῖται, μεταλαμβάνει εὐλογίας ὑπὸ τοῦ θεοῦ·
ἐκφέρουσα δὲ ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀδόκιμος καὶ κατάρσας
ἐγγύς, ἧς τὸ τέλος εἰς καῦσιν. οὐκοῦν μία ἐνεργεῖα ἢ
κατὰ τὸν ὑετὸν μᾶς δὲ ἐνεργείας οὕσης τῆς κατὰ τὸν 20
ὑετὸν, ἢ μὲν γεωργηθεῖσα γῆ καρποφορεῖ, ἢ δὲ ἀμνηθεῖσα
καὶ χέρσος ἀκανθοφορεῖ. καὶ δύσφημον μὲν ἂν δόξαι
εἶναι τὸ λέγειν τὸν ὕοντα· Ἐγὼ τοὺς καρποὺς ἐποίησα καὶ
τὰς ἀκάνθας τὰς ἐν τῇ γῆ· ἀλλ' εἰ καὶ δύσφημον, ἀλλ'
ἀληθές. ὑετοῦ γὰρ μὴ γενομένου, οὐτ' ἂν καρποὶ οὐτ' ἂν 25
ἄκανθαι γεγόνεισαν· τούτου δὲ εὐκαίρως καὶ μεμετρημένως
ἐπιρρεύσαντος, ἀμφότερα γεγένηται. ἐκφέρουσα γοῦν
ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἢ πιούσα γῆ τὸν ἐπ' αὐτῆς ἐρχό-
μενον πολλάκις ὑετὸν ἀδόκιμος καὶ κατάρσας ἐγγύς. οὐκοῦν
τὸ μὲν ἀγαθὸν τοῦ ὑετοῦ καὶ ἐπὶ τὴν χείρονα γῆν ἐλήλυθε· 30

1 εὐγνωμονῆ AC; ἀγνώμων ἢ cat 2 δικαίως cat; om. C
4 ἴσταται cat 9 om. ὃ A om. ὁ C cat 14 ἑαυτοῦ
cat 22 om. μὲν B 25 om. ἂν (sec.) C cat 26 ἐγεγόνεισαν
C cat 27—29 om. ἐκφέρουσα—ἐγγύς cat 29 ὑετὸν πολλάκις A

ABC cat τὸ δὲ ὑποκείμενον, ἡμελημένον καὶ ἀγεώργητον τυγχάνον, ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἐβλάστησεν. οὕτω τοῖνυν καὶ τὰ
 118 γινόμενα ὑπὸ τοῦ θεοῦ τεράστια οἰονεὶ ὑπέρος ἐστίν· αἱ δὲ
 προαιρέσεις αἱ διάφοροι οἰονεὶ ἢ γεγεωργημένη γῆ ἐστὶ
 5 καὶ ἢ ἡμελημένη, μᾶ τῇ φύσει ὡς γῆ τυγχάνουσα.

IO. Ὡσπερ δὲ εἰ καὶ ὁ ἥλιος ἔλεγε φωνὴν προῖέμενος
 ὅτι Ἐγὼ τήκω καὶ ξηραίνω, ἐναντίων ὄντων τοῦ τήκεσθαι
 καὶ τοῦ ξηραίνεσθαι, οὐκ ἂν ψεῦδος ἔλεγε, παρὰ τὸ ὑποκει-
 μένον· ἀπὸ τῆς μιᾶς θερμότητος τηκομένου μὲν τοῦ κηροῦ
 10 ξηραίνομένου δὲ τοῦ πηλοῦ· οὕτως ἢ μία ἐνέργεια ἢ διὰ
 Μωσέως γινομένη σκληρυμμὸν μὲν ἤλεγε τὸν τοῦ Φαραῶ
 διὰ τὴν κακίαν αὐτοῦ, πειθῶ δὲ τὴν τῶν ἐπιμίκτιον Αἰγυπ-
 τίων συνεξορησάντων τοῖς Ἑβραίοις. καὶ τὸ κατὰ βραχὺ
 δὲ ἀναγεγράφθαι οἰονεὶ μαλάσσεσθαι τὴν καρδίαν Φαραῶ,
 15 λέγοντος· Ἄλλ' οὐ μακρὰν ἀποτενεῖτε· τριῶν γὰρ ἡμερῶν cf. Ex viii 28
 πορεύσεσθε, καὶ τὰς γυναῖκας ὑμῶν καταλείπετε· καὶ ὅσα
 ἄλλα κατὰ βραχὺ ἐνδιδοὺς πρὸς τὰ τεράστια ἔλεγε, δηλοῖ
 ὅτι ἐνήργει μὲν τι καὶ εἰς αὐτὸν τὰ σημεῖα, οὐ μὴν τὸ πᾶν
 κατειργάζετο. οὐκ ἂν δὲ οὐδὲ ταῦτα ἐγένετο, εἰ τὸ νοου-
 20 μενον ὑπὸ τῶν πολλῶν· Σκληρυνῶ τὴν καρδίαν Φαραῶ·
 ὑπ' αὐτοῦ ἐνηργεῖτο, τοῦ θεοῦ δηλονότι. οὐκ ἄτοπον δὲ
 καὶ ἀπὸ τῆς συνηθείας τὰ τοιαῦτα παραμυθῆσασθαι·
 πολλάκις τῶν χρηστῶν δεσποτῶν φασκόντων τοῖς διὰ τὴν
 χρηστότητα καὶ μακροθυμίαν ἐπιτριβομένοις οἰκέταις τό·
 25 Ἐγὼ σε πονηρὸν ἐποίησα, καὶ Ἐγὼ σοι αἰτίος γέγονα τῶν
 τηλικούτων ἁμαρτημάτων. δεῖ γὰρ τοῦ ἠθους ἀκοῦσαι
 119 καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ λεγομένου, καὶ μὴ ἴσυκοφαντεῖν μὴ
 κατακούοντας τοῦ βουλήματος τοῦ λόγου. ὁ γοῦν Παῦλος
 σαφῶς ταῦτα ἐξετάσας φησὶ πρὸς τὸν ἁμαρτάνοντα· Ἡ Ro ii 4 f.
 30 τοῦ πλοῦτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ
 τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς, ἀγνοῶν ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ

5 om. ἢ ABC
 καταλείψετε cat
 24 καί] + τὴν AC

15 ἀποτενεῖται A cat
 21 om. τοῦ θεοῦ δηλονότι cat
 30 om. καὶ τῆς ἀνοχῆς cat

16 πορεύσεσθε cat
 22 om. τῆς B

θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει; κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου ABC (cat) καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ ἀποκαλύψεως καὶ δικαιοκρισίας τοῦ θεοῦ. ἃ γὰρ λέγει πρὸς τὸν ἁμαρτάνοντα ὁ ἀπόστολος, λεγέσθω πρὸς τὸν Φαραῶ, καὶ πάνυ ἀρμοδίως νοηθεῖη ταῦτα ἀπαγ- 5 γελλόμενα αὐτῷ, κατὰ τὴν σκληρότητα καὶ ἀμετανόητον αὐτοῦ καρδίαν θησαυρίζοντος ἑαυτῷ ὀργήν· τῆς σκληρότητος οὐκ ἂν οὕτως ἐλεγχθείσης οὐδὲ φανεραῖς γεγενημένης, εἰ μὴ τὰ σημεῖα ἐγεγόνει, ἢ ἐγεγόνει μὲν, μὴ τὰ τοσαῦτα δὲ καὶ τηλικαῦτα. 10

II. Ἄλλ' ἐπεὶ δυσπειθεῖς αἱ τοιαῦται διηγῆσεις καὶ βίαιοι εἶναι νομίζονται, ἴδωμεν καὶ ἀπὸ προφητικῶ λόγου, τί φασιν οἱ πολλῆς χρηστότητος θεοῦ πεπειραμένοι, καὶ μὴ Is lxiii 17 f. βιώσαντες καλῶς ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἁμαρτήσαντες. Τί ἐπλάνησας ἡμᾶς, κύριε, ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου; ἵνα τί ἐσκή- 15 ρυνας ἡμῶν τὴν καρδίαν, τοῦ μὴ φοβεῖσθαι τὸ ὄνομά σου; ἐπίστρεψον διὰ τοὺς δούλους σου, διὰ τὰς φυλάς τῆς κληρονομίας σου, ἵνα μικρὸν τι κληρονομήσωμεν τοῦ ὄρους τοῦ ἁγίου σου. καὶ ἐν τῷ Ἱερεμίᾳ· Ἠπάτησάς με, κύριε, καὶ Jer xx 7. ἡπάτηθην, ἐκράτησας καὶ ἐδυνάσθης. τὸ γάρ· Ἰνα τί Is lxiii 17 ἐσκήρυνας ἡμῶν τὴν καρδίαν, τοῦ μὴ φοβεῖσθαι τὸ ὄνομά σου; λεγόμενον ὑπὸ τῶν ἐλεθηθῆναι παρακαλούντων, ἐν 120 ἦθει λεγόμενον τοιοῦτόν ἐστιν· Ἰνα τί ἐπὶ τοσοῦτον ἐφείσω ἡμῶν, οὐκ ἐπισκεπτόμενος ἡμᾶς ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις, ἀλλὰ καταλιπὼν ἕως εἰς μέγεθος ἔλθη πταισμάτων τὰ ἡμέτερα; 25 ἐγκαταλείπει δὲ μὴ κολαζομένους τοὺς πλείονας, ἵνα τε τὰ ἐκάστου ἦθῃ ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν ἐξετασθῆ, καὶ φανεροὶ μὲν ἐκ τῆς γενομένης βασάνου οἱ κρείττους γίνωνται, οἱ δὲ λοιποὶ μὴ λαθόντες, οὐχὶ θεὸν—πάντα γὰρ οἶδε πρὸ γενέσεως αὐτῶν—ἀλλὰ τὰ λογικὰ καὶ ἑαυτοῦς, ὕστερον τύχασιν ὁδοῦ 30 θεραπειάς· οὐκ ἂν ἐγνωκότες τὴν εὐεργεσίαν, εἰ μὴ ἑαυτῶν

3 om. καὶ (sec.) A om. τοῦ A 5 om. νοηθεῖη ταῦτα ἀπαγ.
6 αὐτῷ cat 7 θησαυρίζοντα cat 9 σημεῖα ἐγεγόνει] hic ex-
plicit cat om. τὰ (sec.) C 30 ὁδῶ AB

ABC κατεγνώκεισαν· ὅπερ συμφέροι ἐκάστω, ἵνα αἰσθηται τῆς
 ιδιότητος τῆς ἑαυτοῦ καὶ τῆς χάριτος τῆς τοῦ θεοῦ. ὁ δὲ μὴ
 αἰσθανόμενος τῆς ἰδίας ἀσθενείας καὶ τῆς θείας χάριτος,
 καὶ εὐεργετῆται μὴ ἑαυτοῦ πεπειραμένος μηδὲ ἑαυτοῦ
 5 κατεγνωκῶς, οἰήσεται ἴδιον εἶναι ἀνδραγάθημα τὸ ἀπὸ τῆς
 οὐρανοῦ χάριτος αὐτῷ ἐπιχορηγηθέν. τοῦτο δὲ οἴημα,
 ἐμποιῆσαν καὶ φυσίωσιν, αἴτιον ἔσται καταπτώσεως· ὅπερ
 νομίζομεν καὶ περὶ τὸν διάβολον γεγονέναι, ἑαυτῷ χαρισά-
 μενον ἃ εἶχε προτερήματα ὅτε ἄμωμος ἦν. Πᾶς γὰρ ὁ cf. Lc xiv 11
 10 ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, ὡς πᾶς ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν
 ὑψωθήσεται. κατανόει δὲ ὅτι διὰ τοῦτο ἀποκέκρυπται ἀπὸ cf. Mt xi 25;
 σοφῶν καὶ συνετῶν τὰ θεία, ἵνα, ὡς φησιν ὁ ἀπόστολος, μὴ 1 Co i 29
 121 πται νηπίοις, τοῖς μετὰ τὴν νηπιότητα ἐπὶ τὰ κρείττονα
 15 ἔληλυθόσι καὶ μεμνημένοις ὅτι οὐ παρὰ τὴν ἑαυτῶν αἰτίαν
 τοσοῦτον ὅσον παρὰ τὴν ἄρρητον εὐεργεσίαν ἐπὶ πλείστον
 ὅσον μακαριότητος ἔληλύθασιν.

12. Οὐκοῦν ἐγκαταλείπεται θεία κρίσει ὁ ἐγκαταλειπό-
 μενος, καὶ μακροθυμεῖ ἐπὶ τινος τῶν ἁμαρτανόντων ὁ θεὸς
 20 οὐκ ἀλόγως, ἀλλ' ὡς αὐτοῖς συνοίσοντος ὡς πρὸς τὴν
 ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ τὸν ἄπειρον αἰῶνα τοῦ μὴ ταχὺ
 συνεργηθῆναι εἰς σωτηρίαν, ἀλλὰ βράδιον ἐπὶ ταύτην ἀχ-
 θῆναι μετὰ τὸ πειραθῆναι πολλῶν κακῶν. ὥσπερ γάρ
 τινα καὶ ἰατροὶ δυνάμενοι τάχιον ἰάσασθαι, ὅταν ἐγκεκρυμ-
 25 μένον ἰὸν ὑπονοῶσιν ὑπάρχειν περὶ τὰ σώματα, τὸ ἐναντίον
 τῷ ἰάσασθαι ἐργάζονται, διὰ τὸ ἰᾶσθαι βούλεσθαι ἀσφαλέ-
 στερον τοῦτο ποιοῦντες· ἡγούμενοι κρείττον εἶναι πολλῷ
 χρόνῳ παρακατασχεῖν τινα ἐν τῷ φλεγμαίνειν καὶ κάμνειν
 ὑπὲρ τοῦ βεβαιοτέρου αὐτὸν τὴν ὑγίαν ἀπολαβεῖν, ἢ περ
 30 τάχιον μὲν ῥῶσαι δοκεῖν ὑστερον δὲ ἀναδῦναι καὶ πρόσκαι-
 ρον γενέσθαι τὴν ταχύτεραν ἴασιν· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ
 θεὸς, γινώσκων τὰ κρύφια τῆς καρδίας καὶ προγινώσκων τὰ

1 συμβαίνει C.

24 καί] + οἱ A

μέλλοντα, διὰ τῆς μακροθυμίας ἐπιτρέπει τάχα καὶ διὰ τῶν ABC
 ἔξωθεν συμβαινόντων ἐφελκόμενος τὸ ἐν κρυπτῷ κακόν,
 ὑπὲρ τοῦ καθάσαι τὸν δι' ἀμέλειαν τὰ σπέρματα τῆς ἀμαρ-
 τίας κερωρηκότα, ἵνα εἰς ἐπιπολὴν ἐλθόντα αὐτά τις ἐμέσας, 122
 εἰ καὶ ἐπὶ πλείον ἐν κακοῖς γεγένηται, ὕστερον δυνήθῃ 5
 καθαρσίον τυχῶν τοῦ μετὰ τὴν κακίαν ἀναστοιχειωθῆναι.
 θεὸς γὰρ οἰκονομεῖ τὰς ψυχὰς οὐχ ὡς πρὸς τὴν φέρ' εἰπεῖν
 πεντηκονταετία τῆς ἐνθάδε ζωῆς, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸν ἀπέ-
 ραντον αἰῶνα· ἄφθαρτον γὰρ φύσιν πεποίηκε τὴν νοερὰν
 καὶ αὐτῷ συγγενῆ, καὶ οὐκ ἀποκλείεται ὡσπερ ἐπὶ τῆς 10
 ἐνταῦθα ζωῆς ἡ λογικὴ ψυχὴ τῆς θεραπείας.

13. Φέρε δὲ καὶ τοιαύτη εἰκὼν ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου
 Mt xiii 5 f. χρυσώμεθα. ἔστι τις πέτρα ὀλίγην ἔχουσα καὶ ἐπιπόλαιον
 γῆν, εἰς ἣν ἂν πέσῃ τὰ σπέρματα ταχὺ ἀνθεῖ, ἀλλ' ἀνθή-
 σαντα, ἐπεὶ ῥίζαν οὐκ ἔχει, ἡλίου ἀνατείλαντος καυματί- 15
 ζεται καὶ ξηραίνεται. καὶ αὕτη ἡ πέτρα ἀνθρωπίνη ἐστὶ
 ψυχὴ, διὰ τὴν ἀμέλειαν σκληρυνθεῖσα καὶ διὰ τὴν κακίαν
 ἀπολιθωθείσα· λιθίνη γὰρ οὐδενὶ ἔκτισται ὑπὸ θεοῦ καρδία,
 ἀλλ' ἀπὸ τῆς πονηρίας τοιαύτη γίνεται. ὡσπερ οὖν, εἰ
 ἐγκαλοῖ τις τῷ γεωργῷ μὴ τάχιον τὰ σπέρματα ἐπὶ τὴν 20
 πετρώδη γῆν βαλόντι, ὁρῶν ἄλλην τινὰ πετρώδη γῆν
 λαβοῦσαν τὰ σπέρματα καὶ ἀνθοῦσαν, ἀποκρίναιτο ἂν ὁ
 γεωργὸς ὅτι Βράδιον σπερῶ τὴν γῆν ταύτην ἐπιβαλὼν τὰ
 δυνάμενα παρακατασχεῖν τὰ σπαρησόμενα, κρείττονος
 ἔσομένου τῆδε τῆ γῆ τοῦ βραδυτέρου καὶ ἀσφαλεστέρου 25
 παρὰ τὴν τάχιον εἰληφυῖαν καὶ ἐπιπολαιότερος· πεισθειή-
 μεν ἂν ὡς εὐλόγως λέγοντι τῷ γεωργῷ καὶ ὡς ἐπιστημόνος
 πεποιηκότι· οὕτω καὶ ὁ μέγας πάσης φύσεως γεωργὸς
 ὑπερίθεται τὴν νομισθεῖσαν ἂν τάχιον εὐποῦσαν, ἵνα 123
 μὴ ἐπιπόλαιος γένηται. ἀλλ' εἰκὸς τινα ἡμῖν πρὸς ταῦτα 30
 ἀνθυπενεγκεῖν· Διὰ τί δέ τι τῶν σπερμάτων πίπτει ἐπὶ τὴν
 ἐξ ἐπιπολῆς ἔχουσαν τὴν γῆν οἰονεὶ πέτραν οὖσαν ψυχὴν;

13 καὶ ἐπιπόλεον ἔχουσα B
 καὶ B

18 ὑπὸ] ἀπὸ AB

28 om.

ABC λεκτέον δὲ καὶ πρὸς τοῦτο ὅτι βέλτιον ἤδη τι *προπετέ-*
τερον βεβουλημένη τὰ κρείττονα, καὶ οὐχὶ ὀδῶ ἐπ' αὐτὰ
 ὀδευσάσῃ, τυχεῖν οὐ βεβούληται· ἵνα ἑαυτῆς ἐπὶ τούτῳ
 καταγνοῦσα τὴν κατὰ φύσιν γεωργίαν μακροθυμήσῃ ὅσπερ
 5 ρον πολλῶ χρόνῳ λαβεῖν. ἄπειροι γὰρ ἡμῖν, ὡς ἂν εἴποι
 τις, αἱ ψυχὰ καὶ ἄπειρα τὰ τούτων ἦθη καὶ πλείστα ὄσα
 τὰ κινήματα καὶ αἱ προθέσεις καὶ αἱ ἐπιβολαὶ καὶ αἱ ὄρμαι
 ὧν εἰς μόνος οἰκονόμος ἄριστος καὶ τοὺς καιροὺς ἐπιστά-
 10 μενος καὶ τὰ ἀρμόζοντα βοηθήματα καὶ τὰς ἀγωγὰς καὶ τὰς
 ὁδοὺς, ὁ τῶν ὄλων θεὸς καὶ πατήρ, ὁ εἰδὼς πῶς καὶ τὸν
 Φαραῶ ἄγει διὰ τωσῶνδε καὶ καταποντισμοῦ, εἰς ὃν οὐ
 καταλήγει ἡ οἰκονομία τοῦ Φαραῶ. οὐ γὰρ ἐπεὶ κατε-
 15 ποντώθη ἀνελύθη· Ἐν γὰρ χειρὶ θεοῦ καὶ ἡμεῖς καὶ οἱ Wisd vii 16
 λόγοι ἡμῶν, πᾶσά τε φρόνησις καὶ ἐργατιῶν ἐπιστήμη.
 καὶ ταῦτα μὲν μετρίως εἰς ἀπολογίαὶν περὶ τοῦ ἐσκληρύνθαι cf. Ex vii 14
 τὴν καρδίαν Φαραῶ, καὶ περὶ τοῦ ὄν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ Ro ix 18
 θέλει σκληρύνει.

14. Ἰδῶμεν δὲ καὶ τὸ ἐκ τοῦ Ἰεζεκιήλ λέγοντος·
 Ἐξελῶ τὰς λιθίνας καρδίας ἀπ' αὐτῶν καὶ ἐμβαλῶ σαρ-
 20 κίνας, ὅπως ἐν τοῖς δικαιομασί μου πορεύονται καὶ τὰ
 προστάγματά μου φυλάσσωσιν. εἰ γὰρ ὅτε βούλεται ὁ
 θεὸς ἐξαίρει τὰς λιθίνας καρδίας καὶ ἐντίθησι σαρκίνας,
 ὥστε τὰ προστάγματα αὐτοῦ φυλάττεσθαι καὶ τηρεῖσθαι
 124 τὰς ἐντολάς, οὐκ ἔστι τὴν κακίαν ἀποθέσθαι ἐφ' ἡμῖν.
 25 τὸ γὰρ ἐξαιρεθῆναι τὰς λιθίνας καρδίας οὐδὲν ἄλλο ἔστιν
 ἢ τὴν κακίαν, καθ' ἣν σκληρύνεται τις, περιαιρεθῆναι ἀφ'
 οὗ ὁ θεὸς βούλεται καὶ τὸ ἐγγενέσθαι καρδίαν σαρκίνην,
 ἵνα ἐν τοῖς προστάγμασί τις πορεύηται τοῦ θεοῦ καὶ
 30 φυλάσῃ αὐτοῦ τὰς ἐντολάς, τί ἄλλο ἔστιν ἢ εἰκτικὸν
 γενέσθαι καὶ μὴ ἀντίτυπον πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ πρακτικὸν
 τῶν ἀρετῶν· εἰ δὲ ταῦτα ἐπαγγέλλεται ὁ θεὸς ποιεῖν, καὶ

1 τινι] τῇ γῆ C
 14 ἐργατιῶν C; ἐργασιῶν A

11 τωσῶνδε] τούτων δὲ A; τῶσων B
 20 πορεύονται C

πρὶν ἀφελεῖν αὐτὸν τὰς λιθίνας καρδίας οὐκ ἀποτιθέμεθα ABC
 αὐτὰς, δῆλον ὅτι οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶν ἀποθέσθαι τὴν κακίαν
 καὶ εἰ οὐχ ἡμεῖς τι πράττομεν ἵνα ἐγγένηται ἡμῖν ἡ σαρκίνη
 καρδία, ἀλλὰ θεοῦ ἐστὶν ἔργον, οὐχ ἡμέτερον ἔργον ἔσται
 τὸ κατ' ἀρετὴν βιοῦν, ἀλλὰ πάντῃ θεία χάρις. ταῦτα μὲν 5
 ἐρεῖ ὁ ἀπὸ τῶν ψιλῶν ῥητῶν τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀναιρῶν. ἡμεῖς
 δὲ ἀποκρινοῦμεθα τούτων οὕτως ἀκούειν δεῖν λέγοντες ὅτι,
 ὡσπερ ὁ ἐν ἀμαθίᾳ καὶ ἀπαιδευσίᾳ τυγχάνων, αισθανόμενος
 τῶν ἰδίων κακῶν ἤτοι ἐκ προτροπῆς τοῦ διδάσκοντος ἢ
 ἄλλως ἐξ ἑαυτοῦ, ἐπιδίδωσιν ἑαυτὸν ᾧ νομίζει δύνασθαι 10
 αὐτὸν χειραγωγῆσαι ἐπὶ παιδεύσειν καὶ ἀρετὴν, ἐπιδι-
 δόντος δὲ τούτου ὁ παιδεύων ἐπαγγέλλεται ἐξελεῖν τὴν
 ἀπαιδευσίαν καὶ ἐνθήσειν παιδείαν, οὐχ ὡς οὐδειὸς ὄντος
 εἰς τὸ παιδευθῆναι καὶ φυγεῖν τὴν ἀπαιδευσίαν ἐπὶ τῷ
 ἑαυτὸν προσαγοχοῦτι θεραπευθησόμενον, ἀλλ' ὡς ἐπαγ- 15
 γελλόμενος βελτιώσειν τὸν βουλόμενον· οὕτως ὁ θεῖος
 λόγος ἐπαγγέλλεται τῶν προσιόντων τὴν κακίαν ἐξαίρειν,
 ἣν ὠνόμασε λιθίνην καρδίαν, οὐχὶ ἐκείνων οὐ βουλομένων
 ἀλλ' ἑαυτοὺς τῷ ἱατρῷ τῶν καμνόντων παρεσχηκότων
 ὡσπερ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις εὐρίσκονται οἱ κάμνοντες προσ- 125
 ερχόμενοι τῷ σωτήρι καὶ ἀξιοῦντες ἰάσεως τυχεῖν καὶ
 θεραπεύεσθαι. καὶ ἔστι φέρ' εἰπεῖν τὸ τοὺς τυφλοὺς
 ἀναβλέψαι ἔργον, κατὰ μὲν τὸ ἡξιοκέναι πιστεύσαντας
 δύνασθαι θεραπεύεσθαι, τῶν πεπονητότων, κατὰ δὲ τὴν
 ἀποκατάστασιν τῆς ὀράσεως, τοῦ σωτήρος ἡμῶν. οὕτως 25
 οὖν ἐπαγγέλλεται ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐμποιήσειν ἐπιστήμην
 τοῖς προσιοῦσιν, ἐξελὼν τὴν λιθίνην καὶ σκληρὰν καρδίαν,
 ὅπερ ἐστὶ τὴν κακίαν, ὑπὲρ τοῦ τινα πορεύεσθαι ταῖς θεαῖς
 ἐντολαῖς καὶ φυλάσσειν τὰ θεῖα προστάγματα.

15. Ἦν μετὰ ταῦτα τὸ ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου, ὅτε ὁ 30
 Mc iv 11 f. σωτὴρ ἔφασκε διὰ τοῦτο τοῖς ἔξω ἐν παραβολαῖς λαλεῖν,
 Ἵνα βλέποντες μὴ βλέπωσι καὶ ἀκούοντες μὴ συνιῶσι,

1 αὐτὸν] αὐτῶν B   6 om. ὁ B   8 om. ὁ A   9 ἦ]
 + καὶ A   14 φείγειν AC   24 om. τῶν πεπονητότων AC

ABC μήποτε ἐπιστρέψωσι καὶ ἀφεθῆ αὐτοῖς. καὶ ἐρεῖ ὁ ἐξ
 ἐναντίας· Εἰ πάντως τῶν σαφεστέρων ἀκούσαντες οἷδε τινὲς
 ἐπιστρέφουσιν, καὶ οὕτως ἐπιστρέφουσιν ὥστε ἀξίους αὐτοὺς
 γενέσθαι ἀφέσεως ἁμαρτημάτων, οὐκ ἔστι δὲ ἐπ' αὐτοῖς τὸ
 5 ἀκοῦσαι τῶν σαφεστέρων λόγων ἀλλ' ἐπὶ τῷ διδάσκοντι,
 καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀπαγγέλλει αὐτοῖς σαφέστερον, μήποτε
 ἴδωσι καὶ συνώσιν· οὐκ ἔστιν ἐπ' αὐτοῖς τὸ σωθῆναι· εἰ δὲ
 τοῦτο, οὐκ ἔσμεν αὐτεξούσιοι περὶ σωτηρίας καὶ ἀπωλείας.
 πιθανὴ μὲν οὖν πρὸς ταῦτα ἀπολογία ἦν, εἰ μὴ προσέκειτο
 10 τὸ· Μήποτε ἐπιστρέψωσι καὶ ἀφεθῆ αὐτοῖς· τὸ ὅτι οὐκ
 ἐβούλετο τοὺς μὴ ἔσομένους καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς συνίναναι
 τῶν μυστικώτερον ὁ σωτῆρ, καὶ διὰ τοῦτο ἐλάλει αὐτοῖς ἐν
 παραβολαῖς· νῦν δὲ, κειμένου τοῦ· Μήποτε ἐπιστρέψωσι
 καὶ ἀφεθῆ αὐτοῖς· ἡ ἀπολογία ἐστὶ χαλεπωτέρα. πρῶτον
 15 τοῖνυν σημειωτέον ἐστὶ τὸν τόπον πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους,
 λεξιθηρῶντας μὲν τὰ ἀπὸ τῆς παλαιᾶς διαθήκης τοιαῦτα,
 ἔνθα ἐμφαίνεται, ὡς αὐτοὶ τολμῶντες λέγουσιν, ὠμότης τοῦ
 126 δημιουργοῦ, ἢ ἀμυντικῆ καὶ ἀνταποδοτικῆ τῶν χειρόνων
 προαίρεσις, ἢ ὃ τί ποτε θέλουσι τὸ τοιοῦτον ὀνομάζειν,
 20 μόνον ἵνα λέγωσιν οὐκ ἀγαθότητα εἶναι ἐν τῷ κτίσαντι·
 οὐχ ὁμοίως δὲ οὐδὲ εὐγνωμόνως ἐντυγχάνοντας τῇ καινῇ,
 ἀλλὰ παραπεμπομένους τὰ παραπλήσια οἷς νομίζουσιν
 εἶναι ἐπιλήπτοις ἀπὸ τῆς παλαιᾶς. φανερώς γὰρ καὶ κατὰ
 τὸ εὐαγγέλιον ὁ σωτῆρ δείκνυται, ὡς αὐτοὶ φάσκουσιν ἐπὶ
 25 τῶν προτέρων, διὰ τοῦτο σαφῶς μὴ φθεγγόμενος ἵνα μὴ
 ἐπιστρέψωσιν οἱ ἄνθρωποι καὶ ἐπιστρέψαντες ἀφέσεως
 ἁμαρτημάτων ἄξιοι γένωνται· ὅπερ καθ' αὐτὸ οὐδενὸς
 ἕλαττόν ἐστι τῶν ἀπὸ τῆς παλαιᾶς κατηγορουμένων τοι-
 οῦτων. εἰ δὲ περὶ τοῦ εὐαγγελίου ἀπολογίαν ζητῶσι,
 30 λεκτέον πρὸς αὐτούς· εἰ μὴ ἐπιλήπτως ποιῶσιν ἐπὶ τῶν
 ὁμοίων προβλημάτων ἀνομοίως ἰστάμενοι, καὶ κατὰ μὲν
 τὴν καινὴν οὐ προσκόπτοντες ἀλλ' ἀπολογίαν ζητοῦντες,

2 πάντες B
7 συνώσιν ABC

3, 4 αὐτοὺς ἀξίους γεν. A; ἀξίους γεν. αὐτοὺς C
16 om. τῆς B

32 προσσκόπτοντες A

κατὰ δὲ τὴν παλαιὰν περὶ τῶν παραπλησίων, δέον ἀπολο- ABC
 γείσθαι ὁμοίως τοῖς ἀπὸ τῆς καινῆς, κατηγοροῦντες· ἐξ ὧν
 συμβιβάσωμεν αὐτοὺς διὰ τὰς ὁμοιότητος ἐπὶ τὸ πάντα
 ἡγείσθαι ἐνὸς εἶναι γράμματα θεοῦ. φέρε δὴ καὶ πρὸς τὸ
 προκείμενον ἀπολογίαὶν κατὰ τὸ δυνατὸν πορισώμεθα. 5

16. Ἐφάσκομεν καὶ περὶ τοῦ Φαραῶ ἐξετάζοντες
 ὅτι ἐνίστε τὸ τάχιον θεραπευθῆναι οὐ πρὸς καλοῦ γίνεται
 τοῖς θεραπευομένοις, εἰ παρ' ἑαυτοὺς χαλεποῖς περιπεσόντες
 εὐχερῶς ἀπαλλαγίειν τούτων οἷς περιπετώκασι· κατα-
 φρονοῦντες γὰρ ὡς εὐιάτου τοῦ κακοῦ, δεύτερον οὐ φυλα- 10
 τόμενοι τὸ περιπεσεῖν αὐτῷ ἐν αὐτῷ ἔσονται. διόπερ
 ἐπὶ τῶν τοιούτων ὁ θεὸς ὁ αἰώνιος, ὁ τῶν κρυπτῶν γνώστης,
 Sus. 42 ὁ εἰδὼς τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν, κατὰ τὴν χρηστό- 127
 τητα αὐτοῦ ὑπερτίθεται τὴν ταχύτεραν πρὸς αὐτοὺς βοήθειαν
 καὶ, ἢ οὕτως εἶπω, βοηθῶν αὐτοῖς οὐ βοηθεῖ, τοῦτου αὐτοῖς 15
 cf. Mc iv 11 λυσitelouñτος. εἰκὸς οὖν καὶ τοὺς ἕξω, περὶ ὧν ὁ λόγος,
 τῷ σωτήρι κατὰ τὸ προκείμενον ἑωραμένους οὐ βεβαίους
 ἔσεσθαι ἐν τῇ ἐπιστροφῇ εἰ τρανότερον ἀκούσαιεν τῶν
 λεγομένων, ὑπὸ τοῦ κυρίου ᾠκονομῆσθαι μὴ σαφέστερον
 ἀκούσαι τῶν βαθυτέρων· μήποτε τάχιον ἐπιστρέψαντες 20
 καὶ ἰαθέντες ἐν τῷ ἀφέσεως τυχεῖν, ὡς εὐχερῶν τῶν τῆς
 κακίας τραυμάτων καὶ εὐιάτων καταφρονήσαντες, πάλιν
 καὶ τάχιον αὐτοῖς περιπέσωσι. τάχα δὲ καὶ τίνοντες δίκας
 τῶν προτέρων ἀμαρτημάτων, ὧν εἰς τὴν ἀρετὴν ἐπλημμέλη-
 σαν καταλιπόντες αὐτὴν, οὐδέπω τὸν πρέποντα χρόνον 25
 ἐκπεπληρώκεσαν· τῷ καταλειπομένους αὐτοὺς ἀπὸ τῆς
 θείας ἐπισκοπῆς, ἐπὶ πλείον ἐμφορηθέντας τῶν ἰδίων ἃ
 ἔσπειραν κακῶν, ὕστερον εἰς βεβαιότεραν μετάνοιαν
 καλεῖσθαι, οὐ ταχέως περιπεσουμένους οἷς πρότερον περι-
 πετώκεσαν τὸ ἀξίωμα ἐνυβρίσαντες τῶν καλῶν καὶ τοῖς 30
 χείροσιν ἑαυτοὺς ἐπιδεδωκότες. οἱ μὲν οὖν ἕξω λεγόμενοι,
 δηλονότι συγκρίσει τῶν ἔσω, οὐ πάντη πόρρω τῶν ἔσω

3 συμβιβάσωμεν C   14 παχύτεραν B   15 τοῦτο B
 31 ἑαυτοῖς AB   32 ἔσω] ἕξω BC

ABC τυγχάνοντες τῶν ἔσω σαφῶς ἀκούοντων, ἀκούουσιν ἀσαφῶς
 διὰ τὸ ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς λέγεσθαι· πλὴν ἀκούουσιν.
 ἕτεροι δὲ τῶν ἔξω οἱ λεγόμενοι Τύριοι, καίτοιγε προ- cf. Mt xi 21
 εγνωσμένοι ὅτι πάλαι ἂν ἐν σάκκῳ καὶ σποδῶ καθήμενοι
 5 μετεινόησαν, ἐγγὺς γενομένου τοῦ σωτήρος τῶν ὀρίων αὐτῶν,
 οὐδὲ τὰ τῶν ἔξω ἀκούουσιν· ὡς εἰκὸς μᾶλλον πόρρω ὄντες
 128 τῆς ἀξίας τῶν ἔξω, ἢ ἐν ἄλλῳ καιρῷ μετὰ τὸ ἀνεκτότερον
 αὐτοῖς γενέσθαι παρὰ τοὺς μὴ παραδεξαμένους τὸν λόγον,
 ἐφ' ὧν ἐμνημόνευσε καὶ τῶν Τυρίων, εὐκαιρότερον ἀκούσαντες
 10 βεβαιότερον μετανοήσωσιν. ὄρα δὲ εἰ μὴ μᾶλλον ἡμεῖς
 πρὸς τῷ ἔξεταστικῷ καὶ τὸ εὐσεβὲς πάντῃ ἀγωνιζόμεθα
 τηρεῖν περὶ θεοῦ καὶ τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ, ἐκ παντὸς ἀπο-
 λογεῖσθαι πειρώμενοι ὡς ἐν τηλικούτοις καὶ τοιούτοις περὶ
 τῆς ποικίλης προνοίας τοῦ θεοῦ ἀθανάτου ψυχῆς προνοου-
 15 μένου. εἰ γοῦν τις περὶ τῶν ὀνειδιζομένων ζητοίη, ὅτι
 ὀρῶντες τεράστια καὶ ἀκούοντες θεῶν λόγων οὐκ ὠφελοῦνται,
 Τυρίων ἂν μετανοησάντων εἰ τοιαῦτα παρ' αὐτοῖς ἐγεγόνει
 καὶ εἴρητο· ζητοίη δὲ φάσκων, τί δῆποτε τοῖς τοιούτοις
 ἐκήρυξεν ὁ σωτὴρ ἐπὶ κακῷ αὐτῶν, ἵνα βαρύτερον αὐτοῖς
 20 τὸ ἀμάρτημα λογισθῆ· λεκτέον πρὸς αὐτὸν ὅτι ὁ πάντων
 τὰς διαθέσεις κατανοῶν τῶν αἰτιωμένων αὐτοῦ τὴν πρόνοιαν,
 ὡς παρ' ἐκείνην οὐ πεπιστευκότων μὴ δωρησαμένην ἰδεῖν
 ἢ ἐτέροις θεάσασθαι ἐχαρίσατο, καὶ μὴ οἰκονομήσασαν
 ἀκοῦσαι τούτων ἢ ἄλλοι ἀκούσαντες ὠφέληται, τὴν ἀπο-
 25 λογίαν οὐκ εὐλογον οὔσαν ἐλέγξει βουλόμενος δίδωσι
 ταῦτα, ἃ οἱ μεμφόμενοι τὴν διοίκησιν αὐτοῦ ἤτησαν· ἵνα
 μετὰ τὸ λαβεῖν, οὐδὲν ἤττον ἐλεγχθέντες ὡς ἀσεβέστατοι
 τῷ μηδ' οὕτως τῷ ὠφελείσθαι ἑαυτοὺς ἐπιδεδωκέναι, παύ-
 σωνται τοῦ τοιούτου θράσους, καὶ κατ' αὐτὸ τοῦτο ἐλευ-
 30 θρωθέντες μάθωσιν ὅτι ποτὲ εὐεργετῶν τινὰς ὁ θεὸς
 μέλλει καὶ βραδύνει, μὴ χαριζόμενος ὄραν καὶ ἀκοῦειν
 129 τοιαῦτα, ἐφ' οἷς ὀραθείσι καὶ ἀκουσθείσι βαρύτερα καὶ

χαλεπωτέρα ἢ ἁμαρτία ἐλέγχεται τῶν μετὰ τηλικαῦτα καὶ ABC (cat)
τοιαῦτα μὴ πεπιστευκότων.

Ro ix 16

17. Ἴδωμεν δὲ καὶ περὶ τοῦ· Ἄρ' οὖν οὐ τοῦ θέλοντος
οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος θεοῦ. οἱ γὰρ
ἐπιλαμβανόμενοί φασιν· Εἰ μὴ τοῦ θέλοντος μηδὲ τοῦ 5
τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος θεοῦ, οὐκ ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν
τὸ σῶζεσθαι, ἀλλ' ἐκ κατασκευῆς τῆς ἀπὸ τοῦ τοιοῦσδε
κατασκευάσαντος γεγενημένης ἢ ἐκ προαιρέσεως τοῦ ὅτε
βούλεται ἐλεοῦντος. παρ' ὧν τοῦτο πευστέον· Τὸ θέλειν
τὰ καλὰ καλὸν ἐστὶν ἢ φαῦλον; καὶ τὸ τρέχειν βουλόμενον 10
τυχεῖν τοῦ τέλους ἐν τῷ σπεύδειν ἐπὶ τὰ καλὰ ἐπαινετόν
ἐστὶν ἢ ψεκτόν; εἴτε γὰρ ἐροῦσι ψεκτόν, παρὰ τὴν ἐνάργειαν
ἀποκρινούνται, καὶ τῶν ἀγίων θελότων καὶ τρεχόντων, καὶ
δηλονότι ἐν τούτῳ ψεκτόν οὐ ποιοῦντων. εἴτε ἐροῦσιν ὅτι
καλὸν τὸ θέλειν τὰ καλὰ καὶ τὸ τρέχειν ἐπὶ τὰ καλὰ, 15
πευσόμεθα πῶς ἢ ἀπολλυμένη φύσις θέλει τὰ κρείττονα·
οἰονεὶ γὰρ δένδρον πονηρὸν καρποῦς ἀγαθοὺς φέρει, εἶγε
καλὸν τὸ θέλειν τὰ κρείττονα. τρίτον δὲ ἐροῦσιν ὅτι τῶν
μέσων ἐστὶ τὸ θέλειν τὰ καλὰ καὶ τὸ τρέχειν ἐπὶ τὰ καλὰ,
καὶ οὔτε ἀστεῖον οὔτε φαῦλον. λεκτέον δὲ πρὸς τοῦτο ὅτι, 20
εἰ τὸ θέλειν τὰ καλὰ καὶ τὸ τρέχειν ἐπὶ τὰ καλὰ μέσον
ἐστὶ, καὶ τὸ ἐναντίον αὐτῷ μέσον ἐστὶ, τουτέστι τὸ θέλειν
τὰ κακὰ καὶ τρέχειν ἐπὶ τὰ κακὰ. οὐχὶ δὲ γε μέσον ἐστὶ
τὸ θέλειν τὰ κακὰ καὶ τρέχειν ἐπὶ τὰ κακὰ. οὐκ ἄρα
μέσον τὸ θέλειν τὰ καλὰ καὶ τρέχειν ἐπὶ τὰ καλὰ. 25

Ro ix 16

18. Τοιαύτην τοίνυν ἀπολογίαν ἡγοῦμαι δύνασθαι
ἡμᾶς πορίζειν πρὸς τό· Ἄρ' οὖν οὐ τοῦ θέλοντος οὐδὲ τοῦ 130
τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος θεοῦ. φησὶν ἐν τῇ βίβλῳ
τῶν ψαλμῶν ὁ Σολομῶν· αὐτοῦ γάρ ἐστιν ἡ ψῆδὴ τῶν
ἀναβαθμῶν, ἐξ ἧς παραησόμεθα τὰ ῥήτά· Ἐὰν μὴ κύριος 30
οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες

Ps cxxvii
(cxxvi) 1 f.

7 τοιοῦδε AC 14 οὐ] suppletur ex Ruf.; om. ABC 22, 23 τὸ
τρέχ. ἐπὶ τὰ κ. καὶ τὸ (om. τὸ A) θέλ. τὰ κ. AC 28 φησὶν ἐν]
rursus incipit post periphrasin cat 30 ῥήματα B

ABC cat αὐτόν· ἐὰν μὴ κύριος φυλάξῃ πόλιν, εἰς μάτην ἠγρύπνησεν
 ὁ φυλάσσω· οὐκ ἀποτρέπων ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ οἰκοδομεῖν
 οὐδὲ διδάσκων μὴ ἀγρυπνεῖν εἰς τὸ φρουρεῖν ἡμῶν τὴν ἐν
 τῇ ψυχῇ πόλιν, ἀλλὰ παριστᾶς ὅτι τὰ χωρὶς θεοῦ οἰκοδο-
 5 μούμενα καὶ τὰ μὴ τυγχάνοντα τῆς ἀπὸ τούτου φυλακῆς
 μάτην οἰκοδομεῖται καὶ ἀνηνύτως τηρεῖται· εὐλόγως ἂν
 ἐπιγραφησομένου κυρίου τῆς οἰκοδομῆς τοῦ θεοῦ, καὶ
 ἄρχοντος τῆς φρουρᾶς τῆς πόλεως τοῦ τῶν ὄλων δεσπότηου.
 ὡς περ οὖν εἰ λέγομεν, οὐ τοῦ οἰκοδομοῦντος ἀλλὰ τοῦ
 10 θεοῦ ἔργον ἐστὶν τόδε τὸ οἰκοδόμημα, καὶ οὐ τοῦ φυλάξαντος
 κατόρθωμα ἀλλὰ τοῦ ἐπὶ πάντων θεοῦ τὸ μηδὲν πεπον-
 θέναι ἀπὸ πολεμίων τήνδε τὴν πόλιν, οὐκ ἂν πταίομεν,
 ὑπακούομεν μὲν τοῦ καὶ κατὰ τὸν ἄνθρωπὸν τι γεγονέαι
 τοῦ δὲ ἀνδραγαθήματος εὐχαρίστως ἐπὶ τὸν τελειωτὴν θεὸν
 15 ἀναφερομένου· οὕτως ἐπεὶ οὐκ ἀρκεῖ τὸ ἀνθρώπινον θέλειν
 πρὸς τὸ τυχεῖν τοῦ τέλους, οὐδὲ τὸ τῶν οἰονεῖ ἀθλητῶν
 τρέχειν πρὸς τὸ καταλαβεῖν τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως cf. Phil iii 14
 τοῦ θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· θεοῦ γὰρ συμπαραισταμένου
 ταῦτα ἀνύεται· καλῶς λέγεται τό· Οὐ τοῦ θέλοντος οὐδὲ Ro ix 16
 20 τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος θεοῦ. ὡς εἰ καὶ ἐπὶ
 γεωργίας, ὑπερ καὶ γέγραπται, ἐλέγετο· Ἐγὼ ἐφύτευσα, 1 Co iii 6 f.
 Ἀπολλῶς ἐπότισεν, ὁ δὲ θεὸς ἠΐξῃσεν· ὥστε οὔτε ὁ
 φυτεύων ἐστὶ τι οὔτε ὁ ποτίζων, ἀλλ' ὁ αὐξάνων θεός·
 καὶ τὸ τοὺς καρποὺς πλήρεις γεγονέαι οὐκ ἂν εὐσεβῶς
 131 λέγομεν ἔργον εἶναι τοῦ γεωργοῦ ἢ ἔργον τοῦ ποτίσαντος,
 ἀλλ' ἔργον τοῦ θεοῦ· οὕτω καὶ ἡ ἡμετέρα τελειώσις οὐχὶ
 μηδὲν ἡμῶν πραξάντων γίνεται, οὐ μὴν ἀφ' ἡμῶν ἀπαρτί-
 ζεται, ἀλλὰ θεὸς τὸ πολὺ ταύτης ἐνεργεῖ· καὶ ἵνα ἐναρ-
 γέστερον πιστευθῇ τοῦτο εἶναι τὸ λεγόμενον, ἀπὸ τῆς
 30 κυβερνητικῆς τὸ παράδειγμα ληψόμεθα· πρὸς γὰρ τὴν
 τῶν ἀνέμων πνοὴν καὶ τὴν τῶν ἀέρων εὐκрасίαν καὶ τὴν

1 om. αὐτόν C cat 3 ἀγρυπνεῖν] + ἡμᾶς cat om. ἡμῶν cat
 8 δεσπότηου] δεσπόζοντος C; θεοῦ cat 12 ἀπὸ] ὑπὸ cat 13 om. τι cat
 17 λαβεῖν AC 18 τοῦ θεοῦ ante τῆς AC 22 ὁ δὲ] ἀλλ' ὁ cat
 ἠΐξανεν AC 28 ἀλλά] + ὁ cat

τῶν ἀστέρων λαμπρότητα συνεργούντων τῇ τῶν ἐμπλεόν- ABC (cat)
των σωτηρίᾳ, πόστον ἂν ἀριθμὸν ἔχειν λέγοιτο τῆς ἐπὶ
τὸν λιμένα ἀποκαταστάσεως ἢ κυβερνητικῆ τέχνης; οὐδ'
αὐτῶν τῶν κυβερνητῶν δι' εὐλάβειαν πολλάκις τολμώντων
ὁμολογεῖν τὸ σεσωκέναι τὴν ναῦν, ἀλλὰ τῷ θεῷ τὸ πᾶν 5
ἀναφερόντων· οὐ τῷ μηδὲν αὐτοὺς ἐνηργηκέναι, ἀλλὰ τῷ
εἰς ὑπερβολὴν πολλαπλάσιον εἶναι τὸ ἀπὸ τῆς προνοίας
τοῦ ἀπὸ τῆς τέχνης. καὶ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας γούν σωτηρίας
πολλαπλάσιόν ἐστιν εἰς ὑπερβολὴν τὸ ἀπὸ τοῦ θεοῦ τοῦ
ἀπὸ τοῦ ἐφ' ἡμῖν. διόπερ ἡγοῦμαι λέγεσθαι τό· Οὐ τοῦ 10
θέλοντος οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεούντος θεοῦ.
εἰ γὰρ ὡς ἐκεῖνοι ὑπολαμβάνουσι δεῖ ἐκλαμβάνειν τό·
Οὐ τοῦ θέλοντος οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεούντος
θεοῦ· περισσαὶ αἱ ἐντολαὶ, καὶ μάτην αὐτὸς ὁ Παῦλος
αἰτιᾷται τινὰς ὡς παραπεπτωκότας καὶ ἀποδέχεται τινὰς ὡς 15
κατωρθωκότας καὶ νομοθετεῖ ταῖς ἐκκλησίαις· εἰκὴ δὲ ἡμεῖς
ἐπιδίδομεν ἑαυτοὺς ἐπὶ τὸ θέλειν τὰ κρείττονα, εἰκὴ δὲ καὶ
ἐπὶ τὸ τρέχειν. ἀλλ' οὐ μάτην ὁ Παῦλος τὰδε συμβουλεύει
καὶ τούσδε μέμφεται καὶ τούσδε ἀποδέχεται· οὐδὲ μάτην
ἡμεῖς ἐπιδίδομεν ἑαυτοὺς τῷ θέλειν τὰ κρείττονα καὶ τῷ 20
σπεύδειν ἐπὶ τὰ διαφέροντα. οὐκ ἄρα ἐκεῖνοι καλῶς
ἐξειλήφασιν τὰ κατὰ τὸν τόπον.

cf. Phil ii 23

19. Πρὸς τοῦτοις ἦν· Τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν ἐκ 132
τοῦ θεοῦ ἐστί. καὶ φασὶ τινες· Εἰ ἀπὸ τοῦ θεοῦ τὸ θέλειν
καὶ ἀπὸ τοῦ θεοῦ τὸ ἐνεργεῖν, κἂν κακῶς θέλωμεν κἂν 25
κακῶς ἐνεργῶμεν ἀπὸ τοῦ θεοῦ ταῦθ' ἡμῖν ὑπῆρξεν· εἰ δὲ
τοῦτο, οὐκ ἐσμὲν αὐτεξούσιοι. πάλιν τε αὐτὸ κρείττονα
θέλοντες καὶ τὰ διαφέροντα ἐνεργοῦντες, ἐπεὶ ἀπὸ θεοῦ τὸ
θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν ἐστίν, οὐχ ἡμεῖς τὰ διαφέροντα
πεποιήκαμεν, ἀλλ' ἡμεῖς μὲν ἐδόξαμεν, ὁ δὲ θεὸς ταῦτα 30
ἐδωρήσατο· ὥστε καὶ κατὰ τοῦτο οὐκ ἐσμὲν αὐτεξούσιοι.

6 τῷ (pr.)] τὸ AB τῷ (sec.)] τὸ ABC 17 κρείττονα] ex-
plicit cat 17, 18 οὐχὶ δὲ καὶ τρέχειν ABC; txt Ru.; frustra...vel
volumus vel currimus ad bona Ruf.

ABC (cat) καὶ πρὸς τοῦτο δὲ λεκτέον ὅτι ἡ τοῦ ἀποστόλου λέξις οὗ
 φησι τὸ θέλειν τὰ κακὰ ἐκ θεοῦ εἶναι ἢ τὸ θέλειν τὰ ἀγαθὰ
 ἐκ θεοῦ εἶναι, ὁμοίως τε τὸ ἐνεργεῖν τὰ κρείττονα καὶ τὰ
 χείρονα· ἀλλὰ τὸ καθόλου θέλειν καὶ τὸ καθόλου τρέχειν.
 5 ὡς γὰρ ἀπὸ θεοῦ ἔχομεν τὸ εἶναι ζῶα καὶ τὸ εἶναι ἄνθρωποι,
 οὕτω καὶ τὸ καθόλου θέλειν, ὡς εἰ ἔλεγον, καὶ τὸ καθόλου
 κινεῖσθαι. ὥσπερ δὲ ἔχοντες τῷ ζῶα εἶναι τὸ κινεῖσθαι
 καὶ φέρ' εἰπεῖν τὰδε τὰ μέλη κινεῖν, χεῖρας ἢ πόδας, οὐκ ἂν
 εὐλόγως λέγοιμεν ἔχειν ἀπὸ θεοῦ τὸ εἰδικὸν τόδε, τὸ κινεῖσ-
 10 θαι πρὸς τὸ τύπτειν ἢ ἀναεῖν ἢ ἀφαιρεῖσθαι τὰ ἀλλότρια·
 ἀλλὰ τὸ μὲν γενικὸν, τὸ κινεῖσθαι, ἐλάβομεν ἀπὸ τοῦ θεοῦ,
 ἡμεῖς δὲ χρώμεθα τῷ κινεῖσθαι ἐπὶ τὰ χείρονα ἢ ἐπὶ τὰ
 βελτίονα· οὕτω τὸ μὲν ἐνεργεῖν, ἢ ζῶα ἔσμεν, εὐλόγημεν
 ἀπὸ τοῦ θεοῦ, καὶ τὸ θέλειν ἐλάβομεν ἀπὸ τοῦ δημιουργοῦ·
 15 ἡμεῖς δὲ τῷ θέλειν ἢ ἐπὶ τοῖς καλλίστοις ἢ ἐπὶ τοῖς
 ἐναντίοις χρώμεθα, ὁμοίως καὶ τῷ ἐνεργεῖν.

20. Ἔτι πρὸς τὸ μὴ ἡμᾶς εἶναι αὐτεξουσίους δόξει τὸ
 ἀποστολικὸν ῥητὸν περισπᾶν, ἔνθα ἑαυτῷ ἀνθυποφέρων
 φησίν· Ἄρ' οὖν ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει. Ro ix 18 ff.
 20 ἐρεῖς μοι οὖν· τί ἔτι μέμφεται; τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ
 τίς ἀνθέστηκεν; μενοῦνγε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀν-
 αποκρινόμενος τῷ θεῷ; μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι·
 133 τί με ἐποίησας οὕτως; ἢ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ
 25 πηλοῦ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι ὁ μὲν εἰς τιμὴν
 σκεῦος, ὁ δὲ εἰς ἀτιμίαν; ἐρεῖ γάρ τις· εἰ, ὡς ὁ κεραμεὺς ἐκ
 τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιεῖ ἃ μὲν εἰς τιμὴν ἃ δὲ εἰς ἀτιμίαν
 σκευή, οὕτως ὁ θεὸς ἃ μὲν εἰς σωτηρίαν ἃ δὲ εἰς ἀπώλειαν·
 οὐ παρ' ἡμᾶς τὸ σῶζεσθαι ἢ ἀπόλλυσθαι γίνεται, οὐδέ
 30 ἔσμεν αὐτεξουσίοι. λεκτέον δὲ πρὸς τὸν τούτοις οὕτω
 χρώμενον· εἰ δύναται περὶ τοῦ ἀποστόλου νοεῖν ὡς μαχό-
 μενα ἑαυτῷ λέγοντος; οὐχ ἡγοῦμαι δὲ ὅτι τολμήσει τις

7 τῷ] coniecti; τὸ ABC 9 om. τὸ (sec.) AB 11 om.
 τοῦ AC 15 τῷ] τὸ AB 16 τῷ] τὸ AB 17 ἐτι πρὸς] rursus
 inc. cat 18 ἐνθα] ἐν οἷς AC 25 om. ὡς BC 28 οὐδέ] οὐ γάρ cat

τοῦτο εἰπεῖν. εἰ τοῦτων μὴ ἔμενται ἐπιτῷ φθέγγεται ὁ ABC cat
 ἀπόστολος, τῷς κατὰ τὸν οὖτως ἐκτελεζόμενον εἰλόγιον
 αὐτῶν μαρτύριον τὸν ἐν Κορίνθῳ πεποιημένον, ἢ τοὺς
 παραπεπαισθημένους καὶ μὴ μετανοήσαντας ἐπὶ τῇ ἀσελείᾳ
 καὶ ἀκρασίᾳ ἢ ἔπραξαν; τῷς δὲ εἰλογεῖ ὡς εἰς πεποιθήτους 5
 2 Tim i 16. οὓς ἐπαινεῖ, ὡς περὶ τὸν Ὀνησιφόρου οἶκον, λέγων· Δὴ ὁ
 κύριος ἔλεος τῷ Ὀνησιφόρου οἴκῳ, ὅτι πολλὰς με ἀνέ-
 ψαξεν, καὶ τὴν ἀλυσίν μου οὐκ ἐπαισχύνθη· ἀλλὰ γερόμενος
 ἐν Ῥώμῃ σπουδαίως ἐζήτησέν με καὶ εἶρεν· δὴ ἂν αὐτῷ ὁ
 κύριος εἶρεν ἔλεος παρὰ κυρίου ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ; οὐ 10
 κατὰ τὸν αὐτὸν δὴ ἀπόστολον ἐστὶ ψέγειν ὡς ἄξιον
 μέμψους τὸν ἡμαρτηκότα καὶ ἀποδέχεται ὡς ἐπαινετὸν
 τὸν εἰς πεποιθήματα, πάλιν ὁ αὐτὸς ὡς μηδεὸς ὄντος ἐφ' ἡμῶν
 φάσκων παρὰ τὴν αἰτίαν τοῦ δημιουργοῦ εἶναι τὸ μὲν εἰς
 2 Co v 10. τιμὴν σκεῦος, τὸ δὲ εἰς ἀτιμίαν; τῷς δὲ καὶ τὸ· Τοὺς 15
 πάντας ἡμᾶς παραστήναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος
 τοῦ χριστοῦ, ἵνα κομίσῃται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος
 πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν εἴτε φαῦλον· ὑγιὲς ἐστὶ τῶν
 τὰ φαῦλα πεποιηκότων διὰ τὸ ἐκτίσθαι αὐτοὺς σκευὴ
 ἀτιμίας ἐπὶ τοῦτο πράξεως ἐληλυθότων, καὶ τῶν κατ' 134
 ἀρετὴν βιωσάντων τῷ ἀρχῆθεν αὐτοὺς ἐπὶ τούτῳ κατεσκευ-
 ἄσθαι καὶ σκευὴ τιμῆς γεγονέναι τὸ καλὸν πεποιηκότων;
 ἐπὶ δὲ πῶς οὐ μάχεται τῷ, ὡς ὑπολαμβάνουσιν ἐξ ὧν παρε-
 θέμεθα ῥητῶν, παρὰ τὴν αἰτίαν τοῦ δημιουργοῦ ἔτιμον
 2 Tim ii 20. ἢ ἄτιμον εἶναι σκεῦος τὸ ἀλλαχοῦ λεγόμενον· Ἐν μεγάλῃ 25
 οἰκίᾳ οὐκ ἐστὶ μόνον σκευὴ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ ἀλλὰ καὶ
 ξύλινα καὶ ὀστράκινα, καὶ ἃ μὲν εἰς τιμὴν ἃ δὲ εἰς ἀτιμίαν·
 εἰάν οὖν τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν, ἔσται σκεῦος εἰς τιμὴν,
 ἡγιασμένον καὶ εὐχρηστον τῷ δεσπότῃ, εἰς πᾶν ἔργον
 ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον; εἰ γὰρ ὁ ἐκκαθάρας ἑαυτὸν γίνεται 30
 σκεῦος εἰς τιμὴν, ὃ δὲ ἀπερικόθαρτον ἑαυτὸν περιῶδων σκεῦος
 εἰς ἀτιμίαν, ὅσον ἐπὶ ταύταις ταῖς λέξεσιν οὐδαμῶς αἴτιος

6—10 om. ὡς περ—ἡμέρα cat   8 ἐπαισχύνθη C   9 om. ὁ B
 10 οὐ] + γὰρ cat   15 om. τοῦς cat

ABC (cat) ὁ δημιουργός. ποιῆ μὲν γὰρ ὁ δημιουργὸς σκευή τιμῆς καὶ σκευή ἀτιμίας οὐκ ἀρχῆθεν κατὰ τὴν πρόγνωσιν, ἐπεὶ μὴ κατ' αὐτὴν προκατακρίνει ἢ προδικαιοῖ, ἀλλὰ σκευή τιμῆς τοὺς ἐκκαθάραντας ἑαυτοὺς καὶ σκευή ἀτιμίας τοὺς ἀπερικαθάρτους ἑαυτοὺς περιδόντας· ὥστε ἐκ πρεσβυτέρων αἰτίων τῆς κατασκευῆς τῶν εἰς τιμὴν καὶ εἰς ἀτιμίαν σκευῶν γίνεσθαι ὃν μὲν εἰς τιμὴν ὃν δὲ εἰς ἀτιμίαν.

21. Εἰ δὲ ἅπαξ προσιέμεθα εἶναί τινος πρεσβυτέρας αἰτίας τοῦ σκεύους τῆς τιμῆς καὶ τοῦ σκεύους τῆς ἀτιμίας, τί ἄτοπον ἀνελθόντας εἰς τὸν περὶ ψυχῆς τόπον <νοεῖν> πρεσβύτερα αἷτια τοῦ τὸν Ἰακώβ ἡγαπήσθαι καὶ τὸν Ἡσαῦ μμισθῆσθαι γεγονέναι εἰς τὸν Ἰακώβ πρὸ τῆς ἐνσωματώσεως καὶ εἰς τὸν Ἡσαῦ πρὸ τοῦ εἰς τὴν κοιλίαν τῆς Ῥεβέκκας γενέσθαι; ἅμα δὲ σαφῶς δηλοῦται ὅτι, ὅσον ἐπὶ τῇ ὑποκει- μένῃ φύσει, ὥσπερ εἰς ὑπόκειται τῷ κεραμεῖ πηλὸς ἀφ' οὗ φυράματος γίνεται εἰς τιμὴν καὶ εἰς ἀτιμίαν σκευή, οὕτω μιᾶς φύσεως πάσης ψυχῆς ὑποκειμένης τῷ θεῷ καὶ ἴν' οὕτως εἴπω ἐνὸς φυράματος ὄντος τῶν λογικῶν ὑποστάσεων, πρεσβυτέρα τινα αἷτια πεποιήκε τούσδε μὲν εἶναι εἰς τιμὴν τούσδε δὲ εἰς ἀτιμίαν. εἰ δὲ ἐπιπλήσσει ἡ λέξις τοῦ ἀποστόλου ἢ λέγουσα· Μενούγγε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ θεῷ; τάχα διδάσκει ὅτι ὁ μὲν παρρησίαν ἔχων πρὸς τὸν θεὸν ὡς πιστὸς καὶ εὐ βιοὺς οὐκ ἂν ἀκούσαι· Σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ θεῷ; ὁποῖος ἦν Μωσῆς· Μωσῆς γὰρ ἐλάλει, ὁ δὲ θεὸς αὐτῷ ἀπεκρίνατο φωνῇ· καὶ ὡς ἀποκρίνεται ὁ θεὸς πρὸς Μωσέα, οὕτως ἀποκρίνεται καὶ ὁ ἅγιος πρὸς τὸν θεόν. ὁ δὲ ταύτην μὴ κτησάμενος τὴν παρρησίαν, δηλονότι ἢ ἀπολωλεκὼς ἢ περὶ τούτων οὐ κατὰ φιλομάθειαν ἀλλὰ κατὰ φιλονεκίαν ζητῶν καὶ διὰ τοῦτο λέγων· Τί ἔτι μέμφεται; τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν; οὗτος ἂν ἄξιος εἴη τῆς ἐπιπλήξεως

4 om. τοῦς (sec.) ABC 5 περιδόντας] hic desinit cat 10 νοεῖν] conj. Ruaeus; sentire Ruf.; intelligamus Hier. (ep. 49 ad Avitum) 21 σὺ τίς εἶ] rursus cat 23 ὡς] καὶ ABC 25 ἀπεκρ. αὐτῷ AC; om. αὐτῷ cat 30 θελήματι cat

Ro ix 20 τῆς λεγούσης· Μενούγγε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀναπο- ABC (cat)
κρινόμενος τῷ θεῷ;

22. Τοῖς δὲ τὰς φύσεις εἰσάγουσι καὶ χρωμένους τῷ
ῥητῷ ταῦτα λεκτέον· εἰ σώζουσι τὸ ἀπὸ ἐνὸς φυράματος
γίνεσθαι τοὺς ἀπολλυμένους καὶ τοὺς σωζομένους καὶ τὸν 5
δημιουργὸν τῶν σωζομένων εἶναι δημιουργὸν καὶ τῶν
ἀπολλυμένων, καὶ εἰ ἀγαθὸς ὁ ποιῶν οὐ μόνον πνευματικούς
ἀλλὰ καὶ χοϊκοὺς (τοῦτο γὰρ αὐτοῖς ἔπεται), δυνατὸν μέντοι 136
γε ἐκ προτέρων τινῶν κατορθωμάτων γενόμενον νῦν σκευὸς
τιμῆς, καὶ μὴ ὅμοια δράσαντα μηδὲ ἀκόλουθα τῷ σκεύει τῆς 10
τιμῆς, γενέσθαι εἰς ἕτερον αἰῶνα σκευὸς ἀτιμίας· ὡς πάλιν
οἶόν τέ ἐστι διὰ πρεσβύτερα τοῦτου τοῦ βίου γενόμενον
σκευὸς ἀτιμίας ἐνθάδε, διορθωθέντα ἐν τῇ καινῇ κτίσει
2 Tim ii 21 γενέσθαι σκευὸς τιμῆς, ἡγιασμένον καὶ εὐχρηστον τῷ
δεσπότη, εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον. καὶ τάχα 15
οἱ νῦν Ἰσραηλῖται μὴ ἀξίως τῆς εὐγενείας βιώσαντες
ἐκπεσοῦνται τοῦ γένους, οἰονεὶ ἀπὸ σκευῶν τιμῆς εἰς σκευὸς
ἀτιμίας μεταβαλοῦντες· καὶ πολλοὶ τῶν νῦν Αἰγυπτίων καὶ
Ἰδουμαίων τῷ Ἰσραὴλ προσελθόντες, ἐπὶ καρποφορήσωσιν
ἐπὶ πλείον, εἰσελεύσονται εἰς ἐκκλησίαν κυρίου, οὐκ ἔτι 20
Αἰγύπτιοι καὶ Ἰδουμαῖοι εἶναι λελογισμένοι ἀλλ' ἐσόμενοι
Ἰσραηλῖται· ὥστε κατὰ τοῦτο διὰ τὰς προαιρέσεις τινὰς
μὲν ἐκ χειρόνων εἰς κρείττονα προκόπτειν, ἑτέρους δὲ ἀπὸ
κρειττόνων εἰς χείρονα καταπίπτειν, καὶ ἄλλους ἐν τοῖς
καλοῖς τηρεῖσθαι ἢ ἀπὸ καλῶν εἰς κρείττονα ἐπαναβαίνειν, 25
ἄλλους τε αὐ τοῖς κακοῖς παραμένειν ἢ ἀπὸ κακῶν χεομένης
τῆς κακίας χείρονας γίνεσθαι.

23. Ἐπεὶ δὲ ὅπου μὲν ὁ ἀπόστολος οὐ προσποιεῖται 137
τὸ ἐπὶ τῷ θεῷ εἰς τὸ γενέσθαι σκευὸς εἰς τιμὴν ἢ εἰς
2 Tim ii 21 ἀτιμίαν ἀλλὰ τὸ πᾶν ἐφ' ἡμᾶς ἀναφέρει λέγων· Ἐὰν οὖν 30
τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν, ἔσται σκευὸς εἰς τιμὴν, ἡγιασμένον

2 θεῷ] hic desinit cat   10 δράσαντα μηδὲ] δράσαι· τὰ δὲ μὴ B
23, 24 om. ἐτέρους—καταπίπτειν B   27 γίνεσθαι] plura habent Ruf.
et Hier.   28 ἐπεὶ δὲ] rursus cat

ABC cat καὶ εὐχρηστον τῷ δεσπότῃ, εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασ-
 μένον· ὅπου δὲ οὐ προσποιεῖται τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀλλὰ τὸ πᾶν
 ἐπὶ τὸν θεὸν ἀναφέρειν δοκεῖ φάσκων· Ἐξουσίαν ἔχει ὁ Ro ix 21
 κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι ὃ μὲν
 5 εἰς τιμὴν σκευῶν ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν· καὶ οὐκ ἔστιν ἐναντιώ-
 ματα τὰ εἰρημένα ὑπ' αὐτοῦ· συνακτέον ἀμφοτέρα καὶ ἕνα
 λόγον ἐξ ἀμφοτέρων τέλειον ἀποδοτέον. οὔτε τὸ ἐφ' ἡμῖν
 χωρὶς τῆς ἐπιστήμης τοῦ θεοῦ, οὔτε ἡ ἐπιστήμη τοῦ θεοῦ
 προκόπτει ἡμᾶς ἀναγκάζει ἐὰν μὴ καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν
 10 τι συνεισαγάγωμεν· οὔτε τοῦ ἐφ' ἡμῖν χωρὶς τῆς ἐπιστήμης
 τοῦ θεοῦ καὶ τῆς καταχρήσεως τοῦ κατ' ἀξίαν τοῦ ἐφ'
 ἡμῖν ποιούντος εἰς τιμὴν ἢ εἰς ἀτιμίαν γενέσθαι τινά· οὔτε
 τοῦ ἐπὶ τῷ θεῷ μόνου κατασκευάζοντος εἰς τιμὴν ἢ εἰς
 ἀτιμίαν τινά, ἐὰν μὴ ὕλην τινὰ διαφορᾶς σχῆ τὴν ἡμετέραν
 15 προαίρεσιν κλίνουσαν ἐπὶ τὰ κρείττονα ἢ ἐπὶ τὰ χείρονα,
 καὶ ταῦτα μὲν αὐτάρκως ἡμῖν κατεσκευάσθω περὶ τοῦ
 αὐτεξουσίου.

XXII.

Τίς ἢ τῶν ἐπὶ γῆς λογικῶν ἦτοι ἀνθρωπίνων
 ψυχῶν διασπορά ἐπικεκρυσμένηως δηλογμένη ἐκ τῆς
 20 οἰκοδομῆς τοῦ πύργου καὶ τῆς κατ' ἀγῆνην συγχύσεως
 τῶν γλωσσῶν. ἐν αὗ καὶ περὶ πολλῶν κγρίων ἐπιτε-
 ταγμένων τοῖς διασπαρείσι κατὰ ἀναλογίαν τῆς κατα-
 στάσεως. τόμογ ε' κατὰ Κέλσου.

ABC I. Ἴδωμεν δὲ καὶ τὴν ἐξῆς τοῦ Κέλσου λέξιν, οὕτως
 25 ἔχουσαν· Ἰουδαῖοι μὲν οὖν ἔθνος ἴδιον γενόμενοι, καὶ κατὰ
 τὸ ἐπιχώριον νόμους θέμενοι, καὶ τούτους ἐν σφίσιν ἔτι νῦν
 περιστέλλοντες, καὶ θρησκείαν ὁποίαν δὴ πάτριον δ' οὖν
 φυλάσσοντες, ὅμοια τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις δρῶσιν· ὅτι

7—10 om. οὔτε τὸ—συνεισαγάγωμεν cat 8 οὔτε] οὐδὲ B
 9 τῷ ἀγαθῷ B 10 συνεισαγάγωμεν AC 12 om. γενέσθαι B
 24 C. Cels. v. 25 (Ru. 1. 596)

ἐκαστοι τὰ πάτρια ὅποιά ποτ' ἂν τύχη καθεστηκότα περιέ- **N**ABC
 πουσι. δοκεῖ δ' οὕτω καὶ συμφέρειν, οὐ μόνον καθότι ἐπὶ
 νοῦν ἦλθεν ἄλλοις ἄλλως νομίσαι καὶ δεῖ φυλάττειν τὰ εἰς
 κοινὸν κεκυρωμένα, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὡς εἰκὸς τὰ μέρη τῆς γῆς
 ἐξ ἀρχῆς ἄλλα ἄλλοις ἐπόπταις νεμεμημένα καὶ κατὰ τινας **5**
 ἐπικρατείας διελημμένα ταύτη καὶ διοικεῖται. καὶ δὴ τὰ
 παρ' ἐκάστοις ὀρθῶς ἂν πράττειτο ταύτη δρώμενα ὅπη
 ἐκείνοις φίλον· παραλύειν δὲ οὐχ ὅσιον εἶναι τὰ ἐξ ἀρχῆς
 κατὰ τόπους νενομισμένα.' ἐν τούτοις δὴ ὁ Κέλσος ἐμ-
 φαίνει ὅτι οἱ πάλαι Αἰγύπτιοι Ἰουδαῖοι ὕστερον ἔθνος **10**
 ἐγένοντο ἴδιον, καὶ νόμους θέμενοι τούτους περιστέλλουσι.
 καὶ ἵνα μὴ ἐπαναλάβωμεν τὰς ἐκκειμένας τοῦ Κέλσου
 λέξεις, φησὶ καὶ συμφέρειν τούτοις τὰ πάτρια θρησκευεῖν
 ὁμοίως τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι τὰ ἴδια περιέπουσι. καὶ βαθυ-
 τέραν τιὰ ἐκτίθεται περὶ τοῦ συμφέρειν Ἰουδαίοις περιέ- **15**
 πειν τὰ πάτρια αἰτίαν, αἰνισσόμενος ὅτι τοὺς ἐκάστων
 νόμους οἱ λαχόντες ἐπόπται εἶναι τῆς γῆς τῶν νομοθετου-
 μένων συνεργοῦντες τοῖς νομοθέταις ἔθεντο. ἔοικεν οὖν
 δηλοῦν ὅτι καὶ τὴν Ἰουδαίων χώραν καὶ τὸ ἐπ' αὐτῆς ἔθνος
 ἐποπτεύει τις ἢ τινες, ὑφ' οὗ ἢ ὑφ' ὧν οἱ Ἰουδαίων νόμοι **20**
 συνεργούντος ἢ συνεργούντων Μωσεὶ ἐτέθησαν.

2. 'Καὶ χρῆ,' φησὶ, 'τοὺς νόμους τηρεῖν, οὐ μόνον
 καθότι ἐπὶ νοῦν ἦλθεν ἄλλοις ἄλλως νομίσαι καὶ ὅτι δεῖ
 φυλάσσειν τὰ εἰς κοινὸν κεκυρωμένα, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὡς
 εἰκὸς τὰ μέρη τῆς γῆς ἐξ ἀρχῆς ἄλλα ἄλλοις ἐπόπταις **25**
 νεμεμημένα καὶ κατὰ τινας ἐπικρατείας διελημμένα ταύτη
 καὶ διοικεῖται.' Εἴθ' ὡσπερὶ ἐπιλαθόμενος ὁ Κέλσος ὧν
 εἶπε κατὰ Ἰουδαίων, νῦν ἐν τῷ καθολικῷ περὶ πάντων τῶν
 τὰ πάτρια τηρούντων ἐπαίνῳ καὶ τούτους περιλαμβάνει
 λέγων· 'Καὶ δὴ τὰ παρ' ἐκάστοις ὀρθῶς ἂν πράττειτο **30**

1 ὅποιά] ὅπη **N** om. καθεστηκότα **N** 3 δεῖν **N** 9 νεμεμη-
 μένα **N*** 11 ἐγένοντο ABC 12 ἐπαναλαμβάνωμεν BC;
 ἐπαναλαμβάνωμεν A ἐγκειμένας ABC 24 φυλάττειν AC
 30 δὴ τὰ] δῆτα **N**; δὴ B

NABC ταύτη δρώμενα, ὅπη ἐκείνοις φίλον.' καὶ ὄρα εἰ μὴ ἄντι-
 κρυς τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ τὸν Ἰουδαῖον ἐν τοῖς ἰδίους νόμοις
 βούλεται βιοῦντα μὴ ἀφίστασθαι αὐτῶν, ὡς οὐχ ὅσιον
 πράττοντα ἐὰν ἀποστη· λέγει γὰρ ὅτι 'παραλύειν οὐχ
 597 ὅσιον εἶναι τὰ ἐξ ἀρχῆς κατὰ τόπους νενομισμένα.' ἐβου-
 λόμην δὲ πρὸς ταῦτα αὐτοῦ ἢ τῶν συμφρονούντων αὐτῷ
 πυθέσθαι, τίς ἄρα εἶη ὁ τὰ μέρη τῆς γῆς ἐξ ἀρχῆς ἄλλα
 ἄλλοις ἐπόπταις διανείμας, καὶ δηλονότι τὴν Ἰουδαίων
 χώραν καὶ τοὺς Ἰουδαίους τῷ λαχόντι ἢ τοῖς λαχοῦσιν
 10 αὐτήν; ἄρα γὰρ, ὡς ὀνομάσαι ἂν ὁ Κέλσος, ὁ Ζεὺς τιμῆ
 ἢ τισι διένειμε τὸ Ἰουδαίων ἔθνος καὶ τὴν χώραν αὐτῶν; καὶ
 ἐβούλετο τὸν λαχόντα τὴν Ἰουδαίαν τοιοῦτους θέσθαι ἐν
 Ἰουδαίους νόμους, ἢ παρὰ τὸ βούλημα αὐτοῦ τὸ τοιοῦτο
 γεγένηται; ὡς δ' ἂν ἀποκρίνηται, ὁρᾷς ὅτι ὁ λόγος στενο-
 15 χωρηθήσεται. εἰ δὲ μὴ ἀπὸ τινος ἐνὸς διανεμένηται τὰ
 μέρη τῆς γῆς τοῖς ἐπόπταις αὐτῶν, ἄρα ἀποκληρωτικῶς καὶ
 χωρὶς ἐπιστάτου ἕκαστος ὡς ἔτυχε διενείματο τὴν γῆν·
 ἀλλὰ καὶ τοῦτ' ἄτοπον καὶ μετρίως τῆς τοῦ ἐπὶ πᾶσι θεοῦ
 προνοίας ἀναιρετικόν ἐστι.

20 3. Πῶς δὲ καὶ κατὰ τίνας ἐπικρατείας διειλημμένα
 τὰ μέρη τῆς γῆς διοικεῖται ὑπὸ τῶν ἐποπτευόντων αὐτὰ,
 ὁ βουλόμενος διηγησάσθω ἀπαγγειλάτω δὲ ἡμῖν καὶ πῶς
 ὀρθῶς πράττεται τὰ παρ' ἐκάστοις δρώμενα, ὅπη τοῖς
 ἐπόπταις ἐστὶ φίλον· καὶ εἰ ὀρθῶς ἔχουσι φέρ' εἰπεῖν οἱ
 25 Σκυθῶν περὶ ἀναιρέσεως πατέρων νόμοι· ἢ οἱ Περσῶν μὴ
 κωλύοντες γαμείσθαι τοῖς οἰκείοις παισὶ τὰς μητέρας μηδὲ
 ὑπὸ τῶν πατέρων τὰς ἑαυτῶν θυγατέρας. καὶ τί με δεῖ
 ἐπιλεγόμενον ἀπὸ τῶν πραγματευσασμένων περὶ τῶν ἐν τοῖς
 διαφόροις ἔθνεσι νόμων προσαπορεῖν, πῶς παρ' ἐκάστοις
 30 ὀρθῶς πράττονται καθὼς τοῖς ἐπόπταις φίλον οἱ νόμοι;
 λεγέτω δ' ἡμῖν ὁ Κέλσος πῶς οὐχ ὅσιον παραλύειν νόμους
 πατρίους περὶ τοῦ γαμεῖν μητέρας καὶ θυγατέρας, ἢ περὶ

3 αὐτὸν N 16 αὐτῶν] ἐαυτῶν N^{non marg} 26 om. οἰκείους N
 30 φίλον] δῆλον N

τῶν ἀστέρων λαμπρότητα συνεργούντων τῇ τῶν ἐμπλεόν- ABC (cat)
των σωτηρίῃ, πόστον ἂν ἀριθμὸν ἔχειν λέγοιτο τῆς ἐπὶ
τὸν λιμένα ἀποκαταστάσεως ἢ κυβερνητικῆ τέχνης; οὐδ'
αὐτῶν τῶν κυβερνητῶν δι' εὐλάβειαν πολλάκις τολμώντων
ὁμολογεῖν τὸ σεσωκέναι τὴν ναῦν, ἀλλὰ τῷ θεῷ τὸ πᾶν 5
ἀναφερόντων· οὐ τῷ μηδὲν αὐτοὺς ἐνηργηκέναι, ἀλλὰ τῷ
εἰς ὑπερβολὴν πολλαπλάσιον εἶναι τὸ ἀπὸ τῆς προνοίας
τοῦ ἀπὸ τῆς τέχνης. καὶ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας γούν σωτηρίας
πολλαπλάσιόν ἐστιν εἰς ὑπερβολὴν τὸ ἀπὸ τοῦ θεοῦ τοῦ
ἀπὸ τοῦ ἐφ' ἡμῶν. διόπερ ἡγοῦμαι λέγεσθαι τό· Οὐ τοῦ 10
θέλοντος οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεούντος θεοῦ.
εἰ γὰρ ὡς ἐκείνοι ὑπολαμβάνουσι δεῖ ἐκλαμβάνειν τό·
Οὐ τοῦ θέλοντος οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεούντος
θεοῦ· περισσαὶ αἱ ἐντολαί, καὶ μάτην αὐτὸς ὁ Παῦλος
αἰτιᾶται τινὰς ὡς παραπεπτωκότας καὶ ἀποδέχεται τινὰς ὡς 15
κατωρθωκότας καὶ νομοθετεῖ ταῖς ἐκκλησίαις· εἰκῆ δὲ ἡμεῖς
ἐπιδίδομεν ἑαυτοὺς ἐπὶ τὸ θέλειν τὰ κρείττονα, εἰκῆ δὲ καὶ
ἐπὶ τὸ τρέχειν. ἀλλ' οὐ μάτην ὁ Παῦλος τάδε συμβουλεύει
καὶ τούσδε μέμφεται καὶ τούσδε ἀποδέχεται· οὐδὲ μάτην
ἡμεῖς ἐπιδίδομεν ἑαυτοὺς τῷ θέλειν τὰ κρείττονα καὶ τῷ 20
σπεῖδειν ἐπὶ τὰ διαφέροντα. οὐκ ἄρα ἐκείνοι καλῶς
ἐξειλήφασιν τὰ κατὰ τὸν τόπον.

cf. Phil ii 13

19. Πρὸς τούτοις ἦν· Τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν ἐκ 132
τοῦ θεοῦ ἐστί· καὶ φασὶ τινες· Εἰ ἀπὸ τοῦ θεοῦ τὸ θέλειν
καὶ ἀπὸ τοῦ θεοῦ τὸ ἐνεργεῖν, κἂν κακῶς θέλωμεν κἂν 25
κακῶς ἐνεργῶμεν ἀπὸ τοῦ θεοῦ ταῦθ' ἡμῖν ὑπῆρξεν· εἰ δὲ
τοῦτο, οὐκ ἐσμὲν αὐτεξούσιοι· πάλιν τε αὐτὸ κρείττονα
θέλοντες καὶ τὰ διαφέροντα ἐνεργοῦντες, ἐπεὶ ἀπὸ θεοῦ τὸ
θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν ἐστίν, οὐχ ἡμεῖς τὰ διαφέροντα
πεποιήκαμεν, ἀλλ' ἡμεῖς μὲν ἐδόξαμεν, ὁ δὲ θεὸς ταῦτα 30
ἐδωρήσατο· ὥστε καὶ κατὰ τοῦτο οὐκ ἐσμὲν αὐτεξούσιοι.

6 τῷ (pr.)] τὸ AB τῷ (sec.)] τὸ ABC 17 κρείττονα] ex-
plicit cat 17, 18 οὐχὶ δὲ καὶ τρέχειν ABC; txt Ru.; frustra...vel
volumus vel currimus ad bona Ruf.

ABC (cat) καὶ πρὸς τοῦτο δὲ λεκτέον ὅτι ἡ τοῦ ἀποστόλου λέξις οὐ
 φησι τὸ θέλειν τὰ κακὰ ἐκ θεοῦ εἶναι ἢ τὸ θέλειν τὰ ἀγαθὰ
 ἐκ θεοῦ εἶναι, ὁμοίως τε τὸ ἐνεργεῖν τὰ κρείττονα καὶ τὰ
 χείρονα· ἀλλὰ τὸ καθόλου θέλειν καὶ τὸ καθόλου τρέχειν.
 5 ὡς γὰρ ἀπὸ θεοῦ ἔχομεν τὸ εἶναι ζῶα καὶ τὸ εἶναι ἄνθρωποι,
 οὕτω καὶ τὸ καθόλου θέλειν, ὡς εἰ ἔλεγον, καὶ τὸ καθόλου
 κινεῖσθαι. ὥσπερ δὲ ἔχοντες τῷ ζῶα εἶναι τὸ κινεῖσθαι
 καὶ φέρ' εἶπεν τάδε τὰ μέλη κινεῖν, χεῖρας ἢ πόδας, οὐκ ἂν
 εὐλόγως λέγοιμεν ἔχειν ἀπὸ θεοῦ τὸ εἰδικὸν τόδε, τὸ κινεῖσ-
 10 θαι πρὸς τὸ τύπτειν ἢ ἀναρεῖν ἢ ἀφαιρεῖσθαι τὰ ἀλλότρια·
 ἀλλὰ τὸ μὲν γενικὸν, τὸ κινεῖσθαι, ἐλάβομεν ἀπὸ τοῦ θεοῦ,
 ἡμεῖς δὲ χρώμεθα τῷ κινεῖσθαι ἐπὶ τὰ χείρονα ἢ ἐπὶ τὰ
 βελτίονα· οὕτω τὸ μὲν ἐνεργεῖν, ἢ ζῶα ἔσμεν, εὐλόφωμεν
 ἀπὸ τοῦ θεοῦ, καὶ τὸ θέλειν ἐλάβομεν ἀπὸ τοῦ δημιουργοῦ·
 15 ἡμεῖς δὲ τῷ θέλειν ἢ ἐπὶ τοῖς καλλίστοις ἢ ἐπὶ τοῖς
 ἐναντίοις χρώμεθα, ὁμοίως καὶ τῷ ἐνεργεῖν.

20. Ἐτι πρὸς τὸ μὴ ἡμᾶς εἶναι αὐτεξουσίους δόξει τὸ
 ἀποστολικὸν ῥητὸν περισπᾶν, ἔνθα ἑαυτῷ ἀνυποφέρων
 φησίν· Ἄρ' οὖν ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει. Ro ix 18 ff.
 20 ἐρεῖς μοι οὖν· τί ἔτι μέμφεται; τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ
 τίς ἀνθέστηκεν; μενοῦνγε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀν-
 αποκρινόμενος τῷ θεῷ; μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι·
 133 τί με ἐποίησας οὕτως; ἢ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ
 25 πηλοῦ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι ὁ μὲν εἰς τιμὴν
 σκεῦος, ὁ δὲ εἰς ἀτιμίαν; ἐρεῖ γάρ τις· εἰ, ὡς ὁ κεραμεὺς ἐκ
 τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιεῖ ἃ μὲν εἰς τιμὴν ἃ δὲ εἰς ἀτιμίαν
 σκευή, οὕτως ὁ θεὸς ἃ μὲν εἰς σωτηρίαν ἃ δὲ εἰς ἀπώλειαν·
 οὐ παρ' ἡμᾶς τὸ σώζεσθαι ἢ ἀπόλλυσθαι γίνεται, οὐδέ
 ἔσμεν αὐτεξουσίοι. λεκτέον δὲ πρὸς τὸν τούτοις οὕτω
 30 χρώμενον· εἰ δύναται περὶ τοῦ ἀποστόλου νοεῖν ὡς μαχό-
 μενα ἑαυτῷ λέγοντος; οὐχ ἡγοῦμαι δὲ ὅτι τολμήσει τις

7 τῷ] coniecti; τὸ ABC 9 om. τὸ (sec.) AB 11 om.
 τοῦ AC 15 τῷ] τὸ AB 16 τῷ] τὸ AB 17 ἔτι πρὸς] rursus
 inc. cat 18 ἐνθα] ἐν οἷς AC 25 om. ὡς BC 28 οὐδέ] οὐ γὰρ cat

τοῦτο εἰπεῖν. εἰ τοίνυν μὴ ἐναντία ἑαυτῷ φθέγγεται ὁ ABC cat
 ἀπόστολος, πῶς κατὰ τὸν οὕτως ἐκδεξάμενον εὐλόγως
 αἰτιάται μεμφόμενος τὸν ἐν Κορίνθῳ πεπορνευκότα, ἢ τοὺς
 παραπεπτωκότας καὶ μὴ μετανοήσαντας ἐπὶ τῇ ἀσελγείᾳ
 καὶ ἀκρασίᾳ ἣ ἔπραξαν; πῶς δὲ εὐλογεῖ ὡς εὖ πεπορηκότας 5
 οὓς ἐπαινεῖ, ὡσπερ τὸν Ὀνησιφόρου οἶκον, λέγων· Δῶν ὁ
 κύριος ἔλεος τῷ Ὀνησιφόρου οἴκῳ, ὅτι πολλάκις με ἀνέ-
 ψυξεν, καὶ τὴν ἄλυσίν μου οὐκ ἐπαισχύνθη· ἀλλὰ γενόμενος
 ἐν Ῥώμῃ σπουδαίως ἐζήτησέν με καὶ εὔρεν· δῶν αὐτῷ ὁ
 κύριος εὔρεν ἔλεος παρὰ κυρίου ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ; οὐ 10
 κατὰ τὸν αὐτὸν δὴ ἀπόστολόν ἐστι ψέγειν ὡς ἄξιον
 μέμψους τὸν ἡμαρτηκότα καὶ ἀποδέχσθαι ὡς ἐπαινετὸν
 τὸν εὖ πεπορηκότα, πάλιν δ' αὖ ὡς μηδενὸς ὄντος ἐφ' ἡμῖν
 φάσκειν παρὰ τὴν αἰτίαν τοῦ δημιουργοῦ εἶναι τὸ μὲν εἰς 15
 τιμὴν σκεῦος, τὸ δὲ εἰς ἀτιμίαν; πῶς δὲ καὶ τό· Τοὺς 15
 πάντας ἡμᾶς παραστήναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος
 τοῦ χριστοῦ, ἵνα κομίσῃται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος
 πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν εἴτε φαῦλον· ὑγιές ἐστι, τῶν
 τὰ φαῦλα πεπορηκότων διὰ τὸ ἐκτίσθαι αὐτοὺς σκευὴ
 ἀτιμίας ἐπὶ τοῦτο πράξεως ἐλληλυθῶτων, καὶ τῶν κατ' 134
 ἀρετὴν βιωσάντων τῷ ἀρχῆθεν αὐτοὺς ἐπὶ τούτῳ κατεσκευ-
 ἄσθαι καὶ σκευὴ τιμῆς γεγονέναι τὸ καλὸν πεπορηκότων;
 ἔτι δὲ πῶς οὐ μάχεται τῷ, ὡς ὑπολαμβάνουσιν ἐξ ὧν παρε-
 θέμεθα ῥητῶν, παρὰ τὴν αἰτίαν τοῦ δημιουργοῦ ἔντιμον
 ἢ ἄτιμον εἶναι σκεῦος τὸ ἀλλαχοῦ λεγόμενον· Ἐν μεγάλῃ 25
 οἰκίᾳ οὐκ ἔστι μόνον σκευὴ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ ἀλλὰ καὶ
 ξύλινα καὶ ὀστράκινα, καὶ ἃ μὲν εἰς τιμὴν ἃ δὲ εἰς ἀτιμίαν·
 εἰάν οὖν τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν, ἔσται σκεῦος εἰς τιμὴν,
 ἡγιασμένον καὶ εὐχρηστον τῷ δεσπότη, εἰς πᾶν ἔργον
 ἀγαθὸν ἡτοίμασμένον; εἰ γὰρ ὁ ἐκκαθάρας ἑαυτὸν γίνεται 30
 σκεῦος εἰς τιμὴν, ὁ δὲ ἀπερικάθαρτον ἑαυτὸν περιϊδὼν σκεῦος
 εἰς ἀτιμίαν, ὅσον ἐπὶ ταύταις ταῖς λέξεσιν οὐδαμῶς αἴτιος

6—10 om. ὡσπερ—ἡμέρα cat 8 ἐπαισχύνθη C 9 om. ὁ B
 10 οὐ]+ γὰρ cat 15 om. τοὺς cat

ABC (cat) ὁ δημιουργός. ποιῆ μὲν γὰρ ὁ δημιουργὸς σκευὴ τιμῆς καὶ σκευὴ ἀτιμίας οὐκ ἀρχήθεν κατὰ τὴν πρόγνωσιν, ἐπεὶ μὴ κατ' αὐτὴν προκατακρίνει ἢ προδικαιοῖ, ἀλλὰ σκευὴ τιμῆς τοὺς ἐκκαθάραντας ἑαυτοὺς καὶ σκευὴ ἀτιμίας τοὺς ἀπερικαθάρτους ἑαυτοὺς περιϋδόντας· ὥστε ἐκ πρεσβυτέρων αἰτίων τῆς κατασκευῆς τῶν εἰς τιμὴν καὶ εἰς ἀτιμίαν σκευῶν γίνεσθαι ὃν μὲν εἰς τιμὴν ὃν δὲ εἰς ἀτιμίαν.

21. Εἰ δὲ ἀπαξ προσιέμεθα εἶναί τινες πρεσβυτέρας αἰτίας τοῦ σκεύους τῆς τιμῆς καὶ τοῦ σκεύους τῆς ἀτιμίας,
- 10 τί ἄποπον ἀνελθόντας εἰς τὸν περὶ ψυχῆς τόπον <νοεῖν> πρεσβύτερα αἴτια τοῦ τὸν Ἰακῶβ ἠγαπήσθαι καὶ τὸν Ἡσαῦ μεμισῆσθαι γεγενέαι εἰς τὸν Ἰακῶβ πρὸ τῆς ἐνσωματώσεως καὶ εἰς τὸν Ἡσαῦ πρὸ τοῦ εἰς τὴν κοιλίαν τῆς Ῥεβέκκας
- 135 γενέσθαι; ἀμα δὲ σαφῶς δηλοῦται ὅτι, ὅσον ἐπὶ τῇ ὑποκει-
15 μένῃ φύσει, ὥσπερ εἰς ὑπόκειται τῷ κεραμεῖ πηλὸς ἀφ' οὗ φυράματος γίνεται εἰς τιμὴν καὶ εἰς ἀτιμίαν σκευή, οὕτω μιᾶς φύσεως πάσης ψυχῆς ὑποκειμένης τῷ θεῷ καὶ ἴν' οὕτως εἴπω ἐνὸς φυράματος ὄντος τῶν λογικῶν ὑποστάσεων, πρεσβυτέρα τινὰ αἴτια πεποίηκε τούσδε μὲν εἶναί εἰς τιμὴν
- 20 τούσδε δὲ εἰς ἀτιμίαν. εἰ δὲ ἐπιπλήσσει ἡ λέξις τοῦ ἀποστόλου ἢ λέγουσα· Μενούγγε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ Ro ix 20 ἀνταποκρινόμενος τῷ θεῷ; τάχα διδάσκει ὅτι ὁ μὲν παρρησίαν ἔχων πρὸς τὸν θεὸν ὡς πιστὸς καὶ εὖ βιοῦς οὐκ ἂν ἀκούσαι· Σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ θεῷ; ὁποῖος ἦν
- 25 Μωσῆς· Μωσῆς γὰρ ἐλάλει, ὁ δὲ θεὸς αὐτῷ ἀπεκρίνατο Ex xix 19 φωνῇ· καὶ ὡς ἀποκρίνεται ὁ θεὸς πρὸς Μωσέα, οὕτως ἀποκρίνεται καὶ ὁ ἅγιος πρὸς τὸν θεόν. ὁ δὲ ταύτην μὴ κτησάμενος τὴν παρρησίαν, δηλονότι ἢ ἀπολωλεκῶς ἢ περὶ τούτων οὐ κατὰ φιλομάθειαν ἀλλὰ κατὰ φιλονεικίαν ζητῶν
- 30 καὶ διὰ τοῦτο λέγων· Τί ἐτι μέμφεται; τῷ γὰρ βουλήματι Ro ix 19 αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν; οὗτος ἂν ἄξιός εἴη τῆς ἐπιπλήξεως

4 om. τοὺς (sec.) ABC 5 περιϋδόντας] hic desinit cat 10 νοεῖν] conj. Ruacius; sentire Ruf.; intelligamus Hier. (ep. 49 ad Avitum)
21 σὺ τίς εἶ] rursus cat 23 ὡς] καὶ ABC 25 ἀπεκρ. αὐτῷ AC;
om. αὐτῷ cat 30 θελήματι cat

Ro ix 20 τῆς λεγούσης· Μενοῦνγε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταπο- ABC (cat)
κρινόμενος τῷ θεῷ;

22. Τοῖς δὲ τὰς φύσεις εἰσάγουσι καὶ χρωμένοις τῷ
ῥητῇ ταῦτα λεκτέον· εἰ σώζουσι τὸ ἀπὸ ἐνὸς φυράματος
γίνεσθαι τοὺς ἀπολλυμένους καὶ τοὺς σωζομένους καὶ τὸν 5
δημιουργὸν τῶν σωζομένων εἶναι δημιουργὸν καὶ τῶν
ἀπολλυμένων, καὶ εἰ ἀγαθὸς ὁ ποιῶν οὐ μόνον πνευματικούς
ἀλλὰ καὶ χοϊκούς (τοῦτο γὰρ αὐτοῖς ἔπεται), δυνατόν μέντοι 136
γε ἐκ προτέρων τινῶν κατορθωμάτων γενόμενον νῦν σκευὸς
τιμῆς, καὶ μὴ ὅμοια δράσαντα μηδὲ ἀκόλουθα τῷ σκεύει τῆς 10
τιμῆς, γενέσθαι εἰς ἕτερον αἰῶνα σκευὸς ἀτιμίας· ὡς πάλιν
οἶόν τέ ἐστι διὰ πρεσβύτερα τούτου τοῦ βίου γενόμενον
σκευὸς ἀτιμίας ἐνθάδε, διορθωθέντα ἐν τῇ καινῇ κτίσει
2 Tim ii 21 γενέσθαι σκευὸς τιμῆς, ἡγιασμένοι καὶ εὐχρηστον τῷ
δεσπότη, εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον. καὶ τάχα 15
οἱ νῦν Ἰσραηλῖται μὴ ἀξίως τῆς εὐγενείας βιώσαντες
ἐκπεσοῦνται τοῦ γένους, οἰονεὶ ἀπὸ σκευῶν τιμῆς εἰς σκευὸς
ἀτιμίας μεταβαλοῦντες· καὶ πολλοὶ τῶν νῦν Αἰγυπτίων καὶ
Ἰδουμαίων τῷ Ἰσραὴλ προσελθόντες, ἐπὶ καρποφορήσωσιν
ἐπὶ πλείον, εἰσελεύσονται εἰς ἐκκλησίαν κυρίου, οὐκ ἔτι 20
Αἰγύπτιοι καὶ Ἰδουμαῖοι εἶναι λελογισμένοι ἀλλ' ἐσόμενοι
Ἰσραηλῖται· ὥστε κατὰ τοῦτο διὰ τὰς προαιρέσεις τινὰς
μὲν ἐκ χειρόνων εἰς κρείττονα προκόπτειν, ἑτέρουσ δὲ ἀπὸ
κρείττωνων εἰς χείρονα καταπίπτειν, καὶ ἄλλουσ ἐν τοῖς
καλοῖς τηρεῖσθαι ἢ ἀπὸ καλῶν εἰς κρείττονα ἐπαναβαίνειν, 25
ἄλλουσ τε αὐ τοῖς κακοῖς παραμένειν ἢ ἀπὸ κακῶν χρομένης
τῆς κακίας χείρονας γίνεσθαι.

23. Ἐπεὶ δὲ ὅπου μὲν ὁ ἀπόστολος οὐ προσποιεῖται 137
τὸ ἐπὶ τῷ θεῷ εἰς τὸ γενέσθαι σκευὸς εἰς τιμὴν ἢ εἰς
2 Tim ii 21 ἀτιμίαν ἀλλὰ τὸ πᾶν ἐφ' ἡμᾶς ἀναφέρει λέγων· Ἐὰν οὖν 30
τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν, ἔσται σκευὸς εἰς τιμὴν, ἡγιασμένον

2 θεῷ] hic desinit cat   10 δράσαντα μηδὲ] δράσαι· τὰ δὲ μὴ B
23, 24 om. ἐτέρουσ—καταπίπτειν B   27 γίνεσθαι] plura habent Ruf.
et Hier.   28 ἐπεὶ δὲ] rursus cat

ABC cat καὶ εὐχρηστον τῷ δεσπότη, εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασ-
 μένον· ὅπου δὲ οὐ προσποιεῖται τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀλλὰ τὸ πᾶν
 ἐπὶ τὸν θεὸν ἀναφέρειν δοκεῖ φάσκων· Ἐξουσίαν ἔχει ὁ Ro ix 21
 κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι ὁ μὲν
 5 εἰς τιμὴν σκευῶς ὁ δὲ εἰς ἀτιμίαν· καὶ οὐκ ἔστιν ἐναντιώ-
 ματα τὰ εἰρημμένα ὑπ' αὐτοῦ· συνακτέον ἀμφοτέρω καὶ ἓνα
 λόγον ἐξ ἀμφοτέρων τέλειον ἀποδοτέον· οὔτε τὸ ἐφ' ἡμῖν
 χωρὶς τῆς ἐπιστήμης τοῦ θεοῦ, οὔτε ἡ ἐπιστήμη τοῦ θεοῦ
 προκόπτειν ἡμᾶς ἀναγκάζει ἐὰν μὴ καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν
 10 τι συνεισαγάγωμεν· οὔτε τοῦ ἐφ' ἡμῖν χωρὶς τῆς ἐπιστήμης
 τοῦ θεοῦ καὶ τῆς καταχρήσεως τοῦ κατ' ἀξίαν τοῦ ἐφ'
 ἡμῖν ποιούντος εἰς τιμὴν ἢ εἰς ἀτιμίαν γενέσθαι τινά· οὔτε
 τοῦ ἐπὶ τῷ θεῷ μόνου κατασκευάζοντος εἰς τιμὴν ἢ εἰς
 ἀτιμίαν τινά, ἐὰν μὴ ὕλην τινά διαφορᾶς σχῆ τὴν ἡμετέραν
 15 προαίρεσιν κλίνουσαν ἐπὶ τὰ κρείττονα ἢ ἐπὶ τὰ χείρονα,
 καὶ ταῦτα μὲν αὐτάρκως ἡμῖν κατεσκευάσθω περὶ τοῦ
 αὐτεξουσίου.

XXII.

Τίς ἢ τῶν ἐπὶ γῆς λογικῶν ἦτοι ἀνθρωπίνων
 ψυχῶν διασπορὰ ἐπικεκρμμένως δηλογμένη ἐκ τῆς
 20 οἰκοδομῆς τοῦ πύργου καὶ τῆς κατ' ἀγῆν συγχύσεως
 τῶν γλωσσῶν. ἐν ᾗ καὶ περὶ πολλῶν κυρίων ἐπιτε-
 ταγμένων τοῖς διασπαρείσι κατὰ ἀναλογίαν τῆς κατα-
 στάσεως. τόμογ ε' κατὰ Κέλσου.

ἩABC I. Ἰδωμεν δὲ καὶ τὴν ἐξῆς τοῦ Κέλσου λέξιν, οὕτως
 25 ἔχουσαν· Ἰουδαῖοι μὲν οὖν ἔθνος ἴδιον γενόμενοι, καὶ κατὰ
 τὸ ἐπιχώριον νόμους θέμενοι, καὶ τούτους ἐν σφίσιν ἔτι νῦν
 περιστέλλοντες, καὶ θρησκευίαν ὁποίαν δὴ πάτριον δ' οὖν
 φυλάσσοντες, ὅμοια τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις δρῶσιν· ὅτι

7—10 om. οὔτε τὸ—συνεισαγάγωμεν cat 8 οὔτε] οὐδὲ B
 9 τῷ ἀγαθῷ B 10 συνεισάγωμεν AC 12 om. γενέσθαι B
 24 C. Cels. v. 25 (Ru. I. 596)

ἕκαστοι τὰ πάτρια ὁποῖά ποτ' ἂν τύχη καθεστηκότα περιέ- **ABC**
 πουσι. δοκεῖ δ' οὕτω καὶ συμφέρειν, οὐ μόνον καθότι ἐπὶ
 νοῦν ἦλθεν ἄλλοις ἄλλως νομίσαι καὶ δεῖ φυλάττειν τὰ εἰς
 κοινὸν κεκυρωμένα, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὡς εἰκὸς τὰ μέρη τῆς γῆς
 ἐξ ἀρχῆς ἄλλα ἄλλοις ἐπόπταις νεμεμημένα καὶ κατὰ τινὰς **5**
 ἐπικρατείας διειλημμένα ταύτῃ καὶ διοικεῖται. καὶ δὴ τὰ
 παρ' ἐκάστοις ὀρθῶς ἂν πράττοιτο ταύτῃ δρώμενα ὅπη
 ἐκείνοις φίλον· παραλύειν δὲ οὐχ ὅσιον εἶναι τὰ ἐξ ἀρχῆς
 κατὰ τόπους νενομισμένα.' ἐν τούτοις δὴ ὁ Κέλσος ἐμ-
 φαίνει ὅτι οἱ πάλαι Αἰγύπτιοι Ἰουδαῖοι ὕστερον ἔθνος **10**
 ἐγένοντο ἴδιον, καὶ νόμους θέμενοι τούτους περιστέλλουσι.
 καὶ ἵνα μὴ ἐπαναλάβωμεν τὰς ἐκκειμένας τοῦ Κέλσου
 λέξεις, φησὶ καὶ συμφέρειν τούτοις τὰ πάτρια θρησκευεῖν
 ὁμοίως τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι τὰ ἴδια περιέπουσι. καὶ βαθυ-
 τέραν τινὰ ἐκτίθεται περὶ τοῦ συμφέρειν Ἰουδαίοις περιέ- **15**
 πειν τὰ πάτρια αἰτίαν, αἰνισσόμενος ὅτι τοὺς ἐκάστων
 νόμους οἱ λαχόντες ἐπόπται εἶναι τῆς γῆς τῶν νομοθετου-
 μένων συνεργοῦντες τοῖς νομοθέταις ἔθεντο. ἔοικεν οὖν
 δηλοῦν ὅτι καὶ τὴν Ἰουδαίων χώραν καὶ τὸ ἐπ' αὐτῆς ἔθνος
 ἐποπτεύει τις ἢ τινες, ὑφ' οὗ ἢ ὑφ' ὧν οἱ Ἰουδαίων νόμοι **20**
 συνεργούντος ἢ συνεργούντων Μωσεὶ ἐτέθησαν.

2. 'Καὶ χρῆ,' φησὶ, 'τοὺς νόμους τηρεῖν, οὐ μόνον
 καθότι ἐπὶ νοῦν ἦλθεν ἄλλοις ἄλλως νομίσαι καὶ ὅτι δεῖ
 φυλάσσειν τὰ εἰς κοινὸν κεκυρωμένα, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὡς
 εἰκὸς τὰ μέρη τῆς γῆς ἐξ ἀρχῆς ἄλλα ἄλλοις ἐπόπταις **25**
 νεμεμημένα καὶ κατὰ τινὰς ἐπικρατείας διειλημμένα ταύτῃ
 καὶ διοικεῖται.' Εἴθ' ὡσπερὶ ἐπιλαθόμενος ὁ Κέλσος ὧν
 εἶπε κατὰ Ἰουδαίων, νῦν ἐν τῷ καθολικῷ περὶ πάντων τῶν
 τὰ πάτρια τηρούντων ἐπαίνῳ καὶ τούτους περιλαμβάνει
 λέγων 'Καὶ δὴ τὰ παρ' ἐκάστοις ὀρθῶς ἂν πράττοιτο **30**

1 ὁποῖά] ὅπη **N** om. καθεστηκότα **N** 3 δεῖν **N** 9 νενομη-
 μένα **N*** 11 ἐγένοντο **ABC** 12 ἐπαναλαμβάνωμεν **BC**;
 ἐπαναλαμβάνωμεν **A** ἐκκειμένας **ABC** 24 φυλάττειν **AC**
 30 δὴ τὰ] δῆτα **N**; δὴ **B**

KABC ταύτη δρώμενα, ὅπη ἐκείνοις φίλον· καὶ ὅρα εἰ μὴ ἀντι-
 κρυσ τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ τὸν Ἰουδαῖον ἐν τοῖς ἰδίους νόμοις
 βούλεται βιοῦντα μὴ ἀφίστασθαι αὐτῶν, ὡς οὐχ ὅσιον
 πράττοντα εἶν ἀποσπῆ· λέγει γὰρ ὅτι ' παραλύειν οὐχ
 597 ὅσιον εἶναι τὰ ἐξ ἀρχῆς κατὰ τόπους νενομισμένα.' ἐβου-
 λόμην δὲ πρὸς ταῦτα αὐτοῦ ἢ τῶν συμφρονούντων αὐτῷ
 πυθέσθαι, τίς ἄρα εἶη ὁ τὰ μέρη τῆς γῆς ἐξ ἀρχῆς ἄλλα
 ἄλλοις ἐπόπταις διανείμας, καὶ δηλονότι τὴν Ἰουδαίων
 χώραν καὶ τοὺς Ἰουδαίους τῷ λαχόντι ἢ τοῖς λαχοῦσιν
 10 αὐτήν; ἄρα γὰρ, ὡς ὀνομάσαι ἂν ὁ Κέλσος, ὁ Ζεὺς τιη ἢ
 τιση διένειμε τὸ Ἰουδαίων ἔθνος καὶ τὴν χώραν αὐτῶν; καὶ
 ἐβούλετο τὸν λαχόντα τὴν Ἰουδαίαν τοιούτους θέσθαι ἐν
 Ἰουδαίους νόμους, ἢ παρὰ τὸ βούλημα αὐτοῦ τὸ τοιοῦτο
 γεγένηται; ὡς δ' ἂν ἀποκρίνηται, ὄρας ὅτι ὁ λόγος στενο-
 15 χωρηθήσεται. εἰ δὲ μὴ ἀπό τιος ἐνὸς διανειμήηται τὰ
 μέρη τῆς γῆς τοῖς ἐπόπταις αὐτῶν, ἄρα ἀποκληρωτικῶς καὶ
 χωρὶς ἐπιστάτου ἕκαστος ὡς ἔτυχε διενείματο τὴν γῆν·
 ἀλλὰ καὶ τοῦτ' ἄτοπον καὶ μετρίως τῆς τοῦ ἐπὶ πᾶσι θεοῦ
 προνοίας ἀναιρετικόν ἐστι.

20 3. Πῶς δὲ καὶ κατὰ τίνας ἐπικρατείας διειλημμένα
 τὰ μέρη τῆς γῆς διοικεῖται ὑπὸ τῶν ἐποπτεούντων αὐτὰ,
 ὁ βουλόμενος διηγησάσθω· ἀπαγγειλάτω δὲ ἡμῖν καὶ πῶς
 ὀρθῶς πράττεται τὰ παρ' ἑκάστοις δρώμενα, ὅπη τοῖς
 ἐπόπταις ἐστὶ φίλον· καὶ εἰ ὀρθῶς ἔχουσι φέρ' εἰπεῖν οἱ
 25 Σκυθῶν περὶ ἀναιρέσεως πατέρων νόμοι· ἢ οἱ Περσῶν μὴ
 κωλύοντες γαμῆσθαι τοῖς οἰκείοις παισὶ τὰς μητέρας μηδὲ
 ὑπὸ τῶν πατέρων τὰς ἑαυτῶν θυγατέρας. καὶ τί με δεῖ
 ἐπιλεγόμενον ἀπὸ τῶν πραγματευσαμένων περὶ τῶν ἐν τοῖς
 διαφόροις ἔθνεσι νόμων προσαπορεῖν, πῶς παρ' ἑκάστοις
 30 ὀρθῶς πράττονται καθὼς τοῖς ἐπόπταις φίλον οἱ νόμοι;
 λεγέτω δ' ἡμῖν ὁ Κέλσος πῶς οὐχ ὅσιον παραλύειν νόμους
 πατρίους περὶ τοῦ γαμῆν μητέρας καὶ θυγατέρας, ἢ περὶ

3 αὐτὸν N 16 αὐτῶν] ἑαυτῶν N^{non marg} 26 om. οἰκείους N
 30 φίλου] δηλον N

τοῦ μακάριον εἶναι ἀγχόνῃ τὸν βίον ἐξελεθῆν, ἢ πάντως **ABC**
καθαίρεσθαι τοὺς ἑαυτοὺς παραδιδόντας τῷ πυρὶ καὶ τῇ
διὰ πυρὸς ἀπαλλαγῇ τῇ ἀπὸ τοῦ βίου· καὶ πῶς οὐχ ὅσιον
παραλύειν νόμους τοὺς φέρ' εἰπεῖν παρὰ Ταύροις περὶ τοῦ
ιερεῖα τοὺς ξένους προσάγεσθαι τῇ Ἀρτέμιδι, ἢ παρὰ **5**
Διβύων τισὶ περὶ τοῦ καταθῆναι τὰ τέκνα τῷ Κρόνῳ. πλήν
ἀκολουθεῖ τῷ Κέλσῳ τὸ μὴ ὅσιον εἶναι Ἰουδαίους παραλύειν
νόμους πατρίους, τοὺς περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἄλλον τινὰ σέβειν
θεὸν παρὰ τὸν τῶν ὄλων δημιουργόν. καὶ ἔσται κατ'
αὐτὸν οὐ φύσει τὸ ὅσιον, ἀλλὰ τινι θέσει καὶ νομίσαι θεῖον· **10**
ὅσιον γὰρ παρὰ τοῖσδε μὲν σέβειν κροκόδειλον καὶ ἐσθίειν
τῶν παρ' ἄλλοις τι προσκυνουμένων· καὶ ὅσιον ἐτέροις τὸ
σέβειν τὸν μόσχον, καὶ παρ' ἄλλοις τὸν τράγον νομίζειν **598**
θεόν. οὕτω δ' ἔσται ὁ αὐτὸς ἔσσια μὲν ποιῶν ὡς πρὸς
τούσδε τοὺς νόμους, ἀνόσια δὲ ὡς πρὸς ἐτέρους· ὅπερ ἐστὶ **15**
πάντων ἀτοπώτατον.

4. Ἄλλ' εἰκὸς ὅτι φήσουσι πρὸς ταῦτα, ὅσιον εἶναι
τὸν τὰ πάτρια φυλάττοντα, καὶ μηδαμῶς ἀνόσιον ἐπεὶ
μὴ καὶ τὰ ἐτέρων [οὐ] τηρεῖ· πάλιν τε αὐτὸν νομισθέντα
ἀνόσιον εἶναι παρὰ τοῖσδε τισὶ μὴ εἶναι ἀνόσιον, ὅταν κατὰ **20**
τὰ πάτρια τὰ μὲν ἴδια σέβῃ τὰ δὲ παρὰ τοῖς ἐναντίους
ἔχουσι νόμους προσπολεμῇ καὶ καταθωινᾶται. ταῦτα δὲ
ὄρα εἰ μὴ πολλὴν ἐμφαίνει τὴν περὶ τοῦ δικαίου καὶ ὀσίου
καὶ εὐσεβείας ταραχὴν, οὐ διαρθρουμένης οὐδὲ φύσιν τινὰ
ἰδίαν ἔχουσης καὶ εὐσεβεῖς εἶναι χαρακτηριζούσης τοὺς τὰ **25**
κατ' αὐτὴν πράττοντας. εἴπερ οὖν ἡ εὐσέβεια καὶ ἡ
ὀσιότης καὶ ἡ δικαιοσύνη τῶν πρὸς τί ἐστιν, ὡς τὸ αὐτὸ
εἶναι ὅσιον καὶ ἀνόσιον παρὰ τὰς διαφόρους σχέσεις καὶ
τοὺς νόμους· ὄρα εἰ μὴ καὶ ἡ σωφροσύνη τῶν πρὸς τι
ἀκολουθῶς ἔσται, καὶ ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ φρόνησις καὶ ἡ **30**
ἐπιστήμη καὶ αἱ λοιπαὶ ἀρεταί· ὧν οὐδὲν ἂν εἴη ἀτοπώτερον.

7 om. Ἰουδαίους BC 10 θεῖον] στεί A^{vid}; om. B 14 om. ὁ N
18, 19 ἐπεὶ μὴ καὶ—οὐ τηρεῖ] N (om. καὶ) ABC; forte legendum ἐπειδὴ,
vel συντηρεῖ 23 ὀσίου καὶ δικαίου ABC 31 ἀτοπώτατον N

604 5. Διὰ τούτων δὲ ὀδεύειν δοκεῖ τῷ Κέλσῳ ὁ λόγος
 ABC ἐπὶ τὸ 'δεῖν πάντας ἀνθρώπους κατὰ τὰ πάτρια ζῆν, οὐκ ἂν
 μεμφθέντας ἐπὶ τούτῳ· χριστιανούς δὲ τὰ πάτρια καταλι-
 πόντας, καὶ οὐχ ἓν τι τυγχάνοντας ἔθνος ὡς Ἰουδαῖοι,
 5 ἐγκλήτως προστίθεσθαι τῇ τοῦ Ἰησοῦ διδασκαλίᾳ.' λεγέτω
 οὖν ἡμῖν, πότερον καθηκόντως οἱ φιλοσοφούντες καὶ δι-
 δασκόμενοι μὴ δεισιδαιμονεῖν καταλείψουσι τὰ πάτρια, ὡς
 καὶ φαγεῖν τῶν ἀπηγορευμένων ἐν ταῖς πατρίσιν αὐτῶν· ἢ
 παρὰ τὸ καθήκον τοῦτο πράξουσιν; εἰ μὲν γὰρ διὰ φιλο-
 10 σοφίαν καὶ τὰ κατὰ δεισιδαιμονίας μαθήματα οὐ φυλάτ-
 τοντες τὰ πάτρια καὶ φάγοιεν ἂν τῶν ἀπηγορευμένων
 αὐτοῖς ἐκ πατέρων, διὰ τί οὐχὶ καὶ χριστιανοί, λόγου
 αἰρουῦντος μὴ τευτάζειν περὶ τὰ ἀγάλματα καὶ τὰ
 ἰδρύματα ἢ καὶ περὶ τὰ δημιουργήματα τοῦ θεοῦ, ἀλλ'
 15 ὑπεραναβαίνειν καὶ τὴν ψυχὴν παριστάνειν τῷ δημι-
 ουργῷ, τὸ ἀνάλογον ποιῶντες τοῖς φιλοσοφοῦσιν ἀνεγ-
 κλήτως τοῦτο πράττειν; εἰ δ' ὑπὲρ τοῦ φυλάξει τὴν
 προκειμένην αὐτῷ ὑπόθεσιν ὁ Κέλσος ἐρεῖ ἢ οἱ συνενδο-
 κοῦντες τοῖς αὐτοῦ, ὅτι καὶ φιλοσοφήσας τις τηρήσει τὰ
 20 πάτρια· ὦρα φιλοσόφους γελοιοτάτους φέρ' εἰπεῖν ἐν
 Αἴγυπτίῳ γενέσθαι φυλαττομένους ἐμφαγεῖν κρομμύων, ἵνα
 τὰ πάτρια τηρῶσιν, ἢ μορίων τινῶν τοῦ σώματος οἶον
 κεφαλῆς καὶ ὤμου, ἵνα μὴ παραβαίνωσι τὰ ὑπὸ πατέρων
 αὐτοῖς παραδοθέντα. οὕτως οὖν καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ λόγου
 25 προσαχθεὶς ἐπὶ τὸ σέβειν τὸν τῶν ὄλων θεόν, καὶ διὰ τὰ
 πάτρια κάτω που μένων παρὰ τοῖς ἀγάλμασι καὶ τοῖς
 ἀνθρωπίνους ἰδρύμασι καὶ μὴ βουλόμενος ἀναβῆναι τῇ
 προαιρέσει πρὸς τὸν δημιουργόν, παραπλήσιος ἂν γένοιτο
 605 τοῖς μαθοῦσι μὲν τὰ φιλοσοφίας, φοβουμένοις δὲ τὰ μὴ
 30 φοβερὰ καὶ νομίζουσιν ἀσέβειαν εἶναι τὸ τοιῶνδε ἐμφαγεῖν.

1 C. Cels. v. 35   12 αὐτοῖς ἐκατέρων N; ἐκ πατέρων αὐτοῖς
 ABC   18 ἐαυτῷ θέσει N   18, 19 εὐδοκοῦντες N   19 τηρήσαι ABC
 20 ὦρα AB   γελοιώτατα N   21 κρομμίου B; κρομμίου AC
 26 om. που ABC

6. Ἀπλούστερον μὲν οὖν καὶ κοινότερον ἱσταμένοις 598
 πρὸς τὰς Κέλσον ἐκκειμένας λέξεις αὐτάρκη τὰ εἰρημένα. ^{ΝABC}
 ἐπεὶ δὲ νομίζομεν καὶ τῶν ἐξεταστικωτέρων τινὰς ἐντεύξε-
 σθαι τῆδε τῇ γραφῇ, φέρε ὀλίγα τῶν βαθυτέρων παρακιν-
 δυνεύοντες ἐκθώμεθα, ἔχοντά τινα μυστικὴν καὶ ἀπόρρητον 5
 θεωρίαν, περὶ τοῦ ἐξ ἀρχῆς ἄλλα ἄλλοις ἐπόπταις νενεμη-
 σθαι χωρία τῶν ἐπὶ γῆς καὶ τῶν κατειλεγμένων ἀτόπων
 φέρε, ὅση δύναμις, καθαρὸν παραστήσωμεν τὸν λόγον.
 δοκεῖ δὴ μοι παρακηκοῦναι τινῶν ὁ Κέλσος περὶ τῆς
 διανεμήσεως τῶν ἐπὶ γῆς μυστικωτέρων λόγων, ὧν ἐφάπ- 10
 τεται μὲν πως καὶ ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία, εἰσαγαγούσά
 τινὰς τῶν νομιζομένων θεῶν περὶ τῆς Ἀττικῆς πρὸς ἀλλή-
 λους ἡμιλλῆσθαι, ποιούσα δὲ παρὰ τοῖς ποιηταῖς τινὰς τῶν
 λεγομένων θεῶν ὁμολογεῖν τινὰς τόπους οἰκειότερους αὐτοῖς.
 καὶ ἡ βαρβαρικὴ δὲ ἱστορία, καὶ μάλιστα ἡ Αἰγυπτίων, 15
 τοιαῦτά τινα ἐμφαίνει περὶ τοῦ μερισμοῦ τῶν τῆς Αἰγύπτου
 καλουμένων νομῶν, λέγουσα ὅτι ἡ λαχοῦσα τὴν Σαῖν
 Ἀθηναῖ ἡ αὐτὴ ἔχει καὶ τὴν Ἀττικὴν. Αἰγυπτίων δὲ οἱ
 λόγοι μυρία ὅσα τοιαῦτα φήσουσιν· οὐκ οἶδα δ' εἰ καὶ
 Ἰουδαίους συμπαραλαμβάνοντες καὶ τὴν χώραν αὐτῶν 20
 τῇ πρὸς τινα διανεμήσει. ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ἔξω τοῦ
 θεοῦ λόγου λεγομένων εἰς ταῦτα ἄλις ἐπὶ τοῦ παρόντος.

7. Φαμὲν δ' ὅτι ὁ καθ' ἡμᾶς προφήτης τοῦ θεοῦ καὶ
 γνήσιος θεράπων αὐτοῦ Μωσῆς ἐν τῇ τοῦ Δευτερονομίου 599
 ᾧδῃ ἐκτίθεται περὶ τοῦ μερισμοῦ τῶν ἐπὶ γῆς τοιαῦτα, 25
 λέγων· Ὅτε διεμέριζεν ὁ ὑψιστος ἔθνη, ὡς διέσπειρεν υἱὸς
 Ἀδὰμ, ἔστησεν ὄρια ἔθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων θεοῦ·
 καὶ ἐγενήθη μερὶς κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ, σχοίνισμα
 κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραήλ. τὰ δὲ περὶ τῆς διανεμήσεως
 τῶν ἔθνῶν ὁ αὐτὸς Μωσῆς ἐν τῷ ἐπιγεγραμμένῳ βιβλίῳ 30
 Ge xi 1 ff. Γένεσις ἐν ἱστορίας τρόπῳ φησὶν οὕτως· Καὶ ἦν πᾶσα ἡ

Deut xxxii
8 f.

Ge xi 1 ff.

1 C. Cels. v. 28 ad fin. 2 ἐκκειμένας] Hoersch.; ἐγκειμένας
 ΝABC (sed v. supr. p. 178 ll. 12, 15) 8 παραστήσωμεν Ν 17 νόμων
 ΝAC; om. B 21 διανεμήσει πρὸς τινα Ν 31 οὕτω φησὶ ABC

ΗΑΒC γῆ χεῖλος ἐν, καὶ φωνὴ μία πάσι. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ
 κινῆσαι αὐτοὺς ἀπὸ ἀνατολῶν εὐρον πεδίον ἐν γῆ Σενναάρ,
 καὶ κατώκησαν ἐκεῖ. καὶ μετ' ὀλίγα· Κατέβη, φησὶ, κύριος
 ἰδεῖν τὴν πόλιν καὶ τὸν πύργον ὃν ᾠκοδόμησαν οἱ υἱοὶ τῶν
 5 ἀνθρώπων. καὶ εἶπε κύριος Ἴδου γένος ἐν καὶ χεῖλος ἐν
 πάντων· καὶ τοῦτο ἤρξαντο ποιῆσαι, καὶ νῦν οὐκ ἐκλείψει
 ἀπ' αὐτῶν πάντα ὅσα ἂν ἐπιθῶνται ποιεῖν· δεῦτε καὶ
 καταβάντες συγχέωμεν ἐκεῖ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν, ἵνα μὴ
 ἀκούσωσιν ἕκαστος τὴν φωνὴν τοῦ πλησίον αὐτοῦ. καὶ
 10 διέσπειρεν αὐτοὺς κύριος ἐκείθεν ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς
 γῆς, καὶ ἐπαύσαντο οἰκοδομοῦντες τὴν πόλιν καὶ τὸν πύργον.
 διὰ τοῦτο ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ Σύγχυσις, ὅτι ἐκεῖ
 συνέχεε κύριος ὁ θεὸς τὰ χεῖλη πάσης τῆς γῆς, κακείθεν
 διέσπειρεν αὐτοὺς κύριος ὁ θεὸς ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς
 15 γῆς. καὶ ἐν τῇ ἐπιγεγραμμένῃ δὲ Σολομῶντος σοφίᾳ περὶ
 τῆς σοφίας καὶ τῶν κατὰ τὴν σύγχυσιν τῶν διαλέκτων, ἐν
 ἣ γαγένηται ὁ μερισμὸς τῶν ἐπὶ γῆς, τοιαῦτα περὶ τῆς
 σοφίας εἶρηται· Αὕτη καὶ ἐν ὁμοιοῖα πονηρίας ἐθνῶν Wisd x 5
 συγχυθέντων ἔγνω τὸν δίκαιον, καὶ ἐφύλαξεν αὐτὸν ἀμμε-
 20 πτον τῷ θεῷ, καὶ ἐπὶ τέκνου σπλάγχνοις ἰσχυρὸν ἐφύλαξε.

8. Πολὺς δ' ὁ λόγος καὶ μυστικὸς ὁ περὶ τούτων, ᾧ
 ἀρμόζει τό· Μυστήριον βασιλέως κρύπτει καλόν· ἵνα Tob xii 7
 μὴ εἰς τὰς τυχούσας ἀκοὰς ὁ περὶ ψυχῶν οὐκ ἐκ μετενσω-
 ματώσεως εἰς σῶμα ἐνδουμένων λόγος ριπτήται, μηδὲ τὰ
 25 ἅγια διδῶται τοῖς κυσὶ, μηδ' οἱ μαργαρίται παραβάλλωνται cf. Mt vii 6
 χοίροις. ἀσεβὲς γὰρ τὸ τοιοῦτον, προδοσίαν περιέχον τῶν
 ἀπορρήτων τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας λογίων, περὶ ἧς καλῶς
 γέγραπται· Εἰς κακότεχνον ψυχὴν οὐκ εἰσελεύσεται σοφία, Wisd i 4
 οὐδὲ κατοικήσει ἐν σώματι κατάχρεψ ἀμαρτίας. ἀρκεῖ δὲ
 30 τὰ κεκρυμμένως ὡς ἐν ἱστορίας τρόπῳ εἰρημένα κατὰ τὸν

2 σενναάρ AC 8 om. ἐκεῖ C 9 om. τὴν φωνὴν C
 αὐτοῦ] αὐτῶν N (οὐ superscripto) 10 κύριος αὐτοὺς ABC 11—
 15 om. καὶ ἐπαύσαντο—τῆς γῆς C 12 αὐτῆς AB 17 ἐπὶ]+
 τῆς N 19, 20 ἀμέμπτως A^{vid} 20 om. τῷ AB 24 ριπτεῖται N* A
 25 δίδεται N* om. τοῖς ABC παραβ.] + τοῖς AC 27 λόγων BC

τῆς ἱστορίας παραστήσαι τρόπον, ἵν' οἱ δυνάμενοι ἑαυτοῖς **κ**ABC ἐπεξεργάσωνται τὰ κατὰ τὸν τόπον.

9. Νοεῖσθωσαν τοῖνυν πάντες οἱ ἐπὶ γῆς μιᾷ τινὶ διαλέκτῳ θείᾳ χρώμενοι, καὶ ὅσον γε συμφωνοῦσι πρὸς ἀλλήλους τηρεῖσθωσαν ἐν τῇ θείᾳ διαλέκτῳ· καὶ ἔστωσαν ἀκίνητοι ⁵ τῶν ἀνατολῶν, εἰς ὅσον εἰσὶ τὰ τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἀπὸ τοῦ φωτὸς αἰδίου ἀπανγίσματος φρονοῦντες. καὶ οὗτοι, ἐπὶ κινήσωσιν ἀπὸ τῶν ἀνατολῶν ἑαυτοὺς ἀλλότρια ἀνατολῶν ⁶⁰⁰ φρονοῦντες, εὕρισκέτωσαν πεδίον ἐν γῇ Σενναάρ, ὅπερ ἐρμηνεύεται Ὀδόντων ἐκτιναγμὸς κατὰ σύμβολον τοῦ ¹⁰ ἀπολλύναι αὐτοὺς τὰ δι' ὧν τρέφονται, καὶ κατοικεῖτωσαν ἐκεῖ. εἶτα τὰ τῆς ὕλης συναγαγεῖν θέλοντες καὶ κολλᾶν τὰ μὴ πεφυκότα κολλᾶσθαι οὐρανῷ, ἵνα διὰ τῶν ὑλικῶν ἐπιβουλεύσωσι τοῖς αὔλοις, λεγέτωσαν· Δεῦτε, πλιυθεύσωμεν πλίνθους καὶ ὀπτήσωμεν αὐτὰς πυρί. ὡς οὖν ¹⁵ κρατύνοντες καὶ πηγνύντες τὰ πῆλινα καὶ ὑλικά, καὶ τὴν πλίνθον λίθον ποιεῖν θέλοντες καὶ τὸν πηλὸν ἄσφαλτον, καὶ διὰ τούτων οἰκοδομεῖν πόλιν καὶ πύργον οὗ ὅσον ἐπὶ τῇ ὑπολήψει αὐτῶν ἔσται ἡ κεφαλὴ ἕως τοῦ οὐρανοῦ, παραδιδόσθωσαν ἕκαστος κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἀπὸ ἀνατολῶν ²⁰ κινήσεως ἐπὶ πλείον ἢ ἐπ' ἔλαττον αὐτοῖς γεγενημένης, καὶ κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς κατασκευῆς τῶν πλίνθων εἰς λίθους καὶ τοῦ πηλοῦ εἰς ἄσφαλτον καὶ τῆς ἐκ τούτων οἰκοδομῆς, ἀγγέλοις ἐπὶ πλείον ἢ ἐπ' ἔλαττον χαλεπωτέροις, καὶ τοιοῖσδε ἢ τοιοῖσδε, ἕως τίσωσι δίκας ἐφ' οἷς τετολμήκασι ²⁵ καὶ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων ἀγέσθωσαν ἕκαστος τῶν ἐμποησάντων τὴν οἰκίαν ἑαυτοῖς διάλεκτον ἐπὶ τὰ μέρη τῆς γῆς κατὰ τὴν ἑαυτῶν ἀξίαν, οἶδε μὲν ἐπὶ τὴν φέρ' εἰπεῖν καυσώδη χώραν ἄλλοι δ' ἐπὶ τὴν διὰ τὸ κατεψύχθαι κολάζουσιν τοὺς ἐνοικοῦντας, καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τὴν δυσγεωργητοτέραν ἄλλοι δὲ ³⁰

Ge xi 3

cf. Ge xi 4

6, 7 om. καί—φωτὸς AC   6 om. τοῦ (sec.) **κ**   9 σενναάρ **κ***AC   8 ABC   11 κατοικῆτωσαν **κ**A   15 αὐτοῖς **κ** 19 οὐρανοῦ] + κατὰ τὰ ὑπεραιρόμενα ὑψώματα κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ AC   21 πλέον ABC   22 om. τὴν ABC   27, 28 om. κατὰ τ. ἐ. ἀξίαν ABC

ΝΑΒC ἐπὶ τὴν ἔλαττον τοιαύτην, καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τὴν πεπληρωμένην
θηρίων οἱ δὲ ἐπὶ τὴν ἐπ' ἔλαττον ἔχουσαν αὐτά.

10. Εἶτα εἰ τις δύναται ὡς ἐν ἱστορίας σχήματι, ἐχού-
σης μὲν τι καὶ καθ' αὐτὴν ἀληθές, ἐμφαινούσης δέ τι καὶ
5 ἀπόρρητον, ἰδέτω καὶ τοὺς τὴν ἐξ ἀρχῆς διάλεκτον τετηρη-
κότας τῷ μὴ κεκινηκέναι ἀπ' ἀνατολῶν μένοντας ἐν τῇ
ἀνατολῇ καὶ τῇ ἀνατολικῇ διαλέκτῳ· καὶ νοεῖτω τούτους
μόνους γεγενῆαι μερίδα κυρίου καὶ λαὸν αὐτοῦ τὸν καλού-
μενον Ἰακώβ, γεγενῆαι δὲ καὶ σχοίνισμα κληρονομίας ⁹ cf. Deutxxxii
10 αὐτοῦ Ἰσραήλ· καὶ οὗτοι μόνοι ἐπιστατείσθωσαν ὑπὸ
ἀρχοντος οὐκ ἐπὶ κολάσει παρειληφότος τοὺς ὑπ' αὐτῷ,
ὡσπερ οἱ ἄλλοι. βλεπέτω δ' ὁ δυνάμενος ὡς ἐν ἀνθρώποις
ἐν τῇ τούτων πολιτείᾳ τῶν τεταγμένων κατὰ τὴν διαφέρου-
σαν μερίδα τῷ κυρίῳ γενομένης ἁμαρτίας, πρότερον μὲν
15 ἀνεκτὰς καὶ τοιαύτας ὡς μὴ πάντη ἀξίους εἶναι αὐτοὺς τοῦ
ἐγκαταλείπεσθαι, ὕστερον δὲ πλείονας μὲν ἀλλ' ἔτι ἀνεκτὰς·
καὶ τοῦτ' ἐπὶ πλείονα χρόνον νοῶν γινόμενον, καὶ αἰεὶ
θεραπείαν προσαγομένην, καὶ ἐκ διαλειμμάτων τούτους
ἐπιστρέφοντας, ὁράτω αὐτοὺς καταλειπομένους κατὰ τὴν
20 ἀναλογίαν τῶν ἁμαρτανομένων τοῖς λαχοῦσι τὰς ἄλλας
601 χώρας, πρότερον μὲν ἐπὶ τὸ ἔλαττον αὐτοὺς κολασθέντας
καὶ τίσαντας δίκην, ὡσπερὶ παιδευθέντας, ἐπανελθεῖν εἰς
τὰ οἰκεία· ὕστερον δὲ βλεπέτω αὐτοὺς παραδιδομένους
χαλεπωτέροις ἄρχουσιν, ὡς ἂν ὀνομάσαιεν αἱ γραφαί,
25 Ἀσσυρίοις, εἶτα Βαβυλωνίοις. εἶτα προσαγομένων θερα-
πειῶν ὁράτω τούτους οὐδὲν ἤττον αὔξοντας τὰ ἁμαρτανό-
μενα, καὶ διὰ τοῦτ' ἐπισπειρομένους ὑπὸ τῶν διαρπαζόντων
αὐτοὺς ἀρχόντων τῶν λοιπῶν ἐθνῶν ταῖς ἄλλαις μερίσιν.
ὁ δ' ἀρχων αὐτῶν ἐπίτηδες παροράτω διαρπαζόμενος
30 αὐτοὺς ὑπὸ τῶν ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν ἀρχόντων· ἵνα καὶ
αὐτὸς εὐλόγως, ὡσπερὶ ἑαυτὸν ἐκδικῶν, λαβῶν ἕξουσίαν
ἀποσπάσαι τῶν λοιπῶν ἐθνῶν οὓς ἂν δύνηται, τὸ τοιοῦτο

ποιήσῃ καὶ νόμους τε αὐτοῖς θῆται καὶ βίον ὑποδείξῃ καθ' ἑαυτῆς ὅν βιωτέον· ἵνα αὐτοὺς ἀναγάγῃ ἐπὶ τέλος, ἐφ' ὅπερ ἀνῆγε τοὺς μὴ ἁμαρτάνοντας ἀπὸ τοῦ προτέρου ἔθνους. καὶ διὰ τούτου μανθανέτωσαν οἱ δυνάμενοι τὰ τηλικαῦτα βλέπειν, ὅτι πολλῶν δυνατώτερος ὁ λαχὼν τοὺς πρότερον μὴ ἡμαρτηκότας τῶν λοιπῶν ἐστίν· ἐπεὶ δεδύνηται ἀπὸ τῆς πάντων μερίδος ἐπιλέκτους λαβὼν ἀποστήσῃ μὲν αὐτοὺς τῶν ἐπὶ κολάσει παρειληφόντων, προσαγαγεῖν δὲ νόμους καὶ βίῳ συμβαλλομένῳ εἰς ἀμνηστίαν τῶν προημαρτημένων αὐτοῖς. ἀλλ', ὡς προείπομεν, ταῦτα ἡμῖν ἐπικεκρυμμένως λελέχθω, ὅτι παριστάσιν ὧν παρήκουσαν οἱ φήσαντες· τὰ μέρη τῆς γῆς ἐξ ἀρχῆς ἄλλα ἄλλοις ἐπόπταις νενεμημένα, κατὰ τινὰς ἐπικρατείας διελημμένα, ταύτη δικαιοκρίθει· ἀφ' ὧν καὶ ὁ Κέλσος λαβὼν τὰς ἐκκειμένας εἶπε λέξεις.

II. Ἐπεὶ δ' οἱ κινήσαντες ἀπὸ ἀνατολῶν διὰ τὸ ἡμαρτοῦ παρεδόθησαν εἰς ἀδόκιμον νοῦν καὶ εἰς πάθη ἀτιμίας καὶ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν καρδιῶν αὐτῶν εἰς ἀκαθαρσίαν, ἵνα κορεσθέντες τῆς ἁμαρτίας μισήσωσιν αὐτήν· οὐχ ὑποκεισόμεθα τῷ Κέλσου ἀρέσκοντι φάσκοντος· διὰ τοὺς νενεμημένους ἐπόπτας τοῖς μέρεσι τῆς γῆς τὰ παρ' ἐκάστοις ὀρθῶς πράττεσθαι· ἀλλὰ καὶ βουλόμεθα οὐχ ὅτι ἡ ἐκείνοις φίλον· ποιεῖν τὰ παρ' ἐκείνων. ὀρώμεν γὰρ ὅτι ὅσιον μὲν τὰ ἐξ ἀρχῆς κατὰ τόπους νενομισμένα λύνει ἐστὶ νόμοις κρείττοσι καὶ θειοτέροις, οἷς ὡς δυνατώτατος ἔθετο Ἰησοῦς, ἐξελόμενος ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ αἰῶνος τοῦ ἐνεστῶτος πονηροῦ, καὶ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων· ἀνοσίον δὲ τὸ μὴ ἐπιρρίψαι ἑαυτὸν τῷ πάντων ἀρχόντων φανέντι καὶ ἀποδειχθέντι δυνατωτέρῳ, πρὸς ὃν εἶπεν ὁ θεός, ὡς οἱ προφῆται πρὸ πολλῶν προεῖπον γενεῶν· Αἰτήσαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ

1 τε] γε ABC

(γ superscr.) N

21 om. ἡ AD

αἰῶνος ABD

14 om. λαβὼν N ἐγκεκίμενας AC; ἐκκ.

20, 21 ὀρθῶς πρατ.] post hoc deest fol. in C

22 om. παρ' N 25 αἰῶνος τοῦ ἐνεστ.] ἐνεστ.

28 ἀποδειχθέντι] + καθαρωτέρω καὶ AD

8ABD τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. καὶ γὰρ αὐτὸς
602 γέγονε προσδοκία ἡμῶν τῶν ἀπὸ ἐθνῶν πιστευσάντων εἰς cf. Ge xliv 10
αὐτὸν καὶ τὸν ἐπὶ πᾶσι θεὸν πατέρα αὐτοῦ.

XXIII.

Περὶ εἰμαρμένης, καὶ πῶς προηρώστογ ὄντος τοῦ
5 θεοῦ τῶν ἔφ' ἐκάστογ πραττομένων τὸ ἐφ' ἡμῖν σώ-
ζεται. καὶ τίνα τρόπον οἱ ἀστέρες οὐκ εἰς ποιητικοὶ
τῶν ἐν ἀνθρώποις, χημαντικοὶ δὲ μόνον· καὶ ὅτι
ἀνθρωποὶ τὴν περὶ τούτων γνώσιν ἀκριβῶς ἔχειν οὐ
δύνανται, ἀλλὰ δυνάμεσι θεῖαις τὰ σημεῖα ἔκκειται· καὶ
10 τίς ἡ τούτων αἰτία. τόμογ τρίτογ τῶν εἰς τὴν Γένεσιν.
“Καὶ ἔτρωσαν εἰς σημεῖα καὶ εἰς καιροῦς καὶ εἰς ἡμέρας Ge i 14
καὶ εἰς ἔνιαγοῦς.”

AB(C)D Eu 1. Περὶ τοῦ εἰς σημεῖα γεγονέναι τοὺς φωστῆρας, οὐκ
ἄλλους ἡλίου καὶ σελήνης καὶ τῶν ἀστέρων τυγχάνοντας,
15 τῶν σφόδρα ἀναγκαιοτάτων ἐστὶ διαλαβεῖν· οὐ μόνον
πολλῶν ἐθνῶν τῶν τῆς Χριστοῦ πίστεως ἀλλοτρίων σφαλ-
λομένων εἰς τὸν περὶ τῆς εἰμαρμένης τόπον, τῇ τῶν πλανω-
4 μένων ἀστέρων ἐπιπλοκῇ πρὸς τοὺς ἐν τῷ ζωδιακῷ πάντων
αὐτοῖς νομιζομένων συμβαίνειν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τῶν
20 περὶ ἕκαστον ἀνθρώπων, τάχα δὲ καὶ ἀλόγων ζώων· ἀλλὰ
γὰρ καὶ πολλῶν τῶν πεπιστευκέναι ὑπολαμβανομένων
περισπωμένων μὴ ἄρα ἠνάγκασται τὰ ἀνθρώπων πράγματα,
καὶ ἀμήχανον ἄλλως γενέσθαι ἢ ὡς οἱ ἀστέρες κατὰ τοὺς
διαφόρους σχηματισμοὺς ἐπιτελοῦσιν. ἔπεται δὲ τοῖς
25 ταῦτα δογματίζουσιν ἐξ ὅλων τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀναιρεῖν· διόπερ
καὶ ἔπαινον καὶ ψόγον καὶ πράξεις ἀποδεκτὰς πάλιν τε αὐ

9 ἔγκειται AB 10 Ru. II. 3. Eus. Praep. Ev. vi. II.
14 ἀστρῶν Eu 16 om. πολλῶν Eu 18 om. ἀστέρων ABD
19 τῶν ἐπὶ τῆς] ἐπὶ ABD 20 περὶ] rursus inc. C ἀνθρώπων]
C Eu^z 22 τὰ] + τῶν C Eu^f 24 ἐπιτέλλουσιν Eu^f

ψεκτάς. ἄπερ εἰ οὕτως ἔχει, τὰ τῆς κεκηρυγμένης τοῦ θεοῦ ABC Eu κρίσεως οἴχεται, καὶ ἀπειλαὶ πρὸς τοὺς ἡμαρτηκότας ὡς κολασθησομένους, τιμαὶ τε αὐτῶν πρὸς τοὺς τοῖς κρείττοσιν ἑαυτοὺς ἐπιδεδωκότας καὶ μακαριότητες· οὐδὲν γὰρ ἐστὶ τούτων εὐλόγως ἔσται γινόμενον. καὶ εἰ τὰ ἀκόλουθά τις ἑαυτῷ 5 ἐφ' οἷς δογματίζει βλέπει, καὶ ἡ πίστις ἔσται μάταιος, ἢ τε Χριστοῦ ἐπιδημία οὐδὲν ἀνύουσα, καὶ πάντα ἢ διὰ νόμου καὶ προφητῶν οἰκονομία, κάματοί τε ἀποστόλων ὑπὲρ τοῦ συστήσαι τὰς τοῦ θεοῦ διὰ Χριστοῦ ἐκκλησίας· εἰ μὴ ἄρα κατὰ τοὺς οὕτω τολμώντας καὶ Χριστὸς, ὑπὸ τὴν ἀνάγκην 10 τῆς τῶν ἀστρων κινήσεως τῷ γένεσιν ἀειληθέναι γενόμενος, πάντα πεποιήκοι τε καὶ πάθοι, οὐ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς τῶν ὄλων αὐτῷ τὰς παραδόξους δυνάμεις δωρησαμένον, ἀλλὰ τῶν ἀστέρων. οἷς ἀθέοις καὶ ἀσεβέσι τυγχάνουσι λόγοις ἀκολουθεῖ καὶ τὸ τοὺς πιστεύοντας ὑπὸ τῶν ἀστέρων 5 ἀγομένους πιστεύειν εἰς θεὸν λέγεσθαι. πυθοίμεθα δ' ἂν αὐτῶν, τί ὁ θεὸς βουλόμενος τοιοῦτον ἐποίει κόσμον, ἵν' οἱ μὲν ἐν αὐτῷ ἄνδρες ὄντες τὰ γυναικῶν πάσχωσιν, οὐδαμῶς ἑαυτοῖς αἴτιοι τῆς ἀσελγείας γεγενημένοι, ἕτεροι δὲ ἀγρίων ζώων κατάστασιν ἀειληφότες, τῷ τὴν φορὰν τοῦ παντὸς 20 τοιοῦτους αὐτοὺς πεποιηκέναι, διὰ τὸ τὸν θεὸν οὕτω κεκοσμηκέναι τὸ πᾶν, ἐπιδιδόασιν ἑαυτοὺς ὠμοτάτοις καὶ σφόδρα ἀπανθρώποις πράγμασιν καὶ ἀνδροφονίαις καὶ πειρατεῖαις; καὶ τί δεῖ λέγειν ἡμᾶς περὶ τῶν συμβαινόντων ἐν ἀνθρώποις καὶ ἁμαρτανομένων ὑπ' αὐτῶν, μυρίων ὄσων 25 τυγχανόντων, οὐστὶνας οἱ τῶν γενναίων προῖστάμενοι τούτων λόγων ἀπολύοντες παντὸς ἐγκλήματος, τῷ θεῷ προσγράφοι πάντων τῶν κακῶς καὶ ψεκτῶς πραττομένων τὰς αἰτίας;

2. Ἐὰν δέ τινες αὐτῶν, ὡς ἀπολογούμενοι περὶ θεοῦ, 30 ἕτερον μὲν εἶναι λέγωσι τὸν ἀγαθόν, οὐδενὸς τούτων ἔχοντα τὴν ἀρχὴν, τῷ δὲ δημιουργῷ πάντα τὰ τοιαῦτα προσάπτωσι

6 ματαία Eu
20 εἰληφότες Eu

9 διὰ χριστοῦ post τὰς Eu
29 τὴν αἰτίαν Eu

11 ἀστέρων C

ABC Eu πρῶτον μὲν οὐδ' ὡς ὁ βούλονται δυνήσονται ἀποδεικνύσαι,
 ὅτι ἐστὶ δίκαιος· πῶς γὰρ ὁ τοσοῦτων κακῶν κατ' αὐτοὺς
 πατὴρ εὐλόγως δογματίζοιτο δίκαιος; δεύτερον δὲ, περὶ
 ἑαυτῶν τί φήσουσιν, ἐξεταστέον· πότερον ὑπόκεινται τῇ
 5 φορᾷ τῶν ἀστέρων, ἢ ἠλευθέρωνται καὶ ἐν τῷ βίῳ τυγ-
 χάνοντες οὐδὲν ἐνεργούμενοι εἰς ἑαυτοὺς ἔχουσιν ἐκεῖθεν;
 εἰ μὲν γὰρ φήσουσιν ὑποκείσθαι τοῖς ἄστροις, δῆλον ὅτι τὰ
 ἄστρα τὸ νοηθῆναι αὐτοῖς τοῦτο ἐχαρίσατο, καὶ ὁ δημι-
 ουργὸς ὑποβεβληκῶς ἔσται διὰ τῆς τοῦ παντὸς κινήσεως
 10 τὸν λόγον τὸν περὶ τοῦ ἀνωτέρω ἀναπεπλασμένου θεοῦ,
 ὅπερ οὐ βούλονται. εἰ δὲ ἀποκρινούνται ὅτι ἔξω τυγ-
 χάνουσι τῶν νόμων τοῦ δημιουργοῦ τῶν κατὰ τοὺς ἀστέρας,
 ἵνα μὴ ἀπόφασις ἢ τὸ λεγόμενον ὑπ' αὐτῶν ἀναπόδεικτος,
 πειραθῆτωσαν ἡμᾶς προσάγειν ἀναγκαστικώτερον, διαφορὰν
 15 παριστάντες νοῦ τινος ὑποκειμένου γενέσει καὶ εἰμαρμένῃ,
 καὶ ἐτέρου ἀπὸ τούτων ἐλευθέρου· δῆλον γὰρ ἐστὶ τοῖς
 εἰδόσι τοὺς τοιούτους, ὅτι λόγον ἀπαιτηθέντες διδόναι αὐτὸν
 οὐδαμῶς δυνήσονται. πρὸς δὲ τοῖς εἰρημέοις καὶ εὐχαὶ
 παρέλκουσι μάτην παραλαμβανόμεναι· εἰ γὰρ κατηνάγ-
 20 κασται τάδε τινὰ γενέσθαι, καὶ οἱ ἀστέρες ποιοῦσιν, οὐδὲν
 δὲ παρὰ τὴν τούτων πρὸς ἀλλήλους ἐπιπλοκὴν δύναται
 6 γενέσθαι, θεὸν ἀλογίστως ἀξιούμεν τάδε τινὰ ἡμῖν δωρεῖσθαι.
 καὶ τί ἐπὶ πλείον μηκύνει τὸν λόγον δεῖ, παριστάντα τὸ
 ἀσεβὲς τοῦ κατημαξενμένου ἀβασανίστως παρὰ τοῖς πολλοῖς
 25 περὶ εἰμαρμένης τόπου; αὐτάρκη γὰρ εἰς ὑπογραφὴν καὶ τὰ
 εἰρημένα.

3. Πόθεν δὲ ἐξετάζοντες τό· Ἔστωσαν εἰς σημεῖα οἱ Ge i 14
 φωστῆρες· ἐπὶ ταῦτα ἐληλύθαμεν, ἑαυτοὺς ὑπομνήσωμεν.
 οἱ μανθάνοντες περὶ τινῶν ἀληθῆ, ἧτοι αὐτόπται τῶν
 30 πραγμάτων γενόμενοι ἀποφαίνονται τάδε τινὰ ὑγιῶς, τὸ

1 ὡς δ] ὡς Eu   3 δογματίζοιτο] χρηματίζοι Eu   8 νοῆσαι
 Eu   11 ἀποκρινόμεναι AB   16 ἐστὶ] ὅτι ABC   16, 17 om. τοῖς
 εἰδόσι Eu   17 αὐτοῖς Eu   20 om. ποιοῦσιν B; πταίουσιν A
 22 δωρεῖσθαι Eu

πάθος καὶ τὴν ἐνέργειαν τῶν πεπονθῶτων ἢ ἐνεργηκῶτων ABC Eu
 θεασάμενοι, ἢ ἀπαγγελλόντων τῶν οὐδαμῶς αἰτίων τοῖς
 γεγενημένοις ἀκούσαντες τάδε τινα γινώσκουσιν. ὑπεξή-
 ρήσθω δὲ νῦν τοῦ λόγου τὸ δύνασθαι τοὺς δεδρακότας ἢ πε-
 πονθότας, διηγουμένους ἅ δεδράκασιν ἢ πεπόνθασιν, ἐνάγειν 5
 εἰς γνῶσιν τῶν πεπραγμένων τὸν μὴ παρατετευχότα. ἐὰν
 οὖν ὁ διδασκόμενος ὑπὸ τοῦ μηδαμῶς αἰτίου τῶν γινο-
 μένων τὸ τάδε τινα τοῖσδε γεγονέαι ἢ συμβήσεσθαι μὴ
 διακρίνη, ὅτι οὐ πάντως ὁ διδάσκων περὶ τίνος ὡς γενομένου
 ἢ ἐσομένου αἰτιῶς ἔστι τοῦ τὸ πρᾶγμα τοιούνδε τι τυγχάνειν, 10
 οἴησεται τὸν παραστήσαντα περὶ τοῦ τάδε τινα γεγονέαι
 ἢ τάδε τινα ἔσσεσθαι πεποιηκέαι ἢ ποιήσῃεν τὰ περὶ ὧν
 διδάσκει· οἴησεται δὲ δηλονότι ἐσφαλμένως· ὡς εἴ τις
 ἐντυχὼν προφητικῇ βίβλῳ προδηλοῦσῃ τὰ περὶ Ἰουδαν τὸν
 προδότην νομίσει μαθῶν τὸ ἐσόμενον, ὁρῶν αὐτὸ ἀποτελού- 15
 μενον, τὴν βίβλον αἰτίαν εἶναι τοῦ τῶδε τι γεγονέαι
 ὕστερον, ἐπεὶ ἀπὸ τῆς βίβλου μεμάθηκε τὸ ὑπὸ τοῦ Ἰουδα
 πραχθησόμενον· ἢ πάλιν μὴ τὴν βίβλον ὑπολάβοι εἶναι
 αἰτίαν, ἀλλὰ τὸν πρῶτον γράψαντα αὐτήν, ἢ τὸν ἐνεργή-
 σαντα φέρε εἰπεῖν τὸν θεόν. ὥσπερ δὲ ἐπὶ τῶν περὶ τοῦ 20
 Ἰουδα προφητευομένων αὐταὶ αἱ λέξεις ἐξεταζόμεναι ἐμ-
 φαίνουσι τὸν θεὸν ποιητὴν μὴ γεγονέαι τῆς τοῦ Ἰουδα
 προδοσίας, ἀλλὰ μόνον δεδηλωκέαι προεγνωκότα τὰ ἀπὸ
 τῆς τούτου κακίας πραχθησόμενα παρὰ τὴν αὐτοῦ αἰτίαν·
 οὕτως εἴ τις ἐμβαθύναι τῷ λόγῳ τοῦ προειδέαι τὰ πάντα 25
 τὸν θεὸν καὶ τοῖς ἐν οἷς οἶον ἐνετύπωσε τῆς ἑαυτοῦ προ-
 γνώσεως τοὺς λόγους, κατανοήσαι ἂν ὅτι οὔτε ὁ προγνοὺς
 πάντως αἰτιῶς τῶν προεγνωσμένων, οὔτε τὰ τοὺς τύπους
 τῶν λόγων τῆς προγνώσεως τοῦ προεγνωκότος δεξάμενα.

4. Ὅτι μὲν οὖν ἕκαστον τῶν ἐσομένων πρὸ πολλοῦ 30

1 ἐνεργησάντων vel ἐνεργηθέντων Eu 3, 4 ὑπεξήρησθω AB
 5 διηγησαμένου B; δεδιηγημένου AC 6 παρατετευχότα Eu
 13 om. οἴησεται δὲ ABC ἐσφαλμένως] ἐσφαλμένος A; + τοῦτο
 οἴησεται B; + ταῦτα οἴησεται C 26 τοῖς] τοὺς ABC om.
 οἶον ABC

7 οὐδεν ὁ θεὸς γενησόμενον, καὶ χωρὶς μὲν γραφῆς αὐτόθεν ἐκ
 ABC Eu τῆς ἐννοίας τῆς περὶ θεοῦ δηλον τῷ συνιέντι ἀξίωμα δυνά-
 μews τοῦ θεοῦ. εἰ δὲ δεῖ καὶ ἀπὸ τῶν γραφῶν τοῦτο παρα-
 στηῆσαι, πλήρεις μὲν εἰσιν αἱ προφητεῖαι τοιούτων παρα-
 5 δειγμάτων· καὶ κατὰ τὴν Σωσάνναν δὲ τοῦ θεοῦ γινώσκοντος
 τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν, οὕτω λέγουσαν· Ὁ θεὸς ὁ Sus 42 f.
 αἰώνιος ὁ τῶν κρυπτῶν γνώστης, ὁ εἰδὼς τὰ πάντα πρὶν
 γενέσεως αὐτῶν, σὺ ἐπίστασαι ὅτι ψευδῆ μου κατεμαρτύ-
 ρησαν οὗτοι. σαφέστατα δὲ ἐν τῇ τρίτῃ τῶν βασιλειῶν
 10 καὶ ὄνομα βασιλεύοντος καὶ πράξεις ἀνεγράφησαν πρὸ
 πλειόνων ἐτῶν τοῦ γενέσθαι προφητευόμενα οὕτως· Καὶ 1 Reg xii 32
 ἐποίησεν Ἱεροβοὰμ ἑορτὴν ἐν τῷ μηνὶ τῷ ὀγδόῳ ἐν τῇ
 πεντεκαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς κατὰ τὴν ἑορτὴν τὴν ἐν
 γῇ Ἰουδα, καὶ ἀνέβη ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τὸ ἐν Βαιθῆλ ὃ
 15 ἐποίησεν ταῖς δαμάλεσιν αἱς ἐποίησεν. εἶτα μετ' ἑλίγα·
 Καὶ ἰδοὺ ἄνθρωπος τοῦ θεοῦ ἐξ Ἰουδα παρεγένετο ἐν λόγῳ 1 Reg xiii
 κυρίου εἰς Βαιθῆλ, καὶ Ἱεροβοὰμ εἰστήκει ἐπὶ τὸ θυσιαστή-
 ριον αὐτοῦ ἐπιθῦσαι. καὶ ἐπεκάλεσεν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον
 ἐν λόγῳ κυρίου, καὶ εἶπεν Θυσιαστήριον, θυσιαστήριον,
 20 τάδε λέγει κύριος Ἰδοὺ υἱὸς τίκτεται τῷ οἴκῳ Δαυὶδ, Ἰωσίας
 ὄνομα αὐτῷ, καὶ θύσει ἐπὶ σέ τοὺς ἱερεῖς τῶν ὑψηλῶν τῶν
 ἐπιθιόντων ἐπὶ σέ, καὶ ὅσα ἀνθρώπων καύσει ἐπὶ σέ. καὶ
 ἔδωκεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τέρας, λέγων Τοῦτο τὸ τέρας ὃ
 ἐλάλησε κύριος λέγων Ἰδοὺ τὸ θυσιαστήριον ῥήγνυται, καὶ
 25 ἐκχυθήσεται ἢ πιότης ἢ ἐπ' αὐτῷ. καὶ μετ' ὀλίγα δηλοῦται,
 ὅτι καὶ τὸ θυσιαστήριον ἐρράγη, καὶ ἐξεχύθη ἢ πιότης ἀπὸ 1 Reg xiii 5
 τοῦ θυσιαστηρίου κατὰ τὸ τέρας, ὃ ἔδωκεν ὁ ἄνθρωπος
 τοῦ θεοῦ ἐν λόγῳ κυρίου.

5. Καὶ ἐν τῷ Ἡσαΐα γενομένῳ πρὸ πολλοῦ τῆς αἰχ-
 30 μαλωσίας τῆς εἰς Βαβυλῶνα, μεθ' ἣν αἰχμαλωσίαν ὕστερόν
 ποτε γίνεται Κύρος ὁ Περσῶν βασιλεὺς συνεργήσας τῇ

10 βασιλεύοντος Eu; βασιλέων δυτως B 12 om. ἑορτὴν ABC
 15 ἐποίησεν]+ἐν Eu 18 ἐκάλεσεν ABC 28 om. τοῦ
 θεοῦ A Eu

οἰκοδομῇ τοῦ ναοῦ γενομένη κατὰ τοὺς χρόνους Ἐσδρα, ABC Eu
 Is xlv 1 ff. ταῦτα περὶ Κύρου ὀνομαστί προφητεύεται. Οὕτω λέγει
 κύριος ὁ θεὸς τῷ χριστῷ μου Κύρω, οὗ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς
 αὐτοῦ ἐπακοῦσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔθνη, καὶ ἰσχὺν βασιλέων
 διαρρήξω, ἀνοιξέω ἔμπροσθεν αὐτοῦ θύρας, καὶ πόλεις οὗ 5
 συγκλεισθήσονται. Ἐγὼ ἔμπροσθέν σου πορεύσομαι καὶ
 ὄρη ὀμαλιῶ, θύρας χαλκᾶς συντριψῶ καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς
 συνθλάσω· καὶ δώσω σοι θησαυροὺς σκοτεινοὺς, ἀποκρύ-
 φους, ἀοράτους ἀνοιξέω σοι, ἵνα γνῶς ὅτι ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς
 ὁ καλῶν τὸ ὄνομά σου θεὸς Ἰσραὴλ. ἔνεκεν τοῦ παιδός 10
 μου Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ τοῦ ἐκλεκτοῦ μου, ἐγὼ καλέσω σε
 τῷ ὀνόματί μου καὶ προσδέξομαί σε. σαφῶς γὰρ καὶ ἐκ
 τούτων δεδήλωται, ὅτι διὰ τὸν λαὸν, ὃν εὐεργέτησεν ὁ 8
 Κύρος, ὁ θεὸς μὴ γινώσκοντι αὐτῷ τὴν καθ' Ἑβραίου
 θεοσέβειαν ἐδωρήσατο ἐθνῶν πλειόνων ἄρξαι· καὶ ἔστι 15
 ταῦτα μαθεῖν καὶ ἀπὸ Ἑλλήνων τῶν ἀναγραφάντων τὰ
 περὶ τὸν προφητευθέντα Κύρον. ἔτι δὲ καὶ ἐν τῷ Δανιὴλ,
 Βαβυλωνίων βασιλευόντων τότε, τῷ Ναβουχοδονόσορ δεί-
 κνυνται αἱ ἐσόμηναι βασιλείαι μετ' αὐτόν. δείκνυνται δὲ
 διὰ τῆς εἰκότος· χρυσοῦ μὲν τῆς Βαβυλωνίων ἀρχῆς ὀνο- 20
 μαζομένης, ἀργυρίου δὲ τῆς Περσῶν, χαλκοῦ δὲ τῆς Μακε-
 δόνων, σιδήρου δὲ τῆς Ῥωμαίων. καὶ πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ
 προφήτῃ τὰ περὶ Δαρείου καὶ Ἀλεξάνδρου, καὶ τοὺς τέσ-
 σαραι διαδόχους Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνων βασιλέως,
 καὶ Πτολεμαίων τὸν τῆς Αἰγύπτου ἄρξαντα τὸν ἐπικαλού- 25
 Dan viii 5 ff. μενον Λαγών, οὕτω προφητεύεται. Καὶ ἰδοὺ τράγος αἰγῶν
 ἤρχετο ἀπὸ λιβὸς ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς· καὶ τῷ
 τράγῳ κέρα ἀνά μέσον τῶν ὀφθαλμῶν. καὶ ἦλθεν ἕως
 τοῦ κριοῦ τοῦ τὰ κέρατα ἔχοντος, οὗ εἶδον ἐστῶτος ἐνώπιον
 τοῦ Οὐβάλλ, καὶ ἔδραμε πρὸς αὐτὸν ἐνώπιον τῆς ἰσχύος αὐ- 30
 τοῦ. καὶ εἶδον αὐτὸν φθάνοντα ἕως τοῦ κριοῦ, καὶ ἐξή-

3 om. οὗ B   6 προπορεύσομαι ABC   7 ὀμαλιῶ] + καὶ C Eu^g
 8 συγκλάσω A   10 σου] + ὁ B   26 λαγον A; λάγου C
 29 ἴδον B   29, 30 ἐνώπιον] ἀνάμεσον (bis) B   31 ἴδον AB

ABC Eu γριώθη πρὸς αὐτὸν, καὶ ἔπαισε τὸν κριὸν καὶ συνέτριψεν
 ἀμφότερα τὰ κέρατα αὐτοῦ· καὶ οὐκ ἦν ἰσχύς τῷ κριῷ
 στῆναι ἐνώπιον αὐτοῦ· καὶ ἔρριψεν αὐτὸν ἐπὶ τὴν γῆν καὶ
 συνεπάτησεν αὐτὸν, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐξαιρούμενος τὸν κριὸν
 5 ἐκ χειρὸς αὐτοῦ. καὶ ὁ τράγος τῶν αἰγῶν ἐμεγαλύνθη ἕως
 σφόδρα· καὶ ἐν τῷ ἰσχύσει αὐτὸν συνετριβη τὸ κέρας
 αὐτοῦ τὸ μέγα, καὶ ἀνέβη ἕτερα κέρατα τέσσαρα ὑποκάτω
 αὐτοῦ εἰς τοὺς τέσσαρας ἀνέμους τοῦ οὐρανοῦ. καὶ ἐκ τοῦ
 ἐνὸς ἐξῆλθε κέρας ἐν ἰσχυρὸν, καὶ ἐμεγαλύνθη περισσῶς
 10 πρὸς τὸν νότον καὶ τὴν δύσιν. τί δὲ δεῖ λέγειν τὰς περὶ
 Χριστοῦ προφητείας, οἷον τόπον γενέσεως αὐτοῦ Βηθλεέμ,
 καὶ τόπον ἀνατροφῆς αὐτοῦ Ναζαρά, καὶ τὴν εἰς Αἴγυπτον
 ἀναχώρησιν, καὶ τεράστια ἃ ἐποίησε, καὶ τίνα τρόπον ὑπὸ
 Ἰουδα τοῦ εἰς ἀποστολὴν κεκλημένου προεδόθη; πάντα
 15 γὰρ ταῦτα σημεῖά ἐστι τῆς τοῦ θεοῦ προγνώσεως. ἀλλὰ
 καὶ αὐτὸς ὁ σωτήρ, Ὃταν, φησὶν, ἴδῃτε κυκλουμένην ὑπὸ Lc xxi 20
 στρατοπέδων τὴν Ἱερουσαλήμ, τότε γινώσεσθε ὅτι ἤγγικεν
 ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς. προεῖπε γὰρ τὸ ὕστερον συμβεβηκὸς
 τέλος τῆς κατασκαφῆς Ἱερουσαλήμ.

20 6. Ἀποδεδειγμένου τοίνυν ἡμῖν περὶ τοῦ προγνώστην
 εἶναι τὸν θεὸν οὐκ ἀκαίρως, ἵνα διηγησώμεθα πῶς οἱ ἀστέρες
 γίνονται εἰς σημεῖα, νοητέον τοὺς ἀστέρας οὕτω τετάχθαι
 9 κινεῖσθαι, ἐναντιοφορούντων τῶν καλουμένων πλανωμένων
 τοῖς ἀπλανέσιν, ἵνα σημεῖα ἀπὸ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν
 25 ἀστέρων πάντων τῶν περὶ ἕκαστον γινομένων καὶ τῶν
 καθόλου λαμβάνοντες γινώσκωσιν, οὐχὶ οἱ ἄνθρωποι, (πολλῶ
 γὰρ μείζον ἢ κατὰ ἄνθρωπον τὸ δύνασθαι κατὰ ἀλήθειαν
 ἐκλαμβάνειν ἀπὸ τῆς κινήσεως τῶν ἀστέρων τὰ περὶ
 ἐκάστου τῶν ὅ τι ποτε ἐνεργούντων ἢ πασχόντων), ἀλλ' αἱ
 30 δυνάμεις, ἅς ἀναγκαῖον διὰ πολλὰ ταῦτα γινώσκειν, ὡς
 κατὰ δύναμιν ἐν τοῖς ἐξῆς δείξομεν. σαυθέντες δὲ οἱ
 ἄνθρωποι ἐκ τινων τηρήσεων, ἢ καὶ ἐκ διδασκαλίας ἀγγέλων

7 om. τέσσαρα Eu 12 ναζαρέτ AC Eu^g 18 συμβεβηκός)
 + τὸ Eu 31 ἠσθανθέντες A; θέντες C; συνέντες Eu

τὴν ἰδίαν τάξιν παραβεβηκότων καὶ ἐπὶ τῇ τοῦ γένους ABC Eu
 ἡμῶν ἐπιτριβῇ διδασκάντων περὶ τούτων τινὰ, ᾤθησαν τοὺς
 ἀφ' ὧν τὰ σημεῖα οἴονται λαμβάνειν αἰτίους ὑπάρχειν
 τούτων, ἃ σημαίνειν ὁ λόγος φησί· περὶ ὧν καὶ αὐτῶν ὡς
 ἐν ἐπιτομῇ κατὰ δύναμιν ἐπιμελέστερον εὐθέως διαληψόμεθα. 5
 προκίεσται τοίνυν ταῦτα τὰ προβλήματα· (α') πῶς, προ-
 γνώστου ὄντος ἐξ αἰῶνος τοῦ θεοῦ περὶ τῶν ὑφ' ἐκάστου
 πράττεσθαι νομιζομένων, τὸ ἐφ' ἡμῖν σώζεται· (β') καὶ
 τίνα τρόπον οἱ ἀστέρες οὐκ εἰσὶ ποιητικοὶ τῶν ἐν ἀνθρώ-
 ποις, σημαντικοὶ δὲ μόνον· (γ') καὶ ὅτι ἄνθρωποι τὴν περὶ 10
 τούτων γνῶσιν ἀκριβῶς ἔχειν οὐ δύνανται, ἀλλὰ δυνάμεσιν
 ἀνθρώπων κρείττοσι τὰ σημεῖα ἔκκεται· (δ') τίς γὰρ ἡ
 αἰτία τοῦ τὰ σημεῖα τὸν θεὸν πεποιηκέναι εἰς γνῶσιν τῶν
 δυνάμεων, τέταρτον ἐξετασθήσεται.

- (α') 7. Καὶ τοίνυν ἴδωμεν τὸ πρῶτον, ὅπερ εὐλαβηθέντες 15
 πολλοὶ τινες τῶν Ἑλλήνων, οἰόμενοι κατηναγκάσθαι τὰ
 πράγματα καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν μηδαμῶς σώζεσθαι εἰ ὁ θεὸς
 προγινώσκει τὰ μέλλοντα, ἀσεβεῖς δόγμα ἐτόλμησαν ἀνα-
 δέξασθαι μᾶλλον ἢ προσέσθαι τὸ, ὡς φασιν ἐκείνοι, ἐνδοξόν
 μὲν περὶ θεοῦ, ἀναιροῦν δὲ τὸ ἐφ' ἡμῖν καὶ διὰ τοῦτο 20
 ἔπαινον καὶ ψόγον καὶ τὸ τῶν ἀρετῶν ἀπόδεκτον τῶν τε
 κακιῶν ψεκτόν. καὶ φασιν, εἰ ἐξ αἰῶνος ἔγνω ὁ θεὸς τόνδε
 τινὰ ἀδικήσειν καὶ τάδε ποιήσειν τὰ ἀδικήματα, ἀψευδῆς
 δὲ ἡ γνῶσις τοῦ θεοῦ καὶ πάντως ἔσται ἀδικος ποιήσων
 τάδε τὰ ἀδικήματα ὁ τοιοῦτος εἶναι προεωραμένος καὶ 10
 ἀμήχανον μὴ ἀδικήσειν αὐτὸν, κατηνάγκασται τὸ ἀδικήσειν
 αὐτὸν καὶ ἀδύνατον ἔσται ἄλλο τι πράξει αὐτὸν ἢ ὅπερ
 ἔγνω ὁ θεός· εἰ δὲ ἀδύνατον ἄλλο τι πράξει αὐτὸν, οὐδεὶς
 δὲ ἀδύνατα μὴ ποιήσας ψεκτός ἐστι, μάτην αἰτιώμεθα τοὺς
 ἀδίκους. ἀπὸ δὲ τοῦ ἀδίκου καὶ τῶν ἀδικημάτων ἐπέρ- 30

6 om. τὰ AB   7 ἐξ αἰῶνος ὄντος B   12 ἔκκεται ABC
 19 προσέσθαι ABC   22 ψεκτόν] τὸ μεμπτόν ABC   23 ποι-
 ἦσαι Eu   23—25 om. ἀψευδῆς—ἀδικήματα B   24 om. καὶ
 AC   26 τὸ] μὴ B; γὰρ C   30 ἔρχονται ABC

ABC Eu χονται καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα ἁμαρτήματα, εἶτα ἐκ τοῦ ἐναντίου καὶ τὰ νομιζόμενα κατορθώματα· καὶ φασιν ἀκολουθεῖν τῷ τὸν θεὸν τὰ μέλλοντα προεγνωκέαι τὸ μὴ δύνασθαι τὸ ἐφ' ἡμῖν σώζεσθαι.

- 5 8. Πρὸς οὓς λεκτέον ὅτι ἐπιβάλλον ὁ θεὸς τῇ ἀρχῇ τῆς κοσμοποιίας, οὐδενὸς ἀναιτίως γινομένου, ἐπιπορεύεται τῷ νῷ ἕκαστον τῶν ἐσομένων, ὁρῶν ὅτι ἐπεὶ τότε γέγονε τὸδε ἔπεται, ἐὰν δὲ γένηται τότε τὸ ἐπόμενον τότε ἀκολουθεῖ, οὐ ὑποστάντος τότε ἔσται καὶ οὕτω μέχρι τέλους τῶν
- 10 πραγμάτων ἐπιπορευθεὶς οἶδεν ἃ ἔσται, οὐ πάντως ἑκάστῳ τῶν γινωσκομένων αἴτιος τοῦ αὐτὸ συμβῆναι τυγχάνων. ὡσπερ γὰρ εἴ τις ὁρῶν τινὰ διὰ ἀμαθίαν προπετῆ, διὰ δὲ τὴν προπετείαν ἀλογίστως ἐπιβαίνοντα ὁδοῦ ὀλισθηρᾶς, εἰ καταλάβοι πεσεῖσθαι ὀλισθήσαντα, οὐχὶ αἴτιος τοῦ
- 15 ὀλισθῆναι ἐκείνῳ γίνεται· οὕτω νοητέον τὸν θεὸν προεωρακότα ὁποῖος ἔσται ἕκαστος καὶ τὰς αἰτίας τοῦ τοιοῦτον αὐτὸν ἔσεσθαι καθορᾶν, καὶ ὅτι ἁμαρτήσεται τάδε ἢ κατορθώσει τάδε. καὶ εἰ χρὴ λέγειν οὐ τὴν πρόγνωσιν αἰτίαν τῶν γινομένων, (οὐ γὰρ ἐφάπτεται τοῦ προεγνωσμένου
- 11 ἁμαρτησομένου ὁ θεὸς, ὅταν ἁμαρτάνῃ), ἀλλὰ παραδοξότερον μὲν ἀληθὲς δὲ ἐροῦμεν, τὸ ἐσόμενον αἴτιον τοῦ τοιάνδε εἶναι τὴν περὶ αὐτοῦ πρόγνωσιν. οὐ γὰρ ἐπεὶ ἔγνωσται γίνεται, ἀλλ' ἐπεὶ ἔμελλεν γίνεσθαι ἔγνωσται· διαστολῆς δὲ δεῖται. εἰ μὲν γὰρ τὸ 'πάντως ἔσται' οὕτω τις ἐρμηνεύει, ὡς ἀνάγκη
- 25 εἶναι γενέσθαι τὸ προεγνωσμένον, οὐ διδύαμεν αὐτῷ· οὐ γὰρ ἐροῦμεν, ἐπεὶ προέγνωσται Ἰούδα προδότην γενέσθαι, ὅτι πᾶσα ἀνάγκη ἦν Ἰούδα προδότην γενέσθαι. ἐν γοῦν ταῖς περὶ τοῦ Ἰούδα προφητείαις μέμψεις καὶ κατηγορίαι τοῦ Ἰούδα ἀναγεγραμμέναι εἰσὶ παντὶ τῷ παριστώσαι τὸ ψεκτὸν
- 30 αὐτοῦ. οὐκ ἂν δὲ ψόγος αὐτῷ προσήπτετο, εἰ ἐπαναγκὲς προδότης ἦν, καὶ μὴ ἐνεδέχετο αὐτὸν ὅμοιον τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις γενέσθαι. ὅρα δὲ εἰ μὴ ταῦτα δηλοῦται δι'

20 om. ὅταν ἁμαρτάνῃ ABC

25 διδομεν BC; διδωμεν A

29 παριστώσαι CEu⁶

Ps cix (cviii)
12, 16 f.

ὧν παραθησόμεθα ῥητῶν οὕτως ἐχόντων· Μηδὲ γεινηθήτω ABC Eu
οἰκτίρμων τοῖς ὀρφανοῖς αὐτοῦ· ἀνθ' ὧν οὐκ ἐμνήσθη
ποιήσαι ἔλεος, καὶ κατεδίωξεν ἄνθρωπον πένητα καὶ πτωχὸν
καὶ καταεννυμένον τῇ καρδίᾳ τοῦ θανατώσαι. καὶ ἠγάπη-
σεν κατάραν, καὶ ἤξει αὐτῷ· καὶ οὐκ ἠθέλησεν εὐλογίαν, 5
καὶ μακρυνθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. εἰ δέ τις διηγῆσεται τὸ
'πάντως ἔσται,' καὶ τοῦτο σημαίνειν αὐτὸ λέγων, ὅτι ἔσται
μὲν τάδε τινα ἐνεδέχεται δὲ καὶ ἑτέρως γενέσθαι, τοῦτο ὡς
ἀληθὲς συγχωροῦμεν· τὸν μὲν γὰρ θεὸν οὐκ ἐνδέχεται
ψεύσασθαι, ἐνδέχεται δὲ περὶ τῶν ἐνδεχομένων γενέσθαι 10
καὶ μὴ γενέσθαι φρονῆσαι τὸ γενέσθαι αὐτὰ καὶ τὸ μὴ
γενέσθαι.

9. Σαφέστερον δὲ τοῦτο οὕτως ἐροῦμεν. εἰ ἐνδέ-
χεται Ἰούδαν εἶναι ἀπόστολον ὁμοίως Πέτρῳ, ἐνδέχεται
τὸν θεὸν νοῆσαι περὶ τοῦ Ἰούδα ὅτι μενεῖ ἀπόστολος 15
ὁμοίως Πέτρῳ. εἰ ἐνδέχεται Ἰούδαν προδότην γενέσθαι,
ἐνδέχεται τὸν θεὸν φρονῆσαι περὶ αὐτοῦ ὅτι προδότης ἔσται.
εἰ δὲ προδότης ἔσται Ἰούδας, ὁ θεὸς τῇ προγνώσει αὐτοῦ
τῶν προειρημένων ἐνδεχομένων δύο, ἐνδεχομένου τοῦ εἶναι
ἐνὶ αὐτῶν, τὸ ἀληθὲς προγνώσκων, προγνώσεται τὸν 20
Ἰούδαν προδότην γενέσθαι· τὸ δὲ περὶ οὗ ἡ γνώσις ἐνδέ-
χεται καὶ ἑτέρως γενέσθαι· καὶ λέγοι ἂν ἡ γνώσις τοῦ θεοῦ
ὅτι ἐνδέχεται μὲν τόνδε τόδε ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐναντίον·
ἐνδεχομένων δὲ ἀμφοτέρων, οἶδα ὅτι τόδε ποιήσει· οὐ γὰρ
ὡσπερ ὁ θεὸς εἶποι ἂν, οὐκ ἐνδέχεται τόνδε τινα τὸν 25
ἄνθρωπον πτῆναι, οὕτω χρησμὸν φέρε εἰπεῖν περὶ τινος
διδούς ἐρεῖ ὅτι οὐκ ἐνδέχεται τόνδε σωφρονῆσαι. δύναμις
μὲν γὰρ πάντα οὐκ ἔστι τοῦ πτῆναι οὐδαμῶς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ,
δύναμις δὲ ἔστι τοῦ σωφρονῆσαι καὶ τοῦ ἀκολαστῆσαι. ὧν 12
ἀμφοτέρων δυνάμεων ὑπαρχουσῶν, ὁ μὴ προσέχων λόγους 30
ἐπιστρεπτικοῖς καὶ παιδευτικοῖς ἑαυτὸν ἐπιδίδωσι τῇ χείρῳ·

7 καὶ τοῦτο] καὶ τὸ A; κατὰ τὸ Eu 19 ἐνδεχομένου] ἐνδεχο-
μένων AB; γεγονότων Eu 20 ἐνὶ αὐτῶν] ἐν αὐτοῦ B; ἐν αὐτῷ
A Eu 24 τάδε Eu 31 χείρον· τῇ] χείριστῃ Eu

ABC Eu τῆ κρείττονι δὲ ὁ ζητήσας τὸ ἀληθὲς καὶ βιωσαὶ βεβουλη-
 μένος κατ' αὐτό. οὐ ζητεῖ δὲ ὄδε μὲν τάληθῆ, ἐπεὶ ἐπιρ-
 ρέπει ἐπὶ τὴν ἡδονήν· ὄδε δὲ ἐξετάζει περὶ αὐτῶν, αἰρεθεὶς
 ὑπὸ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν καὶ λόγου προτρεπτικοῦ. πάλιν
 5 τε αὖ ὄδε μὲν αἰρεῖται τὴν ἡδονήν, οὐχὶ οὐ δυνάμενος ἀντι-
 βλέπειν αὐτῇ, ἀλλ' οὐκ ἀγωνιζόμενος· ὄδε δὲ καταφρονεῖ
 αὐτῆς, τὸ ἄσχημον ὄρων τὸ ἐν αὐτῇ πολλακίς τυγχάνον.

10. Ὅτι μέντοι γε ἡ πρόγνωσις τοῦ θεοῦ οὐκ ἀνάγκη
 ἐπιτίθησι τοῖς περὶ ὧν κατείληφε, πρὸς τοῖς προειρημένους
 10 καὶ τοῦτο λελέξεται, ὅτι πολλαχοῦ τῶν γραφῶν ὁ θεὸς
 κελεύει τοὺς προφήτας κηρύσσειν μετάνοιαν, οὐ προσποιη-
 σάμενος τὸ προεγνωκέναι πότερον οἱ ἀκούσαντες ἐπιστρέ-
 ψουσιν ἢ τοῖς ἁμαρτήμασιν ἑαυτῶν ἐμμενοῦσιν· ὡσπερ ἐν
 τῷ Ἱερεμίᾳ λέγεται· Ἴσως ἀκούσονται καὶ μετανοήσουσιν. ^{Jer xxvi}
 15 οὐ γὰρ ἀγνοῶν ὁ θεὸς πότερον ἀκούσουσιν ἢ οὐ φησίν· ^{(xxxiii) 3}
 Ἴσως ἀκούσονται καὶ μετανοήσουσιν· ἀλλ' οἰονεὶ τὸ ἰσο-
 στάσιον τῶν δυνάμεων γενέσθαι δεικνὺς ἐκ τῶν λεγομένων·
 ἵνα μὴ προκατηγγελημένη ἡ πρόγνωσις αὐτοῦ προκαταπε-
 σεῖν ποιήσῃ τοὺς ἀκούοντας, δόξαν ἀνάγκης παριστᾶσα, ὡς
 20 οὐκ ὄντος ἐπ' αὐτοῖς τοῦ ἐπιστρέψαι, καὶ οἰονεὶ καὶ αὐτῇ
 αἰτία γένηται τῶν ἁμαρτημάτων· ἢ πάλιν τοῖς ἐκ τοῦ
 ἀγνοεῖν τὸ προεγνωσμένον καλὸν δυναμένοις ἐν τῷ ἀγωνί-
 σασθαι καὶ ἀντιτείνειν πρὸς τὴν κακίαν ἐν ἀρετῇ βιωσαὶ,
 αἰτία γένηται ἡ πρόγνωσις ἐκλύσεως, οὐκ ἔτι εὐτόνως
 25 ἵσταμένοις κατὰ τῆς ἁμαρτίας, ὡς πάντως ἔσομένου τοῦ
 προειρημένου· καὶ οὕτω γὰρ οἶον ἐμπόδιον γένοιτ' ἂν ἡ
 πρόγνωσις τοῦ ἔσομένου καλοῦ. πάντα γοῦν χρησίμως ὁ
 θεὸς τὰ κατὰ τὸν κόσμον οἰκονομῶν εὐλόγως ἡμᾶς καὶ πρὸς
 τὰ μέλλοντα ἐτύφλωσεν. ἢ γὰρ γινώσις αὐτῶν ἀνήκε μὲν
 30 ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ ἀθλεῖν κατὰ τῆς κακίας, ἐπέτρυψε δ' ἂν

5 τε] δὲ Eu οὐ] ὁ BC 9 προκατείληφε B εἰρημένους
 C Eu^g 12 ἐγνωκέναι Eu ἀκούοντες BC 15 ἀκούσουσιν]
 μετανοήσουσιν B; ἂν μεταγνοῖεν C 22 καλὸν]+ ἡ πρόγνωσις AB
 24 om. ἡ πρόγνωσις ABC

Ps cix (cviii)
12, 16 f.

ὦν παραθησόμεθα ῥητῶν οὕτως ἐχόντων· Μηδὲ γενηθήτω ABC Eu
οικτιρῶν τοῖς ὄρφανοῖς αὐτοῦ· ἀνθ' ὧν οὐκ ἐμνήσθη
ποιῆσαι ἔλεος, καὶ κατεδίωξεν ἄνθρωπον πένητα καὶ πτωχόν
καὶ κατανευγμένον τῇ καρδίᾳ τοῦ θανατώσαι. καὶ ἠγάπη-
σεν κατάραν, καὶ ἤξει αὐτῷ· καὶ οὐκ ἠθέλησεν εὐλογίαν, 5
καὶ μακρυνθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. εἰ δέ τις διηγῆσεται τὸ
'πάντως ἔσται,' καὶ τοῦτο σημαίνειν αὐτὸ λέγων, ὅτι ἔσται
μὲν τάδε τινὰ ἐνεδέχτο δὲ καὶ ἑτέρως γενέσθαι, τοῦτο ὡς
ἀληθὲς συγχωροῦμεν· τὸν μὲν γὰρ θεὸν οὐκ ἐνδέχεται
ψεύσασθαι, ἐνδέχεται δὲ περὶ τῶν ἐνδεχομένων γενέσθαι 10
καὶ μὴ γενέσθαι φρονῆσαι τὸ γενέσθαι αὐτὰ καὶ τὸ μὴ
γενέσθαι.

9. Σαφέστερον δὲ τοῦτο οὕτως ἐροῦμεν. εἰ ἐνδέ-
χεται Ἰούδαν εἶναι ἀπόστολον ὁμοίως Πέτρῳ, ἐνδέχεται
τὸν θεὸν νοῆσαι περὶ τοῦ Ἰούδα ὅτι μενεῖ ἀπόστολος 15
ὁμοίως Πέτρῳ. εἰ ἐνδέχεται Ἰούδαν προδότην γενέσθαι,
ἐνδέχεται τὸν θεὸν φρονῆσαι περὶ αὐτοῦ ὅτι προδότης ἔσται.
εἰ δὲ προδότης ἔσται Ἰούδας, ὁ θεὸς τῇ προγνώσει αὐτοῦ
τῶν προειρημένων ἐνδεχομένων δύο, ἐνδεχομένου τοῦ εἶναι
ἐνὶ αὐτῶν, τὸ ἀληθὲς προγνώσκων, προγνώσεται τὸν 20
Ἰούδαν προδότην γενέσθαι· τὸ δὲ περὶ οὗ ἡ γνώσις ἐνδέ-
χεται καὶ ἑτέρως γενέσθαι· καὶ λέγοι ἂν ἡ γνώσις τοῦ θεοῦ
ὅτι ἐνδέχεται μὲν τόνδε τόδε ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐναντίον·
ἐνδεχομένων δὲ ἀμφοτέρων, οἶδα ὅτι τόδε ποιήσει· οὐ γὰρ
ὡσπερ ὁ θεὸς εἶποι ἂν, οὐκ ἐνδέχεται τόνδε τινὰ τὸν 25
ἄνθρωπον πτῆναι, οὕτω χρῆσμον φέρε εἰπεῖν περὶ τινος
διδούς ἐρεῖ ὅτι οὐκ ἐνδέχεται τόνδε σωφρονῆσαι. δύναμις
μὲν γὰρ πάντη οὐκ ἔστι τοῦ πτῆναι οὐδαμῶς ἐν τῷ ἀθρώπῳ,
δύναμις δὲ ἔστι τοῦ σωφρονῆσαι καὶ τοῦ ἀκολαστῆσαι. ὧν 12
ἀμφοτέρων δυνάμεων ὑπαρχουσῶν, ὁ μὴ προσέχων λόγους 30
ἐπιστρεπτικοῖς καὶ παιδευτικοῖς ἑαυτὸν ἐπιδίδωσι τῇ χείρονι·

7 καὶ τοῦτο] καὶ τὸ A; κατὰ τὸ Eu 19 ἐνδεχομένου] ἐνδεχο-
μένων AB; γεγονότων Eu 20 ἐνὶ αὐτῶν] ἐν αὐτοῦ B; ἐν αὐτῷ
A Eu 24 τάδε Eu 31 χείρον· τῇ] χείριστῃ Eu

ABC Eu τῇ κρείττονι δὲ ὁ ζητήσας τὸ ἀληθὲς καὶ βιωσαὶ βεβουλη-
 μένος κατ' αὐτό. οὐ ζητεῖ δὲ ὁδε μὲν τάληθῆ, ἐπεὶ ἐπιρ-
 ρεῖται ἐπὶ τὴν ἡδονήν· ὁδε δὲ ἐξετάζει περὶ αὐτῶν, αἰρεθεὶς
 ὑπὸ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν καὶ λόγου προτρεπτικοῦ. πάλιν
 5 τε αὖ ὁδε μὲν αἰρεῖται τὴν ἡδονήν, οὐχὶ οὐ δυνάμενος ἀντι-
 βλέπειν αὐτῇ, ἀλλ' οὐκ ἀγωνιζόμενος· ὁδε δὲ καταφρονεῖ
 αὐτῆς, τὸ ἄσχημον ὄρων τὸ ἐν αὐτῇ πολλάκις τυγχάνον.

10 10. "Οτι μέντοι γε ἡ πρόγνωσις τοῦ θεοῦ οὐκ ἀνάγκη
 ἐπιτίθησι τοῖς περὶ ὧν κατείληφε, πρὸς τοῖς προειρημένους
 καὶ τοῦτο λελέξεται, ὅτι πολλαχοῦ τῶν γραφῶν ὁ θεὸς
 κελεύει τοὺς προφήτας κηρύσσειν μετάνοιαν, οὐ προσποη-
 σάμενος τὸ προεγνωκέναι πότερον οἱ ἀκούσαντες ἐπιστρέ-
 ψουσιν ἢ τοῖς ἀμαρτήμασιν ἑαυτῶν ἐμμενοῦσιν· ὡσπερ ἐν
 τῷ Ἱερεμία λέγεται· Ἴσως ἀκούσονται καὶ μετανοήσουσιν. Jer xxvi
 15 οὐ γὰρ ἀγνοῶν ὁ θεὸς πότερον ἀκούσουσιν ἢ οὐ φησὶν (xxxiii) 3
 Ἴσως ἀκούσονται καὶ μετανοήσουσιν· ἀλλ' οἰοεὶ τὸ ἰσο-
 στάσιον τῶν δυνάμεων γενέσθαι δεικνύς ἐκ τῶν λεγομένων·
 ἵνα μὴ προκατηγγελημένη ἡ πρόγνωσις αὐτοῦ προκαταπε-
 σεῖν ποιήσῃ τοὺς ἀκούοντας, δόξαν ἀνάγκης παριστάσα, ὡς
 20 οὐκ ὄντος ἐπ' αὐτοῖς τοῦ ἐπιστρέψαι, καὶ οἰονεὶ καὶ αὐτῇ
 αἰτία γένηται τῶν ἀμαρτημάτων· ἢ πάλιν τοῖς ἐκ τοῦ
 ἀγνοεῖν τὸ προεγνωσμένον καλὸν δυναμένοις ἐν τῷ ἀγωνί-
 σασθαι καὶ ἀντιτείνειν πρὸς τὴν κακίαν ἐν ἀρετῇ βιώσαι,
 αἰτία γένηται ἡ πρόγνωσις ἐκλίσεως, οὐκ ἔτι εὐτόνως
 25 ἵσταμένοις κατὰ τῆς ἀμαρτίας, ὡς πάντως ἔσομένου τοῦ
 προειρημένου· καὶ οὕτω γὰρ οἷον ἐμπόδιον γένοιτ' ἂν ἡ
 πρόγνωσις τοῦ ἔσομένου καλοῦ. πάντα γοῦν χρησίμως ὁ
 θεὸς τὰ κατὰ τὸν κόσμον οἰκονομῶν εὐλόγως ἡμᾶς καὶ πρὸς
 τὰ μέλλοντα ἐτύφλωσεν. ἢ γὰρ γινώσις αὐτῶν ἀνῆκε μὲν
 30 ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ ἀθλεῖν κατὰ τῆς κακίας, ἐπέτρυψε δ' ἂν

5 τε] δὲ Eu οὐ] ὁ BC 9 προκατείληφε B εἰρημένοις
 C Eu^ε 12 ἐγνωκέναι Eu ἀκούοντες BC 15 ἀκούσουσιν]
 μετανοήσουσιν B; ἂν μεταγνοῖεν C 22 καλὸν]+ ἡ πρόγνωσις AB
 24 om. ἡ πρόγνωσις ABC

Ps cix (cviii)
12, 16 f.

ὧν παραθησόμεθα ῥητῶν οὕτως ἐχόντων· Μηδὲ γενηθήτω ABC Eu
οικτίρμων τοῖς ὀρφανοῖς αὐτοῦ· ἀνθ' ὧν οὐκ ἐμνήσθη
ποιῆσαι ἔλεος, καὶ κατεδίωξεν ἄνθρωπον πένητα καὶ πτωχὸν
καὶ καταεννυγμένον τῇ καρδίᾳ τοῦ θανατώσαι. καὶ ἠγάπη-
σεν κατάραν, καὶ ἤξει αὐτῷ· καὶ οὐκ ἠθέλησεν εὐλογίαν, 5
καὶ μακρυνθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. εἰ δέ τις διηγῆσεται τὸ
'πάντως ἔσται,' καὶ τοῦτο σημαίνειν αὐτὸ λέγων, ὅτι ἔσται
μὲν τὰδε τινὰ ἐνδέχεται δὲ καὶ ἑτέρως γενέσθαι, τοῦτο ὡς
ἀληθὲς συγχωροῦμεν· τὸν μὲν γὰρ θεὸν οὐκ ἐνδέχεται
ψεύσασθαι, ἐνδέχεται δὲ περὶ τῶν ἐνδεχομένων γενέσθαι 10
καὶ μὴ γενέσθαι φρονῆσαι τὸ γενέσθαι αὐτὰ καὶ τὸ μὴ
γενέσθαι.

9. Σαφέστερον δὲ τοῦτο οὕτως ἐροῦμεν. εἰ ἐνδέ-
χεται Ἰούδαν εἶναι ἀπόστολον ὁμοίως Πέτρῳ, ἐνδέχεται
τὸν θεὸν νοῆσαι περὶ τοῦ Ἰούδα ὅτι μενεῖ ἀπόστολος 15
ὁμοίως Πέτρῳ. εἰ ἐνδέχεται Ἰούδαν προδότην γενέσθαι,
ἐνδέχεται τὸν θεὸν φρονῆσαι περὶ αὐτοῦ ὅτι προδότης ἔσται.
εἰ δὲ προδότης ἔσται Ἰούδας, ὁ θεὸς τῇ προγνώσει αὐτοῦ
τῶν προειρημένων ἐνδεχομένων δύο, ἐνδεχομένου τοῦ εἶναι
ἐνὶ αὐτῶν, τὸ ἀληθὲς προγινώσκων, προγνώσεται τὸν 20
Ἰούδαν προδότην γενέσθαι· τὸ δὲ περὶ οὗ ἡ γνῶσις ἐνδέ-
χεται καὶ ἑτέρως γενέσθαι· καὶ λέγοι ἂν ἡ γνῶσις τοῦ θεοῦ
ὅτι ἐνδέχεται μὲν τόνδε τόδε ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐναντίον·
ἐνδεχομένων δὲ ἀμφοτέρων, οἶδα ὅτι τόδε ποιήσει· οὐ γὰρ
ὥσπερ ὁ θεὸς εἶποι ἂν, οὐκ ἐνδέχεται τόνδε τινὰ τὸν 25
ἄνθρωπον πτῆναι, οὕτω χρησμὸν φέρε εἰπεῖν περὶ τινος
διδούς ἐρεῖ ὅτι οὐκ ἐνδέχεται τόνδε σωφρονῆσαι. δύναμις
μὲν γὰρ πάντα οὐκ ἔστι τοῦ πτῆναι οὐδαμῶς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ,
δύναμις δὲ ἔστι τοῦ σωφρονῆσαι καὶ τοῦ ἀκολαστῆσαι. ὧν 12
ἀμφοτέρων δυνάμεων ὑπαρχουσῶν, ὁ μὴ προσέχων λόγοις 30
ἐπιστρεπτικοῖς καὶ παιδευτικοῖς ἑαυτὸν ἐπιδίδωσι τῇ χείρονι·

7 καὶ τοῦτο] καὶ τὸ A; κατὰ τὸ Eu 19 ἐνδεχομένου] ἐνδεχο-
μένων AB; γεγονότων Eu 20 ἐνὶ αὐτῶν] ἐνὶ αὐτοῦ B; ἐν αὐτῷ
A Eu 24 τὰδε Eu 31 χείρονι· τῇ] χείριστῃ Eu

ABC Eu τῇ κρείττονι δὲ ὁ ζητήσας τὸ ἀληθὲς καὶ βιωῶσαι βεβουλη-
 μένος κατ' αὐτό. οὐ ζητεῖ δὲ ὅδε μὲν ἀληθῆ, ἐπεὶ ἐπιρ-
 ρεπεὶ ἐπὶ τὴν ἡδονήν· ὅδε δὲ ἐξετάζει περὶ αὐτῶν, αἰρεθεὶς
 ὑπὸ τῶν κοινῶν ἐνοιῶν καὶ λόγου προτροπτικοῦ. πάλιν
 5 τε αὐτὸς μὲν αἰρεῖται τὴν ἡδονήν, οὐχὶ οὐ δυνάμενος ἀντι-
 βλέπειν αὐτῇ, ἀλλ' οὐκ ἀγωνιζόμενος· ὅδε δὲ καταφρονεῖ
 αὐτῆς, τὸ ἄσχημον ὄρων τὸ ἐν αὐτῇ πολλάκις τυγχάνον.

10. "Οτι μέντοι γε ἡ πρόγνωσις τοῦ θεοῦ οὐκ ἀνάγκη
 ἐπιτίθησι τοῖς περὶ ὧν κατέλιψε, πρὸς τοῖς προειρημένους
 10 καὶ τοῦτο λελέξεται, ὅτι πολλαχοῦ τῶν γραφῶν ὁ θεὸς
 κελεῖει τοὺς προφήτας κηρύσσειν μετάνοιαν, οὐ προσποη-
 σάμενος τὸ προεγνωκέναι πότερον οἱ ἀκούσαντες ἐπιστρέ-
 ψουσιν ἢ τοῖς ἁμαρτήμασιν ἑαυτῶν ἐμμενοῦσιν· ὥσπερ ἐν
 τῷ Ἰερεμῖα λέγεται· Ἴσως ἀκούσονται καὶ μετανοήσουσιν. Jer xxvi
 15 οὐ γὰρ ἀγνοῶν ὁ θεὸς πότερον ἀκούσουσιν ἢ οὐ φησίν· (xxxiii) 3
 Ἴσως ἀκούσονται καὶ μετανοήσουσιν· ἀλλ' οἰοεὶ τὸ ἰσο-
 στάσιον τῶν δυνάμεων γενέσθαι δεικνύς ἐκ τῶν λεγομένων·
 ἵνα μὴ προκαταγγελημένη ἡ πρόγνωσις αὐτοῦ προκαταπε-
 σεῖν ποιήσῃ τοὺς ἀκούοντας, δόξαν ἀνάγκης παριστᾶσα, ὡς
 20 οὐκ ὄντος ἐπ' αὐτοῖς τοῦ ἐπιστρέψαι, καὶ οἰοεὶ καὶ αὐτῇ
 αἰτία γένηται τῶν ἁμαρτημάτων· ἢ πάλιν τοῖς ἐκ τοῦ
 ἀγνοεῖν τὸ προεγνωσμένον καλὸν δυναμένοις ἐν τῷ ἀγωνί-
 σασθαι καὶ ἀντιτείνειν πρὸς τὴν κακίαν ἐν ἀρετῇ βιωῶσαι,
 αἰτία γένηται ἡ πρόγνωσις ἐκλύσεως, οὐκ ἔτι εὐτόνως
 25 ἴσταμένοις κατὰ τῆς ἁμαρτίας, ὡς πάντως ἐσομένου τοῦ
 προειρημένου· καὶ οὕτω γὰρ οἶον ἐμπόδιον γένοιτ' ἂν ἡ
 πρόγνωσις τοῦ ἐσομένου καλοῦ. πάντα γοῦν χρησίμως ὁ
 θεὸς τὰ κατὰ τὸν κόσμον οἰκονομῶν εὐλόγως ἡμᾶς καὶ πρὸς
 τὰ μέλλοντα ἐτύφλωσεν. ἢ γὰρ γνώσις αὐτῶν ἀνήκε μὲν
 30 ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ ἀθλεῖν κατὰ τῆς κακίας, ἐπέτρυψε δ' ἂν

5 τε] δὲ Eu οὐ] ὁ BC 9 προκατέλιψε B εἰρημένοις
 C Eu^ε 12 ἐγνωκέναι Eu ἀκούοντες BC 15 ἀκούσουσιν
 μετανοήσουσιν B; ἂν μεταγνοίεν C 22 καλόν] + ἡ πρόγνωσις AB
 24 om. ἡ πρόγνωσις ABC

δόξασα κατελήφθαι, πρὸς τὸ μὴ ἀντιπαλαίσαντας ἡμᾶς τῇ ABC Eu
 ἁμαρτία τάχιον αὐτῇ ὑποχειρίους γενέσθαι. ἅμα δὲ καὶ
 μαχόμενον ἐγένετο τῷ καλὸν καὶ ἀγαθὸν γενέσθαι τινὰ, τὸ
 τὴν πρόγνωσιν ἐληλυθῆναι εἰς τόνδε τινὰ ὅτι πάντως ἔσται
 ἀγαθός. πρὸς οἷς ἔχομεν γὰρ καὶ σφοδρότητος καὶ τάσεως 5
 πλείονος χρεία πρὸς τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν γενέσθαι. προ- 13
 καταληφθεῖσα δὲ ἡ γνώσις τοῦ πάντως καλὸν καὶ ἀγαθὸν
 ἔσεσθαι ὑπεκλύει τὴν ἄσκησιν. διόπερ συμφερόντως οὐκ
 ἴσμεν οὔτε εἰ ἀγαθοὶ οὔτε εἰ πονηροὶ ἐσόμεθα.

Ex iv 11 11. Ἐπεὶ δὲ εἰρήκαμεν ὅτι ἀπετύφλωσεν ἡμᾶς πρὸς 10
 τὰ μέλλοντα ὁ θεός, ζητούμενόν τι ῥῆτὸν ἀπὸ τῆς Ἐξό-
 δου ὅρα εἰ δυνάμεθα οὕτω σαφηνίσαι. Τίς ἐποίησεν δύσ-
 κωφον καὶ κωφόν, βλέποντα καὶ τυφλόν; οὐκ ἐγὼ κύριος
 ὁ θεός; ἵνα τὸν αὐτὸν τυφλὸν καὶ βλέποντα πεποιηκῶς ἦ,
 βλέποντα μὲν τὰ ἐνεστηκότα τυφλὸν δὲ πρὸς τὰ μέλλοντα 15
 τὸ γὰρ περὶ τοῦ δυσκώφου καὶ κωφοῦ οὐ τοῦ παρόντος
 καιροῦ διηγήσασθαι. ὅτι μέντοι γε πολλῶν τῶν ἐφ' ἡμῖν
 αἰτία πλείστα τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ, καὶ ἡμεῖς ὁμολο-
 γήσομεν. ὣν μὴ γενομένων, λέγω δὲ τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν, οὐκ
 ἂν τάδε τινὰ τῶν ἐφ' ἡμῖν ἐπράττετο. πράττεται δὲ τάδε 20
 τινὰ τῶν ἐφ' ἡμῖν ἀκόλουθα τοῖσδε τοῖς προγενομένοις οὐκ
 ἐφ' ἡμῖν, ἐνδεχομένον τοῦ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς προγενομένοις
 καὶ ἕτερα πράξαι παρ' ἃ πράττομεν. εἰ δὲ τις ζητεῖ τὸ
 ἐφ' ἡμῖν ἀπολελυμένον εἶναι τοῦ παντός, ὥστε μὴ διὰ τάδε 25
 τινὰ συμβεβηκότα ἡμῖν ἡμᾶς αἰρεῖσθαι τάδε, ἐπιλέλησται
 κόσμον μέρος ὧν καὶ ἐμπεριεχόμενος ἀνθρώπων κοινωνία
 καὶ τοῦ περιέχοντος. μετρίως μὲν οὖν ὡς ἐν ἐπιτομῇ οἶμαι
 ἀποδεδεῖχθαι τὸ τὴν πρόγνωσιν τοῦ θεοῦ μὴ εἶναι καταναγ-
 καστικὴν τῶν προεγνωσμένων πάντως.

1 om. ἡμᾶς ABC   3 ἐγένετο Eu^g; om. ABC   5 ἔχομεν
 γὰρ καὶ] Eu^g; ἔχομεν καὶ γὰρ ABC; γὰρ καὶ ἔχομεν Eu^{codd aliq}
 13 κωφόν] + καὶ Eu   20 τῶν] τὰ ABC; om. Eu^g   21, 22 προ-
 γενομένοις] προγεγραμμένοις (bis) B   25 om. τινὰ BC   29 πάντως]
 + φέρε δὲ κ.τ.λ. Eu (v. infra p. 202 l. 2)

Ἔτι περὶ τοῦ ἀγτοῦ ἐν τῷ β' τόμῳ τῶν κατὰ Κέλσου
ἐν τόμοις.

NABC 12. Ὁ μὲν Κέλσος οἶεται διὰ τοῦτο γίνεσθαι τὸ ὑπό
 τινος προγνώσεως θεσπισθῆν, ἐπεὶ ἐθεσπίσθη· ἡμεῖς δὲ
 5 τοῦτο οὐ διδόντες φαμέν οὐχὶ τὸν θεσπίσαντα αἴτιον εἶναι
 τοῦ ἐσομένου, ἐπεὶ προείπεν αὐτὸ γενησόμενον, ἀλλὰ τὸ
 ἐσόμενον, ἐσόμενον ἂν καὶ μὴ θεσπισθῆν, τὴν αἰτίαν τῷ
 προγινώσκοντι παρεσχηκέναι τοῦ αὐτοῦ προειπεῖν. καὶ ὅλον
 γε τοῦτο ἐν τῇ προγνώσει τοῦ θεσπίζοντος αὐτὸ τυγχάνει
 10 δυνατοῦ δὲ ὄντος τοῦδὲ τινος γενέσθαι, δυνατοῦ δὲ καὶ μὴ
 γενέσθαι, ἔσται τὸ ἕτερον αὐτῶν τόδε τι. καὶ οὐ φαμέν
 ὅτι ὁ προγινώσκων, ὑφελὼν τὸ δυνατόν εἶναι γενέσθαι καὶ
 μὴ γενέσθαι, οἰονεῖ τοιοῦτόν τι λέγει· τόδε πάντως ἔσται,
 406 καὶ ἀδύνατον ἐτέρως γενέσθαι. καὶ τὸ τοιοῦτο φθάνει ἐπὶ
 15 πᾶσαν τὴν περὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν τινὸς πρόγνωσην, εἴτε κατὰ
 τὰς θείας γραφὰς εἴτε κατὰ τὰς Ἑλλήνων ἱστορίας. καὶ ὁ
 καλούμενός γε παρὰ τοῖς διαλεκτικοῖς ἀργὸς λόγος, σό-
 φισμα τυγχάνων, οὐκ ἔσται μὲν σόφισμα, ὅσον ἐπὶ τῷ
 Κέλσῳ, κατὰ δὲ τὸν ὑγιῆ λόγον σόφισμά ἐστιν. ἵνα δὲ τὸ
 20 τοιοῦτο νοηθῆ, ἀπὸ μὲν τῆς γραφῆς χρῆσομαι ταῖς περὶ
 τοῦ Ἰουδα προφητείας, ἣ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν περὶ αὐτοῦ
 ὡς προδώσοντος προγνώσει· ἀπὸ δὲ τῶν Ἑλληνικῶν
 ἱστοριῶν τῷ πρὸς τὸν Δάϊον χρησμῷ, συγχωρῶν ἐπὶ τοῦ
 παρόντος εἶναι αὐτὸν ἀληθῆ, ἐπεὶ μὴ λυπεῖ τὸν λόγον.
 25 περὶ τοῦ Ἰουδα τοίνυν ἐν ἑκατοστῷ καὶ ὀγδόῳ λέγεται ἐκ
 προσώπου τοῦ σωτῆρος ψαλμῷ, οὗ ἡ ἀρχή· Ὁ θεός, τὴν Ps cix (cviii)
 αἰνεσίν μου μὴ παρασιωπήσης· ὅτι στόμα ἀμαρτωλοῦ καὶ r f.
 στόμα δολίου ἐπ' ἐμὲ ἠνοιχθη. καὶ τηρήσας γε τὰ ἐν τῷ
 ψαλμῷ εἰρημένα εὐρήσεις ὅτι, ὡς προέγνωσται προδώσων

3 C. Cels. ii. 20 (Ru. I. 405) 10 om. δὲ (pr.) N 10, 11 om.
 δυνατοῦ δὲ καὶ μὴ γεν. N 14 φθάνει NB 16 τὰς (sec.)] + τῶν
 ABC 18 τυγχάνων N 21 om. τοῦ (pr.) N 25 περὶ τοῦ Ἰουδα
 τοίνυν] τὸν περὶ τοῦ Ἰουδαίου νῦν N 29 γεγραμμένα N

τὸν σωτήρα, οὕτω καὶ αἴτιος ὢν τῆς προδοσίας καὶ ἄξιος **ABC**
 τῶν ἐν τῇ προφητείᾳ λεγομένων διὰ τὴν κακίαν αὐτοῦ
 ἀρῶν. τὰδε γὰρ παθέτω, Ἄνθ' ὢν, φησὶν, οὐκ ἐμνήσθη
 τοῦ ποιῆσαι ἔλεος, καὶ κατεδίωξεν ἄνθρωπον πένητα καὶ
 πτωχόν. οὐκοῦν ἐδύνατο μνησθῆναι τοῦ ποιῆσαι ἔλεος **5**
 καὶ μὴ καταδιώξαι ὃν κατεδίωξε· δυνάμενος δὲ οὐ πεποίηκεν,
 ἀλλὰ προέδωκεν ὥστε ἄξιος εἶναι τῶν ἐν τῇ προφητείᾳ
 κατ' αὐτοῦ ἀρῶν. καὶ πρὸς Ἑλληνας δὲ χρυσόμεθα τῷ
 εἰρημένῳ τούτῳ τὸν τρόπον πρὸς τὸν Δαῖον, εἴτε αὐταῖς
 λέξεσιν εἴτε τὸ ἰσοδυναμοῦν αὐταῖς ἀναγράφαντος τοῦ **10**
 τραγικοῦ. λέγεται τοίνυν πρὸς αὐτὸν ἀπὸ τοῦ προεργνωκό-
 τος δὴ τὰ ἐσόμενα·

Ps cix (cviii)
16

Eur Phoen
18 ff.

Μὴ σπείρε παιδῶν ἄλοκα δαιμόνων βίᾳ·

Εἰ γὰρ τεκνώσεις παιδ', ἀποκτενεῖ σ' ὁ φύς,

Καὶ πᾶς σὸς οἶκος βήσεται δι' αἵματος. **15**

καὶ ἐν τούτῳ τοίνυν σαφῶς δηλοῦται ὅτι δυνατόν μὲν ἦν τῷ
 Λαίῳ μὴ σπείρειν παιδῶν ἄλοκα· οὐκ ἂν γὰρ τὸ μὴ δυνατόν
 προσέταξεν αὐτῷ ὁ χρησμός· δυνατόν δὲ ἦν καὶ τὸ σπείρειν,
 καὶ οὐδέτερον αὐτῶν κατηνάγκαστο. ἠκολούθησε δὲ τῷ μὴ
 φυλαξαμένῳ σπείρειν παιδῶν ἄλοκα παθεῖν ἐκ τοῦ ἐσπαρ- **20**
 κέναι τὰ τῆς κατὰ Οἰδίποδα καὶ Ἰοκάστην καὶ τοὺς υἱοὺς
 τραγωδίας.

13. Ἄλλα καὶ ὁ ἀργὸς καλούμενος λόγος, σόφισμα
 ὢν, τοιοῦτός ἐστι λεγόμενος ἐπὶ ὑποθέσεως πρὸς τὸν
 νοσοῦντα καὶ ὡς σόφισμα ἀποτρέπων αὐτὸν χρῆσθαι τῷ **25**
 ἰατρῷ πρὸς ὑγίειαν, καὶ ἔχει γε οὕτως ὁ λόγος· Εἰ εἴμαρταί **407**
 σοι ἀναστήναι ἐκ τῆς νόσου, εἴαν τε εἰσαγάγῃς τὸν ἰατρὸν
 εἴαν τε μὴ εἰσαγάγῃς, ἀναστήσῃ· ἀλλὰ καὶ εἰ εἴμαρταί σοι
 μὴ ἀναστήναι ἐκ τῆς νόσου, εἴαν τε εἰσαγάγῃς τὸν ἰατρὸν
 εἴαν τε μὴ εἰσαγάγῃς, οὐκ ἀναστήσῃ· ἦτοι δὲ εἴμαρταί σοι **30**

7 προδέδωκεν **AB**; παρέδωκεν **C** 9 τούτῳ τῷ τρόπῳ **ABC**
13 παιδῶν] τέκνων **Eur** (codd.) αἵλακα **ABC** **14** σ' ὁ φύς]
 σε ὄφης **A** **15** αἱμάτων **N** **16** om. σαφῶς **N** **17** αἵλακα
ABC **20** παιδῶν] τέκνων **ABC**

NABC ἀναστήναι ἐκ τῆς νόσου, ἢ εἴμαρταί σοι μὴ ἀναστήναι
 μάτην ἄρα εἰσάγεις τὸν ἱατρόν. ἀλλὰ χαριέντως τούτῳ τῷ
 λόγῳ τοιοῦτόν τι ἀντιπαραβάλλεται· Εἰ εἴμαρταί σοι
 τεκνοποιῆσαι, εἴν τε συνέλθῃς γυναικὶ εἴν τε μὴ συνέλθῃς,
 5 τεκνοποιήσεις· ἀλλὰ καὶ εἰ εἴμαρταί σοι μὴ τεκνοποιῆσαι,
 εἴν τε συνέλθῃς γυναικὶ ἢ μὴ συνέλθῃς, οὐ τεκνοποιήσεις·
 ἦτοι δὲ εἴμαρταί σοι τεκνοποιῆσαι ἢ μὴ τεκνοποιῆσαι
 μάτην ἄρα συνέρχῃ γυναικί. ὡς γὰρ ἐπὶ τούτου, ἐπεὶ ἀμή-
 10 γχανον καὶ ἀδύνατον τεκνοποιῆσαι τὸν μὴ συνελθόντα
 γυναικί, οὐ μάτην παραλαμβάνεται τὸ συνελθεῖν γυναικί·
 οὕτως, εἰ τὸ ἀναστήναι ἐκ τῆς νόσου ὁδῷ τῇ ἀπὸ ἱατρικῆς
 γίνεται, ἀναγκαιῶς παραλαμβάνεται ὁ ἱατρός· καὶ ψεῦδος
 τό· Μάτην εἰσάγεις τὸν ἱατρόν. ὅλα δὲ ταῦτα παρειλή-
 15 φαμεν, δι' ἃ παρέθετο ὁ σοφώτατος Κέλσος εἰπών· ‘Θεὸς
 ὢν προεῖπε, καὶ πάντως ἔχρῃν γενέσθαι τὸ προειρημένον.’
 εἰ γὰρ τοῦ πάντως ἀκούει ἀντὶ τοῦ κατηναγκασμένως, οὐ
 δώσομεν αὐτῷ· δυνατὸν γὰρ ἦν καὶ μὴ γενέσθαι. εἰ δὲ τὸ
 πάντως λέγει ἀντὶ τοῦ ἔσται, ὅπερ οὐ κωλύεται εἶναι ἀλη-
 20 θές, καὶ δυνατὸν ἦ τὸ μὴ γενέσθαι, οὐδὲν λυπεῖ τὸν λόγον·
 οὐδὲ γὰρ ἠκολούθει τῷ προειρηθέναι τὸν Ἰησοῦν ἀληθῶς τὰ
 περὶ τοῦ προδότου, ἢ τὰ περὶ τοῦ ἀρνησαμένου Πέτρου, τὸ
 αὐτὸν αὐτοῖς αἴτιον γενέσθαι ἀσεβείας καὶ ἀνοσίου πράξεως.
 ὁρῶν γὰρ αὐτοῦ τὸ μοχθηρὸν ἦθος ὁ καθ' ἡμᾶς γιγνώσκων cf. Jn ii 25
 τί ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ ὁρῶν ἃ τολμήσει ἐκ τε τοῦ
 25 φιλάργυρος εἶναι καὶ ἐκ τοῦ μὴ βεβαίως περὶ τοῦ διδασ-
 κάλου φρονεῖν ἃ ἔχρῃν, εἶπε μετὰ πολλῶν καὶ τό· ‘Ὁ ἐμ- Mt xxvi 23
 βάψας μετ' ἐμοῦ τὴν χεῖρα εἰς τὸ τρυβλίον, ἐκείνός με
 παραδώσει.

3 παραβάλλεται NC 6 ἢ] εἴν τε BC 8 ἐπεὶ] εἶπερ ABC
 9 om. καὶ ἀδύνατον ABC om. τὸν ABC 20 om. γὰρ N
 om. ἀληθῶς N 21 om. πέτρου N 23 ὁρῶν] ἰδῶν N 27 ἐν τῷ
 τρυβλίῳ C

[Τόμου τρίτου τῶν εἰς τὴν Γένεσιν]

(β') 14. Φέρε δὲ ἀγωνισώμεθα καὶ περὶ τοὺς ἀστέρας ABC Eu
 μηδαμῶς εἶναι ποιητικούς τῶν ἐν ἀνθρώποις, σημαντικούς
 δὲ μόνον. σαφὲς δὴ ὅτι εἰ ὅδε τις ὁ σχηματισμὸς τῶν
 ἀστέρων ποιητικὸς νομίζοιτο τῶνδὲ τινῶν τῶν γινομένων 5
 περὶ τὸν ἀνθρώπον· ἔστω γὰρ περὶ τοῦτου νῦν ζητεῖσθαι
 τὸν λόγον· οὐκ ἂν ὁ σήμερον φέρε εἰπεῖν γενόμενος σχη-
 ματισμὸς περὶ τόνδε δύναιτο νοεῖσθαι πεποιηκέναι τὰ
 παρεληλυθότα περὶ ἕτερον ἢ καὶ περὶ ἐτέρους· πᾶν γὰρ τὸ
 ποιῶν πρεσβύτερον τοῦ πεποιημένου. ὅσον δὲ ἐπὶ τοῖς 14
 μαθήμασι τῶν τὰ τοιαῦτα ἐπαγγελλομένων, πρεσβύτερα
 τοῦ σχηματισμοῦ προλέγεσθαι νομίζεται περὶ τοὺς ἀν-
 θρώπους. ἐπαγγέλλονται γὰρ τόνδε τινὰ τόπον τὴν ὄραν
 λαβόντες τοῦδε τοῦ ἀνθρώπου καταλαμβάνειν πῶς ἕκαστος
 τῶν πλανωμένων κατὰ κάθετον, ἢ τῆσδε τῆς μοίρας τοῦ 15
 ζωδίου ἢ τῶν ἐν αὐτῷ λεπτῶν, καὶ ποῖος ἀστήρ τοῦ ζω-
 διακοῦ κατὰ τοῦ ἀνατολικοῦ ἐτύγχανεν ὀρίζοντος, ποῖος τε
 κατὰ τοῦ δυτικοῦ, καὶ τίς κατὰ τοῦ μεσουρανήματος, καὶ
 τίς κατὰ τοῦ ἀντιμεσουρανήματος. καὶ ἐπὶ θῶσι τοὺς
 ἀστέρας, οὓς νομίζουσιν ἑαυτοῖς ἐσχηματικένας, κατὰ τὸν 20
 καιρὸν τῆς τοῦ δέινος γενέσεως ἐσχηματισμένους οὕτως, τῷ
 χρόνῳ τῆς ἀποτέξεως τοῦ περὶ οὗ σκοποῦσιν, οὐ μόνον τὰ
 μέλλοντα ἐξετάζουσιν, ἀλλὰ καὶ τὰ παρεληλυθότα, καὶ τὰ
 πρὸ τῆς γενέσεως καὶ τῆς σποράς τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος
 γεγενημένα· περὶ πατρὸς, ποταπὸς ὦν τυγχάνει, πλούσιος 25
 ἢ πένης, ὀλόκληρος τὸ σῶμα ἢ σεσιωμένος, τὸ ἦθος
 βελτίων ἢ χείρων, ἀκτῆμων ἢ πολυκτῆμων, τήνδε τὴν
 πράξιν ἢ τήνδε ἔχων· τὰ δ' αὐτὰ καὶ περὶ τῆς μητρὸς, καὶ
 περὶ πρεσβυτέρων ἀδελφῶν, ἐὰν τύχωσιν ὄντες.

2 Ru. II. 13. Eus. Praep. Ev. vi. 11 8 δύναται AC Eu ;
 δύνασθαι B* 13 τόπον] ABC Eu^{si}; τρόπον Eu^{codd aliq} 16 ποῖος]
 + ὁ AB 25 γεγενημένου AC Eu^{non i}

ABC Eu 15. Ἔστω δὲ ἡμᾶς ἐπὶ τοῦ παρόντος προσίεσθαι
 αὐτοὺς καταλαμβάνειν τὰ ἐν τῷ τόπῳ ἀληθῆ, περὶ οὗ καὶ
 αὐτοῦ ὕστερον δείξομεν ὅτι οὐχ οὕτως ἔχει· πευσώμεθα
 τοῖνυν τῶν ὑπολαμβάνόντων καταναγκάσθαι ὑπὸ τῶν ἄστρον
 5 τὰ τῶν ἀνθρώπων πράγματα, τίνα τρόπον ὁ σήμερον σχη-
 ματισμὸς ὁ τοιοῦδε δύναται πεποιηκῆναι τὰ πρεσβύτερα.
 εἰ γὰρ τοῦτο ἀμήχανον, καθ' ὃ δὴ ὅτι εὐρίσκεται τὸ περὶ
 τῶν πρεσβυτέρων τοῦ χρόνου ἀληθές, σαφές τὸ μὴ πεποιη-
 κῆναι τοὺς ἀστέρας οὕτως ἰκινουμένους ἐν οὐρανῷ τὰ παρελη-
 10 λυθότα καὶ γενόμενα πρὸ τοῦ οὕτως ἔχειν αὐτοὺς. εἰ δὲ
 τοῦτο, τάχα ὁ προσιέμενος ἀληθεύειν αὐτοὺς, ἐπιστήσας
 τοῖς περὶ τῶν μελλόντων λεγομένοις, ἐρεῖ ἀληθεύειν αὐτοὺς
 οὐ τῷ ποιεῖν τοὺς ἀστέρας ἀλλὰ τῷ σημαίνειν μόνον. εἰ
 δέ τις φάσκει τὰ μὲν παρεληλυθότα μὴ ποιεῖν τοὺς ἀστέρας,
 15 ἀλλὰ ἄλλους μὲν σχηματισμοὺς τοὺς τῆς ἐκείνων γενέσεως
 αἰτίους γεγονέναι, τὸν δὲ νῦν σχηματισμὸν σεσημαγῆναι
 μόνον, τὰ μέντοι μέλλοντα δηλοῦσθαι ἀπὸ τοῦ ἐνεστηκότος
 15 σχηματισμοῦ τῆς τοῦ δεινός γενέσεως· παραστησάτω τὴν
 διαφορὰν τοῦ ἀπὸ τῶν ἀστέρων δύνασθαι δεῖξαι ὅτι τάδε
 20 μὲν νειόηται ἀληθῆ ὡς ἀπὸ ποιούντων, τάδε δὲ ὡς ἀπὸ
 σημαίνοντων μόνον. μὴ ἔχοντες δὲ δοῦναι τὴν διαφορὰν
 εὐγνωμόνως συγκαταθήσονται τῷ μηδὲν τῶν κατὰ τοὺς ἀν-
 θρώπους ἀπὸ τῶν ἀστέρων γίνεσθαι, ἀλλ' ὡς προειρήκαμεν,
 εἰ ἄρα, σημαίνεσθαι· ὡς εἰ καὶ μὴ ἀπὸ τῶν ἀστέρων τις
 25 ἐλάμβανε τὰ παρεληλυθότα καὶ τὰ μέλλοντα, ἀλλ' ἀπὸ
 τοῦ νοῦ τοῦ θεοῦ διὰ τινος λόγου προφητικοῦ. ὥσπερ γὰρ
 προαπεδείξαμεν ὅτι οὐδὲν λυπεῖ τὸν περὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν λόγον
 τὸ τὸν θεὸν εἰδέναι τὰ πραχθησόμενα ἐκάστω, οὕτως οὐδὲ
 τὰ σημεῖα, ἃ ἔταξεν ὁ θεὸς εἰς τὸ σημαίνειν, ἐμποδίζει τὸ
 30 ἐφ' ἡμῖν· ἀλλὰ παραπλησίως βιβλίῳ περιέχοντι τὰ μέλ-
 λοντα προφητικῶς ὁ πᾶς οὐρανὸς δύναται, οἰοῖται βίβλος
 ὦν θεοῦ, περιέχειν τὰ μέλλοντα. διόπερ ἐν τῇ προσευχῇ

3 πευσώμεθα BC

7 γὰρ] δὲ ABC

22 om. τῷ Eu

24 μὴ καὶ Eu 29 τὸ (sec.) τῷ AC

τοῦ Ἰωσήφ δύναται οὕτω νοεῖσθαι τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ ABC Eu
 cf. Test Aser 7 Ἰακώβ· Ἀνέγων γὰρ ἐν ταῖς πλαξί τοῦ οὐρανοῦ ὅσα
 συμβήσεται ὑμῖν καὶ τοῖς υἱοῖς ὑμῶν. τάχα δὲ καὶ τό-
 Is xxxiv 4 Εὐλιγήσεται ὁ οὐρανὸς ὡς βιβλίον· τοὺς λόγους τοὺς
 περιεχομένους σημαντικούς τῶν ἐσομένων δηλοῖ ἀπαρτι- 5
 σθησομένους καὶ, ἢ οὕτως εἶπω, πληρωθησομένους, ὥσπερ
 λέγονται καὶ αἱ προφητεῖαι πεπληρωσθαι τῷ ἐκβεβηκέναι.
 καὶ οὕτως ἔσται εἰς σημεῖα τὰ ἄστρα γεγονότα, κατὰ τὴν
 Ge i 14 λέγουσαν φωνήν· Ἔστωσαν εἰς σημεῖα. ὁ δὲ Ἰερεμίας
 ἐπιστρέφων ἡμᾶς πρὸς ἑαυτοὺς, καὶ περιαιρῶν φόβον τὸν 10
 ἐπὶ τοῖς νομιζομένοις σημαίνεσθαι, τάχα δὲ καὶ ὑπολαμ-
 Jer x 2 βανομένοις ἐκέιθεν ἔρχεσθαι, φησίν· Ἀπὸ τῶν σημείων τοῦ
 οὐρανοῦ μὴ φοβεῖσθε.

16. Ἴδωμεν καὶ δεύτερον ἐπιχείρημα, πῶς οὐ δύνα-
 ται οἱ ἀστέρες εἶναι ποιητικοὶ ἀλλ', εἰ ἄρα, σημαντικοί. 15
 ἀπὸ πλείστων γὰρ ὄσων γενέσεων ἔστι λαβεῖν τὰ περὶ ἐνὸς
 ἀνθρώπου· τοῦτο δὲ καθ' ὑπόθεσιν λέγομεν, συγχωροῦντες
 τὸ ἐπιστήμην αὐτῶν ἀναλαμβάνεσθαι ὑπ' ἀνθρώπων δύνα-
 σθαι. φέρε γὰρ εἰπεῖν, περὶ τοῦ τόνδε πείσεσθαι τόδε καὶ
 τεθνήξεσθαι περιπεσόντα λησταῖς καὶ ἀναιρεθέντα φασὶ 20
 δύνασθαι λαμβάνειν ἀπὸ τε τῆς ἰδίας αὐτοῦ γενέσεως, κἂν
 τύχη ἔχων ἀδελφοὺς πλείονας, καὶ ἀπὸ τῆς ἐκάστου αὐτῶν.
 περιέχειν γὰρ οἴονται τὴν ἐκάστου γένεσιν ἀδελφὸν ὑπὸ
 ληστῶν τεθνηξόμενον, ὁμοίως καὶ τὴν τοῦ πατρὸς καὶ τὴν
 τῆς μητρὸς καὶ τὴν τῆς γαμετῆς καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ καὶ 25
 τῶν οἰκετῶν καὶ τῶν φιλάτων, τάχα δὲ καὶ αὐτῶν τῶν 16
 ἀναιρούντων. πῶς οὖν δυνατόν τὸν τοσαύταις γενέσεσιν,
 ἵνα αὐτοῖς τοῦτο συγχωρηθῆ, ἐμπεριεχόμενον γίνεσθαι ὑπὸ
 τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ἀστέρων τῆσδε μᾶλλον τῆς γενέσεως
 ἢ τῶνδε; ἀπίθανον γὰρ καὶ τὸ φάσκειν τὸν σχηματισμὸν 30
 τὸν ἐν τῇ ἰδίᾳ τοῦδέ τινος γενέσει ταῦτα πεποιηκέναι, τὸν
 δὲ ἐν τῇ τῶνδε γενέσει μὴ πεποιηκέναι ἀλλὰ σεσημαγκέναι

4 ὡσεὶ B 7 om. καὶ Eu 22 om. καὶ Eu 26 οἰκετῶν]
 + αὐτοῦ ABC φιλάτων]+ αὐτοῦ ABC 30 om. καὶ ABC

ABC Eu μόνον· ἡλίθιον γὰρ τὸ εἰπεῖν ὅτι ἡ πάντων γένεσις περιεῖχε καθ' ἕκαστον ποιητικὸν τοῦ τόνδε ἀναιρεθῆναι, ὥστε ἐν γενέσεσιν, καθ' ὑπόθεσιν λέγω, πενήτηντα περιέχεσθαι τὸ τόνδε τινα ἀναιρεθῆναι. οὐκ οἶδ' ὅπως δυνήσονται σῶσαι
 5 τὸ τῶν μὲν ἐν Ἰουδαίᾳ σχεδὸν πάντων τοιόνδε εἶναι τὸν σχηματισμὸν ἐπὶ τῆς γενέσεως, ὡς ὀκταήμερον αὐτοὺς λαμβάνειν περιτομὴν, ἀκρωτηριαζομένους τὰ μόρια καὶ ἔλκουμένους καὶ φλεγμονῇ περιπεσουμένους καὶ τραύμασι, καὶ ἅμα τῇ εἰς τὸν βίον εἰσόδῳ ἰατρῶν δεομένους· τῶν δὲ ἐν Ἰσραηλίταις
 10 τοῖς κατὰ τὴν Ἀραβίαν τοιόνδε, ὡς πάντας περιτέμενεσθαι τρισκαίδεκαετείς· τοῦτο γὰρ ἱστορήται περὶ αὐτῶν· καὶ πάλιν τῶνδὲ τινῶν τῶν ἐν Αἰθίοψι τοῖσδε τὰς κόγχας τῶν γονάτων περαιοῦσθαι, καὶ τῶν Ἀμαζόνων τοὺς ἐτέρους τῶν μαστῶν. πῶς γὰρ ταῦτα ποιῶσιν οἱ ἀστέρες τοῖσδε
 15 τοῖς ἔθνεσιν; οἶμαι ὅτι εἰ ἐπιστήσαιμεν οὐδὲ μέχρι τοῦ στησαι δυνησόμεθα τι ἀληθὲς εἰπεῖν περὶ αὐτῶν. τοσοῦτων δὲ φερομένων ὁδῶν προγνωστικῶν, οὐκ οἶδ' ὅπως ἐξώκειλαν οἱ ἄνθρωποι ἐπὶ τὸ τὴν μὲν οἰωνιστικὴν καὶ τὴν θυτικὴν μὴ λέγειν περιέχειν τὸ ποιῶν αἴτιον, ἀλλὰ ση-
 20 μαίνειν μόνον, καὶ τὴν ἀστεροσκοπικὴν, οὐκ ἔτι δὲ τὴν
 17 γενεθλιαλογικὴν. εἰ γὰρ ἐπεὶ γινώσκεται, ἵνα καὶ χαρισώμεθα τὸ γινώσκεσθαι, γίνεται ἐκείθεν ὅθεν ἡ γνώσις λαμβάνεται, τί μᾶλλον ἀπὸ τῶν ἀστέρων ἢ ἀπὸ τῶν οἰωνῶν ἔσται τὰ γινόμενα, καὶ μᾶλλον ἀπὸ τῶν οἰωνῶν ἢ ἀπὸ
 25 τῶν σπλάγχνων τῶν θυομένων ἢ ἀπὸ τῶν διατατόντων ἀστέρων; ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρκέσει εἰς ἀναίρεσιν τοῦ ποιητικῶς εἶναι τοὺς ἀστέρας τῶν ἀνθρωπίνων.

17. Ὅπερ δὲ συγκεχωρήκαμεν, οὐ γὰρ ἐλύπει τὸν λό- (γ)
 30 γον, ὡς τῶν ἀνθρώπων δυναμένων καταλαμβάνειν τοὺς οὐρανίους σχηματισμοὺς καὶ τὰ σημεῖα καὶ ὧν ἐστὶ σημεῖα,

7 om. τὰ μόρια Eu   14 om. τοῖσδε ABC   16 στήναι
 ABC; forsitan legendum σημανθῆναι   21 ἐπεὶ γιν.] ἐπιγιν. A Eu
 22 γίνετα] + δὲ Eu   25 διαττόντων Eu   29 συνεχωρήσαμεν BC

τοῦτο φέρε νῦν ἐξετάσωμεν εἰ ἀληθές ἐστι. φασι τοίνυν οἱ ABC Eu
περὶ ταῦτα δεινοὶ τὸν μέλλοντα τὰ κατὰ τὴν γενεθλιαλογίαν
ἀκριβῶς καταλαμβάνειν <δεῖν> εἰδέναι οὐ μόνον τὸ κατὰ
πόστου δωδεκατημορίου ἐστὶν ὁ καλούμενος ἀστὴρ, ἀλλὰ
καὶ κατὰ ποίας μοίρας τοῦ δωδεκατημορίου καὶ κατὰ ποίου 5
ἐξηκοστοῦ· οἱ δὲ ἀκριβέστεροι καὶ κατὰ ποίου ἐξηκοστοῦ
τοῦ ἐξηκοστοῦ. καὶ τοῦτό φασι δεῖν ποιεῖν ἐφ' ἐκάστου
τῶν πλανωμένων, ἐξετάζοντα τὴν σχέσιν τὴν πρὸς τοὺς
ἀπλανεῖς. πάλιν αὖ ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ὀρίζοντος δεήσει,
φασίν, ἰδεῖν οὐ μόνον τὸ δωδεκατημόριον ποῖον ἦν ἐπ' 10
αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν μοῖραν καὶ τὸ ἐξηκοστὸν τῆς μοίρας,
τὸ πρῶτον ἢ τὸ δεύτερον ἐξηκοστόν. πῶς τοίνυν τῆς ὥρας
πλατεῖ λόγῳ ἡμισυ δωδεκατημορίου περιεχούσης δύναται
τις λαβεῖν τὸ ἐξηκοστὸν, μὴ ἔχων τὴν ἀναλογίαν τῆς
διαίρεσεως τῶν ὥρων, ὥστε φέρε εἰπεῖν εἰδέναι ὅτι γεγέν- 15
νηται ὁ δέινα ὥρα τετάρτη, καὶ ἡμίσει ὥρας, καὶ τετάρτω,
ὀγδόῳ, καὶ ἑκκαϊδεκάτῳ, καὶ δυοτριάκοστῳ; παραπολὺ γὰρ
φασὶ παραλλάττειν τὰ σημαίνόμενα παρὰ τὴν ἀγνωσίαν 20
οὐ τῆς ὅλης ὥρας, ἀλλὰ καὶ ποστημορίου αὐτῆς. ἐν γοῦν
τοῖς διδύμοις γεννωμένοις πολλάκις τὸ μεταξὺ ἀκαριαῖον 20
ὥρας ἐστὶ, καὶ πολλαὶ παραλλαγὰι τῶν συμβαινόντων καὶ
τῶν πραττομένων ἐπ' αὐτῶν ἀπαντῶσιν, ὡς φασὶν ἐκεῖνοι,
παρὰ τὴν αἰτίαν τῆς σχέσεως τῶν ἀστέρων, καὶ τὸ μόριον
τοῦ δωδεκατημορίου τὸ παρὰ τὸν ὀρίζοντα, οὐ καταλαμ- 18
βανόμενον ὑπὸ τῶν νομιζομένων τὴν ὥραν τετηρηκένοι. 25
οὐδεὶς γὰρ δύναται λέγειν ὅτι μεταξὺ τῆς τοῦδε γενέσεως
πρὸς τὴν τοῦδε ἐστὶν ὥρας τριακοστόν. ἀλλ' ἔστω συγ-
κεχωρημένα αὐτοῖς τὰ κατὰ τὸ ἐκλαμβάνειν τὴν ὥραν.

18. Φέρεται δὴ θεώρημα ἀποδεικνύον τὸν ζωδιακὸν
κύκλον ὁμοίως τοῖς πλανωμένοις φέρεσθαι ἀπὸ δυσμῶν 30

3 ἀκριβῶς] ἀληθῶς Eu

om. τὸ BC

7 ἐκαστῷ ABC

9 αὐ] οὖν C Eu^s

12 om. τὸ πρῶτον ABC

18 φησι BEu¹

19 om. καὶ BEu^s

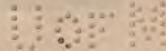
26 ὅτι] + τὸ Eu^{non i}

τοῦδε τῆς Eu

27, 28 συγκεχωρημένον αὐτοῖς τὸ Eu^s

ABC Eu ἐπὶ ἀνατολὰς δι' ἑκατὸν ἐτῶν μοῖραν μίαν, καὶ τοῦτο τῷ
 πολλῷ χρόνῳ ἐναλλάττει τὴν θέσιν τῶν δωδεκατημορίων·
 ἑτέρου μὲν τυχανόντος τοῦ νοητοῦ δωδεκατημορίου, ἑτέρου
 δὲ τοῦ ὡσανεὶ μορφώματος· τὰ δὲ ἀποτελέσματα φασιν
 5 εὐρίσκεισθαι οὐκ ἐκ τοῦ μορφώματος, ἀλλ' ἐκ τοῦ νοητοῦ
 ζῳδίου· ὅπερ οὐ πάνυ τι δυνατόν καταλαμβάνεσθαι. ἔστω
 δὴ καὶ τοῦτο συγκεχωρημένον, τὸ καταλαμβάνεσθαι τὸ
 νοητὸν δωδεκατημόριον, ἢ δύνασθαι ἐκ τοῦ αἰσθητοῦ δω-
 δεκατημορίου λαμβάνεσθαι τὸ ἀληθές, ἀλλὰ τὴν γε σύγ-
 10 κρασιν παρ' αὐτοῖς καλουμένην τῶν ἐν τοῖσδε τοῖς σχη-
 ματισμοῖς τυχανόντων καὶ αὐτοὶ ὁμολογήσουσιν οὐχ οἰοί-
 τε σωσαι κατ' ἀξίαν, ἀμαυρουμένου τοῦ δηλουμένου φέρε
 εἰπεῖν χείρονος ἀπὸ τοῦδε, διὰ τὸ ἐπιβλέπεσθαι αὐτὸν ὑπὸ
 τοῦδε τοῦ κρείττονος, καὶ ἐπὶ τοσονδέ ἢ τοσονδέ ἀμαυρου-
 15 μένου· πολλάκις πάλιν τῆς ἀμαυρώσεως τῆς τοῦ χείρονος
 ὑπὸ τῆς ἐπιβλέψεως τῆς τοῦ κρείττονος ἐμποδιζομένης, ἐκ
 τοῦ ἕτερον οὕτως ἐσχηματίσθαι, χειρόνων ὄντα σημαντικόν.
 καὶ οἶμαι ἐπιστήσαντά τινα τοῖς τόποις ἀπογνώωναι τὴν
 περὶ τούτων κατάληψιν, οὐδαμῶς ἀνθρώποις ἐκκειμένην,
 20 ἀλλ', εἰ ἄρα, μέχρι τοῦ σημανθῆναι μόνον φθάνουσαν. εἰ
 δὲ τις ἐν πείρᾳ γεγένηται τῶν πραγμάτων, μᾶλλον εἴσεται
 τὸ ἐν τῷ στοχάζεσθαι ἀποπτωτικὸν τῶν λεγόντων καὶ
 αὐτῶν τῶν συγγραψαμένων, ἢ περ νομιζόμενον ἐπιτευκτικόν.
 καὶ Ἡσαΐας γοῦν, ὡς οὐ δυναμένων τούτων εὐρίσκεισθαι
 25 ὑπὸ ἀνθρώπων, φησὶ πρὸς τὴν θυγατέρα τῶν Χαλδαίων
 τῶν ταῦτα μάλιστα παρὰ πάντας ἐπαγγελλομένων· Στήτω- Is xlvi 13
 σαν καὶ σωσάτωσάν σε οἱ ἀστρολόγοι τοῦ οὐρανοῦ, ἀναγ-
 γειλάτωσάν σοι τί μέλλει ἐπὶ σὲ ἔρχεσθαι. διὰ γὰρ
 τούτων διδασκόμεθα μὴ δύνασθαι τοὺς πάνυ περὶ ταῦτα
 30 φιλομαθεῖς προδηλοῦν, ἀ βεβούληται κύριος ἐκάστῳ ἔθνει
 ἐπαγαγεῖν.

12 κατὰ πᾶν Eu   19 ἐγκειμένην ABC   20 σωθῆναι B;
 σωθῆναι Eu^g; om. C   21 γένηται AB; γένοιτο C   29 om.
 πάνυ ABC   31 ἐπαγαγεῖν] hactenus Eusebius

19. Νῦν γὰρ, ὡς πρὸς τὴν λέξιν, τὸ προφητικὸν ἐξε- 19
 λήψαμεν. εἰ δέ φησιν ὁ Ἰακώβ ἀνεγνωκέαι ἐν ταῖς ABC
 cf. Test Aser 7 πλαξί τοῦ οὐρανοῦ τὰ συμβησόμενα τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, καὶ
 ὅσον ἐπὶ τούτῳ ἀντιλέγοι τις ἂν ἡμῖν ὅτι ἐναντία οἷς
 εἰρήκαμεν δηλοῦται διὰ τῆς γραφῆς· ἐλέγομεν γὰρ ἄνθρω- 5
 πον ἀκαταλήπτως ἔχειν τῶν σημείων, ὁ δὲ Ἰακώβ φησιν
 ἀνεγνωκέαι ἐν ταῖς πλαξί τοῦ οὐρανοῦ· ἀπολογησόμεθα
 ὅτι οἱ καθ' ἡμᾶς σοφοὶ, πνεύματι περισσοτέρῳ χρησάμενοι
 τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, οὐκ ἀνθρωπίνως θεῖως δὲ διδάσ-
 κονται τὰ ἀπόρρητα· ὡσπερ ὁ Παῦλος, λέγων· Ἦκουσα 10
 2 Co xii 4 ἄρρητα ῥήματα ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι. ἴσασι γὰρ
 τροπῶν ἀλλαγᾶς καὶ μεταβολᾶς καιρῶν, ἐνιαυτῶν κύκλους
 καὶ ἀστέρων θέσεις, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων οὐδὲ δι' ἀνθρώπων,
 ἀλλὰ τοῦ πνεύματος ἀποκαλύπτοντος αὐτοῖς καὶ καθαρῶς,
 ὡς θέλει ὁ θεός, τὰ θεῖα ἀπαγγέλλοντος. καὶ ἄλλως δὲ ὁ 15
 Ἰακώβ μείζων ἢ κατὰ ἀνθρώπον ἦν, πτερνίζων τὸν ἀδελφὸν
 αὐτοῦ, καὶ ὁμολογῶν ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ βίβλῳ ἀφ' ἧς
 παρεθέμεθα τό· Ἀνέγνω ἐν ταῖς πλαξί τοῦ οὐρανοῦ·
 εἶναι ἀρχιχιλίας δυνάμεως κυρίου, καὶ ὄνομα πάλαι
 κεκτημένος Ἰσραήλ· ὅπερ ἐν σώματι λειτουργῶν ἀναγνω- 20
 ρίζει, ὑπομνησκοντος αὐτὸν τοῦ ἀρχαγγέλου Οὐριήλ.

(δ) 20. Μετὰ ταῦτα λείπεται ἐξετάσαι καὶ παραστήσαι
 τοῖς πιστεύουσιν ὅτι εἰς σημεῖα κείνται οἱ φωστῆρες τοῦ
 οὐρανοῦ, σανθείσι δὲ καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν περιεργότερων
 φερομένων εἰς τοὺς τόπους, τίς ἢ αἰτία τοῦ ταῦτα τὰ σημεῖα 25
 τὸν θεὸν πεποιηκέαι ἐν οὐρανῷ. καὶ ἔστιν εἰπεῖν πρῶτον
 μὲν ὅτι πιστευόμενα τὰ τῆς μεγαλειότητος τοῦ νοῦ τοῦ
 θεοῦ πάσαν γνῶσιν τὴν περὶ ἐκάστου τῶν ὄντων ἐμπερι-
 εληφότος, ὥστε μηδὲ τὸ τυχὸν καὶ νομιζόμενον ἐλάχιστον
 λανθάνει τὴν θεοῦτητα αὐτοῦ, δόξαν μὲν περιέχει τοῦ οἰονεῖ 30
 ἄπειρα ἀριθμῷ οὕτως αὐτὸν ἐμπεριεληφέαι ἐν ἑαυτῷ, οὐ
 μὴν ἐναργῆ τὴν ἀπόδειξιν, ἀλλὰ πεπιστευμένην ὡς ἀρμό-

2 om. ὁ B 11 ἐξ ὧν ἀνω B 24 στανθεισι A; συνθήση C
 περιεργότερον AC 26 ἐν]+τῷ C

ABC ζουσαν τῷ ἀγενήτῳ νῶ καὶ ὑπὲρ πᾶσαν φύσιν τυγχάνοντι.
 ἵν' οὖν τῇ πείρᾳ τοῦτο καταλαμβάνηται ὑπὸ τῶν μειζόνων
 ἢ κατὰ ἄνθρωπον καὶ τῶν ἁγίων ψυχῶν τοῦ ἐνεστηκότος
 δεσμοῦ ἀπηλλαγμένων, ὡσπερὶ γράμματα καὶ χαρακτηῆρας
 5 καὶ διὰ τῆς τῶν οὐρανίων περιφορᾶς ἐποίησεν ἐν οὐρανῷ ὁ
 θεὸς τοὺς δεδιδαγμένους καὶ διδαχθησομένους ἀναγινώσκειν
 τὰ σημεῖα τοῦ θεοῦ. οὐ θαυμαστὸν δὲ καὶ ὑπὲρ ἐνδείξεως
 τῆς πρὸς τοὺς μακαρίους ποιεῖν τινὰ τὸν θεόν, τῆς γραφῆς
 λεγούσης τῷ Φαραῷ· Εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε, ὅπως Ro ix 17
 10 ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δυνάμιν μου, καὶ ὅπως διαγγελῆ τὸ
 ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῆ. εἰ γὰρ διετηρήθη Φαραῷ ὑπὲρ cf. Ex ix 16
 20 ἐνδείξεως δυνάμεως θεοῦ καὶ διαγγελίας τοῦ ὀνόματος
 αὐτοῦ ἐν πάσῃ τῇ γῆ, ἐννοεῖ πόσῃ ἐνδείξιν δυνάμεως θεοῦ
 περιέχει τὰ οὐράνια σημεῖα, πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος ἕως
 15 συντελείας ἐντετυπωμένων τῇ ἀξίᾳ βίβλῳ τοῦ θεοῦ τῷ
 οὐρανῷ. δεῦτερον δὲ στοχάζομαι ταῖς τὰ ἀνθρώπινα οἰ-
 κονομούσαις δυνάμεσιν ἐκκεῖσθαι τὰ σημεῖα, ἵνα τινὰ μὲν
 γινώσκωσι μόνον, τινὰ δὲ ἐνεργῶσιν καθάπερ ἐν ταῖς παρ'
 ἡμῖν βίβλοις ἃ μὲν γέγραπται ἵνα γινώσκωμεν, οἷον τὰ
 20 περὶ κοσμοποιίας καὶ εἴτινα ἄλλα μυστήρια· ἃ δὲ ἵνα
 γινώσκοντες ποιῶμεν, ὡσπερ τὰ περὶ τὰς ἐντολὰς καὶ τὰ
 προστάγματα τοῦ θεοῦ. ἐνδέχεται δὴ τὰ οὐράνια γράμ-
 ματα, ἃ ἄγγελοι καὶ δυνάμεις θεῖαι ἀναγινώσκουσιν καλῶς
 δύνανται, περιέχειν τινὰ μὲν ἀναγνωσθησόμενα ὑπὸ τῶν
 25 ἀγγέλων καὶ λειτουργῶν τοῦ θεοῦ, ἵνα εὐφραίνωνται γινω-
 σκοντες· τινὰ δὲ ὡσπερὶ ἐντολὰς λαμβάνοντες ποιῶσι.

21. Καὶ οὐχ ἁμαρτησόμεθα τὸ ἀνάλογον τοῖς ἐν τῷ
 νόμῳ λέγοντες ἔχειν τὸν οὐρανὸν καὶ τοὺς ἀστέρας· ἐὰν
 δὲ χείρονες καὶ ἕτεροι τοῦ ἀνθρώπου ἐνεργεῖαι ποιῶσι τινὰ
 30 τῶν προεγνωσμένων καὶ σημαιομένων ἐν οὐρανῷ, οὐκ
 ἀνάγκη καὶ αὐτὰς ἀπὸ τῶν τοῦ θεοῦ γραμμάτων ὑπομνη-
 σκομένας ποιεῖν ἃ ἐνεργοῦσιν· ἀλλ' ὡσπερ ἄνθρωποι ἀδι-

9 ἐξηγήρασθαι (om. σε) A 10 διαγγελεῖται C 17 ἐγκείσθαι
 ABC; sed cf. supr. p. 178, ll. 12, 15 22 om. τοῦ B

κοῦντες, οὗ μανθάνοντες προεγνωκῆναι τὸν θεὸν τὸ τόνδε ABC
 τινὰ ἀδικηθήσεσθαι ὑπ' αὐτῶν, ἐνεργοῦσι τὸ ἀδικεῖν ἐκ τῆς
 ἑαυτῶν πονηρίας· οὕτως αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις, τοῦ θεοῦ
 τὴν κακίαν τῶν τὰ μοχθηρὰ βουλομένων ἀνθρώπων καὶ
 δυναμέων προεγνωκότος, τῇ ἰδίᾳ αἰσχίστη ἐπιτελοῦσι 5
 cf. He i 14 προαιρέσει. οἱ μέντοι ἱεροὶ ἄγγελοι, τὰ λειτουργικὰ
 πνεύματα τὰ εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα, εἰκὸς ὅτι,
 ὡς ἀπὸ νόμου θεοῦ γεγραμμένων τὰ προστάγματα λαμβάνοντες,
 τεταγμένως καὶ ὅτε δεῖ καὶ ὡς δεῖ καὶ ὅσον δεῖ
 ποιοῦσι τὰ κρείττονα· ἄτοπον γὰρ αὐτοὺς θείους ὄντας 10
 ἀποκληρωτικῶς καὶ <οὐχ> ὠρισμένως ἔρχεσθαι ἐπὶ τὸ
 φέρ' εἰπεῖν χρηματίσαι τι τῷ Ἀβραάμ, καὶ ποιῆσαι τι τῷ
 Ἰσαὰκ, καὶ ῥύσασθαι ἐκ κινδύνου τὸν Ἰακώβ, ἢ ἐπιστήναι
 τῷ πνεύματι τοῦδε τοῦ προφήτου. ἵνα οὖν μὴ ἀποκληρω-
 ρωτικῶς μηδὲ κατὰ συντυχίαν τοῦτο πράττωσιν, ἀνα- 15
 γινώσκουσι τὴν βίβλον τοῦ θεοῦ· καὶ οὕτως ποιοῦσι τὰ
 αὐτοῖς ἐπιβάλλοντα. ὡς προείπομεν δὲ, ἡμεῖς ἂ ποιούμεν,
 ἢ αἱ ἀντικείμεναι ἐνέργειαι ἂ ἐπιτελοῦσιν εἰς ἡμᾶς, ἰδίᾳ
 προαιρέσει ποιούμεν· ἀτάκτῳ μὲν, ὅτε ἁμαρτάνομεν· πεπαι-
 δευμένη δὲ, οὐκ ἄτερ ἀγγέλων οὐδὲ θείων γραμμάτων οὐδὲ 20
 ὑπηρετῶν ἀγίων, ὅτε θεῷ εὐάρεστα πράττομεν.

Καὶ Κλήμης δὲ ὁ Ῥωμαῖος, Πέτρον τοῦ ἀποστόλου
 μαθητῆς, συνωδᾷ τοῦτο ἐν τῷ παρόντι προβλήματι
 πρὸς τὸν πατέρα ἐν Λαοδικείᾳ εἰπὼν ἐν ταῖς Περιό-
 δοις, ἀναγκαιότατόν τι ἐπὶ τέλει τῶν περὶ τοῦτο 25
 λόγων φησὶν περὶ τῶν τῆς γενέσεως δοκούντων
 ἐκβεβηκῆναι, λόγῳ ἰδ'.

22. Καὶ ὁ πατήρ· Σύγγνωθί μοι, τέκνον· οἱ μὲν γὰρ 21

5 δυναμέων] scripsi cum codd. Thuan.; δυναμένων ABC
 προεγνωκότες A 7 om. τὰ BC 8 γεγραμμένα A 9 ὡς
 δεῖ καὶ ὅτε δεῖ B 11 οὐχ] Tarinus sine nota; om. ABC 17 ἄ]
 + οὐ B 28 cf. Clem. Recogn. x. 10 (vers. Rufin.)

ABC χθές σου λόγοι ἀληθείς ὄντες συνελογίσαντό με συνθέσθαι σοι ἡ δὲ ἐμῇ συνειδήσις μικρά με ὥσπερ πυρετοῦ ἔλλειμμα πρὸς ἀπιστίαν βραχέα βασανίζει· σύνοιδα γὰρ ἑμαντῶ τὰ τῆς γενέσεως πάντα μοι ἀποτελεσθέντα.

5 Κἀγὼ ἀπεκρινάμην· Συννόησόν μοι, πάτερ, οἶαν φύσιν ἔχει τὸ μάθημα, ἐξ ὧν ἐγὼ σοι συμβουλεύω. μαθηματικῶ συμβαλὼν, εἶπε πρῶτον αὐτῷ ὅτι Τάδε μοι φαῦλα ἐν τῷδε τῷ χρόνῳ γέγονεν· ἐκ τίνος ἄρα μοι τῶν ἀστέρων γέγονε μαθεῖν ἤθελον. καὶ ἐρεῖ σοι· ὅτι τοὺς χρόνους κακοποιὸς
10 διεδέξατο Ἄρης ἢ Κρόνος, ἢ τούτων τις ἀποκαταστατικὸς ἐγένετο, ἢ τὸν ἐνιαυτὸν τούτῳν τις ἐπεθεώρησεν ἐκ τετραγώνου ἢ διαμέτρου ἢ συνῶν ἢ κενετρωμένους ἢ παρὰ αἵρεσιν. ὅμως καὶ ἄλλα μυρία εἰπεῖν ἔχει. πρὸς τοῖτοις δὲ ἡ ἀγαθοποιὸς κακῶ ἀσύνδετος ἦν ἢ ἀνεπιθεώρητος ἢ ἐν σχήματι
15 ἢ παρὰ αἵρεσιν ἢ ἐν ἐκλείψει ἢ ἀνεπισύναφος ἢ ἐν ἀμαυροῖς ἀστροῖς. καὶ ὅμως πολλῶν προφάσεων οὐσῶν πρὸς ἃ ἤκουσε τὰς ἀποδείξεις παρασχεῖν ἔχει. μετὰ τούτον οὖν τὸν μαθηματικὸν ἑτέρῳ προσελθὼν τὰ ἐναντία εἶπε· ὅτι
20 Τόδε μοι ἀγαθὸν ἐν τῷδε τῷ χρόνῳ γέγονε· σὺ δὲ τὸν χρόνον τὸν αὐτὸν λέγε· ἀπαίτει δὲ ἐκ τίνος ἄρα τῆς γενέσεως τοῦτο γέγονε. καὶ ὅμως ὡς προεῖπον ἔχει, σοῦ καταψευσαμένου, αὐτὸς ἐκ πολλῶν σχημάτων ἔν τι εὐρεῖν σχῆμα καὶ δεύτερον καὶ τρίτον καὶ πλείονα, ὡς αὐτὸ τὸ ἐνεργήσαν ὄθεν τὰ ἀγαθὰ ἐρεῖ γεγενῆσθαι. ἀδύνατον γὰρ ἐν πάσῃ
25 γενέσει ἀνθρώπων μὴ ἐν πάσῃ ὥρα τῶν ἀστέρων τοὺς μὲν καλῶς κείσθαι τοὺς δὲ κακῶς· κύκλος γὰρ ἔστιν ἰσομερῆς, ποικίλος, ἀπείρους ἔχων τὰς προφάσεις· πρὸς ἃς ἕκαστος εἰπεῖν ἔχει ὃ θέλει. ὅνπερ γὰρ τρόπον ἐπὶ τῶν λοξῶν ὀνειρίων ἐνίοτε οὐδὲν νοοῦμεν, ἀποβάντων δὲ οἰκειοτάτην
30 προσφέρομεν ἐπίλυσιν· οὕτως καὶ τὸ μάθημα πρὸ τοῦ τι

1 με] μοι AC; concluderunt me Ruf 10 ἀποκαταστατικὸς AB
11 ἐθεώρησεν B 14 ἀσύνθετος AC; syndetus Ruf 23 om.
τὸ AC 25 in omni quam dicunt regione stellarum Ruf. (quasi leg. χώρα)

ἀποτελεσθῆναι οὐδὲν σαφὲς ἡμῖν μνησθαι δύναται, μετὰ δὲ ABC τὴν τοῦ γενομένου ἱστορίαν τότε πρόδηλος ἢ τῆς ἐκβάσεως αἰτία φαίνεται. πολλάκις μὲν οὖν οἱ προλέγοντες πταίονσι, καὶ μετὰ τὴν ἔκβασιν ἑαυτοὺς μέμφονται λέγοντες ὅτι Τόδε ἦν τὸ ποιῆσαν, καὶ οὐκ εἶδομεν. τὸ μὲν οὖν καὶ τοὺς πάνυ 5 ἐπιστήμονας πταίνει γίνεται διὰ τὸ μὴ εἰδέναι, ὡς χθὲς ἔφην, ποῖα πάντως τῆς γενέσεως αἰτία γίνεται, ποῖα δὲ οὐ πάντως, καὶ ποῖα πάντως ποιῆσαι ἐπιθυμοῦμεν, οὐ πάντως δὲ ποιούμεν. ὅτι ἦδε ἡ αἰτία ἡμῖν τοῖς τὸ μυστήριον μεμαθηκόσι σαφὲς ἐστίν· ὅτι, ἐλεύθερον ἔχοντες λογισμὸν 10 <ἐνίστε συγχωρήσαντες τῇ ἐπιθυμίᾳ ἡττήμεθα,> ἐνίστε 22 ἐπέχειν ταύτην βουλευσάμενοι νενικήκαμεν. οἱ δὲ ἀστρολόγοι, τοῦτο αὐτὸ τὸ μυστήριον οὐκ εἰδότες, περὶ πάσης προαιρέσεως ἀποφηνάμενοι ἐξ ἀρχῆς, πταίσαντες τοὺς κλιμακτῆρας ἐπενόησαν, εἰς ἀδηλόγητα ποιούμενοι τὴν 15 προαίρεσιν, ὡς χθὲς ἐπεδείξαμεν. σὺ δὲ τοῦ λοιποῦ πρὸς ταῦτα εἴ τι ἔχεις εἰπεῖν, λέγε.

Καὶ ὁ πατὴρ ὁμόσας ἀπεκρίνατο, μηδὲν τούτων ἀληθέστερον εἶναι, ὧν εἶπες.

XXIV.

Περὶ Ἰλῆος, ὅτι οὐκ ἀγέννητος οὐδὲ κακῶν αἰτία. ἔκ 20 τῆς Εὐσεβίου τοῦ Παλαιστίναιου εὐαγγελικῆς προπαρασκευῆς, λόγος ζ'.

1. "Ὅτι μὲν ὑπάρχειν ἀδύνατον ἀγέννητα δύο ἄμα, οὐδὲ ABC Eu σὲ ἀγνοεῖν νομίζω· εἰ καὶ τὰ μάλιστα δοκεῖς προλαβὼν Me Da Di Ph τοῦτο προτεθεικέναι τῷ λόγῳ· τῷ πάντως ἐξ ἀνάγκης τὸ 25

5 ἦδεμεν B   7 ποῖα...αἰτία...ποῖα B   9 ἦδε] δὲ B
 11 ἐνίστε—ἡττήμεθα] supplevi; interdum concupiscentis obsistimus, interdum cedimus Ruf   15 μεταποιούμενοι C   19 εἶπας C;
 εἶπεν A   23 Eus. Praep. Ev. vii. 22; Meth. De Lib. Vol. i. 5. 1
 μὲν]+ οὖν Di Ph   ἀδύνατον ὑπάρχειν B Eu Da; om. ὑπάρχειν Ph
 25 προτεθεικέναι ABC Eu Di x   τῷ (sec.))] τὸ C Eu Da; ὡς Me^m * x

ABC Eu ἕτερον δεῖν λέγειν, ἢ ὅτι κεχώρισται τῆς ὕλης ὁ θεὸς, ἢ αὐ
 Me Da πάλιν ὅτι ἀμέριστος αὐτῆς τυγχάνει. εἰ μὲν οὖν ἠνώσθαί
 Di Ph τις αὐτὸν εἰπεῖν ἐθέλοι, ἐν τῷ ἀγένητον λέξει· ἕκαστον γὰρ
 τούτων μέρος ἔσται τοῦ πλησίον· ἀλλήλων δὲ μέρη τυγχά-
 5 νοντα οὐκ ἔσται ἀγένητα δύο, ἀλλ' ἐν ἐκ διαφόρων συνεστός·
 οὐδὲ γὰρ τὸν ἄνθρωπον ἔχοντα διάφορα μέρη κατακερματί-
 ζομεν εἰς πολλὰ γενητά· ἀλλ' εἰ, ὡς ὁ λόγος ἀπαιτεῖ, ἐν τι
 γενητὸν τὸν ἄνθρωπον πολυμερὲς πρὸς τοῦ θεοῦ γεγονέναι
 φαιμέν· οὕτως ἀνάγκη, εἰ μὲν μὴ κεχώρισται τῆς ὕλης ὁ
 10 θεὸς, ἐν τῷ ἀγένητον εἶναι λέγειν. εἰ δὲ κεχωρίσθαι φήσει
 τις, ἀνάγκη εἶναι τι τὸ ἀνὰ μέσον ἀμφοτέρων· ὅπερ καὶ
 τὸν χωρισμὸν αὐτῶν δείκνυσιν· ἀδύνατον γὰρ ἐν διαστάσει
 ἐξετάζεσθαι τι ἀπὸ τινος, οὐκ ὄντος ἐτέρου καθ' ὃ ἡ
 διάστασις ἐκατέρου γίνεται. ὅπερ οὐ μέχρι τούτου ἴσταται
 15 καὶ μόνου, ἀλλὰ καὶ πλείστων ὄσων· ὃν γὰρ ἐπὶ τῶν δύο
 ἀγενήτων εἶπαμεν λόγον, τοῦτον ἐξ ἀνάγκης ὁμοίως προ-
 χωρεῖν, εἰ τὰ ἀγένητα δοθείη τρία. καὶ γὰρ περὶ τούτων
 ἐροίμην ἂν, εἰ κεχώρισται ἀπ' ἀλλήλων, ἢ αὐ πάλιν ἕκαστον
 ἠνωται τῷ πλησίον. εἰ μὲν γὰρ ἠνώσθαι τις εἰπεῖν ἐθέλοι,
 20 τὸν αὐτὸν ἀκούσει τῷ πρώτῳ λόγον· εἰ δ' αὐ πάλιν κεχώ-
 ρισθαι, οὐ φεύξεται τὴν ἐξ ἀνάγκης τοῦ χωρίζοντος ὑπό-
 στασιν. ἂν δ' ἄρα τις καὶ τρίτον εἶναι λέξη λόγον, ὡς
 ἀρμόζοντα περὶ τῶν ἀγενήτων λέγεσθαι, τουτέστι τὸ μήτε
 κεχωρίσθαι τὸν θεὸν τῆς ὕλης μήτ' αὐ πάλιν ὡς μέρη

1 δεῖ Me Da Di × 3 αὐτὸν εἰπεῖν] εἰπεῖν αὐτὸν (αὐτὰ Me^m)
 Me; αὐτῆ Da; αὐτῷ Di × ἐκότερον ABC Eu 5 om. ἀλλ' ἐν
 ἐκ διαφόρων συνεστός ABC Eu × 6 οὐδὲ γὰρ τὸν ἄνθρωπον ἔχοντα]
 ὡς οὐδὲ ABC Eu * μέρη] μέλη Me^{m et s} * κατακερματίζόμενα
 ABC Eu * 7 ἀλλ' ἢ AC Me Da * ×; ἀλλ' Euⁱ 9 om.
 μὲν ABC Eu Da * × 10 κεχώρισται A Me Da Ph φησι
 A* Me^m; φησιν Me^f (sed ν punctis notat.); ἢ φησι (om. τις) Da
 16 εἴπομεν ABC Eu * × 17 περὶ] ἐπὶ ABC Eu * × 18 om.
 ἀπ' ABC Eu * × 19 εἰπεῖν θέλοι Me Da; εἰπεῖν ἐθέλοι Euⁱ;
 εἴποι Eu^o * × 22 om. ὡς Me Da * × 23 μήτε] μὴ
 ABC Eu 24 τῆς ὕλης τὸν θεὸν ABC Eu μὴδ' ABC Da
 Di Ph μέρη] μέρει B Euⁱ Me^s; ἐν μέρει Eu^o Ph; om. ὡς
 μέρη Di

ἠνώσθαι, εἶναι δὲ καθάπερ ἐν τόπῳ τῇ ὕλῃ τὸν θεὸν ἢ καὶ ABC Eu
 τὴν ὕλην ἐν τῷ θεῷ, τὸ συνέχον ἀκουέτω ὅτι, εἰς τὸν τόπον Me Da
 τοῦ θεοῦ τὴν ὕλην εἰπόμεν, ἐξ ἀνάγκης αὐτὸν καὶ χωρητὸν Di Ph
 λέγειν δεῖ καὶ πρὸς τῆς ὕλης περιγραφόμενον. ἀλλὰ μὴν
 καὶ ὁμοίως αὐτὸν τῇ ὕλῃ ἀτάκτως φέρεσθαι δεῖ, μὴ ἴστα- 5
 σθαι δὲ μηδὲ μένειν αὐτὸν ἐφ' ἑαυτοῦ ἀνάγκῃ, τοῦ ἐν ᾧ
 ἐστὶν ἄλλοτε ἄλλως φερομένου. πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἐν
 χεῖροσι γεγενῆσθαι τὸν θεὸν εἰπεῖν ἀνάγκῃ. εἰ γὰρ ποτε
 ἄκοσμος ἦν ἡ ὕλη, ἐκόσμησε δὲ αὐτὴν εἰς τὸ κρείττον
 τρέψαι προαιρούμενος· ἦν ποτὲ ὅτε ἐν ἀκοσμήτοις ἦν ὁ 10
 θεός. δικαίως δ' ἂν καὶ τοῦτο ἐροίμην, πότερον ἐπλήρου
 τὴν ὕλην ὁ θεός, ἢ ἐν μέρει τινὶ ὑπῆρχεν αὐτῆς. εἰ μὲν
 γὰρ ἐν μέρει τινὶ τῆς ὕλης εἰπεῖν τις ἐθέλοι τὸν θεὸν, πλεί-
 στον ὅσον μικρότερον αὐτὸν τῆς ὕλης λέγει· εἰ γε δὲ
 μέρος αὐτῆς ὅλον ἐχώρησεν τὸν θεόν. εἰ δὲ ἐν πάσῃ εἶναι 15
 λέγοι καὶ δι' ὅλης κεχωρηκέναι τῆς ὕλης, πῶς ταύτην
 ἐδημιούργησε φρασάτω· ἀνάγκῃ γὰρ ἢ συστολήν τινα τοῦ
 θεοῦ λέγειν, ἧς γενομένης ἐδημιούργει ἐκεῖνο ἀφ' οὗ ὑπε-
 χώρησεν, ἢ καὶ ἑαυτὸν τῇ ὕλῃ συνδημιουργεῖν, οὐκ ἔχοντα
 ὑποχωρήσεως τόπον. εἰ δὲ τὴν ὕλην ἐν τῷ θεῷ εἶναι τις 20
 λέξει, ὁμοίως ἐξετάζειν δεῖ, πότερον ὡς διῡσταμένου αὐτοῦ
 ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ ὡσπερ ἐν ἀέρι ζῶων ὑπάρχει γένη, διαιρου-
 μένου καὶ μεριζομένου αὐτοῦ εἰς ὑποδοχὴν τῶν γινομένων
 ἐν αὐτῷ· ἢ ὡς ἐν τόπῳ, τουτέστιν ὡσπερ ἐν γῇ ὕδωρ. εἰ

1 om. ἢ Me Da Ph Di   3 λέγωμεν Me   5 om. δεῖ ABC Eu ×
 6 δε] τε ABC Eu ×   7 μήτε ABC ×   7 δὴ] δὲ Eu Me^m Da Di^o ×
 8 ἦν ποτὲ ἄκοσμος ABC Eu ×   10 ἔτε] + καὶ ABC ×
 11 τοῦτο ἐρ.] τοῦτον ἐρ. τὸν λόγον ABC Eu ×   12 ὑπῆρχεν
 αὐτῆς] ὑπῆρχεν Me^s Di; αὐτῆς ἐτύγχανεν Ph; τῆς ὕλης ἦν ABC Eu
 13 γαρ] οὖν Eu   θέλοι Me ×   14 om. αὐτὸν ABC Eu ×
 εἰ γε δὴ] εἰ γε ABC; εἰ δὲ (vel εἰ δὴ) Eu; ἄτε δὴ Da Ph Di^v; τί δὲ
 (vel τί δὴ, vel ὅτι δὴ) Di^{al} (si quidem Ruf)   15 τὸν θεόν] αὐτὸν
 ABC Eu ×   16 καὶ δι' ὅλης κεχ. τῆς ὕλης] καὶ ὅλων κεχ. τῇ ὕλῃ
 Da; τῇ ὕλῃ ABC Eu ×   17 ἐδημιούργει ABC Eu   om. ἢ Me Da
 Di   18 γινομένης Me   19 αὐτὸν Me (? non Me^s) Ph   22 ζῶων
 Me (non Me^s); ζῶα Di   ὑπάρχειν ABC Da Di Ph   γένη]
 om. Di; εἰς γένη Me (non Me^s)   24 om. τουτέστιν ABC ×

ABC Eu μὲν γὰρ εἵπομεν ὡς ἐν ἀέρι, μεριστὸν ἀνάγκη τὸν θεὸν
 Me Da εἰπεῖν· εἰ δ' ὡσπερ ἐν γῆ ὕδωρ, ἦν δὲ ἀτακτος ἡ ὕλη καὶ
 Di Ph ἀκόσμητος, πρὸς δὴ τούτοις ἔχουσα καὶ κακὰ, τὸν θεὸν
 λέγειν ἀνάγκη τόπον εἶναι τῶν ἀκοσμήτων καὶ τῶν κακῶν·
 5 ὅπερ οὐκ εὐφήμον εἶναι μοι δοκεῖ, ἐπισφαλὲς δὲ μᾶλλον.
 ὕλην γὰρ εἶναι θέλεις, ἵνα μὴ τῶν κακῶν ποιητὴν εἴπῃς τὸν
 θεόν· καὶ τοῦτο φυγεῖν προαιρούμενος, δοχεῖον αὐτὸν τῶν
 κακῶν εἶναι λέγεις. εἰ μὲν οὖν τὴν ὕλην ἐκ τῶν ὑποστάν-
 των γεννητῶν ὑπονοεῖν ἀγένητον ὑπάρχειν ἔλεγες, πολλὴν ἂν
 10 περὶ ταύτης ἐποησιάμην λόγον εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι ἀδύνα-
 τον ὑπάρχειν αὐτὴν ἀγένητον· ἐπεὶ δὲ τὴν τῶν κακῶν
 γένεσιν αἰτίαν ἔφησθα εἶναι τῆς τοιαύτης ὑπονοίας, διὰ
 τοῦτο ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν τούτων ἔρχεσθαί μοι δοκῶ. φανεροῦ
 γὰρ γινομένου μοι τοῦ λόγου καθ' ὃν τρόπον ἐστὶ τὰ κακὰ,
 15 καὶ ὅτι οὐχ οἷόν τέ ἐστιν ἀναίτιον τῶν κακῶν εἰπεῖν τὸν
 θεὸν ἐκ τοῦ ὕλην αὐτῷ ὑποτιθέναι, τὴν τοιαύτην ὑπόνοιαν
 ἀναιρεῖσθαι μοι δοκεῖ.

2. Φῆς τοίνυν ἄποιον ὕλην συνυπάρχειν τῷ θεῷ, ἐξ
 ἧς τὴν τοῦ κόσμου γένεσιν ἐδημιούργησεν;

20 Οὕτω μοι δοκεῖ.

Οὐκοῦν εἰ ἄποιος ἐτύγχανεν ἡ ὕλη, γέγονε δὲ κόσμος
 πρὸς τοῦ θεοῦ, ἐν δὲ τῷ κόσμῳ αἱ ποιότητες, τῶν ποιότητων
 γέγονεν ποιητῆς ὁ θεός;

Οὕτως ἔχει.

25 Ἐπεὶ δέ σου καὶ λέγοντος πρόσθεν ἤκουον ὡς ἀδύνατον

2 γῆ]+τὸ ABC Eu 3 δὴ] δὲ Me Da om. κακὰ Me^m et 5
 Da 7 φεύγειν ABC Eu Di; φάσκειν Da × 9 ἀγέν.
 ὑπονοεῖν ABC; ὑπονοῶν ἀγέν. Me × 10 αὐτῆς ABC Eu * ×
 11 om. ἀγένητον ABC Eu Da * × 12 ἐφησθα] φῆς θύ Da;
 φῆς θεοῦ Di; φῆς Me^m; φ Me^f (evan. cet.) × εἶναι post
 ὑπονοίας ABC × 13 τούτων] ταύτην ABC × μοι δοκῶ]
 δοκῶ Di; μοι δοκεῖ Me; δοκεῖ Da × 14 γενομένου ABC
 Eu^{codd. aliqq.} Di × 15 ἀναίτιον] αἰτιον Me Da Di (sed causa non
 esse Ruf) × 17 μοι δοκεῖ] νόει ABC × 19 τὴν]+ τοῦδε ABC;
 τῆνδε Eu¹ 23 γέγονεν ποιότης Me Da; ποιητῆς (ποιότης Eu^o)
 γέγονεν ABC Eu 25 ἐπειδὴ Da Di ἐμπροσθεν AB (om.
 C) Eu × ἤκουσα ABC ×

ἐξ οὐκ ὄντων γίνεσθαι τι· πρὸς τὴν ἐρώτησιν ἀποκρίναι ABC Eu
 τὴν ἐμὴν δοκεῖ σοι τὰς τοῦ κόσμου ποιότητας μὴ ἐξ (Me) Da
 ὑποκειμένων ποιότητων γεγονέναι; Di Ph

Δοκεῖ.

Ἔτερον δέ τι παρὰ τὰς οὐσίας ὑπάρχειν αὐτάς; 5
 Οὕτως ἔχει.

Οὐκοῦν εἰ μῆτε ἐξ ὑποκειμένων ποιότητων τὰς ποιό-
 τητας ἐδημιούργησεν ὁ θεὸς, μῆτε ἐκ τῶν οὐσιῶν ὑπάρ-
 χουσιν, τῷ μηδὲ οὐσίας αὐτὰς εἶναι, ἐκ μὴ ὄντων αὐτὰς ὑπὸ
 τοῦ θεοῦ γεγονέναι ἀνάγκη εἰπεῖν· ὅθεν περιττῶς ἐδόκειο 10
 μοι λέγειν ἀδύνατον εἶναι δοξάζειν ἐξ οὐκ ὄντων γεγονέναι
 τι πρὸς τοῦ θεοῦ. ἀλλ' ὁ μὲν περὶ τούτου λόγος ὧδε ἐχέται·
 καὶ γὰρ παρ' ἡμῖν ὀρώμεν ἀνθρώπους ἐξ οὐκ ὄντων ποι-
 οῦντάς τινα· εἰ καὶ τὰ μάλιστα δοκοῦσιν οὗτοι ποιεῖν ἐν
 τινι οἶον ἐπὶ τῶν ἀρχιτεκτόνων τὸ παράδειγμα λάβωμεν· 15
 καὶ γὰρ οὗτοι ποιοῦσι πόλεις οὐκ ἐκ πόλεων, καὶ ναοὺς
 ὁμοίως οὐκ ἐκ ναῶν. εἰ δὲ, ὅτι τούτοις οὐσίαι ὑπόκεινται,
 οἷε ἐξ ὄντων αὐτοὺς ταῦτα ποιεῖν, σφάλῃ τῷ λόγῳ· οὐδὲ
 γὰρ ἡ οὐσία ἐστὶν ἢ ποιούσα τὴν πόλιν ἢ αὐτὴ πάλιν τοὺς
 ναοὺς, ἀλλ' ἡ περὶ τὴν οὐσίαν τέχνη. ἡ δὲ τέχνη οὐκ ἐξ 20
 ὑποκειμένης τινὸς ἐν ταῖς οὐσίαις τέχνης γίνεται· ἀλλ' ἐξ
 οὐκ οὔσης ἐν αὐταῖς γίνεται. ἀπαντήσῃ δέ μοι δοκεῖς
 οὕτω τῷ λόγῳ, ὅτι ὁ τεχνίτης ἐξ ἧς ἔχει τέχνης τὴν ἐν τῇ
 οὐσίᾳ τέχνην ποιεῖ. πρὸς δὲ τούτο λέγεσθαι τοῦτ' εὖ
 ἔχει μοι δοκεῖ, ὅτι οὐδὲ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἕκ τινος ὑποκει- 25
 μένης τέχνης προσγίνεται. οὐδὲ γὰρ ἔνεστιν αὐτὴν ἐφ'
 ἑαυτῆς οὔσαν δοῦναι τὴν τέχνην· τῶν γὰρ συμβεβηκότων
 ἐστὶ, καὶ τῶν τότε τὸ εἶναι λαμβανόντων, ὅποταν ἐν οὐσίᾳ

1 om. τὴν Me 7 οὐκοῦν εἰ μῆτε] οὐκοῦν εἰ μὴ Da; εἰ οὖν μὴ
 ABC Eu¹; εἰ μὲν οὖν μὴ Eu^o 8, 9 om. ὑπάρχουσιν ABC Eu
 10 om. τοῦ Me Di Ph εἰπεῖν ἀναγκαῖον ABC Eu 13 ὀρώ-
 μεν] θεωρούμεν ABC Eu * 14 τὰ] ὅτι ABC Eu * x 17 ναῶν]
 hactenus fragm. graec. Method. 20 ναοῦς] νεῶς ABC Eu¹ *
 23 om. ὁ Da Ph * 24 om. εὖ ABC * x 26 προσγίνεται]
 γίνεται ABC Eu * οὐδὲ] οὐ Eu * 28 om. τὸ ABC Da *
 sed cf. infra p. 218, l. 11 λαγχανόντων Da; ἐχόντων Ph *

ABC Eu γένηται. ὁ μὲν γὰρ ἄνθρωπος καὶ χωρὶς τῆς ἀρχιτεκτονικῆς
 (Da) Di ἔσται, ἡ δὲ οὐκ ἔσται, ἐὰν μὴ πρότερον ἄνθρωπος ᾖ· ὅθεν
 Ph τὰς τέχνας ἐξ οὐκ ὄντων εἰς ἀνθρώπους πεφυκέναι γίνεσθαι
 λέγειν ἀναγκαῖον. εἰ τοίνυν τοῦτο οὕτως ἔχον ἐπ' ἀνθρώ-
 5 πων ἐδείξαμεν, πῶς οὐχὶ προσῆκε τὸν θεὸν μὴ μόνον
 ποιότητος ἐξ οὐκ ὄντων φάναι δύνασθαι ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ
 οὐσίας; τῷ γὰρ δυνατὸν φανῆναι γίνεσθαι τι ἐξ οὐκ ὄντων,
 τὸ καὶ τὰς οὐσίας οὕτως ἔχειν δείκνυται.

3. Ἐπεὶ δὲ πόθος ἔστι σοι περὶ τῆς τῶν κακῶν
 10 γενέσεως ζητεῖν, ἐπὶ τὸν τούτων ἐλεύσομαι λόγον· καὶ σου
 βραχεία πυθέσθαι βούλομαι τὰ κακὰ πότερον οὐσίας σοι
 δοκοῦσιν εἶναι ἢ ποιότητες οὐσιῶν;

Ποιότητος οὐσιῶν εὖ ἔχειν λέγειν μοι δοκεῖ.

Ἡ δὲ ὕλη ἄποιος ἦν καὶ ἀσχημάτιστος;

15 Οὕτω προλαβὼν ἐξείπον τῷ λόγῳ.

Οὐκοῦν εἰ τὰ κακὰ ποιότητες ὑπάρχουσιν οὐσιῶν, ἡ
 δὲ ὕλη ἄποιος ἦν, τῶν δὲ ποιότητων ποιητὴν εἶπας τὸν θεὸν
 εἶναι, ἔσται καὶ τῶν κακῶν δημιουργὸς ὁ θεός. ὅτε τοίνυν
 οὐδ' οὕτως ἀναίτιον τῶν κακῶν δυνατὸν εἰπεῖν τὸν θεόν,
 20 ὕλην αὐτῷ προσάπτειν περιττὸν εἶναι μοι δοκεῖ· εἰ δέ τι
 πρὸς ταῦτα εἰπεῖν ἔχεις, ἄρχου τοῦ λόγου. εἰ μὲν γὰρ ἐκ
 φιλονεικίας ἡμῖν ἢ ζήτησις ἐγένετο, οὐκ ἂν δεύτερον περὶ
 τῶν κακῶν ἠξίουον ὀρίζεσθαι· ἐπεὶ δὲ φιλίας ἕνεκα μᾶλλον
 καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ὠφελείας, τὴν ἐξέτασιν ποιού-
 25 μεθα τῶν λόγων, ἄνωθεν περὶ τούτων ὀρίζεσθαι ἀξιώ
 συγχωρεῖν.

Τὴν μὲν προαίρεσιν τὴν ἐμὴν ἐκ πολλοῦ σοι φανεράν
 εἶναι δοκῶ καὶ τὴν ἐν τοῖς λόγοις σπουδὴν, ὅτι οὐ πιθανῶς
 εἰπὼν ψεῦδος νικῆσαι θέλω, ἀλλὰ δειχθῆναι τὴν ἀλήθειαν
 30 μετὰ ἀκριβοῦς ἐξετάσεως· καὶ σὲ δὲ οὕτω διακεῖσθαι
 σαφῶς ἐπίσταμαι· ὅθεν οἷψ τρόπῳ χρώμενος νομίζεις

8 δείκνυται] hactenus Da: sed v. infr. p. 219, l. 1   21 εἰ-
 πέν] λέγειν Eu * x   om. γὰρ Eu * x   26 om. συχω-
 ρεῖν ABC; habet ante ἀξιώ Eu° * x

δύνασθαι τὸ ἀληθὲς εὐρεῖν, τούτῳ χρῆσαι μηδὲν δυσωπού- ABC Eu
 μενος· οὐ γὰρ σεαυτὸν ὠφελήσεις μόνον χρησάμενος τῷ Di Ph
 κρείττονι, ἀλλὰ πάντως καὶ μετὰ περὶ ὧν ἀγνοῶ. σαφῶς
 παραστήναί μοι δοκεῖ καὶ τὰ κακὰ οὐσίας ὑπάρχειν τινάς·
 οὐδὲ γὰρ ἐκτὸς οὐσιῶν αὐτὰ ὄντα βλέπω. 5

4. Ἐπεὶ τοίνυν, ὃ οὗτος, καὶ τὰ κακὰ οὐσίας εἶναι
 λέγεις, ἀνάγκη τὸν τῆς οὐσίας ἐξετάζειν λόγον. δοκεῖ σοι
 τὴν οὐσίαν σωματικὴν τινὰ σύστασιν εἶναι;

Δοκεῖ.

Ἡ δὲ σωματικὴ σύστασις αὐτῇ ἐφ' ἑαυτῆς ὑπάρχει, οὐ 10
 δεομένη τινός, οὗ γενομένου τὸ εἶναι λήψεται;

Οὕτως ἔχει.

Δοκεῖ δέ σοι τὰ κακὰ ἐνεργείας εἶναι τινος;

Οὕτω μοι φαίνεται.

Αἱ δὲ ἐνεργεῖαι τότε τὸ εἶναι λαμβάνουσιν, ὅπότ' ἂν εἰ 15
 ἐνεργῶν παρῆ;

Οὕτως ἔχει.

Οὐκ ὄντος δὲ τοῦ ἐνεργούντος, οὐδ' ὅπερ ἐνεργεῖ ἔσται
 ποτέ;

Οὐκ ἔσται. 20

Οὐκοῦν εἰ ἡ οὐσία σωματικὴ τίς ἐστι σύστασις, ἡ δὲ
 σωματικὴ σύστασις οὐ δεῖται τινος, ἐν ᾧ γενομένη τὸ εἶναι
 λήψεται· τὰ δὲ κακὰ ἐνεργεῖαι ὑπάρχουσιν τινος, αἱ δὲ
 ἐνεργεῖαι δέονται τινος, ἐν ᾧ γινόμεναι τὸ εἶναι λαμβάνου-
 σιν, οὐκ ἔσονται οὐσίαι τὰ κακὰ. εἰ δὲ οὐσίαι τὰ κακὰ, 25
 κακὸν δὲ ὁ φόνος, οὐσία ἔσται ὁ φόνος· ἀλλὰ μὴν ὁ φόμος
 ἐνεργεῖαι ὑπάρχει τινός· οὐκ ἔσται ἄρα οὐσία ὁ φόμος. εἰ
 δὲ τὰ ἐνεργούντα οὐσίας εἶναι θέλεις, σύμφημι καγὼ· οἷον
 ἄνθρωπος ὁ φονεύς, καθ' ὃν μὲν λόγον ἄνθρωπος ἐστίν,
 ὑπάρχει οὐσία· ὁ δὲ φόμος ὃν ποιεῖ οὐκ ἔστιν οὐσία, ἀλλ' 30
 ἔργον τι τῆς οὐσίας. λέγομεν δὲ τὸν ἄνθρωπον ποτε μὲν
 κακὸν διὰ τὸ φονεῦν, ποτέ δ' αὖ πάλιν διὰ τὸ εὐεργετεῖν

7 ἀνάγκη] + καὶ ABC * ×   28 οὐσίας] οὐσίαν Eu * ×
 29 om. μὲν ABC * ×   31 om. τι Eu * ×

ABC Eu ἀγαθόν· καὶπέπλεκται ταῦτα τὰ ὀνόματα τῇ οὐσίᾳ ἐκ τῶν
 Da Di συμβεβηκότων αὐτῇ, ἅτινα οὐκ ἔστιν αὐτή. οὔτε γὰρ
 Ph φόνος ἔστιν ἡ οὐσία, οὔτ' αὖ πάλιν [ἡ] μοιχεία, οὔτε τι
 τῶν ὁμοίων κακῶν· ἀλλ' ὡσπερ ἀπὸ τῆς γραμματικῆς ὁ
 5 γραμματικὸς λέγεται καὶ ἀπὸ τῆς ῥητορικῆς ὁ ῥήτωρ καὶ
 ἀπὸ τῆς ἰατρικῆς ὁ ἰατρός, τῆς οὐσίας οὔτε ἰατρικῆς οὐσης
 οὔτε μὴν ῥητορικῆς οὔτε γραμματικῆς, ἀλλ' ἀπὸ τῶν
 συμβεβηκότων αὐτῇ τὴν προσηγορίαν λαμβανούσης, ἀφ'
 ὧν οὕτως ὀνομάζεσθαι δοκεῖ, οὐδ' ὀπότερον αὐτῶν οὔσα·
 10 ὁμοίως μοι φαίνεται καὶ ἀπὸ τῶν δοκούντων εἶναι κακῶν
 τὴν οὐσίαν ὄνομα προσλαμβάνειν, οὐδ' ὀπότερον οὔσαν
 αὐτῶν. καὶ ὁμοίως ἐπινόησον, εἴ τινα ἕτερον ἀναπλάττεις
 ἐν τῷ νῷ τῶν κακῶν τοῖς ἀνθρώποις αἴτιον, ὡς κἀκείνος,
 καθὼ ἐν τούτοις ἐνεργεῖ καὶ ὑποβάλλει ποιεῖν τὰ κακά,
 15 ἔστι καὶ αὐτὸς κακὸς ἐξ ὧν ποιεῖ. διὰ τοῦτο γὰρ κἀκείνος
 κακὸς εἶναι λέγεται, ὅτι τῶν κακῶν ἔστι ποιητής· ἃ δέ τις
 ποιεῖ, οὐκ ἔστιν αὐτὸς, ἀλλ' ἐνεργεῖται αὐτοῦ, ἀφ' ὧν τὴν
 προσηγορίαν τοῦ κακὸς λέγεσθαι λαμβάνει. εἰ γὰρ αὐτὸν
 20 ὑπάρχειν εἴπομεν ἃ ποιεῖ, ποιεῖ δὲ φόνους καὶ μοιχείας
 καὶ κλοπὰς καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια, αὐτὸς ἔσται ταῦτα. εἰ δὲ
 ταῦτά ἐστιν αὐτὸς, ταῦτα δ' ὅτε γίνεται τὴν σύστασιν ἔχει,
 οὐ γινόμενα δὲ καὶ τοῦ εἶναι παύεται, γίνεται δὲ ταῦτα πρὸς
 ἀνθρώπων, ἔσονται τούτων οἱ ἄνθρωποι ποιηταί, καὶ τοῦ
 εἶναι καὶ τοῦ μηκέτ' εἶναι αἴτιοι. εἰ δὲ ταῦτα αὐτοῦ
 25 ἐνεργείας φῆς, ἐξ ὧν ποιεῖ τὸ κακὸς εἶναι ἔχει, οὐκ ἐξ ὧν
 ἔστιν οὐσία. κακὸν δὲ εἴπομεν λέγεσθαι ἀπὸ τῶν συμβε-
 βηκότων τῇ οὐσίᾳ, ἅτινα οὐκ ἔστιν ἡ οὐσία· ὡς ἀπὸ τῆς
 ἰατρικῆς ὁ ἰατρός. εἰ δὲ ἐξ ὧν ἐνεργεῖ ἕκαστος ὑπάρχει

1 πέπλεκται] rursus inc. Da; προσπλέκεται ABC Eu * 3 ὁ
 φόνος Ph om. ἡ Di ἡ (sec.)] ABC Eu Da Di x
 7 om. μὴν ABC Di x 12 καί] + μοι Eu Mest * 14, 15 om.
 καθὼ—κἀκείνος ABC 17 ἀλλ'] + αἰ Eu ἐνεργεῖα Da
 Di Ph 18 κακῶς AB Da; κακοῦ Ph 23 τούτων] τούτου
 ABC Eu¹; καὶ ἐαυτῶν Di; om. τούτων Ph^{ab} 24, 25 ἐνεργείας
 αὐτοῦ ABC Eu x 28—1 (p. 220) om. ἕκαστος—ἐνεργεῖ ABC Eu;
 om. ἕκαστος ὑπάρχει Di; om. ἕκαστος Me^s Da

κακός, ἃ δὲ ἐνεργεῖ ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαμβάνει, ἤρξατο ^{ABC Eu}
 κάκεινος εἶναι κακός, ἤρξατο δὲ καὶ ταῦτα εἶναι κακά. εἰ ^{Da Di}
 δὲ οὕτως ἔχει, οὐκ ἔστιν ἀνάρχως κακός, οὐδὲ ἀγένητα τὰ ^{Ph}
 κακά, τῷ γενητὰ πρὸς αὐτοῦ εἶναι φάναί.

5. Τὸν μὲν πρὸς τὸν ἐταῖρον, ὃ φίλε, λόγον ἰκανῶς ⁵
 μοι πεποιηκέναι δοκεῖς· ἐξ ὧν γὰρ προλαβὼν ἔδωκε τῷ
 λόγῳ, ἐκ τούτων συνάγειν ἔδοξας καλῶς· ὡς ἀληθῶς γὰρ,
 εἰ ἄποιος ἐτύγχανεν ἢ ὕλη, τῶν δὲ ποιότητων δημιουργός
 ὑπάρχει ὁ θεός, ποιότητες δὲ τὰ κακά, τῶν κακῶν ἔσται
 ποιητὴς ὁ θεός. οὗτος μὲν οὖν ὁ λόγος πρὸς ἐκείνον ¹⁰
 εἰρήσθω καλῶς· ἐμοὶ δὲ ψεῦδος δοκεῖ τὴν ὕλην ἄποιον
 εἶναι λέγειν· οὐδὲ γὰρ ἔνεστιν εἰπεῖν περὶ ἡστισοσούν οὐσίας,
 ὡς ἔστιν ἄποιος· ἀλλὰ μὴν καὶ ἐν ᾧ ἄποιον εἶναι λέγει, τὴν
 ποιότητα αὐτῆς μηνύει, ὁποῖα ἐστὶν ἢ ὕλη διαγραφόμενος·
 ὅπερ ἐστὶ ποιότητος εἶδος. ὅθεν εἰ σοὶ φίλον ἐστὶν ἄνωθεν ¹⁵
 ἔχου πρὸς ἐμὲ τοῦ λόγου· ἐμοὶ γὰρ ἢ ὕλη ποιότητος ἀνάρχως
 ἔχειν δοκεῖ· οὕτως γὰρ καὶ τὰ κακά ἐκ τῆς ἀπορροίας
 αὐτῆς εἶναι λέγω, ἵνα τῶν κακῶν ὁ μὲν θεὸς ἀναίτιος ἦ,
 τούτων δ' ἀπάντων ἢ ὕλη αἰτία.

Τὴν μὲν προθυμίαν τὴν σὴν ἀποδέχομαι, ὃ φίλε, καὶ ²⁰
 σου τὴν ἐν τοῖς λόγοις σπουδὴν ἐπαινῶ· προσήκε γὰρ ὡς
 ἀληθῶς ἕκαστον τῶν φιλομαθῶν μὴ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε
 συγκατατίθεσθαι τοῖς λεγομένοις, ἀλλ' ἀκριβῆ ποιείσθαι
 τὴν ἐξέτασιν τῶν λόγων. οὐδὲ γὰρ εἰ ὁ προσζητῶν παρὰ
 λόγον ὀρισάμενος ἀφορμὴν παρέσχε τῷ προσδιαλεγο- ²⁵
 μένῳ συνάγειν ὡς θέλει, τοῦτο καὶ τὸν ἀκρατὴν πείσει·
 ἀλλ' εἴ τι δοκεῖ δυνατόν εἶναι λέγεσθαι καλῶς, τοῦτο

2 ταῦτα εἶναι] ταυτὶ τὰ Eu; ταῦτα τὰ Da Ph; ταῦτα Di
 3 ἔσται Eu 5 ἐταῖρον] C; ἕτερον AB Eu Me^s Da Ph * 6 προ-
 λαβὼν ἔδωκε] προύλαβον B; προύλαβεν A; προύλαβες C Eu *
 7 ὡς ἀληθῶς] ἀληθῶς (cum praec. conj. omissis ὡς et γὰρ) Me^s Da *
 8 ἄποιος]+ γὰρ Da * 12 om. εἶναι ABC Ph * 13 ἀλλὰ μὴν καὶ]
 καὶ γὰρ ABC Eu * 16 ποιότητος ἀνάρχως Di; ἀνάρχως ποιότ.
 AB Eu; ἀνάρχως post ἔχειν C 23 ποιήσασθαι ABC Eu^b * ×
 26 πείσει τὸ λοιπὸν Me^s; πεισάτω λοιπὸν Da * × 27 εἴ τι] fors.
 legendum εἴ ὅ τι ex conii. Vigerii

ABC Eu
Da Di
Ph
 λέξει παρών· δυοῖν γὰρ θάτερον ἔσται· ἢ γὰρ καὶ πρὸς ὁ
 κινεῖσθαι δοκεῖ ἀκούσας τέλεον ὠφεληθήσεται, ἢ τὸν προ-
 διαλεγόμενον ἐλέγξει οὐ τὰληθῆ λέγοντα. οὐ δοκεῖς δέ μοι
 δεόντως εἰρηκέναι ἔμποιον εἶναι ἀνάρχως τὴν ὕλην· εἰ γὰρ
 5 τοῦθ' οὕτως ἔχει, τίνος ἔσται ποιητῆς ὁ θεός; εἴτε γὰρ
 οὐσίας ἐροῦμεν, προεῖναι φαμέν· εἴτ' αὖ πάλιν ποιότητων,
 καὶ ταύτας ὑπάρχειν λέγομεν. οὐκοῦν οὐσίας τε οὕσης καὶ
 ποιότητων περιττὸν εἶναι μοι δοκεῖ δημιουργὸν λέγειν τὸν
 θεόν. ἵνα δὲ μὴ ἑμαντῶ κατασκευάζειν τινὰ δόξω λόγον,
 10 ἀπόκριναί μοι νῦν ἐρωτώμενος· τίνι τρόπῳ δημιουργὸν
 εἶναι φῆς τὸν θεόν; πότερον ὅτι τὰς οὐσίας ἔτρεψεν εἰς τὸ
 μηκέθ' ὑπάρχειν ἐκείνας, αἴπερ ἦσάν ποτε, ἀλλ' ἐτέρας
 παρ' αὐτὰς γενέσθαι; ἢ ὅτι τὰς μὲν οὐσίας ἐφύλαξεν ἐκείνας,
 αἴπερ ἦσαν πρὸ τούτου, τὰς δὲ ποιότητας ἔτρεψεν αὐτῶν;
 15 6. Οὐτι μοι δοκεῖ ἀλλαγὴν τινὰ οὐσιῶν γεγονέναι· καὶ
 γὰρ ἄποπον τοῦτο λέγειν μοι φαίνεται· τροπὴν δέ τινα τῶν
 ποιότητων γεγονέναι φημί, καθ' ἃς δημιουργὸν εἶναι λέγω
 τὸν θεόν. καὶ ὥσπερ εἰ τύχοι λέγειν ἐκ λίθων οἰκίαν
 γεγονέναι, ἐφ' ᾧ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ὡς οὐκέτι λίθοι μένουσι
 20 τῇ οὐσίᾳ, οἰκία γενόμενοι οἱ λίθοι· τῇ γὰρ ποιότητι τῆς
 συνθέσεως τὴν οἰκίαν γεγονέναι φημί, τραπέισης δηλονότι
 τῆς προτέρας τῶν λίθων ποιότητος· οὕτω μοι δοκεῖ καὶ τὸν
 θεόν, ὑπομενούσης τῆς οὐσίας, τροπὴν τινα τῶν ποιότητων
 αὐτῆς πεποιηκέναι, καθ' ἣν τὴν τοῦδε τοῦ κόσμου γένεσιν
 25 πρὸς τοῦ θεοῦ γεγονέναι λέγω.

Ἐπεὶ τοίνυν τροπὴν τινα τῶν ποιότητων πρὸς τοῦ
 θεοῦ γεγονέναι φῆς, ἀπόκριναί μοι βραχέα πυθέσθαι

1 om. γὰρ (pr.) Eu (def. Da) * ×   3 om. δέ M^s Da * ×
 4 ἔμποιον εἶναι ἀνάρχως τὴν ὕλην] sic restitui; ἔμποιον εἶναι Da; εἰ
 ἔμποιος ἦν ἀνάρχως ἢ ὕλη Ph; 'das die M. geieigenschaftet sei'
 M^s; ποιότητας τὴν ὕ. ἀνάρχως ἔχειν Di; τὴν ὕ. ἀνωθεν ποιότητας
 ἔχειν ABC Eu   6 om. ἐροῦμεν ABC *   προεῖναι] + ταύτας Eu;
 + ταύτην ABC *   ποιότητας Eu^o Da Ph *   7 om. λέγομεν Eu *
 14 πρὸ τούτου] πρὸ τοῦ ABC; om. Di ×   19 ἐνεστιν Da Ph   25 λέγω]
 φημί ABC Ph   26, 27 om. ἐπεὶ—φῆς ABC ×   26 om. τῶν
 Da Di ×

προαιρουμένω. λέγε δὴ, εἰ ὁμοίως καὶ σοὶ δοκεῖ τὰ κακὰ ποιότητες εἶναι τῶν οὐσιῶν;

ABC Eu
Da Di
Ph

Δοκεῖ.

* Ἄνωθεν δὲ ἦσαν αἱ ποιότητες αὐταὶ ἐν τῇ ὕλῃ, ἣ ἀρχὴν ἔσχον τοῦ εἶναι;

5

Συνεῖναι φημι ἀγενήτως τῇ ὕλῃ ταυτασι τὰς ποιότητας.

Οὐχὶ δὲ τὸν θεὸν φῆς τροπὴν τινα τῶν ποιότητων πεποιηκέναι;

Τοῦτό φημι.

Πότερον οὖν εἰς τὸ κρεῖττον, ἢ εἰς τὸ χεῖρον;

10

Εἰς τὸ κρεῖττον λέγειν μοι δοκεῖ.

Οὐκοῦν εἰ ποιότητες ὕλης τὰ κακὰ, τὰς δὲ ποιότητας αὐτῆς εἰς τὸ κρεῖττον ἔτρεψεν ὁ θεός, πόθεν τὰ κακὰ ζητεῖν ἀνάγκη. οὐ γὰρ ἔμειναν αἱ ποιότητες ὅποιαί ποτε ἦσαν τῇ φύσει· ἢ εἰ μὲν πρότερον οὐκ ἦσαν αἱ ποιότητες κακαί, ἐκ δὲ τοῦ τραπῆναι πρὸς τοῦ θεοῦ τὰς πρώτας τοιαύτας περὶ τὴν ὕλην γεγονέναι ποιότητας φῆς, αἴτιος ἔσται τῶν κακῶν ὁ θεός, τρέψας τὰς οὐκ οὔσας ποιότητας κακὰς εἰς τὸ εἶναι κακάς· ἢ τὰς μὲν κακὰς ποιότητας εἰς τὸ κρεῖττον οὐ δοκεῖ σοι τρέψαι τὸν θεόν, τὰς δὲ λοιπὰς καὶ μόνας, ὅσαι ἀδιάφοροι ἐτύγχανον, τῆς διακοσμῆσεως ἕνεκα πρὸς τοῦ θεοῦ τετράφθαι λέγεις;

Οὕτως ἄνωθεν εἶχον ἐγώ.

7. Πῶς τοῖνυν αὐτὸν τὰς τῶν φαύλων ποιότητας ὡς εἶχον καταλειπέναι λέγεις; πότερον δυνάμενον μὲν καὶ κείνας ἀνελεῖν, οὐ βουληθέντα δὲ, ἢ τὸ δύνασθαι μὴ ἔχοντα; εἰ μὲν γὰρ δυνάμενον λέξεις, οὐ βουληθέντα δὲ, αὐτὸν αἴτιον τούτων εἰπεῖν ἀνάγκη. ὅτι δυνάμενος ποιῆσαι μὴ εἶναι κακὰ συνεχώρησεν αὐτὰ μένειν ὡς ἦν, καὶ μάλιστα ὅτε δημιουργεῖν τὴν ὕλην ἤρξατο. εἰ γὰρ μηδ' ὅλως ἔμελεν

30

1 βουλομένω ABC × δὴ] δὲ ABC × ὁμοίως ei ABC; ὁμοίως Da * × 1—3 om. τὰ—δοκεῖ ABC 2 ποιότητας Eu 6 συνεῖναι] εἶναι AB; εἶναι C 9 τοῦτο]+ δὲ ABC 12 ποιότητες]+ τῆς ABC Eu 15 om. αἱ ABC Eu × 20, 21 διάφοροι Eu¹ Me⁵ Ph * 23 ἔσχον Eu * 24 om. αὐτὸν ABC Ph *

ABC Eu αὐτῷ τῆς ὕλης, οὐκ ἂν αἴτιος ἦν ὧν συνεχώρει μένειν· ἐπεὶ
 Da Di δὲ μέρος μὲν τι αὐτῆς δημιουργεῖ, μέρος δέ τι οὕτως ἐᾷ
 Ph δυνάμενος κάκεινο τρέπειν εἰς τὸ κρείττον, αἰτίαν ὀφλισκά-
 νειν ἄξιος εἶναι μοι δοκεῖ, καταλιπὼν μέρος ὕλης εἶναι
 5 πονηρὸν ἐπ' ὀλέθρῳ οὐ ἐδημιούργησε μέρους. ἀλλὰ μὴν
 καὶ τὰ μέγιστα κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ἠδικῆσθαι μοι δοκεῖ·
 τοῦθ' ὅπερ κατεσκεύασε τῆς ὕλης μέρος ἀντιλαμβανόμενον
 τανῦν τῶν κακῶν. εἰ γὰρ τις ἐξετάζοι ἐπ' ἀκριβῆς τὰ
 10 τῆς προτέρας ἀκοσμίας. πρὶν γὰρ αὐτὴν διακριθῆναι, τὸ
 μηδὲ αἰσθῆσθαι τῶν κακῶν παρῆν αὐτῇ· νυνὶ δὲ ἕκαστον
 τῶν μερῶν αὐτῆς αἰσθησιν λαμβάνει τῶν κακῶν. καὶ μοι
 ἐπ' ἀνθρώπου τὸ παράδειγμα λάβε. πρὶν γὰρ εἰκονισθῆ
 καὶ ζῶον γένηται τῇ τοῦ δημιουργοῦ τέχνῃ, τὸ μηδεὶός
 15 ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν κακῶν παρὰ τῆς φύσεως εἶχεν· ἀφ'
 οὐ δὲ πρὸς τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος γίνεται, καὶ τὴν αἰσθησιν
 τοῦ προσπελάζοντος κακοῦ προσλαμβάνει· καὶ τοῦθ' ὅπερ
 ἐπ' εὐεργεσίᾳ τῆς ὕλης πρὸς τοῦ θεοῦ γεγονέναι λέγεις,
 20 εὐρίσκεται μᾶλλον ἐπὶ τῷ χεῖρονι προσγενόμενον αὐτῇ. εἰ
 δ' ἐκ τοῦ μὴ δύνασθαι τὸν θεὸν ἀνελεῖν τὰ κακὰ τὸ μὴ
 πεπαῦσθαι λέγεις, ἀδύνατον τὸν θεὸν φήσεις ὑπάρχειν· τὸ
 δὲ ἀδύνατον ἦτοι τῷ φύσει ἀσθενῆ ὑπάρχειν αὐτὸν ἔσται,
 ἢ τῷ νικᾶσθαι τῷ φόβῳ δεδουλωμένον πρὸς τινος κρείττο-
 25 νος. εἰ μὲν οὖν τὸν θεὸν φύσει ἀσθενῆ ὄντα τολμήσεις
 εἰπεῖν, περὶ τῆς σωτηρίας αὐτῆς κινδυνεύει μοι δοκεῖ· εἰ
 δὲ τῷ νικᾶσθαι φόβῳ πρὸς τοῦ μείζονος, μείζονα λέξεις
 τοῦ θεοῦ τὰ κακὰ νικῶντα τῆς προαιρέσεως αὐτοῦ τὴν
 ὀρμὴν· ὅπερ ἄτοπον εἶναι μοι λέγειν περὶ θεοῦ δοκεῖ. διὰ
 τί γὰρ οὐχὶ μᾶλλον ταῦτα ἔσονται θεοί, νικᾶν κατὰ τὸν

2 ἐδημιούργει Eu * εἶα Eu Di 3 κάκεινα Eu 11 νυνὶ
 ABC Eu 13 λάβε τὸ παράδ. ABC Ph * 14 μηθενός
 (vel μεθ' ἐνός) Eu * x 20, 21 om. τὸ μὴ πεπαῦσθαι λέγεις
 Me^s Di 22 τῷ] τῇ Da Di Ph; τὸ B 26 λέξεις] ἔσται ABC
 Eu x

ABC Eu ἀλλήλοις δὲ ταῦτα ἀντίκειται, οὐκ ἔσονται ὕλη μία, οὐδὲ
 Da Di μὴν ἐξ ὕλης μιᾶς. ὅμοιον δὲ τινα τοῦτω λόγον πάλιν
 Ph πυθέσθαι βούλομαι. δοκεῖ σοι τὰ μέρη μὴ ἀναιρετικὰ
 τυγχάνειν ἀλλήλων;

5 Δοκεῖ.

Εἶναι δὲ τῆς ὕλης μέρη τό τε πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ, ὡσαύτως
 δὲ καὶ τὰ λοιπά;

Οὕτως ἔχω.

Τί δέ; οὐ δοκεῖ σοι ἀναιρετικὸν μὲν εἶναι τοῦ πυρὸς τὸ
 10 ὕδωρ, τοῦ δὲ σκότους τὸ φῶς, καὶ τᾶλλα ὅσα τοῦτους
 παραπλήσια;

Δοκεῖ.

Οὐκοῦν εἰ τὰ μέρη οὐκ ἔστιν ἀλλήλων ἀναιρετικὰ,
 ταῦτα δὲ ἀλλήλων ἀναιρετικὰ τυγχάνει, οὐκ ἔσται ἀλλήλων
 15 μέρη· εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ἀλλήλων μέρη, οὐκ ἔσονται ὕλης
 μιᾶς. ἀλλὰ μὴν οὐδ' αὐτὰ ἔσονται ὕλη, τῷ μηδέν τι τῶν
 ὄντων αὐτὸ ἑαυτοῦ ἀναιρετικὸν ὑπάρχειν, κατὰ τὸν τοῦ
 ἀντικειμένου λόγον. οὐδὲ γάρ ἐστὶ τι ἑαυτῷ ἀντικείμενον·
 20 τὰ γὰρ ἀντικείμενα ἑτέροις ἀντικεῖσθαι πέφυκεν· οἷον τὸ
 λευκὸν αὐτὸ ἑαυτῷ οὐκ ἀντίκειται, πρὸς δὲ τὸ μέλαν ἀντι-
 κείμενον λέγεται· καὶ τὸ φῶς ὁμοίως ἑαυτῷ μὴ ἀντικεῖσθαι
 δείκνυται, πρὸς δὲ τὸ σκότος οὕτως ἔχον φαίνεται, καὶ
 ἄλλα γοῦν ὁμοίως πλείεστα ὅσα. εἰ τοίνυν καὶ ὕλη μία
 25 ἀντικειμένων ἐχόντων τὸ μὴ εἶναι τὴν ὕλην δείκνυται.

ABC Ταῦτα ἀπὸ τοῦ ζ' λόγου τῆς Εὔσεβίου τοῦ Παλαι-
 στιναίου εὐαγγελικῆς προπαρασκευῆς ἠντληται, ὄντα ὡς
 φησιν Μαζίμογ οὐκ ἀσήμεγ ἐν τοῖς χριστιανοῖς συγ-
 γραφέως. ἀγτολεξεὶ δὲ ταῦτα ἠρῆται κείμενα ἐν τῷ

1 om. ἀλλήλοις—ἀντικ. ABC Eu * 3 πυθέσθαι]+σου Eu *
 13, 14 om. οὐκ ἔστιν—ταῦτα δὲ Da * 14 om. ταῦτα δὲ—τυγχάνει
 Eu * ταῦτα δὲ] Me^s Ph; τὰ δὲ τῆς ὕλης ABC * τυγχάνει]
 ἐστὶν ABC * 24 οὕτως οὖν Da Ph * 28 om. τοῖς B

᾽Ωριγένους πρὸς Μαρκωνιστάς καὶ ἄλλοις αἰρετικοῦς ABC
 διαλογῶ, Εὐτροπίου δικάζοντος, Μεγεθίου δὲ ἀντιλέ-
 γοντος.

XXV.

᾽Ὅτι ὁ ἐκ προγνώσεως ἀφορισμὸς οὐκ ἀναιρεῖ τὸ
 ἀγτεζόσιον. ἐκ τοῦ ἀ' τόμου τῶν εἰς τὴν πρὸς 5
 ᾽Ρωμαίους ἐξηγητικῶν, εἰς τὸ ᾽Αφωρισμένος εἰς
 εὐαγγέλιον θεοῦ.

Roi i I. Τρίτον ἔστιν ἰδεῖν τὸ ᾽Αφωρισμένος εἰς εὐαγγέλιον
 θεοῦ. καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας ὁ ἀπόστολος περὶ ἑαυτοῦ
 Gai 15 f. τοιαῦτά φησιν. ᾽Ότε δὲ εὐδόκησεν ὁ θεός, ὁ ἀφορίσας με ἐκ 10
 κοιλίας μητρὸς μου, ἀποκαλύψαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί.
 ἐπιλαμβάνονται δὲ τῶν τοιούτων λέξεων οἱ μὴ συνιέντες
 τὸν ἐκ προγνώσεως θεοῦ προωρισμένον αἴτιον τυγχάνοντα
 τοῦ γίνεσθαι τὰ προγινωσκόμενα. καὶ οἴονται διὰ τούτων
 εἰσάγειν τοὺς ἐκ κατασκευῆς καὶ φύσεως σωζόμενους. 15
 τινὲς δὲ καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν ἐκ τῶν τοιούτων ἀναιροῦσι ῥητῶν,
 Ps lviii συγχρώμενοι καὶ τῷ ᾽Απηλλοτριώθησαν οἱ ἁμαρτωλοὶ
 (lvii) 3 ἀπὸ μητρὸς ἐν ψαλμοῖς εἰρημένῳ. πρὸς μὲν οὖν τοῦτο
 εὐχερῶς ἔστιν ἀπαντῆσαι, ἐρωτῶντας περὶ τῆς ἐξῆς λέξεως·
 γέγραπται γάρ· ᾽Απηλλοτριώθησαν οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ 20
 Ps lviii μητρὸς, ἐπλανήθησαν ἀπὸ γαστρὸς, ἐλάλησαν ψευδῆ·
 (lvii) 3 f. θυμὸς αὐτοῖς κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ὄψεως. καὶ πευσόμεθά
 γε τῶν ὡς σαφεῖ τῇ λέξει ἐπιβαινόντων, εἰ οἱ ἀπαλλοτριω-
 θέντες ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ μητρὸς ἅμα τῷ ἐξελλεῖν ἀπὸ γαστρὸς
 τῆς μητρὸς αὐτῶν ἐπλανήθησαν καὶ τῆς σωζούσης ὁδοῦ 25
 ἐσφάλησαν, αὐτοὶ εἰς τοῦτο ἐνεργήσαντες. πῶς δὲ οἱ
 ἀπαλλοτριωθέντες ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ μητρὸς ἀπὸ γαστρὸς
 ἐπλανήθησάν τε καὶ ἐλάλησαν ψευδῆ; οὐ γὰρ δὴ δεῖξουσιν
 ὅτι ἅμα τῷ γεννηθῆναι ἔναρθρον φωνὴν προήκαντο, ψευδῆ

2 om. δὲ B 7 Ru. iv. 462 23 ἀσαφεῖ C 24 τῶ] τὸ AB

ABC (cat) τινὰ προφερόμενοι. ἀλλ' εἰ προσέχομεν τοῖς προτεταγ-
 μένοις τοῦ προορισμοῦ ἐν τῇ ἐξεταζομένῃ ἐπιστολῇ λεγο-
 μένοις, δυνησόμεθα, τὰ περισπῶντα τοὺς ἀπλουστέρους
 πρὸς παραδοχὴν τοῦ ἀδικίαν κατηγοροῦντος κατὰ τοῦ θείου
 5 δόγματος καθελόντες, ἀπολογήσασθαι περὶ τοῦ ἐκ κοιτίας
 μητρὸς ἀφορίζοντος καὶ εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ ἀφορίζοντος
 τὸν δοῦλον Ἰησοῦ Χριστοῦ κλητὸν ἀπόστολον Παῦλον.
 οὕτω δὲ ἔχει τὰ ῥητά· Οἶδαμεν δὲ ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν, τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς
 10 οὖσιν· ὅτι οὓς προέγνω, καὶ προώρισεν συμμόρφους τῆς
 εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν
 πολλοῖς ἀδελφοῖς· οὓς δὲ προώρισεν, τούτους καὶ ἐκάλεσεν·
 καὶ οὓς ἐκάλεσεν, τούτους καὶ ἐδικαίωσεν· οὓς δὲ ἐδικαίωσεν,
 τούτους καὶ ἐδόξασεν.

15 2. Πρόσχωμεν οὖν τῇ τάξει τῶν λεγομένων. δικαιοῖ
 ὁ θεὸς καλέσας πρότερον, οὐκ ἂν δικαιοῦσας οὓς μὴ ἐκάλεσεν·
 καλεῖ δὲ πρὸ τῆς κλήσεως προορίσας, οὐκ ἂν καλέσας οὓς
 μὴ προώρισεν· καὶ ἔστιν αὐτῷ ἀρχὴ τῆς κλήσεως καὶ τῆς
 δικαιοῦσεως οὐχ ὁ προορισμός· οὗτος γὰρ εἰ ἦν ἀρχὴ τῶν
 20 ἐξῆς, κἂν πιθανώτατα ἐκράτουν οἱ παρεισάγοντες τὸν περὶ
 φύσεως ἄτοπον λόγον· ἀνωτέρω δὲ ἔστι τοῦ προορισμοῦ ἢ
 πρόγνωσις· Οὓς γὰρ προέγνω, φησὶ, καὶ προώρισεν συμ-
 25 μόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. προεατενίσας οὖν ὁ
 θεὸς τῷ εἰρμῷ τῶν ἐσομένων, καὶ κατανοήσας ῥοπήν τοῦ
 ἐφ' ἡμῖν τῶνδὲ τινων ἐπὶ εὐσέβειαν καὶ ὀρμὴν ἐπὶ ταύτην
 μετὰ τὴν ῥοπήν, καὶ ὡς ὅλοι ἐαυτοὺς ἐπιδώσουσι τῷ κατ'
 ἀρετὴν ζῆν, προέγνω αὐτοὺς, γινώσκων μὲν τὰ ἐνιστάμενα
 προγινώσκων δὲ τὰ μέλλοντα· καὶ οὓς οὕτω προέγνω,
 προώρισεν συμμόρφους ἐσομένους τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ

Ro viii 28 ff

Ro viii 29

8 ῥήματα B om. δὲ (sec.) A 9 εἰς]+τὸ C οὖσι κλητοῖς C
 13 οὓς δὲ] καὶ οὓς B 15 δικαιοῖ]+γὰρ AB; hic inc. catena post
 aliq. prae fat. 16 μὴ] cat; οὐκ ABC 19 ἦν]+ἡ ABC
 20 κἂν πῶ. ἐκράτουν] πιθαν. ἂν ἐλεγον cat 21 ἀτόπως ABC
 26 ὅλους cat

cf. Col i 15 αὐτοῦ. ἔστιν οὖν τις ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, εἰκὼν τυγχάνων τοῦ ABC cat
 θεοῦ τοῦ ἀοράτου, καὶ τούτου εἰκὼν ἢ λεγομένη εἰκὼν τοῦ 463
 υἱοῦ τοῦ θεοῦ· ἦντινα νομίζομεν εἶναι ἣν ἀνέλαβεν ψυχὴν
 ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἀνθρωπίνην, γενομένην διὰ τὴν ἀρετὴν τῆς
 εἰκόνας τοῦ θεοῦ εἰκόνα. ταύτης δὲ, ἣν οἰόμεθα εἰκόνας 5
 εἰκόνα εἶναι [τοῦ υἱοῦ] τοῦ θεοῦ, συμμόρφους προώρισεν
 γενέσθαι ὁ θεὸς, οὓς διὰ τὴν περὶ αὐτῶν πρόγνωσιν προώ-
 ρισεν. οὐ νομιστέον τοίνυν εἶναι τῶν ἐσομένων αἰτίαν τὴν
 πρόγνωσιν τοῦ θεοῦ· ἀλλ' ἐπεὶ ἔμελλεν γίνεσθαι κατ' ἰδίας
 cf. Sus 42 ὁρμᾶς τοῦ ποιούντος, διὰ τοῦτο προέγνω, εἰδὼς τὰ πάντα 10
 πρὸ γενέσεως αὐτῶν· καὶ ὡς εἰδὼς τὰ πάντα πρὸ γενέσεως
 αὐτῶν τοῖσδε μὲν τινὰς προέγνω καὶ προώρισεν συμμόρ-
 φους ἐσομένους τῆς εἰκόνας τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ἄλλους δὲ εἶδεν
 ἀπηλλοτριωμένους. εἰ δὲ τις ἀνθυποφέρῃ πρὸς ταῦτα, εἰ
 δυνατόν ἐστι μὴ γενέσθαι ἅ τοιαῦτα ἔσεσθαι προεγίνωσκεν 15
 ὁ θεός· φήσομεν ὅτι δυνατόν μὲν μὴ γενέσθαι· οὐχὶ δὲ, εἰ
 δυνατόν μὴ γενέσθαι, ἀνάγκη μὴ γενέσθαι ἢ γενέσθαι· καὶ
 γίνεται οὐ πάντως ἐξ ἀνάγκης, ἀλλὰ δυνατοῦ ὄντος καὶ τοῦ
 αὐτὰ μὴ γενέσθαι. τῆς δὲ λογικῆς ἔχεται ἐντρεχειᾶς τε
 καὶ θεωρίας ὁ περὶ τῶν δυνατῶν τόπος, ἵνα ὁ σμῆξας ἑαυτοῦ 20
 τὸ ὄμμα τῆς ψυχῆς δυνηθῇ τῇ λεπτότητι τῶν ἀποδείξεων
 παρακολουθήσας κατανοῆσαι, πῶς καὶ μέχρι τῶν τυχόντων
 οὐκ ἐμποδίζεται τὸ εἶναι τι εἰς πολλὰ δυνατόν, ἐνὸς ἐκ τῶν
 πολλῶν ὄντος τοῦ ἐσομένου, καὶ οὐ κατὰ ἀνάγκην ἐσομένου·
 προεγνωσμένου τε οὕτως, ὅτι ἔσται μὲν οὐκ ἐξ ἀνάγκης 25
 δὲ ἔσται, ἀλλ' ἐνδεχομένου τυγχάνοντος τοῦ μὴ γενέσθαι
 ἔσται τὸ οὐ στοχαστικῶς εἰρημένον ἀλλ' ἀληθῶς προεγνω-
 σμένον.

3. Μὴ νομιζέτω δέ τις ἡμᾶς τὸ Κατὰ πρόθεσιν

1 om. τις cat   om. τυγχάνων cat   2 καὶ τούτου] τούτου δὲ
 cat   3 νομίζω cat   6 τοῦ υἱοῦ] delend. vid.   11, 12 om. καὶ ὡς
 —αὐτῶν ABC   15 προεγίνωσκεν] + ἐσόμενα ABC   16 δυνατὸν
 coniecti; ἀδύνατον ABC cat   17 δυνατόν] ἀδύνατον BC cat
 18 δυνατὸν ἐστι καὶ τὸ cat   19 om. τε cat   20 om. τῶν cat
 22 om. καὶ ABC   27 om. τὸ cat

ABC cat σεσιωπηκέναι ὡς θλίβον ἡμῶν τὸν λόγον· ἐπεὶ φησιν ὁ
 Παῦλος· Οἶδαμεν δὲ ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα Ro viii 28 f.
 συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν, τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖν.
 ἀλλὰ προσεχέτω ὅτι τοῦ κατὰ πρόθεσιν εἶναι κλητοὺς τῆν
 5 αἰτίαν καὶ ὁ ἀπόστολος ἀποδέδωκεν εὐθέως, εἰπὼν· Ὅτι
 οὓς προέγνω, καὶ προώρισεν συμμόρφους τῆς εἰκόνας τοῦ
 υἱοῦ αὐτοῦ. καὶ τίνα γε μᾶλλον ἐχρῆν ἐγκαταχωρισθῆναι
 εἰς τὴν δικαιοῦσαν κλήσιν τῇ προθέσει τοῦ θεοῦ ἢ τοὺς
 ἀγαπῶντας αὐτόν; πάνυ δὲ τὴν ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν αἰτίαν
 10 παρίστησι τῆς προθέσεως καὶ τῆς προγνώσεως τό· Οἶδαμεν
 δὲ ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν.
 σχεδὸν γὰρ εἶπεν ὅτι πάντα συνεργοῦντα εἰς ἀγαθὸν διὰ
 τοῦτο συνεργεῖ, ἐπεὶ ἄξιόι εἰσι συνεργίας οἱ ἀγαπῶντες τὸν
 θεόν. ἅμα δὲ καὶ ἐρωτήσωμεν τοὺς τὰ ἐναντία λέγοντας,
 15 καὶ ἀποκρινάσθωσαν ἡμῖν πρὸς ταῦτα. ἔστω καθ' ὑπόθεσιν
 εἶναι τίνα ἐφ' ἡμῖν· καὶ τοῦτο ἐροῦμεν αὐτοῖς ἀναιροῦσι τὸ
 ἐφ' ἡμῖν, ἕως ἐκ τῆς διδομένης ὑποθέσεως ἐλεγχθῆ ἑαυτῶν
 ὁ λόγος οὐχ ὑγιῆς ᾧν. ὄντος δὲ τοῦ ἐφ' ἡμῖν, ἄρα ὁ θεὸς
 ἐπιβαλὼν τῷ εἰρμῷ τῶν ἐσομένων προγνώσεται τὰ πρα-
 20 χηθσόμενα ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν ἐκάστῳ τῶν ἐχόντων τὸ ἐφ' ἡμῖν,
 ἢ οὐ προγνώσεται; τὸ μὲν οὖν λέγειν Οὐ προγνώσεται,
 ἀγνοοῦντός ἐστι τὸν ἐπὶ πᾶσι νοῦν καὶ τὴν μεγαλωσύνην
 τοῦ θεοῦ. εἰ δὲ δάσουσιν ὅτι προγνώσεται, πάλιν ἐρωτή-
 σωμεν αὐτοὺς, ἄρα τὸ ἐγνωκέναι αὐτὸν αἰτιὸν ἐστι τοῦ
 25 ἔσσεσθαι τὰ ἐσόμενα, διδομένου τοῦ εἶναι τὸ ἐφ' ἡμῖν; ἢ
 ἐπεὶ ἔσται προέγνω, καὶ οὐδαμῶς ἐστὶν αἰτία αὐτοῦ ἢ πρό-
 γνωσις τῶν ἐσομένων ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν ἐκάστῳ; δυνατὸν οὖν
 ἦν τῶνδ' ἐτινων ἀπαντησάντων μὴ τόδε ἀλλὰ τόδε ἐνεργῆσαι
 τὸν δημιουργηθέντα αὐτεξούσιον.
 30 4. Τούτων οὖν καὶ τοιούτων ἂν λεχθησομένων, σώζεται

4 προσέχετε ABC 7 μᾶλλον] ἄλλον ABC 11, 12 eis]+
 τὸ (bis) C 12 πάντα]+τὰ A 13 συνεργήσεως AB 15 ἀπο-
 κρινέσθωσαν cat 22 om. τὴν ABC 23, 24 ἐρωτήσωμεν BC
 25 τοῦ εἶναι τὸ] cat; τι εἶναι τοῦ AC; εἶναι τι τοῦ B 29 αὐτεξού-
 σιον]+εἶναι BC; hactenus catena

- Mt xxv 21, 23 καὶ τό· Εὐγε, ἀγαθὲ δοῦλε καὶ πιστέ· ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστὸς, ABC
ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω· εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ
κυρίου σου· καὶ πᾶς ἔπαινος. σώζεται δὲ καὶ τὸ εὐλογον
Ibid 26 f. τοῦ· Ποιηρὲ δοῦλε καὶ ὀκνηρὲ, ἔδει σε βαλεῖν τὸ ἀργύριόν
μου εἰς τράπεζαν. οὕτω δὲ σωθήσεται μόνως τὰ δικαίως 5
Ibid 34 f. λεγόμενα πρὸς μὲν τοὺς ἐκ δεξιῶν· Δεῦτε πρὸς μέ οἱ
εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμα-
σμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· ὅτι ἐπέειπασα,
καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· καὶ τὰ ἐξῆς· πρὸς δὲ τοὺς ἐξ εὐω-
Ibid 41 f. νύμων· Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ 10
αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις
αὐτοῦ· ὅτι ἐπέειπον, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· καὶ τὰ
ἐξῆς. ἀλλὰ καὶ εἶπερ τό· Ἄφορισμένοι εἰς εὐαγγέλιον
Ro i 1 θεοῦ· καὶ τό· Ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρὸς μου·
Ga i 15 ἀνάγκη τινὰ περιεῖχε, πῶς ἂν εὐλόγως ἔφασκε τό· Ὑπο- 15
I Co ix 27 πιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ, μήπως ἄλλοις κηρύξας
Ibid 16 αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι· καὶ τό· Οὐαὶ γάρ μοι ἔστιν ἐὰν
μὴ εὐαγγελίζωμαι· σαφῶς γὰρ ἐκ τούτων παρίστησιν ὅτι
εἰ μὴ ὑπεπιάζην αὐτοῦ τὸ σῶμα καὶ ἐδουλαγῶμι οἷόν τε ἦν
αὐτὸν ἄλλοις κηρύξαντα ἀδόκιμον γενέσθαι, καὶ ὅτι δυνατὸν 20
ἦν οὐαὶ αὐτῷ γενέσθαι εἰ μὴ εὐηγγελίζετο. μήποτε οὖν
σὺν τούτοις ἀφώρισεν αὐτὸν ὁ θεὸς ἐκ κοιλίας μητρὸς, καὶ
ἀφώρισεν αὐτὸν εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ, σὺν τῷ ἔωρακεναί τὴν
αἰτίαν τοῦ δικαίου ἀφορισμοῦ, ὅτι ὑποπιάσει τὸ σῶμα καὶ
δουλαγωγῆσει εὐλαβούμενος μήπως ἄλλοις κηρύξας αὐτὸς 25
ἀδόκιμος γένηται, καὶ ὅτι, εἰδὼς οὐαὶ αὐτῷ ἔσεσθαι ἐὰν μὴ
εὐαγγελίσσεται, φόβῳ τῷ πρὸς τὸν θεὸν πρὸς τὸ μὴ
γενέσθαι ἐν τῷ οὐαὶ οὐκ ἐσιώπα ἀλλ' εὐηγγελίζετο. καὶ
ταῦτα δὲ ἔωρα ὁ ἀφορίζων αὐτὸν ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ
2 Co xi 23 ff. καὶ ὁ ἀφορίζων αὐτὸν εἰς τὸ ἑαυτοῦ εὐαγγέλιον, ὅτι ἐν 30
κόποις ἔσται περισσοτέρως, ἐν φυλακαῖς περισσευόντως,

1 εὐ BC (sed cf. p. 232 l. 11) δοῦλε ἀγαθὲ C 6 om. πρὸς με B
(sed cf. p. 156 l. 11) 11 αἰώνιον] ἐξέτερον B 15 περιέχει B
15, 16 ὑποπιάζω C 19 ἑαυτοῦ B 24 ὑποπιάσει C 31 περισσο-
τέροις AB περισσευόντως] περισσοτέρως C

ABC (cat₂) ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως, ἐν θανάτοις πολλάκις ὑπὸ
 Ἰουδαίων πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν λήψεται, τρὶς
 βαβδισθήσεται, ἅπαξ λιθασθήσεται· καὶ τάδε τινὰ πείσεται
 καυχώμενος ἐν ταῖς θλίψεσι καὶ εἰδὼς ὅτι ἡ θλίψις ὑπομο- cf. Ro v 3 f.
 5 ἦν κατεργάζεται καὶ ὑπομένων. διὰ ταῦτα δὲ ἄξιον ἦν αὐ-
 τὸν ἀφορισθῆναι εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ προγιγνωσκόμενον
 ἔσσεσθαι, καὶ ἀφορισθῆναι αὐτὸν ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ.
 καὶ ἀφωρίζετο εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ οὐ διὰ τὴν φύσιν
 ἔχουσάν τι ἐξάιρετον καὶ ὅσον ἐπὶ τῇ κατασκευῇ ὑπὲρ τὰς
 10 τῶν μὴ τοιούτων φύσεις, ἀλλὰ διὰ τὰς προεγνωσμένας
 μὲν πρότερον πράξεις ὕστερον δὲ γενομένας ἐκάστην ἐκ
 τῆς παρασκευῆς καὶ τῆς προαιρέσεως τῆς ἀποστολικῆς.
 νῦν δὲ ἀποδιδοῖναι εἰς τὸ ἀπὸ τοῦ ψαλμοῦ ῥητὸν οὐκ ἦν
 εὐκαιρον, παρεκβατικὸν γὰρ ἦν· διὸ εἰς τὴν οἰκίαν
 15 τάξιν θεοῦ διδόντος ἀποδοθήσεται, ὅταν τὸν ψαλμὸν
 διηγώμεθα. ἀρκέσει δὲ καὶ ταῦτα πεπλεονασμένα εἰς τὸ
 Ἄφωρισμένος.

XXVI.

Περὶ τοῦ τίνα τὰ ἀγαθὰ καὶ τίνα τὰ κακὰ, καὶ ὅτι
 ἐν προαιρετικοῖς ταῦτα καὶ ἐν ἀπροαιρέτῳ, καὶ κατὰ τὴν
 20 τοῦ χριστοῦ διδασκαλίαν, ἀλλ' οἷός τις ἄριστοτέλης
 οἶεται. ἐκ τοῦ τόμοιο τοῦ εἰς τὸν δ' ψαλμόν, εἰς τὸ
 Πολλοὶ λέγουσι· τίς δείξει ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ;

Ps iv 6

1. Πολλῆς παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ζητήσεως τυχα-
 νοῦσης περὶ τοῦ τίνα τὰ ἀγαθὰ καὶ τίνα τὰ κακὰ· καὶ τινῶν
 25 μὲν ἀπροαίρετα λεγόντων εἶναι τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ,
 ὥσπερ ἐπὶ τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν ἀποφαινομένων, κακὸν δὲ τὸ
 πονηρὸν· ἐτέρων δὲ ἐν μόνοις προαιρετικοῖς κατακλειούτων

8 ἀφωρίζετο] ἀφωρίζεται cat₂ (quae hic inc.) 10 om. μὴ A
 cat₂ 11 om. ἐκάστην cat₂ 12 ἀποστολικῆς] hactenus cat₂
 13 ἀπὸ τοῦ] αὐτοῦ C 23 Ru. II. 565

τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ, καὶ τὰς μὲν ἀρετὰς καὶ τὰς κατ' ABC
 αὐτὰς πράξεις μόνας ἀγαθὰ λεγόντων, τὰς δὲ κακίας καὶ
 τὰς κατὰ κακίαν ἐνεργείας κακὰ· τρίτων δὲ ὄντων τῶν
 μιγνύντων, καὶ ἅμα ἐν προαιρετικοῖς καὶ ἀπροαιρέτοις
 λεγόντων εἶναι τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ· εἰκότως ὑπὸ τῶν 5
 πιθανοτήτων περιελκόμενοι οἱ πολλοὶ τῶν πιστευόντων
 φιλομαθοῦντες εἰς τὸν περὶ ἀγαθῶν τόπον λέγοιεν ἂν τό-
 τίς δειξίει ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ; ὅτι μὲν οὖν ἐν προαιρετικοῖς
 ἐστὶν ἡ τῶν ἀγαθῶν φύσις, πᾶς ὅστισιν ἀποδεχόμενος τὸν
 περὶ κρίσεως τόπον ἀδιστακτικῶς ὁμολογήσαι ἂν· ἀγαθὸν 10
 γάρ φησιν εἶναι ἐφ' ᾧ ἀκούσεται τις τό· Εὐγε, ἀγαθὲ δοῦλε
 καὶ πιστέ· ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω·
 εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου· ἀγαθὸν δὲ καὶ τὸ
 ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῆς καρδίας αὐτοῦ προ-
 φερόμενον, ὡς ὁ σωτὴρ φησιν· Ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ 15
 ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ προφέρει τὰ ἀγαθὰ.
 καὶ ἀπαξιαπλῶς πᾶς καρπὸς δένδρου ἀγαθοῦ προαιρετικὸς
 ὢν ἀγαθὸν ἐστίν· ὡς ἀγάπη καὶ εἰρήνη καὶ χαρὰ καὶ
 μακροθυμία, χρηστότης τε καὶ ἀγαθωσύνη καὶ πίστις καὶ
 πραῦτης καὶ ἐγκράτεια· τὰ δὲ ἐναντία τούτοις κακὰ· εἰ δὲ 20
 καὶ κατὰ τὴν τοῦ χριστοῦ διδασκαλίαν ἔστι τι ἀγαθὸν καὶ
 κακὸν, καὶ ἐν ἀπροαιρέτοις ζητητέον· κἂν ἦ δέ τι ἀγαθὸν ἢ
 κακὸν ἐν ἀπροαιρέτοις, ὡς ὕστερον ἐξετάσαντες τάχα
 δεῖξομεν· ἀλλ' οὔτι γὰρ τὰ ἀπὸ τῶν μιγνύντων τοῖς προ-
 αιρετικοῖς τὰ ἀπροαίρετα λεγόμενα ἀγαθὰ ἂν εἴη καὶ κακὰ· 25
 ἐκείνοι γὰρ οἴονται τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν εἶναι περὶ ψυχὴν, 566
 τὰ δὲ περὶ σῶμα, τὰ δὲ ἐκτός· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν κακῶν
 καὶ περὶ ψυχὴν μὲν, ἀρετὴν καὶ τὰς κατ' ἀρετὴν πράξεις, ἢ
 κακίαν καὶ τὰς κατὰ κακίαν πράξεις· περὶ σῶμα δὲ, ὑγίαν
 καὶ εὐεξίαν καὶ κάλλος, ἢ νόσον καὶ καχεξίαν καὶ αἰσχος· 30
 περὶ τὰ ἐκτός δὲ, πλοῦτον καὶ εὐγένειαν καὶ δόξαν, ἢ πενίαν
 καὶ δυσγένειαν καὶ ἀδοξίαν.

11 εὐ δοῦλε ἀγαθὲ B 19 om. καὶ (sec.) AC 31 εὐγένειαν καὶ]
 πενίαν AC ἢ πενίαν] καὶ εὐγένειαν AC

ABC 2. Οἰήσονται δέ τινες καὶ κατὰ τὰς γραφὰς ὁμοίως
 τρία γένη εἶναι τῶν ἀγαθῶν, καὶ τρία γένη τῶν κακῶν· τὰς
 γὰρ ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας προσιέμενοι εἶναι ἀγαθὰ καὶ
 κακὰ, μετὰ τὰ ὁμολογούμενα καὶ ὑφ' ἡμῶν ἐν ἀρετῇ καὶ
 5 κακίᾳ καὶ ταῖς κατ' αὐτὰς πράξεσι, χρήσονται ῥητοῖς καὶ
 τὰ σωματικὰ καὶ τὰ ἐκτὸς δῆθεν ἀποφαινομένοις ἀγαθὰ ἢ
 κακὰ τυγχάνειν. καὶ περὶ μὲν ἀρετῶν καὶ κακιῶν τί δεῖ
 καὶ λέγειν; τῶν ἠθικῶν πραγμάτων διδασκόντων δεῖν ἡμᾶς
 μὲν αἰρεῖσθαι δικαιοσύνην καὶ σωφροσύνην καὶ φρόνησιν
 10 καὶ ἀνδρείαν καὶ τὰς κατ' αὐτὰς πράξεις, ἐκκλίνειν δὲ τὰ
 τούτοις ἐναντία. διόπερ οὐ χρεῖα παραδειγμάτων εἰς τὰ
 παρὰ τῶν προαιρετικῶν ἀγαθῶν· σωματικὰ δὲ καὶ ἐκτὸς
 ἀγαθὰ ἐκ τῆς κατὰ τὸ ῥητόν ἐκδοχῆς πολλαχόθεν δείξουσι.
 πλὴν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρκεῖ παραθέσθαι τινὰ ἐκ τῶν
 15 ἐν Ἐξόδῳ καὶ Λευϊτικῷ καὶ Δευτερονομίῳ κειμένων, ὡς ἐν
 ἐπαγγελίᾳ πρὸς τοὺς τηροῦντας τὰς ἐντολάς, καὶ ὡς ἐν
 ἀπειλῇ καὶ κατάραϊς πρὸς τοὺς παραβαίνοντας αὐτάς· οἶον
 ὅτι ἡ ὑγεία ἀγαθόν ἐστι καὶ ἡ νόσος κακόν, ἀπὸ τῆς
 Ἐξόδου δείξει ταῦτα προσάγεσθαι· Ἐὰν τηρήσῃς τὰς Ex xv 26
 20 ἐντολάς μου καὶ τὰ προστάγματά μου, πᾶσαν νόσον ἢν
 ἐπήγαγον τοῖς Αἰγυπτίοις οὐκ ἐπάξω ἐπὶ σέ· ἐγὼ γάρ εἰμι
 κύριος ὁ ἰώμενός σε. καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ Δευτερονομίου δὲ
 πρὸς τοὺς ἀμαρτάνοντας λεγόμενον ὑπονηθεῖν ἂν κακόν
 μὲν παριστάνειν τὰς σωματικὰς πληγὰς καὶ τὰς νόσους,
 25 ἀγαθὸν δὲ δηλονότι τὴν ὑγείαν καὶ τὴν τοῦ σώματος ῥύωσιν.
 ἔχει δὲ οὕτως ἡ λέξις· Ἐὰν μὴ ἀκούσητε ποιεῖν πάντα τὰ Deut xxviii
 ῥήματα τοῦ νόμου τούτου τὰ γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ 58 ff.
 τούτῳ, φοβεῖσθαι τὸ ὄνομα τὸ ἔντιμον καὶ τὸ θαυμαστὸν
 τούτου, Κύριον τὸν θεόν· καὶ παραδοξάσει κύριος τὰς πληγὰς
 30 σου καὶ τὰς πληγὰς τοῦ σπέρματός σου, πληγὰς μεγάλας
 καὶ θαυμαστάς, καὶ νόσους πονηράς καὶ πλείστας. καὶ
 ἐπιστρέψει ἐπὶ σέ πᾶσαν τὴν πληγὴν Αἰγύπτου τὴν

4 ὑφ'] ἐφ' B 7 καὶ (sec.)] ἢ B 7, 8 δεῖ καὶ] χρῆ B 10 ἀν-
 δρίαν C 12 παρὰ] περὶ AC

πονηρὰν, ἣν διευλαβοῦ ἀπὸ προσώπου αὐτῶν, καὶ κολλη- ABC
 θήσεται σοι· καὶ πᾶσαν μαλακίαν καὶ πᾶσαν πληγὴν τὴν
 μὴ γεγραμμένην ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου τούτου ἐπάξει
 κύριος ἐπὶ σέ, ἕως ἂν ἐξολοθρεύσῃ σε. καὶ πάλιν τοῖς
 Lev xxvi 16 παραβαίνουσι τὰς ἐντολὰς λέγεται τό· Ἐπιπέμψω ὑμῖν 5
 πυρετὸν καὶ ἴκτερον καὶ σφακελίζοντας τοὺς ὀφθαλμοὺς
 ὑμῶν καὶ τὴν ψυχὴν ὑμῶν ἐκτίκουσιν. πρὸς τοῦτοις καὶ 567
 ἐν τῷ Δευτερονομίῳ τοῖς ἀφισταμένοις τῆς θεοσεβείας
 ἀπειλεῖ ὁ λόγος ὀπισθότονον ἀνίαιτον.

cf. Deut
xxxii 24

3. Τὰ δὲ ἐκτὸς οἱ βουλόμενοι ἀγαθὰ κατὰ τὸν θεῖον 10
 ἐπαγγέλλεσθαι λόγον τοῖς μὲν ἀπὸ τοῦ Λευϊτικοῦ, τούτοις
 Lev xxvi 3 ff. χρήσονται· Ἐὰν ἐν τοῖς προστάγμασί μου πορεύσῃτε, καὶ
 τὰς ἐντολὰς μου φυλάσσησθε καὶ ποιήσῃτε αὐτάς, δώσω
 τὸν ὑετὸν ὑμῖν ἐν καιρῷ αὐτοῦ, καὶ ἡ γῆ δώσει τὰ γενήματα
 αὐτῆς, καὶ τὰ ξύλα τῶν πεδίων δώσει τὸν καρπὸν αὐτῶν· 15
 καὶ καταλήψεται ὑμῖν ὁ ἀλοητὸς τὸν τρυγητὸν, καὶ ὁ
 τρυγητὸς καταλήψεται τὸν σπῆρον, καὶ φάγεσθε τὸν ἄρτον
 ὑμῶν εἰς πλησμονὴν, καὶ κατοικήσετε μετὰ ἀσφαλείας ἐπὶ
 τῆς γῆς ὑμῶν· καὶ τὰ ἐξῆς. ἐκ δὲ τοῦ Δευτερονομίου
 Deut xxviii 20 τοῦτοις χρήσονται· Καὶ ἔσται ὡς ἂν διαβῆτε τὸν Ἰορδάνην 20
 εἰς τὴν γῆν ἣν κύριος ὁ θεὸς δίδωσιν ὑμῖν, καὶ φυλάσσεσθε
 ποιεῖν πάσας τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ ἃς ἐγὼ ἐντέλλομαι σοι
 σήμερον, καὶ δώσει σε κύριος ὁ θεὸς σου ὑπεράνω πάντων,
 καὶ ἤξουσιν ἐπὶ σέ πᾶσαι αἱ εὐλογίαι αὐταὶ καὶ εὐρήσουσί
 σε, ἐὰν ἀκούσῃς τῆς φωνῆς κυρίου τοῦ θεοῦ σου. εὐλογη- 25
 μένος σὺ ἐν πόλει, καὶ εὐλογημένος σὺ ἐν ἀγρῷ· εὐλογημένα
 τὰ ἐγγονα τῆς κοιλίας σου καὶ τὰ γενήματα τῆς γῆς σου
 καὶ τὰ βουκόλια τῶν βοῶν σου καὶ τὰ ποιμνία τῶν προ-
 βάτων σου· εὐλογημένα αἱ ἀποθῆκαί σου καὶ τὰ ἐγκατα-
 λίμματά σου· καὶ τὰ ἐξῆς. ὡς πάλιν ἐκ τῶν ἐναντίων τοῖς 30
 ἀσεβοῦσι λέγεται τό· Ἐπικατάρατος σὺ ἐν πόλει, καὶ

Deut xxviii
1 ff.

1 προσώπων AB 3 τοῦ ν. τούτου] τούτω τοῦ ν. C 6 σφα-
 καλλίζοντας C; σφακελιζούσας A 13 φυλάσσητε B ποιήτε
 AC 16 ἀλωητὸς B om. ὁ (sec.) C 26 om. καὶ C
 27 ἐκγονα C 29, 30 ἐγκαταλείμματά AC

ABC ἐπικατάρατος σὺ ἐν ἀγρῷ· ἐπικατάρατοι αἱ ἀποθήκαί σου ^{Deut. xxviii}
καὶ τὰ ἐγκαταλείμματά σου· ἐπικατάρατα τὰ τέκνα τῆς ^{16 ff.}
κοιλίας σου καὶ τὰ γενήματα τῆς γῆς σου· ἐπικατάρατα τὰ
βουκόλια τῶν βοῶν σου καὶ τὰ ποιμνία τῶν προβάτων
5 σου. καὶ ἄλλα δὲ δυσεξαριθμητὰ ἐνεγκοῦσιν οἱ βουλόμενοι
ἐν σωματικοῖς καὶ τοῖς ἐκτὸς εἶναι ἀγαθὰ καὶ κακὰ· ἐφ-
άφονται τε καὶ τῶν εὐαγγελίων, λέγοντες τὸν σωτῆρα
ἐληλυθότα ὡς κακὰ ἀφηρηκέναι ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τὴν
τυφλότητα καὶ τὴν σωματικὴν καὶ τὴν κωφότητα καὶ τὴν
10 πάρεσιν τῶν μελῶν, καὶ πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλα- ^{cf. Mt iv 23;}
κίαν τεθεραπευκέναι, ἀγαθὰ ἀντὶ τῶν προκατεληφόντων ^{ix 35}
κακῶν δωροῦμενον τὸ τε διορατικὸν τὸ σωματικὸν καὶ
τὸ ἀκουστικὸν καὶ τὴν ἄλλην ὑγίαν καὶ ῥῶσιν· καὶ
δυσωπήσουσί σε φάσκοντες, εἰ μὴ καὶ ἡμεῖς ὁμολο-
15 γήσωμεν κακὸν εἶναι τὸ δαιμονιῶν καὶ τὸ σεληνιάζεσθαι, ^{cf. Mt iv 24}
ὡς πάλιν ἐκ τοῦ ἐναντίου ἀγαθὸν τὸ τούτων ἀπηλλά-
χθαι. ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπόστολοι χαρίσματα ἰαμάτων καὶ ἐνερ-
γήματα δυνάμεων ἐπιτελοῦντες κατ' αὐτὸ τὸ ἐνεργεῖν ἀγαθὰ
ἐποίουν τοῖς ἀνθρώποις καὶ κακῶν αὐτοὺς ἀπήλλαττον.
20 διαβήσονται δὲ οἱ τὰ τοιαῦτα λέγοντες καὶ ἐπὶ τὸν μέλλοντα
568 αἰῶνα, φάσκοντες τῷ κακὸν εἶναι τὸν πόνον τοὺς ἁμαρτω-
λοὺς πυρὶ αἰωνίῳ παραδίδοσθαι· εἰ δὲ κακὸν ὁ πόνος,
ἀνάγκη τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι.

4. Σαφῆ μὲν οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων τὰ δυνάμενα ἐπὶ
25 πλείον δυσωπήσαι τοὺς οὐχ οἴους τε λύσαι τὰ προσαγόμενα
περὶ τοῦ τρία γένη τῶν ἀγαθῶν εἶναι καὶ τρία τῶν κακῶν
κατὰ τὸν λόγον τῶν γραφῶν. ταύτην τοίνυν τὴν ἀπάτην
οὐ μόνον οἱ ὁμολογουμένως ἀκέραιοι τῶν πεπιστευκότων
ἠπάτηνται, ἀλλὰ καὶ τινες τῶν ἐπαγγελλομένων σοφίαν τὴν
30 κατὰ Χριστὸν, οἰόμενοι τοῦ δημιουργοῦ τοιάσδε τινὰς εἶναι
ἐπαγγελίας, καὶ πέρα τῶν ἀπὸ τῆς λέξεως δηλουμένων μηδὲν

2 ἐγκαταλείμματά AC   5 ἐνέγκουσιν AB; ἐνέγκουσιν C; cf.
p. 241 l. 17   14, 15 ὁμολογήσωμεν AB   21 τῷ] C (corr. pr. m.);
τὸ ABC*   om. τὸν πόνον B   22 κακὸς BC

σημαίνεσθαι κατὰ τὰς ἀπειλάς. πρὸς πάντας τοίνυν τοὺς ABC
 τὰ τοιαῦτα ἐκ τῶν γραφῶν ὑπολαμβάνοντας ἐπαπορητέον,
 εἰ τετηρήκασιν τὸν νόμον οἱ προφῆται, ὧν ἁμαρτήματα οὐ
 κατηγορεῖται· οἷον Ἡλίας ὁ ἀκτημονέστατος, ὡς μηδὲ ἄρτον
 ἔχειν παρ' ἑαυτῷ φαγεῖν καὶ διὰ τοῦτο πέμπεσθαι πρὸς 5
 γυναῖκα εἰς Σάρεπτα τῆς Σιδωνίας· καὶ Ἐλισσαῖος, ὃς παρὰ
 τῆ Σουμανίτιδι βραχυτάτην ἔλαβε κατάλυσιν καὶ σκιμπό-
 διον καὶ λυχνίαν εὐτελῆ, ὃς καὶ ἀρρωστήσας ἐτελεύτησε·
 cf. Isa xx 3 καὶ Ἡσαΐας ὁ πορευθεὶς γυμνὸς καὶ ἀνυπόδετος τρισὶν ἔτεσι
 καὶ Ἱερεμίας ὁ ἐμβληθεὶς εἰς λάκκον βορβόρου καὶ αἰεὶ 10
 cf. Jer xxxviii (xlv) 6; ix 2 μκκτηρισθεὶς, ὥστε καὶ ἐρημίαν οἰκῆσαι εὐξασθαι· καὶ ὁ
 cf. Mt iii 4 Ἰωάννης ὁ ἐν ταῖς ἐρημίαις διατρίβων καὶ πλὴν ἀκρίδων
 καὶ μέλιτος ἀγρίου μηδενὸς μεταλαμβάνων, δέρματι περιε-
 ζωσμένος τὴν ὄσφιν καὶ ἀπὸ τριχῶν καμήλου ἡμφιεσμένος.
 ὁμολογήσουσι γὰρ αὐτοὺς τετηρηκέναι τὸν νόμον. καὶ 15
 ἀπαιτήσομεν εἰ ἂν νοοῦσιν ἀγαθὰ τοῖς τετηρηκόσι τούτοις
 ὑπῆρκαται. οὐκ ἔχοντες δὲ δεῖξαι, περικλεισθήσονται εἰς τὸ
 ἥτοι ψευδεῖς εἶναι τὰς ἐπαγγελίας τὰς λεγομένας διδοσθαι
 τοῖς θεοσεβέσιν ἢ ἀληθεῖς τυγχανούσας ἀναγωγῆς δεῖσθαι·
 εἰ δ' ἐπ' ἀλληγορίαν ἀναγκασθέντες ἔλθωσιν, ἀθετηθήσεται 20
 αὐτῶν ἡ ὑπόληψις ἢ περὶ τοῦ τὸν νόμον ἀπειλεῖν νόσον
 σωματικὴν καὶ τὰ ἐκτὸς νομιζόμενα κακὰ τοῖς ἡσεβηκόσιν,
 ἢ ἐπαγγέλλεσθαι ὑγιαίνοντα εἶναι τὰ σώματα καὶ περι-
 ουσίαν ἔσεσθαι τοῖς τῷ θεῷ κατηκολουθήκοσι.

5. Πῶς δὲ οὐκ ἠλίθιον ἐπὶ τοῖς κακοῖς μέγα φρονεῖν 25
 καὶ ἀυχεῖν τοὺς ὄντας ἐν αὐτοῖς; εἰ γὰρ κακαὶ αἱ θλίψεις,
 cf. Ro v 3 φησὶ δὲ ὁ ἀπόστολος καυχᾶσθαι ἐν ταῖς θλίψεσι, δῆλον
 ὅτι καυχᾶται ἐν κακοῖς· τοῦτο δὲ ἠλίθιον, καὶ ὁ ἀπόστολος
 οὐκ ἠλίθιος· οὐκ ἄρα κακὰ τὰ τοιαῦτα γυμνάσματα τοῦ
 cf. 2 Co iv 8f.; vi 9f. ἀγίου, ὅστις ἐν παντὶ θλιβόμενος οὐ στενοχωρεῖται, ἀπορού- 30
 μενος οὐκ ἐγκαταλείπεται, πειραζόμενος οὐ θανατοῦται,
 νομιζόμενος εἶναι πτωχὸς πολλοὺς πλουτίζει, καὶ ὑπολαμ-

6 σαρεφθᾶ A; σαραφθᾶ C ἔλισσαῖος A 15 ὁμολογήσασιν γὰρ αὐτοῖς A
 16 ἀπαιτήσομεν A 29 κακὰ τὰ τοιαῦτα] καλὰ δὲ τὰ τοιαῦτα B

ABC βανόμενος μηδὲν κεκτήσθαι πάντα κατέχει· τοῦ γὰρ πιστοῦ
 ὄλος ὁ κόσμος τῶν χρημάτων, τοῦ δὲ ἀπίστου οὐδὲ ὀβολός.
 ἔτι δὲ ἔπεται τοῖς ὑπολαμβάνουσι κατὰ τὴν γραφὴν τρία
 569 γένη τῶν ἀγαθῶν εἶναι, δῆλον δὲ ὅτι καὶ τῶν κακῶν, τοὺς
 5 δίκαιους αἰεὶ ἐν πολλοῖς κακοῖς εἶναι· ἀληθευούσης τῆς
 λεγούσης προφητείας· Πολλαὶ αἱ θλίψεις τῶν δικαίων. Ps xxxiv
 οὐκ ἄκαιρον δὲ καὶ τῶν τῷ Ἰὼβ συμβεβηκότων ὑπομνήσαι (xxxiii) 19
 τοὺς οἰομένους τάδε τινὰ κακὰ εἶναι· ᾧ ὁ χρηματισμὸς μετὰ
 τὸ ἐνεγκεῖν γενναϊότατα τοὺς περιστάνας ἀγῶνας φησιν·
 10 Οἷε δέ με ἄλλως σοι κεχηματικέαι ἢ ἵνα ἀναφανῆς Job xl 3
 δίκαιος; εἰ γὰρ οὐκ ἄλλως ἀναφαίνεται ὁ Ἰὼβ δίκαιος ἢ ἐκ
 τοῦ τάδε τινὰ καὶ τάδε αὐτῷ συμπτώματα γεγονέαι, πῶς
 ἂν αὐτῷ κακὰ λέγοιμεν ὑπάρχειν τὰ αἷτια τοῦ ἀναφῆναι
 αὐτοῦ τὴν δικαιοσύνην; ἐπόμενα δ' ἂν τούτοις εἶη, μηδὲ
 15 τὸν διάβολον τῷ ἀγίῳ κακὸν τυγχάνειν. τῷ γοῦν Ἰὼβ ὁ
 διάβολος κακὸν οὐκ ἦν· ἐπεὶ τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα cf. Ro viii 28
 συνεργεῖ εἰς ἀγαθὸν ὁ θεός, τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς
 οὖσιν. ἔτι δὲ πρὸς τούτοις παρὰ τὸ ἐναργές εἶναι φάμεν
 τὸ τὸν δίκαιον ἐν ταῖς κατὰ τὸ ῥητὸν εὐλογίαις ἔσσεσθαι τῶν
 20 ἐν ταῖς γραφαῖς ἐγκειμένων νομιζομένων ἀγαθῶν· πολλή
 γὰρ ἱστορία ἢ περὶ τοῦ ἀγίου ἐξεταζομένη ἐναντιοῦται ταῖς
 τοιαύταις ἐκδοχαῖς. καὶ ἀνόητόν ἐστι τὸ ὑπολαμβάνειν
 δανειστὴν τὸν ἅγιον ἔσσεσθαι, πολλῶν ἐθνῶν τραπέζας κατὰ cf. Deut xv
 πόλιν ἀνοίγοντα, καὶ περισπώμενον περὶ τὰς δόσεις καὶ 6
 25 λήψεις, καὶ ποιῶντα πράγματα ἀπηγορευμένα· Τὸ ἀργύριον Ps xv (xiv) 5
 γὰρ αὐτοῦ οὐκ ἔδωκεν ἐπὶ τόκῳ ὁ δίκαιος καὶ δῶρα ἐπ'
 ἀθώοις οὐκ ἔλαβε· καί· Ὁ ποιῶν ταῦτα οὐ σαλευθήσεται
 εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ κατὰ τὸν Ἰεζεκιήλ ὁ ἅγιος ἐπὶ τόκῳ cf. Ezek
 καὶ πλεονασμῷ οὐκ ἔδωκε τὸ ἀργύριον. τὸ δὲ καὶ πυρετὸν xviii 8
 30 νομίζειν διὰ τὰς ἁμαρτίας γίνεσθαι ἀπαιδεύτων εἰς ὑπερ-
 βολὴν ἐστὶ δόγμα, πολλακίς τῶν αἰτίων τῆς τοιαύτου νόσου
 προδήλων ὄντων· ἢ γὰρ διὰ τὸ περιέχον ἢ διὰ τοιαύτου ὕδατα

8 ᾧ ὡς AC   10 οἷη A   11 om. ὁ B   15 συντυγχάνειν A
 16 om. οὐκ B   24 καὶ (sec.)] + τὰς B   26 om. ὁ δίκαιος AC

ἡ διὰ τοιάσδε τροφάς. καὶ εἰ ἄθλα τοῖς δικαίοις ὑγεία καὶ ABC
 πλοῦτος, ἐχρῆν μὴδένα τῶν ἀσεβῶν ὑγιαίνειν μὴδὲ πλουτεῖν.
 ὑγείαν δὲ τὴν τοιάνδε κατάστασιν τῆς ψυχῆς ζητητέον, καὶ
 πλοῦτον τὸν κατὰ Σολομῶντα λύτρον τυγχάνοντα τῆς
 Prov xiii 8 ψυχῆς, λέγοντα· Λύτρον ἀνδρὸς ψυχῆς ὁ ἴδιος πλοῦτος· 5
 φευκτέον δὲ πενίαν, καθ' ἣν ἀναγράφεται· Πτωχὸς δὲ οὐχ
 ὑφίσταται ἀπειλήν. ἔτι δὲ τραύματα καὶ μώλωπας καὶ
 νόσους ἐκκληπτέον τὰ γινόμενα διὰ τὴν κακίαν ταῖς ἀπροσεκ-
 τοῦσαις ψυχαῖς· περὶ ὧν καὶ ὁ προφήτης μέμφεται τοὺς
 Isa i 6 ἐν τοῖς τοιούτοις τυγχάνοντας, λέγων· Ἐκ τῶν ποδῶν ἕως 10
 κεφαλῆς οὔτε τραῦμα οὔτε μώλωψ οὔτε πληγὴ φλεγμαί-
 νουσα· οὐκ ἔστι μάλαγμα ἐπιθεῖναι οὔτε ἔλαιον οὔτε
 καταδέσμους.

6. Ταῦτα μὲν οὖν αὐτάρκη τοῖς μὴ πάντῃ ἀμβλέσι,
 πρὸς τὸ ἀπὸ τούτων ἑαυτοῖς ἀναλεξαμένοις τὰ περισπῶντα 15
 ῥητὰ τῶν γραφῶν ἐπιβάλλειν τῇ ἀξίᾳ νοήσει τῆς ἐνεργείας
 τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἔτι δὲ ὑπὲρ τοῦ δυσωπῆσαι τοὺς
 οἰομένους τάδε εἶναι τὰ ἀγαθὰ τὰ τοῖς ἁγίοις δοθησόμενα
 καὶ τάδε τὰ κακὰ τοῖς ἁμαρτωλοῖς, καὶ ταῦτα προσθετέον· 570
 ὅτι πᾶν τὸ διὰ τι ἕλαττόν ἐστι τοῦ δι' ὃ ἐστίν· οἶον τομαὶ 20
 καὶ κωνίτες καὶ ἔμπλαστοι δι' ὑγείαν παραλαμβανόμενα
 ἐλάττονα τυγχάνει τῆς ὑγείας. κἂν ὡς ἐν ἰατρικοῖς δὲ
 βοηθήμασι ἀγαθὰ λέγηται ταῦτα, χρηὶ ἐκλαμβάνειν ὅτι
 οὐκ ἔστι τελικὰ ἰατρικῆς ἀγαθὰ ἀλλὰ ποιητικά· τελικὸν δὲ
 κατὰ τὴν ἰατρικὴν ἀγαθὸν ἢ τοῦ σώματος ὑγεία. οὕτω 25
 τοίνυν καὶ εἰ τάσδε τὰς ἐντολάς τηρητέον ὑπὲρ τοῦ τῶνδε
 τῶν ἀγαθῶν τυχεῖν, τὰ δὲ ἄθλα τὰ σωματικά ἐστι καὶ τὰ
 ἐκτός· αἱ ἀγαθαὶ πράξεις ἔσονται οὐκ ἀγαθαὶ ὡς τελικαί,
 ἀλλ' ἢ ἄρα ὡς ποιητικὰ ἀγαθῶν· καὶ ἔσται διαφέρων ὁ
 πλοῦτος, ὃν οἶονται ἐπαγγέλλεσθαι τὴν γραφήν, καὶ ἢ τοῦ 30
 σώματος ὑγεία, τῆς δικαιοσύνης καὶ αὐτῆς δὲ τῆς ὁσιότητος
 καὶ τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς θεοσεβείας τῶν τηλικούτων ἀν-

1 ἢ διὰ] καὶ B   8 ἐκλεκτέον C; καὶ ἐγκλητέον B   16 ῥή-
 ματα B   32 om. καὶ τῆς θεοσεβείας B

ABC δραγαθημάτων. ἄπερ παραδέξασθαι ἀνθρώπων ἐστὶ τὸ ἀξίωμα τῆς ἀρετῆς μὴ γινωσκόντων, ἀλλὰ τὰ ἕλικὰ αὐτῆς προτιμώντων· πάντων γάρ ἐστιν ἀτοπώτατον τὸ τῶν ἀνδραγαθημάτων λέγειν διαφέρειν τὸ πλουτεῖν καὶ τὸ ὑγιαίνειν σωματικῶς. διὰ τὰ μοχθηρὰ δὴ ταῦτα δόγματα ἀκολουθῶς τινὲς προσήκαντο καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐν ταῖς πρώταις ἐπαγγελίαις ἐσθίειν ἡμᾶς μέλλειν τὰ τοιάδε βρώματα καὶ πίνειν, τινὲς δὲ καὶ τεκνοποιεῖν. ταῦτα δὲ φθάσαντα καὶ εἰς τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν μεγάλης εὐθείας δόξαν ἀπενέγκασθαι ποιήσει τὸν χριστιανισμόν, πολλῶ βελτίονα δόγματα ἐχόντων τινῶν ἀλλοτρίων τῆς πίστεως.

7. Ἡμεῖς δὲ ἤδη τὸ φαινόμενον ἡμῖν ἀπὸ τῆς ἐξέτασως τῶν ἱερῶν λογίων παραθησόμεθα· ἐφάσκομεν γὰρ ἀρέσκεσθαι μὲν τῷ λέγειν ἐν προαιρετικοῖς καὶ ἐν ἀπροαιρέτοις εἶναι τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ· οὐ μὴν ἠριθμοῦμεν εἰς τὰ ἀπροαίρετα τῶν ἀγαθῶν τὴν ὑγίαν καὶ τὸ κάλλος καὶ τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν εὐδοξίαν καὶ τὸν πλοῦτον· καὶ κατὰ τὸ δυνατόν ἐπειράθημεν τὰ περισπῶντα ὡς ἐν ἐπιτομῇ διαλύσασθαι. τίνα τοίνυν ἐστὶ τὰ ἀπροαίρετα ἀγαθὰ ἤδη λεκτέον· ἐπεὶ ἀληθὲς τό· Ἐὰν μὴ κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες αὐτόν· καὶ Ἐὰν μὴ κύριος φυλάξῃ πόλιν, εἰς μάτην ἠγρύπνησεν ὁ φυλάσσων. οἰκοδομεῖ δὲ οἶκον πᾶς ὁ προκόπτων, καὶ φυλάσσει πόλιν πᾶς ὁ τέλειος· μάταιον δὲ τὸ ἔργον τοῦ οἰκοδομοῦντος καὶ ματαία ἢ φυλακὴ τοῦ τηροῦντος, ἐὰν μὴ κύριος οἰκοδομήσῃ καὶ κύριος φυλάξῃ. ἐκτὸς ἂν εἴη τῆς προαιρέσεως ἡμῶν ἀγαθὸν ἢ ἀντιλαμβανομένη τοῦ κυρίου δύναμις τῆς οἰκοδομῆς τοῦ οἰκοδομοῦντος καὶ συνοικοδομοῦσα τῷ οὐ δυναμένῳ καθ' αὐτὸν ἀπαρτίσαι τὸ οἰκοδομούμενον· τὰ δὲ αὐτὰ καὶ ἐπὶ τῆς φυλασσομένης πόλεως νοητέον. καὶ ὥσπερ ἐὰν εἴπομι τὸ γεωργικὸν ἀγαθὸν τὸ ποιητικὸν τοῦ καρποῦ

Ps cxxvii
(cxxvi) Γ

8 τεκνοποιήσεν B   9 εὐθείας B   14 παραθησόμεθα B;
 παραστησόμεθα A   15 τῷ] τὸ B   19 ἐπειράσθημεν AB

μικτὸν εἶναι ἐκ προαιρετικοῦ τοῦ κατὰ τὴν τέχνην τοῦ ^{ABC}
 γεωργοῦ καὶ ἀπροαιρέτου τοῦ παρὰ τῆς προνοίας, κατὰ τὴν ⁵⁷¹
 τῶν ἀέρων εὐκрасίαν καὶ φορὰν αὐτάρκους ὑετοῦ· οὕτω τὸ
 τοῦ λογικοῦ ἀγαθὸν μικτὸν ἐστὶν ἐκ τε τῆς προαιρέσεως
 αὐτοῦ καὶ τῆς συμπνεούσης θείας δυνάμεως τῷ τὰ κάλλιστα ⁵
 προελομένῳ. οὐ μόνον τοίνυν εἰς τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν
 γενέσθαι χρεία καὶ τῆς προαιρέσεως τῆς ἡμετέρας καὶ τῆς
 θείας συμπνοίας, ἥτις ἐστὶν ὡς πρὸς ἡμᾶς ἀπροαίρετον, ἀλλὰ
 καὶ εἰς τὸ γενόμενον καλὸν καὶ ἀγαθὸν διαμεῖναι ἐν τῇ
 ἀρετῇ· μεταπεσυσμένον καὶ τοῦ τελειωθέντος, εἰ ὑπερε- ¹⁰
 αρθείη ἐπὶ τῷ καλῷ καὶ ἑαυτὸν ἐπιγράφοι τούτου αἰτιον,
 οὐχὶ δὲ τὴν δέουσαν δόξαν ἀναφέρων τῷ τῶν πολλῶν πλείον
 δωρησαμένῳ εἰς τὴν κτῆσιν καὶ τὴν συνοχὴν τῆς ἀρετῆς.
 τοιοῦτον δὲ τι αἰτιον καὶ τοῦ κατὰ τὸν Ἰεζεκιήλ εἰρημένου
 ἀμώμου περιπεπατηκέναι ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ, ἕως ¹⁵
 εὐρέθῃ ἀνομία ἐν αὐτῷ, ἠγούμεθα τυγχάνειν τοῦ αὐτὸν κατὰ
 τὸν Ἡσαΐαν ἐκπεπτωκέναι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἕως φόρον ποτὲ
 γενόμενον πρῶτῃ ἀνανέλλοντα, ὕστερον συντετριμμένον ἐπὶ
 τὴν γῆν. οὐ μόνον γὰρ ἐπὶ τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ἐάν
 τις τέλειος ᾖ, τῆς ἀπὸ θεοῦ σοφίας ἀπούσης, ἀληθὲς τὸ εἰς ²⁰
 οὐδὲν αὐτὸν λογισθῆναι· ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ἀγγελικῆς
 τάξεως καὶ ἀρχικῆς καὶ πάσης τῆς ὅσον θεὸς πάρεστιν
 αὐτῇ θείας τυγχανούσης. τάχα γοῦν ὁρῶν ὁ ἱερὸς ἀπόστο-
 λος πολὺ ἔλαττον τὸ ἡμέτερον προαιρετικὸν τῆς τοῦ θεοῦ
 δυνάμεως πρὸς τὴν κτῆσιν τῶν ἀγαθῶν, φησὶ τὸ τέλος οὐ ²⁵
 τοῦ θέλοντος εἶναι οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος
 θεοῦ· οὐχ ὡς χωρὶς τοῦ θέλειν καὶ τρέχειν ἐλεοῦντος θεοῦ,
 ἀλλ' ὡς οὐδενὸς ὄντος τοῦ θέλειν καὶ τρέχειν συγκρίσει τοῦ
 ἐλέου τοῦ θεοῦ· καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ καλοῦ
 δέοντως μᾶλλον ἀνατιθέναι τῷ ἐλέῳ τοῦ θεοῦ ἢ περ τῷ ἀν- ³⁰
 θρωπίνῳ θέλειν καὶ τρέχειν.

8. Ταῦτα δὲ ἐπὶ πολὺ παρεκβεβηκέναι δοκοῦντες ἐξη-

1, 2 om. τοῦ κατὰ—ἀπροαιρέτου A 16 ἐν αὐτῷ] ἑαυτῷ B 17 om.
 ἐκ C 21 οὐθέν AB 23 αὐταῖς θείαις τυγχανούσαις BC 29 ἐλέους A

cf. Ezek
 xxviii 15

cf. Isa xiv 12

cf. Ro ix 16

ABC τάσαμεν, πειθόμενοι ἀναγκαῖα αὐτὰ εἶναι πρὸς τό· Πολλοὶ Ps iv 6
λέγουσι· τίς δείξει ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ; κατὰ τὸ δυνατόν
γὰρ ὁ λόγος τοῖς λέγουσι πολλοῖς· Τίς δείξει ἡμῖν τὰ
ἀγαθὰ; παρέστησε καὶ ἔδειξε τίνα τὰ ἀγαθὰ, δῆλον
5 δὲ ὅτι καὶ τίνα τὰ κακά· ἵνα διὰ τε ἀσκήσεων καὶ εὐχῶν
κτησώμεθα τὰ ἀγαθὰ καὶ ἀνατρέψωμεν τὰ κακὰ ἀπὸ τῶν
ψυχῶν ἡμῶν. ἀλλ' ἐπεὶ ἐστὶν ἐν τῷ φράζειν ὅτε μὲν
κυριολεκτεῖν, ὅτε δέ που καὶ καταχρησθαι, οὐ θαυμαστὸν
εἶ ποτε εὐρήσομεν τὴν τῶν ἀγαθῶν καὶ κακῶν προσηγορίαν
10 κειμένην ἐπὶ τῶν σωματικῶν καὶ τῶν ἐκτὸς λεγομένων παρὰ
τοῖς οὐχ ὑγιῆ δόγματα ἔχουσιν· οἷον ἐν τῷ Ἰώβ· Εἰ τὰ Job ii 10
ἀγαθὰ ἐδεξάμεθα ἐκ χειρὸς κυρίου, τὰ κακὰ οὐχ ὑπόισομεν;
καὶ ἐν τῷ Ἰερεμιά· Κατέβη κακὰ παρὰ κυρίου ἐπὶ πύλας Mic i 12; cf.
Ἱερουσαλήμ. ἀντὶ γὰρ τοῦ εἰπεῖν· εἰ τὰ τοιαῦδε τινα Jer xvii 27

572 χρυστὰ καὶ ἡδέα τυγχάνοντα ἐδεξάμεθα παρὰ τῆς προνοίας
εἰς ἡμᾶς ἐφθακότα, τὰ πικρὰ καὶ ἐπίπονα οὐχὶ προθύμως
ἐνεγκοῦμεν; λέγεται τό· Εἰ τὰ ἀγαθὰ ἐδεξάμεθα ἐκ χειρὸς
κυρίου, τὰ κακὰ οὐχ ὑπόισομεν; καὶ ἀντὶ τοῦ φάναί· κατὰ
πρόνοιαν τάδε τινα τῇ Ἱερουσαλήμ ὑπὲρ τοῦ παιδευθῆναι
20 τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν αὐτῇ γεγένηται, γέγραπται τό· Κατέβη
κακὰ παρὰ κυρίου ἐπὶ πύλας Ἱερουσαλήμ. δεήσει τοίνυν
τὰ πράγματα συνιέντας μὴ γλίσχρους εἶναι περὶ τὰ ὀνόματα,
ἀλλὰ καταλαμβάνειν πότε κυρίως κατὰ τῶν πραγμάτων
ταῦτα τέτακται, καὶ πότε διὰ τὴν στενοχωρίαν τῶν ὀνομάτων
25 ἐν καταχρήσει· εἰ δὲ καὶ ὁ σωτὴρ τάδε τινα ἴασατο,
καὶ ἐδωρήσατο ὑγείαν καὶ ὄψεις καὶ ἀκοὰς ἀνθρώποις·
προηγουμένως μὲν τὴν ἀναγωγὴν αὐτῶν ζητητέον, τοῦ λό-
γου τὰ τῆς ψυχῆς πάθη θεραπεύειν διὰ τούτων τῶν ἱστοριῶν
δηλουμένου· οὐκ ἄσπονον δὲ ἐπὶ τοῖς τοιούτοις καὶ τὰ κατὰ
30 τὴν ἱστορίαν ἀπαγγελλόμενα νοεῖν γεγονέναι ὑπὲρ κατα-
πλήξεως τῶν τότε ἀνθρώπων· ἵνα οἱ μὴ πειθόμενοι λόγους
ἀποδεικτικούς καὶ διδασκαλικούς δυσωπηθέντες τὰς τερα-
στίους δυνάμεις συγκαταθῶνται τῷ διδάσκοντι.

3 om. πολλοῖς AC   13 ἐν ταῖς πύλαις C   16 om. τὰ AC

R.

16

XXVII.

Εἰς τό· Ἐσκληήργνε κήριος τήν καρδίαν Φαραώ. ABC(G)
 Ex x 27 “Ἐσκληήργνε δέ κήριος τήν καρδίαν Φαραώ, καί οὔκ
 ἰβουλήθη ἐξαποστεῖλαι αἵτοϋς.”

1. Πολλάκις ἐν τῇ Ἐξόδῳ κείμενον τό· Ἐσκληήργνε
 Ex vii 3 κήριος τήν καρδίαν Φαραώ· καί· Ἐγὼ σκληρυνῶ τήν καρδίαν 5
 Φαραώ· σχεδὸν πάντας τοὺς ἐντυγχάνοντας ταράσσει, τοὺς
 τε ἀπιστοῦντας αὐτῇ καὶ τοὺς πιστεύειν λέγοντας. τοῖς
 μὲν γὰρ ἀπιστοῦσι μετ’ ἄλλων πολλῶν καὶ τοῦτο αἴτιον
 ἀπιστίας εἶναι δοκεῖ, ὅτι λέγεται περὶ θεοῦ τὰ ἀνάξια
 θεοῦ· ἀνάξιον δὲ θεοῦ τὸ ἐνεργεῖν σκληρύνειν περὶ καρ- 10
 δίαν οὐτινοσοῦν, καὶ ἐνεργεῖν σκληρύνειν ἐπὶ τῷ ἀπειθῆσαι
 τῷ βουλήματι τοῦ σκληρύνοντος τὸν σκληρυνόμενον· καὶ
 πῶς, φασίν, οὐκ ἄτοπον τὸν θεὸν ἐνεργεῖν τινα ἐπὶ τῷ
 ἀπειθεῖν αὐτοῦ τῷ βουλήματι; δῆλον γὰρ ὅτι μὴ βουλο-
 μένου πειθόμενον ἔχειν οἷς προστάσσει τὸν Φαραώ. τοῖς 15
 δὲ πιστεύειν νομιζομένοις διαφωνία οὐχ ἢ τυχοῦσα γεγένη-
 ται διὰ τό· Ἐσκληήργνε κήριος τήν καρδίαν Φαραώ. οἱ μὲν
 γὰρ πειθόμενοι μὴ ἄλλον εἶναι θεὸν παρὰ τὸν δημιουργὸν
 cf. Ro ix 18 φρονοῦσιν ὡς ἄρα κατὰ ἀποκλήρωσιν ὁ θεὸς ὃν θέλει
 ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει, αἰτίαν οὐκ ἔχοντος τοῦ τόνδε 20
 μὲν ἐλεεῖσθαι τόνδε δὲ σκληρύνεσθαι ὑπ’ αὐτοῦ. ἕτεροι
 δὲ βέλτιον παρὰ τούτους φερόμενοί φασι πολλὰ καὶ ἄλλα
 κεκρύφθαι τῆς γραφῆς αὐτοῖς νοήματα, καὶ οὐ παρὰ τοῦτο 112
 τῆς ὑγιουῶς πίστεως τρέπεσθαι· ἐν δὲ τῶν ἀποκεκρυμ-
 μένων εἶναι καὶ τὸν περὶ ταύτης τῆς γραφῆς ὑγιῆ λόγον. 25
 οἱ δὲ ἕτερον θεὸν φάσκοντες παρὰ τὸν δημιουργὸν δίκαιον

1 eis] ἐτι eis G   4 Ru. II. 111   5, 6 καί—φαραώ] BG;
 om. AC   7 λέγοντας] μέλλοντας B   9 περὶ] CG; παρὰ AB
 10 σκληρύνειν περὶ] σκληρύνειν B   11 σκληρύνειν B   τῷ]
 τὸ B   13 φησὶν ACG   15 φαραώ] + ταῦτα δοκεῖ λέγεσθαι τὰ
 ῥήματα G   26 φάσκοντες post δημιουργὸν B

ABC μὲν αὐτὸν εἶναι θέλουσι καὶ οὐκ ἀγαθόν, σφόδρα ἰδιωτικῶς
 ἄμα καὶ ἀσεβῶς ἐνεχθέντες ἐν τῷ χωρίζειν δικαιοσύνην
 ἀγαθότητος, καὶ οἰεσθαι ὅτι οἷόν τέ ἐστι δικαιοσύνην εἶναι
 ἐν τινι χωρὶς ἀγαθότητος καὶ ἀγαθότητα δίχα δικαιοσύνης·
 5 ὁμως δὲ καὶ τοῦτο λέγοντες ἐναντία τῇ ἰδίᾳ ὑπολήψει περὶ
 δικαίου προσίενται θεοῦ σκληρύνειν τὴν καρδίαν Φαραῶ
 καὶ ἀπειθῆ αὐτὴν κατασκευάζειν ἑαυτῷ. εἰ γὰρ ὁ τὸ κατ'
 ἀξίαν ἐκάστω ἀπονέμων δίκαιος καὶ ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν αἰτίας
 κρείττους ἢ χείροσι γεγενημένοις ἀποδιδούς ὧν ἐπιτήδειον
 10 ἕκαστον τυγχάνει ἐπίσταται, πῶς δίκαιος ὁ ἁμαρτίας χεί-
 ρονος αἴτιος γενόμενος τῷ Φαραῶ; καὶ οὐχ ἅπλως αἴτιος,
 ἀλλ' ὅσον ἐφ' οἷς ἐκεῖνοι ἐξεδέξαντο συνεργήσας εἰς τὸ
 γενέσθαι αὐτὸν ἀδικώτατον. ἐπ' οὐδὲν γὰρ ἀναφέροντες
 ἄξιον προαιρέσεως δικαίου θεοῦ τὴν σκληρύνειν τῆς καρδίας
 15 Φαραῶ, οὐκ οἶδ' ὅπως δίκαιον θεὸν, κἂν καθ' ἃ διηγείσθαι
 βούλωνται, παραστήσαι δύνανται τὸν σκληρύνοντα τὴν
 καρδίαν Φαραῶ. ὅθεν θλιπτέον αὐτοὺς ἐν τοῖς κατὰ τὸν
 προκειμένον τόπον, ὅπως ἦτοι παραστήσωσι πῶς δίκαιος
 σκληρύνει, ἢ τολμήσωσιν εἰπεῖν ὅτι ἐπεὶ σκληρύνει ποιη-
 20 ρὸς ὁ δημιουργός· ἢ μήτε εὐποροῦντες ἀποδείξωσιν πρὸς
 τὸ τὸν δίκαιον σκληρυντικὸν εἶναί τινος, μήτε τολμῶντες
 τὸ ἐπὶ τοσούτου ἀσεβὲς προέσθαι περὶ τοῦ κτίσαντος ὡς
 περὶ πονηροῦ, καταφύγωσιν ἐπὶ ἑτέραν ὁδὸν ἐξηγητικὴν
 τοῦ· Ἐσκληρυνε κύριος τὴν καρδίαν Φαραῶ· ἀποστάντες Ex x 27
 25 τοῦ, ἐκ τοῦ νομίζειν τὰ κατὰ τὰς λέξεις νοεῖν, τὰς ἰδίας
 ἀναρεῖν περὶ δικαίου θεοῦ νοήσεις. τὸ δὲ τελευταῖον κἂν
 ἀπορεῖν ὅ τί ποτε ὁ λόγος ὑποβάλλει ὁμολογήσουσιν.

2. Ταῦτα μὲν οὖν ἐσπαράχθω ἐξεταζόμενα περὶ θεοῦ
 ἐν τῷ προκειμένῳ προβλήματι. ἐπεὶ δὲ εἰς τὸν περὶ
 30 φύσεως τόπον οἱ ὑπολαμβάνοντές τινες ἐκ τῆς κατασκευῆς
 ἐπ' ἀπωλείᾳ γεγονέναι καὶ ταῦτα φέρουσι, λέγοντες δη-

7 τὸ] τῷ AB   10 ἁμαρτίας] δημιουργός B   14 θεοῦ δικαίου B
 16 σκληρύνοντα B   23 om. περὶ C   om. ἐπὶ B   27 ὑπο-
 βάλλη AC   28 om. οὖν AB

λουῖσθαι ὃ διδάσκουσι διὰ τοῦ ἐσκληρύνθαι ὑπὸ κυρίου ABC
 τὴν καρδίαν Φαραῶ, φέρε ταῦτα αὐτῶν πυνθανώμεθα· ὁ ἐπ' 113
 ἀπωλεία κτισθεὶς οὐκ ἂν ποτε ποιῆσαί τι τῶν κρειττόνων
 δύνατο, αὐτῆς τῆς ἐνυπαρχούσης φύσεως ἀντιπρατούσης
 αὐτῷ πρὸς τὰ καλά· τίς οὖν χρεῖα τὸν Φαραῶ ἀπωλείας, 5
 ὡς φατε, νιδὸν τυγχάνοντα σκληρύνεσθαι ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἵνα
 μὴ ἀποστείλῃ τὸν λαόν; εἰ γὰρ μὴ ἐσκληρύνετο, ἀπέστει-
 λεν ἂν. ἀποκρινέσθωσαν δὴ περὶ τούτου λέγοντες, τί ἂν
 ἐποίησεν ὁ Φαραῶ, εἰ μὴ ἐσκληρύνθη; εἰ μὲν γὰρ ἀπέλυε
 μὴ σκληρυνθεὶς, οὐχὶ φύσεως ἀπολλυμένης ἦν. εἰ δὲ μὴ 10
 ἀπέλυε, περισσὸν τὸ σκληρύνεσθαι αὐτοῦ τὴν καρδίαν·
 ὁμοίως γὰρ οὐκ ἀπέλυε καὶ μὴ σκληρυνθεὶς. τί δὲ ἐνε-
 γῶν ὁ θεὸς περὶ τὸ ἡγεμονικὸν αὐτοῦ ἐσκληρύνεν αὐτόν;
 cf. Ex iv 23 καὶ πῶς αὐτὸν αἰτιᾶται λέγων· Ἄνθ' ὧν ἀπειθεὶς μοι, ἰδοὺ
 ἐγὼ ἀποκτενῶ τὰ πρωτότοκά σου; ἄρα γὰρ ὁ σκληρύνων 15
 σκληρὸν σκληρύνει; σαφὲς δ' ὅτι τὸ σκληρὸν οὐ σκληρύν-
 νεται, ἀλλ' ἀπὸ ἀπαλότητος εἰς σκληρότητα μεταβάλλει·
 ἀπαλότης δὲ καρδίας κατὰ τὴν γραφὴν ἐπαινετὴ, ὡς πολ-
 λαχοῦ τετηρήκαμεν. λεγέτωσαν τουγαροῦν εἰ χρηστός ὁ
 Φαραῶ τυγχάνων γεγένηται πονηρός· ἀλλὰ καὶ ἦτοι αἰτιώ- 20
 μενος ὁ θεὸς τὸν Φαραῶ μάτην αἰτιᾶται ἢ οὐ μάτην· εἰ
 μὲν οὖν μάτην, πῶς ἔτι σοφὸς καὶ δίκαιος; εἰ δὲ μὴ μάτην,
 αἴτιος ἐτύγχανε τῶν ἁμαρτημάτων τῶν κατὰ τὴν ἀπειθειαν
 ὁ Φαραῶ· καὶ εἰ αἴτιος, οὐ φύσεως ἦν ἀπολλυμένης.
 πευστέον μέντοι γε καὶ τοῦτο, διὰ τὸ καταχρώμενον τὸν 25
 ἀπόστολον τοῖς ἐντεῦθεν ῥητοῖς λέγειν· Ἄρ' οὖν ὃν θέλει
 ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει. ἐρεῖς οὖν μοι, τί ἔτι μέμ-
 φεται; τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν; τίς ὁ
 σκληρύνων καὶ ἐλεῶν; οὐ γὰρ δὴ ἐτέρου τὸ σκληρύνει καὶ

Ro ix 18 f.

10 ἀπολελυμένης B 15 πρωτότοκά σου] post hoc habent καὶ
 γνώσκονται γὰρ κ.τ.λ. AC (non BG); cf. p. 249 l. 4 16 om.
 σαφὲς δ' ὅτι τὸ C 17 ἀπαλότητος] post hoc lac. in G usque
 ad τῶν μετὰ τὰ τ. p. 253 l. 23 σκληρότητα] σκληρὸν B
 24 ὁ] τῷ C ἀπολλυμένης]+ἐκείνος C 25 πιστευτέον C
 29 δὴ] δι' B* ἕτερον A

ABC ἑτέρου τὸ ἑλεῖν κατὰ τὴν ἀποστολικὴν φωνήν, ἀλλὰ τοῦ αὐτοῦ. ἦτοι οὖν οἱ ἐν Χριστῷ ἑλεούμενοι τοῦ σκληρύνοντός εἰσι τὴν καρδίαν Φαραῶ, καὶ μάτην ἀναπλάσσεται αὐτοῖς ἕτερος θεὸς ἢ ὁ ἀγαθὸς κατ' αὐτοὺς θεός, οὐκ
5 ἐλεήμων μόνον ἀλλὰ καὶ σκληρύνων· ἢ καὶ οὐκέτ' ἂν εἶη, ὡς ὑπολαμβάνουσιν, ἀγαθός.

3. Πάντα δὲ ταῦτα ἐπίτηδες ἐπὶ πλείον ἐξηγάσαμεν πρὸς τοὺς ἀβασανίστως ἑαυτοῖς χαριζομένους τὸ νενοηκέναι καὶ ἐπιβαίνοντας τῇ ἀπλότητι τῶν ἡμετέρων ἐνιστάμενοι,
10 καὶ δεικνύντες ὅτι οὔτε εἰς ἃ ὑπολαμβάνουσι περὶ θεοῦ, οὔτε εἰς ἃ δογματίζουσι περὶ φύσεων, συμβάλλεται αὐτοῖς ὡς οἴονται ὁ λόγος ὁ κατὰ τὸ ἐνεστηκὸς ἐξεταζόμενος ἀνάγνωσμα. ἡμεῖς δὲ πολλαχόθεν πειθόμενοι ἀπὸ τε τῶν ἱερῶν γραφῶν καὶ ἀπὸ τῆς ἐνεργείας τῆς κατὰ τὸ μέγεθος
114 καὶ τάξεως τῶν δημιουργημάτων, παρὰ θεοῦ τοῦ κτίσαντος τὰ βλεπόμενα καὶ τὰ μὴ βλεπόμενα, τὰ πρόσκαιρα καὶ τὰ αἰώνια, ὡς ἐνὸς ὄντος καὶ τοῦ αὐτοῦ κατὰ πάντα τῷ πατρὶ τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν, ἀγαθῷ θεῷ καὶ δικαίῳ καὶ σοφῷ· ἐπὶ τὸν σκοπὸν ἐκείνον τὰς γραφὰς ἄγειν ἀγωνιζό-
20 μεθα, τοῦ μὲν δεικνύναι πάντα ἀγαθοῦ θεοῦ καὶ δικαίου καὶ σοφοῦ, οὐδὲ κατὰ τὸ τυχὸν ὑπονοηθέντες ἂν τοῖς γε νοῦν ἔχουσιν ἀποπίπτειν, κατὰ δὲ τὸ ἐφαρμόζειν ἢ μὴ τῇ ἀγαθότητι αὐτοῦ καὶ δικαιοσύνῃ καὶ σοφίᾳ τὰ λεγόμενα, θεοῦ σωτῆρος δεόμενοι.

25 4. Τοιαῦτα τοίνυν καὶ περὶ τοῦ Ἑσκληήρυνε κύριος Ex x 27 τὴν καρδίαν Φαραῶ ὑπονοοῦμεν. ἰατρός ἐστι ψυχῆς ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, ὁδοῖς θεραπείας χρώμενος ποικιλωτάταις καὶ ἀρμοδίαις πρὸς τοὺς κακῶς ἔχοντας καὶ ἐπικαιροτάταις· τῶν δὲ τῆς θεραπείας ὁδῶν αἱ μὲν εἰσιν ἐπὶ πλείον αἱ δὲ
30 ἐπ' ἑλαττον πόνους καὶ βασάνους ἐμποιοῦσαι τοῖς εἰς ἴαριν

1 ἑτέρου B; ἕτερον A   2 χριστῷ] θῶ C   5 om. ἢ AC
11 φύσεως AC   13 om. ἀνάγνωσμα C   πειθόμενοι] post hoc
habent καὶ πόνον κ.τ.λ. AC; cf. p. 250 l. 1   15 παρὰ] παρα-
δεχόμεθα A   18 om. θεῷ C   25 κύριος]+ὁ θεός C

ἀγομένοις· πάλιν τε αὖ βοηθήματα ὅτε μὲν ἀπεμφαινόντως ABC
 γίνεται, ὅτε δὲ οὐχ οὕτως ἔχει· καὶ πάλιν τάχιον ἢ βράδιον·
 καὶ μετὰ τὸ ἐμφορηθῆναι τῆς ἀμαρτίας, ἢ μετὰ τὸ ὥσπερ
 εἰπεῖν μόνον ἄψασθαι αὐτῆς. μαρτυριῶν δὲ τῶν εἰς
 ἕκαστον πλήρης πᾶσα ἡ θεόπνευστος γραφή· σκυθρωπο- 5
 τέρων βοηθημάτων ἐπὶ πλείον ἢ ἐπ' ἔλαττον ἀναγεγραμ-
 μένων γεγονέναι τῷ λαῷ, κατὰ τὰ συμβεβηκότα αὐτῷ
 ὑπὲρ ἐπιστροφῆς καὶ διορθώσεως ἐν πολέμοις μείζουσιν ἢ
 ἐλάττοσι καὶ λιμοῖς πολυχρονιωτέροις ἢ ὀλιγοχρονιωτέ-
 ροις· ἀπεμφαινόντων δὲ ἐν τῷ· Οὐκ ἐπισκέψομαι ἐπὶ τὰς 10
 θυγατέρας ὑμῶν ὅταν πορνεύσωσιν, καὶ ἐπὶ τὰς νύμφας
 ὑμῶν ὅταν μοιχεύσωσιν. τάχα γὰρ τὰς ἐπὶ πλείον ἐφιε-
 μένας ψυχὰς τῶν σωματικῶν καὶ ἡδέων εἶναι νομιζομένων
 παρ' ἑαυταῖς ἐγκαταλείπει, ἕως κορεσθεῖσαι ἀποστραφῶσι
 τὰ ὧν ὀρέγονται, οἰονεὶ καὶ ἐμέσαι αὐτὰ βουλόμεναι καὶ οὐκ 15
 ἂν ἔτι ταχέως τοῖς αὐτοῖς, διὰ τὸ ὡς ἐπὶ πλείον ἐμ-
 पेφορηθῆσαι αὐτὰς καὶ ἐπὶ τοσοῦτον βεβασανίσθαι, περι-
 πεσούμεναι. βράδιον δὲ ἐπὶ τὴν θεραπείαν ἄγονται αἱ
 καταφρονήσουσαι ἂν τοῦ δεύτερον τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν,
 διὰ τὸ τάχιον ἀπηλλάχθαι τῶν κακῶν. οἶδε δὲ ὁ τεχνίτης 20
 θεὸς τὰς διαθέσεις ἐκάστων καὶ, ὡς ἐπιβάλλει αὐτῷ μόνῳ,
 ἐπιστημόνως δυνάμενος τὰς θεραπείας προσάγειν, τί χρῆ
 καὶ πότε ἐκάστῳ ποιεῖν.

5. Ὡσπερ δὲ ἐπὶ τινων σωματικῶν παθημάτων, εἰς
 βάθος ἢ οὕτως εἶπω τοῦ κακοῦ κεχωρηκότος, ὁ ἰα- 25
 τρὸς διὰ τινων φαρμάκων εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ἔλκει καὶ
 ἐπισπᾶται τὴν ὕλην, φλεγμονὰς χαλεπὰς ἐμποιῶν καὶ
 διοιδήσεις καὶ πόνους πλείονας ἢ οὓς εἶχε τις πρὶν ἐπὶ
 τὸ θεραπευθῆναι ὁδεῦσαι ὥσπερ ἔθος αὐτοῖς ποιεῖν ἐπὶ
 λυσοδοήκτων καὶ ἐτέρων τινῶν τὰ παραπλήσια τούτοις 30

6, 7 ἀναγεγραμμένων] Ruæus; ἀναγεγραμμένη ABC 7 κατὰ]
 coniecti; καὶ ABC 9 ἢ ὀλιγοχρον.] καὶ χρον. AB 11 πορνεύ-
 σωσιν C 12 μοιχεύωσιν AC 12, 13 ἀφιέμενας AB 14 αὐταῖς
 AB 15 τῶν C 17 τοσοῦτον] τούτοις AB 19 κατα-
 φρονήσασαι C 28 ἢ οὓς] ὧν C

ABC
 115 πεπονθότων· οὕτως οἶμαι καὶ τὸν θεὸν οἰκονομεῖν τὴν
 κρύφιον κακίαν εἰς τὸ βάθος κεχωρηκυῖαν τῆς ψυχῆς. καὶ
 ὡσπερ λέγοι ἂν ὁ ἰατρὸς ἐπὶ τοῦδέ τινος· ἐγὼ φλεγμονὰς
 ποιήσω περὶ τὸν τόπον τῆς ἀνέσεως, καὶ διοιδήσαι ἀναγ-
 5 κάσω τάδε τινὰ τὰ μέρη, ὥστε ἀπόστημα χαλεπὸν ἐνεργά-
 σασθαι· λέγοντος δὲ ταῦτα τοῦ ἰατροῦ, ὁ μὲν ἀκούων
 αὐτοῦ ἐπιστημονικώτερον οὐκ αἰτιάσεται ἀλλὰ καὶ ἐπαι-
 νέσεται τὸν ταῦτα οἰοεὶ ἀπειλοῦντα ἐνεργάσασθαι, ὁ δὲ
 τις ψέξει φάσκων ἀλλότριον τῆς τῶν ἰατρῶν ἐπαγγελίας
 10 ποιεῖν τὸν δέον ὑγιάζειν ἐπὶ φλεγμονὰς καὶ ἀποστήματα
 ἄγοντα· οὕτως οἶμαι καὶ τὸν θεὸν εἰρηκέσαι τό· Ἐγὼ δὲ Ex vii 3
 σκληρυνῶ τὴν καρδίαν Φαραῶ. καὶ τούτων γεγραμμένων,
 ὁ μὲν ἀκούων ὡς θεοῦ λογίων τὸ μὲν ἀξίωμα τοῦ λέγοντος
 τηρῶν ἀποδέχεται, καὶ ζητῶν πᾶς εὐρίσκει καὶ ἐν τούτοις cf. Mt vii 8
 15 ἀγαθότητα τοῦ θεοῦ παραστήσαι γινομένην· φανερώτερον
 μὲν ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ λαοῦ, διὰ πλειόνων παραδόξων
 πιστοποιουμένου· καὶ δεύτερον περὶ τῶν Αἰγυπτίων, ὅσοι
 ἔμελλον καταπληττόμενοι τὰ γινόμενα ἀκολουθεῖν τοῖς
 Ἑβραίοις· Ἐπίμικτος γάρ, φησὶ, λαὸς πολὺς τῶν Αἰ- Ex xii 38
 20 γυπτίων συνεξῆλθεν αὐτοῖς· ἀπορρητότερον δὲ καὶ βαθύ-
 τερον τάχα καὶ ἐπὶ τῷ ὄφελος γενέσθαι αὐτῷ τῷ Φαραῶ,
 οὐκ ἔτι ἀποκρύπτουσι τὸν ἰὸν οὐδὲ τὴν ἕξιν συνέχοντι, ἀλλ'
 ἔλκοντι καὶ εἰς τοῦμφανὲς αὐτὸν ἄγοντι καὶ τάχα διὰ τοῦ
 πράττειν ἐκλύουσι, ἵνα πάντα τὰ τῆς ἐνυπαρχούσης κακίας
 25 ἐκβράσματα ἐπιτελέσας ἄτονον ὕστερον ἔχη τὸ τῶν κακῶν
 οἰστικὸν δένδρον, τάχα καὶ ξηραίνόμενον ἐπὶ τέλει, ὅτε
 καταποντούται, οὐχ ὡς οἰηθείη ἂν τις ἐπὶ τῷ παντελῶς
 ἀπολέσθαι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ἀποβαλόντα τὰ ἀμαρτήματα
 κουφισθῆναι, καὶ τάχα ἐν εἰρήνῃ ἢ μὴ ἐν τοσοῦτῳ πολέμῳ
 30 τῆς ψυχῆς εἰς ἄδου καταβῆναι.

5 om. τὰ C   5, 8 ἐργάσασθαι C   9 λέξει C   10 τὸν] τὸ C
 15 παραστήσαι τοῦ θεοῦ B   21 τῷ] τὸ AB   23 ἄγοντι αὐτὸν
 AC   τοῦ] τοῦτο B   27 τῷ] τὸ AB   28 τῷ] τὸ A   ἀποβαλῶν
 B; ἀποβάλλων A   29 ἢ μὴ ἐν τ. π.] ἀπὸ τοσοῦτου πολέμου C

6. Ἄλλ' εἰκὸς δυσπειθῶς ἕξειν τοὺς ἐντευξομένους, ABC
 βίαιον ὑπολαμβάνοντας εἶναι τὸ λεγόμενον, ὡς ἄρα συμ-
 φέρον γεγόνει τῷ Φαραὼ τὸ ἐσκληρύνθαι αὐτοῦ τὴν
 καρδίαν, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ πάντα τὰ ἀναγεγραμμένα γεγο-
 νῆναι μέχρι καὶ τῆς καταποντώσεως. ὄρα δὲ εἰ δυνάμεθα 5
 ἐντεῦθεν τὸ δυσπειθὲς περιελόντες πειθῶ ἐνεργάσασθαι περὶ
 τῶν εἰρημένων. Πολλαὶ αἱ μάλιστα, φησὶν ὁ Δαυεὶδ, τῶν
 ἁμαρτωλῶν· ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ διδάσκει ὅτι Μαστιγοὶ ὁ θεὸς
 πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται. ἔτι δὲ αὐτὸς ὁ Δαυεὶδ ἐπα-
 γγγελίαν προφητεύων τὴν περὶ Χριστοῦ καὶ τῶν εἰς 10
 αὐτὸν πιστευόντων φησὶν· Ἐὰν ἐγκαταλείπωσιν οἱ υἱοὶ
 αὐτοῦ τὸν νόμον μου, καὶ τοῖς κρίμασί μου μὴ πορευθῶσιν·
 εἰδὲν τὰ δικαιώματά μου βεβηλώσωσι, καὶ τὰς ἐντολάς μου
 μὴ φυλάξωσιν· ἐπισκέψομαι ἐν ῥάβδῳ τὰς ἀνομίας αὐτῶν,
 καὶ ἐν μαστίξιν τὰς ἀδικίας αὐτῶν· τὸ δὲ ἔλεός μου οὐ μὴ 15
 διασκέδασω ἀπ' αὐτῶν. οὐκοῦν χάρις κυρίου ἐστὶ τὸν 116
 ἄνομον ἐπισκεφθῆναι ἐν ῥάβδῳ καὶ τὸν ἁμαρτωλὸν μασ-
 τιξί. καὶ ὅσον γε οὐ μαστιγοῦνται ὁ ἁμαρτάνων, παιδεύσει
 καὶ διορθώσει οὐδέπω ὑπάγεται. διὸ καὶ ἀπειλεῖ ὁ θεός,
 εἰδὲν μεγάλα γένηται τὰ ἁμαρτήματα τῶν τὴν Ἰουδαίαν 20
 οἰκούντων, μηκέτι ἐπισκέψασθαι ἐπὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν
 ὅταν πορνεύσωσιν, καὶ ἐπὶ τὰς νύμφας αὐτῶν ὅταν μοι-
 χεύσωσιν. καὶ ἀλλαχοῦ φησὶν· Ἄνθ' ὧν ἐκαθάρισά σε,
 καὶ οὐκ ἐκαθαρίσθης, οὐ θυμωθήσομαι ἐπὶ σοὶ ἔτι, οὐδὲ
 ζηλώσω ἐπὶ σοὶ ἔτι. οὐκοῦν οἷς οὐ θυμοῦται ἁμαρτά- 25
 νουσιν, ἢ ὡς οὕτως εἶπω, χολούμενος οὐ θυμοῦται.

7. Παρατηρητέον δὲ καὶ ἐν ταῖς προφητικαῖς ἀπειλαῖς
 ἐπὶ τοῖς πολλοῖς, ὅτι ἐπιλέγεται τό· Γνώσονται ὅτι ἐγώ

Ps xxxii
 (xxxii) 10
 Prov iii 12

Ps lxxxix
 (lxxxviii)
 30 ff.

cf. Hos iv 14

cf. Ezek
 xxiv 13

Ezek vii 27
 et passim

1 δυσπαθῶς C   3 γένοιτο B; γεγόνεναι C   5 μέχρι καὶ]
 μέγρις B   7, 8 τοῦ ἁμαρτωλοῦ C   9, 10 ἐπαγγέλεται A; ἀπαγγε-
 λίαν C   om. τὴν A   11 ἐγκαταλίπωσιν C   16 κυρίου]
 θεοῦ AC   17 om. ἐν AC   21 ἐπισκέψασθαι A   22 πορ-
 νεύωσι C   22, 23 μοιχέωσι C   23 om. καὶ ἀλλαχοῦ φησὶν B
 27 ἐν] ἐπὶ AC   28 om. γνώσονται B

ABC εἰμι κύριος· καὶ ἀπειλαῖς οὐ μόνον Ἰσραηλιτικάις, ἀλλὰ
καὶ Αἰγυπτίοις καὶ Ἀσσυρίοις καὶ ἐτέρων ἐχθρῶν τοῦ λαοῦ.
τοῦτο δὲ τὸ ἐπὶ τέλει πολλῶν νομιζομένων ἀπειλῶν καὶ
ἐν τῇ Ἐξόδῳ ἀναγράφεται· Καὶ γνώσονται γὰρ, φησὶ, Ex vii 5
5 πάντες οἱ Αἰγύπτιοι ὅτι ἐγὼ εἰμι κύριος· ὡς διὰ τοῦτο τῶν
νομιζομένων χαλεπῶν ἐπαγομένων αὐτοῖς, ἵνα γνώσι τὸν
κύριον. ἐν δὲ τοῖς Μακκαβαϊκοῖς τοιοῦτόν τι λέγεται·
Παρακαλῶ δὲ τοὺς ἐντυγχάνοντας τῆδε τῇ βίβλῳ μὴ ^{2 Mac vi}
συστέλλεσθαι διὰ τὰς συμφορὰς, νομίζειν δὲ τὰ γινόμενα ^{12 ff.}
10 μὴ πρὸς ὄλεθρον ἀλλὰ πρὸς παιδείαν τοῦ γένους ἡμῶν
εἶναι· καὶ γὰρ τὸ μὴ πολὺν χρόνον ἔασθαι δυσσεβοῦντας,
ἀλλ' εὐθέως περιπίπτειν ἐπιτιμίοις, μεγάλης εὐεργεσίας
σημεῖόν ἐστι· οὐ γὰρ καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν
ἀναμένει μακροθυμῶν ὁ δεσπότης, ἕως εἰς τέλος ἀφιεμένων
15 αὐτῶν τῶν ἁμαρτημάτων ὕστερον αὐτοῖς ἐκδικεῖ, οὕτως καὶ
ἐφ' ἡμῶν ἔκρινεν· παιδεύων δὲ μετὰ συμφορὰς οὐκ ἔγκατα-
λείπει τὸν ἑαυτοῦ λαόν. εἰ γὰρ τὸ ὑποπίπτειν ἐπιτιμίοις
διὰ τὰ ἁμαρτήματα μεγάλης εὐεργεσίας ἐστὶ σημεῖον,
ἐπιτιμώμενος καὶ ὁ Φαραὼ μετὰ τὸ ἐσκληρύνθαι αὐτοῦ τὴν
20 καρδίαν, καὶ κολαζόμενος ἅμα τῷ λαῷ αὐτοῦ, ὅρα εἰ μὴ
οὐ μάτην ἐπιτετίμηται μηδὲ ἐπὶ τῷ ἰδίῳ κακῷ. οἰονεὶ δὲ
μμητηρῆς θεοῦ γινόμενος κατὰ τὸ ἐπιβάλλον τοῖς καιροῖς ὁ
Δαυεὶδ ἐντέλλεται περὶ τοῦ Ἰωάβ τῷ Σολομῶντι κολάσαι
αὐτὸν διὰ τὰ ἡμαρτημένα εἰς Ἀβεννήρ υἱὸν Νῆρ, καὶ ἀπο-
25 κτείνει διὰ τὰ ἐπταισμένα· εἶτα ἐπιφέρει· Καὶ κατάξεις ^{1 Reg ii 6}
αὐτοῦ τὴν πολιὰν ἐν εἰρήνῃ εἰς ἄδου. δῆλον δὲ ὅτι, ὡς καὶ
ὁ Ἑβραῖος ἡμῖν ἀπήγγειλε, τὸ διὰ τοῦ κολασθῆναι αὐτὸν
ἐν εἰρήνῃ κοιμηθῆσεσθαι, οὐκ ἔτι ὀφειλομένης αὐτῷ βα-
σάνου καὶ κολάσεως, διὰ τὸ ἐντεῦθεν ἤδη ἀπειληφέναι
30 αὐτὸν, μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγὴν. οὕτω δ' ἡμεῖς καὶ

1 ἀπειλεῖ C Ἰσραηλιταῖς C 2 ἐτέροις ἐχθροῖς C 4 ἀνα-
γράφεται] post hoc habent ἄρα γὰρ κ.τ.λ. AC; cf. p. 244 l. 15
7 κύριον] θεόν AC 8 om. δὲ C 13 ἐστὶ σημεῖον C 14 ἕως]
ὡς C 16 ἡμῶν C 19 om. ὁ B μετὰ] διὰ B 25 πα-
τάξεις A 26 om. δὲ B 27 ἐπήγγειλεν B

πάσαν ἀπειλήν καὶ πόνον καὶ κόλασιν τὰ προσαγόμενα ABC ἀπὸ τοῦ θεοῦ νοοῦμεν γίνεσθαι οὐδέποτε κατὰ τῶν πα- 117 σχόντων, ἀλλ' αἰεὶ ὑπὲρ αὐτῶν. καὶ τὰ χαλεπώτατα γούν νομιζόμενα θεῷ προσάπτεσθαι τῶν ὀνομάτων, θυμὸς καὶ ὀργή, ἐλέγχειν καὶ παιδεύειν λέγεται ἐν τῷ· Κύριε, μὴ τῷ 5 θυμῷ σου ἐλέγξης με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσης με· τοῦ ταῦτα εὐχομένου δεομένου μὴ δεηθῆναι ἐλέγχον τοῦ διὰ θυμοῦ θεοῦ καὶ παιδεύσεως τῆς διὰ τῆς ὀργῆς αὐτοῦ, ὡς τινων ἐλεγχθησομένων τῷ θυμῷ τοῦ θεοῦ καὶ παιδευθησομένων τῇ ὀργῇ αὐτοῦ. 10

Ps vi 1 ;
xxxviii
(xxxvii) 1

Lc xii 49

cf. Act v 4

Act xiii 10 f.

8. Ἴνα δὲ μᾶλλον προσιώμεθα τὰ λεγόμενα, καὶ ἀπὸ τῆς καινῆς διαθήκης παραπλησίους ῥητοῖς χρηστέον, τοῦ μὲν σωτήρος λέγοντος· Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ εἴθε ἦδη ἐκάη· οὐκ ἂν γὰρ, μὴ σωτηρίου ὄντος τοῦ πυρὸς ὃ ἦλθε βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἀνθρώποις γε σω- 15 τηρίου, ἔλεγε ταῦτα ὁ τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ υἱός. ἀλλὰ καὶ ὁ Πέτρος ἀνελὼν τῷ λόγῳ τὸν Ἀνανίαν καὶ τὴν Σάπφειραν, ἀμαρτήσαντας ἐν τῷ ψεύδεσθαι οὐκ ἀνθρώποις ἀλλὰ τῷ κυρίῳ, οὐ μόνον πεφροντικῶς τῆς οἰκοδομῆς τῆς τῶν ἐκ τοῦ ὄρῳ τὸ γεγενημένον εὐλαβεστέρων ἐσομένων εἰς τὴν 20 Χριστοῦ πίστιν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀποθνησκόντων βουλόμενος αὐτοὺς κεκαθαρμένους τῷ αἵφνιδίῳ θανάτῳ καὶ παρὰ προσδοκίαν ἀπαλλάξαι τοῦ σώματος, ἔχοντάς τι καὶ δικαιοσύνης, ἐπεὶ κἂν τὸ ἥμισυ τῶν ὑπαρχόντων δεδώκασιν εἰς τὴν χρεῖαν τῶν δεομένων. καὶ Παῦλος δὲ τὸν σὺν τῷ 25 ἀνθυπάτῳ Σεργίῳ Παύλῳ τῷ λόγῳ τυφλῶν διὰ τῶν πόνων ἐπιστρέφει εἰς τὴν θεοσέβειαν, λέγων αὐτῷ· Ὡ πλήρης παντὸς δόλου καὶ πάσης ῥαδιουργίας, νιὲ διαβόλου, ἐχθρὲ πάσης δικαιοσύνης, οὐ παύσῃ διαστρέφων τὰς ὁδοὺς κυρίου τὰς εὐθείας; καὶ νῦν ἔση τυφλὸς, μὴ βλέπων τὸν ἥλιον 30

1 ἀπειλήν] post hoc habent ἀπὸ τε τῶν ἱερῶν γραφῶν κ.τ.λ. AC ; cf. p. 245 l. 13 2 νομιζόμεν C 4 θεῷ νομιζόμενα C 4, 5 θυμῷ καὶ ὀργῇ (sic pr. m.) B 8 θυμοῦ θεοῦ] τοῦ θυμοῦ B 11 προσ-
ιέμεθα BC 14 ἦδη] δὲ AC 21 χριστοῦ] εἰς χριστὸν C 24 διδάσιν B
26 τυφλῶν] αὐτόντων (sic) B 27 εἰς τὴν] αὐτὸν εἰς C

ABC ἄχρι καιροῦ. ποίου γὰρ καιροῦ, ἢ τοῦ ὅτε ἐπιπληχθεῖς
καὶ βασανισθεῖς διὰ τὰ ἁμαρτήματα ἔμελλε μετανόων
ἄξιος γενέσθαι ἀμφοτέρως τὸν ἥλιον ἰδεῖν· καὶ κατὰ σῶμα,
ἵνα ἐξαγγελῆται ἡ θεία δύναμις ἐπὶ τῇ ἀποκαταστάσει τῆς
5 ὕψεως αὐτοῦ· καὶ κατὰ ψυχὴν, ὅτε ἔμελλεν ὡς πιστεύων
ὄνασθαι τῆς θεοσεβείας; ἀλλὰ καὶ Δημᾶς καὶ Ἑρμογένης,
οὓς παρέδωκε τῷ Σατανᾷ ἵνα παιδευθῶσι μὴ βλασφημεῖν, cf. 1 Tim i
παραπλήσιόν τι πεπόνθασι τοῖς προειρημένοις. καὶ ὁ ἐν²⁰
Κορίνθῳ τὴν γυναῖκα τοῦ πατρὸς ἐσχικῶς καὶ αὐτὸς
10 παραδίδεται τῷ Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός, ἵνα τὸ 1 Co v 5
πνεῦμα σωθῆ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου. οὐ θαυμαστόν οὖν
εἰ καὶ τί. περὶ τὸν Φαραῶ τὸν σκληρυνόμενον καὶ ἐπὶ τέλει
τοιαύταις κολάσεσι περιβαλλόμενον ἀπὸ ἀγαθότητος οἰκο-
νομεῖται θεοῦ. ταῦτα δὲ ἡμῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος, ὡς
118 ὑπέπεσεν, εἰρήσθω περὶ τοῦ· Ἐσκλήρυνε δὲ κύριος τὴν Ex x 27
καρδίαν Φαραῶ. εἰάν τις τὸ πρὸς θεὸν εὐσεβὲς τηρῶν
κρείττονα καὶ μηδαμῶς ἀσεβείας ἐφαπτόμενα εὐρίσκη,
μετὰ μαρτυριῶν τῶν ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν, ἐκείνους
μᾶλλον χρηστέον.

20 καὶ ἐν ἄλλοις περὶ τοῦ ἀγτοῦ·

9. Ἐτι δὲ ἐφίστημι ἐν τοῖς κατὰ τὸν τόπον μήποτε,
ὡσπερ οἱ ἰατροὶ τῶν λυσοδοήκτων τὸν ἰὸν ἐπισπῶμενοι εἰς
τὴν ἐπιφάνειαν, ἵνα μὴ ἔνδον νεμόμενος διαφθέρῃ τὸν
ἄνθρωπον, χαλεπωτέρας ἐμποιοῦσι διαθέσεις καὶ φλεγ-
25 μονάς· οὕτως ὁ θεὸς τὴν ἐγκρυσπτομένην καὶ ἐμφωλεύουσαν
τοῖς βάθεσι τῆς ψυχῆς κακίαν, διὰ τῆς αὐτοῦ ἱατρικῆς
ἐπισπάται ἐπὶ τὰ ἔξω, ὥστε φανεράν αὐτὴν καὶ ἐναργεστέραν
γενέσθαι, ἵνα μετὰ τοῦτο τὴν ἐξῆς ἐπαγάγη θεραπείαν.
τοιαῦτα δὲ ἡγοῦμαι καὶ τὰ ἐν Δευτερονομίᾳ ῥητά, τοῦτον
30 ἔχοντα τὸν τρόπον· Καὶ μνησθήσῃ πᾶσαν τὴν ὁδὸν ἣν Deut viii 2 f.
διήγαγέν σε κύριος ὁ θεός σου τοῦτο τεισσαρακοστὸν ἔτος

1 om. γὰρ C   3 γίνεσθαι C   4, 5 τῶν ὕψεων C   5 om. ὡς
C   7 οὓς] + αὐτὸς B   13, 14 οἰκονομεῖσθαι B   15 om. δὲ C
16 πρὸς] + τὸν C   22 εἰς] ἐπὶ C   27 ἐπὶ] εἰς C   29 ἐν] + τῷ C

ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὅπως κακώσῃ σε καὶ πειράσῃ σε, καὶ διαγνω- ABC
σθῆ τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ σου, εἰ φυλάξῃ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ ἢ
οὐ. καὶ ἐκάκωσέν σε καὶ ἐλιμαγχόνησέν σε, καὶ ἐψώμισέν
σε τὸ μάννα ὃ οὐκ ἦδεις σὺ καὶ οὐκ ἦδειςαν οἱ πατέρες σου·
ἵνα ἀναγγεῖλῃ σοι ὅτι οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, 5
ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος θεοῦ
ζήσεται ὁ ἄνθρωπος. τήρει δὲ ἐν τούτοις ὅτι κακοὶ ὁ θεὸς
καὶ ἐκπειράζει, ἵνα διαγνωσθῆ τὰ ἐν τῇ ἐκάστου καρδίᾳ,
ὡς ὄντα μὲν ἐναποκείμενα δὲ τῷ βάθει καὶ εἰς φανερόν διὰ
τῶν κακώσεων ἐρχόμενα. τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ ἐν τῷ Ἰωβ 10
ὑπὸ τοῦ κυρίου διὰ λαίλαπος καὶ νεφῶν ἀπαγγελλόμενον
πρὸς τὸν Ἰωβ οὕτως· Οἶε δέ με ἄλλως σοι κεχηρηματικένας
ἢ ἵνα ἀναφανῆς δίκαιος; οὔτε γὰρ εἶπε· ἵνα γένη δίκαιος·
ἀλλ'· ἵνα ἀναφανῆς· τοιοῦτος ὢν μὲν καὶ πρὸ τῶν πειρα-
σμῶν, ἀναφανῆς δὲ ἐν τοῖς συμβεβηκόσιν. 15

Job xl 3

καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ τόπῳ ἐν ταῖς ἀγταῖς εἰς τὴν
ΕΞΟΔΟΝ ΣΗΜΕΙΩΣΕCΙΝ

10. *Ἐλεγε δὲ τις τῶν καθ' ἡμᾶς, ἀπὸ τῆς συνηθείας
τὸ ζητούμενον παραμυθούμενος, ὅτι πολλάκις οἱ χρηστοὶ
κύριοι μακροθυμοῦντες ἐπὶ τοὺς ἁμαρτάνοντας τῶν οἰκετῶν 20
λέγειν εἰώθασιν τό· Ἐγὼ σε ἀπόλεσα· καὶ Ἐγὼ σε πονη-
ρὸν ἐποίησα· μετὰ ἧθους ἐμφαίνοντες ὅτι ἡ χρηστότης
αὐτῶν καὶ ἡ μακροθυμία πρόφασιν δοκεῖ γεγονέναι τῆς ἐπὶ
πλεῖον πονηρίας. ὥσπερ οὖν τούτων λεγομένων συκοφαν-
τῶν τις δύναται λέγειν, ὅτι ὠμολόγησεν ὁ δεσπότης πονηρὸν 25
πεποιηκέναι τὸν οἰκέτην· οὕτω τὰ ὑπὸ τῆς ἀγαθότητος 119
τοῦ θεοῦ πρόφασιν γενομένα τῆς σκληρότητος τοῦ Φαραῶ
ἐσκληρυκέναι ἀναγέγραπται τὴν καρδίαν Φαραῶ. παραμυ-
θήσεται δὲ οὗτος ἐξ ἀποστολικῶν βῆτων ὃ νενόηκεν εἰπεῖν·

Ro ii 4 ff.

*Ἡ τοῦ πλοῦτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ 30

7 om. ὁ C δὲ] γὰρ B 12 οἴη AB om. δέ AC
με]+ μὴ B 13 om. ἵνα (sec.) C 15 forte leg. ἀναφανείσ
16 τῶμω C 16, 17 om. εἰς τὴν ἐξοδον B 18 δὲ] δὴ A 22 μετὰ]
+ τοῦ C 27 τῆ σκληρότητι B 29 ὢν νενοηκέναι B

ABC(G) τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς, ἀγνοῶν ὅτι τὸ χρῆστον τοῦ
 θεοῦ εἰς μετάνοιαν σε ἄγει; κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου
 καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὄργην ἐν
 ἡμέρα ὄργῆς καὶ ἀποκαλύψεως καὶ δικαιοκρισίας τοῦ θεοῦ,
 5 ος ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. ὁ αὐτὸς γοῦν
 ἀπόστολος ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ τῇ πρὸς Ῥωμαίους φησὶν·
 Εἰ δὲ θέλων ὁ θεὸς ἐνδείξασθαι τὴν ὄργην καὶ γνωρίσαι τὸ
 δυνατὸν αὐτοῦ ἤνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ σκευὴ ὄργῆς
 κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν· ὡς τῆς μακροθυμίας τοῦ θεοῦ
 10 ἐνηνοχίας τὰ σκευὴ τῆς ὄργῆς καὶ οἰονεὶ γεγεννηκίας. εἰ
 γὰρ παρὰ τὸ μακροθυμεῖν αὐτὸν οὐ κολάζοντα τοὺς ἁμαρ-
 τάνοντας ἀλλ' ἐλεοῦντα ἐπλεόνασε τῇ χύσει τῆς κακίας,
 αὐτὸς πως ἤνεγκε τῇ ἑαυτοῦ μακροθυμίᾳ τὰ σκευὴ τῆς
 ὄργῆς, καὶ, ἢ ὡς εἶπω, αὐτὸς αὐτὰ πεποιήκε σκευὴ
 15 ὄργῆς, καὶ κατὰ τοῦτο αὐτὸς ἐσκήρυνε τὴν καρδίαν αὐτῶν.
 ὅτε γὰρ σημείων τοσούτων καὶ τεράτων γινομένων οὐ
 πείθεται ὁ Φαραὼ, ἀλλὰ μετὰ τηλικαῦτα ἀνθίσταται, πῶς
 οὐ σκληρότερος καὶ ἀπιστότερος ὢν ἐλέγχεται, τῆς σκλη-
 ρότητος καὶ τῆς ἀπιστίας δοκούσης ἐκ τῶν τεραστίων
 20 δυνάμεων γεγενῆσαι; ὅμοιον δὲ καὶ τὸ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ·
 Εἰς κρίμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἦλθον· οὐ γὰρ
 προέθετο ὁ σωτὴρ εἰς κρίμα ἐλθεῖν, ἀλλ' ἠκολούθησε τῷ
 ἐληλυθέναι αὐτὸν τὸ εἰς κρίμα αὐτὸν ἐληλυθέναι τῶν μετὰ
 τὰ τεράστια οὐ πεπιστευκότων αὐτῷ· ἀλλὰ καὶ εἰς πτώσιν
 25 πολλῶν παρεγένετο· οὐ προθέμενος ὅτε παρεγίνετο ποιῆσαι
 πεσεῖν τούτους, ὧν εἰς πτώσιν ἐλήλυθεν.

καὶ μεθ' ἕτερα·

II. Οὕτως τὰ τεράστια γινόμενα τοῖς μὲν δεχομένοις
 καὶ πιστεύουσιν, ὥσπερ τοῖς ἐπιμίκτοις Αἰγυπτίοις τοῖς

2 κατὰ] διὰ C 4 καὶ δικαιοκρισίας] δικαιοκρισίας A; καὶ
 δικαιοσύνης C 10—14 om. καὶ οἰονεὶ—ὄργῆς καὶ B 12 om. τῆς
 κακίας C 14 om. καὶ A 16 γινομένων C 18 om. ὧν C
 20 δυναμένης C 23 τῶν μετὰ] inc. rursus G 25 ὅτε] ὅτι AG
 παρεγένετο G 25, 26 om. πολλῶν—εἰς πτώσιν C 29 ὥσπερ]
 ὡς παρὰ C

συνεληλυθόσι τῷ λαῷ, ἔλεος ἦν· τοῖς δὲ ἀπειθοῦσι σκλη- ABCG
 ρότητα ταῖς καρδίαις αὐτῶν ἐπιφέρει. καὶ ἐκ τοῦ εὐαγγε-
 λίου δὲ ἔτι παρὰ τὰ εἰρημένα ἔστι τὰ ὅμοια παραθέσθαι,
 περὶ τοῦ καὶ τὸν σωτήρα κακῶν αἴτιον δοκεῖν γεγονέναι
 τισίν· Οὐαί σοι, Χοραζίν· οὐαί σοι, Βηθσαϊδά· ὅτι εἰ ἐν 5
 Τύρω καὶ Σιδῶνι ἐγένετο τὰ σημεῖα τὰ γενόμενα ἐν ὑμῖν,
 πάσαι ἂν ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ καθήμενοι μετενόησαν.
 πλὴν λέγω ὑμῖν, Τύρω καὶ Σιδῶνι ἀνεκτότερον ἔσται ἢ
 ὑμῖν. καὶ σὺ, φησὶν, Καπερναούμ· καὶ τὰ ἐξῆς. προ-
 γνώστης γὰρ ὢν ὁ σωτὴρ τῆς ἀπιστίας τῶν ἐν Χοραζίν καὶ 10
 τῶν ἐν Βηθσαϊδᾷ καὶ τῶν ἐν Καπερναούμ, καὶ ὅτι ἀνεκτό-
 τερον γίνεται γῆ Σοδομων ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἢ ἐκείνοις, διὰ
 τί τὰ τεράστια ἐπετέλει ἐν Χοραζίν καὶ ἐν Βηθσαϊδᾷ, ὁρῶν 120
 ὅτι διὰ ταῦτα ἀνεκτότερον γίνεται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως Τυρίοις
 καὶ Σιδωνίοις ἢ τούτοις;

15

καὶ μεθ' ἑτέρα·

Ex iv 22 f.

12. Σὺ δὲ ἐρεῖς τῷ Φαραώ· τάδε λέγει κύριος· υἱὸς
 πρωτότοκος μου Ἰσραήλ· εἶπα δέ σοι· ἐξαποστείλον τὸν
 λαόν μου ἵνα μοι λατρεύσῃ· εἰ δὲ μὴ βούλει ἐξαποστεῖλαι
 αὐτὸν, ὅρα οὖν, ἐγὼ ἀποκτενῶ τὸν υἱόν σου τὸν πρωτότοκον. 20
 λεκτέον οὖν τοῖς φάσκουσι δικαίου ταῦτα εἶναι θεοῦ, καὶ
 ὑπολαμβάνουσι κατὰ τὸ πρόχειρον τῆς λέξεως ἐσκληρύνθαι
 τὴν καρδίαν Φαραώ πῶς δίκαιος ὁ σκληρύνας τε τὴν
 καρδίαν τοῦ βασιλέως ἵνα μὴ ἐξαποστείλῃ τὸν λαὸν αὐτοῦ,
 καὶ ἀπειλῶν εἰ μὴ ἀπολύσει ἀποκτεῖναι τὸν πρωτότοκον 25
 αὐτοῦ υἱόν; θλιβόμενοι γὰρ πονηρὸν αὐτὸν ὁμολογήσουσιν.
 εἶτα πάλιν ἀπὸ ἐτέρων ἀνατραπήσονται καὶ συναχθήσονται
 εἰς τὸ μὴ τῇ προχείρῳ λέξει δουλεύειν, οὐ δυναμένη κατ'
 αὐτοὺς σῶσαι τὸ δίκαιον τοῦ δημιουργοῦ. ἀπαξ δὲ ἐὰν

5, 10, 13 χωραζείν B; χωραζίν C   5 βηθσαϊδά B; βηθσαϊδά A
 9 om. καὶ σὺ φ. καπ. C   11, 13 βηθσαϊδᾶν B; βηθσαϊδά A
 11 καφαρναούμ B   12 γίνεται] ἔσται B   13 τεράστια ἐπετέ-
 λει] σημεῖα ἐπιτελεῖ B   14 om. διὰ ταῦτα G   19 λατρεύσωσιν
 CG   20 γοῦν C   25 εἰ μὴ ἀπολύσει] τῷ μὴ παρ' αὐτὸν τὸ
 ABG

ABC(G) συναναγκασθῶσι βεβιασμένως ταῦτα ἐξετάζειν, ἀναβή-
 σονται ἐπὶ τὸ μηκέτι κατηγορεῖν τοῦ δημιουργοῦ ἀλλὰ
 φάσκειν αὐτὸν εἶναι ἀγαθόν. πευστέον οὖν τῶν οἰομένων
 νενοηκέναι τό· Ἐσκληρύνε κύριος τὴν καρδίαν Φαραῶ· Ex x 27
 5 πότερον ἀληθῶς ταῦτα λέγεσθαι πιστεύουσιν ὑπὸ τοῦ θεοῦ
 διὰ Μωσέως ἐνθουσιῶντος ἢ ψευδῶς. εἰ μὲν γὰρ ψευδῶς,
 οὔτε δίκαιος ἔτι κατ' αὐτοὺς ὁ θεὸς οὔτε ἀληθής, καὶ ὅσον
 ἐπὶ τούτοις οὐδὲ θεός· εἰ δ' ἀληθῶς, κατανοεῖτωσαν εἰ μὴ
 ὡς αὐτεξούσιον αἰτιάται λέγων· Εἰ δὲ μὴ βούλει ἐξαποστῆ· Ex iv 23
 10 λαι αὐτόν· καὶ ἀλλαχοῦ· Ἔως τίνος οὐ βούλει ἐντραπήναί Ex x 3
 με; τὸ γάρ· Ἔως τίνος οὐ βούλει ἐντραπήναί με; δυσω-
 πητικῶς λέγεται πρὸς τὸν Φαραῶ, ὡς οὐκ ἐντρεπόμενον οὐ
 παρὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἀλλὰ παρὰ τὸ μὴ βούλεσθαι. καὶ
 τὸ λεγόμενον δὲ ἀνωτέρω παρὰ Μωσέως πρὸς Φαραῶ· Ἴνα Ex ix 29 f.
 15 γνῶς ὅτι τοῦ κυρίου ἡ γῆ· καὶ σὺ καὶ οἱ θεράποντές σου
 ἐπίσταμαι ὅτι οὐδέποτε πεφόβησθε τὸν κύριον· δηλοῖ ὅτι
 φοβηθήσονται· ὅπερ ἀρμόζει πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους περὶ
 τε ἀγαθότητος θεοῦ καὶ τοῦ μὴ εἶναι ἀπολλυμένην φύσιν.

καὶ πάλιν ἐκ τοῦ δευτέρου τόμου τῶν εἰς τὸ ἄσμα.

20 13. Πρόσχετος δὲ καὶ τούτοις εἰς τὸν τόπον, ὅτι ὁ ἥλιος
 λευκὸς καὶ λαμπρὸς ὣν δοκεῖ τὴν αἰτίαν ἔχειν τοῦ μελανοῦν,
 οὐ παρ' ἑαυτὸν, ἀλλὰ παρὰ τὸν ὡς ἀποδεδώκαμεν με-
 λανούμενον. οὕτω δὲ μήποτε καὶ σκληρύνει κύριος τὴν
 καρδίαν Φαραῶ, τῆς αἰτίας τούτου οὔσης περὶ αὐτὸν κατο- cf. Ex i 14
 25 δυνῶντα τὴν τῶν Ἑβραίων ζωὴν ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς σκλη-
 ροῖς, τῷ πληλῆ καὶ τῇ πλινθείᾳ, καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις, οὐχὶ
 τοῖς ἐν ὄρεσι καὶ βουνοῖς, ἀλλὰ τοῖς ἐν τοῖς πεδίοις. ὕλικὸς
 γάρ τις ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ κακίας γεγενημένος, καὶ κατὰ
 σάρκα κατὰ πάντα ζῶν, πληλῆ φίλος τυγχάνων βούλεται
 30 καὶ τοὺς Ἑβραίους πηλοποιεῖν, τὸ ἡγεμονικὸν ἔχων οὐ

1 νῦν ἀναγκ. C   3 πιστευτέον B*   4 κύριος] + ὁ θεὸς C
 12 om. ὡς C   14 om. ἀνωτέρω C   19 ἄσμα] + τῶν ἀσμάτων C
 20 Ru. III. 51   om. εἰς τὸν τόπον C   27 ὄρεσιν ἢ B
 28 ἑαυτοῦ] post hoc desinit G

καθαρόν πηλοῦ· ὅπερ, ὡς πηλὸς ὑπὸ ἡλίου σκληρύνεται, ABC
οὕτως ὑπὸ τῶν αὐγῶν τοῦ θεοῦ ἐπισκοπουσῶν τὸν Ἰσραὴλ
ἐσκληρύνθη. ὅτι δὲ τοιαῦτά ἐστιν ἐν τοῖς κατὰ τὸν τόπον,
καὶ οὐχ ἱστορίαν ψιλὴν πρόκειται ἀναγράφειν τῷ θεράποντι,
δῆλον ἔσται τῷ συνορῶντι ὅτι, ἡνίκα κατεστέναξαν οἱ υἱοὶ 5
cf. Ex ii 23 f. Ἰσραὴλ, οὐτε ἀπὸ τῆς πλινθείας οὐτε ἀπὸ τοῦ πηλοῦ οὐτε
ἀπὸ τῶν ἀχύρων κατεστέναξαν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἔργων· καὶ 52
ἀνέβη αὐτῶν ἡ βοή πρὸς θεὸν οὐκ ἀπὸ πηλοῦ, ἀλλὰ πάλιν
ἀπὸ τῶν ἔργων. διὸ καὶ εἰσήκουσεν ὁ θεὸς τῶν στεναγμῶν
αὐτῶν· οὐκ εἰσακούων στεναγμοῦ τῶν οὐκ ἀπὸ ἔργων 10
βοώντων πρὸς αὐτὸν, ἀλλ' ἀπὸ πηλοῦ καὶ τῶν γηίνων
πράξεων.

2 τὸν] τῷ AC   4 om. τῷ θεράποντι C   9 ὁ θεὸς τῶν
στεναγμῶν] κύριος τὸν στεναγμὸν A

INDEX LOCORVM.

Pages marked with an asterisk contain an allusion only. The references to the Psalms follow the LXX numbering.

GENESIS

i	5	24*	
	14	187, 189, 204	
	16, 17, 18	67, 68*	
	26	136*	
ii	8, 9	24*	
	16, 17	52, 53	
iii	8	24*	
iv	16	24*	
xi	12	182	
	2	183	
	3	184	
	4	184*	
	6-9	183	
xvi	<i>passim</i>	16*	
xvii	14	25	
xix	11	108*	
	30, 31, 32	16*	
xxii	17	33*	
xxv	9, 10	27*	
xxix	21, 22, 23	16*	
xxx	<i>passim</i>	16*	
xlvi	22	27*	
xliv	10	9*, 10, 187*	

viii	28	161*	
ix	16	209*	
	17	159*	
	29, 30	255	
x	3	255	
	27	242, 245, 251, 255	
xi	2	65*	
xii	12	159*	
	35, 36	65*	
	38	247	
xv	26	233	
xvi	29	25	
xix	19	175	
xx	5	15	
	12	27	
	13, 14, 15	27	
xxiv	2	147	
xxv	40	20*	
xxv, xxvi, xxvii,	<i>passim</i>	16*	
xxvii	16	65*	
xxviii	32	36	
xxxii	32	47	
xxxiv	20	34	

EXODUS

i	14	255*	
ii	23, 24	256*	
iv	11	198	
	21	157	
	22, 23	254	
	23	159*, 244*, 255	
vii	3	157, 242, 247	
	5	244*, 249	
	11	112*	
	14	165*	

LEVITICUS

viii	8	49*	
x		145*	
xi	14	25*	
xix	26	146	
xxvi	3, 4, 5	234	
	16	234	

NUMBERS

xxiii	23	146	
-------	----	-----	--

καθαρόν πηλοῦ· ὅπερ, ὡς πηλὸς ὑπὸ ἡλίου σκληρύνεται, ABC
 οὕτως ὑπὸ τῶν ἀγγῶν τοῦ θεοῦ ἐπισκοπουσῶν τὸν Ἰσραὴλ
 ἐσκληρύνθη. ὅτι δὲ τοιαῦτά ἐστιν ἐν τοῖς κατὰ τὸν τόπον,
 καὶ οὐχ ἱστορίαν ψιλὴν πρόκειται ἀναγράφειν τῷ θεράποντι,
 δῆλον ἔσται τῷ συνορῶντι ὅτι, ἡνίκα κατεστέναξαν οἱ υἱοὶ 5
 cf. Ex ii 23 f. Ἰσραὴλ, οὔτε ἀπὸ τῆς πλινθείας οὔτε ἀπὸ τοῦ πηλοῦ οὔτε
 ἀπὸ τῶν ἀχύρων κατεστέναξαν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἔργων· καὶ 52
 ἀνέβη αὐτῶν ἡ βοή πρὸς θεὸν οὐκ ἀπὸ πηλοῦ, ἀλλὰ πάλιν
 ἀπὸ τῶν ἔργων. διὸ καὶ εἰσήκουσεν ὁ θεὸς τῶν στεναγμῶν
 αὐτῶν· οὐκ εἰσακούων στεναγμοῦ τῶν οὐκ ἀπὸ ἔργων 10
 βοῶντων πρὸς αὐτὸν, ἀλλ' ἀπὸ πηλοῦ καὶ τῶν γηίνων
 πράξεων.

2 τὸν] τῷ AC   4 om. τῷ θεράποντι C   9 ὁ θεὸς τῶν
 στεναγμῶν] κύριος τὸν στεναγμὸν A

INDEX LOCORVM.

Pages marked with an asterisk contain an allusion only. The references to the Psalms follow the LXX numbering.

GENESIS

i	5	24*
	14	187, 189, 204
	16, 17, 18	67, 68*
	26	136*
ii	8, 9	24*
	16, 17	52, 53
iii	8	24*
iv	16	24*
xi	12	182
	2	183
	3	184
	4	184*
	6-9	183
xvi	<i>passim</i>	16*
xvii	14	25
xix	11	108*
	30, 31, 32	16*
xxii	17	33*
xxv	9, 10	27*
xxix	21, 22, 23	16*
xxx	<i>passim</i>	16*
xlvi	22	27*
xlvi	10	9*, 10, 187*

viii	28	161*
ix	16	209*
	17	159*
	29, 30	255
x	3	255
	27	242, 245, 251, 255
xi	2	65*
xii	12	159*
	35, 36	65*
	38	247
xv	26	233
xvi	29	25
xix	19	175
xx	5	15
	12	27
	13, 14, 15	27
xxiv	2	147
xxv	40	20*
xxv, xxvi, xxvii,	<i>passim</i>	16*
xxvii	16	65*
xxviii	32	36
xxxii	32	47
xxxiv	20	34

EXODUS

i	14	255*
ii	23, 24	256*
iv	11	198
	21	157
	22, 23	254
	23	159*, 244*, 255
vii	3	157, 242, 247
	5	244*, 249
	11	112*
	14	165*

LEVITICUS

viii	8	49*
x		145*
xi	14	25*
xix	26	146
xxvi	3, 4, 5	234
	16	234

NUMBERS

xxiii	23	146
-------	----	-----

R.

DEUTERONOMY

viii	2, 3	251
xiv	5, 12	25*
xv	6	237*
xviii	12	146*
	14, 15	146
xxv	4	19*
xxvii	26	54*
xxviii	1—5	234
	16—18	235
	58, 59, 60	233
01		234
xxx	19	155
xxxii	8	182
	9	182, 185*
	21	10
	24	234*

JOSHUA

xxiv	32	27*
------	----	-----

1 SAMUEL

xv	11, 17, 35	15*
xvi	14	15, 50*

1 KINGS

ii	6	249
iv	29, 30, 31	110
	32, 33	44*
x	1, 2, 3	110
xi	14, 15, 16	66*
xii	28, 29	66
	32	191
xiii	1, 2, 3, 5	191
xvii	8, 9	236*
xix	18	21*

2 KINGS

iv	8, 9, 10	236*
xiv	14	236*

2 CHRONICLES

i	10	110*
---	----	------

JOB

ii	10	241
iii	8	11*
xl	3	237, 252

PSALMS

ii	8	186
iv	7	75, 231, 232, 241
vi	2	250
ix	14, 15	84*
xi	7	39
xiv	5	237
xviii	5	104*
xxvi	1	75
xxxii	10	248
xxxiii	20	237
xxxiv	19	55*
xxxv	10	75
xxxvii	2	250
xxxix	8	46
xliv	1, 2, 3	11
	4, 5	80
xlviii	13, 21	141*
l	8	110
lvii	4	226
	4, 5	226
lxvii	12	72, 104
	13	104
lxviii	29	46
lxxi	7	49*
	7, 8	11
lxxx	14, 15	155
lxxxviii	31—34	248
cii	1	62
ciii	14, 15	127
cvi	20	106
cviii	1	51, 199
	2	199
	8	51
	12	196
	16	196, 200
	17	196
cxviii	105	75
cxvii	1	170, 239
cxlvii	4	104

PROVERBS

i	24	44
iii	12	248
iv	23	147
viii	5	118
	8	49*
ix	4, 5, 6, 16	118
x	19	44 <i>bis</i>
xiii	8	238
xxii	20, 21	17
xxx	24, 25, 26	137

JEREMIAH

ix	2	236*
x	2	204
xv	14	15
xvii	21	26*
	27	241*
xx	7	162
xxvi	3	197
xxxviii	6	236*
xliv	22	58

ECCLESIASTES

v	1	33
xii	11	49*
	12	43 <i>bis</i> , 44

ISAIAH

i	6	238
vii	14	11*
	15	14*
viii	8, 9	11
	14	34*, 58*
ix	2	75*
xi	6, 7	14*
xiv	12	31*, 240*
xx	3	236*
xxii	22	47
xxviii	11, 12	55*
	16	34*, 58*
xxix	11, 12	37, 47*
xxxiv	4	204
xl	1	192
	2, 3	32*, 192
	4	192
	7	15
	13	14*
xlvii	13	207
liii	1	80
	2	80, 81, 83*
	3	80, 83*
lx	1	75
lxi	1	14*
lxiii	17	162 <i>bis</i>
	18	162

EZEKIEL

ii	10	47*
vii	27 <i>et passim</i>	248
xi	19, 20	157
xviii	8	237*
xxiv	13	248*
xxviii	3	111
	15	240*
xxix	11, 12	31*
xxxiv	17, 18	60
	19	60, 61

DANIEL

i	20	111*
ii	37, 38, 39	192*
vii	10	46
viii	5, 6, 7	192
	8, 9	193
ix	24	11*

HOSEA

iii	4	9, 10*
iv	14	246, 248*
x	12	75
xii	4	52, 53
xiv	9	111

AMOS

iii	6	15
-----	---	----

MICAH		iv 19	104
i 12	15, 24 [†]	23, 24	235*
v 2	11*	v 5	89
vi 8	155	8	75
		9	49, 89
		14	33*, 75*
		18	39, 58*
ZECHARIAH		22	27, 155
ix 10	14*	28	26*, 109, 156
		29	26*
		34	27
		39	26*, 155
		40	79
TOBIT		vii 6	183*
xii 7	183	7	67
		8	247*
		22, 23	9
		24, 26	156
WISDOM		ix 29	63*
i 4	183	35	235*
vii 16	165	37, 38	105
x 5	183	x 18	9
xvii 1	35*	23	107
		xi 21	169*
		25	163*
		xii 36	58
ECCLESIASTICUS		xiii 5, 6	164*
xxxix 17, 21	127	44	32
		xv 24	30, 32*
		xvi 18	84*
		xvii 1	80*, 83*, 84*, 85*
			<i>bis</i>
		2	80*
		6	82*
42	162*, 168, 191, 228*	xxiii 14	38*
43	191	34	111
		xxv 4	76*
		21, 23	230, 232
2 MACCABEES		26, 27	230
vi 12—16	249	34, 35, 41	156, 230
		42	230
		xxvi 23	201
S. MATTHEW			
i 1	84		
23	11	iii 17	84*
ii 6	11	iv 11	111, 166, 168* <i>bis</i>
iii 4	236*	12	157, 166, 167 <i>bis</i>
iv 8	24*	34	111
16	75	xiii 9	9*
		S. MARK	

S. LUKE

i	2	39*
ii	34	253*
v	8	105
vi	29	79
	45	232
viii	10	157*
ix	30, 31	81*
x	4	26
	13, 14, 15	254
	19	11*
xi	9	67
	52	17, 38
xii	49	250
xiii	26	9*
xiv	11	163*
xxi	20	193

S. JOHN

i	1	35*, 45*, 85*
	2	35*
	4, 9	75
	14	85* <i>bis</i>
	16	34*
	18	57*
	24	85
	29	69
ii	6	19*
	25	201
iv	35	56
v	39	28, 45
viii	40	107
ix	39	56, 253
x	3	67
xi	52	32*
xii	31	145*
xiii	25	85*
xiv	6	107
xv	25	55
xvi	25	138
xvii	11, 21	54*
xxi	25	85

ACTS

i	16	51
v	4	250*
vii	22	112
xiii	10, 11	250
xx	7, 8	44*

ROMANS

i	1	226, 230
	14	42*, 118*
	18	73
	19	73 <i>bis</i> , 113
	20	36*, 73, 113
	21	73, 113
	22, 23	73, 120
	24	186*
	25	74*
	26, 28	186*
ii	4, 5	156, 161, 252
	6	156, 253
	7, 8, 9	156
	14, 15	56
	16	47
	28	29, 35*
	29	19*, 29, 35*
iii	21	56*, 57
	29	88*
v	3	231*, 236*
	4	231*
	13	56
vii	7	54, 56
	14	55
viii	14	147*
	28	227, 229 <i>bis</i> , 237*
	29	227 <i>bis</i> , 228*, 229
	30	227
ix	6	29, 33*
	8	29, 30
	16	157, 170 <i>bis</i> , 171, 240*
	17	209
	18	158 <i>bis</i> , 160*, 165, 173, 242*, 244
	19	158, 173, 175, 244
	20	158, 173, 175, 176
	21	158, 173, 177
	22	253
	33	34 <i>bis</i> , 58 <i>bis</i>
xi	4	21
xii	5	53*, 54*
xvi	25, 26	14*, 35*

I CORINTHIANS

i	21	84*, 102
	23	103
	24	103, 108*
	26	10, 42*, 78*, 113
	27	10, 42*, 74*, 113, 119

i	28	10, 74*, 113
	29	74*, 113, 103*
ii	4	13*, 41*, 42*, 71, 72*, 103*, 104
	5	13*, 42*, 71, 78*, 103*, 104
	6	14*, 18, 112*, 186*
	7	14*, 18, 20*, 35*, 86
	8	20*, 35*
	12	17
	13	17, 38
	16	17
iii	2, 3	117
	6, 7	171
	18, 19	102
iv	12, 13	89
v	5	251
vii	18	26
ix	9, 10	19
	16, 27	230
x	4, 11	20
	17	53
	18	29
xi	19	87
xii	8, 9, 10	111*
xiv	14	63
	21	55

2 CORINTHIANS

i	12	78*
iii	6	42*, 48*
	16	12*
iv	4	145*
	6	75, 147*
	7	13*, 41
	8, 9	236*
v	10	174
	19	69
vi	9, 10	236*
xi	2	53
	6	41*
	23	230
xii	24, 25	231
	2, 3	85*
	4	85*, 208

GALATIANS

1	4	186*
	15	226, 230

i	16	226
iii	10	54
	19, 24, 25,	
	26	55
	28	53
iv	21, 22, 23	20, 55
	26, 27	30
v	8	158*

EPHESIANS

iv	5, 6	53*
	25	54*
vi	2, 3	27*

PHILIPPIANS

ii	7	85*
	13	158*, 172*
iii	14	171*

COLOSSIANS

i	15	228*
ii	3	32*, 41*
	10, 17	20

1 THESSALONIANS

v	14	27
---	----	----

1 TIMOTHY

i	15	105
	20	251*
iii	2	113*
iv	10	114*

2 TIMOTHY

i	3	88
	10	14*, 35*
	16, 17, 18	174
ii	20, 21	174
	21	176 bis
iii	16	63*

TITUS

i 9 113*
 iii 3, 4, 5, 6 106
 10, 11 89

HEBREWS

i 14 210*
 ii 4 12*
 iii 14 67
 v 12, 13, 14 118
 vi 1 14*
 7, 8 160
 viii 5 19*, 20, 21, 36*
 x 1 12*, 18*, 19*
 xi 12 33*
 xii 22, 23 30

I PETER

ii 7 34*, 58*

I JOHN

ii 2 114*
 v 19 69

REVELATION

iii 7 37, 46, 47*
 8 37
 v 1, 2, 3 37, 46*
 x 10 47*

HOM IL ii 308 ff. 142
 309 144
 400 142
 xii 200 ff. 143
 OD iv 685 146*
 ix 109 128*
 xv 526 144*
 xvii 541 ff. 146*
 xx 116, 119 146*
 120 146

HESIOD FRAG 130

EUR PHOEN 18 ff. 200

PLAT CRITO 49 B 76
 PHAEDO 118 A 74*
 REP i 327 A 73*
 PHILEB 12 B, C 92, 95*
 EP vii 341 C, D 73 bis, 75*

TEST ASER 7 204, 208 bis

EP BARN v 9 105

HERM VIS ii 4 18
 xi 54

i	28	10, 74*, 113
	29	74*, 113, 163*
ii	4	13*, 41*, 42*, 71, 72*, 103*, 104
	5	13*, 42*, 71, 78*, 103*, 104
	6	14*, 18, 112*, 186*
	7	14*, 18, 20*, 35*, 86
	8	20*, 35*
	12	17
	13	17, 38
	16	17
iii	2, 3	117
	6, 7	171
	18, 19	102
iv	12, 13	89
v	5	251
vii	18	26
ix	9, 10	19
	16, 27	230
x	4, 11	20
	17	53
	18	29
xi	19	87
xii	8, 9, 10	111*
xiv	14	63
	21	55

2 CORINTHIANS

i	12	78*
iii	6	42*, 48*
	16	12*
iv	4	145*
	6	75, 147*
	7	13*, 41
	8, 9	236*
v	10	174
	19	69
vi	9, 10	236*
xi	2	53
	6	41*
	23	230
	24, 25	231
xii	2, 3	85*
	4	85*, 208

GALATIANS

i	4	186*
	15	226, 230

i	16	226
iii	10	54
	19, 24, 25,	
	26	55
	28	53
iv	21, 22, 23	20, 55
	26, 27	30
v	8	158*

EPHESIANS

iv	5, 6	53*
	25	54*
vi	2, 3	27*

PHILIPPIANS

ii	7	85*
	13	158*, 172*
iii	14	171*

COLOSSIANS

i	15	228*
ii	3	32*, 41*
	10, 17	20

1 THESSALONIANS

v	14	27
---	----	----

1 TIMOTHY

i	15	105
	20	251*
iii	2	113*
iv	10	114*

2 TIMOTHY

i	3	88
	10	14*, 35*
	16, 17, 18	174
ii	20, 21	174
	21	176 bis
iii	16	63*

TITUS

i	9	113*
iii	3, 4, 5, 6	106
	10, 11	89

HEBREWS

i	14	210*
ii	4	12*
iii	14	67
v	12, 13, 14	118
vi	1	14*
	7, 8	160
viii	5	19*, 20, 21, 36*
x	1	12*, 18*, 19*
xi	12	33*
xii	22, 23	30

I PETER

ii	7	34*, 58*
----	---	----------

I JOHN

ii	2	114*
v	19	69

REVELATION

iii	7	37, 46, 47*
	8	37
v	1, 2, 3	37, 46*
x	10	47*

HOM IL	ii	308 ff.	142
		309	144
		400	142
OD	xii	200 ff.	143
	iv	685	146*
	ix	109	128*
	xv	526	144*
	xvii	541 ff.	146*
	xx	116, 119	146*
		120	146
HESIOD FRAG			130
EUR PHOEN	18 ff.		200

PLAT CRITO	49 B	76
PHAEDO	118 A	74*
REP	i 327 A	73*
PHILEB	12 B, C	92, 95*
EP	vii 341 C, D	73 bis, 75*

TEST ASER	7	204, 208 bis
-----------	---	--------------

EP BARN	v 9	105
---------	-----	-----

HERM VIS	ii 4	18
	xi	54

INDEX NOMINVM PROPRIORVM.

Names of frequent recurrence and Scripture names as a rule are not included.

Ἀβραάμ, πατήρ ἐκλεκτὸς τῆς ἡχοῦς 94 Ἄδερ ὁ Ἰδουμαῖος 66 Ἀδωναῖ 90 f., 94 Ἀδωναῖος 89, 93 f. Ἀθηνᾶ 91, 146, 182 Ἀθήναι 108 f. Ἀθηναῖοι 108 f. Ἄιδος κυνέη 108 Αἰθίοπες 32, 205 Αἰνεῖας 82 Ἀκύλας, ἐρμηνευτής 55, 68 Ἀλέξανδρος 192 Ἀμάζονες 205 Ἀμβρόσιος 70 Ἀμοῦν 93, 95 Ἀντίνοος 121 Ἀπόλλων 95, 144 Ἀραβία 205 Ἀράβιον ζῶον, ὁ φοινῖξ 150 Ἄρης 82 Ἀριστοτέλης 88, 90, 93, 108 Ἄρτεμις 74, 91, 95, 180 Ἀσκάλαφος 82 Ἀσκραῖος ποιητής, ὁ 130 Ἀσσύριοι 185 Ἀττική 182 Ἀφροδίτη 82 Ἀχιλλεύς 82 Βαβυλῶν 31, 111, 191 Βαβυλωνῖοι 31, 185, 192 Βαιθῆλ 66 Βαρνάβα ἐπιστολή 105 Βηθλεέμ 193 Βράχμαναι 90 Γαβριήλ 92 Γνωστικοὶ 88	Γραπτή 18 Γρηγόριος 64 Δάν 66 Δαρεῖος 192 Δευκαλίων 99 Δοσίθεος ὁ Σαμαρεῖς 25 Ἐβιωναῖοι 30 Ἐβραῖος, ὁ 38, 249 Ἐκάτη 96 Ἐπικούρειος 88, 98, 100, 102, 115, 126 Ἐπίκουρος 90, 98, 101 Ἐρμᾶς 18 Ἐρμῆς 91 Ἐσδρας 192 Ἐτεοκλής 82 Εὔα, εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀναγομένη 30 Ζάλευκος 119 Ζάμολξις 119 Ζεὺς 82, 90 f., 92 ff., 179 Ζήνων 119 Ἡρα 91 Ἰακώβ, ὁ πτερνιστής 94 Ἰάλμενος 82 Ἰδουμαῖοι 176 Ἰλιακὸς πόλεμος 82 Ἰλιον 82 Ἰνδοί 24, 90, 101 Ἰοκάστη 82, 200 Ἰούδας Iscariotes 190, 193, 195 f., 199 Ἰσαάκ, ὁ γέλωσ 94 Ἰσμαηλίται 205 Καϊανοὶ 88

- Κλήμης 18
 Κρίτων 76, 79
 Κρόνος 91
 Κυνικοί 116
 Κύρος 191 f.
- Λάιος 199 f.
 Λίβυες 180
 Λύκουργος 119
- Μακεδόνες 192
 Μαρτίων 47
 Μίθραι 96
 Μιχαήλ 92
- Ναβουχοδονόσορ 31, 192
 Νάζαρά 193
- Ξενοκράτης 106
- Ὀδυσσεύς 146
 Οἰδίπους 82, 200
 Ὀλύμπιος 144
 Ὀμηρος 142, 146
 Οὐαλεντίνος 88
 Οὐρίας 35
 Ούριήλ 208
 Ὀφιανοί 88
- Παππαῖος 93, 95
 Παρθυαῖοι 24
 Πειραιεύς 73
 Περιπατητικός 98, 101 f.
 Πέρσαι 24, 90 f., 101, 179, 191
 Περσαῖος 119
 Περσεφόνη 91
 Πηλεὺς 82
 Πηνελόπη 146
 Πλάτων 70 ff., 75 f., 78 f., 88, 92, 95,
 99 ff., 141, 148 f.
 Πλατωνίζειν 134
 Πλατωνικός 98, 102
 Πολέμων 106
 Πολυεῖκης 82
- Ποσειδῶν 91
 Πρωτάρχος 92, 95
 Πτολεμαῖος Λαγῶς 192
 Πυθαγόρας 119, 141, 148
 Πυθαγόρειοι 117
- Ῥαφαήλ 92
 Ῥέα 91
 Ῥωμαῖοι 64, 93, 192
- Σαβάδιοι 96
 Σαβασῶθ 90 f., 93 ff.
 Σάις 182
 Σαμαναῖοι 90
 Σαρπηδῶν 82
 Σενναάρ 183 f.
 Σιδῶν 31
 Σιδώνιοι 31
 Σκύθαι 24, 32, 93, 95
 Σόλων 119
 Στοά, ἡ 90, 126
 Στωϊκός 98, 101 f.
 Σύροι 78, 101
 Σφίγξ 82
 Σωκράτης 76, 88, 93, 106, 109, 141, 148
- Ταῦροι 180
 Τρώες 82
 Τύριοι 31, 169
 Τύρος 31, 111
- Φαέθων 99
 Φαίδων 106
 Φαραῶ, ἡ σκλήρυνσις τοῦ 157 ff., 209,
 242 ff.; ὁ καταποντισμὸς τοῦ Φ. 165,
 247 f.
 Φερεκύδης 141, 148
 Φίληβος 92, 95
- Χαλδαῖοι 207
 Χάλκις 108
 Χρῦσιππος 106
- Ὠριγένης 64

INDEX VERBORVM.

- ἀβασανίστως* 245, 8
ἀβροδίατος 77, 14
ἀγέννητος 130, 12; 209, 1; *ἀγέννητος* 15,
 20
ἀγεννώς 74, 9
ἀγοράνομος 126, 15
ἀγχίνοια 125, 22
ἀγχόνη τὸν βίον ἐξελεῖν 180, 1
ἀγωγή 103, 24; 108, 4; 116, 26, 30;
 119, 25; 165, 9
ἀγωγός 122, 25; τὸ *ἀγωγόν* 23, 4
ἀδιαφορεῖν 92, 27
ἀδιστάκτως 232, 10
ἀδοξία 232, 32
ἀετίτης λίθος 137, 14
ἀθεεῖ 72, 13; 97, 23 ff.; 131, 14
ἀθλεῖν 197, 30
ἄθλον 238, 1
ἄθροισμα, τὸ τῶν *χριστιανῶν* 120, 22
αἰθέριος ποιότης 124, 13
αἰνίσσασθαι 19, 8; 60, 19; 65, 3; 66,
 3, 24; 78, 8; 113, 10; 178, 16
αἰπόλιον 129, 21
αἰσθητήριον 34, 10
αἰφνίδιος θάνατος 250, 22
ἀκανθοφορεῖν 160, 22
ἀκαριαῖον 206, 20
ἀκαταλήπτως 208, 6
ἀκέντρος, τοῖς *μὴ ἄ.* 29, 25
ἀκέραιος 26, 12; 235, 28
ἀκηδιᾶν 63, 17
ἀκινητεῖν 25, 25
ἀκλινής 67, 8
ἀκολασταίνειν 116, 30
ἀκολαστεῖν 196, 29
ἀκουστικόν, τό, 235, 13
ἀκριβοῦν 24, 31
ἀκρωτηριάσσειν 205, 7
ἀκτῆμων 202, 27; ὁ *ἀκτῆμονέστατος*
 (Ἡλίας) 236, 4
ἀλαζονεῦσθαι 125, 15
ἀλαζονικώτατα 101, 1
ἀλλαγαι, *τροπῶν* 208, 12
ἀλληγορεῖν 34, 22; 138, 18
ἀλληγορία 34, 30; 100, 27; 236, 20
ἀλλοιωτός 81, 28
ἀλλόκοτος 88, 28
ἀμανροῦσθαι 207, 12, 14
ἀμαύρωσις 207, 15
ἀμβλός 238, 14
ἀμιλλᾶσθαι 182, 13
ἀμνηστία 186, 9
ἀμορφος 81, 7
ἀμπίσκεσθαι 124, 8
ἀμυντικός 167, 18
ἀμφιβολία 69, 5, 29
ἀναβαίνειν μετὰ τῆς 18, 2; 36, 21 (ἐπὶ τὸ
 πν.); 71, 16; 83, 26; 113, 10; 122,
 4; 128, 18; 145, 3; 181, 27; 255, 1
ἀνάγειν ἐπὶ 30, 5; 31, 5; *εἰς* 19, 20;
 30, 10
ἀναγκαστικώτερος 189, 14
ἀναγωγή 236, 19; 241, 27; *χωρὶς πάσης*
ἄ. 27, 20; *μυστική* 29, 20; *ἄ.* *ἔχειν*
 29, 29; 30, 12
ἀνάδοσις τῆς τροφῆς 63, 32
ἀναδύειν 163, 30
ἀνακεῖσθαι, *θεῶ* 127, 15; *ν.* *ἀνατιθέναι*
ἀνάκρασις 124, 3
ἀνακρούειν 154, 12
ἀναλαμβάνειν ἄνθρωπον 21, 30; *γένεσιν*
 188, 11; *ἐλευθέρον φρόνημα* 118, 23;
ἔργον 42, 24; *ἔξιν ἄ.* 84, 9; *ἐπιστή-*
μην 204, 18; τὸ *ζῆν* 24, 8; *μαθήματα*
 154, 8; *μωρίαν* 102, 18; *ποιότητα* 124,
 11; *σοφίαν* 110, 15; τὸ *σύμβολον* 116,

- 22; φίλτρον φυσικόν 123, 20; χαρακ-
τήρα 134, 28; ψυχὴν ἀνθρωπίνην 228,
3; ἀναλαμβάνεσθαι 22, 2
ἀναλογίαν 79, 8
ἀνάλογος 122, 25; τὸ ἄ. 68, 6; 181, 16;
209, 27; ἀνάλογον αὐτῶν. 72, 23; 88,
26; 94, 29
ἀναποδείκτως 100, 6
ἀναπτύσσειν 152, 11
ἀναρτῶν *c. acc. et gen.* 97, 27
ἀνάστημα παριστάσαι 29, 19
ἀναστοιχειούσθαι 164, 6
ἀνατιθέναι 148, 18; θεῶν 40, 4; *v.* ἀνα-
κείσθαι
ἀνατομαί 59, 16
ἀνατομεύς 59, 21
ἀνατρέπεσθαι 254, 27
ἀνατροπή 98, 11
ἀναφέρειν 26, 19, 21; 46, 10; 56, 23; 81,
5, 12; 83, 22; 90, 27; 94, 2; 100,
17; 121, 14; 132, 17; 171, 15; 172,
6; 176, 30; 177, 3; 240, 12; 243,
13
ἀναχωρεῖν: ἀνακεχωρηκυῖα ἐκδοχή 46,
22; θεραπεία 100, 12
ἀνδραγάθημα 163, 5; 171, 14; 239, 1,
4
ἀνειδιωλοποιεῖν 15, 23
ἀνεξάπτητος 82, 23
ἀνεξίκακος 78, 15 ff.
ἀνεπαισθήτως 63, 28
ἀνεπίδεκτός 158, 20
ἀνεπινοητός 128, 5
ἀνέρχεσθαι μεταρῆ. 175, 10
ἀνεςσι 247, 4
ἀνηγνῶτως 171, 6
ἀνθρωπικώτατον αὐτῶν. 98, 18
ἀνθυποφέρειν, τιμὴν πρὸς 164, 31; πρὸς
228, 14; ἑαυτῶν 128, 27; 173, 18
ἀνθυποφορὰ 54, 24
ἀνιέναι 197, 29
ἀνταποδοτικός 167, 18
ἀντιβλέπειν 153, 29; 154, 5; τῇ ἀληθό-
τητι 76, 18
ἀντιλαμβάνεσθαι 239, 28
ἀντιμεσουράνημα 202, 19
ἀντιπαλαίειν 198, 1
ἀντιπαραβάλλειν 44, 12; 48, 18; 201, 3
ἀντιπαρατίθημι 48, 11
ἀντιπελαργεῖν 149, 24
ἀντιπράττειν 244, 4
ἀντιτείνειν πρὸς 197, 23
ἀντίτυπος πρὸς τὴν ἀλήθειαν 165, 30
ἀνυπόδετος 236, 9
ἀνυσίμως 72, 14
ἀξίωμα, τῆς ἀρετῆς 239, 2; τῶν καλῶν
168, 30; τοῦ λέγοντος 247, 13
ἀορίστως ὁμολογεῖν 92, 20
ἀπαγορευτικός 55, 3, 32
ἀπαλείφω 46, 27
ἀπαλλαγὴ, ἡ ἐντεῦθεν 249, 30
ἀπαλλάσσειν τοῦ σώματος 250, 23
ἀπαλόγης 244, 17 f.
ἀπαντῶν 83, 14; 99, 6, 9; 229, 28
ἀπαραχαράκτως 48, 16
ἀπαρτίζειν 204, 5; 239, 30
ἀπεκτιθέναι 134, 14
ἀπελπίζειν 34, 13; 58, 10
ἀπεμφαίνειν 61, 12; 149, 3; 246, 10
ἀπεμφαινόντως 246, 1
ἀπέμφασις 61, 12
ἀπεραντολογία 26, 4
ἀπερικάρτος 174, 31; 175, 5
ἀπερισκέπτως 35, 12
ἀπεχθάνεσθαι 73, 3; 118, 17
ἀπλανεῖς 193, 24; 206, 9
ἀπλούστερος 17, 32; 19, 19; 44, 24; 77,
1; 114, 20; 117, 27; 133, 21; 138,
17; 182, 1; 227, 3
ἀπό: οἱ ἀπό 35, 27; 66, 20; 72, 17;
126, 3; οἱ ἄ. τῶν ἀρέσεων 15, 4; οἱ
ἄ. τῆς ἐκκλησίας 15, 24
ἀπογνώσκειν 207, 18
ἀπογράφεσθαι 17, 30; 160, 3
ἀποδεικτικοὶ λόγοι 99, 26
ἀποδεικτικῶς 140, 7, 9
ἀποδεῖν 84, 14
ἀποδέχεσθαι 116, 28; 133, 10; 172, 15,
19; 174, 12; 232, 9; 247, 14; τινα
τινος 93, 2; τινα ἕνεκέν τινος 77, 22;
τινα ἐπὶ τινι 132, 19; τί τινος 106, 7
ἀποδημεῖν 99, 23; 108, 8
ἀποδιδόναι: εἰς τὸ ῥητόν 231, 13, 15;
ὡς (*vel* ὅ) ἀποδεδώκαμεν 66, 31; 83,
24; 255, 22
ἀποδοκιμάζειν 60, 23; 61, 1; 140, 7;
153, 10
ἀποδοχή 72, 23
ἀποκαθιστάειν 34, 25
ἀποκατάστασις, τῆς ὁράσεως 166, 25; ἡ
ἐπὶ τὸν λιμένα 172, 3; τῆς διψῶσας αὐ-
τοῦ 251, 4

- ἀποκληρώσις: τίς ἢ ἄ. 91, 25; κατὰ ἄ.
 242, 19
 ἀποκληρωτικόν, τό 143, 27
 ἀποκληρωτικῶς 98, 6; 179, 16; 210, 11,
 14
 ἀποκρίνειν 61, 27 f.
 ἀπολελούμενον τοῦ παντός 198, 24
 ἀπολελούμενος 102, 14
 ἀπολιθοῦσθαι 164, 18
 ἀποπίπτειν 245, 22
 ἀποπτωτικός 207, 22
 ἀπορρήγνυμαι, φωνάς 90, 13
 ἀπόστημα 247, 5, 10
 ἀποστρέφασθαι 246, 14
 ἀποσχίζεσθαι ἀπὸ θεοῦ 53, 24
 ἀπότεξις 202, 22
 ἀποτεταγμένως 137, 21, 24
 ἀποτινύειν χάριτας 149, 30
 ἀποτολμᾶν 101, 1
 ἀποτρέπεσθαι 148, 3
 ἀποτρεπτικός 110, 1
 ἀποτυφλοῦν 198, 10
 ἀπόφασις 189, 13
 ἀποφέρεσθαι, δόξαν εὐθείας 239, 10
 ἀποφοιτῶν *c. gen.* 88, 6, 11
 ἀπροαίρετος 231, 25; 232, 4 ff.; 239,
 15 ff.; 240, 2, 8
 ἀπρόπτωτος 16, 26
 ἀπροσεκτεῖν 238, 8
 ἀργὸς λόγος 199, 17; 200, 23
 ἀρέσκειν *μεταρῆ*. 88, 29; 102, 23
 ἀρεσκόντως 103, 21
 ἀρμόδιος 245, 28
 ἀρμόδιως, πάνυ 162, 5
 ἀρπακτικώτερος 144, 14
 ἀρτᾶσθαι, πίστεως 99, 4
 ἀρχῆθεν 123, 5, 31; 174, 21; 175, 2
 ἀρχιχιλαρχος 208, 19
 ἀσκεῖν 64, 16; 73, 9; 95, 22; 98, 16;
 110, 2; 111, 13; 154, 8
 ἀσκησις 64, 14; 79, 9; 198, 8; 241, 5
 ἀστεροσκοπική, ἡ 205, 20
 ἀσυναίσθητος 41, 18
 ἀσυνήθης 78, 13
 ἀσύστατος 90, 21
 ἀσχημοσύνη 135, 24
 ἀσχολεῖσθαι 41, 19
 ἀσώματος 112, 30
 ἄτονος 63, 19; 92, 14
 αὐγαί 256, 2
 αὐλος 184, 14
 αὐτεξούσιον, τό 152, 9, 11; 154, 19 f.;
 157, 4, 11; 158, 19; 177, 17
 αὐτεξούσιος 72, 23; 157, 16, 18; 158,
 12; 167, 8; 172, 27, 31; 173, 17,
 29; 229, 29; 255, 9
 αὐτοαλήθεια 124, 1
 αὐτοκινήτος 152, 22
 αὐτολόγος 124, 1
 αὐτόπτης 189, 29
 αὐτοσοφία 124, 1
 αὐτοτελής αἰτία 154, 3
 ἀφελής 122, 30
 ἀφιστάνειν 75, 25; ἀφίστασθαι, τοῦ δη-
 μουργοῦ 15, 19; τῆς θεότητος 40, 15;
 νόμων 179, 3; τοῦ *c. inf.* 243, 24
 ἀφορμή 153, 12, 25; ἄ. διδόναι 20, 9;
 παρέχειν 17, 10; 80, 5; ἔχειν 128,
 24; λαμβάνειν 38, 22; ἄ. φυσικαί
 151, 12
 ἀχθοφόρος 129, 22
 ἀψίδες τοῦ οὐρανοῦ 100, 21; 134, 23
 βαρβαρίζειν 78, 23
 βασιλικός 39, 31
 βελτιοῦν 97, 27; 114, 17; 166, 16
 βελτίωσις 71, 26; 78, 24
 βίαιος, διήγησις 162, 12; τὸ λεγόμενον
 248, 2
 βιωφελέστερον 79, 13
 βοήθημα, λατρικόν 238, 23
 βοτανικός 59, 7, 20
 βουκόλιον 129, 20
 βραχυλογία 110, 13
 γαμετή 204, 25
 γαργαλισμός 154, 4, 8
 γενεαλογεῖσθαι 84, 27
 γενεθλιαλογία 206, 2
 γενεθλιαλογική, ἡ 205, 21
 γενεσιουργός 40, 17
 γένεσις 188, 11; 202, 24; 203, 15, 18;
 204, 21 ff.; 205, 1; 206, 26; γενέσεις
 204, 16; 205, 3
 γεννητός: πᾶν γ. 100, 1
 γενικόν, τό 173, 11
 γεννάδας, ὁ 131, 17
 γεννητικός 124, 29
 γήϊνος 256, 11
 γιγάντιοι 144, 7
 γλαφυρός: τὸ τῆς *ιστορίας* γ. 22, 31
 γλίσχρος 241, 22

- γνήσιος, μαθητής 11, 30; 102, 27 (Παύ-
 λος)
 γνώριμος *discipulus* 109, 1
 γυμνάσιον, εἰς 129, 23; γ. ἕνεκα 127, 24
 γυμνάζεσθαι *med.* 87, 28
 γυμνῆ τῇ κεφαλῇ ἵστασθαι πρὸς 160, 3

 δανειστής 237, 23
 δεισιδαιμονεῖν 181, 7
 δεισιδαιμονία 102, 21; 181, 10
 διαβαίνειν, καὶ ἐπὶ 235, 20
 διαγωγή 74, 3
 διαδοχή: ἡ ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ 88, 29
 διάδοχοι Ἀλεξάνδρου 192, 24
 διάθεσις 104, 26; 246, 21; 251, 24
 διακείσθαι περὶ 28, 17; 160, 6
 διάκενος 104, 27
 διαλαμβάνειν 7, 14; 8, 1; 93, 18; 152,
 10; 187, 15; 194, 5
 διάλειμμα 185, 18
 διαλεκτικός, ὡς 124, 15; οἱ δ. 199, 17;
 Ἑλληνική δ. 72, 2
 διαλύεσθαι *med.* 239, 20
 διανέμησις 182, 10, 21, 29
 διανοητικόν, τὸ 29, 4
 διαρθεῖσθαι 180, 24
 διασημαίνειν 72, 27
 διάσημος 87, 4
 διάστημα 136, 5
 διαστολή 69, 6, 29; 195, 23
 διασύρειν 102, 19
 διατάττεσθαι 205, 25 (*v.l.* διαττ-)
 διαφωνία 242, 16
 διέξοδον περιέχειν 45, 9
 δικαίωσις 250, 23
 διωδεῖν 247, 4
 διωδῆσις 246, 28
 διοικῆν ἔχειν 87, 2
 διορατικός 144, 11; 235, 12
 διορθοῦσθαι 176, 13
 διόρθωσις 52, 9; 246, 8; 248, 19
 διατάξειν 9, 3; 21, 3; 24, 13
 δογματίζειν 187, 25; 188, 6; 189, 3;
 245, 11
 δυσάποδοτος 40, 8
 δυσγένεια 232, 32
 δυσγεωργητότερος 184, 30
 δυσεξαριθμητός 235, 5
 δυσπαράδεκτος 68, 30
 δυσπειθής 162, 11; τὸ δ. 248, 6; δυσ-
 πειθῶς ἔχειν 248, 1

 δυσωπεῖν 54, 25; 141, 23; 149, 29;
 159, 1; 235, 14, 25; 241, 32
 δυσωπία 132, 22
 δωδεκατημόριον 206, 4 ff.; 207, 2 ff.

 ἐβίων, ὁ πτωχὸς 30, 20
 ἐγγυμνάζεσθαι *med.* 87, 31
 ἐγκαταλείπειν 163, 18 *dis*; 185, 16;
 246, 14
 ἐγκατατάσσω 23, 2
 ἐγκαταχωρίζεσθαι 229, 7
 ἐγκείσθαι: διὰ τὰ ἐγκείμενα 119, 4; *v.*
 ἐκκείσθαι
 ἐγκρίνειν 60, 22; 61, 1, 28
 ἐγκύκλια, τὰ 79, 16; μαθήματα 64, 23
 ἐγκώμιον 110, 14; 133, 16; 135, 4
 ἐγχωρεῖν 108, 6
 εἰδικόν, τὸ 173, 9
 εἰκτικός 165, 29
 εἰκῶν εἰκόνος τοῦ θεοῦ 228, 5 f.
 εἰλικρινής 76, 1
 εἰμαρμένη 155, 14; 187, 17; 189, 25
 εἰρμός 22, 25; 23, 8; 28, 12; συνοφής
 εἰ. 90, 29; εἰ. τῶν ἐσομένων 227, 24;
 229, 19
 εἰσαγεῖν, τινά (*in disciplinam*) 71, 16;
 116, 20; 117, 9; 118, 4; 128, 17;
introducere (*e.g.* πρόνοιαν 102, 21;
 131, 18) 90, 11; 130, 27; 158, 19;
 176, 3; 182, 11; τὸν λατρὸν εἰ. 200,
 27 ff.; 201, 2, 13
 εἰσαγωγή 41, 1, 4; 79, 2
 εἰσέρχεσθαι εἰς τὸ βούλημα 120, 27; εἰς
 τὸν νοῦν κ.τ.λ. 101, 7; *cf.* εἴσοδος
 83, 2
 εἰσηγεῖσθαι, αἰρέσεις 98, 26
 εἰσηγητής 7, 18
 ἐκβράσματα 247, 25
 ἐκδέχεσθαι 85, 4; 94, 21; 174, 2; 243,
 12
 ἐκδοχή 18, 1; 19, 17; 46, 21; 55, 28;
 69, 29; 233, 13; 237, 22
 ἐκκείσθαι 207, 19; *v.l.* ἐγκ- 178, 12;
 209, 17
 ἐκκλησιαστικός: κήρυγμα εἰ. 152, 4
 ἐκκλίνειν 42, 27; 97, 29; 108, 4; 153,
 14; 233, 10
 ἐκκρούεσθαι 155, 3
 ἐκλαμβάνειν 15, 31; 17, 24; 23, 19;
 26, 32; 30, 18; 31, 10, 24; 32, 2;
 40, 3; 43, 26; 46, 6; 47, 3; 50, 22;

- 69, 25; 172, 12, 22; 193, 28; 208, 1; 238, 23; τὴν ὥραν 206, 28
 ἔκλυσις 197, 24
 ἐκπεριέρχεται 72, 21
 ἐκπτῶσις *angelorum* 22, 1
 ἐκπύρωσις 99, 27, 29; 100, 9
 ἐκτίθεσθαι: ὡς ἐκτέθειται καὶ ἀγεννές 80, 10
 ἐκτιναγμὸς ὀδόντων 184, 10
 ἐκφέρεσθαι φωνήν 90, 30
 ἐκφῦσις τῶν ἀποτιθεμένων καρπῶν 134, 13
 ἐμβαθύνειν *c. dat.* 190, 25
 ἐμπαρέχειν 74, 31
 ἐμπεριέχεσθαι 198, 26; 204, 28
 ἐμπεριλαμβάνειν 208, 28, 31
 ἐμπίπτειν *abs.* 52, 12; *eis μετάφ.* 90, 6
 ἐμπλαστροί 238, 21
 ἐμποδίζεσθαι 228, 23
 ἐμποητικός 77, 10
 ἐμπολιτεῦσθαι πνεῦμα θεῖον 100, 2
 ἐμφορεῖσθαι 246, 3
 ἐμφωλεῖν 251, 25
 ἐναλλάττειν 207, 2
 ἐνανθρωπεῖν 9, 16; 108, 3, 21
 ἐναντιοῦσθαι 237, 21
 ἐναντιοφορεῖν 193, 23
 ἐναντιώματα 177, 5
 ἐναποκεῖσθαι 13, 26; 32, 25; 252, 9
 ἐναποκρύπτειν 12, 30
 ἐναρθρὸς φωνή 226, 29
 ἐνδείσθαι 183, 24
 ἐνδέχεσθαι 195, 31; 196, 8 ff.; 209, 22; 228, 26
 ἐνδιαθήκοι βίβλοι 40, 27
 ἐνδιατρίβειν 101, 9
 ἐνεγκεῖν 22, 11; 235, 5; 237, 9
 ἐνέχεσθαι 107, 3
 ἐνθεος 12, 18; 13, 1
 ἐνθουσιᾶν 76, 4; 255, 6
 ἐνθουσιασμοῦ, ἰχρὸς παθεῖν 12, 26
 ἐνικός 52, 16 ff.; 53, 4; -κῶς 53, 9 ff.
 ἐνίστασθαι: λόγον 70, 13; πρὸς 140, 14; 245, 9; τὰ ἐνιστάμενα 227, 27; τὰ ἐνεστηκότα 198, 15; τὸ ἐνεστηκός 245, 12; ἐνεστηκὸς δεσμός 209, 3
 ἐννοιαί, κοιναί 7, 7; 55, 30; 56, 7; 123, 5; 135, 9; 197, 4
 ἐνορᾶν *c. dat.* 71, 13; 87, 32; 132, 22; 135, 29; 136, 4
 ἐνωμάτων 175, 12
 ἐντρέχεια, λογική 228, 19
 ἐντρέχεις 70, 24; 82, 29
 ἐντυγχάνειν *legere* 12, 25; 17, 23; 28, 5, 11, 21; 52, 7; 72, 4; 76, 2, 4; 82, 22; 83, 1 ff.; 93, 9; 101, 4; 107, 6; 110, 9; 125, 13; 134, 6; 151, 25; 167, 21; 182, 3; 190, 14; 242, 6; 248, 1
 ἐντυποῦν 190, 26; 14, 9; 209, 15
 ἐνυπάρχειν 12, 29; 39, 15, 17; 132, 3; 244, 4; 247, 24
 ἐξάγωνα 133, 1
 ἐξαρτᾶν ἐαυτὸν *c. gen.* 100, 2
 ἐξέρχεσθαι, τὸν βίον 180, 1
 ἐξεταστικός 169, 11; 182, 3
 ἐξευγενίζεσθαι 118, 24
 ἐξευτελίειν 133, 13; 140, 23
 ἐξηκοστὸν, τὸ 206, 6 ff.
 ἐξίστασθαι, τοῦ γράμματος 18, 27
 ἐξιχνεύειν 17, 25; 28, 8; 40, 25
 ἐξοκέλλειν 205, 18
 ἐξομαλίζειν 34, 22
 ἐξομοῖον 96, 12; 136, 18; 148, 12
 ἐξυδάτωσις 100, 10
 ἐξωτερικοὶ λόγοι 111, 21
 ἐπάγειν δίκην 151, 12
 ἐπάδεσθαι 64, 7
 ἐπατεῖν 133, 28
 ἐπαίρειν: τῷ ἐπάραντι τοὺς ὀφθαλμοὺς σαφές 13, 29
 ἐπαναβαίνειν 176, 25
 ἐπαναγκές 195, 30
 ἐπαναλαμβάνειν 178, 12
 ἐπανάρχεσθαι 185, 22
 ἐπανθεῖν 72, 13
 ἐπανίστασθαι, τῇ ἐκκλησίᾳ, 48, 7
 ἐπαπορεῖν 159, 17; 236, 2
 ἐπαπύρρησις 61, 16
 ἐπαυλις 77, 13
 ἐπαχθής 125, 14
 ἐπεισάγειν 88, 29
 ἐπεξεργάζεσθαι 184, 2
 ἐπεξέρχεσθαι 14, 15
 ἐπέρχεσθαι τι 44, 5
 ἐπέυχεσθαι 148, 10
 ἐπιβαίνειν: ὀδοῦ ὀλισθηρᾶς 195, 13; τῇ ἀπλότῃ τινων 245, 9; τῇ ἰδιωτεῖα τινῶν 96, 16; τῷ ἡγεμονικῷ ἡμῶν 147, 4; ὡς σαφεί τῇ λέξει 226, 23
 ἐπιβάλλειν: ἐπιβάλλεσθαι, *conari* 8, 18; ἐπιβάλλειν τι 210, 17; 229, 19; 238,

- 16; 246, 21; κατὰ τὸ ἐπιβάλλον τινὶ
 249, 22
 ἐπίβλησις 207, 16
 ἐπιβολή 165, 7
 ἐπιγίνεσθαι 68, 16
 ἐπιγράφεσθαι, πατέρα θεόν 18, 23
 ἐπίδαψιλεύεσθαι 150, 8
 ἐπιδέχεσθαι, ἀλληγορίαν 100, 27; ἀπώ-
 λειαν 159, 13 f.
 ἐπιδιατρίβειν 29, 23
 ἐπιδιδόναι *intrans.*, αὐταρκῶς, 116, 19
 ἐπιδιδόναι ἑαυτὸν 13, 2; 15, 20; 21, 22;
 23, 24; 26, 29; 42, 28; 48, 23, 30;
 153, 15; 160, 10 f.; 168, 31; 169,
 28; 172, 17, 20; 188, 4, 22; 196, 31;
 227, 26
 ἐπιδικάζεσθαι *c. gen.* 111, 24
 ἐπίδημῖν 9, 21; 12, 19; 15, 17; 30,
 22; 80, 12; 97, 20; 101, 18; 121,
 15; 147, 7; 150, 4; 151, 14
 ἐπίδημία 10, 4, 26; 12, 2 ff.; 15, 2;
 17, 15; 21, 11; 75, 24; 107, 29; 130,
 29; 151, 26; 188, 7
 ἐπιδρομή, ὡς ἐν 14, 14
 ἐπικαιρότατος 245, 28
 ἐπικράτεια 131, 16
 ἐπίκρυψις 17, 5; μετ' ἐ. 120, 24
 ἐπιλαμβάνεσθαι 170, 5; 226, 12
 ἐπιλέγεσθαι 248, 28
 ἐπιληπτος 167, 23; -ως 167, 30
 ἐπιλογίζεσθαι 133, 8
 ἐπιλογισμός 137, 9, 12
 ἐπιπέμεσθαι 8, 13
 ἐπίπαν, ὡς 145, 6, 9
 ἐπίπληξις 175, 31
 ἐπιπλήσσειν 175, 20
 ἐπιπλοκή 187, 18; 189, 21
 ἐπίπνοια 16, 1; 39, 20
 ἐπιπόλαιος 32, 23; 101, 29; 164, 13,
 29; -στέρας 164, 26
 ἐπιπολή: εἰς ἐ. 164, 4; ἐξ ἐ. 164, 32
 ἐπίπονος 241, 16
 ἐπιπορεύεσθαι 195, 6, 10
 ἐπιπρεῖν 160, 27
 ἐπιρρίπτειν ἑαυτὸν 186, 27
 ἐπισημασία 147, 16
 ἐπισπᾶσθαι *med.* 246, 27; 251, 22, 27
 ἐπιστημονικώτερος 247, 7
 ἐπιστροφικὸν λόγον 151, 16; 196, 31
 ἐπιστροφή 97, 15; 168, 18; 246, 8
 ἐπιτετηδευμένη 71, 19
 ἐπιτευκτικός 207, 23
 ἐπίτηδες 185, 29; 245, 7
 ἐπιτρίβειν 197, 30; *pass.* 161, 24
 ἐπιτριβή 194, 2
 ἐπιφάνεια 246, 26; 251, 23
 ἐπιφέρειν *abs.* 133, 16; 249, 25; *c. dat.*
 56, 25; 135, 22; 150, 14; σκληρό-
 τητα 254, 2; *pass.* 68, 25
 ἐψωδή 62, 15 ff.; 63, 12 ff.; 92, 11 ff.; 93,
 15, 29; 95, 12
 ἐργαλείον 128, 15
 ἐργατικός 58, 20; 132, 22
 ἐρεθισμός 154, 9, 12
 ἐστία τηλικαύτη 127, 17
 ἐτυμολογία 90, 11
 εὐγνωμονεῖν 69, 20
 εὐλεγκτός 143, 27
 εὐεξαπάτητος 96, 17
 εὐθηθεία 239, 9
 εὐίατος 168, 10, 22
 εὐκαταφρόνητος 141, 22
 εὐκρασία ἀέρων 171, 31; 240, 3
 εὐποιία 164, 29
 εὐπορεῖν 65, 22; ἀποδείξεων 243, 20;
 διδασκάλου τινός 98, 8
 εὐρησιλογεῖν 25, 29
 εὐσταθής 155, 1, 3
 εὐσυνειδήτως 43, 24
 εὐτελίζειν 134, 4
 εὐτρεπίζειν 78, 10; 127, 17
 εὐφύια 64, 14 ff.
 ἐφάπτεσθαι ἀσεβείας 251, 17; τῶν εὐ-
 αγγελίων 235, 6
 ἐφαρμόζειν 16, 16; 23, 10; 38, 20; 91,
 7; 92, 24; 245, 22
 ἐφ' ἡμῖν, τό 152, 8; 162, 27; 166, 6;
 170, 6; 172, 10; 177, 2 ff.; 187, 25;
 194, 8, 17, 20; 198, 17 ff.; 203, 27;
 226, 16; 227, 25; 229, 9 ff.; ἐφ' ἡμῖν
 εἶναι 155, 8; 156, 3; 166, 2; τυγχά-
 νων 157, 5
 ἐφιστάνειν *abs.* 24, 16; 47, 26; 54, 16;
 205, 15; εἰ 32, 22; 68, 30; πῶς 8,
 28; μήποτε 251, 21; *c. dat.* 12, 1;
 69, 3; 93, 15; 124, 7; 153, 30; 203,
 11; 207, 18; περί 40, 6; πνεύματι
 προφήτου 210, 13; θεῶν ὄλοις 102, 22
 (cf. 130, 20)
 ἐφοδεύειν, τὰ ἅγια ἀναγνώσματα 14, 18
 ἐφοδος 38, 24

- ζηλοτυπία 10, 24
 ζητεῖν *inuestigare*, *c. acc.* 24, 17; 25, 27; 50, 24; 238, 3; 241, 27; *pass.* 86, 22; 87, 2; 139, 19; 198, 11; 206, 6
 ζωδιακὸς κύκλος 206, 29; *cf.* 187, 18; 202, 16
 ζώδιον 202, 16; 207, 6
 ζώπυρον 130, 21

 ἡγεμονικόν, τό 56, 8; 135, 30; 136, 1, 6; 147, 4; 153, 31; 244, 13; 255, 30
 ἡθικός: τὰ ἡ. πράγματα 233, 8
 ἡθος: τοῦ ἡ. ἀκούσαι τοῦ λεγομένου 161, 26; ἐν ἡθει λεγόμενον 162, 23; μετὰ ἡ. 252, 22
 ἡλικία 86, 7
 ἦττον: οὐδενὸς ἡ. 109, 26
 ἦχώ: ἐκλεκτὸς τῆς ἡ. 94, 10

 θανμάξω *metaph.* 87, 15; τί τινος 144, 28
 θεόθεν 72, 12; 112, 11
 θεολογεῖν 68, 31; 151, 23
 θεολόγος: ἀρχαῖοι θ. Ἑλλήνων 91, 25; οἱ παρ' Ἑλλησι θ. 140, 26
 θεοφορεῖν 146, 19
 θεραπευτικόν, τὸ περὶ παθῶν 106, 24
 θεράπων: γνήσιος θ. αὐτοῦ Μωσῆς 182, 24; ὁ θ. 68, 26; 256, 4
 θέσις 207, 2; 208, 13; θέσει 180, 10; θέσει τὰ ὄνματα 90, 8
 θεσπιζεσθαι 199, 4 ff.
 θεώρημα 206, 29
 θεωρία 228, 20
 θλίβειν *metaph.* 9, 32; 82, 15; 243, 17; 254, 26; τὸν λόγον 229, 1 (*v. λυπεῖν*)
 θρυλεῖν 98, 1; 102, 20
 θυτική, ἡ 205, 19

 ιδιότης, ἡ ἐαυτοῦ 163, 2
 ἰδίωμα 39, 15; 50, 22
 ἰδιωτικοί, δῆμοι 116, 9; 118, 17; -κῶς 243, 1
 Ἰλιγγῶν 44, 5
 ἴπτασθαι 142, 10
 ἰσοδυναμεῖν 55, 26; 200, 10
 ἴστασθαι: ἀνομοίως ἐπὶ 167, 31; κατὰ *c. gen.* 197, 25; οὕτω μετὰ 129, 14; πρὸς 43, 17; 127, 2; 182, 1; ὑπὲρ 150, 3

 ἱστορεῖν *exploranda cognoscere* 8, 4
 ἱστορία: ἐν *l.* τρόπῳ 182, 31; 183, 30 f.; ὡς ἐν *l.* σχήματι 185, 3
 ἰσχυροποιεῖσθαι 154, 10
 ἰχθυεῦσθαι 153, 19
 ἰχνος 39, 24; 72, 7; 85, 25; 100, 11; 110, 12; 134, 18; ἴ. ἐνθουσιασμοῦ παθεῖν 12, 26

 καθαρεύειν ἀπὸ 95, 3
 καθαρῶτεροι 77, 15, 19; 78, 3
 καθάρσιον 164, 6; κ. αὐτοῦ ποιεῖν 151, 9
 καθαρῆριος τροφή 133, 3 (*v. l.* καθάριος)
 καθέλκεσθαι 63, 11
 κάθeton, κατὰ 202, 15
 καθημαξ. *v.* καθημαξ.
 καθικεσθαι *c. gen.* 72, 11
 καθολικός, ἔπαινος 178, 28; -κῶς 38, 12; 59, 24
 καθόλου, τό 173, 4 ff.; τὰ 193, 26
 καινοτομία 88, 7
 κακοδαιμονία 121, 25
 κάκωσις 252, 10
 κάλλι 137, 13
 καλυδεῖσθαι 74, 11; 97, 11; 122, 23; 144, 10
 καλοκάγαθία 116, 13
 καταβαίνειν, ἐπὶ 74, 15; ἕως 100, 23; μέχρι σαρκὸς ἀνθρωπίνης 21, 29
 καταβιβάζειν 136, 17
 κατάγειν *metaph.* 91, 15; 134, 22
 καταγελαστότατος 135, 21
 καταγωνώσκειν ἐαυτοῦ 163, 1, 5
 καταθινᾶσθαι, 180, 22
 κατακλείειν 231, 27
 κατακλυσμός 99, 27 f.
 κατακολουθεῖν 236, 24
 κατακοῦειν 71, 4; 161, 28
 καταληπτικὴ φαντασία 82, 8
 κατάληψις 207, 19; φυσικὴ 136, 30
 κατάλληλος 38, 17
 καταναγκαστικός 198, 28
 καταπληκτικός 82, 1
 κατάπληξις 241, 30
 καταπλήττεσθαι 247, 18
 καταποντισμός 165, 11
 καταποντούσθαι 165, 12; 247, 27
 καταπόντωσις 248, 5
 κατάπτωσις 163, 7
 καταργεῖσθαι 64, 8
 κατασκαφή 193, 19

κατασκευάζειν, *certum reddere* 43, 18; 45, 26; 65, 28; 72, 6; 79, 10; 82, 7, 14; 90, 19; 100, 7; 140, 5, 11; τὸν λόγον 77, 8
κατασκευαστικός 97, 19
κατασκευή: *constitutio* 13, 16; 154, 22; 231, 9; ἐκ κ. 88, 24; 137, 9; 170, 7; 220, 15; 243, 30; *confirmatio* 54, 23; 81, 7; 98, 12
κατασπᾶν 91, 10; 149, 8
κατάστασις 188, 20; τῆς ψυχῆς 238, 3
καταστέλλειν, πάθη 106, 25; 107, 5; τὰ ἦθη 97, 12
καταστοχάζεσθαι 122, 16
κατατάσσω 140, 21
κατατολῶν 115, 19; 117, 16
καταχαρίζεσθαι 43, 25
καταχρήσθαι 40, 23; 48, 24; 64, 20; 241, 8; 244, 25
κατάχρησις 69, 6; 177, 11; 241, 25
καταχρηστικώτερον *adv.* 132, 11
καταψύχεσθαι 184, 29
κατεπάδειν 62, 16; 63, 9
κατηγόρημα 68, 10 ff.
κατημαξευμένος 189, 24; ὁδοὶ κ. 13, 25
κατήχησις 123, 7
κατονομάζεσθαι 93, 29
κατορθοῦν 172, 16; 195, 17
κατόρθωμα 171, 11; 176, 9; 195, 2
καυσώδης χώρα 184, 28
καυτήρες 238, 21
καχεξία 232, 30
κενοτάφια 117, 4
κηροπλαστεῖν 153, 6
κινεῖν, τινά 157, 12; ὡς 7, 14; 112, 20; 157, 22; ὅπως 87, 15; μήποτε 68, 25; περὶ 15, 19; πρὸς 113, 22; τὸν λόγον 79, 14
κίγχει τῶν γονάτων 205, 12
κοιμίζειν 63, 13 ff.
κοινοποιεῖν 70, 17; 76, 18
κοινός: κ. σύλλογος 116, 27; τὸ κ. 116, 19; 117, 25; τοῦ κ. ἀπελαύνειν 117, 1; ἀπὸ κοινοῦ 68, 5; κοινότερον *adv.* 45, 27; 120, 1; 182, 1; *v. ἐννοιαὶ*
κοινωνικόν, τό 71, 7; 77, 22, 27; 107, 7; 134, 4, 10
κοινοφελής 71, 2; 77, 27
κολλᾶν 184, 12 f.
κομῆν 71, 7
κορένυσθαι 186, 18; 246, 14

κοσμοποιεῖν 195, 6; 209, 20
κουφίζεσθαι 247, 29
κρατύνειν 184, 16; τὴν πίστιν 7, 12; νόμους 8, 11; κρατύνεσθαι 9, 4
κρίνεσθαι, *distingui* 20, 27
κρόμμον 181, 21 (*v. l. κρομμ-*)
κυβευτικός 122, 18
κύκλος: ζωδιακός 206, 30; ἐνιαυτῶν κύκλοι 208, 12
κυριολεκτεῖν 69, 2; 91, 26; 241, 8
κυριολεξία 69, 6
κύριος: κ. ὄνομα 95, 17; κυρίως 108, 19; 124, 27; 132, 10; 241, 23; κυριώ-
τατα 68, 27

λαμβάνειν ἀντί 21, 9
λάμπειν *emicare, clarum fieri* 12, 19; 13, 23; *v. συλλάμπειν*
λεξιθρεῖν 167, 16
λεπτά, ἐν τῷ ζωδίῳ 202, 16
λεπτότης 228, 21
λίχνος 48, 12
λογικός: ποιμὴν τῶν λ. 49, 19; οἱ ἄλλοι λ. (= ἀγγελί) 21, 32; λ. βρώμα 78, 14; τροφή 63, 6; 77, 31; χάρισματα 112, 6; τὸ λ. ἡγεμονικόν 135, 30; ὁ λ. τόπος 69, 1: *etc.*
λόγος: θεοῦ λ. 108, 19
λυπεῖν τὸν λόγον 205, 29; *v. θλίβειν*
λυσιτελεῖν 168, 16
λυσοδθηκτος 246, 30; 251, 22

μακαριότητες 188, 4
μαλάσσεσθαι 161, 14
μάραθος 137, 7 (*v. l. μαράθρω*)
μασᾶσθαι 24, 10; 47, 20
μαστιγοῦσθαι 248, 18
μεγαλοφυής 91, 6
μεγαλόφωνος 84, 14
μέθοδος 107, 7; πρὸς τι 97, 7
μελανοῦν 255, 21 f.
μέσος: μέσον εἶναι 170, 21 ff.; τῶν μέ-
σων εἶναι 170, 19
μεσουράνημα 202, 18
μεταβλητός 81, 29
μεταβολαὶ καιρῶν 208, 12
μεταδιώκειν, ὁδὸν 96, 25
μεταλαμβάνειν εἰς ἄλλην διάλεκτον 93,
19 ff.; 94, 2 ff.
μεταπήδων 51, 8
μεταπίπτειν 240, 10

- μετενσωμάτωσις 102, 17; 183, 23; μυθική 100, 20
 μέχρι: τοῦ στήσαι 205, 15; τῶν τυχόντων 228, 22
 μήποτε *abs.* 51, 22; κινεῖν μ. 68, 25
 μητραγύρτης 96, 13
 μιξοπάρθενος 82, 21
 μονάς 45, 12
 μονογενής: ὁ τοῦ θεοῦ 21, 26; μ. τι ζῶων (ὁ φοῖνιξ) 150, 11
 μύρωμα 207, 4 f.
 μυθοποιεῖν, ἐαυτοῖς ὑποθέσει 15, 21
 νέμεσθαι 251, 23
 νεύειν: νευενκέρα βοηθήματα 137, 25
 νοητός 35, 26; 75, 11; 112, 23; 113, 11; 207, 3 ff.; ν. βροντή 84, 14
 νομικός, Ῥωμαίων 64, 17
 νόμισις: νομίσει θεῶν 180, 10
 νομοθετεῖν 132, 13; *pass.* 97, 4
 ξενίζειν 78, 11
 ξενισμός 78, 12
 ὄλημα 163, 6
 οἰκιοῦν 119, 16; *pass.* 93, 16
 οἰκονομεῖν: *c. acc.* 23, 27; 131, 4; 164, 7; 209, 16; τι ποιεῖν 151, 8; ταῦτα γραφῆναι 33, 13; σκάνδαλα ἐγκαταταχθῆναι 23, 1; ἀκοῦσαι 169, 23; *pass.* 18, 11 (γραφῆν); 32, 7; 108, 1, 4, 7; 168, 19; 251, 13
 οἰκονομία, ἡ τοῦ Φαραῶ 165, 12
 οἰκονομικός 133, 18
 οἰστικός: τὸ τῶν κακῶν οἰ. δένδρον 247, 26
 ὄχεσθαι 188, 2
 οἰωνιστική 139, 24; 141, 28; 205, 18
 ὀλιγοχρονιώτερος 246, 9
 ὀμολογία, τοῦ χριστιανισμοῦ 83, 16
 ὀμῶσε χωρεῖν *c. dat.* 107, 16, 29; 137, 29
 ὀμοτονεῖν 50, 8
 ὀνομασία 62, 9, 19
 ὀμωνυμία 69, 5, 23
 ὀξυδερκικός 63, 30
 ὀξυωπία 137, 7
 ὀπή: ὡς δι' ὀπῆς 17, 9
 ὄργανον 50, 10
 ὄριζων, ὁ 202, 17; 206, 9, 24
 ὀρμή 13, 15; 136, 2, 7 f.; 152, 26 f.; 153, 26; 165, 7; 227, 25
 ὀστρακοῦσθαι 128, 26
 ὄψεις 241, 26
 παιδευτικός, λόγος 154, 23
 παιδικά 121, 23
 παιδοποιεῖσθαι 99, 5
 παμμήτωρ φύσις 134, 16
 πάντως εἶναι 195, 24; 196, 7; 197, 25; τὸ π. 201, 16, 18
 παράδοσις, ψυχρά 25, 29; χαριεστάτη 38, 12
 παραδοχή 81, 6; 227, 4
 παρακατέχειν 163, 28; 164, 24
 παρακολουθεῖν 228, 22
 παρακοῦεν 182, 9; 186, 11
 παραλλαγαί 206, 21
 παραλλάττειν 206, 18
 παραμυθεῖσθαι 62, 12; 161, 22; 252, 28; τὸ ζητούμενον π. 252, 19
 παραμύθια 62, 13
 παραπέμπειν 59, 26; *med.* 167, 22
 παραπολαύειν 126, 11, 16
 παραπολύ 206, 17
 παρασκευή: ἐκ τῆς π. 231, 12
 παρασυμβάλλεσθαι 141, 13
 παραχαράττειν 89, 18; 154, 19
 παραχωρεῖν τὰ πρῶτα 141, 15
 πάραλις 129, 24
 παρεισάγειν 227, 20
 παρεκβαίνειν 65, 28; 69, 31; 240, 32
 παρέκβασις: ἐν π. 121, 28
 παρεκβατικός 231, 14
 παρεκδοχή 57, 18
 παρέλκειν 59, 11, 21; 189, 19
 παρεμβάλλω 23, 17; 26, 26
 παρερμηνεύειν 80, 27
 πάρεσις, τῶν μελῶν 235, 10
 παρυφαινεσθαι 82, 16
 πατρικὴ ἀγάπη 67, 14
 πεντακονταετία 164, 8
 πεντάτευχος, ἡ 45, 28
 περατεῖαι 188, 23
 περιβάλλειν, τινα ἀγωγῇ 119, 25
 περιβολή, λόγων 123, 2; φράσεως 42, 15
 περιγεῖος, κόσμος 85, 9; τόπος 32, 11; 69, 20
 περιγραφή: αὐτάρκη π. λαμβάνειν 151, 20
 περιέλκεσθαι 232, 6
 περιελκείσθαι 28, 1
 περιέχων, τό 147, 17; 198, 27; 237, 32

- περιηχέσθαι 88, 9
 περικαλλής 71, 19
 περικλείεσθαι 236, 17
 περινοιαί, λαμβάνειν 91, 7; ἔχειν 110, 14
 περιουσία: ὡς ἐκ π. 142, 5
 περισπᾶν 227, 3; 238, 15; 239, 19;
 ῥητόν π. 157, 7; 173, 18; *pass.* 80,
 27; 119, 18; 187, 22; 237, 24
 περισπασμός 13, 2
 περίστασις, κατὰ 102, 25
 περιφορά τῶν οὐρανίων 209, 5
 πηλοποιεῖν 255, 30
 πίπτειν εἰς *μεταρῆ*. 70, 2; 121, 26; 147,
 12
 πιστικώτατος 72, 11
 πιστοποιεῖν 72, 4; 247, 17
 πλανώμενοι 193, 23; 202, 15; 206, 8,
 30; π. ἀστέρες 187, 17
 πλατεῖ λόγῳ 206, 13
 πλατωνίζειν 134, 20
 πλεονάζεσθαι 231, 16
 πλεονέκτημα 135, 7
 πληθυντικός 52, 14 ff.; 53, 5 ff.
 πληκτικός 45, 25
 πλήττειν: δι' αὐτῶν πληχθεῖς ὡς ἐνθέων
 13, 1; ἐπὶ τὸ σέβειν 14, 1
 ποιητικός 202, 3, 5; 204, 15; 205, 27;
 238, 24 ff.; 239, 32; -κῶς 64, 21
 πολιοῦσθαι, ὑπὸ φρονήσεως 19, 2
 πολύβιβλος 48, 8
 πολυθεότης 120, 3
 πολυκτῆμων 202, 27
 πολυλογεῖν 44, 15, 17; 45, 16, 18
 πολὺς ὁ λόγος 183, 21; πολὺ δ' ἂν εἴη *c.*
in fin. 12, 33; παραπολύ 206, 17
 πολυχρονιώτερος 246, 9
 ποστημόριον 206, 19
 πόστος 206, 4; ἀριθμός 172, 2
 πραγματικῶς 71, 21
 πρεσβεύειν *c. acc.* 48, 21; 70, 21; ὑπέρ
 48, 15; *pass.* 101, 27
 πρεσβύτερος 202, 10 f.; 203, 6, 8; αἰτία
 π. ἐτ αἰτία π. 175, 5 ff.; 176, 12
 προάγειν 52, 19; 105, 29
 προαιρετικός 231, 27; 232, 4 ff.; 233,
 12; 239, 15; 240, 1, 24
 προβαίνειν *μεταρῆ*. 81, 21
 προβάλλεσθαι 99, 30
 προβασανίζειν 116, 16
 πρόβλημα 68, 31; 93, 10; 111, 9; 167,
 31; 194, 6; 243, 29
 προγνωστικῶς 104, 17
 προδικαιοῦν 175, 3
 προσηθενίζειν 227, 23
 προσηθάδειν 116, 17
 προσηγόμενος, λόγος 30, 14; 90, 15;
 σκοπός 23, 7; εἰρμός 28, 13; προηγού-
 μενα 21, 26; 126, 7; προηγούμενος
 21, 18; 30, 21; 66, 32; 112, 28;
 114, 4; 126, 5, 13; 141, 19; 150,
 26; 241, 27
 πρόθεσις 165, 7
 προκατακρίνειν 175, 3
 προκαταλαμβάνειν 106, 9, 28; 134, 25;
 141, 29; 198, 6; 235, 11
 προκείσθαι 140, 3; προκειμένου *abs.* 57, 21
 προλαμβάνειν 82, 27
 πρόληψις 67, 5
 προορισμός 227, 2 ff.
 προπαιδεύματα 64, 23
 προσάγειν φιλοσοφία 120, 10 ff.
 προσανέχειν 89, 11
 προσαπορεῖν 179, 29
 προσβάλλειν *c. dat.*, *edere* 77, 20
 προσβολή: ἀπὸ πρώτης π. 98, 21
 προσέρχεσθαι 117, 12; 119, 19
 προσηγορία 68, 10 ff.; 69, 7; 91, 10;
 94, 4; 241, 9
 προσηγορικόν, τό 95, 18
 προσιέναι 16, 8; 116, 26; 166, 17, 27
 προσίεσθαι 12, 6; 15, 2; 21, 4; 69, 21;
 97, 14; 117, 10; 175, 8; 203, 1, 11;
 233, 3; 239, 6; 243, 6; 250, 11
 προσπαραλαμβάνειν 7, 8
 προσπίπτειν, τινί 13, 4
 προσπλέκεσθαι 82, 11, 20
 προστακτικός 55, 3, 31
 προστασία 117, 10
 προστίθεσθαι, *se addicere* 8, 25; 9, 2;
 87, 31
 προστυγάθειν *c. dat.* 96, 14
 προσυφαίνειν 23, 31; 27, 2, 17
 προσφέρεισθαι, *manducare* 25, 18
 προσφιλονεκείν 73, 4
 προσωποποιεῖν 51, 23 ff.
 προτείνειν θάνατον 95, 9
 προτερήματα 163, 9
 προτρεπτικός 110, 15; λόγος 197, 4
 προΐφιστασθαι 68, 10, 15
 πρόχειρος λέξις 85, 29; 254, 28; τὸ π.
 τῆς λέξεως 254, 22; ἐκδοχή π. 18, 1;
 46, 21; τὸ π. 22, 32; 32, 24

- πρωτεία, τά 141, 15
 πρώτων γε τοῦ *c. infin.* 7, 15
 πτάρνυσθαι 146, 10 f.
 περριζέω 208, 16
 περριστής 94, 11
 περοῦσθαι 128, 26

 ῥοπή 71, 24; 72, 23; 153, 31; 227, 26;
 τοῦ ἐφ' ἡμῶν 227, 24
 ῥῶσις 233, 25; 235, 13

 σαίνεσθαι 193, 31; 207, 20 (*v. l.*); 208,
 24
 σαρκούσθαι 85, 12, 16
 σαφνίζεω 152, 12; 198, 12
 σαφνιστής, ὁ *σ. λόγος* 35, 16
 σεμολογία 90, 25
 σεμνίνεσθαι, ἐν 9, 25; ἐπί 136, 22
 σημαινόμενον, τό 41, 9 f.; 54, 21; 56,
 10, 16, 31; 68, 9, 32; 69, 3; 92, 15;
 206, 18
 σημαντικός 194, 10; 202, 3; 204, 5,
 15; 207, 17
 σίμβλος 132, 30
 σινούσθαι 202, 26
 σκενάζειν, βράμα 77, 11 ff.; 78, 10
 σκενασία 77, 9, 18
 σκληρότης 244, 17
 σκληρυσμός 161, 11
 σκληρυνσις 242, 10 f.; 243, 14
 σκληρυντικός 243, 21
 σκοτοδιωῶν 44, 6
 σμήχειν 228, 20
 σολοικισμός 41, 11
 σολοικοειδώς 52, 6
 σόφισμα 199, 17 ff.; 200, 23, 25
 σοφιστεία 122, 21
 σπαργούν 134, 14
 στέγος, οἰκήματος 106, 4
 στενοχωρεῖσθαι 179, 14
 στενοχωρία 241, 24
 στιγμή 69, 30
 στοιχείωσις 14, 3; 41, 3
 στοχάζεσθαι 87, 19; 207, 22; 209, 16
 στοχαστικῶς 228, 27
 συγκαταβαίνειν *μεταρῆ.* 78, 28
 συγκατάθεσις 42, 13; 102, 19; 122, 11;
 153, 31
 συγκαταριθμεῖν 97, 21
 συγκατατίθεσθαι 25, 1; 42, 10; 73, 5;
 82, 24; 96, 12; 98, 23; 100, 16;
 102, 24; 151, 5; 152, 8; 203, 22;
 241, 33
 συζυγία 68, 9
 συκοφαντεῖν *abs.* 161, 27; 252, 24; τὸν
 λόγον 79, 19; 102, 3; τινά 115, 23
 σύγκρασις 207, 9
 συγκριτός 123, 16; 142, 3
 συγκροτεῖσθαι 16, 24 f.; 108, 26
 συγκτιζέσθαι 126, 8
 συγγεῖν 54, 20; 57, 24; 126, 2
 συγχρησθαι 138, 6; 226, 17
 συγχύνειν 52, 7
 σύγχυσις 50, 24
 συλλάμπειν 12, 30; *v. λάμπειν*
 συμβάλλεσθαι 245, 11
 συμβολικῶς 97, 3; 101, 28; 149, 6
 σύμβολον 123, 13; κατὰ 184, 10; τὸ τοῦ
 ἀποκεκαθάρθαι 116, 21
 συμμετρία, σαρκῶν *κ.τ.λ.* 91, 12
 συμπαραλαμβάνειν 182, 20
 συμπάριστασθαι 171, 18
 συμπλέκειν 94, 15
 σύμπτωμα, ἀνθρώπινον 13, 13
 σύμφρασις 57, 15
 συμφωνεῖσθαι 139, 26
 συναγέσθαι 254, 27
 συναίσθάνεσθαι: ὁ συναίσθόμενος αὐτοῦ
 Παῦλος 103, 5
 συναίσθησις 33, 15
 συναλληγορεῖσθαι 28, 16
 συναναγκάζεσθαι 255, 1
 συναναίρειν 131, 19; 134, 10
 συναναπαύεσθαι 14, 29
 συνανέχεσθαι 82, 3
 συναποδεικνύειν 12, 13
 συναρπάζειν 139, 22
 συνείρειν 28, 14
 συνεισάγειν 28, 21; 177, 10
 συνεκτρέφεσθαι 14, 31
 συνεξακούεσθαι 91, 19, 22
 συνεξετάζεσθαι 158, 16
 συνεξορμῶν 161, 13
 συνέριθος φιλοσοφία 64, 27
 συνευδοκεῖν 181, 18
 συνέχειν τὸν βίον 99, 11
 συνήθεια: ἀπὸ τῆς *σ. παραμυθείσθαι* 161,
 22; 252, 18
 σύνθεσις 77, 4; λέξεως 71, 12; λέξεων
 78, 6, 10; 123, 2
 σύνθετος 108, 21; *σ. τι χρήμα* 107, 27
 σύνθρονοι ἀρεταί 115, 28

συνοικιδομαῖν 239, 29
 συνορῶν 125, 27; 256, 5
 συνοχή 240, 13
 συντυχία, τις ἀτόμων 127, 9; κατὰ σ.
 127, 11; 210, 15
 συντυχικῶς 126, 27
 συνυφαίνων 23, 14; 25, 1
 συνυφής εἰρμός 90, 29
 συσκευάζειν 78, 16
 σύστημα 69, 12
 σφοδρότης 198, 5; σ. ἀνέμων 147, 16
 σχηματίζειν 202, 20 f.; 207, 17
 σχηματισμός 187, 24; 193, 24; 202, 4,
 7, 12; 203, 5 ff.; 205, 31; 207, 10

τάγμα 116, 20
 ταμεινικώτερος 132, 23
 τάσις 198, 5
 ταυτότης 77, 5
 τεκνοποιεῖν 66, 11; 201, 4 ff.; 239, 8
 τελικός 238, 24 ff.; -κῶς 64, 20
 τεράστιος, δύναμις 72, 6; 241, 32; ἐνέρ-
 γεια 112, 4; τὰ τ. 112, 10; 161, 3,
 17; 169, 16; 193, 13; 253, 24, 28;
 254, 13
 τερατοσκόπος 96, 13
 τερατωδέστερος 120, 19
 τευτάζειν 181, 13
 τεχνικός λόγος 13, 10
 τεχνίτης: ὁ τ. θεός 246, 20
 τεχνολογείσθαι 68, 23
 τεχνολογία 123, 3
 τιθασσεία 129, 13
 τιθασσεύεσθαι 129, 11
 τιτανικοί 144, 7
 τομή 238, 20
 τρανείσθαι 69, 1
 τρεπτός 81, 28
 τριακοστόν 206, 27
 τρίβεσθαι 137, 1
 τρίοδοι 117, 20
 τριχούσθαι 128, 26
 τροπικῶς 66, 25; 83, 29; 117, 28
 τροπολογεῖν 82, 24
 τροπολογία 57, 14; 95, 29
 τυφλοῦν 125, 26; 197, 29; 250, 26
 τυφλώττειν 81, 6

ὕψιάζειν 247, 10
 ὕλη, ἀποιος 124, 8; φθαρτή 123, 11;
 ἀψυχος 123, 12; *medic.* 246, 27

ὕλικός 184, 13, 16; 239, 2; 255, 27
 ὑπαγορεύειν 43, 21; 48, 30
 ὑπακούεσθαι 171, 13
 ὑπαρκτός 141, 28
 ὑπεκλύειν 154, 12; 198, 8
 ὑπεξαιρεῖν 152, 16; 157, 24; 190, 3
 ὑπεξίστασθαι 108, 7
 ὑπεραναβαίνειν 74, 17; 100, 1; 181, 15
 ὑπεραποδέχεσθαι 123, 21
 ὑπερεπαίρεσθαι 240, 10
 ὑποβεβηκώς παρά τινα 112, 1
 ὑπογράφειν 20, 12
 ὑπογραφή 189, 25
 ὑποδύεσθαι 144, 14
 ὑποκατασκευή 136, 3
 ὑποπιάζω: ὑπεπιάζειν 230, 19
 ὑποπίπτειν 43, 17; 99, 2
 ὑπόστασις, θητή 33, 11
 ὑποσυγκεχυμένως 51, 9

φαντάζειν 147, 8; *med.* 8, 14; 10, 3
 φαντασία 13, 15; 136, 2; 144, 16; 152,
 26 f.; 153, 2, 9, 21; καταληπτική 82,
 8; τῶν κρειττόνων 121, 22
 φανταστικός: φύσις φ. 153, 1 ff.; τὸ φ.
 147, 5, 8
 φαρμακεύειν 63, 19
 φάσματα, δαιμόνων 96, 15
 φερωνύμως *c. dat.* 92, 4
 φθάνειν, *c. inf.* 117, 12; εἰς 112, 8; 239,
 9; 241, 16; ἐπὶ 16, 31; 25, 9; 39,
 5; 78, 10; 150, 11; ἕως 42, 3
 φιλόλογος 71, 23; 87, 9, 12
 φιλοπευστεῖν 116, 25
 φίλτρον 123, 20 f.
 φλεγμαινεῖν 163, 28
 φλεγμονή 205, 8; 246, 27; 247, 3, 10;
 251, 24
 φοιτᾶν, διὰ 39, 11; πρὸς τοὺς ὄρνιθας δι-
 δασκάλους 141, 2
 φολιδοῦσθαι 128, 26
 φορά, ἀλογός τις 98, 15; αὐτάρκους ὑετοῦ
 240, 3; ἡ τοῦ παντός 188, 20; ἡ τῶν
 ἀστέρων 189, 5
 φορητός 152, 15
 φορτικόν τι εἰπεῖν 97, 1
 φρεναπάτης 113, 30
 φυλοκρινεῖν 116, 14
 φυσιολογεῖσθαι 68, 31
 φωσιωσις 163, 7

- χαίρειν, μακρὰν εἰπεῖν 78, 6; πολλὰ φρά-
 ζειν 71, 3
 χαρακτήρ 28, 22; 41, 2; 71, 1; 134,
 28; οἱ χ. τῆς νοήσεως τῶν γραφῶν 21,
 14
 χαρακτηρίζειν 180, 25
 χαρακτηριστικόν 113, 26
 χαριέντως 201, 2
 χαρίζεσθαι ἐαυτῷ 245, 8
 χεῖμαδιος 133, 19
 χειραγωγεῖν 166, 11
 χεῖσθαι: χεομένης τῆς κακίας 176, 26
 χοῖκός 158, 24 ff.; 176, 8
 χολοῦσθαι 248, 26
 χόριον 126, 8
 χραίνειν τὰ θεῖα 95, 23
 χρεοκοπεῖσθαι, τὴν πρόνοιαν 13, 17
 χρηματίζειν 50, 4
 χρηματισμός 237, 8
 χύσις, κακίας 97, 10; 107, 5; 253, 12;
 v. χεῖσθαι
 χώρα: ἀπιστίας χ. παρέχειν 13, 8; ἐν
 χ. σωζομένων γίνεσθαι 159, 15; χ.
 ἔχειν 122, 27
 χωρεῖν 84, 8
 χωρεῖν *abs.* 22, 28; *c. acc.* 84, 8;
 164, 4; χ. εἰς βάθος 246, 25; 247,
 2
 ψευδοδοξεῖν 102, 13; 115, 3
 ψευδοδοξία 15, 28; 141, 11
 ψευδοποιεῖν 140, 16
 ψυχαγωγεῖν 42, 18
 ψυχικοί 88, 21
 ψυχραὶ παραδόσεις 25, 29
 ὤμότης, τοῦ δημιουργοῦ 167, 17
 ὠρα *c. ἡμέτη*. 106, 2

